

శ్రీ రస్తు.

శ్రీరామచంద్రాయనమః

శ్రీమోక్షగుండరామాయణము

యక్షగానము.

(సవరణకూర్పు)

శ్రీ తాళ్ళూరి నారాయణ సత్కవి విరచితము.

ఎనిమిదవ కూర్పు.

రామా అండ్ కో.,

విద్యావిషయిక ప్రచారకులు,

ఏలూరు.

స్వాభిరామా ముద్రణాలయము.

1933

కాపీరైట్ రిజర్వ్

[కాలికోబైండు వెల రు 2.8-0

పోస్టు ఖర్చులు వేరు.

పీఠిక

ఆర్యులారా!

“పరిత్రాణాయ సాధూనాం వినాశాయ చ దుష్కృతాం

ధర్మసంస్థాపనార్థాయ సంభవామియుగేయుగే..”

అను శ్రీకృష్ణభగవానుని వాక్యముననుసరించి భగవదవతారంబు లనంతములుగా విరాజిల్లు చుండెను. అందిరువదియొక్క యవతారంబులు ప్రాముఖ్యతను వహించి యుండెను. అందును నత్యుత్తమంబై శ్రీరామావతారంబు విరాజిలుచుండె. ఈయవతార పురుషుండగు రాముండు చిరకాలము బహుజన సమ్మతముగ రాజ్యపాలనంబు చేసెను. అందుచే లోకంబున “రామరాజ్య”మను గౌరవనీయవాక్యము స్థిరముగా నెలకొని యుండెను. ఈతని మించిన యవతారమూర్తి మఱియొకండులేడు. ఆ మహాత్ముని చిత్రచారిత్రంబును మున్ను వాల్మీకి రచియించె. దాని నాధారంబుగఁ జేసికొని మహర్షులు కొంతమంది తమతమ నామములతో రామాయణంబులను పలువిధములుగ వ్రాసి యుండిరి. అన్ని దేశముల నన్నిభాషల యందు నీయుత్తమ చారిత్రము పవిత్రవంతమయినదిగా పద్యగద్యాత్మికప్రబంధములుగాను, పదములుగాను వ్రాయఁబడి యాభాలవృద్ధముగాఁ పతింపఁబడు చుండెను. ఆంధ్ర దేశమున నీమోక్షగుండ రామాయణము, సంగీతమునకుం బ్రాణమ్ము నొసగు స్వారస్యములగు నసమాన సంకీర్తనంబుల తోడను, తోహారలు, తేనెలొలుకు పలుకులనిండిన పద్యములతోడను, హరికథారూపంబున వ్రాయఁబడినది. ఈగ్రంథమింత స్వల్పకాలములో నెనిమిదికూర్పులు వేలకొలఁది పడుటయే దీని ప్రాశస్త్యమునకు నిదర్శనము. రసవంతమగు గ్రంథమగుటంబట్టియే మిగుల వాడుకలోనున్నదని నిశ్చయముగాఁ జెప్పవచ్చును. ఇట్టి యుత్తమ గ్రంథమును బఠించి యెల్లరు భక్తిముక్తుల రెంటంగడవులేని యశంబున నొప్పుదురనుటకు సందియము లేదు.

1915 సంవత్సరములో సర్వహక్కులును మేము పొంది ముద్రించుచున్నాము.

ఏలూరు,
24—9—29. }

ఇట్లు విధేయుఁడు,
ఈదర వెంకయ్య పంతులు,
ప్రొవైటరు.
రామా అండ్ కో, ఏలూరు.

ఓం.

శ్రీ గురుభ్యోనమః.

విషయ సూచిక .

బాలకాండము 1-95 పేజీ

౧౪౪.

- కవి వంశావళి.

—♦ కథారంభము ♦—

యనాకథ దెల్పుమని శివుని ప్రార్థించుట.

మంతానము లేదను సంతాపమును సభాసమలతో వివరించుట.

మాయముతో నశ్వమేధముచేసిన, బుతుల గలుగుదురని నూతుఁడు

మేధ యగ మొనర్చుట.

సంతుష్టుండై దశరథునకుఁ బాయసమిచ్చుట.

బున శ్రీరామాది జననము.

విద్యావంతుల జేయుమని దశరథుఁడు వసిష్ఠుని ప్రార్థించుట.

సజ్జరక్షణమునకు రామలక్ష్మణులు విశ్వామిత్రునివెంట బోవుట.

కిన మిచ్చి గాధేయుఁడు రాముని మిథిలకుఁ గొనిపోవుట.

మోచనము.

కు జనకుండు స్వాగతమిచ్చుట.

నూమి తత్ప్రభావంబు జనకుండు తెలుపుట.

గావణుఁడు పరాభవంబునొందుట.

అచుట.

కు జనకుండు దశరథమహారాజును బిలిపించుట.

గలుగురు కొడుకులకు జనక కన్యకల నిమ్మని యడుగుట.

ంతము శతానందుఁడు దెలుపుట.

పేరళురాముని గెలుచుట.

అయోధ్యకుజేరి మేనమామ కూతుండ శ్రీరాముండు పెండ్లియాడుట.

దీపావళికి మిథిలకు వచ్చుట.

మార్గంబునడుమ రాముండు రాజుల జయించుట.

మద్దలమహాముని సమాగమము.

విష్ణుండు రాముడై పుట్టుటకుఁ గారణము మద్దలముని దెల్పుట.

వృందకథ.

దశరథ పూర్వవృత్తాంతము మద్దలుండు దెల్పుట.

కలహోపాఖ్యానము.

అయోధ్య నేరి దశరథుండు భరత శత్రుఘ్నుల మేనమామగారి యూరికి బంపుట.

అయోధ్యాకాండము 96-148 పేజి.

సారదమహర్షి యయోధ్యకువచ్చి రావణవధకుఁ జనుమని రాముని ప్రేరేపించుట.

రామునకుఁ బట్టంబు గట్టుటకు దశరథుండు పౌరులసమ్మతి బడయుట.

పట్టాభిషేక ప్రయత్నముగని మంధర కైక కెఱిగించుట.

నిజదాసివలన రామపట్టాభిషేకవార్త విని కైక యానందించుట.

భరతునకుఁ బట్టముగట్టి రాముని దండకాటవులకు బంపుమని భర్తనడుగుచుని మంధర దుర్బోధచేయుట.

దశరథుండుఁ గైకయింటికి వచ్చుట.

దాసి బోధవలనఁ గోప గృహంబుననున్న కైకను దశరథుండుఁ గని వేడికొనుట.

భరతునకు రాజ్యమిచ్చి రాముని నడవులకు బంపుమని కోరుట.

దశరథుండు దుఃఖాకాంతుడై మూర్ఛిల్లుట.

సుమంతునివెంట రాముండు గైకయింటికివచ్చి సర్వంబు నెఱుంగుట.

కైక యభిమతంబు దీర్ప రాముం డగణ్యంబున కరుగ నిశ్చయించుట.

కాశల్య కోకంబున రామునిఁ బోవలదని తెలుపుట.

లక్ష్మణుని యాగ్రహము.

కాశల్య నోదార్పి లక్ష్మణయుతంబుగ రాముండు సీతనుజూచుట.

సీత దాసు వెంటవత్తునని రాముని యనుమతంబుగొనుట.

రాముండు త్రిజటుండను విప్రునకు గోదానంబులిచ్చుట.

సీతా లక్ష్మణ సహితుడై రాముండు పండకారణ్యగమనము సేయుట.

కైకాదేవి సారచీరిలిచ్చుట.

సుమంతుండు రామాదులఁ దే రెక్కించుకొని పురముదాటించుట.

రాముని విడువలేక పెండ్లివంటిన భూమిల సేవరించి నిని గుహాశ్రమంబు నేరుట.
గుహాని సహాయంబున రాముడను గంగానదినిగాటి భగవానాశ్రమంబు నేరుట.
రాముడను చిక్కినూరుంబు నేరుట.

వాల్మీకి తన భూర్వక్ష్పల్లీంతుంబు దానిని రామునకు వదిలి గోగ్పతయిట.
కాకాకుర వృష్ణీంతుము.

కుమరకుండ తిరిగి రథంబులో నగ్రాధ్యక్షుడై జరిగిన సంగతి చెప్పుట.
దశరథుడను దుఃఖితుడై యల్లుడత్తునికథ కావల్యాదులకుఁ చెప్పుట.
దశరథుని మరణము.

భగవం దగ్రాధ్యక్షుడై పచ్చి తండ్రికిఁ జగ్గిపంపాఁగాదు లానయ్యట.
రావ్యంబు పెరించి నవీష్టానలలోఁ గలిసి భగవంతు రామునిఁ దర్శింపఁబోవుట.
చిక్కినూరుఁ ద్రిశుండున్న రామునిఁజేరి భగవండు మృత్యుట.
దశరథునిఁగూర్చి రాముండు దుఃఖించి యుత్తరశ్రీయ లానయ్యట.
రాముని యానతినిఁ బాదుకలు గొని భగవండు సంగి గ్రామము నేరుట.

ఆరణ్యకాండము 149—186 పేజీ.

రాముం దత్రిముని యాశ్రమంబు నేరుట.
అరణ్యము పీఠకుఁ దత్రి శాఢాగ్నిములు వాడెంచుట.
పండి కాపన ప్రవేశము.

విరాధ వధ.
కాభిరాగ్రాశ్రమ ప్రవేశము, సమీప మునుల కథలు మిచ్చుట.
రాముఁ దనస్వయనిని దర్శించి సంభోషించుట.
రామలక్ష్మణుల జటా గువు పమాభుజంబులకరిగి జీరుట.
పల్లకాలయంబుండొ లక్ష్మణులకు జరిగిన బంధుట.
జరిగిన వృష్ణీంతుంబు మునులకుఁ దన రాముం దర్శింపఁబుట.
యవ్వనాతి మునులపమాభుజంబులకరిగి జీరుట.

శూర్పణఖ కర్ణవాళిక ప్రేమము.
భూదు-మల శ్రీకృష్ణ వధ.
యవ్వనాతి రామలక్ష్మణుల రామునివార్త దలుపుట.
రావణ ప్రేరణమున మరీచియంద. మాయామృగము వచ్చుట.
రాముండు మృగమును దెచ్చుటకుఁ బోవుట.
నీల నిష్ఠునాథుల కలిసి లక్ష్మణుల దన్నుకడకు పోవుట.
భిక్షురూపంబున రావణుండు పల్లకాల జీరుట.

భిక్షు యీ వచ్చిన సీతను దశకంఠుండు లంకకుఁ గొనిపోవుట.

జటాయువు యుద్ధము, సీతావిలాపము.

సీతారహితమగు పర్ణకాలఁగని రాముండు దుఃఖించి వెదుకఁబోవుట.

జటాయువును గృతార్థుఁజేయుట.

కబంధ వధ.

శ్రీరామలక్ష్మణులు శబరియాశ్రమము సేరుట.

శబరివలన సుగ్రీవాదుల వార్త దెలిసి పంపాసరోవరము సేరుట.

కిష్కింధాకాండము 187 — 231 పేజీ.

పంపాసరోవరవర్ణన.

హనుమత్సమాగమము.

రామలక్ష్మణులు ఋశ్యమూక్తాది చేరుట.

సీతాభరణములు గని రాముండు విలపించుట.

వాలికి దనకు గల వైరకారణము సుగ్రీవుండు రామునితోఁ దెలుపుట.

వాలిని దునిమి వానరరాజ్యము నీకుఁ గట్టదునని రాముండు ప్రతిజ్ఞ సేయుట.

సప్తతాళధ్వంసము.

వాలిసుగ్రీవుల ప్రథమ యుద్ధము.

యుద్ధమునకుఁ బోవలదని వాలినిఁ దార ప్రార్థించుట.

రెండవ యుద్ధమున రామునిచే వాలి హతుండగుట.

భర్తమరణమునకు దుఃఖించు తారకు రాముండు విజ్ఞానంబు గరపుట.

సుగ్రీవ పట్టాభిషేకము.

వర్షాకాలము వోవునంతకు రామలక్ష్మణులు ఋశ్యమూక్తాది గుహయందుండుట.

సుగ్రీవుండు దడిసినందుకు రాముం దలిగి లక్ష్మణుని గిష్కింధకుఁ బంపుట.

లక్ష్మణుని గౌరవించి సుగ్రీవుండు కపిసైన్యముతో రాముని జేరుట.

సీతాస్వేషణంబుకొఱకుఁ గపుల నలుదెసలకుఁ బంపుట.

దాహతురులై వచ్చిన హనుమదాదుల సేదదీర్చి స్వయంప్రభ రాముని దర్శింపఁబోవుట.

సముద్రతీరమునేరి వానరులు ప్రాయోపవిష్టులగుట.

తమను మ్రింగవచ్చిన సంపాతికి వానరులు జటాయువు మరణవార్త దెలుపుట.

జటాయువు మృతిని విని దుఃఖించి సంపాతి తనవ్యూర్వవార్త తెలుపుట.

సంపాతివలన సీతకాడ తెలిసి వానరులు లంకకుఁబోవ యత్నించుట.

అంగశాదుల ప్రేరణమున హనుమంతుండు సముద్రము లంఘింపఁబూనుట.

సుందర కాండము 232— 284 పేజీ.

అంజనేయులు సముద్రము దాటుచో మైనాకుం డాతిధ్యమిచ్చుట.
 దేవతలపడుపున సురస హనుమంతునిఁజేరి తన్మహిమఁ దెలుపుట.
 లంకాద్వారమున లంకిణి యడ్డుపడి యోడుట.
 లంకిణి దెలిపినప్రకార మాంజనేయుఁడు లంకలోనికిఁబోయి పురమును వర్ణించుట.
 దశకంఠుని విభవమునకు పవమాననందనుం డచ్చెరువందుట.
 రావణుని శయ్యయందున్న మందోదరిని జూచి సీత యని భ్రమయుట.
 మందోదరి జన్మవృత్తాంతము.
 హనుమంతుం డశోకవనము సొచ్చి సీతను వెదకుట.
 సీతను గానక చింతించి పావని తిరిగి ధైర్యంబునొందుట.
 శింశుపావృక్షంబుకిందనున్న సీతను జూచి మారుతి సంతసించుట.
 స్వప్న విషయము నెఱుఁగుటకు రావణుఁ డపరగ్రాతి సీత దగ్గరకు వచ్చుట.
 సీతను జంపఁబోవు రావణుని మందోదరి యడ్డుపడి నిలుపుట.
 రావణాజ్ఞచే రాక్షసస్త్రీలు సీతను బెదరించుట.
 త్రిజటాస్వప్నవృత్తాంతము.
 జానకి ప్రాణత్యాగంబు నేయ యత్నించుట.
 అంజనేయులు సీతను డాసి యంగుళీయక మిచ్చుట.
 రాముల క్షేమము దెల్పి జానకి యనుమానంబుదీర్చు మారుతి విశ్వరూపంబు నూపుట.
 సందియంబుదీరి సీత తలమానికంబునిచ్చి తన కష్టంబు దీర్చుమని రామునకు శ్రుత
 పఱపుమనుట.
 సీతాదేవి యనుమతమున నశోకవనము పావని నాశమునేయుట.
 రావణ ప్రేరణమున వచ్చిన రక్కసుల వెక్కుమందిని జంపుట.
 జంబుమాలి వధ.
 అశ్వియకుమారుండు చచ్చుట
 ఇంద్రజిత్తు బ్రహ్మస్త్రప్రయోగ మొనర్చి హనుమంతునిబంధించిరావణునికడకుజేర్చుట.
 రావణాంజనేయ సంవాదము.
 రాముఁడు పరాత్పరుఁడని రావణునకు హనుమంతుండు బోధించుట.
 దశకంఠుఁ డలిగి మారుతి తోక గాల్పించుట.
 లంకాదహనము.
 లంకాపురము స్వర్ణమయముగ నుండు కారణము.
 బ్రహ్మదేవుఁ డుత్తర మొకటి రాముని కిమ్మని యాంజనేయున కిచ్చుట.

సీతకు మృక్తి హనుమంతుండు సముద్రంబుదాటి యావలిదరి జేరుట
హనుమద్దర్శభంగము.

హనుమంతుండు కపులతోఁ గలసి మధువనంబు సొచ్చుట.

హనుమదాదులు శ్రీరామునిజేరి సీతవార్త దెలుపుట.

శిరోమాణిక్యమును గని రాముండు విచారపడుట.

యుద్ధకాండము 285—507 పేజి.

రాముండు లంకవైకి దాడివెడలుట.

దెబ్బరెండు వేలకపులతో రాముండు సముద్రతీరంబు సేరుట.

వారధితీరంబున విడిసి సీతను దలంచి రాముండు చింతించుట.

రావణుండు సభదీరి మర్కతులతో నాలోచించుట.

రాక్షసులు రావణునితో ధైర్యవచనంబులాడుట.

విభీషణుండు రామునకు సీత నిమ్మని బోధించుట.

కొలువులో రావణుండు విభీషణునితన్ని లంక విడిచి పొమ్మనిచెప్పుట.

నలుగురు మంత్రులతో వచ్చి విభీషణుండు రాముని శరణుసొచ్చుట.

విభీషణున కభయప్రదానము.

శుకుండు రావణుని పనుపునవచ్చి ముగ్ధివునితో బ్రసంగించుట.

రాముండు సముద్రముపై బ్రహ్మాస్త్రము వేయఁబూనుట.

సముద్రుండు దెలిపినటుల గపులచే సేతువు గట్టింపఁబూనుట.

రామలింగ ప్రతిష్ఠ సేయఁదలంచి హనుమంతుని కాశికే బంపుట.

ప్రస్తాపవశంబున వింధ్య మేరుపర్వత సంవాదకథ శివుండు హనుమంతునకుఁ దెలుపుట.

అగస్త్యుండు కాశిని విడువలేక దుఃఖించుట.

హనుమంతుం డాలస్యంబుసేసిన రాముండు సైకతలింగ ప్రతిష్ఠ చేయుట.

హనుమంతుండు రామప్రతిష్ఠితలింగము దీయబోయి మూర్ఛిల్లుట

మూర్ఛదెలసి హనుమంతుండు రాముని ధ్యానించుట.

శివుండు ప్రసన్నుండై రామలింగేశ్వర ప్రభావంబు దెలుపుట.

వానరులు వారధిగట్టుట.

ఉడుతభక్తికి సంతసించుట.

లంకవైకి యుద్ధయాత్రకు వెడలి మువ్వేలొదియందు విడియుట.

కైకేసి రావణునకు నీతి దెలుపుట

దళకంఠునకు మాల్యవంతుండు బోధించుట.

రాముని ప్రభావంబును వానరుల బలమును శుకుండు రావణునకుఁ దెలుపుట.

శుకుండు దనశాపకారణము దెలుపుట.

అంగద రాయభారము.

అంగదునిబోధ వినక రావణుండు యుద్ధమును ప్రకటించుట.

ప్రథమ సంకులయుద్ధము.

రావణుని యాజ్ఞచేత త్రిజట సీతకు నాగాస్త్రబద్ధులైన రామలక్ష్మణుల జూపుట.
సీతావిలాపము.

గరుడుండు వచ్చి నాగపాశంబులఁ దొలగించుట.

ఘామాక్షుని యుద్ధము.

అకింపనుని యుద్ధము.

మహాకాయ మహానాగుల యుద్ధము.

ప్రహస్తాని యుద్ధము.

మందోదరి యుద్ధంబుమానుమని దశకంతుని వేడికొనుట.

రావణుని ప్రథమయుద్ధము.

పరిభవమొంది రావణుడు లంకజేరుట.

కుంభకర్ణుని నిద్రలేపుట.

కుంభకర్ణుండు యుద్ధమునకు బోవుట.

కుంభకర్ణుండు సుగ్రీవునిచే విరూపియై వగచుట.

కుంభకర్ణుండు వానరుల ధిక్కరించి రామునిపయి కరుగుట.

రామునిచేత కుంభకర్ణుండు మడియుట.

నరాంతకుని యుద్ధము.

సుహోదర, దేవాంతక, త్రిశిరులయుద్ధము.

అతికాయయుద్ధము.

అతికాయుని చావునకు రావణుండు దుఃఖించుట.

ఇంద్రజిత్తు బ్రహ్మాస్త్రమువైచి వానరుల రామలక్ష్మణుల మూర్ఖిలజేయుట.

మానుమంతుండు ద్రోణాద్రియందలి మండులుదెచ్చి రామాదుల మూర్ఖదీర్చుట.

శోణితాక్షయూపాక్షాదులవధ.

మకరాక్షుని యుద్ధము.

ఇంద్రజిత్తు ప్రథమయుద్ధము.

ఇంద్రజిత్తు తెండవపరి మాయా యుద్ధ మొనర్పుట.

ఇంద్రజిత్తు మూడవయుద్ధమున మాయాసీత తలదరుగుట.

ఇంద్రజిత్తు నికుంభిశాహూమము నేయుట.

ఇంద్రజిత్తు విభీషణుని దురుక్తులాడి నిందించుట.

లక్ష్మణుఁడు ప్రయోగించిన యింద్రాస్త్రముచే నింద్రజిత్తు మడియుట.

ఇంద్రజిత్తు మరణమునకు దుఃఖించి రావణుండు సీతను నరకఁబోపుట.

సులోచన సహగమనము.

మూలబలయుద్ధము.

దశకంధరుని రెండవయుద్ధమున యుద్ధోన్మత్త విరూపాక్షాదులు నీల్గుట.

మైరావణుని యుద్ధము.

రావణుఁడు మయదత్త శక్తి చేత లక్ష్మణుని మూర్ఛిలఁజేయుట.

రాముఁడు రావణుని లంకలోనికి దరుముట.

మూర్ఛనొందిన లక్ష్మణునిజేరి రాముండు దుఃఖించుట.

అంజనేయుఁడు ద్రోణాద్రికరుగుట.

హనుమంతుడు కాలనేమి యాశచుంబునేరుట.

ధాన్యమాలి తనశాపకారణ మాంజనేయునకుఁ దెలుపుట.

ద్రోణాద్రి మందులీకున్న మారుతి పర్వతంబు పెకలించి తెచ్చుట.

భరతునిఁజూచి రాముండని హనుమంతుఁడు భ్రమయుట.

వార్ధిమధ్యమందు మాల్వవంతుఁడు దాకి పావనిచేఁ బరాజితుఁడగుట.

ద్రోణాద్రిప్రభజూచి సూర్యోదయంబుని రాముఁడు శంకించుట.

సంజీవకరణి శ్రభావంబున లక్ష్మణుండు మూర్ఛదేరుట.

శంకుకర్ణాది రాక్షసులు మారుతిచే చచ్చుట.

మైరావణుని కథ.

మైరావణుఁడు మోసపుచ్చి రామలక్ష్మణులఁ గొనిపోవుట.

మకరధ్వజునిచే మార్గంబుదెలిసి హనుమంతుండు పాతాళలంక జొచ్చుట.

మాతింగి మైరావణునకు నీతిగఁ పుట.

మైరావణుని మంత్రులు హనుమంతునితోఁ బోరి చచ్చుట.

మైరావణ యైరావణులు యుద్ధమునకు వెడలుట.

విరావణుని యంపుడుకత్తెయగు నాగకన్యక మైరావణుని మగ్ధంబు హనుమంతుని కెఱింగించుట.

మైరావణుని పానుపు నాశ్రయించియున్న తుమ్మెదల హనుమంతుఁడు నులుముట.

మైరావణ యైరావణులు మడియుట.

కృష్ణావతారంబున నిన్నుఁగూడుచునని రాముండు నాగాంఠనకు వదంబిచ్చుట.

రామలక్ష్మణుల మకరధ్వజహనుమంతులు లంకకుఁ జేర్చుట.

మైరావణాదుల వృత్తివార్త విని రావణుండు కృతనితోఁ దన యుద్ధింశంబుదలుపుట
పాతాళవహామము.

వహామంబు సెరుపవోయిన వానరులు మందోదరిని రాధించుట.

మందోదరి పరాధివముగని రావణుండు వహామంబు చాలించుట.

రావణుండు మూఁడవపర్యాయము యుద్ధమునకుఁ బోవుట.

రామరావణుల కడపటి యుద్ధము.

దేవేంద్రుని పనుపున మాతలి గ్రథముదెచ్చి రామున కర్పించుట.

ఇంద్రప్రేషిత రథారూఢుఁడై రాముండు యుద్ధంబు సలుపుట.

అగస్త్యుని యుపదేశంబున రాముం డాదిత్య హృదయం బనుష్ఠించుట.

రావణుండు మూర్ఖులి తెప్పిరిలి తిరిగి యుద్ధమున తుష్కమించుట.

ఫణించిన తలలు క్రమ్మఱ మొలచుటంగని రాముం డాలోచించుట.

విభీషణుండు రావణుని నుగ్మంబు రామునకు నిజెదించుట.

బ్రహ్మాస్త్రంబు వేయుమని మాతలి దలుపుట.

బ్రహ్మాస్త్రప్రయోగంబున రావణుండు దెగుట.

విభీషణుండు దుఃఖించుట.

మందోదరి రణభూమిం బడియున్న రావణునిగూచి దుఃఖించుట.

రాముని పనుపున విభీషణుండు రావణాదుల కుక్త రక్తియులు వేయుట.

విభీషణపట్టాభిషేకము.

రాముని యానతి కరసావహించి హనుమంతుండు లంక కేగుట.

విభీషణుండు నీతిను బల్లకియం దుంచుగొనివచ్చి రామున కర్పించుట.

నీతి యగ్ని ప్రవేశించి నిజసూపంబు గొనివచ్చుట.

పున్వశారూఢులై వానరులతో రాముఁ డనగాధ్యక్షుడవడలుట.

భరద్వాజాశ్రమము నేరి మారుతిదేత దమరాక భగవంతుడలుపుట.

భరతాదులు రామున కదురుగ నడచుట.

నంద్రగామంబు నేర్పి భరతుండు రాజ్యం బన్నకర్పించుట.

సాశతంబు ప్రవేశించుట.

సముద్రోదగతింబు దెచ్చుటకు హనుమదాదులం బంపుట.

రామాదుల కలంకరించుట.

శ్రీరామ పట్టాభిషేక మహోత్సవము

ఇంద్రాదులు రాముని కురించుట.

రాముండు కపులకు బహుమానంబు లిచ్చుట.

వీశాంతసేవ.

హనువుసేవ.

అవతారిక.

కృతిపతి శంకానుక్రమణిక.

గీ. కోవిదులు మెచ్చ 'రామాండుకో' రహించె,
ప్రాభవ మ్మందె 'పట్టాభిరామప్రెస్సు'
తెనుఁగుదేశాన నింటింటఁ దేజరిల్లె,
అంతయును గల్గె రాముకటాక్షమహిమ.

క. శ్రీలలితాంధ్రధరిత్రీ
ఫాలస్థలతిలకముగఁ దహఃపరతంత్ర
ప్రాలంబశీల మగు నా
శ్వేలనియోగాఖ్యశాఖ వెలయు ధరిత్రిన్.

క. వారలలో మంత్రకళా
ధౌరంధర్యాభిరామ తత్వజ్ఞనిధుల్
భారద్వాజసగోత్రులు
బేరొందిరి రాజనీతివిభవాంచితు లై.

క. భూదేవుల దీవనలన్,
భూదారుల మన్ననలఁ బ్రమోదితమై, సం
పాదితనీతివిభవ మగు
“ఈదర” కులదుగ్ధవార్ధి యెసఁగు సరసతన్.

శా. ఆ వంశంబునఁ బ్రోలమంత్రి జననంబై సత్కళావైభవ
ప్రావీణ్యం డయి దొడ్డిచింతలపురీపర్యంతసీమాభులన్
దేవబ్రాహ్మణవృత్తులన్ బెనిచి భూదేవౌఘసంస్తుత్యుఁ డై
శ్రీవిభ్రాజతుఁ డై తనర్చె నృపతుల్ స్నేహం బపేక్షింపఁగా. ౪

ఉ. ఆతనిపుత్రుఁ డుజ్జ్వలదయానిధి రామయమంత్రి సద్విజ
వాతమునం దభిజ్ఞుఁ డయి భవ్యకవితృపటుత్వచాతురీ
రీతుల నగ్రగణ్యుఁ డయి శ్రీరఘురామపదారవిందసం
జాతమరందపానరుచిసక్తత నొప్పె రసజ్ఞు లౌ ననన్.

సీ. సప్తసంతానముల్ సంతరించి యశంబు

నాచంద్రతారార్క మలరజేసె;

ఏడువారంబుల కేకైకవిధముగా,

భజనప్రబంధముల్ ప్రచురపఱిచె;

గరిమమై వైకుంఠపురమును నిర్మించి,

శిలలతోఁ బెన్గొట వెలయఁజేసె;

వర్తకవృత్తి ప్రవర్తిల్లఁగా బిడా

ర్లనుగూర్చి ధనసమార్జన మొనర్చె;

గీ. తనదు వంశాభిధేయాంకితంబుగాఁగ

నలర నీదరవారితటాక మొండు

రాజిలఁగఁ జేసె నీదర రామమంత్రి;

ఆతనికి సాటికలరె ఈశ్వారలమున !

ఉ. రామయమంత్రిదేవి యభిరామగుణాకర మంగమాంబ ని

స్సీమయశోభిరామయయి చెల్వలలోఁ దలమానికంబు నై

కామునితల్లికంటె సిరిగల్గి నిరంతరభర్తృసేవనో

ద్దామదయార్ద్రచిత్తయయి దన్పెను బేదల నాదరంబునన్.

గీ. మంగమా- రామమంత్రి దంపతుల కనుఁగు

సుతులు నల్వరు, మఱియును సుతలు నల్వ,

రమలగుణధన్యు లుదయించి; రందు జివర

మహితపట్టాభిరామయమంత్రి పొడమె.

క. ఆ నీతి ప్రవణుఁడు ల

క్షీ సరసాంబికను సాధ్వీఁ జేపట్టి, కన్

సూనుల మువ్వర సజ్జన

మానితులన్ సాధుగుణసమంచితమతులన్.

గీ. రామసచివుడు, వేంకటరాయమంత్రి,
 వేంకయామాత్యుఁ- డను పేర్ల వృద్ధిఁ గనిరి;
 ప్రబలయోగమ్ముచేత వర్తకముచేత
 దీక్ష గొనిరి సరస్వతీదేవిఁ గొలువ.

౧౦

సీ. తన చిన్నతనమున దైవమ్ముపేరణ
 ఏలూరుగడ్డపై గాలు వెట్టె;
 పెట్టి మువ్వరలోనఁ జిటుతయయ్యును నేగు
 పలరార నేర్చె విద్యాప్రశస్తి;
 నేర్చి బుద్ధిసైర్యనిపుడై వ్యాపార
 కలనలోఁ గన్గొనెఁ గౌశలంబు;
 ముద్రాణశాలయుఁ బుస్తకక్రయశాల,
 నెలకొల్పి వర్ధిల్ల నేర్పుమీఱ;

గీ. దాన వచ్చెడి ధనము సాధనముగాఁగఁ
 దమిని బంధుల రావించి తత్తమచిత
 విధులయందు నియోగించె వినుత వినయ
 మూర్తి వేంకయామాత్యుడు పూజ్యయశుఁడు.

౧౧

ఉ. రాముఁడు సర్వసంపదభిరాముఁడు భక్తజనైకరక్షణో
 ద్ధాముఁడు తత్కులంబునకు దైవతమై తనరారుచుండ నా
 రామునిపేరఁ గంపెనియుఁ బ్రస్తుతిగాంచిన పెరిస్సుఁగూర్చి శ్రీ
 రామపదంబు వ్యాప్తి పొనరం బచరించె ననేకరీతులన్.

౧౨

సీ. ధన మిచ్చి మంచిపొత్తములు వ్రాఱుచేఁ బం
 డితులచేఁ బరిశ్రమసంతతులు బొగడ;
 పాఠశాలలలోని బాలుర కను వగు
 సరణిఁ బుస్తకముల సమయ మెఱిఁగి;

ఊరూరఁ బ్రకటించి యుత్సాహముం గూర్చి
విద్యార్థులను జదివించి మించె;
విద్యాధికారులు విరచించు నూత్నపు
స్తకముల నాంధ్రదేశమునఁ బటపె;

గీ. దేశభావకుఁ గొంగొత్తతెన్ను లరసి
ప్రబలతరదీక్ష నూరూరఁ బర్యటించి
గ్రంథరాజములం బ్రచురణ మొనర్చె;
మాన్యచరితుండు వేంకయామాత్యుఁడు.

౧౩

సీ. భర్తృశుశ్రావణపరతంత్రచిత్త యశా
పార్వతి వామపార్శ్వంబుగాఁగ;
జలిబిలిపలుకులు గులికించు పట్టాభి
రాముఁ డాత్మీయపుత్రుఁడుగాఁగ;
చిన్నారి పొన్నారి చిట్టి లక్ష్మీనర
సమపట్టి ముద్దుముచ్చటలుగాఁగ;
సొత్తం బమృతహస్తమున దీవన లిచ్చి
వెలయు లక్ష్మమ తల్లివేల్పుగాఁగ

గీ. వేంకయాఖ్యుండు సద్గుణవిశ్రుతుండు,
సముచితోదారశీలుండు శాంతమూర్తి
యలరఁ జేయుచు నుండు రామాంకితముగ
దశదిశలు మోవఁగా శారదాసపర్య.

౧౪

ఆ. తల్లి పుట్టినిల్లు, తన యత్తగారిల్లు
సంతరించె రామచంద్రు కరుణ;
పుట్టినాఁడు తనకుఁ బట్టాభిరాముఁడే;
తనకు రామభక్తి తారకమ్ము;

ప్రకటవృత్తి తనకు 'రామాండుకో'యయ్యె;
నసదె సిరులు వేంకయార్యమణికి!

౧౫

గీ. సుందరీ- రామ దంపతుల్ సుకృతిరతులు
అవ్వ- తాతలు తన్నుఁ గాపాడినారు;
వారియాశీఃప్రభావ మేపారుచుండ
నభ్యుదయ మొందు ఈ వేంకయప్రధాని.

౧౬

గీ. మేనకా- హిమవంతులు మృశునకుబలె
నిజసుతం దన ధర్మపత్నిగ నొనర్చి
నట్టి ఊలక్ష్మీయును రామయప్రేగడయు
నత్తమామలుగా వేంకయాయుఁ డెసగె.

౧౭

—♦ అంకితము. ♦—

గీ. ఒకటితక్కువ ధైదువేలు కలివత్స
రములు గడవ విశంభివర్షమునఁ జైత్ర
మాసమున “మోక్షగుండరామాయణమ్ము”
వ్రాసితిని రామునకు సమర్పణముగాఁగ.

౧౮

తే. గీ. అట్టి కథ జనమంచి శేషాద్రిశర్మ
కోవిదుఁడు సంస్కరించె నాకోరి కలర;
శిష్యతతు లద్ది పఠియించి చెల్వమీఱ
హరికథలఁ జెప్పి రందందు సంధ్రభూమి.

౧౯

తే. గీ. ప్రబలఁ బ్రఖ్యాతి దానఁ, గరంబుఁ బ్రీతిఁ
బ్రజలు బఠియింప నుత్సాహభరితు లగుచు
నచ్చుఁ గూర్చించి మత్పుత్తు) లధికభక్తి
సంధ్రభూమిని బ్రచురించి రాదరమున.

౨౦

తే. గీ. ప్రథమముద్రణపుం బ్రతుల్ వ్యయముజెడ,
శక్తికిని మించి యున్న బ్రసక్తియగుట

వృద్ధదశ గల్గుటయు నింక నెట్లటంచుఁ
జింత యోజించుచుండ నా శ్రీశు కృపను -

- ౨౧

ఉ. శ్రీయుతుఁడార్య సన్నతుఁడు శ్రీరఘురామపదారవిందసే
వాయతచిత్తుఁ డీదరకులాంబుధిచందుఁడు వేంకమంత్రీ నా
రాయణసత్కవిన్ నను నయంబునఁ బిల్చియు మోక్షగుండ రా
మాయణనామసత్కృతి తదంకితమున్ బొనరింపఁ గోరుచున్ -

- ౨౨

తే. గీ. దివ్యతాంబూల మొసఁగె నెంతే ముదమున;
రాముకథ కృతి; తత్పదారాధకుండు
భక్తు డీవేంకయామాత్యవరుండు మత్కృ
తీశ్వరుండు; ధన్యతముండ నా కే మటంచు -

- ౨౩

క. నెమ్మది సంతోషించియు
సమ్మతి సూచించినంత శాలునజోడుం
గ్రమ్ములు భూషణములు ద్ర
వ్యమును తాంబూలమొసఁగినంత నె ప్రీతిన్ -

- ౨౪

క. శ్రీరఘునాయకపదయుగ
సారసమకరందస క్తషట్పదమునకున్
సారాచారవిశేషవి
హారావేశునకు వేంకయామాత్యునకున్.

- ౨౫

గీ. పుత్త్ర పౌత్త్ర ప్రపౌత్త్ర విస్ఫూర్తు లలర
నఖిలవిధభోగభాగ్య విన్యాస మొనర
ఆయు రారోగ్య విభవ సౌఖ్యంబు లొలయ
భవ్యయశ మొండఁ బ్రీతి దీననలొనర్తు.

- ౨౬

న. నా యొనర్చిన రామాయణహరికథాకాలక్షేపంబునకుఁ గృతిపతిగా
నొనర్చి, కథాక్రమం బుపక్రమించెద.

- ౨౭

శ్రీరామ చంద్రగురుపరబ్రహ్మణేనమః.

ఆ వి ఘ్న మ స్తు.

శ్రీమోక్షగుండరామాయణము

హ రి క థ .

బా ల కాం డ ము .

శా. శ్రీమద్యామిజ వామభాగమునఁ, బ్రాచీన గేసరీ పుత్రుడు,
సామోదంబునఁ బార్శ్వయుగ్మమున నాశత్రుఘ్నకైకాత్మజుల్,
ప్రేమన్ బల్చిమమందు లక్ష్మణుఁడు నావేష్టింపఁ, జెల్వొందు శ్రీ
రామబ్రహ్మపదారవిందముల నారాధింతు నశ్రాంతమున్.

మ. మఖముంగాచి, విరాధముఖ్యరిపులన్ మర్దించి, సుగ్రీవునిన్
సఖుఁగా నేలి, దశాస్య ద్రుంచి, యవనీజం గూడి సాకేతమున్
సుఖయైచేరి స్వరాజ్యభోగములచే శోభిల్లు శ్రీరాఘవుం
డఖిలాఘంబుల గ్రుంచి భక్తులకు ని త్యానందమున్ గూర్చుతన్.

చేహగ్గః ఆదితాళము.

రామా మహీజావరా ! పరం ధామా ! సుగుణాకరా॥

రామా ! త్రిలోకాభి రామా ! దనుజవి రామా ! వినుతసు త్రామా !
దశరథ॥ రా॥ సంగరశూరా ! వి హంగతురంగ ! ఘనాంగ ! కలుష
విభంగ ! జనకజ॥ రా॥ ఖండేందుమాలి కోదండవిఖండన ! పండిత
నుత ! మోక్షగుండపురరఘు॥ రా॥ వారణసుఖనివారణ ! త్రిలోక
కారణ ! తాత్పరీనారాయణార్చిత॥ రా॥

మలయమారుతము: ఆటతాళము.

శ్రీగురుప్రభో చిదఖండరూపభో॥ శ్రీగు॥ బాగుగ నీపాదభజన
ముచే భవసాగరముదాట-గా గల్గె ధన్యుడ॥ శ్రీగు॥ చతురగ్రమున

సత్యరూపమున! మోక్షగుండమందు-సాక్షిగ నెలకొన్న! యక్షయతేజ
నారాయణశర్మహృల్లక్ష్మిత ! పూర్ణవి లాస ! వేంకటశివ॥ శ్రీగు॥

ఆదితాళము. (రవికులతిలక-వలె)

నను దయగనవే పరమేష్ఠిరాణి॥ నను॥ నన్నుగై కొనవే ఘన
పావనవే॥ నను దయ॥ ఆపదల్మాపగన్ - బాపముల్వాపగన్ - నీ
పాటివారలు రూపింపగా లేరు; నీపదయుగళము ప్రాపగు॥ నను॥
భావంబునన్ సేవించెదన్ - నావాక్కునన్ నీవెప్పుడున్ - తీవిగ నిలిచి
శుభావహ మగు నటు, గావింపు జగ త్పావని॥ నను దయ॥ మోక్ష
గుండమ, దనయము నీవు రంజిల్లి-యీక్షితి నారాయణకవి నేలెడుతల్లి
యక్షయక టాక్షమునన్ దీక్షమీఱ వీక్షింపుచు॥ నను॥

శంకరాభరణము: రూపకతాళము.

శ్రీయమాకుమారా ! పాహిశ్రీ డాయరా దా! యఘాళి
దోయ బాళి॥ శ్రీ॥ పాయక నీ పదాజ్ఞములు సదా గొలుతు॥శ్రీ॥యు॥
కాయేంద్రియపరిహారా ! కాయజారిసుకుమారా ! తోయజాతభవ
వందిత ! శ్రేయము లిడరాదా ! శ్రీయుత నారాయణ కవిరాయ
వినుత ! మోక్షగుండనాయక ! నిర్విఘ్నంబుగ నాయభీష్ట మొన
గూర్చుము॥ శ్రీయుమా॥

ఆ. వె. ప్రస్తుతమున నాకు వాసార్హమై యొప్పు
మోక్షగుండనామపురమునందు
భవ్యరాఘవోత్సవమును విళంబి వ
త్సరమునందుఁ దనరుచైత్రమందు.

వ. యథావిధిగ నాచరింప సమకట్టి ప్రవాళ రజిత నీల స్ఫటిక
తేజోరాజితంబగు నొక్క దివ్యమందిరంబున అష్టదశవిరాజిత భద్ర
పీఠంబుపంబు భరత శత్రుఘ్న లక్ష్మణ సీతాసమేతంబుగఁ గోటిసూర్య
ప్రభాభాసమానుండంబు వేంచేసియున్న శ్రీరామచంద్రమహాప్రభు

కొలుపు సేయఁ గోరి సర్వోద్రియవ్యాపారంబుతోఁ గలియకుండ
మనంబును మారుతముతో జతపఱచి పంపఁగ నవి రెం డేకీభవించి,
పెద్ద మార్గంబులు రెండింటిని విడిచి, నడిమి సన్న బాటను జని
తన్మందిరంబునకుఁ గల ద్వారపాలకుల నాశ్రయించి మొదటి వానికి
నాఱునూఱులు, రెండవవానికి నాఱువేలు, మూడవవానికి నాఱువేలు,
నాలవవానికి నాఱువేలు, నైదవవాని కొకవేయి, యాఱవవాని కొక్క
వేయి, కడపటివాని కొక్కవేయిగ నీక్షకారము లంచ మిచ్చి వచ్చుచు
బోవుచుండుటకు నిరాతంకముగా స్వతంత్ర మేర్పఱునుకొని చేరి యర్హుల
పాద్యస్నానంబులు గంగాదినదీజలంబులుగ, మట్కమలంబులు పూజా
ద్రవ్యంబుగా, సూర్యచంద్రులే హారతులుగ, నిజానందంబే నైవేద్యంబుగ
భావించి యాత్మారాముని సేవించుచుఁ దన్నయత నున్న సమయంబున,

ఉ. తంబురఁ గాలిగజ్జెలును దాళమృదంగముఖానిభవ్యనా
దంబులు పొల్పుమీఱి హరిదాసచయఁ బగుదొచి నృతగీ
తంబుల రామమూర్తిచరితంబును బాడుచు నుత్సవంబు సాం
తంబగు సంతదాఁడ భజనంబు లొనర్పిరి సంతసంబునక.

వ. ఇట్టి సత్కాలక్షేపంబు సర్వజనసేత్ర శ్రోత మానసానంద
కరంబుగనున్న కాలంబున,

౧. శ్రీరామణీయ వేమూరిసదస్వయ శ్రీరాంబునిధిపూర్ణశీతకరుడు,
మహనీయసత్సభామండలరంజిత సంగీతవిద్యావిశారదుండు,
దేవ మహీదేవ దేశికసజ్జనాదులమెడ సద్భక్తి నిలుపువాఁడు,
పాపార్యవద్యుండు పరగ శేషాంబికయందుగన్నట్టి నయ్యంపు గొడుగు,

గీ. సుబ్బయాద్యునికుంఠిని పోదరుండు,
సలరు సరసింహశర్మగు సగ్రహండు,
శ్రేష్ఠగుభరామనామైక చింతనుండు,
యజ్ఞనారాయణుండు సత్యవ్రతుండు.

వ. ఉత్సవారంభదివససాయంతనంబునఁ బూజాసమయంబునకు
వచ్చి యందు వేంచేసియున్న సాకారరామమూర్తిని వీక్షించి,

ఏకతాళము: దిలలగాహ.

కలిగె నాకు శ్రీరాఘవునిగొలువ॥గలి॥ ఘల్లుఘల్లున జగు గజ్జలు
మెఱయ | నలినాక్షునికడ నాట్యముజేయ॥ గలి॥ తాళ మృదంగ ఫిడేలు
తంబుఱలు | బాళినిమ్రోయ భజనఁజేయ॥ గలి॥ భూమిజయుతుడై పొద
లెడురాముని | వేమరుగన్నుల వీక్షింపఁగను॥గలి॥ అక్షరుడయి నా, రా
యణు నేలెడు | మోక్షగుండపతి మ్రోల నిలువ॥గలిగె॥

వ. ఇట్లత్యానందంబు నొందుచు హరిదాసబృందంబులం గలిసి
భజన మొనర్చి యవభృథానంతరము మదంతికంబున నిలిచి సమ్ర
భావంబున,

సీ. శ్రీవత్ససంజ్ఞరాజితగోత్రభవుడ వార్యేలకులాంబుధి ద్విజవిభుడవు;
తాల్లూరికృష్ణప్రధాని జ్ఞానాంబయం దాదరంబున గన్నయాత్మజుడవు;
ఘనమైలవరపు వేంకటశివాచార్య కృపాలబ్ధవిజ్ఞానభాసితుడవు;
మూర్తిత్రయాతీతముఖ్య సచ్చిత్సుఖి మయవస్తుతత్వవిమర్శకుడవు;

గీ. కేవలాఖండమోక్షలక్ష్మీయుతుడవు;
భక్తి శ్రీరామచంద్రోత్సవవ్రతుడవు;
సరసపదపద్యనిర్మాణసక్తమతివి
హతదురితకర్మ నారాయణాఖ్యశర్మ.

అని సరబోధనచేసి యిట్లనియె:

క. రామాయణంబు హరికథ

గా మీరు రచించియుండు కారుణ్యమునకే;

నేమమున నేఁ బఠించెద;

భూమిని నాకొదవు భుక్తి ముక్తులు రెండున్.

వ. ఈమహాపకారంబుఁ గట్టుకొం డని ప్రార్థించిన సమ్మతించి
వారిని సమర్థాదముగాఁ బంపి పిమ్మట నొక్కనాడు నామనంబున,

సీ. ఛందోవిచారంబు సలుపగానైతిని; వ్యాకరణంబు నేర్వంగలేదు;
కావ్యంబులనుమాట గలలో నెఱుంగను; నైఘంటికంబులనంగవినను;
నవరసాలంకార నైపుణిలేదయ్యె; భరతశాస్త్రంబు చొప్పరయ లేదు;
రాగతాళములమార్గముగోచరముగాదు; స్వరవిభేదంబులజాడలెఱుగ

గీ. నీమహాకావ్యరత్న మింకేవిధమున
హరికథ నొనర్తు శక్తి లేదనక నేను
సమ్మతించితి; నిది యెట్లు చక్కపడునో!
యొండు శరణంబులేదు రాముండు దక్క.

వ. అని యోజించి రాముని బ్రార్థించి యారాత్రి నిద్రించుసమ
యంబున నాపాలి ప్రత్యక్షదైవం బగు శ్రీరామమూర్తి మదీయకార
ణాచార్యులగు వేంకటశివార్యవర్యరూపంబున స్వప్నంబునఁ గనఁబడి
దయారసం బొలుక యిట్లనియె:

తే. గీ. వత్స! వాల్మీకిముఖమునివరులు, నితర
నరులు, మును సంస్కృతాది నానావిధస్వ
భాషలను శక్తికొలదిని భక్తిచేత
నెన్నిరీతులనో రచియింప లేదె!

క. అందఱలో నీ వొకఁడవు;
సందేహము నీ కిఁ కేల! సద్గురుకరుణా
నందంబున రామాయణ
ముం దగ హరికథ రచింపు ముదము దలిర్పన్.

ఉ. చొక్కపుహేమ మెవ్వరెటు సొమ్ములు సేసిన వన్నెవచ్చి న
ఘైక్కువ రామమూర్తికథ నెవ్వరు సెప్పిన నొప్పిదంబగున్;

జక్కఁగఁ దత్కథారచన సాంగముగా నెఱవేర్చి భక్తితో
గ్రక్కున మోక్షగుండపురరామున కర్పణ సేయు పుత్రకా!

వ. దీనికి మోక్షగుండ రామాయణమను నామం బొసంగుము.
నీకు మేలయ్యెడమని నెల విచ్చి వారు కను మొఱంగిన నేను మేలు
కాంచి శ్రీమద్వేమూరి యజ్ఞనారాయణాఖ్యహరిదాసస్రోత్సాహంబున
కనుగుణంబుగ సద్గురుకటాక్షంబు గలిగెఁగదా! యింక లోపం బేమి
యని యానందించి యిట్లనుకొంటి:

ఉ. ఈయవనిం గవీశ్వరు లనేకులు నేర్పరు లుండియుండ రా
మాయణముఁ రచింప నను మన్ననఁ బ్రేరణచేసె యజ్ఞనా
రాయణపాటి మిత్రులు ధరంగలరే ! యిక నాదుభాగ్య మెం
తో యధికం బటంచు ధృతితోఁ దలపోసి యనంతరంబునఁ.

వ. ఒక్క శుభదినంబున నుపక్రమించి యిష్టదేవతా సద్గురు
సత్కవీశ్వరులఁ బొర్ణించి,—

షష్ఠ్యంతములు: అటతాళము. (కలియుకద్నుడ)

1. రామునకు జితభృగు-రామునకు జగదభి-రామునకు దానవ వి ।
రామునకు మోక్షగుండ ॥రా॥
2. ధీరునకు నిగమసం-చారునకు రణరంగ । శూరునకు శరధి గం ।
భీరునకు మోక్షగుండ ॥రా॥
3. ఖండశశిమాలి ఘనో-ద్దండ కోదండ వర । ఖండీకృత గూహు
బలా । ఖండునకు మోక్షగుండ ॥రా॥
4. దివ్యునకు సుజన సం । భావ్యునకు మరుత్సృత-సేవ్యునకు మాని
మం । తవ్యునకు మోక్షగుండ ॥రా॥
5. ప్రీతునకు భువన వి । ఖ్యాతునకు రవివంశ । జాతునకు సీతా స ।
మేతునకు మోక్షగుండ ॥రా॥

. నారాయణశర్మ హృద్వి । హారునకు ననంతాన । తారునకు భక్త
మం । దారునకు మోక్షగుండ ॥ రా॥

వ. సమర్పితంబుగా నాసేర్పుకొలది సేయంబూనిన ట్రిమోక్ష
గుండరామాయణపారికథా విధానం బెట్లు లనిన, —

క. శ్రీమత్కైలాసాచల

ధామంబుననున్న చంద్రధరునిం గని త

ద్వామార్ధశతీరిణి యగు

హైమవతీరమణి మ్రొక్కి యడిగె బ్రయమునక.

క. మంత్రములలోన నుత్తమ

మంత్రం బన నెద్ది? దాని మహిమంబును ద

స్మరతాధి దైవమును, ద

స్మరతానుష్ఠానవిధము మహతఁ దెలుపవే.

వ. అని మహావిహారంబునఁ బ్రార్థించిన నానందభరితాంతః
గుండయు 'కాంతామణి ! మువ్వకూలకు సగోచరంబగుసూక్ష్మవిచా
రము సన్నదిగిరివిజయ సీమందలి నయచే నన్తానివచించెద వినుము.

శ్రవణీర్థము-ఏక శాశము.

రామమంత్రము, కడు రమ్యమంత్రము! భూమిలోన లేడు దాని,
లయమంత్రము ॥ మంచమంత్రము! విబుధు లెంచుమంత్రము, మించి
న్మార్గిని దా కరించుమంత్రము॥ ౧॥ నిత్యమంత్రము! విమల సత్య
మంత్రము! ప్రత్యగభిన్నాత్మత్వంబున । పరగుమంత్రము ॥ రా॥ దీక్షమంత్ర

కడు దివ్యమంత్రము । మోక్షగుండమంకు వెలయు ముఖ్యమంత్ర
రామ పరమమంత్రము, యదే చరమమంత్రము, ధరిను నారాయణ
రోజుస్ఫురితమంత్రము॥ ౧॥

రమణి ! విను మిది శ్రీరామ రామరామ

యనుచు బ్రహ్మాదివిబుధులు మనములందు

గని రమించుచు నుండిన కారణమున

రాముఁ డను పేరు వచ్చెఁ బరాత్పరునకు.

వ. కాబట్టి యమ్మంత్రరాజంబు నీ వనుష్ఠింపఁదగినది. దీని యనుసంధానంబునఁ బునరావృత్తిరహితశాశ్వతబ్రహ్మనందపదవి ననుభవింపవచ్చునట్టి రామమూర్తికిని నాకును భేదంబులేదు సుమీ యని యమ్మంత్రంబు పదేశించిన నానందించి, యోపరమేశ్వరా ! రాముండు పరమాత్ముండయినను మాయతోఁగలసి యవతారంబు లెత్తినట్లు పురాణవచనంబుగలదు. అందువలన నతని కేమిప్రయోజనంబునెల విమ్ము మహాత్మా! యని వేడిన నానందించి శంకరుం డిట్లనియె:

క. ప్రకృతి విలక్షణుడగు నా

త్మకు సృష్ట్యాదులు వికల్పితంబులు లేమా !

యొకటిని నంటక యాతఁడు

సకలంబును జేయుచుండు సర్వాధికుడై.

వ. ఇట్లు గావున జగత్సృష్టి స్థితి లయకారణకర్తయైనపరమాత్మ సృష్టినిగ్రహ శిష్టపరిపాలనంబుకొఱకును ధర్మసంస్థాపనంబుకొఱకును బ్రతియుగమునందు మాయాసహితుండై యనంతావతారంబు లెత్తుచుండు. అందొక్కటియుగు రామావతారచరిత్రములోకత్రయ పవిత్రంబై శ్రోత్రానందకరంబయి యలరారునది దెలిపెద సావధానచిత్తవగుము.

పల్లవి. తోహార. రామరామయనవే! శ్రీ రామాయణకథవినవే! రామారఘుకుల రామా ! సీతారామా ! రామా! యనవే ! రామా మణిరో రమ్యంబగు శ్రీరామాయణకథ వినవే॥ రామా॥

వ. ఓపార్వతీ ! ఈప్రపంచంబున నార్యావర్తంబునఁ గోసల దేశంబున మాంధాతృ నగర దిలీపేక్ష్యాకుపులు మొదలగు సూర్యవంశ రాజులకు ముఖ్యపట్టణమయి యయోధ్యయను నొక్కనగరంబువెలయు. అది నవరత్నస్థాపితమయిన దివ్యభవనంబులచేతను, విశాలములయిన

రాజవీధులచేతను, రమ్యంబులగు విషణిమార్గంబులచేతను, సగాధము
లగునగడలచేతను, మోదప్రదంబులగు శశికాంతవేకులచేతను, బచ్చల
తోరణములచేతను, ముత్యాల మ్రుగ్గులచేతను, దనరారి వగ్గాశ్రమా
చార నియతులయిన చాతుర్వర్ణ్యములవారికి నివాసయోగ్యులయి
యలకాపురంబుకన్న మిన్నయై వన్నెగన్న యన్నగరంబున,
తోహర. దశరథుఁ డనునొక ధరాణీనాథుఁడు తరణివంశసంభవ్రుఁడు | దశ
దిశలందును విశదంబుగఁ దన యశము నిండఁగా నెగఁడు || రామా ||

న. మున్నూటయేఁబడిమంది భార్యలతోముఖ్యులయిన కన్యా
కైక సుమిత్ర లను ముగ్గురు భార్యలతోఁగూడి నను స్తనుఖంబు లనుభ
వించుచుఁ బెద్దకాలంబు రాజ్యంబు చేయుచుండి తనకు సంతానంబు
లేని కొఱంతచేఁ జింతించి సుమంతండుతోనగు నెనమగ్రుడు చాతురులను
రావించి సభచేయించి వసిష్ఠాదిమునులను బిలిపించి పూజించి ముకుళిశ
హస్తుండయి దశరథుం డిట్లనియె:

దశ-శీర్షసః ఆదితాశము.

మునులారా ! నా మొఱ వివరీ | యోగోగోహోగో హితలారా!
ధారుణి బుతులు లేరిక నామ నే తీరునఁ గోరిక తీరునో నూరి
వరులారా|| సంతతిలేకను సద్గతిలేదట యెంతనినంత న చింత
సేవింతుబుధు లారా|| మోక్షగుండ కమలాక్షుని కృపాకటాక్షము
గలుగునె యక్షయముగ|| బుధులారా||

న. “అపుత్రస్య గతిర్నాస్తి” సుత్రము లేని వారికి గతులు లేవని
శ్రుతిస్మృతులు వలుకుచున్నవి. పేర్కు- కాలంబయ్యె; నొక్క-తనయు
డయినఁ గలుగండు. కాఁబట్టి సంతానంబుగలుగు ప్రణాగతిగింపుఁడు,
సంధి: తోనాగ.

అని యిటు దశరథుఁడాడిన పలుకులు | వినిరి మునులు మో
క్షమున | దనరఁగ సూతుఁడు దాను విన్నదిం తెయును దెలిపి వేగ
మున || రామా ||

సూతు- కీర్తన- కమాచ్, ఆది:

విను ధరణీనాయకా, వినుధర, సురుచిరతనుజిత సుమసాయక
విను॥ ధర॥ సంతతి లేదని చింతయేల మీ । మంతనమున మనవి ని
లిపి॥ విను ధరణీ॥ ఎలమిఁ బుత్రకా మేష్టిజేసినను॥ వెలయగఁ దనయులు
గలుగుదు రిల విను॥ ధర॥ అవని మోక్షగుం డాధిపు కృపచే । వివిధ
సుఖముల । వీఁగగలవు విను॥ ధర॥

వ. ఓ దశరథమహారాజా ! పూర్వంబున అంగమహిపాలుం
డగు రోమపాదుండను రాజు తన రాజ్యంబున ననావృష్టి దోషంబుపా
ప్తించి జనక్షోభము గలిగిన నది నివారించుటకయి ప్రాజ్ఞుల వలన వర్ష
హోమాది క్రియలు చేయించియు వానలు లేకున్న జింతించుచుండఁగా
నప్పుడు కొందఱు పెద్దలు విభాండకుని తనయుఁడు ఋశ్యశృంగుడను
సతఁడు జన్మించినది మొదలు తపస్సొపన్నుడయి యున్నవాఁడమ్మహా
నీయుండున్న దేశంబున దుర్భిక్షభయంబులు దొలఁగుగాన నతని నిందు
రప్పింపు డని పలుకగ విని రోమపాదుండు చాతుర్యనిపుణులగు గణి కాం
గనలఁ బిలిపించి యమ్ముని తపోవిఘ్నంబు సలిపి తోడి తెండని పంచిన
మంచి దని,

తూపకము, రామల్ నలుగు-‘వలె’.

వారల్ చనిరి మోదమున । నొ యారముమీరన్॥ వారల్ ॥
సారెకు ఋశ్యశృంగున్ ధీరున్ వలపింపగఁ గోరి తదాశ్రమవనికిని
జేరన్॥ వారల్॥ మాటల్ చెఱకు రసము వలెన్ మాధుర్యము
గారన్ । మాటికే సమ్యాటలతోఁ బాటలు వాడుచు గను గీటులఁ
దగ చిఱునగవుల తోడన్॥ వారల్॥ మౌనిన్ మఱపించి ధరా జాని
పురముఁ జేర్చన్ । బూని సదా మోక్షపుర శ్రీనాథుని పదములు ।
ధ్యానించెడు మునివర్యుని గానన్॥ వారల్॥

సీ. విరహిణీమృగముల వేటాడగమకించిమరుడు వైచినపుష్పశరములనిగ!

గడు వేడ్కతోఁ బాలకడలినిజన్మించి జగతికి వచ్చు నచ్చరలనిగ!

ధారాధర వినిర్గతంబులై దెసలకు బట తెంచుక్రోక్తాఱుమెఱపు లనఁగ
శృంగారరసములంజేరి కీడింపంగఁ గడగివచ్చెడు రాజకన్యలనగ;

గీ. నించుకైనను మది సంశయించ కపుడు
మించుబోలులు మిగులఁ గా మించి సంత
సించి మునియాశ్రమముఁ బ్రవే శించి యతని
గాంచి వలపించికొని పోన నెంచి రంత.

ఉ. వీనుల విందుఁ గొల్పఁదగు వీణల మూటుచు నాట్యయు క్రిమి
గానము సేయుచున్ మణియుఁ గాంతలు సుంతయు భీతిలేక య
మ్మానిని దాకుచున్ గడఁగి మాటలు నీటు చెలంగఁబుట్టుచున్
బూని విచిత్రమార్గముల మోహితుఁడైయగఁ గొల్పిరాతనిన్.

వ. ఇట్లు గొన్ని దినంబు లతని నాశ్రయించి తమ స్వాభావిక
చేష్టల గనపఱచుచుండిన సతండు పూర్ణ సమాధిని జూగించి,

తోహర. కన్నులు విచ్చి య ఖండ తేజములఁ గనఁబడు
వారలఁ గాంచి । ఎన్నడు జూడని యీ నరమూపము లేమిటివో
యని యెంచి ॥రామ॥

న. స్త్రీపురుష భేదాభేదంబు తెలుగని యతండు వారలఁ దన
వంటి ఋషులనుగా భావించి యిట్లనియె,

ఋశ్య, కీర్తన, ఏకతాళము, కవలిపని-వలె:

ప్రమదమమరగ మిముఁ జూడగలిగెను । తమ యాశ్రమము
తెంత దస్త్వండు దెల్పుఁడంత సముచిత సమభాషణములాడఁ గల్గెను॥
ప్రమ॥ మాకుగొమ్మొడు మణితలనుగడు । మూకు రొమ్మొసరెండు॥
ప్రేమైస కొమ్మొరుండఁ మానఁ బురుషుని ములేకదా కలుపెను ॥ప్రమ॥
మీరెన్నడిటకు రారదివరకు సారకు మూక్షగుండెలేర సత్కృప
తోడ । జీరిన కారణము బ్రహ్మగఁ దగును॥ ప్రమదమ॥

ఉ. అక్షయమైన తల్కులహాహ దెసలక వెలిగించుచున్న రు
ద్రాక్షులు కంఠమందు వెలయక ధరియించితి రాక్షసలార! యీ
వృక్షము తెచ్చటక గలవివెట్లు లభించెను మీకుఁ దెల్పు నే
నాక్షణ మేగి తెచ్చుకొనిహారముగూర్చి ధరింతుఁ గుత్తుకక.

క. పరిమళము గల్గు భస్మము
ధరియించితి రంగములనుదగ నిది గనులక
దొరికినదో! చేసినదో!
కరిము గురుతుఁ దెలుపరయ్యకవివరులారా!

గీ. హంస దండంబు తెచ్చటసలవడె? నివి
చేతముట్టిన నాదంబుఁజేయుచుండు?
నిట్టి చిత్రాసనంబు లేతట్టుకలవో
మోవనంబున దొరకవు మానులార!

వ. ఇట్లు వారియందు బద్ధానురాగుండై తపస్సమాఁధి జాలించి
వారింగలసి యిచ్చావిహారంబుగాఁ జరించుచు గాలంబు బుచ్చుచుండ
నొక్కనాఁడు వారాంగన లిట్లనిరి:

క. మా యునికిపట్లు సేరఁగఁ
జొయెదమో మానివర్య ! పొందుగ నెన్నా
భాయె నిటువచ్చి యింకఁ సెల
వీయుము మాకన్న నాతఁడింతుల కనియెన్.

ఋషి, కీర్తన: ఏకతాళము, హంసధ్వని, రవికులకఠ.

విడువగ దగునా మహనీయులారా! తగునా! వగఁ దో
యగఁ మే లగునా॥ విడువ॥ ఈడుగక! జోడుగక! దోడుగక!
గూడియుక! వేడుకతోడుత విహరించీయు విడ నాడగదలఁచుట
పాడియె॥ విడువఁగ దగునా॥ నే వచ్చెదక! మీ వెంబడిక! పేవేటుగక!
భావింపకక! బావనులార! కృ పావహులైకొని! పోవుడునమ్మితిఁ!

గావున॥ విడువగ దగునా॥ ఒంటికా । ఈ వనమున నే నుంటికా । మియు
వేడుకగాఁ గంటికా । గలసి మెలసి యి దుంటికా । ఇక ననువిడువగఁ
దగునా॥ మోక్షగుండ విభులదలచుచు మీ యాశ్రమముల్ । వీక్షింపఁగ
మా కిచ్చువొడమె నిదిమేలు ! ఈక్షితి మి-మ్మెడబాయ్-ఈక్షణమున
రానీయుడు॥ విడువంగ దగునా॥

వ. అని యిట్లు వెంబడించిన వారకాంతలు దమ యిష్టార్థంబు
సిద్ధించెనని సంతసించుచు నా ఘనుని యంగదేశంబునకుం జేర్చిరి
రంత నాదేశంబున వర్షంబు గురిసి కాలంబు సుభిక్షంబయ్యెను. రాజు తన
నుతయగు శాంతను ఋశ్యశృంగునకిచ్చి పెండ్లిచేసిన నతండు గృహస్థుం
డయి యా రాజునింట భార్యయు క్తంబుగనున్న వాడమ్మనిని దోడి
తెచ్చి ముందశ్వమేధ యాగంబుచేసి పిమ్మటఁ బుత్రకామేష్టి సేసిన సుకు
మాకులయిన నలుగురు కుమారులను బడలెదవు. నిశ్చయమ్ము సన
త్కుమారునివలన నీ వార్త మును నే వినియున్నవాడఁ గానఁ జెప్పితి
నాప్రకార మాచరింపుడు,

తోహర. అని సూతుడు తెల్పిన దశరథుడతి హర్షాంబు
ధిలోఁ బొడలి చనియె తోమపాదుని నగరమునకు మునినిఁ బిలు
చుటకుఁ గథలి॥ తా॥ శాంతతోడ ఋశ్యశృంగుని దా సాకేతమునకుఁ
డెచ్చెన్, సంతానమునకు, జన్మముజేయించఁగఁదగ విడులియొనర్చెన్॥
రా॥ అతని సమ్మతిని, నశ్వమేధమున కపుడు ప్రయత్నము చేసెన్,
అతివేగ వసిష్ఠాది, మునులఁ జ-య్యన ఋత్విక్కు-లఁ జేసెన్॥ రామ॥

కీర్తనః జంఘూటి, రూపకము.

అశ్వమేధ మఖిముసేసె నవనిపాలుఁడు శాశ్వతముగఁ గీర్తి
వెలయ సత్యశీలుఁడు॥ అశ్వ॥ గురుల్లు వసిష్ఠాధిమాని వరులు జెల్వగ।
సరగ వేద మంత్రములను జదివి చేల్వగ॥ నశ్వ॥ స్పష్టముగ సర్వజనులు
దుష్టి నొందఁగ । నిష్ఠమయినభోజనంబు లిచ్చిపొందుగ॥ నశ్వ॥ కొరినట్లు

ధనచయంబు గోట్లకొలదిని ధారుణీ సురాదులకును దానమొసగుచు॥
అశ్వ॥ ఈక్షిణి నారాయణ కవిరక్షకుండగు మోక్షగుండ దేవుని
కటాక్షమొందుచు॥ నశ్వ॥

సంధితోహర. ఇటుజన్నముసే, యించి పుత్రకా, మేష్టియొసర్పిం
పఁగను, దిటముగ యాగహ, విస్సులుపొందిన, దేవతలందఱుదగను॥ రా

వ. సత్యలోకంబున కరిగి బ్రహ్మకుఁ బ్రణమిల్లి తండ్రి! మీ
రిచ్చిన వరగర్వవశమున రావణాసురుండు విజృంభించి సాధువులకు బాధ
చేయుచున్నవాఁడు. వాని ధాకకు లోకంబులు తేకునచెడి చీకాకుపడి
యున్నవి. కావున నతని పొంగడంగు తెఱంగెఱింగింపవే! యని వేడిన
దత్తణంబున,

సంధితోహర: వనజభవుడు దే, వతలను దోడ్కొని, వైకుంఠము
నకుఁ జేరి, యనువుగ నారాయణమూర్తికి వందనములొసఁగి మదిగోరి॥ రా

శ్రీరస: ఆదితాళము, (హరిచరణాస్మరణా) పఠె.

పరమపురుషహరి । పాహజనార్దన! సరసిజలోచన । సురవినుతా॥
'రణార్థులమము, జల్లనిచూపుల, నరసిబ్రోవవే । హతదురితా॥ పరమ!
నీ వఖిలమునకు నేతవు దాతవు, నీ వెఱుంగనివి లేవు చూడు! దేవ
మునుల బాధించుచు రావణుఁ డీవిశ్వమును జయించినాడు॥ పరమ॥ దుర
మున నాతని ॥ దునిమి మాబాధలు సరగున బాపుము శశివదనా! ధరను
నారాయణదాసవినుత! కరి వరద! మోక్షగుండ పురసదనా ॥ పరమ॥

వ. శ్రీమదఖిలాండకోటి బ్రహ్మాండనాయకా! మహానుభావా!
విశ్రవసుబ్రహ్మకుమారుఁ డగురావణబ్రహ్మ లంకలోనివసించి లోకకం
టకులగు పెక్కఁడు రక్కసులం గూర్చుకొని భీకరంబుగ లోకంబులఁ
బీడించుచున్నాఁడు. దేవతలు తనయునికి పట్టుల నిలుచుటకు వెరవులేదు.
కాబట్టి పుత్రులకొఱకయి యశ్వమేధయాగంబొసర్చి శుచియైయున్న

రథుని భార్యలయిన కౌసల్య కైక సుమిత్రలయందు మీరు
బుగు యాపంబుల నవతరించి దశకంఠునిరూపుమాపిమమ్మరక్షింపవే!

సంధిలోహరః అని వేడిన బ్రహ్మాదులపలుకులు, వినిహరిదయతో
యెఱ, జను డీక మీయిష్టానుసారముగ, సలిపెద నేననియనియెఱ||
౩|| అంతట సురలకు నజుడు తెలిపె మీ, యంశంబుల వానరుల,
మీమీఁ గల్పించి తోడుపడు, డెంతయు ద్రుతు నసురుల|| రామ||

సంధి, వ. అని నిరించియెంచి వివరించిన మంచిదని దేవతలు
సౌనంబులకుఁ జనితమతమయంశంబుల డెబ్బదిరెండు వేల్వవనచరుల
క్రించిరి. వార లతిబలశౌర్యధైర్య సాహసంబులు మెఱయ గొంద
ద్ర నందనుండగువాలిని, గొందఱు సూర్యతనయుండగు సుగ్రీవుని,
దఱు వాయుసుతుండగుహనుమంతుని, గొందఱువహ్మ్యంశసంభవుం
ద నీలుని నిట్లొక్కక్క మొనగాండ్రతోఁ గొంతకొంత బలగము
కొలుచుచు దుర్గమంబులగు విషినమార్గంబుల సంచరించుచుండితి;
-డ నయోధ్యయందు,

కీర్తన, అటతాళము.

ఒకదివ్యపురుషు డుదయించె నంతఁ | బ్రకటహోమాగ్నిలోపల
డి వింత||యొక|| హరినీలనీలాంగుఁ డరుణతేజుండు, నరుణాంబరుండు
కౌసవిక్రముండు|| నొక|| పాయసపాత్రను బాణితలమునఁ బాయక
చి పరమహర్షమున|| నొక|| గురుతరముగమోక్ష శ్రీహరిని, స్థిర
తో నుతి సేయుచు ధృతిని ||నొక||

ఆ. వె. తనను జూచియద్భుతం బందుచును లేచి
వినుతుండైన విభునివెలయఁ గాంచి
భూమినాథయజ్ఞపురుషుండ సుతుల నీ
యంగ వచ్చితిని బ్రయంబుమీఁ.

తొ. అనువుగ నీవర మాన్నమ్మును నీ యంగనలకుఁ బొదిమ్ము
ఇనకులవర ! నీ-యిష్టార్థంబును, ఇఁకను బొందెదవు సుమ్ము ||రా||

వ. అనియిట్లు యజ్ఞపురుషుండు పాయసమహిమంబు సెప్పితత్పా
త్రను దశరథున కిచ్చి యదృశ్యుండయిన ధరణీవిభుఁ డక్కలశంబులోని
పరమాన్నంబును గౌసల్యకు సగము, కైకకు సగము నిచ్చిన వాఱిద్దఱుఁ
దమ యంశంబునొసగము సుమిత్రకు నిచ్చిన నంతట వారదిపుచ్చుకొనిరి,
పిమ్మట భూవిభుండు ఋశ్యశృంగాదిఋత్విక్కులస్వదేశంబులకు వీడ్కొ
లిపి తాను గాంతాయుతంబుగ స్వకీయసాధుంబు జేరి సుఖలీల నుండె.
అప్పాయసమహిమ వలనఁ గౌసల్యాదికాంతలు గర్భవతులయిరి; అంత.

ఉ. మన్నురుచించె నెన్నడలుమందములైతగె; మోముదమ్ములు
గన్నులుఁ దెల్లవారెఁ బొసఁగఁ నలుపెక్కెను జూచుకంబులు;
అన్న మసహ్యమయ్యె; బహుళాభరణాంబరపక్షి భారమ
య్యె; న్నెల లంత కంతకును హెచ్చఁగఁ గాంతల కబ్బరంబుగఁ.

వ. ఇట్లు గ్రమక్రమంబున పండ్రెండు నెలలు నిండిన,

శ్రీరామాది పుత్రజనపము.

కీర్తన- కమాను; యానకము.

పుత్రోదయమాయెనప్పుడు, మిత్రుకుల ప విత్రుండగు, ధాత్రీ
పతి-చిత్రమొందఁ ||బు|| చైత్ర శుద్ధ నవమి పగలు సౌమ్యవానరాదితి
నక్షత్ర కటకలగ్నయుత పవిత్రంబగు వేళను శుభ గాత్రయైన
కౌసల్యకు ||బు|| ప్రాకటముగఁ బుష్కరాదర, బదిరెండవ లగ్నమందు,
గోకయరాజ పుత్రియైన త్రికరకుచ జిత మంగళ కోకకు నా
కైకకు నొక || పు || పాత్రంబగు కటకంబున, ఫణితారను గ్రహములు
నతి, మైత్రిమెలఁగంగను శత పత్రాయుత నేత్రకు శుభ, గాత్రకు సు
మిత్రకు బహు|| పుత్రో|| రక్షకుఁడయి తాల్లూరి నారాయణ కవి నేలు

చుండు, మీక్షగుండనిలయ కృపా వీక్షణమునఁ నాక్షణమున, నక్ష
యశుభ లక్షణులగు॥ పుత్రోదయ॥

క. తనయులు గలిగిన దశరథుఁ

డనుపమ సంతోషపులకితాంగుం డగుచు

దనర వసిష్ఠుని బిలిపిం

చిన నాతం డరుగు దెంచిచిత్తు బలరన్.

సంధితోహర నామకరణ పు ణ్యాహవాచనము లామునివద్యుఁ
శాసర్పే - రామ భరత లక్ష్మణ శత్రుఘ్న సునామములపు జేర్ప
టిచె॥ రామ॥

వ. ఇట్లు వసిష్ఠమహర్షి స్వస్తి నాచనమైన పిదప భార్యాత్రయ
శిశుచతుష్కయతంబుగా దశరథుని పీఠంబులపంపు నాసీనుఁడైన సభా
సదుల సమక్షంబునఁ గౌసల్యాసుతునకు రాముండనియు, గ్రాకేయికిండు
కునకు భరతుండనియు, సుమిత్రానందనులకు లక్ష్మణ శత్రుఘ్నులని
యు, బేరులు పెట్టి రాజువలన బహుమతులు వదసి చనియె. అంత సంక
ల్పసిద్ధియైనందునకు భూకాంతుండు సంతసించి కాంతలతోఁ గూడి
సుఖంబుండె. పిమ్మట శ్రీరామ లక్ష్మణ భరత శత్రుఘ్నులు తల్లులవలన
దాదుల వలనను సాక్షాదబడుచు బాలసూర్యులవలె దినదిన ప్రవర్ధమాను
లయి చిన్న వయస్సునందే యాటలాడ నానక్తులై,

శీర్షన-ఏకతాశము (ఈశరాసంబు బాంబు) - వరి.

వార లాటలాడి రీదు వారిఁ గూడుచు; కోరి-చీరి చేరుచు
బాంబుచు పొరుషంబులు, సారెకు నగడక, బారులు పొగడక॥
వారలాట॥ నొవ్వక, నవ్వక, జివ్వకు, గవ్వచు, నవ్వడిగనిన॥
బువ్వల చొందు - రువ్వచు ముందు॥ వారలాట॥ డాగి - మూగి,
లోగక, పొగక, యోగిరంబులున్, బొగుగిఁ దిసరన్, బేగము

చనకన్ || వారలాట || దీక్షన్, గత్తు, దత్తులై, తలఁగకన్, మోక్షపుర
పతియక్షయ కరుణా వీక్షణ గలుగన్ || వారలాట ||

వ. ఈలీల బాలక్రిడాలోలురై కాలంబు పుచ్చుచున్న సమ
యంబున,

సంధితోహర: కైక దాసి యొక్క తె మంధర వేళాకోళంబని
యొచి, చేకొని చేతులఁ - జెడుదట్టుటయు, శ్రీరాముఁడు గోపించి, కట్టె
దీసికొని కొట్టెనంత నొక - కాలు విరగ నత్తరుని, యట్టెనుదిని జెర
గొట్టుచు గొణగుచు నవతల జ నెన త్తని || రామ ||

క. ఈలీల బాలురాటల

పాలయి కీడించుచుండఁ బరికించి మహీ

పాలుఁడు వసిష్ఠమానిని

మేలుగఁ బిలిపించి పలికె మృదువాక్ష్పణితిన్.

దశ, కీర్తన, దర్బారు అటతాళము - (రమ్మని పిల -) వలె.

మొక్కెద నార్య, మునికుల వర్యా, అక్కట బాలకులాటల
మరిగిరి || మొక్కెద || చదువులు సాములు, చదివించివీరల, ముదమున
నీతి కో, విదులను జేయవే || మొక్కెద || మోక్షగుండాధిపు సాక్షిగ
బిడ్డల, నక్షయ విద్యా దత్తుల జేయవే || మొక్కెద ||

క. బాలురను బుద్ధికౌశల

శీలుర గావింపుడని వసిష్ఠునితో భూ

పాలుఁడు పలుగఁక విద్యా

శౌలకుఁ గొనిపోయి చెప్పెఁ చదువులు సాముల్.

వ. ఇట్లుదశరథుని నియోగంబున రామలక్ష్మణ భరత శత్రు
ఘ్నుల విద్యాశాలకుఁ గొనిపోయి వసిష్ఠునుహముని స్వల్పకాలంబుననే
చౌషష్ఠి విద్యాపారంగతులఁజేసి తోడితెచ్చి యొప్పగించిన భూపాలుండు

సంతసించి వారివలననే యుపనయనగుండులు నేయించి వివాహంబునకు
యత్నింపుచున్న సమయగుండున,

సగ్ధితోహార. దండకమండల, ధారుడగుచు మో, దగుండున
గాధేయుండు, కుండలిశయనుని - గొనియాడుచు గ్రక్కునను వచ్చె
ధీరుండు॥ రామ॥

కీర్తన: అటతాళము.

రామ కృపాకర ! రఘుకులశేఖర ! స్వామి, విశాచరనగహార !
శ్రీకర ! ॥రామ॥ పరిమళపూర్ణ కూర్మ కిరి నరసింహ వలయూపక భృగు
వంశజ రాఘవ ! ॥రామ॥ సాక్షి స్వయాపక ! మోక్షగుండ పురాధ్యక్ష !
నారాయణ దాసనుతా ! జయ ॥రామ॥

తో॥ వచ్చిన మునివరు వార్త తెలిసి భూ వల్ల భుజురుగనరిగి,
చెచ్చెరదోడ్కొని, వచ్చి సుఖాసన మీచ్చి పలికె దానెరిగి ॥రామ॥
ఏమిపనికి మీ రిటకు వచ్చితిరో యెరిగింపుడు దయతోను; స్వామి,
నేను-నిశ్చయముగ నా పని పలిపది నిపుడన ననెను.

విశ్వా: కీర్తన-నాదనామక్రియ-చాపుతాళము.

ఓహోహోరాజా ! నా మనవి విను ॥మోహోహో॥ అహహా నీ నొక్క-
యాగము జేయ ను । బాహు మార్గములు । బహువిఘ్నములు నేతు॥
రోహరో॥ భూమిపయి వారిని, బొలియించుటకు మన-రామ లక్ష్మణు
లను బ్రేమతో బంపించు ॥మోహోహో॥ అక్షయముగను నా రాయణ
కవినేను మోక్షగుండేశుండు రక్షించు మమ్ము నో ॥హోహోహో॥

న. నేను యాగంబు సలుప నమశక్తిని ద్రిలోక కంటకుండగు
దశకగునిచే ననుజ్ఞాతులై మార్గచ-సుబాహులు వచ్చి విఘ్నంబులు
చేయుచున్నవారు. కాబట్టి వారిని జంపి జన్మంబు పరిసనాప్తి నొందింప
కుమారులలో రామ-లక్ష్మణుల నావెంట బంపు మని విశ్వా
యత్నిం దడిగిన దశరథుండు,—

దశరథుని కీర్తన: దర్బారు, రూపకము.

వీరి సంపద జాలమాని వీర నీమ వెనువెంటరు | జనుడంచును |
కూర్చి రాక్షసులతో బోర | నేరరు నా కుమారులు సుకుమారులు
గద || వీరి || తల్లుల నెడబాయలేరు; విల్లమ్ములు పట్టెను; రల్ల
యద్ధభూములలో నుల్లంబుల నల్లన భీతిల్లరె! యిక || వీరి సంప ||
మోక్షగుండపురనివాసు సాక్షిగ విను డీరు యజ్ఞ దీక్షయీను డేరు
వచ్చి, యాక్షణమున రాక్షసులను శిక్షింతును || వీరిసంప ||

సం || తో || దశరథు డిటువలెఁ దనతోఁ బలికిన - తాత్పర్యము
నాలించి, విశదంబుగనా విశ్వామిత్రుఁడు వినకయనియెఁ గోపించి || రా ||

విశ్వా-కీర్తన-భేహగ్ : ఏకతాళము.

బలే, బాగునీమాటమహారాజా! బలే || బాగాయెగా-యకాగా
శాబాస్ బలే || బాగు || నే గావించెద నీపను లనుచును వేగముతో వాగి
తివి; మేలు శబాస్ బలే || బా || భానువంశజులు పలుక రబద్ధము; సీ
నాడుగాన బడె; మేలు శబాస్ బలే || బా || మోక్షగుండవిభు సాక్షిగ
నభలో నీక్షణమే యే మంటి? మేలు శబాస్ బలే || బా ||

సం || తో || విశ్వామిత్రుఁడు వీరావేశము - వెల్లివిరియఁ బలుకఁ
గను; విశ్వంభరపతి వెఱచుచు గురునకువినతు డగుచు నిట్లనెను || రా ||

దశ. కీర్తన: ఆదితాళము.

వినవే మునివర ! వినవే తెలిపెద; వినవే నామొర వినవే!
కడువడి || విన || విను వసిష్ఠవర మునిచంద్రుడు ! మొర || వినవే || రామ
లక్ష్మణుల వే మఖరక్షణ కై ముని బిల్వఁగఁ గదలి వచ్చె నిది || విన ||
తాపసవరుని వృధాగను బంపినఁ, గోపముతోడను శాపము వెట్టును ||
విన || లేక లేక కల్గిరి వీరలు నా కీకాలమునకు! నెటులబంపుదును! || విన ||
మోక్షగుండకమ లేక్షణకృపతో! దీక్షగ నా సందియముఁ బాపవే || విన ||
క. అనితనతో నాలోచిం | చినభూపతి వాక్యములను జిత్తం బలరన్
వినియవ్వసిష్ఠమునిపతి | యనుపమమృదువాక్యసరణినపు డిట్లనియెన్.

వసిష్ఠనిరీతకాన-హిందూస్థాని-కాఫిః అటతాశము.

రాము నంపినభయ మేమో తెల్పు భూమిపాల ! || రా ||
రాముఁ డన సామాన్యఁడ శ్రీమహావిష్ణునగు|| రాము|| ఉరగపతిలక్ష్మ
ణుఁడు; ధర-సుదర్శనములు భరత శత్రుఘ్నులల పశాసక్తియె సీత||
రాము|| రాక్షసుల శిక్షింపఁగ, నీక్షితి నారాయణాఖ్య రక్షకుండు
మోక్షగుండాధ్యక్షు డయి కలిగె నీకు|| రాము||

న. ఈ గాధేయసకు మొదట కోరిన దాని నిచ్చెదనని చెప్పి
యిప్పుడు బొంకవచ్చువా! సూర్యవంశ రాజులు సత్యవంతులనియెన్నికఁ
గన్నకీర్తి యేని బోనాడెదవు? రామలక్ష్మణులకు రాక్షసులవలన
గీడు మూడునను సంశయము మానుము. దీనివలన నీకు దప్పకమేలు
గలుగును. నీ కుమారులను యజ్ఞసంరక్షణకొఱకు గాధపుత్రుని వెంట
బంపుము.

సంధితోవారః అని వసిష్ఠు డిట్లనుటవలన నెన్నునమున నానం
దించి, జననాథుఁడు రాముని సొమిత్రిని దనచేతకు రావించి ||రా||

దశ. క్షుణ్ణ-అటతాశం.

నాయన యీముని నాయకు వెంటడి నీయనుజానిగుండి పోయి
రావోయి ||నా|| ఈయన యజ్ఞము చేయఁగ దానపు లాయెడఁ గొన
సాగ నీయరట దాన || నా|| యాగవిఘాతకు లగు మారీచాదుల
వేగమె త్రుంపుము; సాగు నామీఁద || నా|| శుక్లీలోపల మోక్ష
గుండేశ్వరుఁ డక్షయ శుభముల నాక్షణ మిచ్చును|| నాయన||

ఉ. మాటికి బుద్ధిదేల్పెదఁ గుమారకులార; పరస్థలగబునం
దాటలఁబొటలన్ దిరిగి యారడి నొందక యాగ మేచు నా
తాటకలోనుగాగలుగు దైత్యసమూహము మించి నొంచి యి
మ్మేటికి బీతిజేయుఁడట మీద యశం బలరామ మీ కింక.

౧౬. అని కుమారులకు బోధించి విశ్వామిత్రమునిని గాంచి దశరథుండు గరకమలంబులు ముకుళించి.

దశ-కీర్తన-ఆటతాళము-హిందూ, తోడి.

తల్లిదండ్రుల చాటువారలు తాళసోత్తమ వీరలు; మెల్లనను గొనిపోయి వేగమె యిల్లుచేర్చుడు మీరలు || తల్లి || ఆకటికి దప్పికిని నొక తుణమైన నోర్వగజాలరు; నీ కృపారస మెట్లుజూపెదో! నీకు దాసులు బాలురు||తల్లి||మోక్షగుండపురీశు కృపతో ముదముతో నేత్రె తురు; ఆతుణంబున వచ్చి మఖసారతుణము గావించురు|| తల్లి||

సంధితోహర : అని గాధేయున కప్పగించి తన తనయల నటు దీవించి, చనుడని పంపించిన తటలిరంత మునివెంబడిమోదించి|| రామ||

౧౭. ఇట్లు శ్రీరామ లక్ష్మణులు మునివల్లభునితోఁగూడి యారా త్రికి అర్థమోజనము నడిచి సరయునది తీరమునకుఁ జేరి మహాశ్రమ నొందుచున్నఁ గరుణించి విశ్వామిత్రుండు దాను మున్ను బ్రహ్మవలనఁ దపోమహిమచే నార్జించిన బలాతిబలములను దివ్యమంత్రముల నుపదేశించిన నామంత్రయుగప్రభావముచే రాజపుత్రులు తుత్పిపాసలు మొదలగు బాధలనొందక దృఢగాత్రులయిరి. అంత నారాత్రి యక్కడ నివసించి మరుదినము ప్రయాణమై పోవుచు నా చెంగట నొక మహా ధ్వని విని యిదియేమియని రాముడడిగిన మునీంద్రు డిట్లనియె:

విశ్వా-కీర్తన-శ్యాండు స్వరము: ఆదితాళము.

రామ రామ విను మది రాజితగంగానది; యీ మహానదిని మున్నీశునితలనుండి ప్రేమభగీరథుఁ డీమహికిని దెచ్చె|| రామరామ|| పట్టు గా నయోధ్యను జుట్టివచ్చి యిచటను దిట్టముగా నీ నదీసంగమం బగు న్కట్టలగాన మహాధ్వని గల్గెను|| రామ|| అక్షయఫల మిచ్చును, నఘములఁ బోకార్చును, మోక్షగుండపురాధ్యక్ష, నారాయణ రక్ష, మీ పదముల రహిని బుట్టె మున్ను|| రామ||

వ. ఇట్లు గంగానదీప్రభావంబు గాధేయునివలన విని యానందించుచు నాస్థానంబు గడచి యంగాశ్రమము మొదలగు ప్రదేశములు చూచుచుఁ బోవుచున్నయెడ,

సంధి తోహారః కన్నుల నిప్పుల కణము లురుల ది క్కరులు మదిని బెదరఁగను, దన్ను గెలుచువారు ధరలే రనుచును దాటక వచ్చెను దగను॥ రా॥

వ. అప్పుడు శ్రీరాముఁడు లక్ష్మణునిఁ జూచి,

రాముఁడు. కీర్తన-అదితాశము. 'భజియింపవే మఃసా'వలె.

కనుగొంటివా! లక్ష్మణా ! కనుగొంటివా ! దనుజవచ్చెడితీరుఁ
॥కనుగొం॥ మిడిగ్రుడ్లు కోటలు దెఱచి, మిన్నవగులఁగఁ బెడబొబ్బ
లిడుచు బుడమి యదరఁగ॥ కను॥ మోక్షగుండవిభుని నిన్ను, ముట్ట
డించిన రాక్షసి పోవఁగ గలదె పాణముతోన॥ కనుగొంటివా॥

వ. అని తెలుపుచుండ,

సంధితోహారః అంతట రక్కసి మిడిసిపైకిఁ దా గంతులు
వైచుచు రాగా, మంతనమున దాని మర్దింపుండని మానివర్చుకొనె
వేగ॥ రామ॥ మంచిదనుచు నొక మహితశరము సంధించి రాముడగు
వ్రేయ మించి యురముభేదించి ప్రాణము వధించిన నది పడిపోయె ॥రా॥

క. తాటక మడిసిన, రాముని! గాటముగాఁ గొగిలించి, గాధిసుతుం డ
మ్రోటికిసమంత్రకంబుగ । సూటిగశస్త్రాస్త్రములనుసొంపుగనిచ్చెన్.

వ. ఇట్లు సంగి ప్రియంబున నారాజసుతులఁ దనయాగస్థానం
బగు వామనాశ్రమభూమికిఁ గొనిపోయిన, రాముఁడు,

రాముని కీర్తన, బేగడరాగము: ఏకతాళము.

మఖము జేయుఁడు, మానితిలక మీరు॥ మఖము॥ అఖిల ఋషు
లఁగూడి, యమితమోదమున॥ మఖము॥ అసురపీఠమునే డదిచేరుపగను;

గుసుమశరారిని గూడిరా విడువ|| మఖము|| భూమి మోక్షగుండ పుర
మున వెలసిన స్వామి కృపచేత, సన్మనఃచంద్రమ|| మఖము||

వ. ఇట్లు చెప్పిన,

ఉ. అంశట గాధిసూనుడు మహాముద మొందుచు రామునాజ్ఞచే
నెంతయు దీక్షఁబూని, సమునీశ్వరుడై మఖ మాచరింపఁగా
మంత్రము లుచ్చరించుచును మానులు హోమము చేయుచుండ భూ
కాంతుసుతుల్ బ్రతుంబునను గాంచుచునుండిరి పంచరాత్రముల్.

సంధితోహర: వరమారీచ సు బాహులు గడపట వచ్చి మాయ
లకు జొచ్చి, పొరి మలమూత్రం బులు హోమాగ్నుల గురిపింపగ
గడుహెచ్చి|| రా|| రాము డొక్కశర రాజమువైచిన, నామారీచుని
వడిగ, దామసించి తత్తరపడవైచెను నామహాబద్ధిలో బడగ|| రా|| పదపడి
మఱియొక బాణమువైవ సుబాహుడు నీలిగె నంత; ముదమున శ్రీరా
ముని దీవించుచు మునులు వొగడి రాచెంత|| రామ||

మునుల కీర్తనము-యదుకుల కాంభోజి: ఆదితాశము.

శ్రీరామరామరామ, సునా శ్రీరాదివినుతనామా, సారెకునీ
మాయ దాటనేరము భక్తకామా|| శ్రీరామ|| నీకంటె నొం డేమియు,
లేక నిండియున్నావనియు బ్రాకటముగ, శ్రుతులు పలుకు లోకేశ
నిక్కమదియు|| శ్రీరామ|| యాగముగాచినావు; తాటకాదుల దునిమి
నావు; రాగ రహిత యోగులకు బాగుగావించినావు|| శ్రీరామ|| సాక్షి
స్వరూపుడవు; శ్రీ మోక్షగుండేశుడవు; సాక్షా న్నారాయణ కవిని
రక్షింతు వెపును నీవు|| శ్రీరామ||

వ. అని కొనియాడి మును లీట్లని యాహించిరి:

తోహర: జనకుడు శంకర చాపము సారిం చిన వరరాజసుతు
నకు, దనకూతురు నీతను నిచ్చెద నేనని చాటించెను నటకు|| రా|| మన

మిని గొని చనినశుభంబగు నని మును లాలోదిచి, దివకరకుల
ని రాముని గనుగొనిపలికిరి మోదించి॥ రా॥

మునుల శీర్తన - కమావే: ఆదితాళము.

పోదమురా! రాఘవ॥ పో॥ సముచిత సభావణములతో
కము; అనిమిషాదులకు నలవిగాని యొక ధనువు గలను జనకుని
లో॥ మనము దాని గను గొని నత్తము॥ పోదమురా॥ సయముగ
హృది నారాయణకవి ప్రియమున గొలువఁగ దయ గనుచు, రయ
; మోక్షగుండ రమణ! రాము॥ పోదమురా॥

క. అని రామలక్ష్మణులఁ దో
ఁగొని గంగాతీరమునకుఁ గూరిమితోడం
జను నెడ నిర్జన మగు నొక
వన మగుపడఁ గాంచి మానినగునకు ననియె॥

రాముని శీర్తన - కమావే: ఆదితాళము.

ఈవన మెవరిది సుధీవర! తెల్పు॥ మీ॥ ఈవనమున పావనము
ము బావులు దీవులు తావులు గలిగిన॥ దీవన॥ ఐశ్వర్యము శేఖ
ప్రాకటమై కేకులమూకల కేకలుగలిగిన దీవన జరులెవరు! గన
మును పిచట మునులుండిన తా వని తోచెను మది॥ ఈవన॥
క్షగుండాధ్యక్షుకృపాసీతానచేలక్షణవృక్షములక్షయముగగల॥ దీవన॥

సంధితోహర : రాముం డిటువలె కయమున నా విశ్వామిత్రు
నమగ, స్వామి, శిలిపెదరు జక్కగ విను మీన్ధలవిశేషమును
రా॥

విశ్వామిత్రుని శీర్తన : ఆదితాళము.

గౌతమవన మిది కనుగొను రాఘవ! యాతని భార్య యహల్య
నాతరుణిని బురుహూతుఁడు గలియఁగఁ బ్రితితో నెంచె గామా
డై॥ గా॥ కుక్కుటయాపుఁ గైకొని నడిరేయినిఁ గొక్కురొ

కోయని కూయగను । జక్కగ నమ్ముని స్నానార్థము జన నిక్కడ
రతుల సుఖంపగను ॥శౌత॥ కాలముగా దని క్రమ్మర వచ్చియుఁ జాల
వారిచేష్టలకలిగి యాలిసి గని శిలయటు లగు మని యా వేళను మాని
శపింపగను ॥శౌత॥ రక్షింపుము శాప మోక్షము దెలుపుము; కక్ష
వద్దనగ, గరుణతోను మోక్షగుండరామునిపాదము పోక నాక్షణ
మేతీరు నని యనెను॥ శౌతము॥

వ. ఇట్లు శాపవిమోచనకాలంబు చెప్పి శౌతముండు హిమవం
త్రాబుసకుఁ జనియె అది మొదలీ వనంబు నిర్జనమైయున్నది. రామా !
పరంధామా !

తొ: కావుననో రా ఘవ యీరాతిని గావింపుము వనితగను
నావుడు రాముడు, నవ్వుచు నటులనే కావించెద సరి యనెను ॥ రామ॥
రాముం డా మార్గంబుననేగియు రాతిమీద బద మిగడన్ గోమలియై
గ్రక్కుననులేచి శ్రీరాముని బొగడగదొడగెన్ ॥ రామ॥

అనాల్య, కీర్తన-ఆదితాళము : (తంగమెట్టు) పఠె.

వందనమో రఘువర్య, మందరధైర్య ! సుందర పాదార వింద
యుగ్మమునకు॥ వంద॥ నా పాపమున శిలా రూపము నొందిన శాపము
బాపిన నీపాదపద్మములకు ॥వంద॥ భువనత్రయంబును బ్రవిమలముగ
జేయు దివిషత్సువాహిని భవమైన పదములకు ॥వంద॥ మూడడుగులు
భక్తి తోడ నిచ్చిన బలి మాడుపైనుంచిన మంగళపాదములకు ॥వంద॥
భాసుర మోక్షగుండ వాస నారాయణ దాసమనోబ్జసం వాసిత
పాదములకు ॥వంద॥

తొహర. అని యిటు వందన మాచరించి రాముని వీడ్కొని
యా కాంత ! పనివినియెను దన భర్త చెంతకును నినకుల సంభవుడంత
॥రా॥

వ. గంగానదినిజేరి యన్నదిని దాటుటకు నావ యొక్క-బోవు
రామునకు నావికుం డిట్లనియె:

ఆ. వె. రామ ! తను పదాబ్జరజముసోకంగనె
కఠినమయిన రాయి కాంతయయ్యె !
నావ దారుమయము; నాతిగాకుండునే !
యెటుల బ్రదుకువాడ నినకులేశ !

వ. కావునఁ, దమ పదంబులు గడిగికొనక నావయొక్క-వలదన్న,
నవి యటులనే కా ని మ్మనినఁ, గణధారుండు గంగానదీ జలంబులచే
రాముపాదద్వయ ప్రక్షాళనంబుఁజేసి వస్త్రంబుచేఁ దుడిచి యారో
హింపఁజేసి, నది దాటించిన, పిదప,—

తోహః: తాపసవర్యుఁడు దామును వర మిధి లాపురి కేగగ
నెఱిగిఁ । ప్రాపుగ జనక ధరాపాలుడు దా బరుగున నెదురుగ నరిగి
॥రామ॥

వ. తోడుకొనిపోయి సభాస్థానంబునకుఁ జేర్చి రత్నసింహాసనా
సీనులం జేసి,

క. రంగుగ శాశికునకు సా
ప్రాంగ నమస్కార మొసగి యర్పించి యనఁ
గాంగులగు రామ లక్ష్మణు
లంగని సంతోషమునఁ జెలంగుచుఁ బలికె.

జనకుని కీతకాన-సురటరాగము ఆదితాళము.

మునీంద్రా! వీరెవరో తెలుపుము॥ మునీం॥ మనోజ సుందర
మంగళరూపులు ॥మునీం॥ మరుసమానసుధీరులు శతిసుకుమారులు
నవరికుమారకులొ వీరిట్లు రాగను గారణమేమో॥ మునీం॥ వేడి
వెలుగు తే వెలుగులవలెనే జోడుగూడి మీతోడుతను వేడుకతోడుత

నేడు వచ్చిరి ||మునీం|| మోక్షగుండపురమున వెలసి జగద్రక్షణచే
పరాత్పరునిదీక్షమీర వినుతిచుచు తెలుపుము||మునీం||

ఉల్లంబులు రంజిల్ల విల్లమ్ములు గరపల్ల వమ్ముల నల్లనల్లన
యించి మెల్లమెల్లన వచ్చిన యీ మారనమాకారులు సుకుమ
లెవరి కుమారులో దెలుపవే! మహానుభావ! తపఃప్రభావ!

తో. అని యిటువలె వేడిన యాజనకుని వినయ వాక్కు
ల్పించి, విను మని బాటుర వృత్తాంతము మునివిభుడు దెలిపెమో
||రామా||

విశ్వా- కీర్తన. జంఝాటి- అటతాళం.

మహారాజ ! దశరథ తనయు లాదిన రాజకుల ఘనులు;
రాజకులఘనులు ! శ్రీరామ-లక్ష్మణులు||మహా|| చనుదెంచి మారి
సుబాహు జయించి యాగమ్ము, జయించి యాగమ్ము, సా గి
దినమ్ము|| మహారాజ|| శిలరూపయైన యహల్యశాపము వాపిరి
వెత బాపిరి వీరు; కృపతోప గనినారు ||మహా|| మీ యింటగల
చాపమును గను గొంటకై కోరి, కనుగొంటకై కోరి, నా
వచ్చిరి||మహా|| ఓ మోక్షగుండాధ్యక్షు కృప నిట లాక్షు విలు సు
నిట లాక్షు విలుసూపి, పరీక్షగనుడోపి ||మహా||

చ. మునివిభుఁ డిట్ట లాడగ, బ్రహ్మోదకముతో జనకావనీశుఁ
పిన పదివేలమంది భటవీరులు దోర్బలవంతు లేగి, య
మ్మనసిజవైరి విల్లుగల మందన నీడిచి తెచ్చి తత్సభ
ఘనముగ నిల్పఁగాంచి నృపకాంతుడు కౌశికుఁగాంచి యిట్లనె

జన - కీర్తన కాఫీరాగము-రూపకము.

విన్నపమయ్యా మన్నింపుము మానివర్య|| విన్నప|| మున్నభు
దున్నగ నొక కన్నియ వే గమున దొరకె|| విన్నప|| కూతుగగొ
భ్యాసగ నే సాకుచుంటి: చేత మలర సీత యనుచు బ్రీతిగ నే బిల

టి || విన్న || అక్షయపదవి సాక్షాన్నారాయణకవి కక్షయ మీ
నిడి రక్షించెడి మోక్షగుండ విభుసాక్షిగ || విన్నప ||

వ. ఇట్లు గారాబుబునఁ బెంచుచుండ నబ్బలికారత్నంబు శుక్ల
దండ్రునింబోలె దినదిన ప్రవర్ధమానయై యలరార,

గీ. పటికనార్చిన కనకంబుపదిగి, మృగమ

దంబుఁ గూర్చిన దివ్యచందనముభౌతి,

సానబట్టిన వజ్రంబుచందమునను

యకావనస్ఫూర్తివహియించి యలరె సీత.

ఇట్లు జవ్వనంబు నిండారి యున్నతటి,—

జనక. తోః మాళవ ఘూర్జర మగధ నిషధపాఠ చాల సింధు
ర, చోళ వంగ నేపాళముఖ్య దే శాల నృపులు వేర్వేర ||రా||

వ. చతురంగబలంబుతోఁ గూడి వచ్చి మద్రాజధానిం జేరి
క్రమంబున నిట్లని యడిగిరి:

రాజుల కీర్తన-కమాచ: ఏకతాళము.

వినవయ్యా జనకభూవరా ! వినవ || నెయ్యముతోడ మీ
ము గోరి, యియ్యెడకును మే మేతెంచితిమీ || యయ్యా || నిరు
తిక్రికి నీ వరపుత్రికి సరియగునాతని బరికింపుము || వినవ || మా
నెవరికి బోలునొ వానికి, నా లలనామణి నర్పింపుము || విన
య్యా || అండబాయక మోక్షగుండవిభుడు బోచుచుండు సదా మిము
కృపతో || వినవయ్యా ||

వ. అని యడిగిన వారికి నే నిట్లంటి.

తోహర: ఈశునివిలు మాయంట గలదు దాని నెక్కిడు
మరునకు । నీ శుకవాణిని నిచ్చి పెండ్లిగా వింతు నన్న విని
స ||రా|| రా కుమారకు లనేకులు గుములై ప్రాకటబలురై
యీ కోదండము నెత్తగ నోపకనిందుండిరి కనువారి || రామరామ ||

క. ఈవింటఁ గూల్చెఁ ద్రిపురము;
 వీవింటగజాంధకాద్యనేక రిపుల ముం
 దే వధియించెను; శంకరుఁ
 డీవింట నె దక్షయాగ మేడైర నడచెన్.

వ. అప్పుడూ మా మూలపురుషుడగు నిమిచక్రవర్తికి నాటన
 తరంబువాఁడు జేవరాతుడు సాయపడి దేవతలఁ దోలిన మెచ్చి యతని
 కీశ్వరుఁ డీ విల్లు నిచ్చె.

తొ: అడి మొదలుగ మా యన్వయజాతులు హరదత్తశరా
 సనము, ముదమున మందసమున నిడి సంతత మును బూజింతురు
 నిజము॥ రామ॥

జనక-కీతనము-కాఫీ: ఏకతాళము.

ఈ శరాసనంబసాధ్య మేరి కైనను । శాశిక మునిచంద్ర! యీ
 మహీశు లరయచు ॥ ఈ॥ భీతిలేక రాముడెక్కు వెట్టి తిగిచిన, సీత నిచ్చి
 నేను బెండ్లి నేతు బ్రయమున ॥ నీశ॥ ఈ క్షితి నారాయణాఖ్య రక్ష
 కుం డగు మోక్షగుండనగర విభునిసాక్షిగవినుడు॥ ఈ॥

వ. అని జనకమహారాజు సెప్పుచుండ, సీతాదికాంత లంతఃపురం
 బునుండి యాలించి, సోరణగండ్లనుండి శ్రీరాముని వీక్షించి సీతకుం
 జాపుచుఁ జెలులిట్లనిరి:

క. రాకొమరు లనేకులు నేఁ
 డీకార్ముక మెత్త వచ్చి యిందుండి; రిదో
 యొకోమలి, వా రెవ్వరు
 నీకమనీయాంగు బోల; రిది నిజముసుమీ !

డి. ఆ నగుమోమునుందరము, నాకరపల్లవ కోమలంబు, నా
 జానువు లంటు బాహువులచందము, నాకనుదోయి యందమున్,

నిని, కాంచుమా త్రిదివ మర్త్య రసాతలలోకవాసులం
వమోహనాంగునకు నీ డగు వా రొక రైన లే రహా !

చెలికీతన- శహనరాగము; రూపకతాళము.

నీకు దగిన మగడు గదవే! నీరవేణిరో । శ్రీకొమరుని యాకా
జేకొనినాడో కోమలి ॥నీకుదగిన॥ మున్నునోచినట్టినోము లన్ని
నివు మున్ను ॥ కన్నారగఁ గన్నావటె! వన్నెలచేఁ జిన్నెలచే
పుండరీకనయనమోక్ష గుండవిభు డగు ॥పుండ॥ దండిగ
ంబురు ఖండించును ఖండితముగ ॥నీకు దగిన॥

వ. అనిపలికిన సిగ్గువడి జానకీదేవి యవతలజని చెలిక త్రియలు
క దమమనంబున--

క. మాతండ్రి విల్లు విటిచిన
యాతనికే నన్ను నిత్తుననితనప్రతిన్
భూతలి జాటింపించెను;
నీతనిచే నానా ! కాదా ! యెటుసేయఁ దగున్?

తే. ఇదివఱకు గొంద అరుదెంచి యెత్తలేక
పాటిపోయిరి; వారితోపాటు నీతఁ
డేగునో! లేకమోపెట్టి యెలమి నన్ను
గొనునో! నాప్రాప్త మెటు లానొకో! తలంప!

నీత-కీర్తన, ఆరభిరాగము; ఆదితాళము.

మరునికోపు మాపు రూపు మరునితూపు మాపుజూపు ॥మరుని॥
కు నోపు నడకలు; గమలారికిదాపు వదనము; సరసిజ
న గరములు వాపు; కురు లళితతులను బరువడిలేపు ॥మరుని॥
బు గలకంఠంబు; నంబరంబు ఆనుధ్యంబు; భంబుల జేలువంబు
భంబుల పొంకంబు మోక్షపురంబులోన నారాయణకవికి
చ్చు శ్రీరమణుని సుతుడగు ॥మరు॥

వ. ఇట్లు సీతాదేవి రామసౌందర్యం బుపలక్ష్మించి వర్ణించుచుఁ
దండ్రు నుద్దేశించి మనంబున,

తే. కమఠ పృష్ఠకఠోర మీ కార్మకంబు

నమితసుకుమారమూర్తి యాయర్క-కులుడు

దీని నెక్కి-డునటుల విధించుటకట

తాత, మీ రిషు పణ మతిదారుణంబు.

వ. అంత,

క. ఈవాతఁ జెప్పిపంపక

యేవేగులవలనఁ దెలిసి యెలమిని సీతా

దేవిని గొన మిథిలకుఁ దా

రావణు డరుదెంచి జనక రాజునకనియె.

రావణుని కీర్తన-జంఝూటిః ఆదితాళము. (వాసంతికా—వలె)

నీకన్యకామణి నీరా జనక ||నీకన్య|| నాకన్నను జగదేకవీరు వ్రీ
లోకమునను గలరే! యొకలోపము లే దిక ||నీకన్య|| కులగోత్రంబులు,
గుణమును రూపము బలిమియు గలిమియును, గలవరునకు నీ దగు
||నీకన్య|| మోక్షగుండపతి ముద్దుకొమరుని కటాక్షము బొందితిని విను
రాక్షస విభుఁడను ||నీకన్యకా||

వ. అనిపలికిన రావణాసురునిగాంచి,

జనక-తోహః శంకరునిశరాసనము గలదు మాసదనంబున నది
దాల్చి, కొంకక నీవును గుణము సారించినఁ గూతు నిత్తు నన లేచి||రామ||

రావణ, కీర్తన-ఆదితాళము : మంగళంహరి.

ఏదిరాయారి! ధనువేదిరా యారి ||యే|| ఏదిరా చాప మేదుగింతు
భూప! నాదుప్రతాపనైపుణి దోప|| నేదిరా|| పట్ట నేరన్నా! మోపెట్ట
జాలనా! పట్టికి నిట్టిపందెము గట్టి పెట్టెగోఁ జట్టి పెట్టితివట్టి|| దేదిరా||
ఎల్ల రాజులవలె నెంచి తౌ బళా! ముల్లనజెల్లు మోపెట్ట బెల్లుపెల్లున

విల్లు గిల్లుచు డుల్లు॥ నేదిరా॥ మోక్షపురపతి గన, నోక్షమాపతి, అక్షి
ణబలుఁడు నతివిక్రముడు రాక్షసవరు ధూరకపోడు చూడు॥ మేది॥

వ. అని పరాక్రమంబున నాడిన, మంచి దని విల్లున్న మందన
దెఱచిన, నవ్వుచు రావణుండు—

తోహ: ఎడమకరంబుల నెత్తగ నాధను వేమియు లేవకయున్న ।
గుడిహస్తంబులఁ గోరి యెత్త దలపడినను గదలకయున్న ॥ రామ॥

వ. దశదిశలు కలయఁ జూచి దశవదనంబులఁ గోపంబు జేగు
రింప నవుడు గఱచుచు—

క. ఇరువది కరముల నెత్తఁగ

దొరకొన బరువైన నతని దోర్బల మెల్లఁ

దటిగి సరివారు నవ్వఁగ

వెఱచుచు ధరమిఁద వెల్ల వెలకిలఁ బడియె.

వ. ఇట్లు వెలకిలఁబడిన రావణుని యురంబున హర్షశరాస
నంబువడియె. నా భారంబు దుస్సహంబయిన లేవలే డయ్యె; నప్పుడు,

క. లాలా మూత్ర స్వేదము

లాలో నేఱు లయిపాఱె; నక్షులు దిరిగె;

నాలుకలు సాచె; నిలపయి

వ్రాలెఁ గిరీటములు; మేను పడకఁ దొడంగె.

వ. ఈ యవస్థ గనుంగొని యచ్చటనున్న రాజులు పక్కున
నవ్విరి. అదిచూచి జనకధరారమణు డురుక్పాఠస పరిపూరితహృద
యుండై సభయం దున్న రాజన్యులతట్టు చేయిసాచి యిట్లనియె.

జనకుని కీర్తనము—కమాచీ: ఆదితాళము.

లే రై రే శూరులు! రా రై రే ధీరులు!॥ లేరై॥ వారక నీ సభ
వారెల్లను గన్నారఁగ గను చున్నారదేల?॥ లేరై॥ ఖింటి క్రిందబడి

వీడు తన్నుకొను చుటఁ గాంచి యూర కుంటిరేల?॥ లేరై॥ త్రాణ
లేదు వాస్తవముగ నీతని ప్రాణంబులు గాపాడువారు॥ లేరై రే॥
మోక్షగుండపతి సాక్షి జీవసారక్షణజేయ నుపేక్ష యెల?॥ లేరై రే॥

వ. అని యిట్లు రావణుని విషయమై దయాపహాస్యంబులు
గనుపట్ట జనుకుండాడిన వాక్యంబులు విని,—

క. అక్కుపయినన్న చాపముఁ

జక్కగఁ దొలఁగించి ప్రోచు శక్తి నృపులలో

నొక్కరికిని లే దయ్యెను;

గ్రక్కున రాముండు కాంచె గాధితనూజుఁ.

వ. అప్పుడు శ్రీరామభద్రుని యభీష్టం బెఱింగి విశ్వామిత్రుండు—

కీర్తన, బేహగ్—ఆదితాళము.

ఇక లెమ్మా! శ్రీరామా! లేచి రమ్మా! నీవిమ్మహాధనువు చే
కొమ్మా॥ ఇక లెమ్మా ॥ లెమ్మా రమ్మా కొమ్మా కోదండ! ॥ మిక
లెమ్మా॥ ఆది వరాహమై మున్ను నీవు కోర వసుంధరయెత్తిన మేటి
వపురా! ॥ అరపు వెరపు మఱపు లేకయ॥ నీక లెమ్మా॥ ఈ కార్య
మొతది రఘురామా! జననర్యులు జూడ గుణధామా! శౌర్య ధైర్య
స్థైర ధుర్యుడ॥ వికలెమ్మా॥ తఱగొండ మూపున నెత్తలేదా! మోక్ష
గుండేశ ! యెక్కుపెట్టరాదా! నిండియుండు; బెండు వంటిది॥ లేలెమ్మా॥

వ. అని యిట్లు గాఢేయుం డుత్సాహంబు గల్పించిన రాముండు
కట్టాయితృడై,—

క. కోదండపాణి తనవర

కోదండము లక్ష్మణునకుఁ గొమ్మని యిడి త

తోడ్కోదండ మెత్త మునిపతి

కైదండయొసంగ నడచె గడుచిత్రముగఁ.

5. ఇట్లు చని దశవదనుని యెదయి బొదలు నరసురాసురగరు
కుల కసాధ్యంబగు ముక్కంటివింటిని రాముండు వామకరంబున
యగు నెత్తినం దగ్భారంబు దొలంగుటచే మెల్లన బొరలి లేచి
మ బోడిశలలతోఁ దిగి చూడక పోవుచు,—

రావణ-కీర్తన-కమావ-అదితాశము.

శకన్యయేల నా కనుకూల గాకుండు జాల! గైకొనఁజాల !
యల॥ కావలయునన్న నీవిల్లు దిన్నఁగా వీరతెన్నగా నెత్తలేన॥
మురు మోక్షగుండ ఘురు గొల్పుచుండఁ గని రోసి పుడ
డ్చినాడ॥ సీకన్య॥

ని వదరుదు రావణుండు యధేచ్ఛం జనియె; నంత—

రాముండు శంకరధనువును

వామకరంబునను బెండువలె దాలించి, సు

త్రామాదిసురలు వొగడఁగ

భూమిశ్వరు లరము, జనకభూపతి కనియెన్:

రాముని కీర్తన-కన్నడః అదితాశము.

3 నోధనువు నరపాల ! చూడుమి॥ ఇది ప్రాతది గద గుణశీల॥
ది కడుజులు కసగాదా! నా కిది యిది నిస్సారం బనరాదా!॥

మహనిని నే మని పొగడుదు నోమునికులవర్యా! నామ
నాటికిఁ దీరెను; నీమోహనాంగున కిచ్చెద సీతను ॥ ఈ॥
మోక్షగుండ ధామునిమిత్రుని వరశరాసన మెత్తగ నరసురా
ధర కిన్నరులకై న ధరముగా దీత ఢిత్తటి బట్టి విటిచెను.

అని యీప్రకారంబున జనకచక్రవర్తి భూసుతయగు సీతా
రామచంద్రమహాప్రభువున కిచ్చి వివాహంబు సేయ నిశ్చ
రము సిగ్గారింపుడని యాజ్ఞయిచ్చి, దశరథమహారాజును

కుటుంబపరివారయుతముగఁ బిలుచుకొని రావలసినదని బుద్ధిశాలురగు మంత్రుల బంపిన వాడును బ్రయాణంబై మూడుదినంబులకు సాక్షేత పురికి జేరిరి. అంతలో నక్కడ దశరథుండు తన మంత్రులతో నిట్లనుచున్నాడు:

దశ-కీర్తనము. హిందూస్తానితోడి-రూపకము (భుజి)నలె.

! కొడుకు లరిగిరి చాల తడవు నిలిచిరి; గడియ యైన గాని నన్న విడిచి యుండరు॥ కొడుకు॥ ఎన్నడు గందు! వార్త నెన్నడు విందు! గన్నులకును గట్టినటుల నున్నది యందు॥ గొడు॥ అరివధచేయ జేతన నదో లేదో! గురుతరమోక్ష గుండవిభుని కరుణ లేదేమో॥ కొడు॥

— కీర్తన-కమాచి: రూపకము.

విల్లు విటీగఁ బెల్లు పెల్లున॥ పెల్లున రిపు లుల్లంబులు జల్లున భీతిల్లగ శివు ॥విల్లు॥ అల్లున దశదిక్కులదర, నల్లదిగ్గజములు బెదిరి తల్లడమున బాట, నల్ల కల్లోలము గా వార్చిధు లెల్లను ఘూర్ణిల్లగ శివు ॥విల్లు॥ ధరణిని శ్రీమోక్షగుండ ధాముడు శ్రీరాముడు దీ వరమున దిగి యంగ, నురగవరులును భూచరులును భేదరులును గడు వైరగుపడంగ ॥విల్లు॥

!! యోతో: జనకుడు గౌళికమునియు రామ. లక్ష్మణులు దప్ప నందఱును! మునుకొని యాధ్వని విని మూర్ఛలలో మునిగి పడిరి తందరను ॥రామా॥

వ. ఈప్రకారంబున శ్రీరాముండు ఖండేందూధర కోదండఖండ నంబొనర్చినఁ గాంచి, డెందంబున నానందంబు నొందుచు గాధినందను నకు జనకవసుంధరాపురంధరుం డిట్లనియె:

జనక-కీర్తన-కాంభోజి: అటతాళము.

చూడమి॥ పొగడితి నాకడయు దీని తెగగొన నిలువదు; విరిగిన జూడు॥ మోక్షగుండపర్వినై నాకు లక్ష్మమి దీని నర్తకలేనా॥ చూ॥

న. అని నిర్లక్ష్యముగఁ బలుకుచు, —

‘ధితనూనికా నురోమాంచంబుతోఁ గూడ నెత్తెను దొడరివిల్లు
నావనీశ్వరాననగంజములతోడ నంచె నత్తలేఁ బురవైరి విల్లు;
శకభూపాలసంశయ బుద్ధితోఁగూడఁ గదలించె నపుడు శంకరునివిల్లు
శకన్యానునస్సంకల్పయుతముగా గడవడి లాగ ముక్కంటివిల్లు

కార్తవీర్యార్జునుని బలాభిర్వగర్వ
నిర్వహణశక్తియు కమానితకుఁడొర
భరిత లసదంసతలుఁడైన పరశురామ
విపులదుర్మదయుతముగా విడిచి విల్లు.

కాకుత్స్థుం డీరీతిని

బ్రాకటముగ శరము దొడిగి పటుముష్టిని చా
నాకర్ణాంతము దిగించినఁ,
జీకుపుడికగఱిని విల్లు జెచ్చెర విలేగన్.

న. అక్షీణబలదక్షులగు రాక్షసులను శిక్షించి మునియాగ;
మొనరింపఁ దత్క్షణమున రామలక్ష్మణులేగరి. ముక్కలంపు
లచే జిక్కునడిరో! యెక్కడనున్నారో! ముక్కరివలననైనఁ
దక్కటా!

తోహ: అని తనయులు రాసందుకు నగచేడు నాదశరథ విభు
శకునిమంత్రులు వినతు లగుచు నిట్లని పలికిరి శ్రీమూరి॥ రామ॥

మృగుల కీతకన—అనితాళము.

రాజా దశరథ రాజ మహారాజ ! ఆజనకాగ్రీకు నాప్తమంత్రు
|రాజా| నీకుద్భుతనయులు, రామలక్ష్మణులు సామోదనము
వనము గాచినారు ॥రా॥ ప్రాపుగ నహల్య శాపము గాపి
ప్రరి జేరి శివు చాపము విడిచినారు ॥రా॥ తనపుత్రి సీతను
కినియ్య, జనకుఁడు తలఁచి మమ్మనిచెను మిమ్ముఁ బిలువ॥ రా॥

ప్రకటిత మోక్షగుండ పతిని దలంచుచు సకుటుంబ పరివార సన్నాహముగ రండు॥రా॥

సం.తోహా: అనిజనకుఁడు పంపిన వస్తువులను సర్పించిన, దన తథుడు, మనమున నలరుచు మంత్రుల నార్యులఁ గని పలికెను దా నపుడు ॥రా॥

దశ-కీతకానము-ఆదితాళము: (రామమంత్రము) వలె.

మీరు వింటిరా! సభ వారు గంటిరా! వీరు జనక రాజసనివ వీరవరులట! ॥మీ॥ గాధిపుత్రునిఁ గూడి కరము మ్రైల్పిని నాదు సుతులు మిథిలలో నున్నారట సుఖులై॥ మీ॥ లక్షణంగుఁడై సర్వ సాక్షిరూపుఁడై మోక్షగుండ దేవుడు గటాక్షముంచెను॥ మీ॥

తోహా: అలసురాసురుల కలవిగాని హరు విలువలెచెను రాముండు; చెలఁగి యాతనికి సీతనిచ్చి పెండ్లి సేయఁదలచి జనకుండు॥రా॥ మమ్ము రమ్మనుచు మంత్రుల బంపెను; నెమ్మది మనకు దానిము, సమ్మోదంబునఁ జనుదము ప్రయాణమ్ములు సేయుడుస్థిరము ॥రా॥

వ. అని చెప్పి జనకునిమంత్రులకు బహుమతులిచ్చి పట్టణ మలంకరింపించి బంధువులకు శుభలేఖ లంపి వసిష్ఠాదిమునులును భరత శత్రుఘ్నులును దక్కిన పరిజనులును రాజబంధువులును దోడరాఁ గడలి కరి రథతురంగంబులమీద సమస్తవస్తుసంభారంబులు సాగించు కొని ప్రయాణంబై నాలుగుదినములకు మిథిలాపురికిఁ జేరిన, సన్న్వార్త విని, జనకుం డెదురేగి వసిష్ఠాది మునులకు నమస్కరించి దశరథుని కుశలం బడిగి బంధువుల సన్మానించి తోడి తెచ్చి విడిదికిఁ జేర్చి యిట్లనియె:

జనక-కీర్తన-ఆదితాళము (తంగమిట్టు) వలె.

సాకేతరాజ, నీకుమారునకు నాకూతు నియ్యగను బూనితి; మీకు వాతక నంపితి ॥సాకేత॥ ఈవసిష్ఠాదులు సేతెంచుటచేత,

శము గేహము జన్మము పావన మాయెగదా॥ సాకేత ॥ భూపాల
రేపే మూహూర్తము రూపించియున్నారగుగా విబుధులు! లోప
లేవుగా! ॥ సాకేత ॥ ధారుణి దాభూరి నారాయణాఖ్యా ధారుడె
గుండధాముడు ఓరాము డౌ నిజము॥ సాకేత॥

క. జనకుడు పలికిన వాక్యము లను విని

దశరథుడు గడు జెలంగుచు, దన నె

మ్మనమున సంతోషించుచు

వినయముతో సభ్యులెల్ల వినఁగాననియె:

దశ. కీతన-బేహగ్: అటతాళము

మిథిలాధినాథా, విను, నాదుపలుకులు॥ మి॥ పృథివిని నాకుఁ
మగు నీసరి వియ్య మెన్నటికిని జిక్కదు; నాదుపలుకులు॥ మి
మమిత్రా నందనునకు నీయూర్మిళాదేవి నీయుము; నాదుపల్లులు
రుదుగ నీసోదరుని కుమార్తెల భరత శత్రుఘ్నుల కీయుము;
లుకులు॥ మి॥ అక్షయశుభము వ్రీక్షితి నిచ్చు మోక్షగుండే
మనకును నాదుపలుకులు॥ మి॥

వ. అనిన,

తోహ, మంచిది మీసమ్మతమే మాసమ్మత మని జనకుడు
నంచితముగ సభయందునున్న వారనిరి తథాస్తని కడక ॥ రామ॥

వ. అంత జనకుండు సని పురాలంకారము మొదలుగాగల వివా
హములోనుండె. అప్పుడు విశ్వామిత్రుండు రామ లక్ష్మణులఁ
దశరథుని బసకువచ్చినఁ నమ్మహిపతి యెదురుగఁజని పూజించి
చ్చి కనకపీఠంబుపై వసియింపజేసిన, దీవించి మానియిట్లనియె:

విశ్వా-కీతన-రూపకము.

మంగళమగు మంగళమగు మంగళమగు రాజా! పొంగుచు
రము బొందెద వినతేజ ॥ మంగళ॥ నీకొడుకులు నాకార్యము

నెఱవేర్చిరిరాజా ! యేకొఱతలు లేకుండిరి, నాకడ మహారాజా !
మంగళ॥ కొడుకులగైకొని, శుభములు, వడయుముమహారాజా! కడువడి
మోక్షగుండేశుని కరుణను మహారాజా ॥మంగళ॥

సం-తోహ: అని తెలిపెడు తటిఁ దనతనయులు మొక్కిన
ముదమున దీవించి, ఘనముగ గౌరిట జొనిపి దశరథుం డనియెను
మానినిగాంచి ॥రామ॥

దశ-కీర్తన శంకరాధిశణము, ఆదితాళము.

తాపసేంద్ర, దయారసము దోప మీరు చూడఁగ నాపుత్రుల
కెన్నటికి లోపము లుడవుగా ! ॥తాప॥ మీసేవ చేయుట చేత మేటి
గుణములందును భాసురముగ బ్రవీణులై పరగిరి వీ రెందును ॥తాప॥
దీక్షనారాయణకవిని రక్షించుచుండెడు మోక్షగుండవిభునకును
మ్రొక్కి కొలుచుచుండెను ॥తాప॥

వ. ఇట్లు ప్రశంసించుచున్న తటి శతానందుండు దశరథమహా
రాజు దర్శనార్థమై వచ్చిన, వారికి దగిన మర్యాద నిలిపి పీఠంబాసంగి
కూరుచుండఁజేసి పూజించి ప్రస్తాపవశంబునదశరథుం డిట్లనియడిగె:

క. జనకునకుఁ బురోహితుఁ డవు;

ఘనుడ; వహల్యాత్మజుఁడవు; గావున, సర్వం

బును వేద్యం బగు నీకును;

వినిపింకగ దగును సీత వృత్తాంతంబు.

వ. ఈసీత జనకక్షమాపతియకారసపుత్రికయా? దత్తపుత్రికయా?
అటులయిన నామెను గనిన తలదండ్రు లెవరు? వివరింపవే, మునివరా,
యని పేడిన, శతానందుండు:

శతా - కీర్తన - త్రిశ్రవణం.

విన్నవించెద వినుము: వీనులలర ॥విన్న॥ నన్ను దెలుపు మని,
యన్న జనక సుతపూర్వచరిత ॥విన్న॥ మునుపద్మాక్షుఁడను జనపాలు

కు డినలేక దనరాజ్య మేలుచుండెను ||విన్న|| తనయగ లక్ష్మిని,
కగా కోరి యున్నవైనతపమును గావించె నారాజు ||విన్న|| ఆమె
మై యారాజవద్యుని కామిత మొకటిగ గ్రహించి బలికెను
నేనన్వతంత్రుడగాన, మోక్షగుండ యైనాధు వేడుము భూనాథ
మీరిగె ||విన్న||

న. అంత నాభూకాంతుండు యీకాంతుని బహుకాలం బారా
నతఁడు ప్రత్యక్షుఁబయి,

విష్ణు-అహోహరః ఏమిగోరి తప మిపు డొనరించెద విష్ణుర్థము విన
సామిపాలక! ప్రేమ నిత్తుని ఈ బాసంగ దపముఁ జాలింపు||రామ||
అని నుడివిన సద్భక్తిబూర్వకంబుగా మ్రొక్కి పద్మాక్షుండు-

పద్మా-కీర్తన ఏకశాశము; (కంజలొచనా) పఠె.

“ఓన్నమోనారాయణాయ” యోగివిధేయ, సన్నతంప నాత
జనధ్యేయ ||ఓన్నమో|| కన్నియగ లక్ష్మిని నేకాంచి సాకంగ
కోరిక యటు లొసగ వేవేగ ||యో|| సంతసిండు మోక్షగుండ
యీనయ్య యంతకంట నొందుకాంక్ష యేమి లేదయ్య
మో||

అని యడిగిన సంతుష్టుండై —

సం. అో: యీతరుణీపతి క్షీతివిభునకు నొక మాత్రులుంగఫల
మాతరుణులను, సంతర్ధాన్యుడైన ఫలము గొని తెచ్చి
కాంచిన నందొక కాంచనాంగియగు, కన్నియయుండిన నలరి,
నుండెడు బీతి పద్మయని పేరిడి ముచ్చటలూరి ||రామా||

స. గారాబంబున బెంచుచు సంకతలంబునఁ గూర్చుండఁ బెట్టు
ద్దామచు నుండగాఁ, గొంతకాలంబునకు బాల్యంబు గడచిన
న —

పద్యా - కీర్తన - కన్నడ : అటతాళము.

కన్యకై నమగుకాంతు డెవ్వాడో! యీ॥క॥ ధన్యుడైనట్టి రాజన్యుఁ
డెందెడున్నాడో! ॥క॥ రూపవయోగుణ సంపన్నతలను లోపములు లేక
లోకములో మన ॥కన్యకై॥ నరులలోపల విద్యాధరులలో బన్నగ
వరులలో మఱియు భేచరులలో గాంచిన ॥క॥ మోక్షగుండప్రభు వత్తు
య్యక్కవా క్కటాక్షము చే నిచ్చినట్టి నా నెయ్యంపు ॥కన్యకై॥

వ. అని యోజించి, యనంతరంబ స్వయంవరంబు చాటిచె,
అప్పుడు—

చ. నరులును భేచరుల్ సురలు నాగులు యక్షులు సిద్ధచారణుల్
గరుడులు రాచణాద్యసురకాంతులు మౌనులు వాన్ములున్ గిరుల్
దరువులు కామరూపములు దాల్చి మహావిభవంబుతో స్వయం
వరమును జూచుకొరికెను వచ్చిరి తన్నగరంబుఁ జేరఁగన్.

వ. ఇట్లు వచ్చిన వా రందరు విన,

తే. రహిని నాకాశనీలవర్ణంబు రీతి

నెవనితనుకాంతి వెలయునో, యవని నతని

కీ శుభాంగిని నిచ్చినే నిపుడు పెండ్లి

చేయ బూనితి నని వలె ఊతివిభుండు.

వ. పద్మాక్షుని వాక్యంబున కందఱు గుపితులై యిట్లనుకొనిరి:

రాజులకీర్తన-కన్నడ: రూపకము.

బలుమోసకాడుగాడె యీతడు! బలు॥ కడు నానకొల్పి మన
లను రాఁ జేసి యిటుల భాషించెడు! ॥బలుమోస॥ ఈ కన్నచక్కద
నము ఏ కన్నె లందుగనము! చేకొన్న వాని భాగ్య మది యెన్న నలవి
గా కుండును ॥బలుమో॥ ఆచంద్రమైన యాపు, మన యందు నెవరి
కొదవు ! భువియందు మోక్షగుండ విభునందు నుండఁ గాఁ జెల్లును
॥బలుమోస॥

వ. స్వయంవరముని పీలిపించి వంచించి యెందునులేని యొడ్డ
బన్నియున్నవాఁడు. ఇన్నరాధమునిఁ గదనంబున వధియించి యీ
యను గైకొంద మని యెంచి యందరును, యుద్ధాభి ముఖులయిన
పద్మాక్షుండు—

తోహర : వారల నెల్లను వాడి శరంబుల వైచుచు బోరాడ
గూరతఁ బోవిడి సురలు మానవులు సుక్కి యనలఁ జనగాను || రా||

వ. పద్మాక్షుండు విజృంభించి తఱుముచుండిన సహింసనోపక దాన
కూతము వెనుదీయక పోరాడి,

మ త్త కో కి ల .

అక్షయంబుగ బాణముల్ గొని యాతనిన్ వడివైచి, రూ
క్షేక్షణంబులఁ జూచుచున్ దగ నేపుమాపిన, సుక్కి ప
ద్మాక్షుఁ డాహవభూమిఁ గూలిన నందఱున్ జెలిఁగైకొనన్
అక్షణంబున రాఁగ దాఁచెను నామె దేహము వహించోకో.

వ. ఇట్లగ్నియందు దాఁగి కనబడకుండిన నా కన్నియను వెదకి
నూ పురంబంతయు గాల్చి శ్మశాన శుల్యంబుఁ జేసి యందరు
ం జనిరి. లక్ష్మీకామతత్పరుండై పద్మాక్షుండిట్టి దశ ననుభవించె,
క. వరియింపరు లక్ష్మీని ధీ

వరు లెన్నఁడును నెమ్మనమున భయ శోకంబుల్

మరణముఁ జిత్తచలనమును

సిరిఁ బొందిన వారికెప్పుడుఁ జేకురు ననుచున్.

వ. అంత నతని పత్నులు వేయిమంది సహగమనం బొనర్చిరి.

బహుకాలంబునకు దశకంతుండు విమానారూఢుండై దిగ్విజ
యరగువాఁడా మార్గంబునవచ్చిన—

తోహర: అనలకుండ బాహ్యప్రదేశమున నాపద్మ చరింపగను,
బా డా, కన్యను దశకంతున కటుజూపఁగఁ గనెను.

వ. ఇట్లు గాంచి యతఁడు మోహంబుచే విమానంబు గ్రొందికి
బటపుచు,

రావ-కీర్తన. పూరికల్యాణి: అటతాళము.

ఉం దుండవె యోచెలి ||యుం|| దండిమగండ ప్రబలుండ దయ
నిండారగ ||నుం|| లోకు లనేకులు నీకొఱకై గద యొకడ బీకాకుగ
దాకి మును వే కూలిరి ||యుండు|| అప్పుడు దప్పిన, విప్పుడు దప్పునె!
యొప్పులకుప్ప ముదమొప్ప నను మెప్పుజేయు ||నుం|| రాక్షసరాజను
రావణనాముడ: నీక్షితి మోక్షగుండాధ్యక్షువరసాక్షి యగు ||నుం||

వ. అని పలుకుచు డాయం జనిన, నా మె మరల సన్నికుండం
బునం బ్రవేశించినఁ, గోపించి,—

రా|| తోహార: బహుజనమును బాధించెను దా దహనుని
లోపలఁజేరి, యహహ! యిప్పుడు నటులనే జేసెను నతివ కడు చమ
త్కారి ||రామ||

వ. అయిన నీరహస్యంబుఁ దెలిసితిగదా! ఇంకను సాధించెద నని
యెంచి,

సీ. అంతట రావణుం డాయగ్నికుండంబు

జల్లార్చి చూచిన, సరగ నందు:

బంచరత్నంబులేర్పడఁ గనుపట్టిన,

నవిపెట్టెలోఁ దాఁచి, యది విమాన

మున నుంచికొని పురమున కేగుదెంచి

తత్ప్రేటిక దేవమందిరమునందు

నునీచి, యారాత్రి మందోదరితో

సన 'భామిని, నే రత్నపంచకంబు

తే. నీకునై తెచ్చి, దేవమందిరమునందు

బెట్టినా'నన, నామె యాపెట్టెకడకుఁ

జేరి యెత్తఁగఁ జాలక సిగ్గునొంది
భర్తతోఁదెల్పు నద్భుతపడుచు; నతఁడు.

వ. ఆ మందిరంబునకుఁ జని,

సంతోః: కదిలించిన నది కదలకయుండినఁ గడురోషము పెన
గొన్న, నెద మెచ్చుచు నిరువదికఠములతో నెత్తిన లేపక యున్న॥ రా॥

న. అతండు మహాపరాక్రమంబున లాగి మూతదీసిన, నందుఁ
గోటిసూర్య ప్రభావిరాజమానమై కన్నుల మిఱుమిట్లు గొలుపుచున్న
కన్నియయున్నఁ, గన్నులారఁ గని మందోదరి-

మందో-క్షీ గ్రన-బిలహరి: యాపకము- (ఘోరహా) కలి.

ఏమి యీ విధము నా మనంబులో సంశయ మగు! ॥ నేమి॥
స్వామి, గత్నము లేవిలే విట! యీమ యెవ్వారగు! ॥ నేమి॥ మేలు
మేలగు! బాలికామణి నేని దెచ్చి పీ వేళ నెచ్చట లేల గన్పడెఁ ।
జాల దెల్పుము జాలమేటికి! ॥ యేల॥ కూరిమి మూత్తుగుండ శ్రీహరి
నారిగాబోలు! వేరువా గంత భార మూచురే! తేరిచూడఁగ నేర
రెవ్వారును॥ ఏలయు॥

వ. అని యడిగిన రావణుఁడు పద్మాక్షభూపాల కులసంభూత
యగు నీమొకొక్కఁడు బూర్వంబు తనుపడిన పాట్లన్నియు నగ్నికుండఁ
బునఁ దాఁగిన నామను దాఁ దెచ్చిన విధంబును దెలిపినవిని, మందో
దరి యదరిపడి, ...

మంతో: స్వకులధ్వంసమానకు నీమను లంకకుఁ దెచ్చితి నగు
నేను! అకటా! యిది బాలిక యని మొదలు మాదిశ క్షియగు చూడఁ!
॥ రా॥ నీ వంశంబును నీదు జేయు నిక, గొప్పన, నిలునిల్చుకుమా! రావణ,
ననములలో విడిపించిన బోస్స నచట నత్యమ్ము॥ రా॥

మం-కీర్తన-హిందూస్తాని కాఫి-రూపకము. (నను మారు) వలె.

మరు మాట తెలుపవలదు వినుము మానవాశనా! పేటికయం
దీమె నుంచి పేర్చితోడను నొకచోట భూమి దవ్వి, యందు మాట
దగును॥ మరు॥ వరగృహస్థు డయ్యు విషయవాంఛ దవులక, ధరబరగు
రాజయోగియింట బెరుగు ముందిక ॥మరు॥ సర్వమును మోక్షగుండ
స్వామి మయముగ గను నిర్విచారు గీనునందు నిలుచు నిగ్రుగ
॥మరు మూ॥

వ. ఎంతమాత్ర మీ సమయమందిచ్చట నుగపవలదని నొక్క
వక్కాణించిన, భయకంపిత గాత్రుం డయి రావణుండు---

తో: మందసమందా సుందరి నుంచి విమానముపగులు నుగచు
కొని, యెందైనను ధరయందు బూడ్చి రం డిప్పుడె యని చెప్ప విని॥రా॥

వ. రాక్షసభటులు సిద్ధపడుచుండ నప్పుడు సర్వము విన, నాకన్య
యిట్లనియె:

సీ. ఈసారి లంకకు నేతెంచి రావణుఁ

బుత్రమిత్రులతోడ బాలియ గూల్తు;

మూడవసారి నేర్పున వచ్చి పౌండ్రకు

శతకంఠ రావణు సంహరింతు;

నాల్గవసారి మానక వచ్చి మూల

కాసురుఁ డను ఘటకర్ణసుతుని గూల్తు;

నని చెప్ప నాలించి యసురులెల్లనమృత

ప్రాయులైరంతట రావణుండు

గీ. భయము నొందియు, నదియు లోపల నడచి,

దీని నిప్పుడె పట్టి వధింతు ననుచు,

కత్తిర్నులిపించి పైకి శీఘ్రమున నుఱుక,

నడ్డమై నిల్చి మయ కన్య యనియె నిట్లు.

మందో-కీత ౯౯-అంతాశము: (నీతితో) వతి.

చాలు నీ కింత మూర్ఖమేల గలిగె రావణా! ||చాలు|| బాలికా
కిని జంపఁబోలు న! యో రావణా! ||చాలు|| ఎన్నడోనచ్చి యుచు
న్న ప్రాంతసనుచు సన్నమాటలకు నులికి, యబల ప్రాంతసనుచు
న్నవాడ! వెంటెవెళ్లి యుక్తి గోచ! సముచు ||చాలునీ|| ముగియవచ్చు
ణమిప్పుడె యందుకుఁ గోరెదవు మందబుద్ధి పెంపుచేసి మంచి
న గానవు! పొందుగా శ్రీమోక్షమును దమందిగుని నెలుగవు!
యనీ||

వ. నీకు నృత్యప్రాయము యవతరించినది నిజమైన నిర్భుడే
న నేమి చేయఁగలవు? కాలాంతరముదలి గతి యోచితము. ఇంత
నీయింటిని విడుపు మని యన్న, విని యిప్పుకుండు. అంత రాక్షస
లు,

మానినియున్న పేటికి విమానమువారిడి శీఘ్రతప్పగో
మానమున గమించి, మిథిలాభవుర దేవమానము న న్ని - నో
కానిని బోలెపెట్టి, నని చానన నీతకు విన్నపించునా,
కొనలరాగుచుండఁ గ్రమతఁ బరకాలము దాటి సంతరిం.

. ఒక సూర్య గ్రహణము నాఁ
డకుటియమితో విదేహుల షాహూమిని చా
నొక విప్రునకు సమం
త్రకముగ చానంబుసేయఁ, చిట్టిజాడంత.

వ. బసలుకొలుగు పరిశీలించి యుక్తి - చక్క-ని మామూర్తరంబు
ం దున్నుమని యుక్తి - పరిగనుని నియమించిన, నతంబు,

సం. తో: నాగలిచే నున్నగను హాలాగ్రమనాటి మంద
తేన, వేగము తొడ్రుడు విప్రుని చాతకు వేగి ప్రముక్తి, 'భు-దేవ
(నీవు వచ్చించిన లగ్నము, మంచిది యగునో' యనిన, 'యించి
ం గనుపించ నీది కాను' మంచు నొసగ మోదమున|| రామ||

వ. ఆపెట్టె యెత్తించుకొని జనకమహారాజు సభకుఁజేరఁబోయి,
ద్వీజుండు,

విప్ర-జనక సంవాదము కీర్తన-ఆదితాళము.

వి 'భూమిపాలవరా! ప్రేమను నా మనవిని వినదగు! భూ॥'

రా 'భూమిదేవరా! ధీమతితోఁ దెలుపఁగ దగు నది॥భూ॥'

వి- 'తా మొసంగిన భూమి దున్నఁగ నేమొ కాని యిది యొక టగవడె
॥భూ॥'

రా- 'భూమియున్నను నేమి కర్తలు స్వామి తామే; సంశయ మేటికి॥భూ॥'

వి- 'దాన మిడునది ధారుణీయకద! యీనిధాన మిడి యుండితివే ॥భూ॥'

రా- 'దాన మిచ్చిన ధరణినుండిన, దాని నేను దగఁ గైకొందునె ॥భూ॥'

వి- 'ఈక్షితికి రాజేంద్రులే యధ్యక్షులౌదు రంతటికిని నిను ॥భూ॥'

రా- 'మోక్షగుండాధ్యక్షుని పదసాక్షిగను సర్వము తమదే ॥భూ॥'

వ. అని విప్రరాజన్యులు వివాదపడుచుండ సభవారి ట్లనిరి:

తోహర: వలదు వలదు సంవాద మేమిటికి వాకిలి దీసియు గనిన
నెలమి బెట్టెలో నేమియున్నదో తెలియుద మందఱమనిన ॥రా॥

వ. మంచి దని భటులచేత మూతఁ దీయింప నంత మేఘవినిర్గత
విద్యుల్లతీకయుంబోలె బాలికామణి వెడలి వచ్చిన నాశ్చర్యకలితులై
సభాసదు లిట్లనిరి:

క. తన తండ్రియైన సాగరు

గనవచ్చిన లక్ష్మీబోలె, గన్యామణి చ

య్యనఁ దమ గేహమునఁ జేరెను

మనుషం దగుఁ గూతుఁగాగ మనుజాధీశా.

వ. అని పలికిన సభ్యుల పలుకుల కలరి యిలాపతి యందున
కియ్యకొనియె. ద్వీజుండును బాలామణిని జనకభూపాలున కర్పించి నిజ
గృహంబునకు జనియె: అంత

సం. తో: ఆడిరి గుములై యచ్చరబోటులు, పాడిరి గంధర్వు
ను; కూడి దేవతలు గునుమవర్ణములు గురుపించిరి యచ్చటను॥రామ॥

న. మాతలుగగఘట సముద్యాత గాపున మాతలుగగినానియు,
స్నకుండగబుసవసియించినదిగాపున నగ్ని గర్భమనియు, రత్నా తగనాసి
గుటవలస రత్నా వలియానియు, ధరణిను డివచ్చుట చేధరణిజనునియు,
కునిచే బెంపబడుట చే జానకీయునియు, సత్రాగ్రమునకు దిప్పులుకొని
డలుటచే సీత యనియు, బద్మాక్షస్యపాలకులజాతయగుటచే బద్మా
నియు, సనగతసాగ్ధకనామగబులచేనా మరు జరుగుటయు ముండ, జన
డు సుశీల యను భార్యతో కూడి గారాబుబుస పాకుచుండ,

క. బాలక్రీడ లోనర్చుచు,
తూలితరాసనము నెత్తి ములుకగ నీడ్వీడ్,
బాలికబలమును గని భూ
పాలుడు విస్మయము నొంది భావమూలీనన్.

వ. ఈ కోడండం బెత్తుటకసాధ్యంబగు! ఈ మ మనుష్యరూపం
న నవతరించిన పరాశక్తియు యుండవచ్చు సమావేశ ! నా పాపము
లచిది. ఈపారశరాసనం బెత్తి యెక్కువట్టిస నాండు గాని యూ
ను జెట్టబట్ట నర్హుండు గా డని యెంచి శిష్యులబు బూని యుండ,
తతా కీర్తనకల్యాణి: ఆదితాళము. (ముసలిని) కలె.

దశరథగూరమణా ! మహాప్రభా ! దశరథ, యశముచంజిలగ,
మయ సుషమై యలరాగెను నీకు మహాప్రభా ॥దశ॥ ఘనుడు
ము డాకాశ సేలనిభతనుడని పిలిచి పిల్లు; మహాప్రభా ॥దశ॥
వ్యాక్షధరాపాలుని సంగల్పము నేటికి నీత మహాప్రభా ॥దశ॥ నా
రు కోడండను గైకొంటివి; పలసె భవత్కులము; మహాప్రభా ॥దశ॥
వదగ్రసుతుండనని మోక్షపుర ధన్యుడగు రాముండు మహాప్రభా ॥దశ॥

శతా.తో: తమరడిగిన సీతావృత్తాలము దాహం జరిపితి నను;
యలచిత్తమున వింటిరి; పెండిలి సమయామగ్యు బోయదను॥రామ॥

వ. మీరు వివాహమందిరమునకు దయచేయుం డని చెప్పి,
శతానందుండు వోయె. ఇక్కడ జనకుండు వివాహమునకు సమస్తము
సిద్ధముచేయించి షఢూవరులను గైసేయుండని యాజ్ఞాపించినఁ గాంతలు
సని రామ లక్ష్మణ భరత శత్రఘ్నులను, సీత యూర్మిళ మాండవి
శృతకీర్తులను, వేణువేణు నలంకరింపఁ బ్రయత్నించిరి,

మధురగతి రగడః

పల్లవి: సీతారాములనుఁ గైసేసిరి వేడుకను; పెండ్లికుమాగుల
బ్రయమున గొందఱు, పెండ్లికూతులను బ్రేమను గొందఱు ముత్తైదు
వులఱు ముదమున బిల్వగఁ జిత్తరు చవికెనుఁ చేరిరి చెల్వగ; బీటల
మీఁదను బెంపుగ నుంచియుఁ, బాటలు బాడుచుఁ, బరువము
గాంచియు, సంపెఁగనూనెను సరగున బూయుచు, సొంపుగ నలుగుల
శోభిలఁ జేయుచు, నను వొందఁగ స్నానము గావించిరి; చీపులుగఁ
కడి యార్చిరి మోదించిరి; వన్నెగలుగు దువ్వలువలఁ గట్టిరి; కన్నుల
పొగసుగఁ గాటుకఁ బెట్టిరి; ముద్దులమోముల ముదితలు గూర్చి
కట్టిరి కస్తూరితిలకముఁ బేర్చిని; బరిమళగంధము బాగుగ బూసిరి; పరు
కడి వరధూపంబులు వేసిరి. సురుచిరసుమముల సరులు ఘటించిరి; నర
లంచుకముల వాసి ధరించిరి; నవరత్నాభరణంబులు దాల్చిరి; నవసీ
రజసమనయనలు గొల్చిరి; మకరికలప్పుడు మమతను వ్రాసిరి; ప్రకట
ఘోషలొప్పుగ గైసేసిరి; అంతట జనకుం డందఱుఁ గూడను, సంతో
షంబున సభ్యులతోడను, మంగళకరహితమహిత నాదములు
పొంగుచు మోయఁగఁ బొలఁతి మొత్తములు, సేసలుచల్లగఁ
జేలగుమనములచు వాసిమీఱఁగను వరపూజనమును వారకచేసి,
వివాహమందిరము వారలఁ దోడ్కొని వచ్చి, సుందరము మీఱగ జేర్చి
యమేయవిభవముగఁ దీరుగ లగ్నముఁ దెలిసి విభవముగ॥

సీ తా క లా య గ ను త్త ము .

గీర్తన - కళ్యాణి: అటాశ శము.

కళ్యాణ మొసరించె గన్వకామములకు; కళ్యాణ రాగ సంగతి
పడై నృపుడు బాల్యమును చూపించి దేజమును సుగుణమును గని,
సల్యతనయుండె పాత్రుడనుచును యెది, యెది సాకల్యముగ
మునకు సీతను గరిచుమీలంగ ధారవోసి కళ్యాణం॥

ఊర్జితకన్యను మల్లములోపల స్థలితోడను నాలక్ష్యము
కు గూర్చితో మాడపని భరతులకు సుతగీర్తి నెంతో పేర్చితో
త్రుప్పు గీచుచు మచ్చి, మచ్చి, కను నిమ్మి, డను జనకగోపతి,
మను వేడ్కతో ధారవోసి కళ్యాణం॥

ధరను నాగాయాదాసనన్నుతుండై నెర మోక్షగుండ నిహను
చ్యుతుండె, సరగ దమ్ములు దారు ప్రేమిగను సీతాదళాదులు గనుత
ంగళసూత్రములు దగను గట్టి, పట్టి, సర్వరితముగ దలబొమ్మ
యగ, వరుసగా జరుల్ల సరముగ కళ్యాణం॥

సంగీతోహర: బంధువు లండలు బరమాసందము సొందగ
ంచాహములు, పించ లొనర్చుచు వేడుకతో గావించెను కళ్యాణ
ములు॥రా॥

తటుకున విప్రీక్షములకుఁగోరిన యటలనిచ్చి బహుమతులు,
మిప్పిముగ గన్వ-వరులకుఁ దా సరణ మిచ్చి సర్వ సములు ॥రా॥

గావించినవారు గదలి యయాధ్యకుఁ బోవ నిర్మిమిల్లమున
శ్రవమధ్యమున చుర్చిమిల్లములుఁ గోచిన నృపుని భయమున॥రా॥

వ. నడినడ నడగుచు నెన్నడును నెమున నరి పాగబడి
ద్వంద్వ యిట్లనియె.

దశ-కీర్తన-హిందూస్థాని కాఫి : అదితాశము. (శ్రీపతి యింతటి వతె)

ఈ విపరీతము లేల దోచెను । సామి ! ॥ ఈ ॥ భావుక కార్యములు వడసి యుత్సాహమున బోవ నుత్పాతము లావహిల్లెను గటా ! ॥ ఈ ॥ గాలియత్యంతముగ గదిరివీవఁగఁబూనె! భూళి సూర్యునికాంతి తొలఁగఁ గ్రమ్మెను గటా ! ॥ ఈ ॥ ధరణిని మోక్షగుండవరుకృప రాదాయె! గరితురగాదులకు వెఱపు గలిగెఁ గటా ! ॥ ఈవిపరీతము॥

వ. అని యడలున నడిగిన దశరథునకు నసివృముని యిట్లనియె,
వసి. తోహర.

అదటకు ముందు మహాభయ మొక్కటి! యానహించి త్వర లోను, అది తొలఁగును; నాపిదప నయోధ్యకు నరుగవచ్చు మేల గును॥ రా॥

వ. అని నెప్పునంతలో—

సీ. తండ్రియానతిని నొదలమోచి తనతల్లి,

కంతంబు నునిమెనే గణ్యాసుతుఁడు

పితృవిరోధిని గార్తవిర్యాద్జనుని బట్టి,

ప్రాణముల్ దీసెనే ప్రధితవీరుఁ

డిరువదియొకమాటు దిరిగి నిర్బాహుజ

మొనరించె నుర్వి నే యుగ్రమూర్తి

కశ్యపునకునిచ్చి కాశ్యపి యనునామ

మొసఁగె నీధరకు నే యసమశూరుఁ,

గీ. డట్టి సిద్ధప్రతిజ్ఞఁ డధ్యాత్మవినుఁడు,

ఋశురాముండు దివ్యచాపంబు కేలఁ

గ్రాల శ్రీరామచంద్రభూపాలమహాళి

మ్రోల నిలఁబడె ముల్లోకములు వడంక.

వ. ఇట్లు కట్టెనుట నిలిచిన పరశురాముని గని శ్రీరాముండు
సంబులు ముకుళించి నమస్కరించిన నతం డిట్లనియె:

పర. తోహార: మొక్కిన విడతు నె! మును రాజన్యలఁ బెక్కం
ని గూల్చితిని! జిక్కితి విక సనిసేయము! నిన్నును జక్కాడద
ధృతిని ||రా||

వ. అనిన నప్రవచు శ్రీరాముం డిట్లనియె:

రాముని మత్తకోకిల.

ధానుతేలమెల్లఁ గశ్యపశాపసేంద్రుని కిచ్చి వి
స్తారశాంతుడవై తపంబును సల్పుచుండుటచే నమ
స్కార పాత్రమనందుఁ జీసితి గాని నీకు భయంబునకా
జేరి మొక్కినవాడగాను: హాసింప నేటికి భూసురా!

వ. అనిన రోషించి పరశురాముం డిట్లనియె:

పర. కీర్తన - రావడ: దూకుకము.

ఆహా నీ శాపముండ నెందు నే నుమా! శ్రీరామ ! యాహా||
శాపమున నహస్రశాహాన్లున ముఖ్యస్పృశులఁ మోహరించి చంపిసట్టి
హాసుండ నెందుగాకి|| యాహా|| రాము! డనఁగ నే నిల రాజిల్లఁగ,
వింకొక రాముండ నని వచ్చితివా! రాజపు నిను బోనిత్తు నె ||యాహా||
ల్లోకవిభుఁడు శివుఁడు, మోక్షగుండనేత నాకు విల్లువిదై గఱప నతని
ర్ద్రుంచి తట! యోస్తునే|| యాహా||

వ. అందునకు శ్రీమదామభద్రుం డిట్లనుచున్నాడు:

రాసు. కీర్తన-హిందూస్థాని శాఫి: అదితాళము.

నమ్మదికా వను భార్గవా|| నా ఇమ్మహి నా భుజానత్వ మిట్టి
శానపు|| నమ్మ|| నేను వినోదముగ లాగ గానె విడిగ; నాకర్ణాత
నితీయునంత కలదె. యుగ్రునికోదండము|| నమ్మదికా|| గోవుల
ప్రలంబంపఁ గోర గర్క వాణిజాలు; నీ వెగ్గు తెన్నియాడిన నీక చల్ల

నిన్నొంప॥ నెమ్మ॥ సదయుడౌ మోక్షగుండేశు సాక్షి నాకుత్తుకయిది;
యదియె నీ గొడ్డలి; యచిత మైవీరితి జేయును॥ నెమ్మనినో॥

వ. అనువాక్యంబులకు నత్యంతకుపితస్వాంతృడయి జానుదగ్గి
యిట్లనియె,

గీ. నీవు త్రిత్రయిడవు; నేను విపుడన;
గర్వ మున్నదటులఁ గాంచఁ బోకు;
నాపరాక్రమంబు నాభుజశక్తియు
నీకుఁ జూపువాఁడ నిశ్చయముగ,

వ. అని పలికి,

పర. కీర్తన. - ఆదితాళమా : పోపామ్మ.

పోనియ్యఁ బోనియ్యరాఘవ ! నిను॥బోని॥ పూనికతో నిన్నుఁ
బట్టి పొంగడంగఁ జేయక నే॥బోని॥ సారహీనమైన విల్లుఁ బూరిపుడుక
రీతి విఱచి, వీరుడ ననుచు విఱ్ఱివీగుచు నేతెంచవచ్చు ! వీరుగు కాల
మనవచ్చును నా విల్లు సూడు॥బోని॥ బీనుబలుడనయిన నేను-వెట్లుక
దీని లేకయున్న శ్రీ మోక్షగుండఁ ట్రిరఘురాముఁ డని యెన్న నెన్ను;
నాముందర నీ సామర్థ్య మేమి పనికి వచ్చు నింక॥బోని॥

వ. జనకునియింట నీవు విఱచిన విల్లును, నేధరించిన విల్లును
విశ్వకర్మ యేకకాలముం గు నిర్మించియున్నాఁడు. అందొక్కటి శ్రీపురా
మరహరణ కాలంబునందు హరునకు సురలచే నియ్యఁబడియె. దానిచే
నిపుర సంహరణంబొనర్చి తనశక్తిని యీశ్వరుండు నొగడుకొనుచున్న
ప్పుండు శరాకృతిచే సహాయపడ, శివుండు జయించె నని దేవత లాడిరి.
3 ప్రమథులవల్ల విని శివుండు కోపించి హరిని యుద్ధాబుసకు రమ్మన,
డవ కాండాసనంబు హరికి నిచ్చి దేవతలు పురికొలుప హరి హరు
లబోరు ఘోరంబయ్యె. అప్పుడు హరికరనిర్ముక్తశరంబువాఁగుటచే
రునివిల్లు నొచ్చి పేలుతిన శివునిబలంబు లోలువడియె. అది అని,

దేవేంద్రదానులుభయులను ప్రార్థించి యుద్ధము మాన్పిరి. శంకరుండు తనధనుస్సు దేవరాతున కిచ్చుటచే నది జనకునియిది నిలిచె. విష్ణువు తన కోదండము దుచికునకు నిచ్చిన సతతము జనుదగ్గి కొసంగె. అతడు నాకొసంగె మొదటఁ గైటభారి వ్రేలునకు నోలునడి పేక్షతి పేక్షిగ యందు మాణియున్న భూతపతిచాపముగాను పెరుక్తు నవిలువను! నాచేత నున్నదివైష్ణవచాపము. దీనిబలము నీ వెలుంగవు. మంచిది! దీని నత్తి గుణము సారించిన నీవు మొసఁగాఁడ నని యెంచెద. తేనివో ననద నని తలంచెద; నిన్ను నధించెద ననిన,

సం. తో: ఇన్విధమున నతఁ డెదిరిన రాముం | డవ్విలు దాఁ జేకొనియొక; నస్త్వయ నొకభాగము సంగధించి, మనంబుల నలరచు ననియెన్ || రామ ||

రాముని - కీర్తన - ఆదితాళము - (పోషముక్తి) వల్.

మంచిది మంచిది భర్తానా! బల్లి || మంచిది || మంచి దీన నీచాదములు ద్రుంచి తు) శృంగంచెదను || మంచిది || సాక్షాత్ప్రపంచని నిన్నుఁ జూపనైతి: కానినా దీక్షతో రాజులుగ, దీర్ఘక న విడిపియైనా! మోక్షగుండధ్యక్షుఁ డని పీఠీంప నీ నైతి నీవు || మంచిది ||

న. ఈలీలఁ గాలాంతకునిజోలె బలాబలములు దేలియొక ప్రేలుచు మ్రోల నిలువంబడియున్న పదసె రాముని కేలచున్న విల్లుఁగొని యల్లెత్తొడు పెల్లున లాగి భల్లు గొక్కటి పొడిగి నీ కాల్లు మల్ల నే యుదు నని,

తో: పర్విన దను నిలు పరిగిన రాముని పలుకులు విని భార్గవుఁడు, పూర్వజ్ఞానము పడమి యభిప్రాయ దని పొగడ పొడగ దా పపుడు || రామ ||

పాశు. కీర్తనకమచ: రూపకము.

రామ ! మేఘశ్యామ ! బ్రోవవే ! సకలశాఖి || రామ ||
రామా ! రణభీమా ! ఘననామా ! పర ధామా ! రఘు || రామ ||

అజుడ వవ్యయుడవు పగుడవు నానందమయుడ వాదిమూలకారణుండవు
 నిజమాయాగుణయుతముగ సృజియింతువు ప్రజలను; రఘు ||రామ||
 సంగసహితులయిన వారలు నిను గాంచలేరు; సంగరహితులయిన
 ధీరులు రంగుగ దమమనములలోనం గని యానందింతుగు ||రామ||
 మోక్షగుండపురవిహారకా ! నారాయణకవిరక్షక ! షడ్భావదూరకా !
 మోక్షప్రద ! దేహదుల వీక్షింతువు సాక్షి వగుచు ||రామ||

సర. తో: ఆదియందు నే హరిని గూర్చి తప మాచరింపఁగా
 నతఁడు, నాదరమున బ్రత్యక్షంబయి యిటు లనుచుఁ బలికెఁ దా
 నపుడు ||రా||

మచ్చిదంశమున మహిని గలిసి నీవు నిచ్చులు హైహయస్రపుల,
 మెచ్చకత్తుంచి యమేయశమంబును మెఱయఁ దాల్పు మే నవల ||రా||

రాముఁ డనఁగ దశరథకౌసల్యల కీమహిలో నుదయించి, నీమము
 తోడుత నీకుదర్శనము నే నొసఁగుదు దయ యుంచి ||రా||

అని పలికిన నాహరివే నీవై యవతరించి తని వేడి, చనియె.
 మహేంద్రాచలమున కాతని యనుమతిఁ గొని కొనియాడి ||రా||

వ. ఇట్లు పలికి పరశురాముండు చనినపిదప రాముండు, భయ
 భ్రాంతచిత్తుడై యున్న దశరథునకు నమస్కరించిన, నాతఁడు కొడు
 కును గౌగిలించుకొని దీవించి యిట్లనియె:

దశ-కీర్తన-పుష్పాగవరారి: ఏకతాళము.

నాపుత్రరత్నమా ! నాపెన్నిధానమా ! ముద్దులయ్య ! ||నాపుత్ర||
 నానోముఖమా ! నాపాలిభాగ్యమా ! చిన్నితండి ! ||నాపుత్ర||
 నిను వేగ గంటిని; నేగీర్తిగొంటిని; లోప మేమి ||నాపుత్ర||
 నరమోక్షగుండపుర మేలుపుండరీకనయన ! ||నాపుత్ర||

సం. తో: అని యిటు పలుకుచు నందఱు గుమిగా నరిగి
మోధ్యను దరిసి, ఘనముగ బౌరులు, గని ముదమొందగ జనిరిఁ
'ముల బొరసి ||రామ||

వ. తదనంతరంబున భానుమంతుండుఁ గోసలుఁడులోనుగాఁగల
రెనమండు) శ్రీరాముని మేనమామలు తమతమ స్వదేశంబులు
చుచు రాముని పాణిగ్రహణమహోత్సవమునకు రావలసినదని
ఘండు శుభలేఖ లంపఁగా వారివారి మనంబులలో వారు వా రి
కొనిరి:

తో: రామార్పణముగ రయమున గాంచిన నాముద్దుల
ను, బ్రేమ మీఱఁగ వరింపక సీతను బెడ్డి యగుట యెట్లైనను||రా

వ. అయిన దీని విచారింపవలసిన దని ప్రతివారును యోజించి
శా వినులజ్ఞాన క్రియాయోగాదినామంబులచే నలరారు తమ కూ
) నూటయిరువది యెనిమిదిమందిని దోడుకొని యయోధ్యకు
దశరథాదులరాక వేచియుండి, వారు గృహప్రవేశమునకు వచ్చు
రుమున—

క. తనయాయుతముగ రామునిఁ

గన వచ్చిన మేనమామ గారికిఁ బ్రియవం

దనము లొనరించి యుచితా

సనములఁ గూర్చుండఁ జేయ సంతోషమునన్.

వ. ఆసీనులయి యిట్లనుచున్నారు:

మేనమా-కళ్యాణి: రూపకము.

శ్రీకరముగ భానువంశశేఖర ! వినుమా ! యీకస్యలఁ గైకొని
తిపుము భరియింపుము నీవు ||శ్రీకరముగ||

నీ కర్పితముగను గంటిమి కావున దగను, రాకొమరుల కిం
రా దియ్యఁగ సత్యంబుగ ||శ్రీకరముగ||

రక్షోవరహరణా ! నారాయణకవిశరణా ! మోక్షగుండ పుర
వల్లభ, మోహించిరి ముదితలు నిను ||శ్రీకరముగ||

తోహ: వీరికోరికలు దీటిచి బోవుము; వీరికి భర్తవు నీవు;
వీరు భార్య లిక వెలయుగ నీకును వేటుగఁ జూడక బోవు ||రా||

వ. అని పలికిన మేనమామల వాక్యంబులు విశ్వసించి తండ్రి
యుండిన సభకుఁ జని నమస్కరించి రాముం డిట్లనుచున్నాఁడు.

రాము-కీర్తన-రూపకము.

జనక, నామనవి వినుము ! మేనమామ లెనమందుకునువీరె
యేతెంచినారు; ఘనముగ తాముగన్నకన్యల నూటయిరున దెనిమిది
మందిన్ వెనుకఁ గొనుచున్ గైకొను మనుచున్ || జనక ||

ఆముద్దుబిడ్డల రామార్పణముగ, దాము గన్నారట! తలఁగిపో
రట! ఆమోహనాంగుల నన్యుల కీరట! యామాటలకున్ దలఁపన్ ఏ
మనియందున్ ముందున్ || జనక నామనవి ||

ధరను మోక్షగుండ ధామునిసాక్షినన్ వరియించి కన్యలు
వచ్చిరినేడు; పరిణయ మగుదునో ! మరలి పొమ్మందునో! పరమో
పాయం బొందున్ సరగన్ దెలుపన్ వలయున్ జనక నామనవి ||

వ. అని రామచంద్రుం డడిగినఁ దండ్రి యిట్లనియె:

గీ. అగ్నిసాక్షిగ మొదట బెండ్లాడినట్టి

సీత నెమ్మది యొప్పినఁ జెట్టబట్టు;

తేనిచో మానియుండుము; మేనమామ

బిడ్డ లైనను ధర్మంబు విడువఁ దగునె!

అని వచించిన తండ్రివాక్యంబున కలరి రాముండు సీతాదేవి
యున్న దెస కభిముఖుడై నయోక్తుల నిట్లనియె:

రాముని కీర్తన-ఆదితాళము (కనలిపని) పల్లె.

కలికీ! చిలుకలకొలికి! యాలింపవే! పిలువక మేనమామ
నను ప్రేమ దలచిరి; నలచిరి గొలిచిరి; గదవే॥

ననుఁ బెండ్లియాడఁగను వేడ్కతోడ జనకులపనుపునజనుదెంచి
గాన, నినుఁ గాంచి, వినిపించిని మంచి తెలుపవే॥ కలికి॥

మునుమున్ను స్పష్టముగ నీ మభీష్టమును, దెల్పుతరళాక్షి, మో
డేసుసాక్షి మనమున ననుకూనమును బూన నలదీ॥ కలికి॥

వ. ఇట్లు తనభర్త యడిగినందుకు దొందరబున సగదియంబు నొం
కూసందంబున ముఖారవిందంబు వికసించ వసుంధరానందన దశ
దనున కిట్లనియె:

సీత-కీర్తన-కన్నడః ఆదితాళము

వల్లభ! పీఠ నావారివారీ కద! యొల్ల సనక సవశ్యము గైకొ
ల్లభ॥ జనసము ముప్పయిగ నినుఁ బలిగొఁగను మనమునగోరి రట
లు పాపము! ॥వల్లభ పీఠ॥

ఇందఱుఁ గనుఁగొన, నీ యొందువదనల సందఱిఁ బెండ్లియాడు
కాక్షిగ మనో॥ వల్లభ పీఠ॥

మోక్షగుండాధిప, ముదమున నన్ను వీరిఁ బక్షపాతములేక
ప్ర నాప్రాణ॥ వల్లభ॥

భూమిజ పలికిన పలుకుల

కామోదము నొంది యటుల నొనరి సభ్యుల్

వేములుఁ బొగడఁగ నంతట

రాముఁడు తొడ బెండ్లియాడ గమలుల నెల్లన్.

వ. ఇట్లు సూతరునివదియెనిమిదిమంది కన్యకలనునొక్కలగ్నం
గామదేవ వసిష్ఠాదిమునుల సమక్షంబున బాణేగ్రహణంబు సలిపి

సీతతోఁగూడ నూటయిరువది తొమ్మిదిమంది భార్యలతోఁగలసి యేక
పత్నివ్రతుం డను ప్రతీతితో రాముండు వెలసె అంత—

సం.తో: అగ్రభార్య యగు నవనీజయుఁజెలు లందఱు వెబడి
రాఁగా, స్వగృహమునకును జని తల్లులకును సరగున ప్రమోక్తి-రి
వేగ॥ రాము॥

సం - వ. వా రానందంబునొంది వారిని లేనఁదీసి అక్కునఁ
జేర్చి యాశీర్వదించిరి. అంత—

సం - కం. శ్రీరాముఁడయోధ్యను సీ
తారామయుతంబుగా ముదంబున నత్య
శ్రీరంజిల వై భోగము
లారూఢిని బొందుచుండె నతివేడుకతోన్.

సీ. కన నెల్లెడల నల్లగను నల్లుకొనిన మ
బ్బలు డుల్లి దెసలెల్లఁ దెలుపునొంద,
జలజాకరతటాకములు వాక లెడలేక,

జలపూర్తినొంది ముచ్చటగ దోష,
ఘనపంకములు డొంకలను నింక నకలంక

గతి జంతుతతికి సగటము వాయ,
జను లెంతయును సంతసము నొంద ఫలవగత

ముగ నంతటను సస్యములు సెలగ

గీ. నవనిజయకాంక్షతో రాజు లలరుచుండ,

ధవళకిరణములను సుధాధాముఁ డొప్ప,

నరులు దైవోత్సవముల యత్నములు సేయఁ,

బొడమె శరదాగమంబు సంపూర్ణముగను.

సం-వ. అట్టిసమయంబున దీపావళ్యుత్సవంబు నెఱవేర్చు నుద్య
మించి మిథిలాపురిలో జనకచక్రవర్తి తనమంత్రులఁగాంచి,

జనక.తొ: రాముఁడు మొదలగు జామాతల సీతాముఖులగు
హితలను, భామాయుతముగ బరువడి దశరథ భూమిశుని మం
లను॥ రామ॥

వ. దీపావళిపండుగకు మననగరంబునకుఁ బిలుచుకొని రావల
దనిచెప్పిన వారు గదిలి యయోధ్యకుఁ గొన్నిదినంబులకుఁ జేరి దశ
సనిచే సమ్మానింప బడి,

మంత్రుల-కీర్తన-ఆదితాళము. (పోవెపాస్వలంకరింపఁగా) వలె.

ధారుణీశ, చిత్తగింపుమా! జనకుండు పంపెను॥ ధారు॥ మీరా
; గోరెన్ మారాజేంద్రుఁడు॥ ధారు॥ దారలు, గోడంద్రు, దన
లుఁ జెలికాంద్రు, పౌరులు బందుగులు, మీరు రాఁదగు॥ ధారు॥
క్షుపుర పతికృపను మిథిలకుఁ దగ్గ బోవుదము ప్రయాణం
డు॥ ధారు॥

సం-వ. ఇట్లు జనకుని సచివులు దెలిపిన, దశరథక్షాపతి యా
దభరితుండయి భటులను గనుఁగొని,

దశ-సీ. దీపావళికి మిథిలా నగరమునకుమమ్ము
రమ్మని జనకధరావిభుండు
పుత్తైంచె గాన మత్పుత్రిలు స్నుషలుమ
తాంతలు హితులు బ్రధానులాత్మ
బంధువు లాశ్రితుల్ పౌరులు మఱిజాన
పదులును జతురంగబలమువారు,
దగ బ్రయాణంబులై తఱలి రావలెనని
చాటింపు డంతట సకలవాద్య,

గీ. నృత గీతము లలరార నేడు వార
కామినులు వందిమాగధ గణము లెల్ల

సిద్ధముగనుండు నట్లాజ సేయుఁ డఖిల
యానము లలంకరింపుడు హర్ష మెసఁగ.

సం-వ. తదాజ్ఞాప్రకారము సర్వము సిద్ధమయిన సంతసించి.

శ్రీరస-కాంభోజి: రూపకము-(శ్రీవణామృత)వలె.

మిథిలాపురమున కేగెను, మిత్రకులుండు రథముమీఁద నెక్కి
యధికవిభవ మలరారఁగ॥ మిథిలా॥ రామాదిగుమారులెల్ల సామజముల
బ్రేమమీఱ నెక్కి ప్రియమున దన వెచుక నడవ॥ మిథిలా॥ ముల్లస
సీతాది యువతులెల్ల వెంబడి బల్లకీలలోన నుల్లము లలరఁగఁవెడలగ
॥ మిథిలా॥ కౌసల్యాదులు బౌరులు డాసి, నడవ వాసి మోక్షగుండ
వాసుని సన్నతి సేయుచు॥ మిథిలాపుర॥

సం-వ. ఇటుల చటుల విభవంబున శుభంబున బయలుదేరి
కొన్నిదినంబులకు మిథిలఁ బ్రవేశించినఁ, దద్వార్త విని,—

చ. ఘనుండు విదేహరాజేదురుగాఁ జని యందఱ గౌరవించిపా
యని యనురక్తిఁ బౌరులు రయంబున సేసలు జల్ల, వారకా
మినులు నటింపఁ, గాయకులు మేలుగఁబాడ, సువాద్య ఘోషముల్
దనరఁగ, స్వీయభామము ముదంబున జేర్చెఁ బ్రసన్నచిత్తుఁడై.

వ. పిమ్మట వారిని మృష్టాన్నపానంబుల సంతృప్తి నొందించి
దీపావళి దివసంబున—

తో: కూతుండ్రకు జామాతల కమితభ్యాతిని దల లంటించి,
ప్రీతిగ నలుగులు బెట్టించి శుభస్నాతుల నటుగావించి॥ రా॥ అతులాం
బర దివ్యాభరణాలంకృతు లగునటు చేయించి, చతురంగంబుల
సద్దాసీ దాసచయంబుల నర్పించి॥ రామ॥

సం-వ. దశరథుని దత్కాంతలను దక్కినబాంధవులను బలువిధ
సత్కారంబుల దనిపి దీపావళ్యత్సనంబు సేయించిన, నానందభరి
తులై దశరథాదులు—

క. జనకుని వీడ్కొని తమపుర
మున కరుగగ మార్గమధ్యమున రామునితో
నని యొసరింపఁగ గొందఱు
జనపాలురు వచ్చి రసదృశం బగుబలిమి.

సం-వ. హరధనుర్భంగం బొనరించి నీతను గైకొనిన వైదంబు
రణంబుగ శ్రీరామునితోఁ బోరి జయించునొద్దె మట్లునుట్టింపువు
బరికించి దశరథుండు కంపితగాతుండై ముత్యుల నెవలోకించి,

దశ. శీర్తన-ఆదితాళము, (అచో బాలా) వ.ల.

ఈరాజు లనేకు లెంతో శూరు లక్కట! నీలతోడఁ బోగొనన్
నొక్కడఁ ||నీ|| పరిణయమై పలునునపుడు పరమరాముండు వరగ
పడఁగ, భంగపఱిచె రాముండు ||ఈ|| ఇప్పుడు వీర తీర్థాదిగి యూసు
డను ! అపజయము నెపయశము నొదనామెను ||నీ|| వరాక్షసుండా
క్షుని క టా ట్ల మున్ను ను, యుం టే తి జయింపవచ్చు; నేమి
సను ! ||నీ||

.వ. ఇట్లుదిరింపుచున్న దశరథునిడగ్గఱిరాముండు వినయాక్షుతో,

రా-తో యామాత్రములో సనుయఁజేతు నీజనపాలుర యుద్ధ
న! నణుమాత్రము నీవాలోచింపక యనుమతి యిచ్చుని యనిస||రా||

దశ-తో: బొలుండ నీవు పృపాలు రనేకులు నాలములో
రాడ జాలవు ! నేజని చంపద నుండుము-స్థస్యము బోమెదు
||రా||

వ. నాతోపలేనియపు డడ్డపడు మన గొము నెస-

రాము - శీర్తన, ఆదితాళము: (బంగ యుగ) వ.ల.

తండ్రీ! కనుపట్టుగ్గజనుల ముట్టెద, నిలఁబడఁ గొల్లెద ముట్టెదను;
నీతట్టునిలువ నీయను; కాలయముపట్టగామును జేర్తురు; ఈ

వాహినల్ వెలదులను నేమరకు ||పట్టుగ|| మోక్షపురీశుసాక్షిగను
దీక్షగను చెలిపెదను ||పట్టుగ||

వ. తండ్రికి బ్రణతుండయి యనుజ్ఞవడసి శస్త్రా)స్త్రస్య స్తంభై
యున్న తండ్రియరదం బెక్కి- లక్ష్మణయుతంబుగఁ గదలినఁ గని,
సం-కం. భరతుడు శత్రుఘ్నుండును

పరువడిఁ బదివేలరాజ భటులను వెంటఁ

శరకోదండంబులుగొని

నరపాలురతోడఁ బోర నడచిరి బలిమిఁ.

సం. వ. ఇట్లు శత్రురాజుల కభిముఖులుగ నడచి దిగ్విజయంబులు
మ్రొగ్గ, ధనుష్ఠాంకారం బొసర్చినఁ బగతుగును వెనుదీయక మొదిరించి,-

రాజుల - కీర్తన - అదితాశము. (రామనీదయ) వలె.

నేడు మ మొదిరించి పోరుము శ్రీరామచూతము|| నేడు|| చూడు
జనకుని వీడునందల్లనాడు ద్విజరాజ చూడు! ధనుస్రం ద్రుంచి, యీడు
రాజుల కెల్ల సిగ్గొనగూడఁ బెండ్లి యాడి సీతఁ దోడుకొని చనితి
నపుడు|| నేడు|| దానమాకవమాన మాయెను; గాన నాలము లోన
గరకుటమ్ము లూని కడువడిమేన వైతుము; మానసములోన సభిమాన
సంయుతుడ వైన ||నేడు|| అండయై మోక్షగుండదేవుఁ డఖండ మగు
దయ నిండఁ గనుచు నుండ, ఖండశశిధరచండకోదండఖండనోద్దండ
సమర్థుండవై | యలరి తపుడు ||నేడు||

వ. అని తృణప్రాయంబునఁ బలికిన రామునిస్వైస్యంబులు మూగి,
భటుల:—

ఉ. బుద్ధివిహీనులార ! బలముగ దలపోయక రామమూర్తితో
యుద్ధముసేయవచ్చితి రయో శలభంబులు వహ్నిసేరి న
ట్లుద్ధతి మేము సిద్ధముగ నుండఁగ రాఘవ్రండేల మిమ్మి చే !
యిద్ధరఁగూలనేతు మిపుడింటను గెల్చియు; అచ్చగెల్వఁడి!

నం-వ. పరశుకుంత భిండివాలాది సాధనంబులు వచ్చుచున్నవి.
దప్పించుకొని పొం డని వైచి భటు లార్భటించిన, వాని లక్ష్యంబు
సక యక్షయరూక్షేక్షణంబుల వీక్షించి యక్షసాధ్యత్తులు.

భు జ ం గ ప్ర యా త ము .

ధనుర్జ్ఞానినాదం బుదగ్రంబుగా శే
సి, నారాచముల్ పూన్చి, చేబల్మివేయం
గ, నాబంటు లండండంగలేక దూరం
బున న్నిల్చి రామీదభూమీశు లెల్లక—

వ. సింహనాదంబులు సేయుచు రాముని కభిముఖులైన భరత
సంఘం లక్ష్యణు లడ్డగించి,
భరతాదులు:—

సీ. తాటకాదుల నిరాఘాటంబుగాఁ దోలి
యాగంబుఁ గాచిన యది యెఱింగి,
పాపాణరూపమై పడిన యహల్యకు
శాపంబు వాపిన జాడ యెఱిగి,
మీ కసాధ్యంబైన శ్రీకంఠు చాపంబు
వేయెత్తి విఱచిన విధ మెఱింగి,
పుడమి నరాజకముగ నొనర్చిన భృగు
రాము గెల్చిన పరాక్రమ మెఱింగి

గీ. రాము నెదిరింప వచ్చితి రా! యిదేమి!
యెదిరి బలమును స్వబలము నెఱుంగలేని
మందచుతులైన మిమ్ము నే మందు మిందు!
మమ్ము గెలిచిన తదనంత రమ్ము పొండు

వ. మాబాణంబులు రాకముందు ప్రాణంబులు గాపాడుకొనుఁ
మిక్కిలి యుక్కుగల పెక్కమ్ము లెక్కుపెట్టి చుక్కలు రాలినట్లు
క్కున నక్కుల దిక్కు లక్షించి వైచిన, వా రలిగి,

తో. బహువిధశరములు వఱపి తత్త్వ ణము భరతుని మూర్ఖిల
జేసి, సహజన్ముల లక్ష్మణ శత్రుఘ్నుల సరకుఁ గొనక వెనుడాసి॥
రామ॥ అమితబాణ వర్షముల ముంప, వా రంత యోర్వగాలేక, విఘ్న
ఖులైనఁ గని విక్రమమున రఘువీరుజేరి పెనుదాక॥ రామ॥

రామ-కీర్తన-ఆదితాళము. (సరే సరే) పఠె.

బలాబలంబులు దలంప కిటు నను గలంపవత్తువురా! రణకౌశలం
బుఁ జూపెదరా! ॥ బలా॥ అజంబు లాదిగ్గజంబులను గెల్వఁ జాలునే
వినుడి ! దీని నిజంబుగను గొనుడి ॥బలా॥ దురంత మగు మీ పరా
క్రమంబుల తెఱం గెఱిగి ముంటి ! మిథిలాపురంబులోఁ గంటి ॥బలా॥
ప్రగల్భములు పల్క-గా నేల మోక్షగుండపతియాన నిలువఁగఁ దగున్
రణములోన ॥బలా॥

వ. వర్షధారలంబోలి వెడలెడు మద్యాణపరంపరల కోర్చినఁ
జాలు నని పలికి, కౌసల్యాది కాంతలు స్నుషాసహితంబుగఁ దనయుద్ధ
నైపుణ్యంబు జాలరంధ్రంబుల నుపలక్షించుచుండ దశరథుం డచ్చేరు
వందె,

శా. వాయవ్యాస్త్రము వింట నెక్కిడి కడున్ వైశంబ బింకంబుగా
ప్రేయన్ వార్ధితటంబునన్ బడగ, వారిన్ గొందఱన్ ద్రోసి; నా
చాయ న్నిల్చిన వారిగర్వముడుగన్ సమ్మోహనాస్త్రంబుపై
డాయం జేయ, వితాకులైపడిరి చేష్టల్ దక్కి భూనాయకుల్.

వ. రాముండు ప్రియజనకుఁ జేరి నమస్కరించి సోదరుల యవ
స్థనుగూటించి విచారింపఁ బోవునంతలో, గైక, —

ఆ. సమరతలమునందు సాయకములఁబడి

మూర్ఛ మునిగియున్న ముద్దుకొమరు

శిరము స్వాంకతలము జేర్చి యత్యంత దుః

ఖాబ్ది లోన గూలి యడలుచుండె.

కైక-కీతన-ముఖారి: రూపకము (హా ప్రాణనాయక)వలె.

నాకూర్మినందనా ! నను నిటు దేరి చూడరా! కైక నేర మేమి
! ! నీకరణిని శోకాబ్ధిని వేగూల్చిరి భూకాంతులు || నా|| పలువురు
శూరు లుండి, కలనను నిడుచులఁ బడుచోఁ దలగింపఁగఁ దలపరైరి
|| మనుకులమున జనియించిన నిను బగతురు చెనకెడుచో, జన
కునుగను చుండెను ||నా|| జగతిని శ్రీమోక్షగుండనగరేశుఁడు
సద్దుపడగ జాలక ఎగ ద్రోసెను ||నా||

వ. ఇట్లు దుఃఖింప దశరథ-కౌసల్యాదులు సేరి యూరార్పు
జిరి. అంతట, రాముఁడు లక్ష్మణునిజూచి, —

మ. అనుజా! ముద్గలమకాని యాశ్రమము దాపైయుండునిచ్చోటి, కా
యన దివ్యోషధవల్లికల్ బెనిచె; నీ వం దేగి నాయాజ్ఞఁదె
ల్పిన సంజీవని నిచ్చు దాన సుఖయై లేచున్ దగన్ గైకజుం;
డను మానంపకపోమ్ము కార్యవిఫలం బౌ జాగు గావించినన్.

వ. రథారోహణంబుసేసి పౌ మ్మనఁ దత్త్వణంబ లక్ష్మణుండు
జ్ఞ శిరసావహించి ముద్గలాశ్రమంబుఁ బ్రవేశించి తదీయశిష్యులం

సంవాద సీసము:

లక్ష్మ - వటులార మొందున్నవారు మీ గురువులు?

వటులు - మోగసమాధియం దున్నవారు.

లక్ష్మ - మాకార్యములు దీర్పు మాన్యు లిం దెవ్వరు ?

వటు - కార్యంబు తెవ్వి చక్కగఁ దెలుపుమ?

లక్ష్మ - సంజీవకరణికై చనుదెంచినారము;

వటు - దాని మీ కీ నుచితంబు గాదు;

లక్ష్మ - రామాజ్ఞ! లక్ష్మణ నాముఁడ వచ్చితి;

వటు - నెవరైన నేమి ? మే మియ్యగాదు.

గీ. లక్ష్మ - ఎప్పు డది మాకు దొరకునో చెప్పరయ్య !

వటు - ముద్గలార్యుని నడిగి కొం పో గదయ్య!

లక్ష్మ - తడవు జరిగినఁ గార్యంబు చెడును గాదె !

వటు - యందఱకు నిచ్చుటకు గురునాజ్ఞ లేదు.

వ. అంతట నిష్ఫలుండై వేగంబున రామునికడ కరిగి,—

మ త్త కో కి ల .

మానివర్యుఁడు నిర్వికల్పసమాధి నుండెను శిష్యులె

తేని నన్ను నిరాకరించిరి దేశికాజ్ఞకుబద్ధులై;

నే నిజస్థితిఁ దెల్పి కార్యము నెమ్మిమై నెఱవేఱఁగా

వైనమున్ దెలియంగ వచ్చితి; భావిమార్గము జూపనే!

రా. వ. తడవు జరిగిన భరతున కపాయంబు వాటిల్లు.

లక్ష్మణ-దేవరవారి యాజ్ఞ ననుసరించి చేయ సి ధ్ధ ము గా

నున్నాను.

రా-బ్రహ్మచారుల ధిక్కరించి యశావధలతల దేనోపునునా !

ల-ఋషివర్యునకలుక వొడమిన మనకు మాప్పు అసిభయము.

రా-ఈకార్య మనుకూలమయిన పిదప పారికోపశాంతిఁ నేఁ జేయుదుఁగదా!

ల- చిత్తము వెళ్ళుచున్నాను.

చ. చటులజవంబుతో నరిగి సంయమి యోగసమాధినుంట సం

తటఁ బరికించి యశావధలతల్ గొన నడ్డము నచ్చివట్టి య

వృటుల నిరాకరించి బలవంతముగా నవి సంగ్రహించి, పి

మ్మట నరదంబునన్ జని గ్రహుంబున నర్పణచేసి మొక్కినన్ .

వ రాముడు పరమానందభరితుఁడయి అమ్మగువ ప్రయోగించి
నఁ దత్ప్రభావంబున భరతుండు సుప్తునింబోలి మేల్కొని తలదండ్రు
లకు రామునకుఁ బ్రణమిల్లె. వారు దీవించిరి. తైక పరమసంతోషిత

తయయ్యె. అక్కడ బ్రహ్మచారులు హాహాకారంబులు నేయుచు
ప్రను డగ్గతి,-

వటుల-కీర్తన కన్నడ: అటతాళము-(చూడజేల)వలె.

మూనినాథా ! మాయానుగోధ- మానవే ! తప మూనవే !
॥మూ॥ భూనాథుఁ డెవ్వఁడో కాని నే డేతెంచి, తానావధవల్లి
కొని పోయె ॥మూ॥ మే ములేదల్పిసఁ దామసనమునఁ జూచి,
నా, బెదరించి చనియె నేనుగనుము ! ॥మూ॥ నోయ్యగుండేశు
ముఁ గొన్న మీ యక్షయాతపోశక్తి సక్షిణ మామెను॥మూ॥

వ. మీరు శాంత బుజో నున్నచో దహప్రభావము నిరర్థకంబు
అని పలువిధంబులఁ బలవింపుచున్న బాలకుల వాక్యంబు
చి కన్నులునిచ్చిచూచి,

—
‘బాలకులారా’ ! యేల యిటు పామరు లట్ల విచారమంద? మీ
ర వితాకుకొందెనె గడ్డికుఁబెట్టెని భూభిజోలి యే
‘లికి బోక సత్పథముఁ జూచెడుమాకుఁ గొంతయేమి యు
లవిపర్యయము నలుగఁ దగు సర్వముఁ బొప్పడి యనఁ.

వటుల-వ. మీరు చిశ్చమాధి నున్నతఱి నొక్క- భూపాల
కుఁడు నచ్చి దివ్యోషధులెలు మమ్ము దిరస్కరించి తస్కరించి
యె. మే మశక్తులము మిన్నకుఁగిమి. అది విని ముసోగ్రుఁడు-

—
ఏ కాలమందై న భూకాంత లిటువలె

బుష్టులకు న్గొచ్చరించి నారె!

ఏజోలి యెఱుఁగెను రాజాధములఁ జేరి

యన్నవస్త్రంబుల నడుగిబోము;

అడవులలోఁ బడి యొకలముల దిసి

యుందుముమృగముల చందమునను,

నిరపరాధులము మానిలయంబులకువచ్చి

గొతియలఁ దోడ్చీలు బొదివిసట్లు,

గీ. రేపుచుండుదు రిదివిపరీత మనక

తపము సాక్షికవృత్తి వ్యర్థంబుగాఁబో!

మూలనుండిన వారిని ముంగిళ్లులకు

దీయ నాయమె యీభూమినాయకులకు!

ముని-వాని నామధేయం బెఱుంగుదురా?

వటు-ఇదివర కెఱుంగును. లక్ష్మణుం డని వచించె.

ముని- కోధతామ్రాక్షుండై ఎక్కడి లక్ష్మణుఁడు! మన వన మెక్కడ ! నతం డెం దుండువాఁడు! అక్రమప్రవేశ మేలచేసె! మదీయ కోపానలజ్వాలలు ప్రజ్వరిల్లిన నతఁడు భరింపఁగలఁడే !

వటు-రామునిసోదరుండనని మాతోఁ బలికె. రాముఁడెవ్వఁడో!

ముని-ఏమీ ! రామునిసోదరుఁడా ? (అని మోజించి నివృత్తితోఁ గని,

చ. దశరథరాజనందనుఁ డుదారయశోనిధి రానుచున్నఁ డా
కుశికతనూజతో మిథిలకుం జని తత్పురమును నున్నయా
పశుపతివిల్లుఁ దుగ్గించి సుభంబుగ సీతనుగొన్నచుట్లనే
విశదముగాఁగ వింటి మును వీరనరుం డతఁడే యితఁడగున్.

వ. అయిన మన మతనిఁ దర్జించి రాఁ దగును-అని శౌరభంబు వహించి ప్రయాణంబగుచుండ నిక్కడ దశరథుండు విషాదంబున సతీ సుతాదుల సవలోకించి,

దశ. కీర్తన -ఆనందభైరవి: రూపకము (ఓ మహాత్మా) వల.

ఏమిసేతు నేయుపాయము నా కేది తోప ॥దే॥

అనునీందు)నాజ్ఞఁగొనక నౌషధములు దెచ్చిరంట ! తామసిగిచి శాపమిడక సామాన్యముగాఁ గనునే! ॥ఏమి॥

మానులవిశ్వాసమునకు భూనాథులుపాత్రు లగుదు; రీనాఁ డది
ద వ్యాయెను; ఈ వేరం బెట్లు వాయు! నేమి॥ మోక్షగుండవిభుభక్తుల
కీడ్చితి నపకారంబును బక్షపాతమునఁజేయఁగ నాక్షేపింపరే లోకు!

॥లేమి॥

దశ-వ. ఇదిగాక యతనియనుమతంబు నడయక తెచ్చిరి. ఆఘ
నుండు సమాధిచాలింపక మున్నపోయి క్షమాపణ వేడుకొనియెద నని
యందఱతోఁ గలసి మునియాశ్రమంబున కరిగె. ఆమునియు నెఱిగి
ఎదురుజని,

ముని—

కం. క్షీతినాథ, సతీ-సుత-భట

హితయుతముగ వచ్చినారు హృత్తోషము స్వా

గతమొసఁగెద; నీదినమున

నతిథులరై నిలువవలయు నాశ్రమమందూ.

వ. ఇది మదీ యేప్పితం బని యసదృశకుసుమసమన్విత వృక్ష
లతాసమదయంబులపొంత నాసీను లగుటకు నసతులుగల్గింప, అందు
నసించి దశరథుండు విన్నదనంబున—

దశ-మునీంద్రా ! భవత్పాదారవిదంబుల కనేక వందనంబులు.

ము-దిగ్విజయోస్తు ! పుత్రపౌత్రాద్యభివృద్ధిరస్తు !

సంవాద-సీసము.

ద-అపకార మొనరించి రయ్య ! నా నందను;

లలుగక కృపఁజూడ వలయు నేడు;

ము- అపకార మేమి చేయఁగలేదు భూనాథ

హితమ చేసిరి యపకృతియ తలఁచి

ద-బౌద్ధధలతలు మీయాజ్ఞఁ గైకొనక స్వ

తంత్రించి తెచ్చుట తప్పుగాదె !

ము-రాముండు సుగుణాభిరాముండు సర్వలో

క స్వతంత్రుండగుఁ గాదె భూప

ద-తే. కోపగించితిరో యని తాప మంది

శాంతి పలుపంగ వచ్చితి సంయమింద్ర !

ము-మనుజరూపము దాల్చిన మాధవుండు;

రాముఁడతని మాకోప మేమిసేయు.

సం - వ. అంతఁ గౌసల్యాదికాంతలు, సీతాదిస్నుషలు,
రామాది కుమారులు వేర్వేరు సుమతీ-ముద్గలులకుఁ బ్రణామనగ
లాచరించి వారి దీవన లంది , పిమ్మట వారి యాతిధ్యం బంగీరించి
యాదినమందుండిరి. అప్పుడు—

దశ-

కం. మునివర్య ! యొక్క-విషయము

వినఁగోరితి మిమ్మునుండి విశ్రాంతిమెయిన్

అనవుఁడు, తులసీఖండం

బునకును గొనిపోయి వివరముగ నడుగుమనన్,

దశ-తో. తమ రెఱుంగనివిషయము లుండవు; నా కొమగుఁడైన
రామునకుఁగ్రమమున రాఁగల కాలశుభాశుభగతు లెఱిఁగింపుడునాకు॥

సం - వ. ముద్గలుఁ డానందకందళితహృదయాకవిండుండయి,-

ము - కీర్తన-హిం, కాఫి : ఆది (మొక్కదశ) వర.

చెప్పెద నివ్వు భూధవా ! ఇప్పుడు చేసిన ప్రశ్న కొప్ప బ్రత్యు
తరము॥ చెప్పెదన్॥ శ్రీరాముఁ డనఁగ నాదినారాయణుఁ డుద్భవించె
ధారుణీశ ! నీదుపుణ్యకారణమునకు ॥నీకు॥ జెప్పెనవ్వమైన ధర్మమును సృష్టి
పైఁగ్రమ్మఱ నిలుపు, దుష్టులను శిక్షించుచు శిష్టులను రక్షించుఁ ॥జె॥
శ్రీమానినియంశమైన సీతనుజాయఁగ గొని భూమిని శ్రీమోక్ష గుండ
కాముఁడై రంజిల్లును ॥జెప్పెద॥

ముద్గలుండు—

. కొలఁదికాలంబునకును నీవు దివి కేగ

గలవు వృందాశాపకారణమున;

రాముండు దండకారణ్యంబునకు జని

యవల నయోధ్యకు నరుగుదెంచి

రాజ్యంబుగైకొని పూజ్యంబుగా నేలు

లీల బదునొకండువేలమేండ్లు

కొడుకు లిద్దఱు మఱి కోడండు) నల్వరు

మనుమ లిర్వదినాల్గుచుంది మనుమ

. రాండు) పండ్రిండుగురు ప్రపౌత్రాళి యగణి

తంబుగా నిట్లు సూర్యవంశంబు నెంచి

దీవులేడింటిఁ దాన సాధించి యేలుఁ

గలఁడు నీయగ్రీసుతుఁ డొక కాలమందు.

వ. ఇదియ నీకొడుకు భావికాలవర్తమాన మనిన,

దశ-తో. వృంద యనఁగ నెవ రెందుండును నాసూదరి విభుఁడె
డు ? ముందు శాప మా యిందిరాపతికి నెందు కొనఁగె నది
॥రా॥

వ. ఆకథావిధానంబు కరుణారసపరిపూరిత హృదయుండవై
గింపు డన ముద్గలుండు—

ము. నాట-రూపకము, (జనకా) వలె.

వినుము భూమిపా మునుపు శంకరుని ఘనకోపవహ్ని వన
డిన జయించె నందులో జలంధరాసురుఁ, డనఁగఁ; వరుణుఁ డ
అనురాగమునం బెనిచె॥ విను॥ జాలంధర మనుప్రోలు
చి చాలఁగ నందు లీలవసించి, కాలనేమిగన్న కన్యను స్మృద
బాలఁ సద్గుణజాలఁ ఆలీం గొఁ దాఁ గైకొనె॥ విను॥ దండ్రి

వీరుఁ డనఁ దనరివేలుపుల దండించి తొలిదర్పముదూల, నుండతావు
లేక బెండువడి మోక్షగుండనగరవిభుని యండ జేరి తెల్పిరి॥ విను॥

వ. ఇటువలెఁ దనశరణుసొచ్చిన దేవతల నాదరించి విరించి
జనకుఁడు:—

విష్ణు-క. పురహరుఁడు దక్క నొరు తె
వ్వరు వాని జయింపలేకు వాస్తవమాశం
కరునారాధింపుండా!
తటిగని నేఁ దోడుపడుదు; దైత్యుడు మడియున్.

వ. అంతదేవతలు:—

శివప్రార్థన—దేహివాణి.

పురవైరీ! పురవైరీ! పురవైరీ! పురవైరి! విధృతవనజారి! విను
తఘనసూరినిచయ! కర్ణివైరీ! కర్ణివైరియానవర, శౌరి! మాత్రహర
భూరిభయద నరకారీ! నరకారివినుత పద వారిజాత! స్మరవైరి!
హర! గరుడారి! గరుడారితల్పశరధారి! విమతపరిహారి! లోక హిత
కారీ! ॥1॥ శ్రీమోక్షగుండధామాక్షదామ! ప్రతిపక్షద్విరదహర్య
క్షా! హర్యక్షవక్త్ర్రిబుక్షాక్షశూరఘనరాక్షసప్రకరశిక్షా! కరశిక్షోపరి
రక్షితరావణ యక్షరాజసంరక్షా సంరక్షిత మునినుత! దక్షాధ్వర
సర్వక్షయదివ్యకటాక్ష॥ 2॥

వ॥ ఇక్కరణిఁ బెక్కుగతుల నగ్గించిన ముక్కంటి దేవతలదిక్కు
వీక్షించి ప్రసన్నుం డయిన, మ్రొక్కులొసఁగి,—

దేవతలు,—

ఉ. దేవ, జలంధరాసురుఁ డుదీణబలంబున మ మ్మొదిర్చి మా
తావులు దానగైకొనియె; దాళఁగఁజాలము వాని ధాటికిన్!
యేవిధి నిక వానిసమముచి దయార్థుల మమ్ముఁ బ్రోవఁగా
నీ వసమర్థుఁడౌదు నన, నిం బరు లోపరు చంద్రశేఖరా॥

దే-వ. మాకు శరణ్యుండవుగావే యని యని ప్రార్థించిన, వారి
కభయంబిచ్చి వాని యుద్వేగం బడంప నిశ్చయించి,

సం-తో. శూలము గైకొని జాలంధరు నిలఁ గూలుపఁ జనుచుం
డఁగను వేలుపులను దావెదకుచు నెనురుగ వేగ వచ్చెనాతండును॥రా॥

సం-వ. ఇ ట్లరువు రొకచోఁ దారసిల్లి పో రొనర్చుచుండిరి
అప్పుడు—

సం-క. శీతాద్రిజాత ప్రేరణ

చేతరమానేతఁ దనదుచేతమునంద

త్యాతుర మొదుచు వృందా

పాతివ్రత్యంబుసెరుప బరువడి నరిగెన్.

సం-వ. జాలంధరపురోద్ధాన వనంబున నొక శిష్యునితోఁ బ్రవే
శించి యొకచో నాసీనుండై తపంబు సేయుచుండె.

తే॥ వృంద నిజభర్తృ పాదారవిందములను

డెందమున గొల్చి యొకనిశియందుఁ దనదు

మందిరంబునఁ బూపాన్పునందు నిదుర

జెంది కలఁ గని లేచి లోఁగుంది కంది.

వృంద-పాట-ఆది (వలదచటికి) పఠె.

కల గనినానే! చెలియ! వినుముతెలియగ ॥గల॥ చెలువుండ
నూనె దలయంటుకొని, వలువ దాలుపకయ యున్నటులను ॥గల॥
ముండియై మహిషమును నెక్కి నిశిని దండధరునిదిశకు దరలిఁటుల॥గల॥
మోక్షగుండేశుని యక్షయకారుణ్యవీక్షణ కలదో! లేదో! తెలియ
రాదు ॥కల॥

వృంద- సీ. పలువేలపుల డీలు పడిపాఱఁ గాదోలు

నలకాలుపస పీలునటుల జేయు;

దగఁ బాసి దెసఁ జాసిఁ తనవాసిఁ గనఁజేసి
 మఱి యక్షవరుశిక్ష పఱిచి పనుపు
 సిరిబిడ్డ గనబడ్డఁ జిలుగడ్డమునులాఁగు
 బలుమాఱు జడదారు లలయ దూరు
 బనిమాలి వనమాలిఁ గని గేలిసేయును
 గుఱిమీఱ హరుబోరఁ గోరుచుండు

గీ. నెంతదెల్పిన విన డిసుమంతయైన
 నిపుడు ద్రిపురారి పైకేగె నిపుణుఁ డగుచు
 యుద్ధ మగుచున్న దచట మహోగగతులఁ
 జెడ్డకలఁగంటి నే నేమి సేయుదాన!

వ. ఈసంతాపంబు కొంత యుపశాంతించుటకు వనాంతరంబున
 విహరింత మని పలికి, తెల్లవారినపిదప నిరువురు చెలికత్తెలతోఁ
 గలసి యుద్యానవనంబు సేరి విహరింపుచు ప్రాణనాథుని దలంచి
 వగపు గలుగః—

వృంద-కీర్తన-హిం-తోడి: రూపకము-(వరధాతీరతనయా) వలె.

తరుణీ! నావిభుఁడు తడయుటకు గతంబదేమొ॥ తరు॥ పుర
 హరుతో బోరుసలుపఁ దర మగునటె తనబోఁటికి! తరు॥ అశుభసూచ
 కములు దోఁపనాయె నేఁడుఁ నా కిఁక విశదంబుగ తేమవాతఁ విను
 పించెడువారు లేరు॥ తరు॥ ధరణిని శ్రీమోక్షగుండధాముఁడయిన
 శ్రీహరి హరు లజేయు లనుచును బలుమఱుఁ దెలిపిన విన డాయెను
 ॥ తరుణీ॥

వ. ఇట్లు విలపించుచున్నః—

చెలులు- క. కలకేమి! కనులు మూసినఁ

బలువిధములఁ దోచు చుండుఁ బ్రతిదినమును నా;

ఫల మనుభవించితిమి! యీ,

కలకును భయపడఁగవలెనె! కంజదళాక్షీ !

వృంద-న. నానుసంబునకు మిగుల దిగులును భయమును గలు
గన్నదమ్మా !

చెలి-న. నేనుండ భయ మేల తల్లీ !

వృంద-న. ప్రళయకాలాభీల జగత్కల్లోల దుర్వారజమేఘగు
ర్లనం బునుగబోలిన భవవిశౌక్ల-టి విసంబడుచున్నదిగదే!

చెలి-న. ఇంతలో నీగూత చిత్తచాంచల్యము గలిగినదమ్మా.

వృంద-న. నాకు చిత్తచలనముగాదు. నీకు బధిరత్వము వచ్చి
నది. (అను కొంచె నూలోచించి.)

చెలి-న. నీమూట నిశ్చయమయిన నిజ గుహంతరమునుండి
గంబు మాతంగంబుపై లంఘించు గర్జయని తోచెడిని:

వృంద-న. సింగముయిన నున మూటవారముగదా!—

చెలి-న. కీఘ్రంబున నడపుచు; తలంగుదెము.

(ఉ. కొండలు మూలుమో)చు దివికుంభినులట్టికొనునల్లలాడ,మా,
గొండలెడల తో)వఁ దప్ప, పలయం బని లోకులు దల్లడిల్లనా,
దూడ కిలార్భటిండుచు మదంబున రాక్షస యుగ్మ మెప్పుడు,
ద్రుండులెల్ల బుడం గుమి నె; దద్దయు భీతిఁగలంగి రంగనలే.

సం-న. భీమనందన్)క గొళినయనంబులతో వెనుకొనిన రాక్ష
సగని భయపిహ్వయులే పలుంగువంగుమ నా చేరిట తపంబు
యెనున్న మునిపుంగపునింజేరి యాలింగనంబుఁ జేసికొని,

వృంద-కీర్తన-బంధుూడి; అటతాళము. (కామిద్దుకా) కరె.

మునివర ! ననుక్రూపవే ! కరుణ గనవే ! నిను గని ఘనుఁ
మనమునఁ దెలిసితి॥ మునివర॥ వెనుకొని దనుజులు నను దలు

వఁగ భయవశధిని మనఁగితి ! ఘనముగ నొకగట||
ముందాపదనొంది, వగఁజెంది వనమందఁ జేరి యుండ నున
దోడిం దొకకీ డొంద నాయె|| షు|| తాపసేంద్ర ! మో
శ్రీపతిబోలి యిపుడీపాపుల కోపాన్నిని రూపార్పుము! |
|| మునివర|| [ఇంతలో]

తో. పటుభయంకరార్భటులతోడ నచ్చటికిరక్కఁగను
నటుఁగని తటుకున నమ్ముని హు మ్మన నవ్వల కేగిరి వేగా||

వ. అమ్మహనీయుని ప్రభావంబునకు నాశ్చర్యములు
ష్టాంగనమస్కారం బొనర్చి వృందాదేవి—

వృంద. సీ. భవదీయహుంకార పటరవస్ఫూర్తిచే
మత్ప్రతిపక్షులు మాయమైరి;
మీదయారసము నామీద వషిణించిన,
సకలభయాగ్నులు సమసిపోయె,
మీ రెఱుంగని దెద్ది మేదినిలో లేదు
మహనీయులరు మీరు మానితిలక,
యడిగెద మి మ్ముకయంశంబుదానియ
ధార్థంబు దెల్పఁగా నగును దేవ.

గీ. నాదుమగఁడు జలంధరనామ దనుజుఁ
డభవు నెదిరించి యనిసల్ప నరిగినాఁడు;
బహుదినంబులు జరిగె నిప్పటికి రాఁడు
వాతఁ దెలియక యీగతి వనరుదాన!

వృంద-వ. నాయభీష్టంబు దీర్పుఁ డని ప్రార్థింప, నా
డూర్భవదృష్టితో నవలోకించె. రెండుకోతులు వియస్మయ
క్రిందికి వచ్చె. నమస్కరించె. మానికనుసన్నతోఁ దెలిపిన—

క. గగనమున కెగసి రెండుగ

దెగియున్న జలంధరాఖ్యు దేహము గొని, వా
ర్మగుడ జనుదెంచి, వృందకు
నగపఱచిరి క్షణములోన నాశ్చర్యముగఁ.

వ. భిన్నమైయున్న భర్తృకళేబరంబు గని వృంద మూర్ఛిల్లిన,
మునీంద్రుండు కమండలోదకంబు ప్రోక్షింప, మూర్ఛదెలిసి,

వృంద. కీర్తన - నాదనామః (అదిఎంతదుర్ది వలె.

దైవదుర్బలమో! నావాతఫలమో! యీవేళ విగతజీవుఁ
డాయెను పతి॥ దైవ॥ ఏకాలమున కేమే లగునో, యేకీ డగునో
యెఱుఁగలే మకట! ॥దైవ॥ విజయము నొంది వే వత్తు నని నిజముగ
నమ్మి నే నుంటి నయ్యో! ॥దైవ॥ గురుతరమోక్షగుండేశుఁ గెల్వదర
మగునే నీకు! దరి యెవ్వ రింక ॥దైవ॥

వ. అప్పుడు మునివర్యుండు సమీపించి, —

ముని:- క. చచ్చినవారలు గ్రమ్మఱ
వచ్చెదరే! శోక మొంద వలదు విబుధులీ,
వచ్చుట బోవుట సమ ముని
చెచ్చెర చెప్పుదురుకాదె శీతాంశుముఖి!

వ. దుఃఖింపవలదు లెప్పునదెలివినొందిజడదారిపదములఁబడి—

భుజంగప్రయాతము.

వృంద-మునీంద్రా! భవత్పాదముల్ను మ్మితిన్నా
మనోనాయకుం గూల్చె మారారి యల్కఁ,
బునర్జీవితుంజేయఁ బూజ్యుండ వీవే!
కన న్వేరొకం డోపఁగా లేడు ధాత్రిఁ.

పంచచామరము.

ముని- పురారిగొన్నవీనిప్రాణముల్ మరల్చి నేడు నా
తరంబె! యైన మత్కృపాసుధారసంబు నీపయిఁ

గరంబు జిక్కుఁ జూడు సీమగం డిదే సజీవుడై
కురంగటం జరింప జేతుఁ గూడు మంగనామణీ!

వ. అంతలో జలంధరుండు యథావిధిగ లేచి నిలిచిన వృంద
యానందకందళితహృదయయై ముని నభినందించుచుఁ బ్రాణనాథుఁ
నాలింగనండుఁ జేసికొనియె. అది మొదలుగ—

సీ. భేలానుకూల విశాలలాలిత మాల

తీలతా నికురంబ కూలములను

సారసకల్హారవారిపూరితదివ్య

చారుసరోవర తీరములను

సంతతసుమధలసంతాన శోభిత

సంతాపహరతరుప్రప్రాంతములను

మలయా నిలాయాతసలలిత సుమరణి

కలితమా నైకత స్థలములంగదా.

గీ. అలజలంధరు రూపుగొన్నట్టిచక్రి

వృంద ముదమృదముఖము చుంబించి మోవి

పానకముగ్రోలి చెసీతిబంధరతుల

గలసిమెలఁగెను దాఁజిరకాల మచట.

వ. ఒకనాఁటి సురతాంతంబున ప్రమాదంబుచే నిజరూపంబున
నిదురించుచున్న యతనిం గని వెన్నుం డని గుర్తించి యా యన్నుల
మిన్న కన్నుఁగవఁ గెంపు లొలుక—

ర్తన-కన్నడః ఆదితాశ్ము (రాశేందు) వరె.

నీ మాయ దెలిసె! మనసు సొలసే! మాయఁజేయ నాయ
మగునా ॥ నీమా॥ అపకారబుద్ధివచ్చినట్టి శౌరి నని శంటి! కపట
తపము గావించితివి ॥ నీ మా॥ పరదారనంటి వెంట నుంట గౌరవం

గా! మేర మీరి తొరా ధీరా॥ నీ మా॥ గురుండు శిష్యుడాయె,
క్షగుండవర నీకు దండ నుండఁ దగదు తలఁగు ॥నీమా॥

. జయవిజయాలను నీపారిషదులు నాకు
గీడొనర్చిరి రాక్షసాకృతులతోడఁ
బుణ్యాశ్రీల సుశీలు రిప్పుడు కపులయి
నీదు పను పాచరించిరి నిశ్చయంబ.

. ముం దీవు రాక్షసులచేఁ
బొందుగ నిజసతిని గోలుపోయి మనములొఁ
గుండి కపులుఁ దోడ్పడఁ జే
కొందువు కామినిని మగుడఁ గూరిమితోడఁ.

వ. దండకాననవిహారంబు భార్యవియోగంబు కపిసహాయంబు
చనంబునంజేసి నిశ్చయంబుగ నీకు లభింపఁగల దని,

సం- తోః ఇందిరాపతికి నిటు శాపం బీడి వృంద విభుని స్మరి
పొందుగ ననలము గూర్చి తనువు నానందమ్మున నర్పించి॥రా॥

వ. పరలోక సుఖంబున కరిగె-

ముద్ద-పాటః అట-(ఓర్చియుండు మిక) వలె.

రాజు రాజు విను దశరథమహా ॥రాజ॥ ఆ జయవిజయులె
రులైనా రిప్పుడు ॥రాజ॥ రావణ కుంభకర్ణ నాములైరి మహా
| అట్లినడుమ లంకయందు వసించిరి ॥రాజ॥ లోకకంటకులై య
ఁ గలిచిరి ॥రాజ॥ మోక్షగుండేశుపైఁ బూనిరి వైరము ॥ రాజ॥

. నీ. మనుజేశ నీకొడుకురు గోడలురు బంచ

వటియందు నుండ రావణుడు వచ్చి

రామునే మరఁ జేసి భూమిజఁ గొనిపోయి

తల్లిరీతిని బ్రోచి తనరుచుండు;

వాలినివధియించి వానితమ్మునిఁ గూడి
కపిసేనచే వార్ధిఁ గట్టఁజేసి,
రావణాదాలఁ కూల్చి రమణితోడ నయోధ్య
జేరి తాఁ బట్టాభిషిక్తుడగును;

గీ. యజ్ఞము లొనర్చి మఱి తీర్థయాత్రలాచ
రించిదీప్తిపంబులేడు సాధించి యేలు;
నిదియు గోప్యము; నీకు నే నఱుకపఱచి
తిని; మహీవర యొరులకుఁ బలియనీకు.

శివుని- క. ఈరీతిని ముద్గలముని
శ్రీరాముని భావించిత చెప్పిన విని యూ
గౌరీ! దశరథుఁడు నను
స్కారము లర్పించి పలికెఁ గ్రమ్ములు మునితోన్.

కీర్తన. శంకరాభరణము: అట (వింతలాయు) వలె.

సన్మునీంద్ర. సంతసమామౌను ||సన్ము|| మన్మనోభీష్టము మాను
గఁ దీర్చితి ||సన్ము|| రాముఁడు హరియని భూమిజ రమ యని స్వామి
తెలిపితిరి ||స|| జోడుగ గొడుకుఁ గోడలుగా నను గూడఁగ నేరికి||స||
శ్రీకరమోక్షపురీపతికృపతో నాకథఁ బల్పువె ||సన్ము||

వ. నాపూర్వవృత్తాంతము దయాంతఃకరణముతోఁ గొంత
సెలవిండని ప్రార్థింప ముద్గలుం డానందభరితుండై.

మ. ధరణీనాయక, సహ్యాపర్వతము చుట్టెఁ బొత్తగా గొట్ట-బొత్త
గరవీరం బన నొప్పు, నగదుఁ గడులీలన్ ధర్మదత్తభృగూ,
సురుఁడొక్కఁడు గలండు: సద్గుణుఁడు మల్లోకుఁడు సద్గుణుఁడు,
హరిసేవాపరతాత్రుడై మెలఁగు నిత్యం బాత్మ సాత్మస్థితోన్.

వ. ద్వాదశాక్షరవిద్యాపరాయణుడై భార్యాద్యయముతోఁ
గూడి యతిధిపూజ యొనర్చుచునుండు, వాఁ డొకపరి—

తో. భాసుర కార్తికమాసంబున హరివాసరమున గుటియుంచి
గఁ దా నుపవాసనియతిమై వాసుదేవు నర్చించి॥రామ॥

సం-వ. రాత్రి జాగరణకొఱకు హరిమందిరమునకు నగుగుచుండ
ర్థమధ్యంబున—

సీ. వెడఁదశరీరంబు విన్నుమన్నునకంటి,

కాటుకకొండతో దీటుగాఁగ,

దీర్ఘనిశ్వాసంబు ఘుర్ఘురస్వనమును,

దెగువ భీమంబుగ దిశలఁ బర్వ,

రక్తలోచనముల రగులువహ్నికణంబు,

లలప్రళయశ్వాల ననుకరింప,

లంబజిహ్వగ్రంబు జుంబించు వక్రదం

ప్రాలు వరాహంబుతోఁ జెలిమిసేయఁ

. గడుదిగంబరయై పైకి గవయు శువ్క

దేహనొకరక్కసిని గాంచి ద్విజవరుండు

దనువు గంపింప నొక కొంత తడవు భీత

చిత్తుఁడైయందు నిలిచి యోజింపఁ దొడఁగె.

కీర్తన-కదంబరాగము, ఆది(ఇంతపాప మెన్నడైన)వలె

ఏమి యీవికారరూప మిటుల నెదుట దోప, స్వామికేమిలోప
లిపినానొ! తలఁప॥ నేమి యీ॥ ఎన్నిసారు లిటు రాలేదు!

డిచటలేదు! చిన్నిరూపుగాదు! పై కొన్న దవలబోదు! ॥యేమి॥

ఎగుండహరిగి గొలువఁ బోవుచుండతులువ రాక్షసిటుల నిలువ,

దిఁకేమి తోస!॥యేమి॥

వ. ఆపన్ని వారణుండగు హరియుండ భయఁపడ నేలయని నిశ్చ
) వాసుదేవద్వాదశాక్షరి జపించి తులసీదళయుక్తం బగు నుద

దాసిపైఁ జల్లిన,—

తో. భాసుర కార్తికమాసంబున హరివాసరమున గుటియుంచి
గఁ దా నుపవాసనియతిమై వాసుదేవు నర్చించి॥రామ॥

సం-వ. రాత్రి జాగరణకొఱకు హరిమందిరమునకు నగుగుచుండ
ర్థమధ్యంబున—

సీ. వెడఁదశరీరంబు విన్నుమన్నునకంటి,

కాటుకకొండతో దీటుగాఁగ,

దీర్ఘనిశ్వాసంబు ఘుర్ఘురస్వనమును,

దెగువ భీమంబుగ దిశలఁ బర్వ,

రక్తలోచనముల రగులువహ్నికణంబు,

లలప్రళయశ్వాల ననుకరింప,

లంబజిహ్వగ్రంబు జుంబించు వక్రదం

ప్రాలు వరాహంబుతోఁ జెలిమిసేయఁ

. గడుదిగంబరయై పైకి గవయు శువ్క

దేహనొకరక్కసిని గాంచి ద్విజవరుండు

దనువు గంపింప నొక కొంత తడవు భీత

చిత్తుఁడైయందు నిలిచి యోజింపఁ దొడఁగె.

కీర్తన-కదంబరాగము, ఆది(ఇంతపాప మెన్నడైన)వలె

ఏమి యీవికారరూప మిటుల నెదుట దోప, స్వామికేమిలోప
లిపినానొ! తలఁప॥ నేమి యీ॥ ఎన్నిసారు లిటు రాలేదు!

డిచటలేదు! చిన్నిరూపుగాదు! పై కొన్న దవలబోదు! ॥యేమి॥

ఎగుండహరిగి గొలువఁ బోవుచుండతులువ రాక్షసిటుల నిలువ,

దిఁకేమి తోస!॥యేమి॥

వ. ఆపన్ని వారణుండగు హరియుండ భయఁపడ నేలయని నిశ్చ
) వాసుదేవద్వాదశాక్షరి జపించి తులసీదళయుక్తం బగు నుద

దాసిపైఁ జల్లిన,—

సంవా-సీ. భి-చెప్పినరీతిగ జేయ వే మదిసీపు?

కల-చెప్పి చేయింప నీచేత నానె!

భి-ముందుగాఁ దిని పండుకొందు వటే కొమ్మ!

కల-నీయాజ్ఞ నా మీఁద నెఱపఁగలవె!

భి-దేనపూజయు వైశ్వదేవ మె ట్లగునింక?

కల-వేటుపాకంబుఁ గావించుకొనుము

భి-నే వండుకొను నెడ నీ వుండ ఫలమేమి ?

కల-నాయెంట నుండుట నాకుఁ దగదె!

భి-ఎంత తెగువరి పైతివే యిందువదన!

కల-నీకు లోఁబడుదాననే నిశ్చయముగ!

భి-మారువల్కిన శిక్షింతు మగువ నేఁడు.

కల-కూపమునఁ గూలి ప్రాణంబు గోలుపోనె!

కల-వ. నానామంబు సార్థకంబగునట్లు వితండము లాడుచుఁ బ్రవర్తించుచుండ నపకీర్తిలోఁబడి యతండు బహుకాలంబు గడపి విసిగి యొకనాఁడు తనప్రియ మిత్రునింజేరి, —

కీర్తన - ఆదితాళము: (రాశాఖ్యాంక) పఠె.)

విన్నావె మిత్రా యీవేళ నాచరిత్ర ||విన్నా|| వినుటకుఁ జిత్ర మీవేళ నాచరిత్ర ||విన్నా|| ఇంటిలో పో రహా! యింతింత యః రాదు! కంటకనూయె! వేగమె! నాచరిత్ర ||విన్నా|| చెప్పినరీతిగఁ జేయదు పెండ్లాము! తిప్పలబెట్టు! నీ తీరు నాచరిత్ర ||విన్నా|| మోక్ష గుండేశునిసాక్షి నాతోఁ బ్రతికక్షుగఁ జేయు వేగమె నాచరిత్ర ||విన్నా||

వ. ఇహపరసౌఖ్యంబులకు నాలవాలము దార యను కారణంబున నోరిచి యెంతబోధించినను భస్మహవ్యమువలెవ్యర్థమగుచున్న యది. దీని కే దైన యుక్తిచెప్పుము సఖా! అని వేడిన—

సఖుఁడు:-క. క్రమముగఁ బని చెప్పిన న

క్రమముగ! దా నాచరించుఁ గావుననీ వ

క్రమముగఁ జెప్పుము తా నది

క్రమముగఁ గావించునదియ గార్యము పొమ్మా.

వ. ఈయుపాయంబున కచ్చెరువొంది భిక్షుండు వెంటనే గీను నకువచ్చి యవి పరీక్షింపఁగోరి, ==

దంపతుల వివాదము-మానిసీకృతము.

భి. మానిని, నాప్రియమిత్రుఁడు ధూర్తుఁడు; మానుగ విందు కుఁ బిల్వకుమా! నేనును నాతనిఁ బిల్వను నావుఁడు—

కల. నేరవు జ్ఞానవిహీన, ధర్మ వానిసమానుఁడు లేఁడు; కృతఘ్నుడ; వాపరమాప్తుని దూరెదవా! మానుగ నేఁ జనివిందుకుఁ బిల్తుసుమా వలదన్నను మానుదునా !

వ. ఇట్లుపలికి యతనిఁ దోడితెచ్చి సృష్టాన్నతృప్తులం జేసి పంపితి. అది మొదలు నిషేధోక్తు లాజ్ఞాపించుచు సంసారంబు నెఱవేర్చుకొను చుండి యొక నాఁడు—

సంవాద-కీర్తన-అటతాళము: (రాము నంపిన) వలె.

భి-ఇద్దినము నాతండ్రిది తద్దినము వినగదె! ముద్దుగుమ్మ, నెర వేర్పవద్దు మన మిద్దఱుము || ఇది||

కల-అద్దిరా! యిదేమి యబ్బతద్దినము మానుదుర! బుద్ధితే దూరకుండు! పెద్ద లిది మెచ్చెదర || అద్ది||

భి-మాటికి నే తేటఁ బెట్టనేకి కిది బోటి! విను, కూటికై పితరు లిచ్చోటి కరుదెంచెదరె || ఇద్ది||

కల-ఏటి కొడుకవునీవు! చేటులకు మూల మిది! సాటివారు వెలివేయరె! టాటోటుమాటలు చాలు|| అద్ది||

భి-ఆక్షేపణలేకయుండ దీక్షగ నే నొక్కనికిఁ గుఱి కింతకూడు
బెట్టి యీక్షణమె పంపెదను॥ ఇద్ది॥

కల-మోక్షగుండ శౌరిపదసాక్షిగను శాస్త్రవిధి లక్షింపక యి
చ్ఛాగతి నీక్షితిఁ జరించెదవె॥ అద్దిర॥

వ. ఇట్లు భర్తను ధిక్కరించి తత్క్షణమపోయి పదునెనిమిది
మంది భోక్తలను నియమించి గృహదులు శుద్ధిచేసి సమస్తశాక సూప
భక్ష్యాన్నములు సిద్ధపఱచి భోక్తలఁ దోడి తెచ్చి శుద్ధాసనాసీనులఁ జేసి
యర్చింపు మన.

భిక్షుండు-నాకుశరీరము జబ్బుపడినది. స్నానము మానుదునా ?
కల-ఇంతదురాచారుడవా! స్నానముమానిన వృథా శ్రాద్ధముకాదా?

భిక్షు-(స్నానముచేసి వచ్చి యథావిధి నర్చించి)

సంవాదము-ఉత్సాహవృత్తము.

భి- అందఱున్ భుజించుదనుక నాగ లేవు భామిసీ

ముందు నారగించి, పిదప భోక్తలకుఁ బెట్టుమా !

కల- మందమతివి ధర్మశాస్త్రమతమునీకుఁ దెలియదా !

ఇందఱిన్ భుజింపఁజేసి యేను బిదప దినియెదన్.

వ. ఇట్లపసవ్యంబుగఁ జెప్పినపనులెల్ల సవ్యంబుగ నాచరించు
చుంటి. అప్పుడు బిండప్రదానంబుతోఁ గూడ శ్రాద్ధంబు నెఱవేర్చి—

సంవాదము-మత్తకోకిల.

భి-ఈదినం బుపవాస ముండెద నింతి నే భుజియింపనా! మోద
మంది భుజించు మిప్పుడు మూడుజాములు మీఁతెనా !

కల-వాదమా ! యిదిపైతృకం బుపవాసహేతువు గాదు
మర్యాదగన్ దిను మంచుఁ బెట్టితి; నారగించెను నాతఁడున్.

వ. అటుపిమ్మటఁ బ్రమాదంబున—.

తో. ఈపిండంబుల నిపుడుగంగలో నింతి వైచి ర మ్మనఁగఁ,
బాప మనక మలకూపములో నవి పడవైచితి నావెనుక॥ రామ॥

వ. ఆ యకృత్యంబున నసూయనొందియు నది లోపల నడంచికొని,

క. మలకూపంబుననుంచుము;

జలములలో, వేయఁ దగదు సతియన, మలిన

స్థలమందు నుండనీయక

తలగించి జలంబులందుఁ దప్పక యిడితిన్.

వ. అట్టి విపరీతకృత్యంబునకు నోర్వ లేక యలుకరెట్టింప భిక్షుండు.

కీర్తన-కేదారగాథ ఆదితాళము (ఇంతరంసం.) వలె.

ఎంతగయ్యాళివే నీవు! నా శాంతమున్ బోఁద్రోచినావు; కుంత
ముందూరిచి గొంతుసింపి గుంతలోఁద్రోతునా దోషకారీ! హాంతకారీ!
తంత్రకారీ! యంతమొందింతు మర్దింతు నొంతు నెంత॥ దీక్షతో నా
యిల్లు సేరి ప్రతికక్షఁ బూనితి నౌరా! మోక్షగుండేశుని సాక్షిగాను
శిక్ష గావించును జిక్కబట్టి, రక్షపెట్టి రాతఁగొట్టి భిక్షకుఁ బంపింతు
నీక్షణమున॥ నెంత॥

వ. కతోరంబుగాఁ బలికి నన్నుఁద్యజించి కులశీలసుగుణంబులుగల
యొకకన్నియను బెండ్లియాడిన నేచు రోషించి విషపానంబున నసు
వులు విడిచితి; అప్పుడః—

కల-తో. దండధరుని దూతలువచ్చిరి యుద్దండపరాక్రమమొప్పు;
జండశాసనము సలుపుచుఁ గొనిచని శమనునిసన్నిధి నిలుప॥ రా॥

చ. శమనుఁడు చిత్రగుప్తుఁగని చక్కఁగ నీబిడ చేసినట్టి క

ర్మములు విమర్శచేసి వివరంబుగఁ దెల్పుము నాఁగ నాతఁ డా

క్రమము గణించి దేవర! నిరంతర మీచెలి పాపకృత్యమున్

బ్రమదముతో నొనర్చె; నిది బంధురశిక్షకుఁ బాత్రురాలగున్.

చిత్ర- సీ. ఇష్టాన్నమును భర్త కీ యక తినె గాన,
 వల్లు! నీజన్మంబు వడసి స్వమల
 భక్షణ యగు నిజభర్తతో ద్వేషించి
 కలహించె నిత్యంబుగాన, నడవి
 పందియై స్వమలము భక్షించుచుండును
 బాక భాండమునుండి భర్తసూడ
 కుండ ముందుగఁ దిని యుండెనుగావున
 బిల్లియై తనుఁగన్న పిల్లలఁదిన;

గీ. నధిపుసాధింప నాత్మహత్య యొనరించె
 గాన, బ్రేతశరీరంబు పూని ముందు
 ననుభవించి యనంతర మవని మూఁడు
 తనువు లెత్తఁగఁదగు భానుతనయ! యిపుడు.

చిత్ర-తో. ప్రేతశరీరోపేత యగుచు మరుభూతలమున నుండు
 టకుఁ, బ్రీతిగ నాజ్ఞాపించి పంపుఁ డిదె దూతలవెంబడి నటకు ॥ రా॥

వ. ఇది క్రమమైన శిక్షయని చిత్రగుప్తుఁడు పలికిన విని
 యముండు నిజభటుల కాజ్ఞాపించిన—

కల- ఉ. దూతలు నన్నుఁ దెచ్చి పగతోమరుభూమినిజేర్చి యిచ్చటన్
 బ్రేతశరీర మిచ్చి విడిపించిరి; పంచదశాబ్దముల్ సనన్ !
 జేతము ట్టుత్పిపాసలఁ గృశింపఁగ దాశఁగలేక నేను గృ
 ష్ణాతటమందుఁ జేరఁ గని న న్నట నుండఁగనీక క్రమ్మఱన్.—

వ. హరిహరదూతలు గొనితెచ్చి యీనిర్జలప్రదేశమున వీడిరి.

కీర్తన-తోడి: ఆదికాళము. (విసవే యొకమగవి) వతి.

ధరణీసురతీలక, తత్ప్రభృతి యిందునే తాళి యుందు॥ ధర॥
 తరము గాడికను భరియించుటకును! తఱిగె బలమంతఁ దనరె బలు
 చింత ॥ధర॥ అలసితి గడు దాహమునన్! వ్యాకులము గలిగె నాకలి

కిన్ నిలువ వశముగాదు! నిజముగను నాచు కలుష మడచితి; కరు
గాచితి॥ధరణీ॥ అయో! ముందుత్రివిధ యోనులను బుట్టుయోగవ
ధరడుల్లఁగ మెల్లఁగ నల్లనఁజేయుము ॥ధరణీ॥ క్షీతిఁ బురాకృతను
తంబు హత మొనరించితివి; ధృతపుణ్యచుతిపి ॥ధర॥ వెలయఁ
బలముగల తను మహిమము దెలియ నెవరితరము ॥ధర॥ జగన్ను
డైన మోక్షగుండహరికరుణ వడసిన ॥ధర॥

వ. నే నెంతదురంత పాపములుసేసి యింతవంతపాలై
భవద్దయాంతఃకరణమున నాకొంతలుదీరె తమకసాధ్యం బేదియులే
నన్నుఁ గడఁదేర్పవలయును. దీనదయాపరా ! యనివేడిన విప్రుండ

సీ. నీవు సేసినపాపనికరంబులెల్లను

నిర్మూలమయ్యెను నేటితోడఁ;

జేతత్వముచు బాసి పిమ్మట యోనిత్ర

యంబు నొందఁగఁ జాలనని విచార,

పడెదవు నీకు నపాయంబులేని యు

పాయంబుఁ గంటిని భయపడకుము

జన్మాదిగా నేను సలిపినకాతెక

వ్రతఫలంబున నర్థభాగ మిప్పుడు

గీ. ధారవోసితి గొనుమని ద్వాదశాక్ష

రమును జపియించి తులసియుతముగ జలము

పాణియుం దుంపఁ బ్రేతరూపం బడంగి,

విమలలావణ్య యగునొకవెలఁది యయ్యె.

వ. అంత నాయింతితేజోభిరామయై ధర్మదత్తునకుఁ బ్రణమిల్లే

ప్రసవించి .

నీప్రసాదంబున నేను ధన్యాత్మనై,

సుప్రభాయ కమా సుందరాకారమున్,

విప్రచూడామణి, వేగఁ గైకొంటి నా
నాప్రకారంబులం నాకు మే లయ్యెడిన్.

వ. ఇట్లనుచుండునంతలో దేదీప్యమాన మగు నొకవిమానము
గొని విష్ణుదూత లరుదెంచినఁ గని, ధర్మక్షత్తుండు వారికి సాష్టాంగనమ
సాగరంబులర్పించి,

ధర్మ-తో: ఈ విమానమును నెవరికొఱకు మీ రిచటికిఁదెచ్చితి
రిపుడు ? ఆవైనఁగు నా కాన తి.స్మ్యు డని యడిగినంత వా రపుడు
॥ రామ ॥

విష్ణుదూతల కీర్తన. కమానః జుల్వ- (నేరమేలజూర) వలె.

నేలవేలుపా వచింతు మాంకింపుమా ! మేలుగ భువన మేలెడు
వనమాలిబహిద్వార పాలురముమేము ॥ నేల ॥ ప్రేతరూపంబున నీతెర
వున నున్న పాతకురాలిని దే నీతపోబలము నాతిని జేసితి; వాతరు
ణియు పునీతురా లయ్యెను ॥ నేల ॥ శ్రీమోక్షగుండేశుఁడౌ మాధ
వుండు దా వైమానికము బంపెను; భామలతో నీవు నీమానినీమణి
యీమేటిపుష్పక మెక్కుడు పోదము ॥ నేల ॥

ఉ. పిన్నటినుంక్షి శ్రీహరికిఁ బ్రీతిగఁ గాతికకమాన సునతం
బెన్నఁగఁ జేసినావు; జపియించితి వెప్పుడు ద్వాదశాక్షురిన్;
బన్నుగజాగరంబు నుపవాసములున్ జరిగించినావు; నీ
కన్న ఘనుం డెవండు! త్రిజగంబుల భూసురవంశ శేఖరా!

గీ. అట్టిపుణ్యంబునందు నధాకంశ మిపుడు
దాన మొసఁగితి నీమెకుఁ; దానఁజేసి
ద్విగుణ మయ్యెను బుణ్యంబు; ద్విజనరేణ్య,
విష్ణుమూర్తికి నది మహాప్రీతి యయ్యె.

క. సుకృతాధికంబును గొనుటను
సకలాఘంబులకుఁ బాసిసద్గుణఖనియై

యకలంకరూపతేజము,
లకు బానక మయ్యె నీమె లావణ్యనిధీ!

వ. ఈకారణంబున మీకు విష్ణుసాయజ్యంబు గలిగె; భక్తపరా
ధీనుండగు వైకుంఠుని దయారసం బపారంబు, వినుము:

సీ. హరిని నారాధింప నొత్తానపాదికి
దార కామండలస్థానుదొర కె;
గ్రాహగృహీతయై గజరాజు ప్రార్థింప
గ్రాహంబు దునిమినాగమును గాచె;
హరిచక్రమునఁ గూలినట్టి యాగ్రాహంబు
విజయుఁడై జనియించె; గజము జయుఁడు
నాఁ బుట్టి యిరువురు నారాయణునిపార్శ్వ
చరులైరివారలవ్వ రుసనేమ

గీ. విష్ణుఁ గొల్చుచు నుందు మా విష్ణునాజ్ఞ
మిమ్ముఁ గొనిపోవ నీవిమానమ్మువెంట
వచ్చినాము హరిప్రభావమునఁ గాదె
మాకుఁ జెడిపోనిపదవి సంభావ్య మగుట.

విదూ. కీర్తన-కాఫి: ఆని. (ఆనతిమ్ము) వలె.

ఆనందాబ్ధిలోన దోఁగుచు గదలుఁ డిపుడు॥ఆనం॥ మే నుప్పొంగ
గాను నీవిమానమున మఱి యెక్కుడు॥ ఆనం॥ నారాయణునిఁ జేరి
చెదము; మీ రా ఘనుని కారుణ్యమునుగోరి నిర్విచారసుఖము లారూ
ఢముగ ననుభవింపు॥ డానం॥ దీక్ష పుణ్యము క్షీణింప నాక్షణంబునను
మోక్షగుండ సంరక్షునిపనుపున నీక్షమాతలి కరుదెంతురు॥ఆనం॥

ఆ. ధర్మదత్త నీవు దళరథుఁ డనుపేరఁ
బ్రాద్దుకొలమునందుఁ బుట్టఁగలవు;
నీ సతీమాణులును గౌసల్యయు సుమిత్ర
యనఁగ బుట్టి భార్యలగుదు రపుడు.

క. జగతీసుర, నీ సుకృతము

సగముం గొప్పనట్టి కలహ జనియించును గై

కగ; నామ నీకు మూడన

మగువ ముగన్; భావి వరకమాన మిది సుమీ!

గీ. దేవతాప్రార్థనమున శ్రీదేవివిభుఁడు

రాముఁ డస నీకు నుదఁగుచి, రావణాది

దనుజులను గూర్చి, ధర్మసంస్థాపనగలు

జేసి, రాజ్యంబుపాలించుఁ జిత్త మలర.

సీ. మాధన్యచైత్రోర్జమాఖమాసంబుల

నుదఁగుంబునను స్నాన మొనరఁజేసి;

వేళాదశీవ్రత ములమొనొనర్చితి,

బృందావనము వేసి పెంచి తరసి

బ్రాహ్మణులను మంత్ర వైష్ణవులను గోవు

లను భజింపుచితి పనుదినగలు;

మదమత్సరంబులు మానియూరీలిని

జన్మచైత్రంబుగఁ జలిపినావు

గీ. గాన విష్ణుఁడు ప్రీతుఁడు గాకయున్నె?

నీకు సాయుజ్య మొక నై నిన్నుఁ గనుట

చేత మేమును ధన్యులమౌమహాహ

హరిని దర్శింపఁ బోదము సరగరమ్ము.

సగ వ. అని పలికి జయవిజయులు పొరిని విమానారూఢులఁ

జేసికొని దేవసూర్యరావంబులు నిగిని జలంగఁ దత్క్షణంబున వైకుంఠ

పురంబున విష్ణుసన్నిధిని చేర్చిరి.

ముద్ద. కీర్తన - తైరివి: ఆదితాశము, (దుర్యోధనా) కల.

ధాత్రీశ్వరా! దశరథనామ॥ ధా॥ ధర్మదత్తుఁ డెంతయు వింత
గను॥ ధాత్రీ॥ గోత్రధరుని గురురూపము నేత్రములఁ గని నివ్వెఱగంది॥

ధాత్రీ॥ మిత్రకులజసుపవిత్రశౌరిపుర చిత్రములను వీక్షించుచు, సుజన
స్తోత్రములకుఁ దాఁ బాత్రుఁ డగుచు, గడుమైత్రిని జరకాలమువసించి
నాడచట॥ ధాత్రీ॥ నిర్మలినంబగు నిజకృతిపుణ్యసుకర్మ ముడఁగినంతట
నందుండక ధర్మదత్తుఁ డీపుడమిని దశరథవర్మయనఁగ నవతరించె; నెవ
రన నీవ సుమి॥ ధాత్రీ॥ అతనిభార్య లిరువురు గౌసల్యాసతి సుమిత్రలై;
రిపుడు గలహ యను నతివ కైక యన నలరెను మావృగుః క్షితివర
సత్తులై చెలఁగిరి నీకును నిశ్చయము॥ ధాత్రీ॥ శ్రీమీమాటఁగ శ్రీమోక్ష
గుండ హరిచాప శంఖచక్రములు గ్రమముగనుఁ రాను లక్ష్మణ భరత
శత్రుఁఘ్ను సునాములు నీకుఁ గుమారులైరి విను పీఠె కను॥ ధాత్రీ॥

వ. జన్మాంతరసుకృతపరిపాకవిశేషంబున నిన్ను ధన్యునింజేయం
గోరి యీ జన్మంబున భగవంతుండు నాల్గురూపంబుల నీయం దవత
రించె. ఈతని కతంబున నీకు విష్ణుసాయుజ్యంబు గలుగు. నిశ్చయము.

క. నీ వడిగిన స్వచరిత్రము

నే వినిపించితిని; ధారుణీవర యింకన్

దేవులతోఁ బుత్రులతో

వేవేగ నయోధ్య సేరి విశ్రాంతిమెయిన్.

వ. నిజరాజ్యపాలనంబు సేయుచు సుఖంబున నుండు మని యీ
శీర్వించిన, దశరథుండుఁ గళత్ర-పుత్రసహితంబుగ ముసంగున కనేక
ప్రణామంబు లొనరించి వారిని వీడ్కొని, యనంతరం బోవార్వతీ,—

శివుడు-తో: వందిమాగధులు బృందములై తను ముందఁ
బొగడుచు నడువ, దుందుభిలోనగు తూర్వరావములు సందడి యలరఁగ
మొలయ॥ రామ॥

వ. నిజయానంబుల నారోహించి రెండు మూఁడు దినంబులకు
నిజరాజధానియగు నయోధ్యకుఁ జేరి యానందమున నగరు ప్రవే
శించిరి. అంత దశరథుండు గొల్ల వుండి సభికులు విన భరతున కిట్లనియె:

కీర్తన-జగ్గూటి-అదితాశము.

పా మ్మిక కేకయభూపతిపురికిని నెమ్మది బొదలగ భరతాపా||
నెమ్మదిని నిన్నిపుడు రమ్మని మీమనమాను సమ్మతమునఁ బిలువ
నచ్చె||పా|| తాతకు నవ్వకు నిరతము బ్రీతిని దండము పెట్టుముభరతా||
పా|| మాతులుని మది గొలుపు నీతోఁగూడ శత్రుఘ్నుని ఖ్యాతి గొను
బిలచుకొని||పా|| కోరినచదువులు నేరుచుకొను మచ్చట నీవు కొదవల
నుంపక ||పా|| పౌరులను భక్తిగను భాగుణిని మోక్షగుండధాముని
నమ్ముచు వెడలి ||పా||

అంత క. భరతుఁడు జనకుని యాజ్ఞను
సరగున శిరమున వహించి శత్రుఘ్నునితో
బరువడి కేకయ రాట్పూరి
కరిగె నిజబంధు దర్శనార్థముగాఁగఁ.

కాండంతతోహర. అని తాళ్ళూరి నారాయణకవి రామాయ
ణమును హరికథను ఘనముగఁ జెప్పెను గద యా దిది బాలకాండము
చిలుకును సుధను||రా||

ఇది వినువారల కిహసౌఖ్యంబులు గొదనలేక చేకులును; ముద
మానఁ దుదకును ముక్తి లభించును మోక్షగుండహరికృపను|| రామా||

క. నాచేత నయినకొలఁదిని
జూచి రచించితిని దీని; సుజనులు నెరసుల్
దోచినయెడ దిద్దుదు రని
నాచిత్తములోన నమ్మినా ననయంబుక.

శ్రీమోక్షగుండ రామాయణమునందలి బాలకాండము.

స మాప్తము.

శ్రీరామచంద్ర గురు పరబ్రహ్మజ్ఞానమః

అ వి ఘ్న మ స్తు.

శ్రీమోక్షగుండరామాయణము

హ రి క థ.

అ యో ధ్య కాం డ ము .

క. శ్రీరాముడు జానకితో

నారూఢిగఁ గలసి మెలసి యంతఃపురిలోఁ

గూరిమిని నున్న వేళను

నారదుఁ డరుదెంచె దర్శనము జేసికొనన్.

కీర్తన-కళ్యాణి-అదితాశము.

సీతాధిప కరుణాసాగరా॥ సీతా॥

ఃధారాది షడ్బసమన్విత బోధరూప గుణభూషణ-గుణభూ॥సీతా॥

పద్ధస్పటికవిశోభితచిన్మయ సిద్ధయోగి హృద్గోచరా ॥సీ॥

వృష్టిసమష్టిమయప్రపంచఘన సృష్టిస్థితిలయకారణా॥ సీ॥

రాక్షసహర నారాయణకవినుత మోక్షగుండపరిపాలకా॥ సీ॥

తోః అరుదెంచిన యాసురముని కెదురుగ; దరుణితోడఁ దా
నరగి, సరగున రఘుపతి సాష్టాంగనమస్కారము లిడియెనుజెలఁగి
॥రామ॥

మునినాయక మాబోటిగృహస్థుల కనయంబును మీవంటి
ఘనులదర్శనము గలుగుటచుర్లభ, మనఘుండ నైతిని మంటి॥ రామ॥

వ. అనిన నారదుఁ డిట్లనియె:

కీర్తన-ఫరజురాగము.

నీమాయను దాటఁగ నేర్తునా రామ॥నీ॥

ఏమాత్రము నీ యెరుక లేకయ సామాన్యముగను సర్వేశా హరి॥నీమా॥

నీవు హరివి, శ్రీదేవియ జానకి; దేవ, నీకృపచేఁ దెలిసితి రామ॥నీ॥

సకలపురుషరూపకుఁడవు నీవే! సకలయువతు లీజనకజ; రామ॥ నీ॥

భువిని మోక్షగుండధవ నారాయణకవిచుత, సాధుల గావగదేరామ॥నీ॥

గీ. రాజ్యభారంబు దశరథరాజ నీకు

నీయఁ దలఁచెను దాని నీ వియ్యకొనిన

రావణాదినిశాటవర్ణముల ద్రుంచి

మమ్ము రక్షించు తెన్నడు మదనజనక !

వ. అనిన శ్రీరామచంద్రుఁడు నారకున కిట్లనియె:

కీర్తన-అదితాశము.

దేవ మునీశ్వర దెల్పెదను నా వాక్యంబులు నమ్మివిచు! రావ

ణాది దుర్మార్గుల ద్రుంచి సురావళిఁ బో) పట కరుదెంచెదనే ॥దేవ॥

దండకాటవిని దాపసవృత్తిని నుండెద బరునాల్గే డ్లచట; మోడుగ
నీతా మిషమున ఖలులను ఖండించెద మోక్షగుండేశుడనై ॥దే॥

వ. ఈ ప్రకారంబున శ్రీరామచంద్రుని రావణవధార్థము చను
మని ప్రేరేపించి ముమ్మాఱునమస్కరించి రామునిసెలవు పొంది నార
దుండు యథేచ్ఛఁ జనియె. అంత దశరథమహారాజు రాజ్యపాలనంబు
చేయుచు గొలువు కూటంబున బరివేష్టించియున్న సభ్యులఁ గని
యిట్లనియె.

కీర్తన-అదితాశము-కాళీరాగము.

వీను డిది సభవారు వీన్నప మొక్కటి ఘనముగ ముదిసితి
మనమున రోసితి పనిఁబూని రాజ్యముఁ బొలింప జాలను; గనుక రాము
నకును గట్టుదు బట్టము ॥వీను॥ మీ కిది సమ్మతమేకద దీనికి జేకొని

సర్వము సిద్ధము నేయుడు మాకులమున గల మర్యాద యగు నిది;
యాకరుణాంబుధి మగ్రజు డద్భుఁడు ||విచు|| భరత శత్రుఘ్నులు పర
గఁగ లే రిట నరిగిరి మాతుల పురమును జేరఁగ ధరను నారాయణ
దాసచతుఁ డగు వరమని మోక్షగుండహరిని దలంచుచు ||వినుఁడిది||

తో. వదలక దశరథువాక్యములు సభవారలు దా నూలించి,
సదమలగుతులయి సంతోషించుచుఁ బిదస ననిరి యోజించి ||రామ||

కల్యాణి-ఆదితాళము.

ఇది ఘనకార్యము భూవరా! మా ||కిది|| ఎదలోపల నీ వెంచిన
కార్యము ముదమున జేయుము చాలు ||ఇది|| మేలుగ ద్రిభువన మేలేడు
నేతకు నీలోకము నేయి టెంత ||ఇది|| మోక్షగుండ రామమూర్తిని
మా కధ్యక్షుని జేయుము రాజ ||ఇది||

వ. అనిన,

దశ-తోహర: అప్పుడు దశరథుఁ డావసిష్ఠుఁ గని 'యమ్యూ,
కులగురువర్యా! ఇప్పుడు రాముని కిది యెఱిగింపఁగ నేగుడు సద్గుణ
ధుర్యా||రామ||

క. అనుడు, వసిష్ఠుఁడు రాముని

గన నేగినవారిరాకఁ గని రాముఁ డెదు

రొకని, కాళ్ళు గడిగి తజ్జల

మును శిరమునఁ జల్లుకొనియె ముదితయుఁ దానున్.

వ. ఇట్లు కులగురువునుదోడి తెచ్చి రత్నపీఠంబుపయిఁ గూర్చుండఁ
జేసి పూజించి కరకమలంబులు ముకుళించి రాముఁడిట్లనియె.

ఆటతాళం (నమిలాం) వలె.

మాకు శుభంబు మీ రాక కేవలమును శ్రీకరమై యున్నది,
ధీరవర||మా|| ప్రాకటముగ గృహపావన మాయెను. మాకుల మీదె
పొదలె ||ధీర||తమపాదాంబువు చాల్చుటకతన సార్లకమామె నాజరుము

॥ధీర॥ అవిరళమోక్షగుండాధీశు గొల్చు మీ రనఘులు ధన్యా
త్ములు ధీరవరా॥మా॥

సం-తో. ఇవకుల వర్ణుండీరీతిగ నన విని వసిష్ఠమునివరుండు
మనమున నలరుచు మాబోంట్లను నీవు మా యలఁ బెట్టె ద
వెపుడు॥రామ॥

నీపదజలమును నెత్తిని దాల్చెను నీలగళుండు ప్రియమునను;
నీపదజలమున నీరజభవుండు పునీతుడయ్యె గ్రమమునను ॥రామ॥

ఇటు నుపదేశించుటగాదే యిలలోగల జనులకును బటుతర
సాక్షివి పరమాత్ముండ వను ప్రజ్ఞగలదు మీదయను ॥రామ॥

వశి-జంఘూటి-అటతాళం.

దేవదేవుండవు నీవు పుట్టినావు! రావణవధకు శ్రీరామా! రామా!
వేవేగ మీసేవ గావింప నీదూష్యజీవనమందుంటి నీవటకు ॥దేవ॥

అగుణుండ వగు నీవు సగుణుండ వై యిందు భగవంతుండనగు
బ్రబలితివీ; తగ నిన్నుఁ గనుఁగొంటి ధన్యుండ నయితిని జగదీశ మాయ
లోఁ దగిలింపకే॥దేవ॥

గురుగురుండవు నీవు, గురుఁ డని నన్ననుట కరమొప్పు నా
భాగ్యగరిమగాదే! నరపాల, తాఘూరి నారాయణార్చిత, వరద,
మోక్షగుండవాస! రామ॥ దేవదేవుండవు॥

వ. అనిపలికిన సంతోషించి శ్రీరామచంద్రుం డిట్లనియె.

తోహర: మీ రరుదెంచిన కారణ మేమో కోరి తెలుపు మో
స్వామీ! సారెకు నేశిరసావహించి యది సలుపును సంశయ మేమీ!

వ. అనిన వసిష్ఠుండిట్లనియె.

కీతకన-మధ్యమావతి-రూపకము.

రఘునందన! రఘునందన! రఘునందన! రామా! రామా!

అఘసంహర, రాజ్యము నీ కర్పింపఁగ నెంచె రాజు॥ రఘు॥

ముద్దయతోఁగూడ నొక్కప్రొద్దుండుము నేఁడు; రేపు ప్రొద్దున
మీతండ్రిగారి యొద్దకు నేతెంచినచో ముద్దుగ నన్నియుఁ దెలుపును
॥ రఘు॥ ఈక్షితిపరిపాలనమున కీవ యర్హుడగుదు వయ్య! మోక్షగుండ
పురమందిర, సాక్షాన్నారాయణకవిరక్షక, నే వీడ్కొనియెద॥ రఘు॥

వ. అనిన,

తోహర: నుంచిని మీయనునుతమురీతి గావించెద బొం డని
యనఁగ, మించినభక్తి నుతించి దశరథునిఁగాంచ నేగి యిట్లనెగా॥రా॥

శ్రీపాఠఁగరఘరాముని కన్నియుఁజెప్పి వచ్చితిని రాజా! యేను
బుగ నభిషేకద్రవ్యముఁ గూర్పుము రవితేజా॥ రామ॥

క. అనిన నృపాలకుఁడు సుమం

త్రుని గని యటుఁ జేయు మనిన, దోడ్తో భటులన్

గని యతఁ డాజ్ఞాపించుడుఁ

జని కూర్చిరి సకలవస్తు సంభారంబుల్.

ర గ డ :

అంతనృపాలకు నాజ్ఞను జారులు,

వింతఁగ దెల్పుఁగ విని యాపారులు,

చెలుపుగఁ బురి గై సేసిరి చెలఁగిరి;

నిలయంబులు పన్నీటను నలికిరి;

ముత్తైపుముగ్గులు ముదమునఁ బెట్టిరి;

చిత్తరు వలదిరి, చిలుకులుగొట్టిరి;

పలుతోరణములు బరువడి గూర్చిరి;

చలువపందిళ్లు చయ్యనఁ దీర్చిరి;

ఎచ్చటఁ గన వాయింతురు భేరులు;

ఎచ్చటఁ గన దీవింతురు పౌరులు;

తులగానని బహుతూర్యనాదములు

వెలసెను నంతట విపుల మోదములు;
 కడువడి గాయకగణములు పాడగ,
 గడనచేడియలు ఘనముగ నాడగ,
 మంగళజలములు వుటి తెప్పించిరి;
 అంగుగ నభిషేకార్థమ్ముచిరి;
 పురియెల్లెడలను బాలుపునఁ జూడగ,
 మురియుచు జనములునుచ్చటలాడగ,
 నాకలకలరవ మటు మందర యను
 కైకదాసి చక్కఁగఁ దా వినియును,
 నొక్కమేడపై కొయ్యన నెక్కియు,
 గ్రక్కున నాశ్చర్యంబునఁ బొక్కియు,
 రామునిదాదిని రయమునఁ గనుగొని,
 భామిని యిట్లని శలికెను ఘన మని:

జంఘూటి: ఆదితాళము.

ఏమది! చెలి! నామది! కెరిఁగింప వమ్మ॥ యే మది॥
 భామినిరో! పట్టణము నేమిటి కలంకరించి॥ రే మది॥
 కానఁగను కౌసల్య దానముల నిచ్చుచున్న॥ దే మది॥
 చేడియలు నేఁ డేమొ వేడుకలు సేయుచుండి॥ రే మది॥
 భామిని శ్రీమోక్షగుండస్వామి దయతోడఁ దెల్పు॥ మే మది॥

తోహర: త న్నడిగిన మందర కారాముని దాది యిటుల దా
 నియెన్: బన్నుగ రాముని పట్టాభిషేకం బెన్నఁగ రే పన వినియెన్
 రామ॥ తందర నొందుచు మందర కైకేయి మందిరమునకును జేరి,
 కిందటి కసి దీర్చికొన సమయ మని దందడిపడి యానారి॥ రామ॥

కేళీగృహమున డోలికమీఁదను బూలపాన్పుపై జాల లీలతోడ
 నవళించియున్న యా లేమ కనియె నవలీల॥ రామ॥

కళ్యాణి: ఆదితాళము.

సరోజసమానముఖి! భరింపఁగ జాల సఖి! సరోజ॥

నరేశ్వరుం డరే! యరే! ధరిత్రి నెల్ల రాముఁడే భరింపఁగ వరిం
చెఁగ బరోక్షుంబునఁ॥ సరోజ॥

ననున్ గనుంగొనున్ బ్రయంబునన్ విభుం డనంగ నేదినంబున్
ఘనంబున్ వినేయుండుదఁ॥ సరోజ॥

క్షమాధిపత్య మెల్ల నీ కుమారు డూన మోక్షగుం డ
మాన్యుండు మీకున్ బ్రమోదం బిడున్॥ సరోజ॥

తోహర: నీమీఁదను గడుఁ బ్రేమగలిగినన్ నీకొండుకును, బోనాడి
రామున కిచ్చునె రాజ్యము దశరథరాజు కపటి వగలాడి॥ రామ॥

వ. అనిన విని కైకాదేవి మందరను గసరివైచుచు నిట్లనియె:

దర్బారు: ఆదితాళము.

రామున కియ్యగరా దటె! రాజ్యము, గోమలి! నీకింతకూరత
యెటు గలిగె ! ॥రామున॥

ఘనముగ గౌసల్య కన్నను మిన్నగ గనుచుండు నన్నును; గడు
గుణవంతుఁ డగు ॥రామున॥

ఈమేలువార్త నా కెఱింగించినందుకు బ్రేమతో ముత్యముల
దామ మిచ్చెదఁ గొను ॥రామున॥

భరతున కైన నేమి ! ధరమోక్షగుండ రఘునరునకు నైన
నేమి ! యిరువు రొక్కటె నాకు ॥రామున॥

వ. అనిన మందర గటకటపడుచు నిట్లనియె:

తోహర: నీసంతోషమునీటనుగలియను! నీసుతుఁ డెక్కువగాదా!
ఈసు వహింపవు ఇంతమూర్ఖ మా ! ఇచ నయినను వినరాదా ॥రా॥

పీలురాగము: ఆదితాళము.

తల్లితల్లి ! భరతునితల్లి ! నన్నుగన్నతల్లి ! వినుమీ తల్లి ! తెలిపెద || తొల్లి నన్నునీతోఁ గూడ మీతల్లిదండ్రులే దాసిగ బంపిరి ||త|| తడయక రాముని, ధరణీజను నీకొడుకును గోడలుగొలువఁగ వలదా! ||త|| సవతి యయిన కౌసల్యకు లోబడి తివిరి దాస్యవై తిరుగవలదే నీవు ||త|| ఆక్షణమే వారిపక్ష మగును పతి మోక్షగుండవిభు సాక్షిగఁ దెలిపెద ||త||

తోహార: భరతుని దేశప్రభుని జేయు మని పదునాల్గేండ్లదవులకు బరువడిరాముని, బంపు మనుచు నీవరు నడుగుము ! మేలు మనకు ||రామ||

వ. అని త్రివక్రవక్రోక్తులు విని కైక యర్థాంగీకారంబున—

కీర్తన: ఆదితాళము.

ఏ మని యడిగెద నామనోనాథుని రాముని గాననసీచు కంపు మని ||ఏ|| అడిగితిభో న న్నదలించును గాని, చెడుకార్యంబును జేయు నటే సఖి! ||ఏ|| కైకమానస మెంతకతినం బనుచునులోకులున్నచుకోకను బోదురా ||ఏమ|| సాక్షాన్నారాయణరక్షకుఁడయినట్టి మోక్షగుండే శుఁడె మోహన రాముఁడు ||మని||

ద్వి: అని యిటు పలికిన నాకైకతోడ
ననియె నా మందర యతిహర్షమునను:
యువతి! దేవాసురయుద్ధంబునందుఁ
దవిలి యేతెంచియు దమకుఁ దోడ్పడఁగఁ
నిండుండుగోరిన, నేగెను దశర
థేంద్రుఁడు; నీ వప్పు డేగితి వెంట;
రథచీల యూడంగ రణమధ్యమందు

రథచీలగా నీకరం బుంచి లేబల !
 నీను ధైర్యమునకు నృపుఁ డలరారి,
 నీదుకోరికదెల్పు, నే నిత్తు రెండు
 వరముల ననియె; నీ వలన నేవింటి;
 మఱచితి వీవు నే మఱువంగలేదు
 ఒకదానికిని రాము నుగ్రాటవులకు
 బ్రకటితంబుగఁ బంపఁ, బదునాలుగేండ్లు
 మఱియొకదానికి మనభరతునకుఁ
 గరుణతోబట్టంబుఁ గట్టునట్లుగను
 గోరుము నీకోర్కెకొనసాగువిభుఁడు
 సేరవచ్చెడు వేళఁ జెచ్చెర వచ్చె.

వ. మఱియు—

చేగడ: ఏకతాళము.

జవదాటకే చానరో నామాట ||జ|| ధవళాక్షి నీకోపభవనము
 జేరుము ||జ|| అలివేణి! సొమ్ము లలంకరింపకు; మలినాంబరము మానక
 గట్టుము ||జ|| క్రిందఁ బరుండుము; సుందరి! నాథుని జిందరవందర
 చేయుము; నామాట ||జ|| మోక్షగుండేశుని సాక్షిగ బల్కెద
 దీక్షతో నీకోర్కె దీరును; నామాట ||జ||

తోహర: అప్పుడు కైకదాసి యగు మందర తన కుపదేశించిన
 కరణి, జపలతనొందక సలుప దలఁచి కోపసదనము జేరియు దరుణి||రా||

భూమిపయిఁబడి పొరలుచు నుండఁగ, భూమిశ్వరు డేతెంచి,
 కామిని బొన్పునఁ గానక కావలికాని నడిగె వివరించి ||రామ||

‘కైక యేదిరా! కనబడలే’ దనఁ, ‘గారణ మెఱుంగను రాజా!
 పాకటముగ గోపభవనము చేరెను బరికింపుడు మారాజ’ ||రామ||

క. ద్వారకుఁడు తెలుపఁగా నా

నారీమణివాతఁ దెలిసి నరపాలుం డే

కారణమో యని పొగులుచుఁ

జేరగఁ జని దేహమును స్పృశించుచుఁ బలికెన్.

కీర్తనః ఆదితాళము.

ఇది యేమే ! సుదతీలలామా ! యిటు మల్పిచూడవే భామా ! ॥ ఇది ॥

కోనులి, నీ కింత కోపము గల్గుట కేమిలోపము వచ్చె ॥ నిది ॥

వెలలేనిచీరలు విడిచి యారీతిగ మలినవస్త్రము గట్ట ॥ నిది ॥

కొమ్మరో ! రత్నపుసొమ్ముల నొల్లక నెమ్మది వగవగను ॥ నిది ॥

మృదుసుమతల్పము వదలి యీ నేలను సుదతి పరుండగను ॥ నిది ॥

ఓమోక్షగుండస్వామియె సాక్షిగ నీమాట మీఱలేదే ॥ యిది ॥

తోహర. ఎవ రయినను ని న్నెగ్గులు పలికిన వివరింపుము
నాతోను! భువిఁ జెలు లయినను, బురుషులు నైనను, బారిగొందును
వ్యధ మాను ॥ రా ॥

నినుమన్నించిన నిరుపేదల నైనను ధనికుల జేసెదను! నినుదూ
రినచో ధనికులయిన నిర్ధను లగునటుఁ జేసెనను ॥ రా ॥

రామునిసాక్షిగ రమణిరో నీతల పే నుయినను నేదీర్తు; భామి
నిరో! నా ప్రాణము లిమ్మని పలికిన నవి యర్పింతు ॥ రా ॥

వ. అని దశరథుఁడు ప్రతిజ్ఞగాఁ బలికినవాక్యంబుల కలరికన్నెత్తి
చూచి తిన్నగా లేచి గద్గదస్వరంబున నిట్లనియె:

జంఘూటి-అటతాళము.

మాట దప్పకు రాజచంద్ర ! కోటిసేయును నీమగుణము భూ
మీంద్ర ! ధాటిగ దేవ నిశాటులయుద్ధము నాటివరద్వయ మీనాడు
నేరవేర్చు ॥ మాట ॥ ఒక్కదానికి భరతునకు గ్రక్కున బట్టము గట్టు
కొదనకు తక్కుక రెండవదానికి రాముని నిక్కడ నుంచక నిలువెళ్ళ
వంపు ॥ మాట ॥

దండకాటవి కేసు మనుము; దండిగ బనునాలుగేం డ్లుండు
మనుము; ఖండితమిదియ నాకాంక్షిత మగు; మోక్షగుండదేవునియాన
రెండవది కోర ||మాట||

తోహర: పిషాగువంటి యా నుషుగు కర్ణములఁ బడిన మాత్రము
న నపుడు, గడగడ పడకుచుఁ గడువడి మూర్ఛిల్లి పడియె బుడమిపయి
స్పృశు ||రామ||డుకొంతకాలమునకును దెప్పిరి తన చెంతనున్న కామినినీ,
యెంతయు గని తనమంతన మెరియగ జింతతో ననె నత్తటిని ||రా||

ముఖారి-అటతాళము.

కలికీ ! యిది యేమే ! నాతో నిటు పలికి పుంమేమే || కలికీ||

కలికీ ! రాముని దండకావనములకు బంపు మటంచు నాతో
నలుకకయ, కఠినాత్మురాలా! పలుక నో రెల్లాడె నీకుఁ ||కలికీ||

నిరతము బొగడుదువు రాముగుణనికర మెన్నుదువు; సరగనా
కుపచారములు దా సలుపు నాకౌసల్యతోడను । సరిగ ననుచుండు
దువు నీ వీనఱకు, నది యిపు డేల మాటచితి|| కలికీ||

ధరలోఁ దాఘ్నూరినారాయణదాసు కడఁజేరి వరము లిషా త్రి
మోక్షగుండ నివాసుఁ డెదలో మెచ్చ వలదా! భరతుఁ డిల నేలినను
రఘుపతి పురములో నుండుంగ దగడా|| కలికీ యిది||

తోహర: అని యిటు భూపతి యతిసిఘ్నరములనాడిన విని
యాకైక, మనమున గోపము మల్లడిగొనఁగా మగనిమాట గైకొనక
||రామ||

యదుకుల కాంభోజి-ఏకతాళము.

నచుఁ గారింపక మూచుమా ! నాథా ! నాథా ! ||నను||

మనమున నిసుచుంత నిను నమ్మగా లేరు ||నచు||

వేళాకోళా లేలా! వేలా! మరుజాధిపాల! నచు||

పలుమాటలచే ఫలమా ! యిల బొంకుల మారివి చాలు
చాలు ||నను||

జలజాప్తాన్వయజాతుల్ దెలియ న్నవ్వులకైనన్ గలలో బొం
కరు నీ వాకులజాతుండ, జలమర్యాద దలపోయంగవలదే ||నేడునను||

‘మన సొప్పొతు, బనిగావెంతు, నిను మెప్పొతు, వినుమానింతు
ననుచును మొదటన నవి తెలిపిన వెనుకను విన సైపక వెతజెందె
దపు ||నను||

నాకన్న మిన్నయశాకాంత లెన్న నీ కున్నవారు గా కేమి!
యింక నీకా వరంబులో కైక యీను పో! కాద టంచుబోదోలరాదే!
యీకపటము లిటు ఘటింతుచుచు ||నను||

సరగ మోక్షగుండేశు సాక్షిగ శ్రీరామునకున్ ధర యిడి నీ
దేవులతో, జిర సౌఖ్యంబుల దేలు ! భరతుడు నేచును మేచుల్ దొరగ
ద; మా తరునాతన్ నిరంతరము సరాసరిగ జరించినను భరించెదరె!
సరెసరే ! ధరారమణ ! ||నను||

వ. ఇట్లు కైక మాట్లాడిన కఠోరవాక్యంబులకు బదులు చెప్పు
టకుఁ దోఁపక దశరథుండు మహాదుఃఖాంబుధి మునుంగుచు నా
రాత్రి నాలుగుజాములు నాలుగు యుగంబులుబోలెఁ గడపుచుండె.
అంత నుదయమైన నక్కడ రాముపట్టాభిషేకమందిరమున కందఱుఁ
జేరిరి,

ఉ. అంతట జానకీసహితుఁ డైన రఘూద్వహుఁ డగ్నికార్య మ
త్యంతముదంబుతో సలుపునట్లుగఁ జేసి వసిష్ఠమాని ధీ
మంతునిజూచి పల్కెను: ‘సుమంత్ర! ముహూర్తము వేళయ్యెయ్యభూ
కాంతుఁడురాఁడు! కారణము గన్గొని యాతనిఁ దెన్ను వెంబడిన్.

తోహర : అంత వసిష్ఠుని, యానతిచేత సుమంత్రుఁడంతిపురి
కరిగి, యింతి, ‘విభుఁడు సభ కేటికి రా’డన, నిట్లు కైక యనెఁ దిరిగి
||రామ||

జేహీగ్: ఆదితాశము.

వినుము మంత్రవర్యా! కనకాద్రిధైర్య! ఘనగుణధుర్య! మన
రాజుచర్య || విను || రామునిమీది ప్రేమతో రాత్రి యేమియు నిద్ర
యెఱుంగకయుండె || విను || ఈవరదనుక లేవంగలేదు; కావున నీవు గడు
వడిఁబొమ్ము || విను || భూమిశుఁ జూడ భువిమోక్షగుండధాముని
రాముఁ దగ ర మ్మనుము || విను ||

తోహర: 'రా జదేమికారణమున బలుకడు రాజీవాక్షిరో!'
యనఁగ, రాజు సెప్పు మన నే జెప్పితి నిక రాముని ర మ్మను
మనెగా || రా ||

కైక యిటుల బల్కఁగను సురుత్రుఁడుగదిలిపోయిర ఘోషిని,
బ్రాకటముగ గని పదముల కెఱిగియుఁ బలికె నపుడు నెమ్మదిని || రా ||

కీర్తన: ఆదితాశము.

రామ! రమ్మిక రఘురామ! లెమ్మిక; భూమివిభుని జూడగాను
బోద మింపుగ || రామ || నిన్ను బిలువగ రాజు నన్నబంపెగా, బన్నుగ
నాకైకయింట నున్నవాడుఁగా || రామ || తడవుసేయక! రాఁ దగుసుమీ
యిక! బుడమి మోక్షగుండదేవ, పోయి చూడఁగ || రా ||

వ. అని చెప్పిన,—

తోహర : అపుడు రాఘవుం డనుజ యుతంబుగ నరదము నారో
హించి, విపులవేగమున బిత్పసన్నిధికి వింతగాను జనుడెంచి || రామా ||

తనపాదములకు దండముపెట్టిన తనయునిలేవగదీసి, కనికరమున
నాగాఢాలింగన మొనరిచెఁ జేతుల గదిసి || రా ||

వ. అంతట,

క. హోహో! యని దుఃఖించుచు

మోహంబున దశరథుండు మూర్ఛ మునింగెఁ

అహో! యీ దుఃఖంబున

కే హేతువా యనుచుఁ గైకఁ నినకులుఁ దడిగె.

వ. 'ఈ ప్రకారంబున నన్నుఁ బిలిపించి మహాత్తరమయిన దుఃఖాంబుధిలో దశరథుండు మునుంగుచున్నాఁ డదేమికారణము తల్లీ!' అనిన, రామునకుఁ గైకాదేవి యిట్లనుచున్నది,

కాఫీరాగము: ఆదితాళము.

రాజుడుఃకాఖరణంబు రామ తెలిపెద; దేజ మలర నీక చెల్లు దీనిదీర్పగ॥ రాజు॥ నాకు రెండువరము లిచ్చినాడు; పిమ్మట శోక మొందుచున్నవాడుచూడు మిచ్చట॥ రాజు॥ నరకములకు బాపి తండ్రి నరసి పోచిన వరసుతుండె పుత్రుడనగ బరగు జూచిన॥ రాజు॥ ఆడి తప్ప లేకయున్నవాడు జనకుడు; నేడు మోక్షగుండనగరనిలయ! పలు కడు॥ రాజు॥

వ. అనిన రాఘవుండిట్లనియె,

యదుకుల కాంభోజి: ఆటతాళము.

జనకుని కార్యము సలుపలేనట్టి యాజన్మ మేటికమ్మా॥ జన॥ జనయిత్రి; యిట్టిజీవనము కంటె విషమైన ద్రాగుట మేలు॥జన॥ రాజాజ్ఞ యైన నీరాజ్యము నైనను, భూజాతనైన విడుతు॥ జన॥ మోక్షగుండ విభుసాక్షిగ తత్త ణమున వచింపుము తల్లీ॥ జన॥

తోహర: అనిన వాక్యముల కతిహాషణంబున శనియొక గైక రామునకు: దనయ! వరద్వయమున కొక్కటికిని: నిను బంపగ వనము నకు॥ రామ॥ కడనుదానికిని: పుడమికి భరతుని యొడయని జేయగ నడుగఁ దడయక ప్రత్యుత్తర మీయక చాబడియున్నా డని నుడువ ॥రామ॥

వ. నీకుఁ బట్టంబు గట్ట యత్నించుచున్న రాజును జూచి భరతునకు బట్టంబు గట్టు మనియు, రాముని జటావల్కలములు ధరించి దండకాటవులఁ బదునాలుగేం డ్లుండఁ బంపు మనియు నేను గోరితి. తొల్లి నాకిచ్చిన రెండువరంబులు లే దన జాలక నిన్నుఁబాసియుండ లేక దుఃఖించుచు నీతో మాటలాడుటకు లజ్జించియున్నాఁడు. కాబట్టి

పితృవాక్యపరిపాలనము చేసి కీర్తివడయుము కుమారా! అని న
కైకమాటల కామోదించి రఘునందనుండు,--

అటతాళం (రామకృపా) వలె.

బోయెద బోయెద బోయెద నాతల్లీ! హాయిగ నే దండకాటవి
జేరగ; భరతున కీరాజ్యభార మర్పించియు బరువడి బిత్తువాక్య పాలన
జేయగ||బోయెద|| ధరణి మోక్షగుండధాముని సాక్షిగ నరమర లేక
నన్నంపు ముమ్మాటికి||బోయెద||

వ. అని రాముఁడు బలుకుచున్న సమయంబున దశరథుండు
మూర్ఛదేరి కుమారునిం జూచి శోకావేశంబున-

తేవారము: హా! నా కుమారా! రామా! హా! త్రిలోకాభి
రామా!|| మానుగ రాజ్య మిచ్చి మరల గైకొంటి హెచ్చి నేను భ్రాం
తాత్మకుండ నీచవర్తనుఁడ జడుఁడఁ| గానలకు నీవు సనినఁ బ్రాణముల
నిలువఁ గలనా!

వ. అని పలికినఁ దండ్రికి నమస్కరించి యుత్తరీయంబుచే
గన్నులఁ నీరు దుడిచి దుఃఖ మపనయించుచు రాముం డిట్లను
చున్నాఁడు,

కీర్తన-ఏకతాళం.

వగపేటికి నాతండ్రి! వనసీమకుఁ బనుపండి! తగ బదునాల్గొట్టుం
డి తడయక వచ్చెద జుండి! లెండి లెండి జగతీశ మాటమీఱజూడండి
||వగ|| తమవాక్యముఁ బాలింపన్ దల్లికి బ్రియమును గూర్పన్ అమ
రుల కార్యము దీర్పన్ అట మౌనుల సేవింపన్ వేగన్ బోగన్ సమ
కూరె నాకు గాన భావింపన్ ||వగ||

వర రాజ్యసుఖముకన్నన్ వనవాస మధికమెన్నన్ భరతుని
ప్రభువుగ గొన్నన్ బాలించును గనుగొన్నన్; వత్తున్ జొత్తున్ ధర
మోక్షగుండదేవు కృపయున్నన్ ||వగ||

వ. అని యిట్లు దండ్రినూరడఁ బలికి తత్క్షణంబున రామ
లక్ష్మణులు కౌసల్యమందిరంబున కరుదెంచినప్పుడు,--

తోహార: శ్రీరామునకును త్వేనుము గలుగగ గోరి బ్రాహ్మ
ణుల కెల్ల, భూరిదక్షిణలు పొలుపుగ నిచ్చుచు బొదలుచుండె గౌసల్య
॥రా॥ ఆమెను గని సాష్టాంగమొసర్చిన నాలింగన మొనరించి, ప్రేమ
ముద్దుగొని ప్రియమున నన్నము వెట్టెద ర వ్మన గాంచి ॥రాను॥

వ. నాయనలారా! నన్నుఁ గన్నతండ్రిలారా! ఆఁకొనివచ్చినారు
అన్నంబు వెట్టెదఁ గదుపారఁ దిందురుగాకరంప! బంగరుకొండా! ఖండిత
ఖండేందుధరకోదండా! యనిన నమ్మకుఁ జిన్నికుమారుం డిట్లనియె:

శహస: రూపకతాళము.

దండకాటవులకు బోదుఁ దండ్రీయాజ్ఞను ॥ నేదండ॥ దండమిదిగా!
సెలవొసఁగుము, దండిగ భూమండలి కధిపుం డట భరతు డింకనే
॥దండ॥

కైకతల్లి గోరెనిట్లు కన్నతండ్రిని: పోకదప్ప దమ్మ నాకు
వ్యాకులమున శోకింపగ నీకేటికి నూటడుమా ॥ దండ॥

ధారుణి శ్రీమోక్షగుండధాముని కృపను జేరుదు బదునాలుగేడ్ల; కా
రూఢిగ నీ రాజ్య మపారంబుగఁ బాలించెద ॥దండ॥

వ. తండ్రియానతిచే నిండిన వేడ్కతో దండకవనమునకేగి పదు
నాలుగేడ్లుండి పిమ్మట వచ్చెద నవార్య ధైర్యంబున నారాక కెదురు
చూచుచుండుము తల్లీ! యాశ్రితజనకల్పకవల్లీ!

తోహార: శ్రీరాముం డిటు చెప్పినపలుకులు చెచ్చెర కర్ణము
లందు, నారసములవలె నాటిన మూర్ఖిల్లి నాతి తెప్పిరిలి కుందు॥రాను॥

హిందూస్తానితోడి-అటతాళము.

అయ్యయో! యెటువిందును! హావిధిని నేమందును! నియ్యెడ
నెటు నుందును! యెటుల మఱచియుందును! ॥అయ్య॥

భరతుఁడు ప్రియుఁ డయినను బట్టము గట్టినను బురము విడిచి
నిన్నట బొమ్మనగ నేటికి॥అయ్య॥

మోక్షగుండనిసాసునిసాక్షిగ నిను బాసి నే నీక్షితి నెటు లో
ర్తును! ఏది ది క్కని జూతును ||అయ్య||

సీ. వన్నెలఁ దేటు నీచిన్నారి నెమ్మోము
నెన్నఁడు జూతురా! కన్నతండ్రి!
నాయన్న! నాకూన! నాపట్టి! యని యింక
నెన్నడు పిలుతురా! చిన్నితనయ!
సూపాన్నపాయసాపూపశాకాదు లిం
కెన్నఁడు నిడుదురా యిద్దఱరిత!
అమ్మా!యటంచు నెయ్యమ్మన నను బిల్వ
నెన్నడు విందురా నృపకుమార !

గీ. కంటకశిలాదిదుర్గమకాననముల
నిడుమలం బడ నెట్లు సహింతు వన్న!
కంటఁ బగవట్టి యీకైకకారణమున
బాపురే ! బ్రహ్మయిటులెడబాపె మనల.

కీర్తన. పీల్ రాగము: అటశాశము.

నినుఁ బాసి మే నెట్లు నిలుపుదు నకటా ! వనముల దిరుగ నే
వత్తు నీవెంట ||నిను|| ప్రియురాలిమాటకు బ్రియుఁ డొప్పి నేఁడు భయ
విషినముల వెంబడి బంపినాఁడు|| నిను|| నిను నదృష్టశాలి యని గురుఁ
డనియె జనన కాలమున; నిశ్చయము గాదాయె ||నిను|| నోము లె
న్నెన్నియోనోచి కంటినిరా! యీమేలు సవతి సహింపదాయెనురా !
||నిను|| మఱిమోక్షగుండేశుఁ డరగంట నరయ వెఱపులు గలిగె
యీవెతలాయెఁ దనయా ||నిను||

ద్వి|| కైకకు వర మిచ్చు కారణంబునను
నాకూర్మితనయ, కాననసీమలకును,
బా మ్మనుచున్నాఁడు, భూపతి నేఁడు;

నేమ్మది వల దని నేనుజెప్పితిని;
నామాట విందువో! నాయనమాట
యేమటి విందువో! యెటిగింపవయ్య !
తల్లితో సరిగారు తండ్రియు గురువు,
నిల్లు విడిచి పోవ నేటికి వినుము:
వినవేని నేనింక విశ్వంబుమీద
మనియుండుటే కల్ల మటి మటి చూడు॥

ఉ. ఎక్కడ! గైక! యావరము లెక్కడ! గాననలంజరింపని
న్నక్కట! పొమ్మటంచు నృపు డంపుట యెక్కడ ! నీవు పోవుటలో
ఎక్కడ! చాలు నాభరతుఁ డేలినరాజ్యము నేలుగాక, నీ
వెక్కడి కేగఁ బోకు; మనయింట నె నిల్వయు నిర్భయముగ.

సం-తో: అనునప్పుడు దన యనుజాతుఁడు విని, యతిశౌర్యంబున
లేచి, ధనువును జేకొని తల్లియునన్నయు వినఁగ ననియెఁ జేఁజూచి॥రామ॥

లక్ష్మ- బేహగ్: ఆదితాశము.

నాసొంపు పెంపు దెంపు గను రామ ! నిలింపులైన నడ్డమే శ్రీ
రామ! గుంపులైవచ్చిన గుణధామ! కనులఁ గెంపు లొల్క ద్రుంతు
మేఘశ్యామ॥ నా॥

భరతుని దశరథుఁగూడ బట్టి, వారిబందుఁగు లందఱతోడ బట్టి,
పురము దాటిపోవ వెళ్ళఁగొట్టి, నే సరయుదుఁ బట్టము నీకు గట్టి ॥నా॥

ఇల నీ కభిషేకము గాకుండ వేగ వల దన్న వారిఁబట్టి కండఁ
లొలుతు;నీకీర్తి మోక్షగుండపురనిలయ, సకలదిశల వెలయుచుండ॥నా॥

వ. అని విపులోగ్ర మహోగ్రహ సమగ్రుండయి నిగ్రహంబున
నగ్రజుని యగ్రభాగంబున నిలిచి పలికిన లక్ష్మణుని వాక్యంబుల కలరి
కొగిలించుకొని యుపశాంతికొఱకు రాఘవుఁ డిట్లనియె:

తోహరః తమ్ముడ, నీవంతటి శూరుడవే సుమ్ము ! వేళగా
దిప్పుడు; సమ్మతి నోర్చుము; క్షణభంగుర జేహమ్మును నమ్మకు మెపు
డు॥ రామ॥

సారహీనసంసారములో బడి శాశ్వత మని నమ్మెదరు ! సారెకు
బుట్టుచుఁ జచ్చుచు నుందురు జనులు భ్రమలఁ బడియెదరు.

జేహగ్గః రూపకతాళము.

ఏదియు నిజ మనుచు నమ్మరాదు వినుము సోదరా! వాదమేల
నిండ్రజాలవతు గాచా! సోదరా!॥ యేది॥ మనము బొందు స్రక్పందన
వనితాది విషయభోగము లనయము మేఘస్థసౌదామనివిధముగ దెలి
యుము॥ యే॥

కాలినలోహమున జలకణముపడి నశించినపోలిక ప్రతిక్షణ
మాయువు పోవు దటిగి కాంచిన .॥ నేదియు॥

సత్య మయిన మోక్షగుండస్వామి యెఱుక లేకయ మృత్యుపాలై
యమబాధ మిణుకుచుందురౌగాద॥ యేదియు॥

గీ. పాము నోటఁ బట్టువడియుఁ, నీఁగను గప్ప
తినఁగఁ బూనినట్లు, దినముఁ గాల
మనెడు పాము మ్రింగు టరయక యస్థిర
భోగములను బొందఁ బూనుచుండు.

క. కలవంటిది శ్రీ భోగము;
కలిమియు మైసీడ సమముగద! యశావనమున్
జలబుద్బుద తుల్యం బగుఁ!
దెలియక జీవులు భ్రమింతున్ స్థిరమని యనుజు!

క. దేహాత్మబుద్ధి కతమున
మోహించిన జనుల కెట్లు ముక్తిలభించున్!
దేహికిఁ గామక్రోధవి
మోహాది వివర్జనంబై మోక్షమనఁబడున్.

తోహరః కోధముచే నడగును మోక్షంబును; గోధముచే
మది గలగు; గ్రోధముచే హితగురు పితృభాతృలఁ గూల్చుతలపు
మదిమెలఁగు॥ రా॥ కోధముచే నొనఁగూడును సంసృతి; కోధమె
ధర్మక్షయము; కోధము వదలిన గోరిక లెల్లను గొనసాగును నిది
నయము॥ రామా॥ సంతోషంబే నందనవన చుగు; శాంతి కామధేను
వగు శాంతి వహించిన సజ్జనపాళికిశత్రువులెవ్వరొయెఱుఁగుము॥ రామా॥

క. కావున దేహేంద్రియముల

కావల వెఱుఁగొందు నాస్వయంజ్యోతిని స॥

భావించుచు నారబ్ధము

వేవేగమె ప్రాజ్ఞుఁ డనుభవింపఁగవలయున్.

గీ. ఎంతకాలముతన్నుఁదా నెఱుఁగలేఁదా

యంతదాఁక భ్రమించు దేహదులందుఁ;

గాన నయ్యాత్మ నెఱిఁగినవాని నెందు

ద్వేషరాగాదు లఁటఁగ వెఱచువత్స!

తోహరః అనుజన కీరీతిని బోధించియు నాతల్లికి నిట్లనియెన్:
ననుదీవనలన్ వనముల కనుపును; మనమున వగవకునునియెన్॥ రామ॥

వ. ఇట్లు పలికినఁ గౌసల్య సమ్మతించి యరణ్య వాసంబులం
కుఁ బ్రయాసమ్ము లేకుండునట్టుగఁ ద్రిమూర్తులు నిను రక్షింతుగుగాక
యని దీవించె. అపుడు లక్ష్మణుఁ డన్న కిట్లనియె:

ఆదితాశము: తంగంమెట్టు.

శ్రీరామచంద్ర! కారుణ్యసాంద్ర! ధీర! నాసంశయము రాఘ వా
తీతెను నిశ్చయము॥ శ్రీరా॥ నీసేవహూని నే నుండలేను; నీవెంట నే
శత్రును రాఘవా! నీవు వ ద్దనబోకుము॥ శ్రీరా॥ రావలదన్నను బ్రాణ
ములొల్లను: వేవేగ మోక్షగుండ రాఘవా! దేవర! నీసాక్షిగ॥ శ్రీరా॥

వ. అనిన, రాముఁడు సమ్మతించి యీవారఁ దెలుపుటకు సీత దేవిగృహంబున కరిగె. ఆయమ్మ యర్ఘ్యపాద్యంబు లర్పించి యిట్లనిరె

తోహర: శ్వేతచ్ఛత్రము, వివిధవాద్యములు, వెలయఁ గిరీటదులును, ఖ్యాతిగ వదలి యొకండ విటుల రా హేతువు వినవశనెను॥ రా॥

రా-తోహర: దండకాటవికిఁ దరలవలెను మాతండ్రి యాజ్ఞనబల! దండిగ మీయత్తను సేవించుచు నుండుమింట బహువిధుల॥ ర

వ. అనిన,

క. 'ఏకారణమున భూవిభుఁ

డాకానల కేగు మనుచు నాజ్ఞాపించెన్ ?

నాకును వివరింపు' మనన్,

గాకుత్స్వ కులుండు తెలిపెఁ గాంతామణితోన్.

చ. భరతునకుఁ ధరాతలము బట్టముఁగట్టగ నన్నుఁగాననాం
తరములనుండఁ బంపఁగను దద్దయుఁగోరిన దమ్మకైక భూ
వరుని వరద్యయమ్మతఁడు వందురి సూనృతధర్మమూఁదియా
వరములనిచ్చె; నేనరిగి వత్తు నిటన్ వగఁ దక్కి-యుండుమీ !

వ. అని సీత యిట్లనియె.

శంకరాభరణము: ఆదితాళము.

బౌ నాను మీమాట యాశ్చర్య మయ్యెడి గానల నీవుం
నే నింట నుందునె॥ యశానా॥ ఇద్దఱ మొకచోట, నొద్దిక నుందవ
వద్దన బోకుము! వచ్చెద నీవెంట॥ యశానా॥ పతిసేన కన్నను స
గతులేమింక? నీక్షితి నారాయణకవినుత, మోక్షగుండేశ ॥ యశానా॥

వ. అనిన శ్రీరాముఁడు,

తోహర: కంటకంబులును గఱోరశిలలును, గలవు నడువ
లేవు! వంటక మబ్బును ఫలములు దుంపలు భక్షింపఁగ లేవు నీవు॥ ర

ఘోర రాక్షసులు గూరమృగంబులు గునిసియాడునటవినుము
నారీమణి! కాననములకును రానేర వింటనె నిలుము॥ రా॥

వ. అనిన, సీతాదేవి విన్నదనంబున నిట్లనియె.

హిందూస్థాని తోడి; అదితాళము.

గడియయిన గాని మిము విడువఁగఁజాలఁ బ్రియా ! అడవుల
మీతో నుంట యది యింద్రభోగ మగు॥ గడి॥ మీ రారగించినంత
మిగిలిన ఫలమూలాదు లారగించిన నవి యమృతోపమాన మగు
॥ గడి॥ తమతోడ సంచరింప దర్భలు కంటకములు శ్రమలేక మృదువు
లయి రాజిల్లుఁగాదే యిక॥ గడి॥ నేరాక మాన నిక నారాయణాఖ్య
నుత ధారుణి మోక్షగుండధామ శ్రీరామరామ॥ గడి॥

క. మును జ్యోతిష్కులు పలికిరి:

‘తనపతితో నడవికేగు ధరణిజ’ యనుచున్;

నను రా నియ్యనిచో నా

ఘను లాడిన మాటలెల్లఁ గల్గులుగావే !

స్రగ్వీణి. నన్నరా నీయకే, నాథ, మీ రేగినన్

బన్నుగా దేహమున్ బాయ కెట్లుందు! నా

పన్నసంరక్ష, నాప్రాణముల్ నిల్పివే!

తిన్నఁగా నాదు సందేహమున్ దీర్పవే !

సంధి-తో: ఈ మాడ్కిని సతి వేమఱు వేడిన రాముం డిటు
లనె: ‘లలనా! నీమది గనుటకు నేనంటినిగా నిన్ను బాయఁ గలనా॥రా॥

దండకాటవికిఁ దఱలి నావెంబడి, యండజాక్షి! నీవు రమ్మ !
దండిగ నాయరుంధతికి హారములు దగ నుపాయనము లిమ్ము॥ రా॥

వ. ఇట్లు సీత వచ్చుటకు సమ్మతించి వేదవిదులగు బ్రాహ్మణుల
కునుదక్కిన సమస్త జనంబులకును దరిద్రతా హతంబగునట్లు పోడశమహా
దానంబు లవారిగ శ్రీరామ లక్ష్మణు లిచ్చిరి. సీతా కౌసల్యా సుమి

త్రలు సరుంధతి లోనగు సువాసినుల కభీష్టనస్తుప్రలు దానాబుసేయు
చుండిరి, అప్పుడు—

సం-తో: త్రిజటాఖ్యుం డగు ద్విజుఁ డొక్కఁడు దరిద్రంబున
శాధితుడై, నిజకుటుంబమును నిర్వహించుకొన నేరక యన్నాతురుడై
॥ రా॥

గీ: హలికవృత్తిని జీవన మాచరింపఁ
దలఁచి, గుద్దలి నాగలిఁ దలనుమోచి
కొనుచు నేగి, స్వయంకృషిఁ గోరి చేయ,
నతని యిల్లాలు తత్తణ మచటి కరిగి.

కీర్తన: త్రిశజాతిఁ (సతతంబున)వలె.

ప్రాణనాయక ! ఫలమేమి నీ కిక॥ పా॥

మేను సుడివడఁగ మిగులశ్రమల నలయఁగ నేటికి॥పా॥

అగ్రజాతిని బుట్టి యన్యవృత్తికిఁ జొచ్చి తీ గ్రహచారము నే
మందు నయ్యయో! ॥బ్రా॥ ప్రిరామచంద్రుం డవారిగ దాసము
లీరాత్రి విపుల కిచ్చుచున్నాడట॥ పా॥ నీపేరు వివరించి! నీలేమి వచి
యించి, మాపేరు వివరించి మఱియు యాచింపుము! ॥ పా॥ శ్రీ
మోక్షగుండేశుఁ డామహనీయుడు; నీమనోభీష్టము నెఱవేర్చుఁ భో
పొమ్మ॥ బా॥

సం-వ. అని పలికిన భార్యమాటల కియ్యకొని,

క. వ్యవసాయపుఁ బనిముట్లను

ననతలఁ బాఱంగవైచి యాతురమునరా

ఘవ లక్ష్మణు లుండినయెడ

కవనీసురవర్యుఁ డరిగి యతివినయమునన్.

కీర్తన: ఆదితాళము.

రామచంద్రమహా ప్రభో! నామొఱప్రేమతో వినుమా॥రామా॥
నే మహీసురుఁడ నిత్యదరిద్రుఁడ స్వామి త్రిజటు డను నామమువా

డను! దారపుత్రులకు నిరతమః కోరినట్లుగను గూడును గుడ్డయుఁ
గూరిచిపెట్టుట భారమయ్యెను॥ రామ॥ నాదరిద్రము దీరగ దమ రాద
రించి యిష్టార్థపదార్థము లీఁ దగు మోక్షపురీశ వేడెదను॥ రామ॥

వ. అనిన శ్రీరామచంద్రుం డిట్లనియె:

తోహః అన్నిపదార్థము లయిసోయిన విక, నావులమందలు
గలవు; ఎన్నగతాతిని టువ్వినంతవఱ కిచ్చెద గైకొనగలవు॥రా॥

వ. అనిన భూసురపుంగవుం డాశాపాశబద్ధుండై లేచి,

సీ. కుడిభుజమ్మున వేల్పు కొల్లాయిగుడ్డను

బిటబిట నడుముపై బిగియ గట్టి,

దోవతిపై కెగఁ ద్రోసి జుట్టు విదిర్చి

కుటుచగా శిఖ ముడి గుదురవైచి,

ప్రాణానిలములు సరమ్ముల బిగఁబట్టి

పాణియం దొక్కపాపాణ మూని,

కేక వేసియుఁ బిడికిలిబెట్టుగాఁ ద్రిప్పి

యెదమీఁద జందె మ ట్టిట్టుఁ దూలఁ,

గీ. నెమ్మదిని రామమూర్తిని నిలిపి పొగడి,

జూచువారలు రాముండుఁ జోద్య మందఁ,

బ్రదుకుజీవన మిది యని బ్రాహ్మణుండు

తనబలంబున సరయువు దాఁక వైచె.

వ. ఇట్లు త్రిజగంబుండు సరయువుదాఁక రాయివేసియంతవఱకుండు
నావులఁ గొనిన, రాముం డచ్చెరువొంది యిట్లనుచున్నాఁడు:

తోహరః పన్నగ మొదవులఁ బదినూర్ణిచ్చెద, బాపడ, కోరు
మనంగఁ, జన్నమునకు నతిశయ మగున ట్లిమ్మన్న, నిచ్చి పను
పంగన్॥ రామా॥

వ. అవి యన్నియుఁ గొని సంతోషంబున దారాపుత్రులం గలిసి
తన నెలవునకుఁ జని సుఖం బుండె. అనంతరంబున ధనుర్బాణధరులయ
రాను-లక్ష్మణులు సీతతోఁగూడ కాంతారంబునకుఁ బోవ నిశ్చయించి
యనుజ్ఞకొఱకుఁ దండ్రుగృహంబున కరుగుచుండఁ బురజనంబులు గట
కట పడుచుఁ దమలోన—

హిందూస్థాని: రూపకతాళము.

తైక కోరిన వరములెంత శోకకరములు! వీక నెటుల దిరుగుదురు
విపినపథములు॥ తై॥ సీత సుకుమారి నడవఁ జేత గాదుగా! భాతవ్రాత
వాప నేటితరము గాదుగా॥ తై॥ ఈక్షితి దప్పింపరైరి యెవ్వరైనను!
మోక్షగుండవరనగరాధ్యక్షు డయినను॥ తై॥

వ. అని పరస్పరం బాడుకొనుచు వగచుపురజనుల దుఃఖ నివృ
త్తికొఱకు వామదేవుండను ముని యిట్లనియె:

తోహర: మునుపు దశరథుఁడు దనను గూర్చి తప మొనరింపగ
హరి మెచ్చి, కనబడ సీ కేమి కావలె నన నీవు దనయుడ వగు మన
నిచ్చి॥రా॥ రాజుకోర్కె దీరగ నుదయించెను; రావణాదులను గ్రుంచు
దేజ మలర ముని దేవతలను నూరార్చి వేగ బాలించు॥ రా॥

ఆదితాళము: (పరమపురుష) వలె.

ఆదినారాయణుఁ డగు నీరాముడు; నాదిలక్ష్మి సీత యనికనుడు
ఆదిశేషుడే యగు లక్ష్మణుఁడు! మేదిని బుట్టియు మెలగుదురు॥ఆ॥
కరుణతోడ మీన కమత వరాహ నరహరి శ్రీవామన పరశురామ
వరరూపము లీవఱకు దాల్చి రఘువర తనువిప్పుడు వడసెను మా
॥ఆది॥ అక్షయప్రకృతివి: లక్షణు డీతడు; మోక్షగుండపురరక్షకుడు:
రాక్షసగణముల శిక్ష యొనర్పగ నీక్షితి బహురూపు లెత్తుచుండు॥నా॥

తోహర: ఇతనిగూర్చి మీ రేల వగచెదరు! ఇతడు పరాత్పరు
డనుచు, సతతము దెలిసియు, సన్నతి సేయుడు సద్గతి నిచ్చుచు
నునుచు॥ రా॥

తోహార: అనవుడు, రాము మాహాత్మ్య మెఱిగి యాజను
లగ్గించిరి యంత; జనకుని సెలవును గొన జనికైకను గని పలికెను
నాకెంత ||రా||

క. సీతాలక్ష్మణయుతముగ
నాతల్లి ఘోరమా వనంబులకును నే
నీతరివెడలుదు; నీనుడి
నాతండ్రికిఁ జెప్పవచ్చి నాను గదమ్మా!

ద్వీ. అని యిట్లు చెప్పిన నాకైకలేచి
ఘనముగా రామ లక్ష్మణసీతలకును
నారచీరలు దెచ్చి నాతి వేర్వేఱ
వారల కిచ్చిన వరుసతో నంది
రామ-లక్ష్మణులు వస్త్రములు వర్జించి
శ్రీమీఱ దాల్చి రాచీరలు సీత
గట్టంగఁజేకున్నఁ గాంచి రాఘవుఁడు
గట్టంగఁ బూనె నక్కడ నున్నరాజ
వనితలు మొదలైనవారు దుఃఖంప
గని వసిష్ఠుఁడు వలెకైకతో గనలి-
తేవారము: ఏమిదుర్మార్గురాలా! ఇంతకాశిన్యమేల!

రాముబాయంగలేక రమణి సోవంగకైక! భూమిజకు జీర
లీడగఁ బోలునే నీకు వడిగ నీముఖం బరసినంత నిరయ మేతెంచుఁ
గాంత||

కన్నడరాగము; రూపకతాళము.

ఇది నాయ మానె నీకుఁ బాతకి|| యిది నాయ! ఇటుఁ జేయ
లోకదూష్య మని తలపోయలేక కావించితి|| వీదినా||మిడిమేల మేల
యింత! నరపాలచంద్రునకును ననుకూలవతివి గాక! మది జాలినొండ

గావించితి॥విడి॥ రఘువీరుబాయలేము; చనుదేరగలము వెంట మనసార
నందుమీద బాడూరిలోన నీ వ్రండుము ॥ఇది॥ తనతండ్రితోడ గూ
డి, భరతుండు మోక్షగుండపతియండఁ జేటుగాక! నీ వ్రండుచోట దా
నుండునే ॥ ఇదినా॥

ప. అని వసిష్ఠుండు కఠినముగాఁ బలుకుచుధరాపుత్రిదుఃఖాలూ
బరాభరంబులు ధరించి పోవునట్లు నిరూపించె. అంత రాజు కైక
దిక్కుజూచి శోకకోపంబులు మల్లడిగొన నిట్లనియె:

హిందూస్థానితోడి : రూపకము.

అడిగియుంటివా? నన్నడిగి॥ పుడమిజాత లక్ష్మణుల నడవి కను
పగ॥ నడిగి॥ హానివృద్ధులు గాన వైతి నమ్యయో! మానుషాకారమున
నున్న దానవులారా ॥ అడిగి॥ చిర లియ్యగా నీకు ఓతు లాడెగా
నారి, మోక్షగుండపుర నాథు సాక్షిగ॥ నడిగి॥

తో: అని నిష్కరముల నాడి భూషణములును మణి దువ్వలు
వలును, జనకజ కిప్పించిన ధరియించెను దనపతియనుమతమునను ॥రా॥

ప. అంత సీతా-లక్ష్మణసహితంబుగా రాముండు మున్నూట
యేఁబదిమంది తల్లులకుఁ బ్రదక్షిణనమస్కారము లాచరించి సుమిత్రం
జేరి నిలిచిన, నామెదుఃఖి సంతప్తమాననయై ఊరడవలికికొని లక్ష్మణున
కిట్లనియె:

క. రాముని దశరథునిగఁ గను;

భూమిజ ననుఁ గాఁగ గనుము; భూరివిపినముల్

శ్రీమ దయోధ్యగఁ గనుమా!

సౌమిత్రి సోయిరమ్ము సౌఖ్యము గదురన్.

ప. అని పలికి శ్రీరామునిం గని,

సు- గీ. నీకు సోదరుండు, నీకు నమ్మినబంటు;

నీకు సేవకుండు; నీకు హితుండు;

నీకు మేలుగోరి నీ వెంటబరతెంచు;
నడవులందుఁ గగుణ నరసి ప్రోవు.

వ. అని యప్పుగించిన, మంచి దని రాముఁడు సీతాలక్ష్మణులం
గలసి ప్రోవుచుండె. అప్పుడు.

తో: మనుజేశుండు సుమంత్రుని గనుగొని మన యరదముఁదెప్పునగా
జని యాతఁడు దెచ్చినఁ, బ్రతాజ్ఞను జనకజ నెక్కించెనుగా॥ రా॥

గ్రక్కన దండ్రకి మ్రొక్కి రామ లక్ష్మణులు ధనుశ్శరములతో,
నక్కజముగ రథ మెక్కియుఁ బో ని మ్మనిరి సుమంత్రుని ధృతితో॥ రా॥

వ. ఇట్లతివేగమున రథము విసినమార్గంబు వట్టిపోవఁ జారు
లందఱొక్కమ్మడి రథంబుఁ జట్టుకొని నడచుచుండిరి. అంత దశరథుండు
దుఃఖాతిశయంబున నడవనోపక బహిర్ద్వారంబున నిలిచి చెయ్యెత్తి
పిలుచుచు,

తేవారము:- నిలుపు నిలు పో సుమత్ర, నీకు ద్వరయేల నింత!
అలసితిని నింక నవల నడుగుబెట్టంగ నోప! చెలిమితో నాకుమారు
చెలువమింకొక్కమాటు బలుప్రియంబునను గాంచిపంపుదాను సమ్మతించి.

గీ. రథము నిల్పు నుటంచును రాజు వలుక,
రథముఁ బో ని మ్మటంచును రాముఁ డనఁగ,
కొంచ కాతండు రథముఁ సాగించుచుండె;
నంత బలికె వసిష్ఠు డయ్యవనిపతికి.

తోహర: శోకించుచు నీసుతుని పంపఁగా నీకు దగదు వినవయ్యా!
ఏకాలమునకు నేదిప్రాప్తమో యెవరి కెఱుక కనుమయ్య॥ రా॥

తోహర: పదపద మని భూపతిని గాంతలను సదనంబులకును జేర్చెన్,
సదయతనల కౌసల్యాదులఁ దా విదితుఁడగుచు నూరార్చెన్॥

వ. అంత నయోధ్యకుఁగ్రోశమాత్రంబుననున్న తమసానదీతీరంబు
నకు నారాత్రి శ్రీరాముఁడు సేరి, యక్కడ విశ్రమించి తనతో వచ్చిన
పురజనులఁ గని యిట్లనియె:

తోహర: భరతునిఁ కొల్వఁడు! పురిని జేరుఁడు! బహుదూరము వచ్చితిరి । బరువడి బొం డని, పలికిన, రాముని బాయమి వారిట్లనిరి॥ రా

రూపక తాళము: (తాపమొండగ) వలె.

మిమ్ము బాయగజాలము మేము వత్తుము రామ ! నెన్నుదిలో వెంబడిరా నిమ్ము వేగము రామ॥ మిమ్ము॥ మీరు విహరించినచోటే యూరగు మాకు రామ ! మీరు లేనట్టిచోటే కారడవి మాకు రామ॥ మిమ్ము॥ భరతునితోఁ బని మా కేల ! బట్టణమేలా రామ ! తరుణీ సుత భ్రాతృ ధన ధాన్యము లేల! రామ॥ మిమ్ము॥ కూడ రావ ద్దన్న, మోక్షగుండనాయకా, రామ! నేడు మాప్రాణములు మేన నిలుచు పోక రామ! ॥మిమ్ము॥

వ. అనిన, వారల నిశ్చయం బెఱింగి వారి నేమటించి పోదలంచి యాకిటుకు సుమంత్రునికిఁ దెలిపి యందఱిని శయనింపుఁడని చెప్పి చొక్కజల్లిన ట్లందఱు నిద్రించుచుండ.

తోహర: అద్దమరేయిని ననుజాడలతో నరదమునారోహించి, తద్దయు సా కేతమునకుఁ బోయెడు దారిఁ బట్టుకొని నడచి॥ రామ॥

ఇం కొకదారిని నేగిరి యడవికి నెవరి కె యు క ప డ కుం డ, శంక లేక దమసానది దాటిరి సరయువుదాటిరి యిచట॥ రామ॥

వ. ప్రాతఃకాలంబున—

ఉ. పౌరులు మేలు కాంచి రఘువర్యుని గానక చింతనొంది తా మారథ నేమిమార్గమును నారసి చూడ, నయోధ్యదిక్కుగా బారినయట్లుతోఁచిన, శుభం బని యూరికిఁ బోయి, రాముడుక జేరమి కై వగంబొగిలి చెచ్చెట నిండ్లకుఁ జేరిరందఱు॥

తో: అంతట నాసాయంత్రకి గంగాప్రాంతములకు నానుజనుడు, సంతసమున నచ్చట నున్నట్టి నిషాదనాయకుడు గుహుడు ॥ రామ॥

క. ఫలములుఁ బువ్వులుఁ దేనెలు

నెలమిని గానుకల గొనుచు నెదురుగఁ జని సా

గిలిపడి దండము లిడి కే

వలభయభక్తులొదవ రఘువర్యున కనియెన్.

ఉ. నేను నిషాదవర్యుడను; నిక్కముదెల్పెదః శృంగి బేరసం
స్థానము నేలుచుందును సజ్జనవంద్య! గుహాభిధానుడన్;
గానలకేగ మీరటకు గ్రక్కున వచ్చుటెఱింగియుంటిగా
నా నిలచుంబునన్ నిలిచి నన్నుఁ గృతార్థునిఁ జేయుదేవరా !

అటతాళము: (ఒకదివ్య) వలె.

స్వామి ! నాజన్మము సార్థకమాయె ! భూమిపై నాపాపములు
గూలిపోయె॥స్వామి॥ ఈనిషాదరాజ్య మేలుము దేవా ! నేను సల్పుచు
నుందు నీచాదసేవ ॥స్వామి॥ కందమూలాదులు గలవు మాయుంట
విందుగా గొనుము సేవితో నీబంట స్వామి! మోక్షగుండధాను! ముని
నుతనామ! సాక్షాన్నారాయణ రక్షశ్రీరామా ! ॥స్వామి॥
వ. అనిపలికిన గుహుని వినయవాక్కుల కలరి రాఘవుం డిట్లనియె:

ఉత్సాహవృత్తము.

దండకాటవులకు నేగి, తాపసులను గూడి నీ
వుండు మనుచు దండి వనుసనొప్పి వచ్చినాడనే
నుండఁ దగదు గృహములందు, నూళ్ళయందు గావునన్,
ఖండితముగ నేటిరాత్రి గంగదరిని నుండెదన్.

వ. ఇట్లు తెలిపి సీతాసహితంబుగా జల ప్రాశనంబుఁ జేసి గుహుని
చే నిర్మింపఁబడిన కుశపర్ణాస్తరణంబున శయనించి నిద్రించుచుండ లక్ష్మ
ణుండు ధనుర్బాణధరుడయి శ్రీసీతారామచంద్రగురువు నారాధించు
చుఁ బదునాల్గేండ్లవఱకు నిద్రాహారములు వర్జించియుండ నిశ్చయించి,
నిద్రాదేవిని స్వాధీనము చేసికొని, తానుమఱల నయోధ్యకుఁ జేరు
నంతకు నూర్మిళయందు రెట్టిపుగా నుండు ముని యాజ్ఞాపించి రామునికి
వచ్చినయిదుమల గుఱించి గుహునితో నిల్లనుచున్నాడు.

కాంభోజి: ఆదితాశము.

ఎంత దెల్పుదురా సఖా! వీరలకష్ట మెంతని కాంతును నిక
 ఇంతకు మూలముకైక; వంతలపాల్ సేసె గదరా॥ యెంత॥ కాంచన
 పర్యంకమున సుఖముగ శయసించు వీరి కింతలోన నెంచగ నీ నేలబవ
 శించగవలసెనయ్యో! ॥ యెంత॥ పట్టుపీతాంబరములు శృంగారముగఁ
 గట్టుచుండెడి వీరలు, నెట్టస నారచీరలు గట్టవలసె నయయో! ॥ యెంత॥
 ఎండగ న్నెఱుగరుగా! శ్రీకరమోక్షగుండవాసుని సాక్షిగ దాడిగ గాఱ
 డవుల నుండవలసె నయ్యో॥ యెంత॥

న. అనులక్ష్మణుని దీనాలాపంబులు విని గుహు డిట్లనుచు
 న్నాడు:

తోహర: పూర్వజన్మకృతపుణ్యపాపమునఁబొదలును సుఖదుఃఖ
 ములు; సర్వము గుడువగఁ జనుజీవులకును స్పష్టమివియుస్వకృతములు.

అనభవింపకయ యజనకునైనను నాముక్కంటికినైన, ననువుగ
 నారాయణమూర్తికి నైనను దప్పునె భువిలోన॥ రా॥

క. పగ లగుగ రాత్రి, నిశివో

వఁగఁ బగలును వచ్చునట్లు, వరసౌఖ్యము వో

వఁగ దుఃఖము, దుఃఖము వో

వఁగ సుఖమును జీవతతికి వచ్చుచునుండున్.

క. జలమును బంకము నొకటిగఁ

కలిసి యభిన్నముగ నున్నగతి సుఖ దుఃఖం

బులు రెండు గూడి యుండియుఁ

బొలుపుగ నే దయిన నొకటి పొందును దేహిన్.

ఆ-తోహర. కావున సుఖదుఃఖములను సమముగ భావింతురు
 ధీవరులు; భావములోపల నీవు వీరికొఱ కై వగవకు మిక జూలు॥ రామ॥

అని వా రిరువురు ననుకొనుచుండగ నంత దెల్లవాఱుగను, జనక
 తనూజాసహితముగను రామచంద్రుడు మేల్కొని తగను॥ రామ॥

ఉ. రాముడు మట్టిపాలు గొని ర మ్మని యాగుహు నంప, నాతఁడున్
ధీమతిఁ దెచ్చి యాయఁగను, దీప్రముతో జడలున్ ధరించి, మ
మ్మినుహనీయగంగఁ దరియింపగఁ జేయు మటన్న, నావఁదే
గా ముగు రెక్క; రాదరికి గ్రక్క-నఁ జేర్చె నిషాదభర్తయున్.

వ. ఇ ట్లద్దరి జేరినపిదప నడవికి మీతో గూడివత్తు మనికోరిన,
సుమంత్ర గుహుల నూరార్చి, సుమంత్రు నయోధ్యకుఁ బొమ్మని
సెలవిచ్చి, మే మీసారి వచ్చు నగతకు మారాకఁగోరుచు శృంగిబేరం
బున నుండు మని గుహునివీడ్కొలిపి గంగాభవానికి సమస్కరించి
శ్రీసీతా రామ లక్ష్మణులు గంగను బొగడి యనంతరంబ-

గీ. అచ్చటికి యోజనత్రయ మైన యట్టి
యాభరద్వాజముని ముఖ్యు నాశ్రమంబుఁ
జేరె రాఘవుఁ డనుజుండు సీతబలసి
యరుగుదేరఁగ నాటి సాయంత్రమునకు.

తోహర: రామునిరాక భరద్వాజుఁడు గని ప్రేమను నెదురుగ
నేగెన్; శ్రీమహిళాపతిగా మది దెలిసియు వేమఱుబొగడగ సాగెన్॥రా॥

దర్బారు: యాపకము.

శ్రీరామా! శ్రీతకామ! శీవశంకరిజపనామ! క్షీరాంబుధివరత
ల్పక! ఘోరాహితధారాధర నూరుతసమ! శ్రీ॥ నీభక్తుల రక్షింపగ,
భూభారము బరిమార్పగ, నీభువిలో నుదయించిన నీభోగము వేభం
గుల నేబొగడెద ॥౧౫॥ నారాణకవిపాలిత శౌరి మోక్షగుండేశ్వర !
నీరాకయు మేలాయెను, ధీరాత్మక కోరిక లీడేరెనుగద॥ శ్రీ॥

క. అనివేడి పర్ణశాలకుఁ గొని
దెచ్చియుఁ బూజసేసి గురుతరభక్తిన్
వినమితుఁడయి కొలువఁగ, నా
దిన మచ్చట నీలిచి బయలు దేఱెను చిదపన్.

వ. అంత రాముండు భరద్వాజుని వీడ్కొని యమునానది దాటి
చిత్రకూటాదికిఁ జేరి యందుఁ దపంబు సేయుచున్న, —

తో: వాల్మీకుం డను నరముచింత్రుఁడు వారల గనుగొనె
నంత; చెల్లిని లక్ష్మణసీతా రాములు సెలగి మ్రోకి యని రంత
॥ రామ॥ తాడ్రియాజ్ఞచేఁ దఱలి వచ్చితిమి దండకావనికి నరుగ;
దండిగ గొన్నాళ్ళుండగ సుఖ మగు తావు దెలుపు డన సరిగ॥ రామ॥

వాల్మీ - ఆదితాళము (నీవసు) వలె.

నీ వుండనితావు లేవీ! యేవీ! నీవెఱుంగనితావు లేవీ! యేవీ ॥ నీ॥
స్థావరజంగమస్థలములలోపల వేవేగంబున వెతకిన గానీ॥ నీవుం॥ అంత
రాబ్ధహ్యములందు నాదిమధ్యాంతరహితమై యలరుచుండి॥ నీవుండి॥
నానామానివితానహృదయ సంస్థానంబున విజ్ఞానరూపమై॥ నీవుం॥
మోక్షగుండపురరక్షణ ప్రకృత విలక్షణ, యంతర్లక్ష్యవశ్యమై॥ నీవుం॥

క. ఏనామస్మరణంబున,

నే నమలుండ నైతిన్! గణింపఁగ నదియే

నీనామసత్ప్రభావము

దానిని దెలియంగ నెవరి తరము మహాత్మా !

వ. తొల్లి నేను జాతిమాత్రంబున విప్రుండనయ్యఁ గిరాత
వృత్తిచే గిరాతకులం గలస జీవహింస చోరకర్మాది వృత్తులచే బ్రహ
ర్తించుచు బ్రహ్మర్షుల యనుగ్రహమువల్ల నీనామమును సంపాదించి
నిష్కతోఁ జపించుచున్న నాపయిన పుట్టలు పెరిగె; బిడ్డుట నీయను
గ్రహమును బొంది వల్మీకమును భేదించుకొనిబయటవచ్చుటచే వాల్మీకి
యనునామమువచ్చినది. అంత బ్రహ్మర్షి నయియిక్కడ నిలిచి తమనామ
స్మరణ ముపవక చేయుచున్న కారణంబున—

తోహర: నీయనుగ్రహము నేటికి గలిగియు నీదేవీసహితముగ,
బాయగ నాకును బ్రత్యక్షంబయి తీయెడ నిష్టము లిడగ॥ రామ॥

ఇంకను నాతప మీడేరెను నే నెలమి గృతార్థుడనైతి; పంక
జాక్ష । యీపర్వతాగ్రమునఁ బరగగ నుండుము ప్రీతి॥ రా॥

వ. అని రామునొడంబఱచి,—.

క. గిరిమధ్య నీటిదాపున

నరసియు నొకపర్ణశాల నత్యద్భుత సు-

దరముగ శిష్యులచేతను

విరచింపఁగ జేసె మానివీరుఁడు గడిమిన్.

వ. అంత సంతోషించి శ్రీరాముండు కాంతానుజ సహితంబుగ నాపర్ణశాలయందు వసించియుండె.

క. అంత నొకనాఁడు సీతా

కాంతాంకతలంబు దిండుగాఁ దల నిడియ

త్యంతసుఖాప్తిని రఘుకుల

కాంతుఁడు పవళించియున్న కాలమునందున్.

త్రోహర: కాకి యొకటి వేగంబున జనకసుత కాలివ్రేలు ముక్కునను, బీకి రక్తమును బీల్చి దోలినను బోక వచ్చు గ్రమ్మఱను॥ రాము॥

వ. ఇట్లే మఱించి వచ్చి బాధించుచుండినఁ గొంతవడికి రాముండు నిద్రలేచి వ్రేలియందు రక్తస్రావముగుటఁ దిలకించి యిట్లనియె:

సీతా రామసంవాదము.-పాటఃఆది.

రా॥సరోరుహక్ష, రక్త మట్లు గారగన్ గారణంబదేమొ తిన్న గా నచిపుమా ! కూర్చు లేరు లేరు సుమ్మిట॥ సరో॥

సీ॥సుధీర, మీరు నిద్రయందు దేరగన్, జేరియొక్కకాకిముక్కుచేత నిటువలెన్ గీరన్ గీరన్ గారె రుధిరము॥ సుధీ॥

రా॥సహోదరుండు లేడె దాని మోదగన్ బాద మిట్లు జీరినట్టి పాపికాకము ఏదీ యేదీ లేదు చూడఁగన్॥

సీ॥ ఫలాది సంగ్రహంబుజేయఁగా దగన్ నాకుమఱది మోక్ష గుండనాథ! పోయెను; బోదు మీదమీద వచ్చును॥ సుధీ॥

వ. అని వారు చెప్పికొనుచుండు సంతలో—

తోహర: క్రమ్మట నక్కాకము సీతాంగన కాలు చీరుటకు
రాగ, నెన్నుది గని కోపమ్మున నొక్కశృణమ్మును వైచెను వేగ॥రా॥

వ. ఇట్లు రాసుకరనిర్ముక్తశృణంబు బ్రహ్మాస్త్రంబై వాయసం
బుపైకి ఘోరంబుగా గవిసిన, నది కావు కావు మని వాపోవుచు,—

యదుకులకాంభోజి: అటతాళము.

దేవేంద్ర ! యోశచీదేవీనునోనాథ ! వేవేగఁ గావు! కావు! ఓవి
ష్ణునందన! యోవాణివల్లభ ! వేవేగఁ గావు! కావు! ॥దేవేం॥ అక్షయ
బ్రహ్మాస్త్ర మావరించె దిశాధ్యక్షులారా ! కావరే! మోక్షగుండేశ్వర
ముక్తిశే! నే నిక మ్రొక్కెదఁ గావు! కావు ॥దేవేం॥

వ. అని యిట్లు వాపోవుచు వేడుకొనుచున్న కాకి కేకవాక్యం
బుగా వా రంద టిట్లనిరి:

తోహర: రాముడువైచిన బ్రహ్మాస్త్రంబును మేము నిలుపఁగా
గలమా! ఆనునానీయుని నాశ్రయించినను నత డుడుపును నికఁ
గనుమా! ॥ రామ॥

వ. అని వారిచేత నియమింపఁబడి త్రిలోకంబులు దిరిగియు నెం
డును శరణంబు లేక కాకంబు గ్రమ్మటవచ్చి శ్రీరామమూర్తిమణుఁగుఁ
జొచ్చి భయభక్తుల ని ట్లని వినుతించె:

కమాచీ-ఏకతాళము.

సీతాధిపా, శ్రీరామా, త్రిభువననతు! ॥సీతా॥ గౌతముని నాతి
నపుడు పునీతను జేయవె ॥సీతా॥ కావు కావు కలుషాపహార ॥సీతా॥
కుజనహరణ, సుజనహృదయ, గురుజలజాతనిలయ ॥సీతా॥ నను గన్న
జనకుడ వన్న కనుగొన్న నిను నమ్మియున్న నను బ్రోవుమన్న ॥సీతా॥
సీ కన్న వేటు లోకాధ్యులేరు! కాకుత్స్థ లేరు కాపాడువారు! చేకొని
పాపము జిందరవందర జేసి శుభము లిడు ॥సీతా॥ రామ రామ నారా
యణకవినుత నామ మోక్షపురిధామా! రాజలలామా! పాపవిరామా!
సజ్జనకామ! రూపజితకామ! నీరదశ్యామ! శరణు ॥ సీతా॥

వ. అని ఇట్లు పరిదేవనము సేయుచున్న కాకిని గరుణించి శ్రీరామదేవుడు పలుకుచున్నాడు:

క. నాయస్త్రము వృధవోవను;
 నీయగు బొక్క-టిమ్ము! నేడవ, విని యా
 వాయస మొక కన్నిడి తా
 బోయెను శ్రీరామునాజ్ఞ బూని యథేచ్ఛక.

వ. అది మొదలు గాకులకు నొంటికింటి చూపేర్పడె. ఆ పిమ్మట సీతా-రామ-లక్ష్మణులు ఫలాహారములు సేసి వాల్మీకికాది మహర్షుల సంగత్యులుచే బ్రహ్మసంధియు నొందుచుండె నిక్కడ, —

తో: మంత్రస మోత్యు సుమత్రుడు రథమును మఱల నయోధ్యకుఁ జేర్చె; నంతచేత నలనాదుడు జని భూకాంతున కెఱిగియు నిలిచె॥ రామా॥

వ. ఇట్లు నిలిచినగాంచి నశరథుఁడనగ మమఁ కన్నెత్తిచూచి,

తోహరి: ఇడుములు గుఱుచుచు గొడుగులు గోడలు నెచ్చట నున్నారోయి? యడగుడు నన్నేచుని నిర్ణయతో నాడిరొ చెప్పు గదోయి॥రామ॥ అని యెలుగెత్తియు హా! యని యేడ్చుచు నడిగిన, నాదశ రథుని, గనుగొని చింతాకాంతుఁ డగుదును ననియె మంత్ర నెమ్మదిని ॥రామ॥

ద్వి. రాజేంద్ర, శృంగి బేరముజేర్చినాను;
 వేజడలు ధరించి నెవలి, బాపిపిసి
 చాటి, కాల్పడకతోఁ దద్దయు జిత్ర
 మొట్టైలమ్మనకును జరినారు;
 'తల్లిదండ్రులకు దండముల్ నెప్పు
 మల్లన వగవ వద్దను' మసినారు,

సాకేతమునకన్న, సకల సౌఖ్యము
 లాకానలం దెక్కువని యనినారు;
 సీత యత్తలకును, జెప్పె దండములు
 భూతలాధిప యిదేపోవార్త లనిన—

మ. ఏని కౌసల్య విలాప మొందుచు విభుక్ వీక్షించి 'హానాథ! నీ
 యనుకూలంబుఫలించె! గైకొడుకు హర్షంబుతో నిందు ర
 మ్మని పీల్చించి ప్రభుత్వ మిమ్ము! వల దీయాలస్య మింకేల ? నా
 తనయుల్ నాకులుఁ గూరలై బ్రతుకరా దైన్యంబునన్ గానలన్!'

వ. అను నుడువు లొడలిపైఁ యుడుకు జల్లి నట్లయిన వాపోవుచు.

గూరటఁ ఆదితాళిము.

ఎందుకుఁ బల్కెదవే సుందరి॥ ఎందు॥ నందను నెడఁబాసి డెండ
 ము గుండగ ముందే నే దుఃఖంప నిందతిలో, నందుకు దోడుగ నగ్ని
 జలికిన రీతి॥ ఎందు॥ నే నింక బ్రాణాలు నిలువఁగ జాలను! గానఁగ
 శాపము గలదు నాకు! మానిని, యింతలో మర్యాదబోనాడి ॥ఎందు॥
 శ్రీమోక్షగుండపురీశుని సాక్షిగ గామిని, నాశాపకారణము వేమరు
 నే నీకు వినుపింతు నింతలో॥ నెందు॥

గీ. వేట తగులమ్మునం బిన్ననాట వనికి
 నరిగి సరయూతటమ్మునఁ దరువుపొంతఁ
 బొంచి యుంటిని; యట కొకముని సుతుండు
 వచ్చి గుండిగ ముంచెఁ బ్రవాహమందు.

తోహః బుడబుడ మని చప్పుడు గలిగిన నప్పుడు గజ మని నే
 దలఁచి, జడిగొని వైచితి శబ్దవేది యను శరమును దరిపై నిలిచి ॥రామ

'హాతాతా! హామాతా! మీము నను వావిధి వాపెనె' యనుచు
 భూతలివ్రాలిన ముని సుతుదరిసితి నాతురతంబడుచు॥ రా॥

వ. ఇటుల చెంతకుఁజేరి యిట్లంటి:

హిం. కాఫీ: ఆదితాశము.

నీ వెవరో తెల్పుము నాకు ||నీవె|| నే వనకుంజర మని, భావించి
వేసితిని శరము|| నీవె|| వేటకు వచ్చితిని; యీయేటిదరిని నుంటిని;
భాటిగ నయోధ్యనాది; దశరథావనీశుడను|| నీవె|| కానక చేసితిని;
తప్పు గావుము మ్రొక్కితిని పూని నన్ను బ్రహ్మహత్య పొందెనేమి
చేయువాడ|| నీవె|| ఏకుల మేస్థలము రా నేల నీవీయెడకు! ప్రాకటముగ
మోక్షగుండపాలుదయ లేకపోయె|| నీవె||

వ. అనిన, నతండు —

క. నాపేరు యజ్ఞదత్తుడు;
భూపాలక, వైశ్యుడను; దపోమహితులు మా
తాపితరులు గల రంధకు:
లీపొంతను,నిదిగొ కాంచు మీదయ వెలయన్.
గీ. వారిదప్పిఁ దీర్ప వారికైవచ్చితి
నాపురాకృతంబు నన్నుబంప;
బ్రహ్మహత్య యనెడు భయము నీ కింక లేదు;
మిగిలినట్టి పనికి వగవ నేల !

ధన్యాసి: ఆదితాశము.

ఇశబొమ్మా ధరణీవల్లభా|| ఇ|| అమ్మయు నబ్బయు నతిదాహ
ముచే నల్లాడుచు నున్నారచటికి ||నికబా|| ఆకులపడుదు రాచీకులు
నాకై! యీ కలశంబును గైకొని నీ ||విక బొమ్మ|| నాపోబడిఁ గానక
నే డయ్యో! వాపోవుడు రీవార్త దెలుప ||నిక బా|| దక్షతతో వారి
దాహము దీర్పగ మోక్షగుండపతి సాక్షిగ నీ ||విక బా||

తోహ: శాపం బిత్తురు చను మిక దడయకు; శరవేదన బడ
జాల! బ్రావు జేరి యీబాణములగుము ప్రాణము విడుతు నీవేళ||రా||

వ. అని పలికినఁ, జింతాక్రాంతుండ నగుచు దగ్గఱి యతని యొడద నాటియున్న శరంబు పెఱికిన యజ్ఞదత్తుండు దేహంబు బాసి దివంబున కరిగె. అంత నేను విధిని దూఱుచు నక్కలశంబును నెత్తిన మోచికొని మెల్లన నడుగు లిడుచు యజ్ఞదత్తుండు సెప్పిన గుఱుతు ప్రకారము మునుసళ్ళున్న చోటికిఁ బోయినఁ, గాళ్ళచప్పుడు విని, ఆముదుసల్లు-

తేవారము:- కొడుక, నీ వింతసేపు దడముగా నేలఁజెప్పుఁ ! బడుగులము దప్పిచేత బడలి యున్నాము; ధాత యిమములొందఁగఁ జేసె నిటుల దలమొదవ్రాసె ! గడియయును నిన్ను మేము కానకయ నిలువలేము.

వ. అనిన భయభ్రాంతచిత్తుండయి దశరథుండు నీటికడవనచ్చట దించివారిసాదంబులపై వ్రాలి, --

తేవారము: నేను మీసుతుండ గాను, నిక్కమునేఁ దాపలేను; భానువంశోద్భవుండ బాహుజుండ దశరథుండ; నే నిచట వేటలాండ బూనిజనుదెంచినాండ గాన కపకార మొకటి గరువమునై జేసినాండ.

వ. అని సవిషాదంబుగా-

చ. 'సరయుపుఁజేరి మీకొడుకు చప్పుడుఁ జేయుచు నీగుఱుంచఁగాఁ, గరి యని శబ్దవేది యరు కాండము వై చితిఁ! గూలె బిడ్డను మ్మరనుగు గిల్చిషమ్ము నొడిఁ గట్టితిఁ గట్టిడి' సంచమ్రమొక్కినం దురితిని: వారి దప్పికకుఁ దోయము లిచ్చి సమాశ్వాసిచితిఁ.

తో: నేపాపాత్ముడ, నీచవర్తనుడ మీపుత్రుని జంపితిని! నాపయి మిక్కిలి గోపము సేయక, నను బాలింపుడు ధృతిని॥ రామ॥

మేకొని యుదకము మీకు దెచ్చితిని డేకొని త్రాగుడు వడిగ; నా కృత్యము మానసమున నుంపక నను గృప గనుగొను డసగ॥ రామా॥

వ. అంత వారు మూర్ఛసోయి కొంతవడికిఁ దెలిసి కొడుకుం గూర్చి-

జోగిరాగము: అనితాళము.

మా పుత్రరత్నమా, నీవు మము బాసిపోతివా ! ॥ మా॥ నీవు
మాపైనగలభక్తి మఱచిపోయితివా! భూపతి నెపమున భువి నిలకట్టికొ
బాపురేవిధియెడ బాపెను మనలను॥మా॥ మా కెవ్వరింకదిక్కు- మర్యాద
చేయగా ! గాకులకొల్లచేసి కదలి పోతివిగా ! యీకొనలలో నెటుల
మెలగుదుము! చీకుల ! మెవ్వరు చెట్టిబట్టుకుదు? ॥ మా॥ భూమిశుచేత
నేడు పొలియగ నాయెగా ! శ్రీమోక్షగుండశౌరి ప్రేమ లేదాయెగా !
శ్రీమీతి చిరంబీవివి గమ్మని మే నును మాటలు విధ్య లాయె
నుగా॥ మాపుత్ర॥

వ. ఇట్లు దుఃఖించి యెట్లకేలకు ధైర్యము బూని,-

తో: ఊతిపాలక నీవు బిచ్చులు బేర్చియు బిలిబేర్చుము త్వరలోన
నతులితగుణ మానుతు డరిగిన యాగతికి బోదామే మనిన-

గీ. అటులఁ బిలి బేర్చి ప్రతిగిది; సంత వార

లగ్నిలోఁ జొచ్చి 'ముగగు నూయటుల నీవుఁ

బుత్రతోకాగ్ని చేతనే పొలియగల' న

టగును శపియిగది మొడలు ద్యబిది చనిరి.

తో: కాపున నాశాపకాలమునచ్చేనుఁ గాదది వ్యర్థము నిజము;
వేవేగంబున బోవును ప్రాణము వెలుదికొ, నిల్వ నవశము ॥ రామ ॥

వ. అని కోసల్యకుఁ జెప్పి తత్తణువార—

శా. 'హారామా ! సుగుణాగరా ! ప్రియసుతా ! హాసీత ! హాలక్ష్మణా!
మీదుక న న్నడఁబాసి పోవుకతనక మేము విసర్జింపఁ జే
కూరెకైకను దూఱఁగాను; విధి బల్ గూరత్వముం బూనెనా
చారాటమ్మున మైదొఱంగి చనె స్థాంగుల్ బ్రతాపింపఁగా.

ఆ॥ తోహారః అంతట గౌసల్యాది మానినులు హాహాకారము తోడ, నెంతయు వగచుచు, నెదలు మోదుకొని వంతమునిగి గోడాడ॥ రా॥

కౌసల్య - జోగిః ఆదితాళము.

సుగుణాకరా! రణభీకరా! నృపలోకశేఖరా! యిహలోక భోగము సరిపోక వేగము నిరాకరించి పొందితే! పరలోకసౌఖ్యము॥ సుగు॥ నిను దూలనాడితి! గడుజాలి బెట్టితి! సుశీలుడవని నీమది గనఁజాల కెన్నితి॥ సుగు॥ అలకైకృత్యము బహు శోకమూలము । అనేక మైనకష్టము లెఱి లేక దోచెను॥ సుగు॥ ధర మోక్షగుండనాథుడు, కక్షగట్టినా సురక్షితంబుగల్గునా! తల వ్రాతదొలగునా!॥ సుగు॥

వ. ఇట్లు రాజకాంతలు దుఃఖించుచుండ...

తోహః తెల్లవాటగను దెలిసియు బురజను తెల్లరు గుములయి వచ్చి, గొల్లున నందఱుగూడి యేడువగ గొల్లురేగె; నది చూచి॥ రామ॥

చ. గురుఁడు వసిష్ఠమాని చని గొబ్బున నందఱ నూటడించి, భూ వరతిలకమ్ము దైలమునఁ బక్వముఁ జేయఁగ బంచి దూతనొ క్కరుని గిరివ్రజమ్మునకుఁ గైక సుతుంగొని తేటఁబంచె; వాఁ డరిగి వసిష్ఠనాజ్ఞ భరతాదులకుం దెలిపెన్ విసీతుఁడై.

తోహః విని భరతుం డతి వికలచిత్తుడయి తనవారలు వీడ్కొలుప, గనుల నశ్రువులు గార్చుచుఁగావులు గడగడలాడుచుఁ గలఁప ॥ రామ॥

శంక రాభరణము-ఆదితాళము.

ఓహోబంధులార, నే నయోధ్య కేగుచుంగదా :! యాహా ! నన్ను బిలువ భటుని సంపిరి యోజించెదా॥ ఓ॥ రాము డెందు బోయి నాడో ! రాజమాటదెలియదు ! ఏమికారణమో ! నా కేమి దోషగా లేదు॥ ఓ॥ దక్షుఁడగుచు వసిష్ఠుఁడు దాను బంపెనేమో ! హా! మోక్ష గుండశౌరి కెఱుక మోస మేమో వచ్చె హా!॥ ఓహో॥

వ. అప్పుడు శత్రుఁఁడు సహితంబుగా భరతుండు శీఘ్రయానంబున సాకేతనగరంబుఁ జేరి కళాహీనముగానున్న యానగరంబును గని ఖిన్నుండయి రథంబు దిగి మాతృగృహంబున కరిగి యొంటిగా నున్న తల్లికినమస్కరించిన లేవనెత్తి దీవించి యిట్లనియె:

తోహర: మాతులు డత్తయు మాతామహియును దాతయు జట్టాబులుచు; బ్రీతిగ గుశలం బేకద! యన విని మాతకు దానిట్ల నెను॥ రా॥

మధ్యమావతి: ఆదితాళము.

ఎందుబోయె నాతండ్రి నేను॥ యె॥ ఎందు బోయె! మది యందు దోపలేదు; ముందు నీదుగృహమందు నిలిచి తనఁడెందమును నానంద మొందు నిపు డిందు లే డాయె తండ్రి॥ ఎ॥ దుందుభిరవసుల సందడు లలరగ వందిమాగధులు బృందములై తనముందర గొలువగ నుందర ముగ జెలు వొందు భూమింద్రు డిపు॥ డె॥ ఈక్షితి నారాయణకవి నేలెడు మోక్షగుండపురదక్షకు దయతో నీక్షణ మన ప్రతిపక్ష గణంబుల శిక్ష జేసెడిదక్షు॥ డెందు॥

వ. ఇట్లడిగి కించిన్మాత్రంబు దుఃఖితుండయిన, కైకయిట్లనియె-

తో: వగవ నేల సుత వాడిమేధమఖివర యాజకు లేగతికి దగ జనుదురొ యాస్థానమునకు మీతండ్రి సేరె సద్గతికి॥ రాను॥

తో: అనగా నామాట వినగా మూర్ఛిలి, యవనిపైనిబడి పొరలి, గొనకొని శత్రుఁఁడునిసహితంబుగ గొంతవడికి దెప్పిరిలి॥ రాను॥

క. నాయన స్వర్గమునకుఁ దాఁ

బోయెడు సమయంబునందుఁ బాలుపుగ మాకున్

ఏయేబుద్ధులు గలపెను? .

నామొడదయయుంచి తెలుపు నను గన్నమ్మా !

వ. అనినఁ దల్లి యిట్లనియె:

తో: శ్రీరాముని నాసీతను లక్ష్మణు సారెకు దలపోయుచును,
దోరపుదుఃఖముతోఁ బొగులుచు గడతేరె ననగ విని యనెను॥ రామ॥

వా రెచటికి నావలెనే పోయిరొ వారక దెలుపఁ గదమ్మా
చేరువ కోకరును జేరనిహేతువు జెప్పు మనగ నాకొమ్మ॥ రామ॥

జంఘూటి-ఆదితాళము.

విను తనయా ! తెలిపెద॥విను॥ నిను గురించి చేసిన నాకృషి
॥విను॥ నట్టడవికి రఘునాథు నంపగా, పట్టము సీకును గట్టగను గట్టిగ
గోరితి గాంతునితో ॥విను॥ రెండువరము లిడి యుండె గాన మీతండ్రి
యవియు లే దనలేక, దండిమనసుతో దయచేసెను విను ॥తన॥ దీక్షగ
సీతా దేవి లక్ష్మణు లాక్షణమున రా నడవులకు, మోక్షగుండపతి
సాక్షిగ జనె॥విను తన॥

గీ. వారి నంపి పిదప వారిపైఁ బ్రయమునఁ
బొగిలి పొగిలి చచ్చె పుడమితేడు!
కొదువ యేమి యింకఁ! కుతలంబు నేలుము
తనయ, యనిన, నతఁడు గనలి పలికె.

శ్రీరసఃఆదితాళము.

పో పో గదే పో గదే పాపాత్మురాల! ॥పో॥ నీపట్టినై ధరనే
బుట్టుటే రోత॥ పో॥ మాత వనుచు నిన్ బ్రీతిగ గన వచ్చునే తండ్రి
జంపిన ఘాతుకురాలవు॥ పో॥ అన్నను వనముల కంపి యారాజ్యమున
న్నలు నునెదవు నాలుకెటు లాడె॥బోపో॥ శ్రీమోక్షగుండపురీశుని
సాక్షిగ వేమాలు నీమోము వీక్షింపఁగానొల్ల ॥పో॥

వ. అని యిట్లు కఠోరంబుగాఁబలుకుచున్నయెడఁ జూడ వచ్చిన
వారిలోఁ గొంద టీ మంధరవల్లనే యింతతొందర గలిగె నన, విని శత్రు
ఘ్నుండు ఘోత్రవంతంబున లేచి, —

శూనిముండ నికఁ గూల్చివేతునని పూనికతో
హత్యకు మదిసంశయపడి మాని కొంత సైరించి
జువగ దలచిన నిది మాతృద్రోహం బనుచు
పద కౌసల్యా,వరగృహమున కన వినుచు॥ రామ॥

యిరువురుఁ గౌసల్యనగరంబునకుఁ జని భర్తృవి
ప్రియ నామెపదంబులతో బడి యేడ్చిన, నా

తండ్రి, సర్వము దల్లిచే నెమ్మది వినియుండుకువు;
నేలుము నీ విక నిష్టార్థంబులు నొదవు॥ రా॥ రామ
జయును నారలచీరెలు ధరియించి, ధీమతి నడవులు
నేవుడె ది క్కన గాంచి॥ రామ॥

భరతుం డిట్లనియె,

హిం. తోడి-ఆదితాళము.

దాయె తల్లీ! యిక నేమిసేతునే! కుటిలాత్మురాలు
చు॥ యె॥

ల్ల నిందుకెఱిగి యుందునేని బ్రాకట బ్రహ్మ
ందును॥ ఈ॥ గురుని వసిష్ఠుని తరుణితో గూడను
బొందుదు॥ ఈ॥ నాతల్లి మోక్షగుండ నాథుని
జేసి యెఱుగను మన్నించు॥ మెఱుదోప॥

తుండు ప్రమాణపూర్వకముగాఁ బలికె. కౌసల్య
కు లేవ నెత్తి నాయనా! నీమనోభావంబుఁ గన
వించుచు నొకరి నొకరిగొగిలించుకొని యెఱుఁగెత్తి
శిష్టుండు వచ్చి భరతునితో నిట్లనియె:

ర్వచును భావ్యము! చచ్చినవారు వత్తురే!

జ్జనుల సన్నుతిఁగాంచు కుమారులం గనెన్;

తగిలె సమస్త భోగములఁ; దద్జ్ఞత నొప్పి దివంబుఁజేరె; నా
యగణిత ధర్మశీలునకు నైపలవించుట పామరత్వమా !

సీ. దేహ మెల్లప్పుడు దిరముగా నుండదు

మృత్యువు వెన్నంటి మెలఁగుచుండు;

సర్వసంపదలు నశాశ్వతంబులుకర్మ

ఫలితంబు గుడువక వాసి చనదు;

దారపుత్రాదులు దారు సూ వెన్వెంట

మాయాకృతంబు లీమమతలెల్ల;

బాల్యకౌమార యశా వన జరావస్థలు

సమత నెల్లపుడొక్క కనుతఁ గనునె?

గీ. ఇట్టితనువుల నెన్నిటి నెత్తినాఁడొ!

పుట్టివచ్చుట సహజంబుభూతతతికి

నశ్వరం బగుదీనిని నమ్మరార్యు;

లింక దుఃఖించినను ఫల మేమి భరత!

క. చినిగినగుడ్డలు విడిచియు

మనుజులు కొత్తవి ధరించుమాడ్కిని తనువుల్

వెనుకటివి విడిచి నూతన

తనువుల్ గాలక్రమానఁ దాల్తురు జీవుల్.

క. కావున విజ్ఞతఁ గైకొని

చావులు బుట్టువులురెండు సమ మని మదిలో

భావించియు, సంస్కారము

గావంపుము తండ్రి కిపుడుఁ గడుభక్తి మెయిన్.

వ. అని బోధించిన వసిష్ఠునివాక్యంబులవలనఁ దెలివినోండి
తైలద్రోణంబుననున్న తండ్రి కఠేబరంబు దీయించి విధ్యుక్తముగా
నగ్నిసంస్కారంబుచేసి దశరాత్రంబులు కర్మ మాచరించి, పేదవిదూలగు

విప్రులకు పోడశమహాదానంబు లిచ్చి, సభాస్థానంబునఁ బరిజనమంత్ర
సహితంబుగాఁ గొలువు దీరియున్న భరతునకు వసిష్ఠముని యిట్లనియె:

క. మీతండ్రికి మాటుగ నీ

వీతఱి భూభరణముక వహింపుము; కాన

ల్యాతనయుఁడు పిమ్మటఁ బృ

ధ్వీతలము భరించుచుండు విబుధహితముగా.

జంఝూటి: రూపకము.

రాముని సేవింప బోదు- రాజ్య మేటికి? ఓమునీంద్ర, ఇహ
సుఖము లొల్లను నే నుల్లంబున ||రా|| కాటడవుల రాము దుండ నూరం
నుందునా ! మాటుమాటలేదు రేపు మనమందఱ మరుదెంతము || రా||
కైకదప్ప స్త్రీపురుషులు గడనువారలు ప్రాకటముగ మోక్షగుండ
పతికృపతో రావచ్చును|| రాము||

తోహ: రాముని దోడ్కొని-రయమున వచ్చియు రాజ్యము వే
గట్టెదను; ఆమహనీయుఁడు రానియెడల నే నందే గడపెదను. ||రా ||

వ. అని నిశ్చయించియేగిన తరువాత వసిష్ఠాదిమునులును సునుం
త్రాదులును దల్లులును జతురంగబలంబులును బౌరులును గూడి రా
భరత శత్రుఘ్నులు గదలి గంగాతీరంబునకుఁ జనిన, గుహుండు
సూచి,—

గీ 'కాననంబుల దిరిగి రాఘవుఁడు మరల

వచ్చునో! యంచుదండెత్తి వచ్చుచున్న

యటులఁ దోచును నీరాక ! యైన నేమి

నన్న గెలిచియుఁ బొమ్ము నీ' వన్న ననియె:

గీ 'రాముఁ బ్రార్థించి తోడ్కొచ్చి రాజ్యమియ్యఁ

బోవుచున్నాడ' నన్న, నుప్పొంగి యతఁడు-

పండ్లు పాలును దేనియల్ బడవలందు

నుంచి యందఱ నదిని దాఁ టించె నపుడు.

వ. భరతశత్రుఘ్నులు రామలక్ష్మణులవలెనే జటావల్కలములు
ధరించి యానాఁడు భరద్వాజాశ్రమంబుఁ జేరిన, నతండు-

తోహర: పురి నీ కిచ్చియు బోయిన రామునిఁ బోనియ్యంగా
లేవా ! భరతా! యిటువెంబడిఁ బడి వారలదఱ మగ జను
చున్నావా ! || రామ||

తోహర: అనిన, భయంపడి 'మునివర ! రామునిఁ గొని దెచ్చి
ప్రభునిఁ జేయన్, జనుచున్నా' నన, సంతసించి యాయనయాతిధ్యం
బీయన్ || రామ||

వ. అంగుండి మఱునాఁడు బయలుదేటి చిత్రకూటాద్రిఁ జేరఁ
వచ్చినఁ గాంచి లక్ష్మణుండు మునిజనపరివృతుండయిన యగ్రజుఁ
గాంచి,--

కీర్తన: ఆదితాళము.

వా రెవరో! చూడుము|| వా|| వివిధసేనలతో వెడలివచ్చు
||వారె|| సమరధు లున్నారగుగా! అతిరధు లున్నారగుగా ! రథ హయ
భట వారణ ములుగల|| వా రె|| ఇనకులులచిన్నియ నెనయఁగలిగి మన
దెస కలరి నచ్చు|| వారె|| ప్రతిపక్షవీరులో! ప్రతిమోక్షగుండపుర
రక్షక యల|| వారె||

వ. అనిన, రాఘవుండు--

తో: భరతుడు మనలను బురికిఁ బిలువఁగా, వచ్చువాఁడు
కాఁబోలు! సరగున సేమది సంశయముడుగుము సౌమిత్రి యిక
జాలు|| రామ||

తో: అనుకొనుచుండగ నంతలోన వా రరుదెంచిన ముదమంది,
జననుల కంజలి సంఘటించి దీవనలఁ గ్రమంబున నంది|| రామ||

క. కులగురునకు దండము లిడి

యలరును 'ధన్యండు' నైతి, నయ్యా, మాత

ల్లులు: దమ్ములు నచ్చిరి యిట

నలవడి మాయయ్యయేడి? యగపడ' డనగఁ,

వ. అనిస వసిష్ఠుని డిట్లనియె-

వ-ద్వి. మిమ్ము గానల కంపి మేదిసీవిభుఁడు

మిమ్ము దలంచుచు మృతుడయ్యెనంతె

భరతునిబిలిపించి, పరలోకవిధులు

బరువడి చేయించి ప్రభువు గమ్మన్న

నొల్లక మిమ్ము జూడ నొయ్యస వచ్చె

తల్లులలోఁ గూడ దశరథరాను!

అనుపల్కు లాచించి, యారానువిభుఁడు

జనకబంధుఁడైనహితంబుఁగాగ

గడవడి మూర్ఖుల్లి గ్రక్కునఁ దెలిసి

సుడియుచు నిట్లని శోకింప నొడఁగ.

హిం. తోడి: రూపకము.

తండ్రి ! పోతివా ! కన్న ||తం|| తండ్రిమయిన కైకతోర్క
దీర్చి పోతివా ||తం|| కొడుకులకొఱకు వెళుగుడిచియుఁ గడకు బడలి
చెంత నెవరులేక బాసిపోతివా|| తం|| చాలకాలము నీచాటున మేము
లీల మెలగుప్రాప్తి మాకు లేకపోయెను|| తండ్రి|| ఎంతదలచితో! ను
మ్మెంత బిలచితో! సంతతంబు మోక్షగుండస్వామి కెఱుకగు|| తండ్రి||

వ. అప్పుడు వచ్చిన వారందఱు కన్నీరు మున్నీరుగాఁబాట
నేడ్వ, వసిష్ఠుండు శాంతపదసంబుఁ ఁ వారందఱు నూరార్చి రామునిఁ
డగ్గరి,—

క. లోకంబులు గల్పింపను,

బ్రాకటముగఁ జెంపఁ నొంపఁ బఠినయ్యు నిటుల్

బ్రాకృతిని రీతి నీకున్

శోకింపఁగ నేల సకల సురగణపాలా!

వ. నీయంతవాని కిది తగునే! దుఃఖించినఁ జచ్చినవారు వత్తురే!
తె మ్మన, గురువాక్యంబునలన రాముండుదేటి తమ్మునితోఁ గూడ
గంగానదియందు స్నాతుండయి తండ్రికి వాసోదక పిండోదకములనిచ్చి
యాదిన ముపవసించి, మఱుదినంబున స్నానంబుఁజేసి యథాస్థానంబు
నకు వచ్చి మునిజనపరివృతుండై యున్న యన్న కు భరతుండు
సాష్టాంగనమస్కారము లర్పించిన, రాముం డిట్లనియె:

క. పిశ్యవాక్యపాలనకు నే

ధృతితోఁగ్గానలకుఁ నేగుదెంచితి; నీవున్

క్షీతిభారముఁ దాల్చక యీ

గతి నడవికి రాఁగ నేమి కారణ మనుజా !

వ. అనినఁ భరతుండు దీనాననుం డగుచు నిట్లనియె:

త్యాండుస్వరము: ఆదితాళము.

రామచంద్ర, రమ్మిక! రాజ్యమును గొమ్మిక! స్వామి, నిన్ను
వీడి చనను నేను బురికిక! భూమిబాలింపగ బోల నేను; శ్రీమీఱ
మీపంపుజేసెదను॥ రామ॥ కపటచిత్తురా లగు కైకమాట దలపకు;
తపనకులజ, నాయెడ దప్పులేగు చొప్పుడ; విపులాటపుల కేగు టిక
మానుము; కృప యుంచు నామీద గేవలము॥ రామ॥ మోక్షగుండ
దేవునిసాక్షిగ నీవు రా నని పక్షపాత ముంచిన బాదములు విడుతునా!
లక్ష్మణ-సీతలు లలితాంగులు అక్షయ కష్టము లంద లేరు॥ రామ॥

వ. అనిన శ్రీరామచంద్రుం డిట్లనియె:

క. జనకునియాజ్ఞను దాటఁగఁ

జనునా ! రాజ్యంబు నీ కొసంగియు ననుఁ గా

ననములకు నరుగ మనియెను;

బనివడి నెఱవేర్చుకున్నఁ బాపము గాదా ?

వ. అనిన భరతుండు శోకవ్యాకులచిత్తుడై యొక్కదశాభస సంబునఁ గూర్చుండి యిట్లనియె:

తో: ప్రాణాయామము బట్టియు నేనుచు బ్రాణంబులు బో విడుతు; గాన మీరు రాక యయోధ్యకు నే బోను సత్యమని యనెను॥ రా॥

వ. అంత భరతుని మనోనిశ్చయంబునకు నేమి చెప్పటకు దోఁ పక శ్రీరాముండు గన్ను గీటిన, వసిష్ఠుండు భరతున కభిచుఖుం డయి యిట్లనియె:

అటతాళము (నాయనా) వలె.

అగ్రజుశాసన మాలింపరాదా! వ్యగ్రతగా నీవు వర్తింపవలెనా!
॥అ॥ కారణ-కార్యము లారయవలదా ! తీరు మిక్కిలులు దెలియగవల దా॥అ॥ రావణు గూల్చి సురావళి నెల్లచు బోవగ బుట్టిన దేవుడు గాడా॥ అ॥ ఆపనిదీర్పగ నది కడుమే లగు; పాపాత్ము లెల్లరు బలిసిరి భూమిని॥ అ॥ మోక్షగుండ పురాధ్యక్షునివల్లనే రాక్షసకులములు శిక్షింప బడ నగు॥ అ॥

తో: తిరిగి రాముడరుదెంచిన నాపని దీర్చువార లిక నేరీ! చెరి యొక కార్యము జేయుదు జనులకు త్వేమం బగు ననె సూరి॥ రామ॥

సం-వ. ఇట్లు భరతునకుఁ దెలిపి రామునింగాంచి,

వసి-తోహర: పదియు నాలుగబ్దంబులు నిండినపిదప నయోధ్య కురండి ! సదమలముగ సజ్జను లా ననగా బృధివి నెల్ల నేలండి॥ రామ॥

వ. అని తెలిపిన,

క. ఇందుకురాముఁ డొడంబడె

నందుకు భరతుండు సొప్పె నటుపిమ్మటఁ దా

వందన మొనరిచి సభవా

రందఱువిన భరతుఁడనియె నగ్రజుతోడక.

గీ. అయ్యతర్వాత ప్రభుతనీదగునుగాని,
నాకు దగదయ్య! సింహాసనంబు నెక్కఁ
బాదుకల విమ్మవాని కే భక్తితోడఁ
జేసికొనియెద రాజ్యాభిషేక మింక.

గీ. పాదుకల విమ్మ; నెమ్మి నీవచ్చుదాఁక
గొలిచి యేల్బడి నెట్టులో నలుపుచుందు
గడవులో రాక తడసిన గరముఁదీని
చత్తునీపాద మాన నిజమ్మ నమ్మ.

వ. అనిన రాముండిట్లనియె

తోహర: 'తమ్ముడ! నీయిష్టమ్మరీతిగా, దప్పక నే జేసెదను;
బా మ్మింక బాదుక లిమ్మంటివి కైకొమ్మని యిచ్చెను దయచు॥ రామ॥

వ. అంత భరతుఁ డానందమొంది పాదుకల శిరసావహించి రా
మునకుఁ బునఃపునః ప్రణాంబు లొచరించిన, దీవించి యిట్లనియె:

కీర్తన: అటతాళము.

ప్రజలను బాలింపుమీ తమ్ముడ! ॥ప్ర॥ సుజనులగాంచి సొరిది
బూజించి వృజినపథంబుల నెఱిగి తొలంచుచు॥ ప్ర॥ నీతి మానక
ఖ్యాతిఁ బోనీకఁ దాతతండ్రులబోలి ధర్మసుగుణముగా॥ ప్ర॥ పేదసాద
లను బ్రీతితోఁగనుచు నాదరమున మితమయిన పన్నుగొనుచు॥ ప్ర॥
రాక్షసనాశు మోక్షగుండేశు నక్షయఫలదుని సర్వసజ్జేయుచు॥ ప॥

వ. అని బోధించి శత్రుఘ్నుని భరతునికి సహాయంబుగా నుండు
మని నియమించి తల్లులకుఁ మగూడ నమస్కరించిన, గైక రామున
కిట్లనియె:

తో: నీవు దేవుడవు; నిర్వికారుడవు; కేవలపరిపూర్ణుడవు; నావన
పజనకు నయిన దెలియ దరమవునే! పరమాత్ముడవు॥ రామ॥

కపటినిపాపిని కష్టచిత్తను నృపహంతను గావునను, నపరాధము
నీకాచరించితినిఁ నపనయించి కావు నను॥ రామ॥

వ అనిన రామః డిట్లనియె:

తో: దైవకృతః, బీసర్వం బని మది భావింపుము నాతల్లీ! ఈవన
వాసము గడిపి సుఖముగా నిద్రవత్తును నే మల్లీ || రా || అనిరజీవన
మవలద్రోచి పరమాత్మధ్యాసము బూచు; సుస్థిరపదవికిఁ జూపు
మార్గముది; శోక మేడికిఁక మాను || రా ||

వ. అని కైకమ్మను విజ్ఞానంబుఁ గలిపి యంగవతి వేడ్క-లిపిన,
గదలి వచ్చిన మార్గంబు నే శీఘ్రమునంబున సచివభటు సహితంబుగా
నయోధ్యంజేరి యంగడితని పాదపాద నివాసంబులనిలిపి తా నంగడుడ
నొల్లకభరతుండు —

క. నందిగామము జేరియు

నందూ సింహాసనమున నాపాకుక లిం

పొందగ నిలిపియు నిరతియు

జగదనకుసుమములఁ బూజ నొప్పుదు మోళియున్ —

తో. ఫలభోజనమును ననుధాశయనము బ్రహ్మచర్యమును
గాగ, సలలితనియమము నలుపుదు దిమ్మనిసహితముండగడు నేగ || రా ||
పాదుకాజ్జవేఁ బలన జేయుదు బహునాళుని వర్ణములు గాదగు కాలము
గణనము జేయుదు గడుపుదు నుండ దినములు || రాము ||

గీ. అక్కడ రామఁడు మదిలో

నిక్క-ముగాఁ దలచ నిచట నిలిచినచో గురే

ఇక్కడికి వచ్చుచుండును

చక్క-గ నక్కడికి నయినఁ జన దగు ననుచున్.

తో: అని తొట్టొది నారాయణానిపి రామానందమును పొలి
కథను - ఘనముగాఁ బెప్పెను గుఱున సయోధ్యకాండము బొంతును
సుధను || రాము ||

ఇది వినువారల కిహసౌఖ్యంబులు గొడువలేక చేకురును
ముదమున దుదకును ముక్తిలభించును మోక్షగుండహరికృపను॥ రా॥
రామ! రామా! యనవే! శ్రీరామాయణకథ వినవే! గౌరీ!॥ రా॥

క. నాచేతనైన కొలఁదిని

జూచి రచించితిని. దీని; సుజనులు నెఱసుల్

దోఁచినయెడ దిద్దుదు రని

నా చిత్తములోన నమ్మినా ననయంబున్.

•అయోధ్యాకాండము-హరికథ.

సంపూర్ణము.

శ్రీ రామచంద్ర గురు పరబ్రహ్మణేనమః.

అ వి ఘ్న మ స్తు .

శ్రీమోక్షగుండరామాయణము

హ రి క థ .

ఆ రణ్య కాం డ ము .

క. శ్రీరామగుణ కథామృత

సారము జవులూరఁ జెవుల సత్తతఁ గోలం

గోరెడు భాగవతాళికి

వారక కామ్యములు కొంగుబంగార మగుట.

వ. అంత శ్రీమద్రామమూర్తికిఁ జిత్రమాటాద్రయందున్న ఋషి
కాంతలు మంగళహారతులుపాడి రెట్టులనిన—

మరట: అటతాళము.

మా రఘుకులఃకాత! మహిజాసమేత! జయమంగళం శుభమంగళం

మారకోటి సుకుమారశరీరా! జయమంగళం శుభమంగళం॥

మానిహృద్గోచర! మహితతేజ నీకు మంగళం శుభమంగళం॥

మానితకామకోటిధాదిఖండన జయమంగళం శుభమంగళం॥

మండగోజ్వల మోక్షగుండరాఘవ ! జయమంగళం, శుభమంగళం॥

మహినారాయణకవి మానసాధీన! జయమంగళం శుభమంగళం॥

వ. అనంతరము శ్రీరామలక్ష్మణులచటి మునుల వీడ్కొ
కదలి యత్రిమహాముని యాశ్రమంబుఁ బ్రవేశించిరి. అమ్మహర్షి
యెదుర్కొని తోడితెచ్చి పూజించె. సంతసించి రాముండిట్లనియె:

తో: వనయాత్రకు రావలసిన నెపముననినుగనగలిగె మునీంద్రా!
అనయము నేను గృతార్థుడ నయితిని; ననుబ్రావు కృపాసాంద్రా! రా॥

వ. అనిన, నత్రిమహాముని యిట్లనియె:

కీర్తన: ఆదితాళము.

కరివరద కామితఫలదా! పోనవే కరివరదా!!

ధరను నీమాయలో దగులక మెలగగ దరమే యజహరసురల
కైన॥ కరివర॥ ననుబావనుని జేయగవచ్చిన నీ ననుమాటలు నా కద్భు
తములు॥ గరివర॥ నారాయణకవినందిత! సాసారతారక! నేనికథన్య
డనో ॥కరివర॥ వసుధమోక్షగుండవాస, దయానిధే, యసురుల
బాధలు హరియింపుము॥ కరివర॥

వ. అంత నససూయాదేవి సీతాదేవిని గని, —

తో: అన్నివిషయముల ననుసరింప దగు నధిపతిని బతివ్రతలు,
గ్రన్నన నీ వటు గావించుటకయి కదలి వచ్చితివి మేలు॥రామ॥ చేడియ
నీగతిఁ జెలగుచు చాఁ గొని యాడియు సమ్మానించె; వాడని
పూలును, మాయని చీరెలు వరభూషలు నర్పించె॥రా॥

వ. పిమ్మట రాముండు దండకావనమునకు మార్గముఁ జూప
శిష్యుల బంపుమన నత్రియిట్లనియె:

క, లోకులకుఁ ద్రోవఁ జూపెడు

నీ కెవ్వరు త్రోవ జూప నేర్తురు వేడ్క

లోకానుసరణిచే నీ

వీకరణిం గోరితివి పరేశ! యనంతా!

వ. అటులనే బంపెద నని తనశిష్యులలోఁ గొందఱిని బంపె.
వారి వెంబడి గదిలి,

రగడనుబోలిన కీర్తన.

దండకాటవికిని వారు దగజొచ్చిరి ధృతిని,

బెబ్బులు లెలుగులుఁ బొబ్బమెకంబులు,

గస్తరిశ్చుగములు ఖడ్గశరభములు,

గండకఖగములు గొండయోనుగులు

సారంగగుంటలు గాత్రనబోతులు,
 నడవిపంగులును, హయదనుంటును,
 సకల-లరణ్యపు సకల-లు దుష్టలు,
 జెప్పులబోతులును జలగుబోతులును,
 కోతులగుమాలును గొండముచ్చులును,
 దాసరిపాములు సూసరవెల్లులు,
 పెనుసివంగులును బునుగుల్లులును
 నుడువూలు కడుజూలు నుడువలెలు మిడువలెలు
 ఘూకచయంటులు గొకులమూకలు
 ముదలగుమ్మగములు పులుగులగుంపులు,
 భూతగణంబులు బేతాళంబులు,
 బ్రహ్మగొక్షిసులు పై పై నార్పుచు,
 దిగుగుడు జనులను దిగుగొదిలచెడు|| దండకా||

వ. ఇట్లు దండకారణ్యంబుఁ బోచ్చి చుత్రిశిష్యుల వెనుకకుఁ
 బంపియొంటిగా సరణ్యంబునఁ బోవుచుండ,

తో: తూలము భుజమున, సొంపుగదాల్చి కరాళవక్త్రమును
 దెఱచి, పాలాయముగాఁ బచ్చివిరాధుఁడను నడి నార్పుచుఁజేజఱచి ||రా||

వ. ధీకులవలె నీనాగీమణితోఁ గూడ గాఢవిఘ్న దూఱిదూఱి
 వచ్చెడు మీ రెడది? చరాచరంబులుగూడి వచ్చినను దూరంబున
 హరింపగల విరాధుఁడను. బ్రతుకెఁ దలచిన నీసత్తన విడిచి మీ య
 రవుల కరుగుఁడు. అనిన రాధుఁడ్రొడు విరాధుని గనుంగొని,

చ. దశరథరాజసూనుఁడను, దాసవ! నాది యయాధ్య; త్రండిచే
 విశదముగొంగఁ బుష్పబడి వేగము పచ్చిని గానకున్; భవా
 దృశమగు రాక్షసాళిని వధిచుటయే పని నాకు; పత్ని యీ
 శశిముఖ సీత; యీతఁ డనుజాతుఁడు లక్ష్మణుఁ; డేను రామఁడన్.

వ. అనిన నతండు బెబ్బులింబోలు నాబొబ్బకు మునులుబ్బు
చెడి తబ్బిబ్బయి బాటుదురు. మీ రన నెంత పంతంబుమీటి యింతిం
తలుగా మీగొంతులు గొటికి రుధిరంబు గోలుదురా ! నరాధమా!

కమాచీ: ఆదితాళము.

నిలునిలు మోభూవరా ||నిలు|| బలిమిని నిను నే బట్టి వధింతును
||నిలు||బలము గలిగినన్దలగక నీవునిలు||నిలు||మువ్వురి నొకపరి గ్రొవ్వు
నెడగ నే నవ్వుచు గైకొని నమలుదు నిక|| నిలు|| రాక్షసులకు నరభ
క్షణ మగు విధి; మోక్షగుండవిభుసాక్షిగ గదలక|| నిలుమో||

వ. అని ప్రగల్భంబు లాడుచు శూలంబుచే వైచి సీత నెత్తు
కొని యాకాశంబున కెగిరిన,

తో: సరగున రాముఁడు శరములు వైచిన, సరకుగొనక పైకె
గయ, బరువడి నొకఘనశరమున శూలము విటుగగ రాముఁడు
ప్రేయ||రామ|| అంతట సీతను నవని ద్రోయగను వాక్రందనమునరాగ,
గాంతుడు రాముడు గరుడాస్త్రంబున గ్రేక్కున దించెను బాగ|| రా||

వ. అప్పుడు,

గీ. ధరణిజంగొని, యర్ధచంద్రప్రయుక్తి
రాఘవుఁడుగూల్చె దైత్యు విరాధు వాని
ప్రాణతేజము దివ్యవిమాన మెక్కి
చనుచు నిటు లనెరెండుహస్తములుమోడ్చి.

తో: విను రఘువర! నే విద్యాధరుడను! దూర్వాసుడు నన్ను
గనలిశపించిన దనుజాకృతమై గడపితి నీక్రియ నేను|| రామ|| నీచే
జచ్చితి; నిన్ను నెఱింగితి; నీవు పరాత్పరు డగుదు; నీచకృత్యములు
నేటికిబోయెను, నేను ముక్తి కిక జనుదు|| రామ||

వ. తదనంతరంబ శ్రీరామ-లక్ష్మణులు శరభంగముని యాశ్ర
మంబున కరిగిన నాతఁడెదురేగి నమస్కరించి,—

శేషాగ్ : అటతాశము.

స్వామి శ్రీరామ! రామచంద్ర సమో॥స్వామి శ్రీరామ॥రామ॥
నీసహితముగ నీమూర్తిని హృత్సమఁగాంచఁ దపమాచరింతును
॥ స్వా॥ నే ధన్యుడ నయితీ; నీగడ తేరితి; నీటికి గోరికలు తీతె॥ స్వామి॥
మోక్షగుండ పురాధ్యక్ష, నారాయణరక్ష, నీపదములు నమ్మితి॥
స్వామి శ్రీరామచం॥

చ. అని కొనియాడి గంధ కుసుమాక్షతలుఁ గొని తెచ్చి పూజనం
బొనరిచి, గందమూలముల నొయ్యన సిచ్చిన నారగించి; రా
వెనుకన దత్తమీప మునిబృందము లెల్లను రామచంద్రుఁగాం
చను శరభంగమానియుటజమ్మను చాసెఁగుతూహలమ్మనన్.

తా. రాముడని సీతా లక్ష్మణయుతముగ నామునులకు మొక్క
గను, నామోదంబున నందఱు రాముని సర్పించిరి భక్తిగను॥ రామ॥

వ. అప్పుడు.

హిం. కాఫి. ఆదితాశము.

తావకదాసులము రామ రామ! భావములను గొల్తుము!
సేన వైకుంఠుడవు శ్రీదేవియే సీత యగు రామ॥ తావక॥

వరశంఖచక్రములు రామరామ! భరతశత్రుఘ్నఘనములు; ధర
లక్ష్మణుడే శేషుడు నగుచును లెనరన్ బుట్టినవాడు రామరామ॥ తావ॥

రాక్షసులనుగూల్చును రామ, రక్షింప సాధులను, నీక్షితి గలి
గిది రామ, మోక్షగుండేనుడవై రామ॥ తావ॥

వ. ఇట్లు పొగడి,

తా. తమతమవఁ నాశ్రమములు సూడగ దనను ర మ్మనుచు
బిలువ, క్రమదంబున జని కరికించెను వారు పరమభక్తతో గొలువ॥
అచ్చటచ్చటను నస్థులు శిరములు నగపడ రాముం డనెను; 'నిచ్చ
దేలుపు డివి మొక్కడి' వనగా - నేలమిని నా రి ట్లనిరి॥ రామ॥

గీ. రక్క-సులు రావణనియాజ్ఞ నుక్కు మిగిలి
 పరహితార్థుల నిరపాయకరుల మునుల
 పలలముఁజెక్కి పాఱవైవంగఁ బడిన
 ప్రోవు లియ్యవి: పుట్టె లెమ్ములు మహాత్మ!
 తాపసులరక్ష నీకు వ్రతిమ్ముగాదె !
 వ. అనివేడిన,

తో. సాధువులను గడుబాధచేయు ననురాధములను బోకుండ
 నీధర గూల్తును నిక వారలభయ మేమి మీకు లేకుండ॥ రామ॥

వ. అని శపథంబు గా రాముఁడు పలికిన, మునులందఱు డెందంబుల
 నానందంబు నొందుచు,

ఆర్యావృత్తము.

జయజయ తులసీదామా! జయజయ రవికులసుధాంబునిధి
 సోమా! జయజయ తారకనామా! జయజయ త్రిజగద్విభో! పరం
 ధామా !

వ. ఇట్లు వారు పొంగడుచుండఁ గ్రమంబున వారి యాశ్రమం
 బులన్నియు జూచుచు సుతీక్ష్ణాశ్రమంబుఁ జేరె. అంచు.

తో. రామదివ్య మంత్రంబు జపించెడు నా మునివర్యుడులేచిఁ
 రామున కెదురుగ రయమున జని తా నేమముతోఁ దోడ్చెచ్చి॥ రా॥

ఆదితా: (గురుపహరాజ) పఠె.

దశరథరామా ! దశరథరామా! దైవలలామా!॥ దశరథ
 రామా॥ సరగున నీమంత్రజపమును సలుపగ దరమె! శౌరీతరుణి!
 రక్క-గ॥ దశ॥ నీపదసేవయు నీమదర్శనము నాప్రాప్తంబున నాకు
 లభించెను॥ దశ॥ అక్షయ సృష్టివిలక్షణ చిన్మయ! మోక్షగుండపురరక్ష
 పరాత్పర॥ దశ॥

వ. ఇట్లుల నుతించిన రామచంద్రుండు —

పంచచామరము.

సుతీక్ష్ణ నాదామూత్రమున్ విశుద్ధితో జపించి హృ
ద్గతుండైన నన్ను భక్తిఁ గాంచి గొల్పుచుండువో!
నతిప్రమోద మయ్యె నాకు సర్థి మోక్ష మిచ్చితిన్;
క్షీతిన్ జనింప వింకమీఁద సిద్ధమో మనీశ్వరా!

ప. అని కలికి మఱియు,

తో: అరయగ మీగురు డగు నగ స్త్యమునివరుని బాడ బోవ
లెను; బిటబిట మావెరువెంబడి ర మ్మని పిలిచికొనుచట వెడలెను
॥రామ॥

ప. ఇట్లు పోవుచు,

క. సీతారాము లగ స్త్య
భ్రాశ్రగృహంగణము జేరి భక్తిని నాతం
డాతిధ్య మిచ్చుకొని సం
ప్రీతునిగాఁ జేసి చనిరి ప్రియమున నవలన్.

ప. ఇట్లు యగస్త్యశ్రమంబు సమీపించి సుతీక్ష్ణమునిం గాంచి-

తో: మీగురుసకు మాయాగమ వార్త సమీహితముగ నెఱి
గింపన్, వేగమే పొమ్మన వెడలి సుతీక్ష్ణుఁడు చా గదిలెను రాముం
డంపన్॥

తో: అనుసీతాశ్రమమగుదు గురుఁడు శిష్యాభితన్నుఁ గూడన్
సామమునన్ శ్రీరామమహిమమును శ్రావ్యముగాఁ బాడన్.

గీ. 'అనుఁగుఁడమ్మఁడు నర్థాంగి యనుగమింప
వచ్చె మిముఁ బాడనిదె రఘూద్వహుఁడుస్వామి'
యన్న నుప్పొంగి శిష్యసంపన్నుఁడగుచు
స్వాగత మిచ్చె నర్ఘ్యపాద్యముల గురుఁడు.

వ. ఇట్లు చని జానకీలక్ష్మణ యుతంబుగా రాముండు మ్రొక్కిన
లేన నెత్తి యాలింగనంబుఁ జేసికొని పర్ణశాలకు గొనివచ్చి పీఠం బిడి
పూజించి ఫలహారంబులు వెట్టి అగస్త్యుడిట్లనియె:

బిలహః ఆదితాశము.

అత్యంతసంతోషము భవదాగమనంబు మా॥ కత్యంత॥ శు
త్యంతములచేత శోధించిచూచిన నిత్యానందమైచనీదివ్యదర్శన॥ మత్యం॥
నీవామమంత్రానుష్ఠానతత్పరులకు మానుగ గోచర మా నీదుదర్శన॥
మత్యంత॥ మోక్షగుండమందు మోహనయాపుతో సాక్షివై నిలిచిన
సంస్వజ్ఞ మీ రాక॥ యత్యంత॥

క. రాజస సాత్విక తామస

రాజితగుణములను గలిసి బ్రహ్మ హరి శివుల్

గాఁ జనియించియు జగముల

నోజను బుట్టించి పెంచి యుడుపుదు వనఘా.

తో: క్షీరాంభోనిధి జారంబున మురు జేరి యజామలు వేడన్,
గూర రాక్షసులఁ గూల్ప దలచి యవతార మొదిలివిమాడన్॥ రామ॥

-క. అప్పటినుండియు దర్శన

మెప్పటి కగునో యటంచు నెదురారయుచున్

దప్పక యీ స్థలమున నే

నొప్పుగఁ దప మాచరించుచుందు ననంతా!

వ. నేటికిఁ బ్రత్యక్షం బైతివి నా మనోభీష్టంబు దీరె నేను గృతా
ర్థుండ నైతి.

ఉత్సాహ వృత్తము.

గౌతమీతలంబునందుఁ గలుగు పంచవటికి నీ

సీతతోడ జేరు; మది వసింప మంచితా ఎగున్

బ్రీతితో మునీంద్రు లందు బెక్కురుద్రు రుచ్యవి

ఖ్యాతమా ఫలాదు లచట నలరెడున్ సమృద్ధిగన్.

వ. అని చెప్పి యత్తయశూణీర బాణంబులును ఖడ్గంబులును మహేంద్రచాపంబును నిచ్చి వీడ్కొలిపిన నగస్త్యునకుఁ బునర్వ్యవసానంబులు సమర్పించి పంచవటికిఁ బోవుచున్న, నప్పుడు -

తొ : దొరినను కౌండనుబోలిన యాకారమతొ గనబడిన! శూరుజటాయువుఁ, జూచి | న మ్మదిని బోధ్యును ది చొప్పడిఁ || రా|| తమ్మండ ! లక్ష్మణ ! శిమ్మ ధనుర్బాణమ్ములు క్రూరచేద వీని లెమ్మ, నపు డాలించి గృద్ధ్రుని, యమ్మయిఁబలి కను బూని||రామ||

కాఫీ : ఏకతాళము.

రామస్త్రవ,జటాయు వ నెడు నామమువాడ; నే భూమిపతికి దశరథునకుఁ బోలువుగ సఖుడ|| రామ|| ఈ వసంబునందు నేను నెపుడు మెలగెద నో దేవ మీకు హితము నేను చెలువఁ దొడగెద|| రామ|| పంచవటికి బోవుచున్నవారు మీరలు! మీచిదనుజలప్పుడపుడు మెలగు చుందురు|| రామ|| మోక్షగుండదేవ, నీవు మోసపోవును! యీక్షమా కుమారి నరసి యేలుచుండును|| రామ||

వ. కొప్పున, నేను వధాన్తుడగును, మీ హితంబుఁ గోరువాడ ననుడు, మన్నించి యసంతోషంబున—

మధురగతిరగడ - పల్లవి సహితము.

పంచవటికి జనిరి హరు పంచవటికి జనిరి, కుంద కురంటక కోవిదారములు, జగదన తిగుక సాలవృక్షములు, మందారంబులు మామిడిగున్నలు, బొంగుగఁ జెలఁగెడు పొగడలుఁ బొన్నలు, మామూరంబులు మాకందంబులు, దాళంబులు హింతాలచాయంబులు, దాడింబులు గదన్బవృక్షములు, నాడెములగు ఘననారికేళములు, కరక లుసిరికలుఁ గంటకఘోషములు, గురువకములు న్యగోధవృక్షములు, శ్రీగంధంబులు జరుబిల్వంబులు, బొగుగ జాతీఫలభూరుపాములు, నోదుంబరములు నశ్వేత్థంబులు, మోదుగ లనలులు మొదలగు తరు

వులు, ఫల కిసలయ సుమ భరితము లగుచును, వెలయుచు నుండఁగ,
వేగమె కనుచును, శుక పికరవములు సొంపుగ వినుచును, బ్రకటిత
సీతా రామలక్ష్మణులు బంచవటికిఁ జనిరి॥

గీ. ఇటుల బంచవటికి నేగి, నిర్మలమైన
తావుఁ జూచి యచట దాశరథులు
పర్ణశాలఁ గట్టి బాగుగఁ బూజించి
యొసర నందుఁ జేరి రుత్సవమున.

వ. ఇట్లు పర్ణశాలయందు నివసించి మునుల సద్గోష్ఠితోఁ గాల
క్షేపము చేయుచున్నంత—

సీ. అంతట లక్ష్మణుం డన్నకు వదినెకు
నుపచరించుచు నుండి, యొక్కనాఁడు
ఫలములుఁ దేఁ బోయి వనమున దిరుఁగుచో,
నురురుచుల్ దేలెడు నొక్కఖడ్గ
మభిముఖమైరాఁగ నదిగొని యచ్చటి
వెదురుజొంపంబును జిదురుపలుగ
నటకె ; నాచోటఁ దన్మయుఁడగు ముని చచ్చె ;
సౌమిత్రి యాముని చావుఁ జూచి

గీ. వెఱచి, మూర్ఖిల్లి తెప్పిరి వెతఁగుడుచుచు
నన్నకడకేగి నే బ్రహ్మహత్యఁజేసి
నాఁడ! గతి యేమి యని చరణముల వ్రాలి
వగవ నూరార్చి శ్రీరఘునర్యు డనియె :

తా : అచటి మునులఁ గని, యయ్యా ! యిది యెట్లని
రాముఁడు ప్రశ్నింప । బ్రదురంబుగ వారలు స్వామీ ! భయపడకు
డంచు వారింప॥ రామ॥

వ. శూర్పణఖుగని విద్యుజ్జహ్వదను వాని లంకకుఁ గొప్పించి
రావణుఁడు దిగ్విజయార్థంబుగాఁ జనినవాఁడు—

గీ. అల్లలంకఁ దాన యపహరింప దలంచి
మాయ నేర్వ నెటకొ పోయె నతఁడు!
రావణుఁడు వచ్చి బావమఱుది మోస
మెఱిగి కనలి వెదుకఁ దలలె వడిగ.

వ. పాతాళంబున నున్న యతనిఁ జేరి యవక్రవిక్రముండై—
తో: తప్పక యావనితల దునుమాడియు దనపురి జేరెను
మఱల; జుప్పనాకతోఁ జెప్పె నీ యిష్టముచొప్పున బొమ్మని యవల
॥ రామ॥

వ. శూర్పణఖ తనయుండు జంబుఁ డను నాఁడు దండ్రపగదీర్చుట
కయి సూర్యునిగూర్చి బహుకాలంబుఁ దపంబుఁ జేయుచున్న,—

గీ. తపమునకు మెచ్చి ఖడ్గమున్ దపనుండొపె;
తాను రాకయ నినుఁబంపెఁగాన నొల్ల
నంచుఁ గోపించి పొదదూఱి దనుజుఁ డుండె;
నదియ సౌమిత్రిచేఁ బడినట్టి కత్తి.

వ. ఇట్లలవడిన ఖడ్గముఁ బూని మీతమ్ముఁడు—

తో: వెదురుజొంపమును జిదుమగ జంబునిను, విగతవదనుడై
యొలుగె; నది గని ముని యని యదరుచు వచ్చెను ఇది మంచిది వె
తిరిగె ॥ రామ॥

తోహర: ఈవిధిగానే రావణాదులజయించి బ్రోవు మమ్మనిరి;
తావకచిత్తము దయ యుంచు డని తాపసు లెల్లరు జనిరి॥ రామ॥

క. అంతట సీతారాముల

సంతయుఁ బూజించి ఫలము లిచ్చు యథేచ్ఛన్;

సంతుష్టులఁ గావించుచు

సంతతమును గొల్పుచుండె సౌమిత్రితగన్.

వ. అప్పుడు చుప్పనాక యథాప్రకారము సుతునకు బోనపుటిక
గొనివచ్చి ఖండితతనం దయియున్న కొడుకుండగాంచి దుఃఖించి

యగ్నిసంస్కారంబుఁ జేసి సమీపస్థులయియున్న మునులను గాంచి
క్రోధతామ్రాక్షయయి.

బేహగ్ : ఆదితాశము.

ఓహోపాపాత్ములారా! యుండు ఓహోహో మంచి దోషహో॥
సాహసమున నింత ద్రోహము చేసినా రయో॥ మారులేకయే నా
కుమారు జంపినయట్టి వీరు డెవ్వడో వాని పేరు దెలుపుడు నాతో॥
నో॥ మోక్షగుండశౌరి యాక్షణమున వారిపక్షమైనను గాని శిక్ష
జేయక మాన॥ నోహో॥

వ. అని కరాళించి పయికి లఘించిన శూర్పణఖదెబ్బకుఁ
దబ్బిబ్బు నొంది జడదారులు వడవడ వడంకుచు,

ద్విపద. అనబోకు మమ్ముల సతివరో యొక్క-

ముని కుమారుడు వచ్చి ముదమున వెనురు
జొంపంబు నటకెడుచో నీసుతుండు
జంపంగ బడియె నాజడదారి పిదప
నాపర్ణశాలకు నరిగెను; నీవు
పోపోమ్ము వానిజంపుట కని పంపి
దీనికృతంబున దెగును రావణుడు
మానక గలుగును మనకు సౌఖ్యంబు
లని యుబ్బుచుండిరి యచటితాపసులు;
జరుదెంచె నాపర్ణశాలదగ్గఱకుఁ
జయ్యన నడుగులజాడవెంబడినిన
నయ్యసురొంగన నప్పుడుగాంచి,

క. నవ్వుచు రాముం డనియెను:

నివ్వనమున కేలవచ్చి? తెందుండువు నీ ?

వెవ్వరిదానవు? తెలుపుము

నివ్వెఱఁగగు మాకు నేడు నినుఁ గన్నంతకా.

వ. అనినఁ జాప్సనానీ—

తొసార: రాక్షసరాజము లంకను నేతడు రావణు చెల్లెలుల
నగుదు; నీక్షేతి నాపేరు వినుచు తొర్నణఖి; యెఱిగిపుడు మీ
రెవరు? రా॥

వ. అనియడిగిన రామునిఁ, —

కళ్యాణి: ఆదితాళము.

ఆకర్ణిపుము భామినీ॥ నీనానీ॥ రాజకుమారు డరు రాముడు
నాపేరు సాక్షేతి న్మును మాది॥ మాక॥ సీతయాయను నాకుకులాం
గన; సీతడు తమ్ముడు నాకు॥ నాక॥ ఈక్షేతి దశరథు డెలమి దండి
యగు మోక్షగుండపిభుసాక్షి ॥ ఆ॥

గీ. తండ్రియాజ్ఞ జేసి దండకవనములఁ
దిగుగ నచ్చినాము తలఁప నేము;
నీపు మాగడగును నేడు నన్వృత కీది
కతము వలువవచ్చె గలిగియున్న !

వ. అని అడుగుటయు,

ఉ. రావణు నాజ్ఞ జేసెయు సరణ్యునానక జరియింతు; మానులక
నీ వనమందఁ దాపసుల నేరినఁజూచిన మోహితాత్మనై
నావలనాత ముంతు; మది నచ్చినచొసని నిద్వదీయగా
భావజా కేళిలో బలిమిఁ బట్టి రమింతురు; నొప్పుకున్న నే
వావిరి బట్టి మ్రొగుగు ధ్రువం బిది; నా కగురాడ రవ్యగుక.

పిం. కాళి-ఆదితాళము.

మానుకేళి దేలిపునూ మారితరీరా సరు ॥మాను॥ మాను
బారి ద్రోయగును కీరి నను మోహించితి ॥మాను॥ వేడుకగ నీకు
నాకు నీడు జోడుగనుండు; నేడు మోక్షగుండపారిలోడు నిను బాయ
బాల॥ మాను॥

వ. అనిన శ్రీరాముం డిట్లనియె,—

తో: పరసతిఁ దల్లిగ భావించును దుర్భరములు నీదుర్భాషల్
సరకున నాయనుజమ్మని లక్ష్మణు సరసకేఁగి గనుమాశల్! || రామ||

అనవిని యా దనుజాంగన సౌమిత్రినిఁగని వలపుల దెలిపెన్
మనమున శ్రీరాముని భావమ్మునుగని యాతండ్రిఁ లనియెన్ || రామ||

మత్తకోకిల-నేను వీరికి సేవకుండను నేడు నన్ను వరించినన్

జాన నీవును దాసి వౌదువు! చాల సిల్గులుగల్గెడున్

గాన రాముఁడె నిన్ను నేను గ్రక్కునన్ జను మన్న నా

దానవాంగన రాముఁ జేరి ముదమంబునన్ రతిగోరినన్.

క. ఇద్దఱతోఁ బడఁజాలను;

ముద్దయ లేనట్టివాఁడు ముదితరొ యతఁడే

వ ద్దన్న నేమి! యాతని

యొద్దకె చను మన్నఁ గనలి యుగ్రవమునన్.

తో: అచ్చటి కిచ్చటి కలయ ద్రిప్పుచును హాస్యము లాడెద
రార చెచ్చెఱ నే నీ సీతను మ్రొగియు జెలగి నిన్ను దమితీఱ || రామ||

తో: కూడుదు ననుచును గూయుచు గదిసిన కూళరక్కసిని
జూచి పోడిమిచెడి యాభూమిజ వడకగ బాసగ లక్ష్మణుడులేచి|| రామ||

ఫరజు-ఆదితాళము.

కొరికను దీర్చెద - రారావే చెలి|| కో|| నీరూపరేఖ నే గని
నంత సారెకు మోహము మీఱె నే నీదు|| కో|| మది నే గందామని
యంటిని గామిని విషవగ గల నటవే నీదు|| కో|| మోక్షగుండహరి
సాక్షిగ నీపని దీక్షగ నిప్పుడె తీర్చెదనే చెలి|| కో||

వ. అనిన విని కొపంబు విడిచి యానందంబున సౌమిత్రిని దగ్గ
ఱిన రామునానతిఁ గయికొని లక్ష్మణుండు—

తో: కరమున ఖడ్గము బిఱబిఱ దాలిచి కదియ జేరి కడు
నలుకన్, కఱకఱ నాసా కంబులుదెగ్గనతికెనుర క్త మ్మొలుకన్ || రా||

వ. ఇట్లు ముక్కు-చెవులుఁ దుదముట్ట గోసిన, రక్తంబేలులై బాట, సిగ్గును దూఁఖింబుచు దనను ముంప శూర్పణఖ శీఘ్రయానంబున ఖరాసురుని యాస్థానంబునకుం జనిన, నవ్వికృతాకారంబుఁజూచి, ఖరాసురుఁడు—

క. నీ కీయవస్థ నచ్చట

కేకారణ మమ్మ నాకు నెఱిగింపఁ దగున్;

శోకింపకు నే నిప్పుడె

లోకేశుల నైన క్షణములోన జయింతున్ .

వ. అనన, శూర్పణఖ యన్ననుగాంచి—

తో: రాముం డను నొక రాజకుమారుడు భీముబలుడు తమ్మునితోఁ భామామణితో వచ్చి గౌతమీసామీప్యంబున ధృతితో ||రా|| నెమ్మది నుండగ నే జని వలచిన సమ్మతి జూపక నేను తమ్మునిచే కర్ణస్ములు ముక్కు-చు దఱిగించెను నీవు చూడు|| రామ|

వ. అనిన, ఖరాసురుం డదరిపడిలేచి దూషణ త్రిశిరులు వెంట రాఁ జతుర్దశ సహస్రపరిమిత రాక్షసబలంబులఁ గూడుకొని కదలె. ఆ చప్పుడుప్పరంబు నిండి మెండుకొని దిగంతంబులు బ్రతిధ్వను లియ్యనది విని రాఘవుం డనుజుని జూచి,—

ఉ. రాక్షసకాంత పంపున దురంతకదానవు లొక్క-పెట్టునన్
లక్షకొలంది వత్తురదె లక్ష్మణ, చూచితె! నేను వారలన్
శిక్ష యొనర్తు నంతకును సీతను నొక్క గుహంతరాళమం
దీక్షణ ముంచి పోవు మిఁక నేగు మటంచును బంపి పిమ్మటన్.

వ. కోదండరాముం డఖండ ప్రచండ మార్తాండ సదృశకాండంబులు తండ్రోపతండంబులుగాఁ గోదండంబున నంకించి యెదురు చూచుచున్నంతఁ దక్షణంబున రాక్షసదళంబులు చుట్టుముట్టి,—

తో: కొట్టుడు తిట్టుడు పట్టుడు ముట్టుడు కోయుడు తోయుం
డనుచు, నట్టహాసమున నసురులు తరు-శిల లంబులు వైచిరి తటచు
॥రామ॥

వ. అప్పుడు,

తో. బాణవరంపర, బటపి రాఘవుఁడు పటుతర సేనల నెల్ల,
బ్రాణంబుల కెడబాపి నిముసమునఁ బరమమునులు రంజిల్ల ॥ రా॥

వ. అంత ఖరాసురుని యానతిఁ జిత్తంబునఁ గొని దూషణుండు
భీషణంబుగాఁ జని,

కమాను: ఆదితాళము.

నీ వన నెంతరా ! నరాధమా నాకు॥ నీ వన॥ కావరమా తీవ
రమా చేవ చెడ బ్రేవులు పోవులుగా విదళించెద॥ నీ వన॥ మాన
వులా దానవుల బూని రణక్షోణిఁ జయింపగ మానుము మానుము
॥ నీవన॥ కండ్లును గుండెలును జెండెదను దండిగ। శ్రీమోక్షగుండ
విభుని యాన॥ నీ వన॥

వ. అని ప్రగల్భంబు లాడి కొన్ని శరంబుల ముంచి మహాట్ట
హాసంబుఁ జేసిన నవ్వి శ్రీరాముం డిట్లనియె:

తో: నీవారలగతి నీ వెఱిఁగియు నిటు నీ వేటికి బ్రేలదవు!
చావు మూడి యిచ్చటికి వచ్చితివి గావున నిటు గూసెదవు॥ రామ॥

తో: మంచి మండు మని మహానీయా స్త్రము మించి యు
రంబును గాడ, నంచితముగ వేయంగ నవనిఁ బడి, యతడు నీలై నపు
డాడ॥ రామ॥

క. పిమ్మటఁ ద్రిశిరుం డతి శో

పమ్మునఁ జనుడెంచి యశార బలవంతుఁడ వే !

రమ్మా నాయెదుటికి బీ

ర మ్మెల్లను గాంతు నని శరమ్ములు వైచెకా.

వ. నిర్వక్రపరాక్రమగుగల శక్రద్యేషులు పెక్కండ్రు లెక్కకు
మిక్కుటంబుగాఁ బిక్కటిల్లుదు నాచక్కీకి వచ్చిన నొక్కొక్కరిని
ముక్కలు ముక్కలుగా జెక్కి చిక్కు వాపినాఁడ ఎక్కడనో డాగి
యిండి యిప్పు డొకడుండ విక్కడికి గ్రక్కున వచ్చితివి. తక్కక
నీడొక్కఁజీల్చెద. నీకు ది క్కెవ్వడుండురా దానవా! ఇదివఱకు నా
ప్రతాపముఁ గానవా !

తో. అని యొకఁడునశరమును సంధించియు సతిభీకరమున వేయి
మనుకొని యాతనిమూఁడుశిరగుబులు, దునిసి పడియె నాచాయ॥రామ॥

వ. అంత ఖరాసుగుడు కోపోద్దీప్తితుండై యెదిరించి వచ్చినఁ
గాంచి, రాముండు—

పూరికల్యాణి: ఏకతాళము.

ఓరి దానవా, పోరిక మానవా! చేర వచ్చినావా! యూరక
జనవా! ॥ఓ॥ మున్ను పోరి, మున్నుగూరి మృత్యులై యున్నవారి గన్న
శాటిపోకయేవ న్నదీరి చచ్చుమీళియనికిని నెన్న జీరినన్నజీరితివి॥ యోరి॥
దండి మోక్షగుండరిక్షగుండ నై ముండు కక్ష జండరాక్షసుల నిలజెండు
దీక్ష నొండుదీక్ష నెడలిసి; ముండు గూక్ష నిండ శిక్షయగు॥నోరిదాన॥

వ. అనిన ఖరాసుగు డిట్లనియె: దిట్టతనంబున లోకాధికుండగు
రావణు లోఁబుట్టువు మీకట్లనుటకి వచ్చిన సట్టహాసంబున నట్టియప
కారం బప్పట్టున గట్టిగ నొనర్చితివి! కట్టా యిట్టిచెట్టవాని నెట్టునహింపఁ
దగు. దెగువగల మగవాని నయిన బిగువుతప్పుక జగడగుబునకుఁదగులు
పడుము. నే మగువను గాను. నీవొగు రిగురఁ జీసెదఁ దులువా !
నాయెదుట నిలువగలవా! అని పలికి కఱకుటమ్ములు పెక్కులువైచిన,
సొలయక రాముండు—

పంచచామరము.

వృధాభిమానమైన పల్కు విజ్ఞప్తిగి పల్కుఁగన్
బధంబుగాదు; నీవు మేటి బంటవైన నిల్వరా
మధింతు నీకునుర్మముల్! గ్రుంబునన్ రహోర్విహా
వధింతు నీశిరంబు నేడు వ్రయ్యవ్రయ్యలై పడన్!

వ. ఇట్లు పలికి యొక్క యమోఘాస్త్రంబు ధనువున సంధించి,
తో: ఆకర్ణాంతము లాగి విడువగను నది చని యాతని శిరము,
బ్రాకటముగ నిలపైన గూల్చె సురవరులు మే లనగఁ గరకు || రాము||

వ. ఇట్లు ఖరాసునాది రాక్షసుల నిశ్చేషముగ పధించినపిమ్మట
సీతాలక్ష్మణులు గుహలోనుండి వచ్చి; నిహతులయిన రాక్షసుల గని
యాశ్చర్యంబునొంది, రామున కుపచరించి యిష్టగోష్ఠిగా నుండిరి.

తో: అంతశూర్పణఖ యాక్రందించు ను నపుడు లంకకును
నటిగె; సంతోషంబున సభకు జేరి రాక్షసపతిపదముల కెఱగె|| రాము||

వ. అప్పుడు రావణుడు దాని వికృతాకారంబుఁ జూచి,

బేహగ్ : ఆదితాళము

అపకార మెవ్వరు చేసిరమ్మ ! వారిపేరు జెప్పుము విందు
కొమ్మ ! ఈతీరున దుఃఖపడకమ్మ ! నారి వారిఁ బోరి చంపును || నప
కార|| ఆఖండలాదులు నచ్చినారా! మోక్షగుండ హరి పంపినట్టి
వారా! పొలసుదిండు వేరడ్డపడరైరా! తుండెములుగ జెండి నేసెద||
నపకార||

వ. అనవుడు, చుప్పనాతి యిట్లనియె:

క. మునివేషధారి రాముం

డను రాజకుమారుఁ డొక్కఁ డతీవయు దమ్ము

డనుచరులై తనుఁగొలువఁగ

జనుదెంచెను బంచవటికి సరభసలీలన్.

క. ఆతని యిల్లా లగు నా

సీతాసతి చక్క-ధనముఁ జెప్పం దరమే!

భూతలమున నాకంబునఁ

బాతాళమునందు నైనఁ బ్రతిలేరుసుమీ!

బేహగ్: ఆదితాళము.

ఆ సుందరి యందమే యందమందు! జగమందు నెందుఁగాన
నా పసందు॥ ఆ సుందరి॥ మాటలచే మరుని ఘోటి నేలు! నెఱసీటు
గల్గు వాల్చూపులు మీలు! జగితేటలయిన చెక్కు లద్దములు!
దాని తోటి పొందే చేయు వేనవేలు! మరునిఘోటి నేలు; వాల్
చూపులు మీలు-, ఆచెక్కు-అద్దములు పొందే చేయు వేనవేలు॥
ఆసుందరి॥ కొండ లాసిబ్బెపుజనులతీరు! వేదండము తిన్ననినడకపారు !
మోక్షగుండ శ్రీనాథుని సతినిమీఱు! బ్రహ్మాండములో దానికి సరి
లేరు! సిబ్బెపుజనులతీరు; తిన్ననినడకపారు; శ్రీనాథుని సతి మీరు
నలదానికి సరిలేరు॥ ఆ॥

తో: దాని నీకుఁ దేఁ బూని నేను జనఁగానే, తమ్మునిచేత
నా నాసాకణములఁ గోయించెను । నే నెటు లుందును భారతా॥రా॥

వ అంతఁ జింతాక్రాంతురాలనయి చని ఖరాసురుని యుద్ధం
బునకుఁ బంపిన ఖరదూషణ త్రిశిరాది చతుర్దశ సహస్ర రాక్షసదళం
బుల నొక్కండ విదళించె. వీర ననేల? జతుర్దశభువనము లెత్తివచ్చిన
నమ్మహానీయునకు లక్ష్యమా ! రావణా! లోకవిద్రావణా!

కేదారిగౌళ: ఆదితాళము.

నిశాటకులవర్యా ! విను మికి॥ నిశాట॥ విశేషముగ నే వివరిం
చెద విను॥ నిశాట॥ సీత లోకవిఖ్యాత రూపవతి; భూతలమున నీకే
తగును, బ్రీతిగ నది యబ్బిన జాలును విను॥ నిశా॥ మోక్షగుండ హరి
పక్ష మేము కాని, రాక్షసవరులను శిక్షించె నీ క్షణమున నీ విద్ది
యొలుంగుము॥ నిశాట॥

వ. అనిన మంచిదని చెల్లెలి నూరాచ్చి యింటిలోని కనిపి
రావణుం డారాత్రి కాలోచిత కృత్యంబులు దీర్చి శయనించి కంటఁ
గూరుకు రామిఁ దన మనంబున.—

తో: రాము డెవ్వరో రాగ గారణం బేమి గౌత మీదరికి ?
ఆ మానవు డీయసురుల జంపుట కేమికార్యమాతనికి॥ రామ॥ మానవు
లకు నీ మహిమ గలుగ సామాన్యమె యోజింపగను దానవకుల
విధ్వంసుడు హరి యవతార మెత్తె నేమోను॥ రామ॥

క. కావున నాతనిచేతను

జా విఁక సిద్ధంబు నాకు: సరి యటు లయినన్
ఆ వైకుంఠం బలవడు;
నే వెరవుననైన దీని నెరుగంగఁదగున్.

వ. అని నిశ్చయించి ప్రభాతంబున రథారోహణంబుసేసి మారీ
చుని గృహంబున కరిగె. అప్పు డతండు మునిఁబోలి సమాధినిష్ఠుం
డయి పరాత్పరుని హృత్కమలంబునఁ గాంచుచు,

కీర్తన-రూపకతాళము.

పరమాత్మా ! పరమేశా ! పరమానందస్వరూపా॥ గురుతర
సహస్రారస్థిత గురుమయసురుచిరదీపా॥ పర॥ నీలాంతర్గీలా ముసిజాల
సుహృత్తేలామరణోలా శ్రీమోక్షగుండపా లా రివిఫాలావర ॥ పర॥

వ. ఇట్లు నిశ్చలత్వంబున నీశ్వరారాధనంబుఁ జేయుచు మారీ
చుఁడు గన్నులు దెఱచి రావణుంజూచి సత్కరించి యిట్లనియె:

తోహర: ఏమిదనికి నీ విచటికి వచ్చితి వెఱిగింపుము దను
జేంద్రా! శ్రీమోక్షగ నేఁ జేయ గల్గినను జేయుదు గరుణాసాంద్రా॥

నీ అనవుఁడు రావణుం డనియె: 'నోమారీచ !

తరణివంశజుఁ డయోధ్యావిభుండు
నగు దశరథునకు నాత్మజుం డగు రాముఁ
డనుజుండు భార్యయు ననుసరించి

చనుదేరఁ దండ్రియాజ్ఞను వచ్చి యాపంచ
వటియందు నిలిచి తీవ్రంబుగాఁగ
ఖరమఃఖ్యులను జంపి కడవడి మనశూర్పు
ణఖ ముక్కు- సెవులును నఱకివైచె;

గీ. గాన నాతనిసతిని దేఁ బూనినాఁడ;
నీవు మాయామృగంబవై నేఁడు పోయి
రాముఁ గొనిపోమ్ము మిగులదూరమున కంత
సీతఁ గొనివచ్చి లంకకుఁ జేర్తునేను.
వ. అనిన నప్పుడు మారీచుండు ద్రుళ్ళిపడి,—

శంక రాభరణము-ఆదిత్యాశము.

అబ్బబ్బ! రామునిచేత దెబ్బ తిన్న వాడను! నిబ్బరము చాలదు
మాయబ్బితోడు చాలును॥ అబ్బ॥ పిన్ననాడే వార్ధిబడి వ్రేసె బాణ
మునను! నన్నిప్పుడు బ్రతుకనిచ్చునా నామది మఱవను॥ అబ్బ॥
మోక్షగుండశౌరి యతడు మునిజన సమ్మతుడు! నీక్షితి నెగ్గాచరించి
యెవరు బ్రతుక నేర్తురు॥ అబ్బ॥

తొ: తర్వాతను నేదండకవనమున దగ నాతం డుండగను,
బారవైరమున బులిరూపంబునఁ బోయి తగిలితినినేను॥ రా॥ తీవరమున
నొకదివ్యశరంబును వైవ దప్పిపోగాను, జాపు దప్పి నే సరగవచ్చి
యిచ్చట మునినై యున్నాను॥ రా॥

క. రాముం డన, రత్నం బన,
రామామణి యన్నరవము రా జని యన్నఁ,
రామొదలను గలిగిన యా
నామంబులు విన్నఁ గ్రన్ననఁ భయపడుదుఁ.
వ. అపియునుంగాక యొక్క-విశేషంబు వివరించెద.

క. రాక్షసకులంబు నెల్లను
శిక్షింపఁగఁ బూని యతఁడు చేలగు నయోధ్యా

సుక్షేత్రంబునఁ బొడమిన

సాక్షాన్నారాయణుండు సర్వజ్ఞుఁ డగున్.

తో: కావున నాతనితో వైరంబునఁ జూచొదవును మనకెల్ల !
దేవదేవు డని తెలిసి భక్తితో సేవింపట కడుమెల్ల॥ రా॥

వ. అని పలికిన మారీచుని యధైర్యవచనంబులు విని రావణా
సురుం డిట్లనియె:

బేగడరాగము: ఆదితాళము.

భయపడ నిదోకి వేకుర॥భయ॥ నయములే నీవేళ నామాట
మీఱకు॥ భయ॥ రాము డాపరంధాముడు చావైన నేమి నానిచే జచ్చి
తే ముక్తిగల్గును॥ భయ॥ నేను జయించితే నానియిల్లాతో మానని
సుఖములు మానుగ బొందును॥భయ॥ మోక్షగుండరిఘుయూర్తి నేను
రించి యీక్షణమున నేను నిలసుతఁ దెత్తును॥ భయపడ॥

తో: పొమ్ము శీఘ్రమున బో సని యంటి పొరిగొందాను ని
న్ననగన్, నెమ్మది హరిచే నీల్లుట మేలని సమ్మతించి దాఁ జనగన్
॥రామ॥

వ. ఈపర్యాయము రామునిచేత నిశ్చయంబుగా మరణంబు
గలుగునని తలంచి మారీచుండు రావణునిరథం బెక్కి- యినువురును
మహావేగంబున బంచవటికి సరిగి రాముని పర్ణశాలను సమీపించిన
నంత—

క. కాంచనవర్ణము, రజతస

మంచితమగు పొడలు, నీల మగు నేత్రంబుల్,

మించుగ రత్నపుఁగొమ్మలు,

గాంచనమణి ఘోరము లయరఁగా మృగమయ్యెన్.

వ. ఇట్లు మారీచుండు విచిత్రమైన యొకమాయలేడి యాకా
రంబు ధరించి పర్ణశాలచేరువకు రాఁగా గాంచి రాముండు నీ కిట్లనియె:

గీ. తైతనయతీశుఁడై దశకంఠుఁ డిటకు
వచ్చునిచె! నీకు నైజరూపమ్ము వహ్నిఁ
దాచి, కృత్రిమసీతనై తనరు మొక్క-
వశ్వరము; వాఁడు సనుయఁ దానచ్చు నీకు.

వ. అని బోధించిన పల్లె యని యూహకారం బొనర్చినమీప
మున జగిమ మూయూన్ముగములు నూచి మామూసీత శ్రీరామున
యిట్లనియె:

హిం॥ కాశీః అటతాళము.

రామ, యూన్ముగమ్ము రమమునా బట్టితెమ్ము॥ శ్రీరామ॥
హేమాధనుఁ, పల్లపొడలేమొ వింతగానున్నది॥ శ్రీరామ॥ ఈ క దీని
తోడగూడి యూహగోస నేమకయ్యె; నేను పట్టితెచ్చి దనుతోడనాకు
నియ్య దగు వనవాసము దీక్షింపఁ, మన మయోధ్యఁ జేరినపు డను
వుగ మామత్తలకుఁ గనబడిచి యానందింతు; ఎన్నడిట్టి మృగముఁ
గన్నామ యూవసనంఠం! గన్నులకు బాడువుగ నున్నదిని నో,
గుండ॥ శ్రీరామ॥

సం. ద్వి. అనుసీతవాక్యము లాలించి రాముఁ । డనుజాని నూచి
యిట్లనియెఁ: ‘దమ్ముగడ, । దాని నే దెచ్చునంతకును నీ పచట ।
జానకి గాపాడు బ్రాగ్తగాను: । దానవమాయలఁ దగులకు’ మనిన
‘మానుగా మృగమయి మారీచుఁ డలుక । తో సచ్చినటువలె దోచు
చున్నయది । పోవల’ దన్న సప్తమి రాముఁ డనియె । ‘మారీచుడైన,
లక్ష్మణ, వానిమామ! దీక్ష గామాయిచి, ఇత్తు నేజూడఁ సీతకోరికను
దీర్చెదనిష్ట’యనుచుఁ । తో పిల్లంబులు జన్మగ్రహిని । పోయి యామ
కమును బొందిపట్టుగ । బోయిన సదయు సద్భుతముగా నపుడు —

తో: చిక్కి-నట్లుగా చిక్కి-నట్లుగాఁ జేరునకును దాఁ జేరు ।
మక్కువఁ బట్టుగ వాళి పోయినదో బిక్కులఁ బట్టుచుఁ బోయి॥ రా॥

వ. ఇవిధంబున మోసంబు జేయుచుఁ జాలదూరంబు త్రిప్పిన
నది రాక్షసమాయగా నిశ్చయించి రాముండు కోపోద్దీప్తితుండై—

తో: చాలగ బ్రహ్మాస్త్రంబున మాయలు దూలప్రేయ నసు
రుండు, 'హలత్క్షణ!' యను నార్తారవమునఁ గూలె నవనిపై
నతడు॥ రామ॥

వ. ఇట్లు మారీచుండు గూలిన నతని తేజంబు పరాత్పరుండ
యిన రాముని యందుఁ గలిసె. అంత నాధ్వని విని సీతాదేవి భయా
కులిత చిత్తయై లక్ష్మణునిఁ జూచి,

హిం-తోడి: రూపకము.

పొమ్ము లక్ష్మణా! లే లేమ్ము లక్ష్మణా! నెన్నుది రాముండు
పిలిచె నిన్నులక్ష్మణా!॥ పొమ్ము॥ ఏల పిలిచెనో ! చిక్కు లేదు గలి
గెనో! జాల మేల జేసెనవు చాలు లక్ష్మణా!॥ పొమ్ము॥ రాక్షసాళుల
చేత రాపుకలిగెనో! మోక్షగుండ శౌరి కయిన మొక్కు లక్ష్మణా
॥ పొమ్ము॥

వ. అను దీనాలాపంబులు విని లక్ష్మణుండు—

క. మారీచుండు మాయామృగ

ధారుండై వచ్చె నతని దఱుమునుఁ జని యా

శ్రీరాముండు చంపుటచేఁ

జేరెలుఁగున రాము నట్ల పిలిచెరు నన్నుకా.

తో: వాడు గాడు త్రిభువనములు పైఁబడి వచ్చిన భయమే
మమ్మ! కూడముట్టియును గూల్చుడె గడియలొ । కొడువ లుండునే
యమ్మ॥ నన్నిచ్చట నుండ మనిచెప్పెఁ జనినను నాపయి గోపించు;
నన్న యాజ్ఞకేదు రాడ జాల నత డతివేగమె యే తెంచు॥ రామ॥

వ. అటువెనుక సీతాదేవి యత్యంతసంతాప రోపంబులు వ్యాపింప
మఱిదిని గాంచి,

స్రగ్వీ. రాముఁ డాలోలఁ జీరంగ నాలింపకే
తామసగబేల భేదంబునకా జెందవా!
రాముఁ డిచ్చోటికిఁ రాకయున్నంత నకా
క్షేమ ము చీపు దక్కించుకోఁ జూతువా!

వ. దండకారణ్యంబుననుండఁగోదండరామునిబొమ్మని భూమండ
లంబుఁ దా నొక్కండ నేల భరతుండు గాంక్షించె . రామునిక్షేమంబుఁ
గామింపక నామీది ప్రేమాతిశయంబుచేత ఈమాడ్కి యుపేక్షించి
నీ వున్నవాడవు. అన్నమేలు గన్నులఁ గనలేని మీయిద్దటి సుద్ది
బుద్ధికిఁ దద్దయుఁ దోచె; నీ కేల యింతదుర్బుద్ధి! నాప్రతిజ్ఞ వినుము!

తొ: గోదావరిలోఁ గూలి ప్రాణములు గోల్పోవుదుగా
నికను; నేదక్కుదునే నీకు! భరతునకు నే దని యేడువగాను॥ రామ॥
చేతులతోదన చెప్పుముఁసికొని, చింతాకాకింతుం డగుచు; 'నోతల్లీ!
నేఁ బోయెద రాముం డుండెడి చోటికి ననుచు॥ రామ॥

క. వనదేవతలారా! యీ

జనకజఁ గానాడరయ్య! చనియెద నింక
నను దూలనాడె నీమెయుఁ!
గన నాయెడఁ దప్పలేదు కంటిరిగాదే!

వ. అని యొప్పుగించి గుఱించు మెల్లమెల్లగా నడచుచు రామ
సహాయార్థంబుగాఁ జనియె: అంత నది తరుణంబుగా నెంచి యాప్రాం
తిముల దాగి యుండిన రావణుండు దండకమండలువులం ధరించి భిక్షుక
వేషంబునఁ బర్ణశాలడగ్గరిన నతని యాథార్థమునిగా భావించి సీతాసలి
పర్ణశాలదాటి నచ్చి మహావనయంబునఁ బూజించి,

తొ: కందమూలములు ఘనముగనిడి భక్షణజేయుడు ముని
వర్యా! అందముగా నాయధిపుడు వచ్చెడు నంతకుండు డోయార్యా॥ రా॥

వ. అనిన, భిక్షుకవేష ధారియిట్లనియె:

తొ: ఎవ్వరు నీపతి యెఱిగింపుము సతి యిదిరాక్షస సం
వృతము; ఇవ్వనవాసం బేటికి గలిగెను నెవరు పంపి రన వినుము॥ రాను॥

కాఫీ: అటతాళము.

జానకి నాపేరు; జనకునికూతుర; మానుగ నయోధ్య మాది;
శ్రీరాముడు నానాథుఁ డగు విచు; నామరది లక్ష్మణు డౌను; దశ
రథుడె యగును మామామ॥ జానకి॥ తండ్రి పంపగ నన్ను దమ్ము
నితోడ్కొని దండకమునకు నాధవుఁ డరుదెంచెను దండిగ నొకపని ।
యుండి పోయిరివార; లుండు డందాక మోక్షగుండేశు దలంచుచు॥జా

వ. అనిన నతండు,

రావ-తోహర: లంకాధిపు డను, రావణుడను బౌలస్త్యసు
తుడ; శూరుడను; బొంకముగా గొని పోదు నిన్ను మాపురికి వలచి
యున్నాను॥ రా॥

క. మునివేషభార్యగు రా

ముని నిక విడనాడి నన్ను మోహింపుము; నీ

కనుకూలమైన సుఖములఁ

దనిపెద; వనవాసబాధ తలగును లలనా !

వ. అనువాక్యంబులు గర్జశూలంబులయిన నీతయుల్లంబున
భీతిల్లుచు.

కీర్తన: అటతాళము.

రణరంగశూరుడు రఘురాజకుల శేఖరుడు బ్రాణతార్తిభంజను
డగు రాము నెఱుగవు నీవు॥ రణ॥న న్ననరాని మాట లన్న నిక ఫల
మేమి! నిన్ను నొక్క-బాణమున నేడు ధరగూల్చు జూడు॥ రణ॥ ఉండు
మిసుమంత మోక్షగుండవిభు డే తెందు వేదండమశకము లనఁ దగును
నిన్నునతని॥ రణ॥

వ. అంతట—

తోహరః రాక్షసాధిపుః డక్షయ ను కురూక్షేత్ర గణముల
ంచె; నాక్షణమున నా చుటివముగల నిజాకారముఁ గనబడినచే॥రా॥
ములు వింశతి, శిరములు పదియును, గాలమేఘసదృశంబు! గిరి
లిన యాకృతితోడ భవనగరమున బరగె గరంబు॥ రామ॥

వ. ఇట్లు దన నిజరూపంబు గనబడిచి,

క. జననజయిల్లన భూమిని

దనసఖములఁ ద్రవ్వె భూమిని నే గడు బ

ల్మిని నల్లి రథమున నడి

వినుపీఠిని బలంప నపుడు నేగిముతోడె .

వ. అతఁ డీతొక్కంత భయభీతి నాస్వగతముయి చింతించుచు
యగెత్తి,

హీనరాగముః ఆదిత్యము.

రామా రామా! జగదధిరామా! శ్రీరఘరామా! నగివిరామా!
మా! ॥రా॥ రామా! నే ననరాసమాంటలను నామితి నన్న
బుగక జయ॥ రా॥

పాపాత్ముడు పోలబట్టె నన్ను పీని రాపు మాపి ననుఁ గాపాడుము
ము ॥రా॥ రాక్షసు డింత పరాక్రము డాయెను; శ్రీశ్రీరఘుని తగ
రాక్షసుండరఘు ॥రా॥

వ. ఇట్లు గూఢభావుడున్నచో-

గీ. అలతొ గి నిజరూపంబు లొలకించి

పక్షిరాజు బలాయుధు సమముగిల్గి

నడ్డముగ వచ్చి యోయనురాధమా! భ

యంబు తేలేను లేని నయంబు విడిచి.

తో: తోడిమాతయగు నీకమలాక్షినిఁ జేకొని పోవగదగునా!

పాకటముగఁ దత్పతి యుండిన సీతాదామ గూర్చిక విడునా! ॥రా॥

వ. ఐన నమ్మహనీయుని సేవకుండగు నే నుండ, నీపుండరీకాక్షి
కేమిభయము! మదీయతుండాగ్రముననీకండలు తుండములుజేసి యెండ
వేయును! గుండెగల దండివుగండ వైన నుండుమురా! రండా నిలువగ
లవా! నాదండ నని రాక్షసుని నాక్షేపించి తత్తణుబునఁ దనపక్ష
యుగ్ముబు విసరి పైకెగసి తుండంబునం బొడిచి,

తో: రథము డుల్చి, గుట్టములగూల్చి, చూర్ణము గావించెను
ధనువు, పృథురోషుబున బిట్టుదాకి నొప్పించెను రావణుతనువు॥ రా॥

వ ఇట్లు విరథుండయి రావణుండు రోషానలంబు జాజ్వల్య
మానంబుగా మండుచుండ,

తో: ఒక్కఖడ్గమున నొనర జటాయువు తెక్కలు గాల్గును
విఱుగ, గ్రుక్కినగ్రక్కున బక్కితేడు దా సృక్కధరణిపైనొఱుగ॥ రా॥

క. మఱియొక రథమున సీతను

నురనడి నెక్కించుకొని నుహోద్ధతి మింటం

బఱచుచు నుండగ నుదిలోఁ

బురపురఁ బొక్కుచును వగచెఁ బొలఁ తుక యంతఁ.

సీత: హిందూస్తాని-తూపకతాళము.

ప్రాణనాథు డున్న వీ డీపాటు పడునా! ప్రాణములతో వీని
నవలబాట నిచ్చునా!॥ ప్రాణ॥ జనకునిపుత్రినై దశరథుని కోడలనై
యనయము కష్టము లొంద నాయెఁ బుడమిపై॥ ప్రాణ॥ పతినిబాసి
దనుజునకును పట్టుపడగను, బ్రతిలేక విధాత నుదుటవ్రాసెగాబోలును
॥ప్రాణ॥ శ్రీమోక్షగుండేశుడైన శ్రీరామునకు నామాట నెఱిగించెడి
పుణ్యాత్ము లెవ్వరో! ॥ప్రాణనాథు॥

వ. శ్రీరామున కీపోబడి సూచించువఱకు నీజటాయువు జీవి
తుండయి యుండుగాక యని మానోవీధి నుద్దేశించి, మఱియు;

సుమిత్రాకుమారా! హా మహామేరుధీరా!
 లలోకములలోనా దోస మన కట్టిమాట
 శాసుతోడూడకన్న! నికను మన్నిపుమన్న॥
 లపించుచుండ రామలక్ష్మణులు వెంబడించి
 చేత లంకాధిపుడు నాయువేగంబున వియ
 చుచు బోవునతి జానకి యథోముఖములు

కు గిరిప్రదేశమునఁ

కుగురు కపింద్రు;

యందు సొమ్ములు మాటఁ

ట నట్టవైచె.

నార్త శ్రీరామున కెఱింగింపరా! యని సీతా
 కారి యెదుటఁ బడనైచె; సంత—

టి రయంబున లంకకు నసురేంద్రుడు చను

గడిమి నశోకననంబులోపలను నుంచె॥ రా॥

ప్రజలు లోనగు రాక్షసాంగనలఁ బెక్కండఁ

ప్రితకు

చి యెటుల నైసను నన్నున్

మనటు స

డనుచు మాటిమాటికిఁ దెలిపె.

యన నాజ్ఞాపించి రాక్షసుండు యథార్థగీతిగా
 లు జేయుచుండె. ఇక్కడ శ్రీరాముండు—

దునుమాడి పర్ణశాలఁ జేర వచ్చుచుండగను,

కిదురపడఁ దమ్ముని గని యిట్లనెను॥ రామ॥

శంకరాభరణము: ఆదితాళము.

సుందరి నొంటిగ నందుంచి యిచటికి నెందుకు వచ్చితి నెటి
గింపు లక్ష్మణుని॥ సుంద॥ మనమీద గన రూపి దనుజులు సరుదెంచి
వనితను నేమేమి వంత నొందింతురో॥ సుంద॥ నీమోము వాడినదేమో
చింతించెదవు శ్రీమోక్షగుండేశుఁ డేమికావించునో! ॥సుంద॥

వ. అనిన లక్ష్మణుండు విన్నబోయిన మొగంబుతో నన్నకు
నమస్కరించి,

శా. మారీచుం డిలఁ గూలుకాలమున రామా నీవలెన్ నన్న దా
జీరెన్, నీవని యెంచి తోడుపడఁగా నీతమ్మపొన్నున్న నో
నారీ! రాక్షసమాయలంచుఁ దెలుపన్ నా మాట లాలింపకే
దూరెన్ మిక్కిలి; నెమ్మది నివసువునన్ దూఱుచు చున్ వచ్చితిన్.

వ. అని తెలిపి యన్న పదంబులపయి వాని,

క. 'నా వలన దప్పులే ది'క

నా వనదేనతలె సాక్షి; యన్నయ్యా! నీ

సేవకుఁడ నన్న దయతోఁ

గావు' మనుచు దుఃఖపడఁగఁ గరుణాన్వతుఁడై.

వ. లక్ష్మణు నూరార్చి లేవనెత్తి దేహంబు నిమిరి,

తో: తరుణిమాటలకుఁ తందర నొందుచుఁ దమ్ముడ నీవు
రానేల! సరగున బోదము చాన చెంత నెవ్వరు లే రొక్కతే బాల
॥రామ॥

వ అని యోజించుచుఁ దమ్ముని దోడ్కొని శీఘ్రయానమ్మన
వచ్చిపర్ణశాలఁజేరి యరసిన నామ నీత లేకుండినఁ దల్లడించుచుమూర్ఛ
పోయి కొంతవడికిఁ దెలిసి దిక్కులు పాలఁ జూచి తోకావేశంబున—

తోడి: ఆదితాళము.

ఇక నేమి చేయుదు! నిక నెందు జూతును! అకట విధి నాదు
ప్రియనను బాపెను॥ నిక॥ ఎవరు వచ్చినారో! యెవరు గొంపోయిరో!

వివరించునట్టివార తెనకును గనరాదు!॥ ఇక॥ భువి మోక్షగుండధవు
డనై యున్నను, నవిరళసుఖదుఃఖ మరుభవింపగ బోనా! ॥ఇక నేమి॥

సీ. నినుఁ గూడి విహరింప వసనాస మాయాస

ముగ, దోఁపదామెనే! ముద్దుగుమ్మ!

నినుఁ గూడి భుజియింప ననిఁ గందిమాలముల్

పడసోపేతమే సారసాక్షి!

నినుఁగూడి శయనింపఁ గను గుళాస్తరణములు

హంసతూలిక పాన్పి యబ్జపాణి!

నినుఁగూడి నచియింప దినములు గడియలై

వడిఁ బద్మలిడియెనే భవ్యచాణి!

గీ. కంటగింపుచు మాయాన్ముగంబు రీతి

నచ్చి మాతీచుఁ డెడఁబాపె ననిత మనల!

నాదుతలనాత్ర యెంతసీనతకుఁ దెచ్చె!

నింక నొంటిగ నెటు చెరిగియు నిచట!

వ. ఇట్లు దుఃఖించుచు సొమ్మిత్రిని గొంగిలిండుకొని;

తేనారము: నమ్మి నామెట నచ్చె నట్లడవిలోనఁ జొచ్చి
దమ్మడా! యెచటలేను తరుణి గానంగరాదు! సొమ్మసిలె మేను చాల
శోకమార్పంగఁ బాలా! నెమ్మదిని దెలియనైతి నెలతుకను గోలుబడితి!

వ. రాముఁ డెటుల శోకించుచుండ లక్ష్మణుడును గొంతనటకుఁ
జింతించి పిమ్మట ధైర్యం బవలంబించి యిట్లునియె:

క. జగములు సీలో నుగడును;

జగమాలలో నుగదా వీవు; సర్వజ్ఞ! హాతీ!

యగుణుండవయ్యుఁ బ్రకృతిని

దగులుటచే నొదవె తోకదైన్యాదు లొగిల్.

ల_ తో: అజ్ఞానులవలె నడల నేల ! మీయగులంపనిగాదు
యాజ్ఞోల్లంఘన మాచరించి యెగురాడు పొరిలను లేరు॥ రాము॥

వ. ఇట్లు కొనియాడి యతండుఁ బురంబునకుఁ జనియె. ఇక్కడ
వీరు సీతాన్వేషణంబుఁ జేయుచు దక్షిణాభి ముఖులయి బోవుచు,

రాముడు-యదుకులకాంభోజిః అటతాళము.

శ్రీకంఠవిల్లు నే నీకొఱకై విడిచి చేకొంటిగదె! జానకీ॥ జా॥
ననుఁబాయజాలక నావెంట వచ్చిన నిను గోల్పోయితి జానకీ॥ జాన॥
గొప్పయింట బుట్టి గొప్పయింటజొచ్చి తిప్ప లొదవెనె ! జానకీ
॥జా॥ ఆపద లనితోపవాయెఁగూడ నీ వున్నంచేతను జానకీ॥ జాన॥
శ్రీమోక్షగుండశౌరిని నే నై యుండి ని న్నేమటితిని జానకీ॥ జాన॥

వ. ఇట్లు మాటిమాటికిఁ దలఁచుకొని దుఃఖించుచు ధైర్యంబు
నొందుచుఁ బోవునెడ నొక్కచో వికృతాకారంబున వచ్చి తననుఁ
గూడుమని లక్ష్మణుని వేడిన, నయోమఃఖికి నసిధారచేతఁ జుప్పనాతి
కంటె గొప్పసౌఖ్యంబు లిచ్చి చనుచున్న, నొక్కచోట—

సీ. ఉదరంబు నోరును నొకటిగా నొప్పియుఁ

శాదము ల్ శిరము జూపడఁగ లేక,

యోజనాయత మగు నుగుబాహువులు గల్గి

యేది చిక్కి నను బోసక దినుచు

నున్నకబంధుని యుగుభుజమ్మల మధ్య

రామలక్ష్మణులు దిరయుగఁజిక్కి,

‘యన్న, నే నీ నికి నాహార మయ్యెద;

నీవు సీతను జూడఁ నేఁగు’ మనుచుఁ,

గీ. దమ్ముఁ డన, రాఘవుఁడు విచారమ్మనొంది,

ఖడ్గమున వానిదక్షిణఘనభుజంబు

ద్రొంచె; వామభుజంబు ఖండించె ననుజుఁ;

దంత నాతండు మీ రెవ్వ రనుచు నడుగ.

వ. రాముని యాజ్ఞచే లక్ష్మణుడు దమ వృత్తాంతముఁ జెప్పి
నీ వెవ్వ రని యడిగిన,

కబం-తో: నే గంధర్వుడ; కిళిలమ నీంద్రుల - నెటిగర్వంబున
క, | యోగియొకడు శపియించె నన్ను నిటు నుగ్రకోపమున దనుక
|| అసురుడ నై నే నమరవిభునిపయి నరిగిన నాతడు వడిగ, వెన
వజ్రము వ్రేసె నాశిరము విపులోదరమున నడగ || రామ ||

వ. అప్పటినుండి శిరఃపాదవిహీనుండైనదీర్ఘ బాహుమధ్యంబున
చరించుజంతువుల బిగబట్టి మ్రింగుచు గబంధుం డన నిక్కడ
న్నాడ. మీ వలన శాపము క్తి యగునని మున్ను మును లన్మగ్రహిం
నావికారశరీరంబు దహించి నను గడతేర్పు డని వేడిన, వా
లజేసిరి. వాడు నిజప్రకృతి బడసి గంధర్వుడయి పయన్మార్గంబున
చి యంజలి బద్ధుండయి,

తంగంమెట్టు: ఆదితాళము.

గాను ! రఘురామ! రవికులాంబుధిసోమ! నీచహిమను దెలి
నే నెంతవాడను! || రామా || పంచభూతములకు - బంచకోశములకు
చవర్ణములకు బరుడవు గురుడవు || రామా || విశదమృగను జతు
భువనము లసదృశముగ నీదివ్యదేహమునందు నిలిచె || రామా ||
మోక్షగుండ నాస ! శ్రీధర చిద్విలాస ! భూమి నారాయణదాస,
ఓ ! శ్రీ శ్రీనివాస ! || రామా ||

వ. ఇట్లు పొగడిన సంతోషించి శ్రీరాముం డిట్లనియె:

గీ. వినుము గంధర్వ, నీస్తోత్రమునకునేను
సంతసించితి నీకలుషంబు దలగె;
దివ్యయోగంబు నొంది నుదీయ దివ్య
ధామమును బొందు మిఁక శాశ్వ తంబుగాను.

వ. అని యాజ్ఞాపించిన నానందించి రామునకు రావణుని
త్తాంతం బాద్యంతంబుఁజెప్పి, శబరి యాశ్రమంబునకుఁ బొమ్మని
వ సూపి యతండు బరమపదంబున కరిగె; ననంతరంబ—

తొ: శబరియాశ్రమస్థలమునకును రామసౌమిత్రులు వోవగను,
ప్రబలమోదమునఁ బరికించియు వారిరాక కుబ్జి యెదురుగను॥ రామ॥

క. చనుదెంచి వారిపాదము

లను భక్తిని గడిగి తజ్జలంబు శిరమునం
దనువుగ నిడుకొని, యాశ్రమ
మునకుం దోడ్తెచ్చి పీఠముల నిచ్చి తగన్.

వ. మధురపక్వఫలంబులు సమర్పించిన భుజించిరి. పిమ్మట
శబరికిరంబులు ముకుళించి,

శబరి భు॥ప్ర॥ పరంధామ మీదివ్యపాదాబ్జసేవా
పరత్వంబునన్ నిన్నుఁ బార్థింప గంటిన్;
నిరాలంబ మీరూపు నేఁ డిందుఁ గంటిన్;
దూరంతంబులౌ నాదుదోషణంబు లారెన్.

వ. శ్రీమన్నారాయణుడు సాకేతంబున రాముడై పుట్టి దశ
కంఠ కంఠలుంతనంబుఁ జేయ బోవుచో నీయాశ్రమంబున కనుజయుక్తం
బుగ వచ్చి నిన్నుఁ గృతార్థునఁ జేయఁగలఁ డని మద్దురువరుండగు
మతంగ మహామునీంద్రుండు చెప్పియున్నందున,

తొ: ఇక్కడఁ దపమొనరించుచు మీరాక కెదురుఁజూచు
చున్నాను; గ్రక్కునఁ జనె బహుకల్పంబులు నేటి కక్కజముగఁ గన్నా
ను॥ రా॥ నాసంకల్పము సిద్ధిబొందినది; నా కిమ్మిక సద్గతిని, దాస
కోటులకు దాసురాలనే దక్కువ జాతిని సతిని॥ రామ॥

వ. నిన్నుఁ గొనియాడు సమర్థత నాకుఁ గలదా, రామా!
యని పలికిన విని దమారసం బొలుక రామచంద్రుం డిట్లవియె:

జంఘూటి: ఆదితాళము.

నాభక్తి యొక్కటి చాలు శబరి॥ నాభ॥ ఏభోగంబులు నీడుగా
నేరని ప్రాభవమత్పదము సులభంబుగఁ జేరఁగ॥ నాభ॥ జాతి నాఘా

శ్రీమలీంగాదుల రీతు లడుగ వలవ దేరికి నైనను సరి॥ నాభ॥ మోక్ష
గుండమున ముదమున వెలిగే యక్షయతేజమును వెలయంగను గల
యగ! ॥ నాభ॥

గీ. యజ్ఞ దానముఖంబులొనట్టికర్మ
లెన్ని చేసిన నాయందు తిన్ననయిన
భక్తిగుదురక శాశ్వతబ్రహ్మపదము
గడఁగి సుఖయింప శక్యంబుగాదు శబరి.

గీ. 'నీ వనాదినుండి నెలఁత నాపయి భక్తి
గలిగియుంటి గానఁ గలుగుముక్తి
సీతజాడ నాకుఁ జెప్పుము తెలిసిన
శబరి' యనుఁడు నామె సరఁగఁ బలికె.

ద్వీ. నావల్ల వినఁ గోరినారంతె కానిదేన మీరెఱుగనిస్థితియేది
గలదు? రావణాసురుఁడు మీరమణి గొంపోయి లావుచే జేర్చెను
లంకాపురంబు భూవర, యిటకు దాపునను బంపాసారోవరంబున్నది
రూఢిగా, దానికడ ఋశ్యమూకాద్రిగలదు తద్గిరిని గడిమిని వాలితో
గలహించి వచ్చి యున్నాఁడు సుగ్రీవు డొనర మీ రటకు జన్నమీ
తోడను సఖ్యంబుజేయు, నతనిచే గార్యంబు లన్నియు దీరు, వెదకు
లాడగ నేల? వెడలు డచ్చటికి; చనుదును నేహుతాశనులోన జొచ్చి
ఘనకాయమును బాసి కాంతు మీపదవి నని పల్కి వహ్నిని నటు
రవుల్ గొలిపి తనమది రామమంత్రమును జపించి॥

కమాచీ: అదితాళము.

మానసమా! మఱువకే! ॥మాన॥ అసద్మతపరమానందము
యుని॥ మానసమా॥ నిత్యనిరంజన నిర్వికార సత్త్వత్యగభిన్నబ్రహ్మం
బురు॥ మా॥ పిండాండబ్రహ్మాండంబులొ నిండి వెలుగు మోక్షగుండ

హరిని॥ మా॥ ధారుణిఁ దాఱ్ఱూరి నారాయణకవి చారుమనోబ్జ విహార
రుని నిఁక॥ మాన॥

వ. అని పరంధామునిఁ దారకనాముని పడవ్వర్గవిరామాని శ్రీరా
మునిఁ దనమానసంబున నిలిపికొని శబరి యగ్నిం బడి యవిద్యాకల్పిత
స్థూలకాయంబును దహింపఁజేసి —

క. శ్రీరాముని కృపచేతను

జారువిమానంబు నెక్కి శబరి మహాత్ముల్

నేరుపునఁ బొందుపదమును

నారూఢిని బొందె నిర్మలాంతఃకరణన్.

తో, అనితాఱ్ఱూరి నారాయణకవి రామాయణమును హరి
కథను, అనుపమరీతి నరణ్యకాండమున్ వినిచె నొల్కఁగాఁసుధను॥రామ॥

ఇది వినువారల కిహసౌఖ్యంబులు గొడువలేక చేకురును; ముద
మునఁ దుదకును ముక్తి లభించును మోక్షగుండ హరికృపను ॥రామ॥
రామా యనవే శ్రీరామాయణకథ వినవే గౌరీ॥ రామ॥

క. నాచేతనైన కొలఁదిని

జూచి రచించితిని దీని సుజనులు నెఱుసుల్

దోచినయెడ దిద్దుదు రని

నాచిత్తములోన నమ్మినాఁడ విసీతిన్.

శ్రీమోక్షగుండ రామాయణమునందలి అరణ్యకాండము

నది పూర్ణము.

శ్రీ రామచంద్ర గురు పరబ్రహ్మణీనమః.

అవిఘ్నమస్తు.

శ్రీమోక్షగుండరామాయణము

హరికథ.

కిష్కింధాకాండము.

క. శ్రీరాముఁ డనుజయుతి వే

పారక పంపాసరస్సు సరగునఁ గనఁగాఁ

గోరి యగుదెంచి దాని యు

దారమనోహరతఁగొంచి తమ్మున కనియెన్:

బేహగ్: ఆదితాళము.

పంపాసనోవరము గణియింప నేరితరము ! సొంపుగ దీని నీ
క్షింపఁగ, నిగూఁగి డిగింపఁ గోర గే నిలింప సుభాంగనలు॥ పం॥ ఇంపై
న గాలించే గుంపులై యున్నీటి తుంపుగుల్లెల్లఁ బరంపరలుగ లేచె॥ బం॥
తమ్ములు గలువ మొత్తమ్ములు జగ్రవౌకమ్ములు గోయష్టికమ్ములు
నలరారు॥ పం॥ అచితకుక్కుట పంస కారండన క్రొంచనాదముల
మించి రహించు నీ॥ పం॥ మోక్షగుండపురాధ్యక్షుఁడ నొ నాకు నక్షి
పర్వముగ వీక్షింపఁ గల్గెను॥ పం॥

తొ: మాససమును గంగానదియును మఱి దీనికిసరి రా వను
ము; మానితముగఁ గోశమాత్రవిస్తృతంబై నెగడను గనుగొనుము॥
మత్తకోకిల, ఈసరోవర తీగవృక్షము లెంతో! యందములైతగెన్ ;
అసత్యోఁ జగుకొమ్మలుగను సుకామలెల్లఁబ్రియంబుగాఁ
గూసెనున్; మధుమాసమున్ సమకూడ బేయులు యుక్తతుల్
భాసురంబుగ జీయ నెమ్మది పండువై కనుఁ పట్టెనున్.

వ. మనోహరంబయిన యీ సరోవరప్రాతంబుల నిట్టి వసంత సమయంబున విహరింపుచు సీతాసతితోఁగూడి కీడ్చుచు భాగ్యంబు నా కెన్నటికి లభించును ? లక్ష్మణా ! అంతఃకరణాలంకృతనీక్షణా !

కాంభోజి: ఆదితాళము.

తరుణి నెన్నఁడు జూతురా ! మరుబారికోర్వదరముగాదేమి చేతురా ! విరహము మీఱె; మేను బరవశ మొదెను; గనుల॥ దరు॥ ఒంటిగ నుండగ లేనురా ! లక్ష్మణనాకుఁ గంటఁ గూరుకు రాదురా ! తుంటవిల్తుఁడు దూపు లాట వేయఁగఁ బూనె॥ దరు॥ పాతకు డింత చేసెను ! నానుడుటను విధాత యిటుల వ్రాసెను ! ఖ్యాతిగ మోక్ష గుండనేత కెఱుక యగును ॥దరు॥

గీ. జానకిని బాసియొకక్షణమైన నింక

నేను బ్రాణంబులను నిల్ప లేను; నీవు

మరలియు నయోధ్యకేగు లక్ష్మణ సుటంచుఁ

బలుకు నన్నకు ననుజుండు తెలిపెనిట్లు.

తో: ఇంతిని గొనిపోయిన వానిని వధియించి యతనిసాధించి, యంతట సుఖముల నందవలెనుగాక యదియెల్లను విడిపించి॥ రా॥

వ. అవార్యశౌర్య ధుర్యులగు మీయంతవారికి సద్భైర్యంబు నొందగాదు. ముందు జరుగవలయుదానిని యోజింతము. మీకు దెలుపునంత వాడనా!యన్నా! యనిన, నలరి రాముండు తెలివొడి,

చ. పదపడి రానులక్ష్మణులు బాణధనుర్యుత పాణులై వియ

త్పదము స్పృశించు ఋశ్యగిరిపార్శ్వమునన్ ఘనశాంతి దాంతి సం

పదనలరారుయోగితతిభాతిఁ జరింపఁగ వేగఁ గాంచి నె

మ్మదిఁ గడుభీతినొంది హనుమంతునితో రవిసూనుఁ డిట్లనున్.

శేషాగ్: ఆదితాళము.

హనుమంత వారిసి బరికించు॥ హను॥ ఎంతవీంత, యంతరంగ మున॥ హ॥ ధీరులుమానికుమారులవలె నే వీరు జటాధారకులై తిరుగు

న్నారు॥ హనుమంతా॥ నన్ను జయింప మాయన్న వీరలను బన్ను
ను బంపినట్లు లున్న గొర్రొర ॥హను॥ మోక్షగుండవిభు సాక్షిగ
జల లక్షణము లీయుభయఘనుల నొప్పారు గలిగియున్నారు॥ హ॥

న. తో నిక్కొండ నెక్కుటకు వీలులేక ననుఁ గూలఁజేయు
ని వాలిఁ బగవఁగా వచ్చిన కపటవేషధారులుగా నున్నవారు; కా
న్నఁ దాపసులకు ధనుర్బాణముల ధరింపనేల! నీవువలనకూపంబునఁ
బ వాగియామూలాగ్రము విచారిచిరమ్ము. అని సుగ్రీవుండు
సకిన మంచి దని తన తన గామున—

తో. నటుకూపంబున వాయుతనూజుఁడువచ్చెనురామునికడకు;
బవుగ విషయవిధేయు డగుచు ముచ్చటలాడుచు ననె నపుడు॥రా॥

క. మీ రెవ్వరు మీయూరును

జేగును దేలువంగివలయుఁ బ్రియమున మీ యా

కూర్కముల సగు మొగములుఁ

గార్హస్థ్యగ్రంథుల గన్నఁ గడు వెలగయ్యెన్.

తో. మీ కిటు దిగుగఁగఁ గార్హ మేమో! మిముఁగన
రాదమా హచ్చెన్ | భీమ నీభూభౌర మడఁప నవతార మెత్తినట్లు
శ్చెన్ ॥ రాము॥

న. అనిన శ్రీ రాముఁడు హనుమంతున కిట్లనియె:

శ్లో. అటతాళము.

అనఘ, మాదగతముదెలిపెద ననధరిపుము ప్రియమున: న
లూధీశులము దళిరథు తనయులము దెలియు మనఘ॥ నన॥ అ
మ్ములమతఁడు లక్ష్యము డర మ నేరాఘప్రఁడను; గన్నతండ్రియను
ండకకాసలకు నేతేరను॥ నన॥ కత్తగని నాయుంతి సీతను రాక్షసుఁడు
గొనిపోయెను! మోక్షగుండేశునకు నొకగు మోసపుచ్చి పోయెను॥అ॥

వ. అట్టి వారిని వెదకుచు నీప్రాంతములకు వచ్చినారము. నీసు
శబ్దాన్వితవాగ్వైఖరి విన్న నీవువ్యాకరణ వేత్త నని తోచుచున్నది.
నీవుప్రాంతముఁ గొంత ముచ్చటింపుము సచ్చరిత్రా! అనివలుకఁగా
నాంజనేయుండు—

గీ. వాలి సుగ్రీవులనుపేరి వనచరేంద్రు
లన్నదమ్మలు గలహించి; రందు వాలి
దఱుచు సుగ్రీవునకునిల్వ నిరవులేక
నలుగురాఘులతోడ నీనగముఁ జేరె.

తో: అతనికి సఖుఁడను హనుమంతుడఁను ననిలనందనుఁడనేను
క్షితివర, మాసుగ్రీవుఁ డంప మీస్థితిఁ దెలియ వచ్చినాను॥ రా॥ అదటికి
మీ రిపు డరుదెంచిన మీ కనుకూలముఁ జేసెదను; సుచరిత
మీసతిచొప్పు దెలియుటకు, శోధించియు, నెఱిగెదను॥ రామ॥

క. అనివేడిన శ్రీరాఘవుఁ
డనుకూలము నొంది యటుల నొగాక యనన్,
దనరూపముఁ జూపియు మూ
పున వారిని మోచికొనుచుఁ బోయెను గిరికిన్.

వ. ఇట్లు వారిని నెత్తికొని కొండపయిఁజేర్చి యొకవృక్షంబు నీ
డను గూర్చుండఁబెట్టి సుగ్రీవుని జేరఁబోయి,

బ్యాండుస్వరము. ఆదితాళము.

మిత్రకులపవిత్రులు; ధాత్రకెల్ల మిత్రులు; మిత్రజ, రామ
సౌమిత్రులు పుణ్యచరిత్రులు దశరథపుత్రులు నగుదురు॥ మీ॥ మీరు
వారు కలసిన మేలుకలుగు దెలిసిన; వారికార్యములుమీరును మీపని
వారును సమకూర్ప వచ్చును సత్యము॥ మీ॥ దండకావనంబునఁ దరుణి
బాసి రయమునఁ గొండలు వనములు గుహలును వెదకుచునుండి
వచ్చిరి: మోక్షగుండేశు లనవచ్చు॥ మిత్ర॥

న. వా రీచేయ నొక్క-భూయహచ్చాయ నున్నవారు. వారి
సంబోధము. నిర్భయమునకు. అని తోడిదెచ్చి హనుమంతు
క్కొమ్మవిడిచి దాని సముప్రసాదికి పీఠంబుగావైచి కూర్చుండ
వైన,

తో. అన్నయాజ్ఞగొని యల లక్ష్మణు డాద్యంతయుఁ దమ
గతిని విన్నవింప సుగ్రీవుండు వెమ్మని నికలాబొందెడు గతిని॥ రామ॥
గీ. రక్కసుఁడొక్కఁడుఁ డంతగాఢపీఠ

రమణి నొక్క - పం గొనిచనుసను మునుందు
మూటదబ్బులఁబడె బుశ్యమూక శిఖర
విలువమిగిలిన సగలంగు విడువఁదొడచె.

ముఖారి: అటతాళము.

గానండు: ---

అనుచు! యేమిగుండు! నీసొమ్ములు గనల నెఱుంగుద ॥అ॥

వనిత న న్నడఁ బొయఁజాలక వచ్చిసంగును గోలుబోయితి !
కదనై రక్షించుకోలే న్నతి నిదలఁ బొందితిన్॥ యన॥ ఆమాయా
యగము చింతకు మూలమూఁదుగద నిజము ! భూమిలో శ్రీమోక్ష
గడస్వామి న్ననబురాశ్రమంబున కేమిసేయును! భూమ ననుఁ దాసేమి
కారెన్! మొంతవనగన్!॥ యన॥

న. అని యిట్లసంతంబుగాఁ జూచునొకఁడు నీతా గొంతునకు
గార్మిళా గొంతుం డిట్లనియె:

గీ. ఇతినితో సఖ్య మొనరించి, యుండఁడు మనము
గలిసి పగవారి సాధంప నలెనుగాక
యూవిధంబున తోకింప నేమి ఘోషము !
మానవేశ్వర! ధైర్యంబుఁ బూను మింక.

న. అనుచుండ సుగ్రీవుండు రామచంద్రున కిట్లనియె:

తో: శ్రీరామా నాచెలిమి జేసితే నీతను జెఱగొన్నట్టి
యా రావణువధకై సహాయముగ నరుదెంతును జలపట్టి॥రా॥

వ. అనిసలికిన నంగుకు రాముండు నియ్యకొనియె; నంత-

తో: హనుమంతుం డగ్నిని జ్వలింపఁ జేసిన, రాఘవు డీసఁ
జుండు ననలుసాక్షి మైత్రిని మెలగుద మని యనుకొని రచ్చట
మొండు॥ రా॥

వ ఇట్లన్యోన్యంబు సఖులయియుండునటుల బాస చేసికొని
యనంతరంబు సుఖోపవిష్టులయియున్నంతః సుగ్రీవుండు దమ యుదం
తంబు రామునకుఁ దెలుప నారంభించి,

క. మాయావి యనెడి దనుజుఁడు

మాయన్నను యుద్ధమునకు మార్కొ మ్మనుచున్

గూయుచు వచ్చినఁ, గదనముఁ

జేయఁగ ననఁ గూడిపోయి చెలఁగుచుఁ దాకెన్.

కీర్తన: ఆదితాళము.

ఉండు దానవా! పోకుండు దానవా! ॥ఉం॥ ఉండుము పోక!
యోరి పరాకా! గుండెలుదాకాఁ గ్రుద్దెద గాక॥ ఉం॥ వ్రేటుదగులును!
నీ వీపు పగులును! సాటిగ బోరఁజాలుదు వేర! కాటికిఁ జేరఁగాఁ జేతు
రార! ॥ఉం॥ ఉబ్బుమానవు! నా చెబ్బగానవు! మబ్బెల్లవీడు! మాయా
వి నేడు! గొబ్బున గోడు గుడిపింతు జూఁడు॥ ఉం॥ భీమబలుఁ డని విన
వేమొ సుమ్మ నీవేనుఱుగండ విదళింతునిండ శ్రీమోక్షగుండ ధాముఁడు
సూడ॥ ఉండు॥

వ. ఇట్లు బెదరించి యొకగ్రుద్దుగ్రుద్దిన నతఁడు బాటిబోయి తన
నివాసంబగు గుహఁజొచ్చె. అంత నాతని వెంటనంటి మాయన్నయు
గుహలోఁ బ్రవేశించుచు మఱియొకరిని రాకుండఁ జేయునట్లు నన్ను
గుహవాకిటఁ గావలియుంచి చనియె; ఆవెనుక.

చ. నేలయగునంత కే నచట నిల్చితి; బిమ్మట రక్తధార లే
ఱు లగతిఁ బాట నంతట విరోధుల నార్పులు బిక్కటిల్లఁగా
నెలమిని వాలి యీలై నని యెంచి ధరాధర మొక్కటిన్ మహా
బలిమినిదెచ్చి యాగుహకు బైటను సడ్డము త్రొచి వచ్చితిన్.

వ. ఇట్లు వచ్చి కిష్కింధఁజేరి,

గీ. వాలి చచ్చె ననెడు వార్తనేఁ దెలిపిన
బంధు లెల్లఁ జింత నొంది, పిదప
నన్ను రాజుఁజేయఁ గ్రన్ననఁ గిష్కింధ
నేలుచుంటి నాటి గోల నేను.

తో. అక్కడ వాలియు నామాయావిని నడిచియు గుహవాకి
టికి | దక్కకచేరియు దద్దిరి నవ్వలఁ దన్నివచ్చె వెలుపటికి॥ రా॥

వ. ఇట్లు గుహవెడలివచ్చి న న్నెంత పిలిచినఁ బలుకకున్న
మహాగ్రహంబున గిష్కింధకుఁ వచ్చి రాజ్యపాలనంబుఁ జేయుచున్న
నన్ను రోషతామ్రాక్షుండయి కాంచి,

తో. ఓరిదురాత్మక యోరీనీమఁడా కూరుడ వైతివి: నీవు!
కూరిమి నిచ్చట గూర్చున్నావా! కూడివచ్చెనీచావు॥ రామ॥ తమ్ముండ
వని నిను నమ్మి దానవునిఁ దఱుముచు గుహఁ జొరగానే, నిమ్మరక
టరాజ్య మేల వచ్చితివి! యిటులఁ జేయ మేలొనే॥రామ॥

వ. అని పలికి పిడికిట నొక్కపెట్టునఁ బొడిచిన సహింపలేక నేఁ
బాతన వెంటనంటి యెల్లలోకంబులుదిప్పె. అంతనేను మరల వచ్చి యి
క్కండ నెక్కితి; ఇందు—

తో. వాలికి శాపము వచ్చియున్నదీశైల మొక్కరాకుండ
బోలఁగ నందున బోయె మరల చాఁ బురికిదిరిగి రాకుండ॥ రామ॥

క. ఈ గతిని నగరుఁ జేరియు

బాగుగ నాసతిని రుమను బలిమిని గొని తా

భోగించుచు ధర నేలుచు

బాగుగ నున్నాడుఁ సుమ్మి బరవసమలరక.

వ. ఇది మదీయ వృత్తాంతం బన, విని రాఘవుండు—

దర్బారుః ఆటతాళము.

వాలిని గూలించి - వానరరాజ్యము మేలుగ నీచేత నేలింతుఁ
జూడుము॥వా॥ వెనువెంట ముట్టి నిను వెళ్ళగొట్టి వనితను బట్టి వలది
యున్నట్టి॥ వా॥ మోక్షగుండపురాధ్యక్షుఁడ నొనేను ద్ర్యక్షుఁడు
గూడిన ఈక్షణమందున॥ వాలి॥

వ. ఇది నిశ్చయంబోయి సుగ్రీవా యనవుడు, వానరేంద్రుం
డిట్లనియె:

తో: వాలిబలము దుర్వారము దేవావళికిని శక్యము గాదు!
లీలగాను గెల్చెద మని యనెదరు; చాల నమ్మకములేదు॥ రా॥

వ. అతనియొక్క బలవిస్తారమును దెలిపెద వినుండు:

క. ముం దొకపరి మహిషాకృతి

దుందుభి యను రక్కసుండు దోర్బలమున సం

క్రందనజునిఁ జంపఁగ గి

ష్కింధకు జని పిలువ వాలి కినిసి వెలువడెక.

వ. ఇట్లు చని కోపోద్దీప్తితుండయి వాలి వాని బిట్టుదాకిన నొం
దొరులు—

తో: పదతొడనముల బాహు యుద్ధముల బలుపిడికిటిపోటు
లను । పదలక శతసంవత్సరములదాక వారు పోరి రావలను॥ రామ॥

గీ. అంత వాలి వాని నవలీలఁ బైకొని

క్రిందఁద్రోచి చంపి కేక లిడుచు

నతని శిరముఁ దన్న నది యూడి రక్తంబుఁ

జలుక యోజనంబు చేరి వడియె.

తో: అది మతంగమునియాశ్రమ మగుటను, నారక్తము
పైఁబడఁగ, నెడలోఁ గనలుచు, నిది వేసినవాఁ డెవఁడో వాడిఁకవడిగ॥ రా॥
ఈ గిరిమీదికి నెక్కిన నీల్లుచు నిది నిశ్చయ మని యనుచు, వేగమె
శాపము వెట్టెను గావున నింద్రజనకుఁ దెలియును సూ॥ రా॥

వ అది కారణంబున వాలి యిమ్ముహూనగం బెక్కడు గావున
నే నిం దుండి కాలఁబుఁ గడపుచున్నాఁడ.

క. చుందుభితలఁ జూపుదుఁ దా
నిందన్నుదు రేనిమీరు నిక్కముగా వా
లిం దునుమఁ గలరటంచును
సందేహము మానియుందు సారసనేత్రా!

వ. అనుచు రామునిఁ దోడ్కొని చని చుందుభికళేబరంబుఁ
జూపించిన,

క. గిరిఁబోలిన శిరమును దన
చరణాంగుష్ఠమున రామచంద్రుఁడు చిమ్మన్
వెఱగున సుగ్రీవుఁడు గనఁ
బగువడి నదివోయి వడియెఁ బదియోజనముల్.

వ. అది పరికించి సుగ్రీవుండు రామచంద్రున కిట్లనియె.

హంసధ్వని- ఆదితాళము.

దినాధీశవంశోదయా! ఖరహరణ దయామయ! ॥దినా॥ మీ
ధైర్యమును బలము నెలమిని గచుగొంటిని॥ దినా॥ వాలిదన్నిన
పుడోలి రక్తమాంసాళిమిళిత మగుచు బగువైయున్నది సుమి॥ దినా॥
పొలసటి శల్యా వశిష్టముగా నిపు డలతల యెండినది కడు జలకన యగు
గద॥ దినా॥ ఇలలో మోక్షపురీశ్వర తగ నీ బల మెక్కువ యగును
నెటునలె మదిఁ దలతు! ॥దినా॥

వ. ఐన నింకొక్క పరీక్షయున్నది చూపించెదనని,

తో: ఏడుతాళ్ళపై కెగసి యెక్కి మఱి యేకానర్తిగ వాలి
కూడి యాకులను గోయుచు నుండును జూడుడు నాభూజ'ళి॥ రా॥

క. ఇది యొక్కశరంబున మీ

రవలీలను ద్రుంచివైచి నటులైనను నె

క్కువబలశాలి వటంచును

దవిలి మనమునందుఁ దలతు దశరథరామా!

వ. అన విని రాముండు చిరునవ్వులయ నొక్క యమోఘా
స్త్రంబు ధనువున సంధించి దృఢముష్టిని బిగించి గుఱిగా విడిచిన నబ్బ
ణంబుదాఁకి దశయోజనపర్యంతమున్న తాళంబులు చక్రాకృతిగా
నలరినఁ గాంచి,

క. తన పాదాంగుష్ఠముచే

ననుజుని పాదములపైన నప్పుడు రుద్దం

గను తాళద్రుమములు పె

ల్లన విఱిగెను భానుజుడు విలోకింపంగఁ.

వ. అని తెలిపిన విని తత్కారణంబే మని పార్వతీదేవి యడిగిన
సర్వేశ్వరుం డిట్లనియె:

సురట: ఆదితాళము.

బాలికాతిలక! వివరించెద నీ వాలకింపుమా! నీ॥వాల॥ చాలతాళఫల
సప్తకమును-వాలిరాచె నోలి నొకగుహా! ॥ఓబాలికా॥ ఉరగ మొకటి
యవి హరియింపఁగ గని సరగ గనలి తరువులుగ నుండు మని బరువడి
నొక శాపము దానిడె సురవరునితనయుడు సుర॥ నోబా॥ అక్షయమున
నాయహిపతి బలికెను మోక్షగుండరక్షకుని సాక్షి యావృక్షహంత
యగు, వీరునిచే నీకు శిక్షయగు నని నీకు శిక్ష॥ యోబా॥

వ. కావున, నాశాపకారణంబునఁ దాళఫలంబు లేడును సర్పంబు
పయినఁ దరువు లయియుండె నది గుఱుతెఱింగి,

3. అది శేషునంశ నవనిఁ బుట్టుటఁజేసి
 లక్ష్మణుని చరణతలంబుసోకఁ
 దలఁగెనాగరాజు తాళదుమంబులు
 నొకగె నొక్కపెట్ట నుర్విమీఁద.

సుగ్రీవుఁడు: హింస-కాఫీ;రూపకము.

విను, మనుకులాబ్ధిచంద్ర! యొక్కమనవి చేసేదా!! విను||
 పదపంబుచేయ మెచ్చుకొనుచు నప్పుడు కశ్యపునకు నొక్కమాల
 పఁగెఁ బురవిదారుఁడు|| విను|| అది పురందరునకు నిచ్చె నామహా
 డు; ముద మొదవ వాలికంతమందునుంచే నాతఁడు|| విను|| వాలిని
 వంగ నెంతవారివశ మగు గళమాలయున్న మోక్షగుండపాల
 పగు|| విను||

న. అని సుగ్రీవుండు నుడివిన రాముం డద్భుతమొంది సర్ప
 పఁగని,

4. వాలిశాపంబునఁ దాళభూరుహముల
 నిటుమోచుచుంటివి యిన్ని నాళ్ళు;
 తాళదుమంబుల ధరఁ గూల్ప నాచేత
 శాపమోచన మయ్యె; సర్పారాజ,
 ప్రత్యుపకారంబుఁ బరువడిఁజేయుము
 వాలిదాల్చినకంతమాలఁ దెమ్ము
 పొమ్మన, శేషుండు వోయి యానిశియందు
 వాలిని ద్రుంచెడుకాలమందు

5. బాన్పపైనున్న మాలిక పరగఁదెచ్చి
 యినజనకు నిచ్చి రామున కెఱుకపఱిచి
 ఫణిపతి యధేచ్ఛముగఁ జనె; భానుజుండు
 సంతసంబున రాముని సంస్తుతించె.

కళ్యాణి: ఆదితాళము.

మామ్ పాలయ భువనాధీశ్వరా॥ మామ్ పా॥

ఈలోకఁబుల నేలఁచునుండే | నీలీలలుఁ గన, నేర్తునా!॥మామ్॥
సుతహితదారాన్వితసంస్మృతిలో నతికింతువు జీవాళిని॥ మామ్॥ మాయా
బద్ధుని జేయకు నను నారాయణకవిహృన్మృదిరా! ॥మామ్॥ సాక్షి
రూప! వరమోక్షగుండపురరత్నక సత్కరుణాకరా! ॥మామ్॥

గీ. మధురవాక్కులచేత రామాయటంచు
నిమిషమేనియుఁ దుదకు ధ్యానించువారు
బ్రహ్మహత్యాదిసర్వపాపములనుండి
మక్తు లగుదురు రామ సంపూజ్యనామ !

వ. కాఁబట్టి ఇది మొదలు నన్ను నీపాదసేవకునిగాఁ జేర్చుకొని
ధన్యునిఁ జేయవలయును మహాప్రభో ! ఆపద్బాధవా ! యని బహు
భంగులఁ బొగడిన మెచ్చిరామమూర్తి యిట్లనియె:

తో: కొట్టెద వాలిని! బట్టము నీ కికఁ గట్టెదవానరవర్యా !
యట్టహాసమున నరిగిన యుద్ధమున కతని బిలువు పటుశౌర్యా !॥ రా॥

వ. అని పలికిన సుగ్రీవుండు శీఘ్రంబున రామ-లక్ష్మణయుతం
బుగాఁ గిష్కింధనగరోపవనంబునకు వచ్చి వారి నొక్కవృక్షంబు
చాటున నిలిపి, తానుబురద్వారంబుఁ జేరఁబోయి యాకసంబు బ్రద్ద
లగునటుల నుద్దండంబుగఁ బెద్దకేక పెట్టినఁ దద్దయు నాలించి తమ్ముని
యెలుం గని తెలిసి, సింహనాదమ్ముఁ జేయుచు వెడలివచ్చె.

క. ఆక్షణమున సుగ్రీవుండు

వక్షస్థలమగులఁ బొడువ, వాలి యపుడు రూ
క్షేక్షణములఁ దనతమ్ముని
వీక్షించుచుఁ బొడిచె మరల వీరాంకుండై.

వ. ఇట్లన్యోన్యంబు సరాసరి బోరునెడ వృక్షంబు చాటున
నుండి రాముండు—

తో: ఒకటేవిధముగ నున్నారెద్దఱు నకటా ! నాబాణంబు |
కనెవ్వని వధియించునో యని వ్రేయక యుండెను దనయంబు॥ రా॥

వ. అంత సుగ్రీవుండు నిరాశుండయి యెటులనో తప్పించుకొని
రీరమాద్యంతంబు గంపంబు నొంద మెల్లమెల్లఁగా నడచుచు తిరిగి
రిగి చూచుచు రామభద్రునిఁ జేరఁ నచ్చి యిట్లనియె:

జంఘాటి: అటతాళము.

ఎంతవాడవు రఘురామా! యింతమోసము జేయనేటికిరామా!
సతమా సద్గుణధామా! వంత నొందింపు మీ వంటివారికిఁ దగునా !
అంత వాలిని వధియింపవైతివి॥ యెంత॥ రక్షింతు నని పంపి ఇటుల
సూక్ష్మగుండేశ యువేటింప మేల? శిక్షింపఁ దలచితివేల? యక్షయముగ
కలి కప్పగించుటకంటె సాక్షాత్తుగా నీవే చంపగ రాదా ! ॥ యెంత॥

వ. అనిన సుగ్రీవుని నిష్ఠురోక్తులు విని గాఢాలింగనము చేసి
న్నుల నీరునించి యాదరంబున నిట్లనియె:

సగ్విణి. ఆతఁడై నీవు నేకాకృతి బొల్తు రా
రితి భావించి గుర్తింపగా లేమిఁగం
జాతమిత్రాత్మజా సంశయగ్రస్తతః
భీతిచే బాణముఁ ప్రవేయఁగా మానితిఁ.

వ. అంతియేకాని వేరుగాదు, భానునందనా,

తో: సుమమాలిక గింతమున ధరించియు సమయ మెఱిగి నీ
తని! సమరంబున కీసారిబిలిచి పోరుము చూతువు నాధృతిని॥ రా॥

వ. ఇట్లు స్వామి యాజ్ఞాపించిన నొక పూమాణ గళంబునఁ
హ్నంబుగా ధరించి సుగ్రీవుండు గిష్కింధ సమీపించి మహాట్టహా
సంబుఁ జేసిన, వాలియు—

తో॥ మఱల వచ్చె నీ తటి నీతని నే మార్కొని తఱుముదు
ననుచుఁ | బరుగునబోయెడు వాలి కడువడి పలికె తార వ ద్దనుచు॥ రా॥

హిందు. కాఫీరాగము: ఆదితాళము.

పోవద్దు ప్రాణేశ్వరా ! యనికి॥ పోవద్దు॥ ఈవఱకు నీతోనోడి,
యితఁడు మరలి వచ్చినాఁడు॥ పోవద్దు॥ బలవంతు తెవ్వారలో దోడు
పడియుండు రేధీరులో! యిలను మోక్షగుండనగరేశునిసాక్షిగ నీవు॥
పోవద్దు॥

వ. అప్పు డింద్రనందనుం డిట్లనుచున్నాడు:

క. పగతుం డాజికిఁ బిలువఁగ

మగువా పోవ ద్దనంగమది కొప్పునె ! విం

తగ నతనికి బాసటయే

జగతిని న న్నెదురు ధైర్యశాలియెవండో !

వ. అనినఁ దార యిట్లనియె:

తో. అగదుండు తెలుపంగ వింటినా సంగతి వివరించెదను॥
రంగుగ రఘుకులపుంగవులకుశ్రీరామలక్ష్మణులుదగను॥ రామ॥ తరుణి
తోడ నీదండకాటవికి నరుదెంచిన రావణుండు॥ చెఱగొనిబిఱబిఱ సీతను
లంకకుఁ జేర్చగ నారాఘవుండు॥ రామ॥

ఉ. తమ్మునితోడఁగూడి ననితన్ బరికించుచు వచ్చిఋశ్యమూ

కమ్మున భానుజన్ గలిసి గ్రక్కునఁ బాసలుసేసె నిన్ను యు

ద్ధమ్మున గూల్చి రాజ్యము హితమ్ముగ నాతని కిచ్చునట్లుగా:

నెమ్మది వింటి: దీని నెద నిల్కడగాఁ దలపోయు మిమ్మెయిన్.

వ. ఇది యసత్యం బయిన నీచేతఁ దఱుచుబడిన వాని కింత
శౌర్యంబు తనంతట గల్గునా! యోజింపుము నాలీ! బలవద్విద్విషా
రణ్యకీలీ! యనంతధైర్యశాలీ !

గీ. యావరాజ్యంబు నినజన కీసయిచ్చి
సఖ్యమొనరించి రాచులత్తుణులఁ గొలువు!
శుభము గలుగును; గులమును; సుతుని, నన్నుఁ
బ్రోవు మని పాదముల వ్రాలి లేవ కున్న.

వ. తిన్నగాఁ గరంబులఁ బట్టి లేవఁదీసి యాలింగనంబుఁ జేసి
కొని తార నూరార్చుచు వాలి యిట్లనియె:

క. తెలియుదు రాముండై రవి
కులమున హరి బుట్టె నజుఁడు గోరిన కతనకా,
బలవంతుడైన రావణు
బొలియింప, నయోధ్యయందుఁ బొలతిరొ నిజమే.

వ ఐన నేమి! అమ్మహనీయుండు నిరపరాధిని నన్నేల దండించు
తారా! నఖనిరితతారా!

సురట — ఆటతాళము.

రాము డనగ బరంధాముడు లోకాభిరామును భక్తకాముడు!
రా॥ తస్పలేకయ నన్ను దండనజేయునె! చెప్పకు మిక రొప్పకు॥ రా॥
నావారు బెఱవార లనుభేద మతనికున్నాదటే! యిది వాదటే! ॥రా॥
మోక్షగుండహారికి మ్రొక్కుచు సుగ్రీవు ముట్టెద జావ గొట్టెద॥ రా॥

వ. ఇంతియే! కాని యెంతమాత్రము సుగ్రీవుని మన్నింపను,
తోహార. అని తారను నోదార్చి వాలి యొయ్యన యుద్ధమున
కు నడచి కనుగవ గెంపులు; గదురగ సుగ్రీవునిపీక్షించుచు గదిసి॥ రా॥

జేహగ్ — ఆదితాళము.

పోకురా పోకురా! సుగ్రీవా! యిక॥ బోకురా॥ భీకరముగని
న్నజంపి పీడ వదిలించెదను॥ బోకురా॥ లగ్గకెక్కినట్లు నిన్న డగ్గరి
నీ వోడిపోయి సిగ్గులేక నేడువచ్చి తగ్గక నెదిరించెదవు! మొగ్గులేక
నిన్నుబట్టి మోక్షగుండ శౌరిచూడ నుగ్గునూచ జేతునీదు । పెగ్గెపెగ్గె
కులఁ జేర॥ బోకురా॥

తోహర. అంతట నినజం డతిరోషమున నారభింతుచును బొడువ ! బంతను తో నావాలిముప్పిచే బలిమిని నెదపై నడవ॥ రామ॥

ప. ఇట్లీరువురు సమబలులయి నఖానఖి ముఖానుఖి బాహు బాహి బెనఁగునెడ శ్రీరామచంద్రుండ—

తో. ఏద్రచాపమున సస్త్రము దొడగియు నాకర్ణాంతము దిగిచి, చంద్రయశుడు రామచంద్రుడు విడువగ సరగున వాలిని గదిసి॥ రా॥

క. ఉరమున గాఢిన నాతఁడు

నురువడి నిలఁగూలి మూర్ఛ నొంది పిదపఁ దె

ప్పిరిలి రవితనయ లక్ష్మణ

పరివృతుడయి యున్న రామభద్రున కనియెన్.

రూపకము-భైరవి.

ఇదిమేరా! నా నేర మే మున్నది రఘువీరా! ॥ యిది॥ యెదుటికి రాగను డాగియు నెద నాటగఁ గదుపొక్కటి యిదే వ్రేయగ॥ నిది॥ భానుజుడు బంధువుడు నే నీకును బగవాడ నె! వానరమాంసము గోరు టయేనీతియెయకానా నిక భూనాథుల॥ కిది॥ నాదాపును మోక్షగుండ నాథ, చేరి వివరించిన, నాదనుజుని బాదమ్ములతోఁ దన్నియు నీదే విని నేదేనా! ॥యిది॥

ద్విపద-అని వాలి యారీతి నాడువాక్యములు । వినిరాఘవుడు నవ్వి వేగనిట్లనియె: । బ్రీతిగా వానరవీర మాలింపు । కూతురు మఱఁ దలుఁ గోడలు భగిని । సరి యని యందుగు శాస్త్రజ్ఞు లదియు । గురి గాఁగ నీవు గైకొనక కామమునఁ । దమ్మునిభార్యను దగగూడినావు; తమ్మునిఁ బురివెళ్ళఁ, దఱిమితివీవు? । ఇన్నియధర్మము తెనసినీయందు! నున్నవిగాన నే నుర్విఁ గూల్చితిని; నీ యధర్మమె నిన్ను నీరుగావించె; భాయక మంచి సెబ్బరలు పాటించి । శిక్షించుననిగాదె క్షితితలేకు లకు!

పక్షపాతముల నేల బంధితునాకు! చాలింపు మని రామచంద్రుడు వలుక వాలి విజ్ఞానియై వైరంబు వదలి—

తోహర: ఆపన్నత నే నాడినమాటకుఁ గోపింపకు మోరాము! నీపగయుగ్మము నెఱవమ్మితి మన్నించి ప్రోవు గుణధామా॥రామ॥

జంఘూటి - అటతాళము.

శ్రీరామా, నీ వాదినారాయణుడవు॥ శ్రీరామామణియే యీ - సీతాదేవి యవు॥ శ్రీరామ॥ అవతరించితి రావణాదులఁ జంప । దివిజుల మునుల మోదించి రక్షింప॥శ్రీ॥ అనసానమందు నిన్నరయంగ గలిగె ! నవిసె నాదుష్కృతములు; ప్రకృతి తలఁగె॥శ్రీ॥ మోక్షగుండ వాస మునిజనోల్లాస అక్షయనారాయణకవితోష॥శ్రీ॥

క. అంగమఁడు బాలుఁ డ స గా

నం, గరుణింపంగవలయు; నాయన యింక నా

యంగము స్పృశించి నిర్మలు

నిం గా నొనరించి ముక్తి నేఁ డొసఁగు హరీ!

క. శరవేదనఁ బడఁజాలను

సరగున నది యూడఁ దీయు సర్వజ్ఞ యనన్

గరమున హృదయము నంటఁగు

శర మూడఁగఁబెట్టికె రామచంద్రుఁడు కరుణన్.

తో: రామ:కరస్పర్శమున బునీతుడై మహనీయులు గోరే । ధామమునకు గపితచువు విడిచి యాతారాపతి దాఁ జేరె॥రామ॥

ఉ అంతటవానరుల్ చని రయంబునఁ దారను గాంచి 'యన్ను! నీ కాంతునిఁ జంపె రాఘవుఁడు గావున, నంగదు రాజుఁ జేయ నొ వింతగ; నాల్గువాకిళ్లు ప్రవేయగఁ బంపుము ! సూర్యనందనుం డింతకు రాకముందె యని యేర్పడఁ బల్కిన నామె చింతతోన్.

వ మూర్ఖిల్లి భూమిబైఁబడి కొంతవడికి లేచి నాస్తంబులచే శిరోవక్షంబులు మోదుకొనుచు వనచరులం గనుంగొని.

తో: నానాధుఁడులేనప్పుడు రాజ్యము నందనుండు నాకేల?
మానక యిపుడే మగఁడువడిన కడఁకేరు బోదు నీవేళా॥రామ॥

వ. అని తత్త ణంబున లేచి రోదనంబు చేయుచు వాలిపడియున్న
చోటకై జేరి పదంబుల పయిబడి, —

తోడి: ఆదితాళము.

నాప్రాణనాథా! యిక నాకేది దిక్కు కటా! పాపిష్టివిధి మనల
బాపె నే మందు నిల॥నాపా॥ నే నెంతఁజెప్పినను నీమది కెక్కదాయె!
హీనపునోము నోచినా నేమొ పూర్వమున ॥నాపా॥ శతమఖసుతుఁడ
వయి ప్రతిలేనిశూరుఁడవై ట్టితి మానవునిచేత జెడ నాయెఁ గడపట॥
నాపా॥ ఓమోక్షగుండపురధాముఁడే రాముఁ డని నే ముందఁజెప్ప
లేదా! నామాట వినవైతి ॥నాప్రాణ॥

వ. ఇట్లు విలపించుచుఁ దలయెత్తిన ధనుర్ధరుండయినరాముని
దృష్టిగోచరుండయిన నిష్ఠురంబుగా ననుచున్నది:

క. వాలినిఁ గూల్చిన కోలను

గూలిచి సురపురికి నతనిఁగూడఁగ నన్ను

దోలుము: సుఖంతు; వాలికి

నేలేని సుఖంబు సుఖమె నిక్కము రామా!

వ. పట్నీ వియోగదుఃఖంబున వేగించుచున్న నీ విట్టి మేలు చేసి
తివి. తత్ఫలంబు శీఘ్రంబ పొందఁగలవు. నన్నును నొక్క బాణంబునఁ
గూలిచి వాలిచెంతకుఁ జేర్చుము రామా! అని సుగ్రీవునిఁ జూచి,

తో: శ్రీరామునితోఁ జెప్పుము; నన్నును - శిక్షింపింపుము;
జెనుక | నాదుకుతో సౌఖ్యము లొందుము; నాపోరు లేకుండును
గనుక॥రామ॥

వ. అని యిట్లు దిక్కుందోపక విలపించు తొలకు వివేకంబుఁ
గలుగఁజేయఁ బూని ఓరాముఁడు—

క. నావిభుఁ డని విలపించెను!

జీవుఁడో ! దేహంబూ ! తెలుపు చెలి విభుఁ డనఁగా!

భావింప భూతధాతుమ

యావిర్భవమును జడమ్ము నగు దేహ మిలన్.

తో: జీవుఁ డాత్మమయుఁడై వినువిధమున నీవిశ్వము నంట
కనుదావెలయును శుద్ధంబుగ; దేనికి నీవు వగచెదవు తగను॥ రామ॥

వ. దేహంబు సప్తధాతుమయును; పంచభూతాత్మకము; జడ
స్వభావము; నుఁఖిరూపము:-నశించుచున్నది. జీవుఁ డన్ననో ! నిరామ
యుఁడు; నాత్మరూపుఁడు; లింగవిహీనుఁడు; నంతఃప్రకాశకుండు,-
దేనిని నంటువాఁడు కాడు. ఈదేహజీవుల రెంటిలో నీభర్తయెవఁడు !
నీవు చింతించుట దేనిని గూర్చి తెలుపుము కాంతా ! నిర్మలస్వాంతా!
యనిన తార కొంత యెఱుక గలిగి,

క. జీవుఁడు చిన్మయుఁ డాయెను;

దేవర, జడసంవృతంబు దేహం బాయెన్;

గావున సుఖదుఃఖములు

గేవలముగ దేని బొందుఁ గృపఁ దెలుపఁ గదే !

గీ. నన్నుఁ దెలుపు మనుచు, నాతండ్రి యడిగితి;

నేనుఁ దెలుపునంత దాననే ! క

టాక్ష ముంచి నిశ్చయంబు నిరూపించి

నా కనుగ్రహించి నన్నబోవు.

వ. అనిన, దయార్ద్రచిత్తుండై రాముండు తారను వీక్షించి,

ఆరభి: ఆదితాళము.

తరుణి ! దెలిపెదను వినుమా ! నీప్రశ్నకు నే॥ తరుణీ॥ ధరణి
జీవుఁ డేవఱకు నహంకృతిఁ బొరయునో ! యంతకుఁ దఱుగదు సంస్మృతి
॥ తరుణి॥

తాత్పర్యము : జీవుల డెంతవర్యతలు : భిక్షానముతోఁ గూడి యుండునో యంతపర్యంతమును సంసారము లేటిగిపోదు తారా.

కీర్తన. విషయానక్తిని విడువ జాలకయ న్ముష యగు సాస్పతి మెలఁగును జీవుఁడు॥ తరుణి॥

తాత్పర్యము : జీవుల డనాదిసంబంధముచేత విషయంబుల యం దాసక్తి విడువ లేక యసారమును సంసారమందు నిశ్చయశ్వబుద్ధితో మెలఁగుచుండును.

కీర్తన : అఖిలేంద్రియముల నభిమానించుచు సుఖ-దూఃఖంబులఁ జొక్కుచు నుండును ॥దరుణి! తెలి॥

తాత్పర్యము : చతుర్థ (14) శేంద్రియములలోఁగలసి పరమాత్మముగా భోగించుచు నావ్యాపారముచేత రాబడిన సుఖదుఃఖములకుఁ దాను బాధ్యుడయి జీవుండు సంతోష-సంతాపము లనుభవించుచుండును.

కీర్తన : మానుగ జగదభిమానము వదలిన, దానె మోక్ష గుండధవుఁడయి వెలయును॥ తరుణి॥

తాత్పర్యము : ఈ ప్రకారమున సంసారవ్యాపారహితుండయి యుండు జీవుండు కానొక కాలమునకు నీప్రపంచసుఖము లస్థిరములని సద్గురుకటాక్షమురలన దెలిసి, దేహేంద్రియములు దాఁ గాక మోక్షగుండ మను సుషుమ్నానాడి శిఖాచుధ్యమందుఁ గోటిసూర్యప్రభాభాసితుఁడయి ప్రకాశించు ముఖ్యబింబమైన పరమాత్మయం దైక్యంబు నొంది తానే పరమాత్ముఁడై ముక్తుఁ డగును.

సీ. తార! నాదెలిపినతత్వవిచారంబు

శుద్ధమనంబుతోఁ జూచికొనుము

దూఃఖంబులెల్లను దొలగును; సంసార

కర్మబంధము లెల్లఁ గ్రాగిపోవు;

నీపూర్వభవమున నిర్మలభక్తి నా

యందు నుంచితివి; నీ కందువలన

దర్శన మిచ్చి యథార్థంబుఁ గఱపితి;

నాస్వరూపంబు మానసమునందు

గీ. ధ్యాన మొనరింపుమా సంతతము మదుక్త
మానితజ్ఞాన బోధంబు మఱవకుండు!
బహుళభవబాధభయమును బాయఁజేసి
శాశ్వతబ్రహ్మపదవి నొసంగువాఁడ.

వ. అని రాముండు బోధించిన తార శోకంబుమాని మహానంద
భరితురాలయి శ్రీరాముని జగన్నాథునిఁగా భావించి కరంబులుమోడ్చి
నుతింపఁ దొడంగె.

కమాచీ: రూపకము.

అంతు దెలియ నెంతదానను భువనాధిప నీ॥ యంతు॥ అంతర్బా
హ్యములందున సంతంబుగ నలరెడు॥ నీ॥ యంతు॥ హరసురాదు లరయ
జాలరు; సనకాదిమాని వరులునైన నెఱుంగనేరరు; తరుణిని విద్యార
హితను గుఱుతెరుగను గుణహీనను॥ అంతు॥ మానితనారాయణార్చిత
శ్రీమోక్ష గుండలీనివాస లోకవందితా! మానవుఁ డని మది నెంచితిఁ
గాని నిజము గననైతిని॥ యంతు॥

వ. అని కల్లు స్తుతించిన సంతోషించి యాదరంబునఁ జూచె.
అప్పుడు రామబోధితమయిన జ్ఞానవాక్యములను సుగ్రీవుండు విని నిర్మ
లాత్మకరణుండయి రాముని సమీపించి నఁ గాంచి,

తో: అంగదుచే మీయన్నకు సంస్కారాదులు విధివంతముగ
సాంగం బగునటు సలిపింపుము వెలయంగ నీవు శీఘ్రముగ॥ రాము॥

వ. అని యిట్లు రాముం డాజ్ఞ యిచ్చిన మంచిదని సుగ్రీవుండు
వారి కశేబరంబు నలంకరించి విమానంబుపై నుంచుకొని వానరుల
చేత మోయించుకొని యంగద తారాసహితంబుగఁ జని యగ్ని
సంస్కారాది కర్మంబులు సాంగముగా నెరవేర్చి స్నానంబుజేసి మరల
రాముసన్నిధానంబునకు వచ్చి నమస్కరించి,

తో: పాదసేవకుఁడ భటుడను నే మీ సోదరుబోలినవాడన్ ।
ఏదిచేయు మనియెదరో చేయుద నెఱిగింపుము దయతోడన్॥రా!

రాముడు:—

హుస్సేనిరాగము: ఆదితాళము.

పోవోయీ యినజా! తీవిగ గిష్కింధను నేలఁగ॥ పోవోయీ॥
నీవిరోధుని జావ నేసితి నేవి లేవు । విఘ్నము లదరక॥ బోవో॥ వాలి
సుతునకు మేలు గలుగఁగఁ జాల యువరాజ్యంబును గట్టుము॥ పో॥
వాన లడగిన వానరులతో జానకిని గనఁగా నరు దె మ్మిఁక॥ బో॥
ఈమహాత్రిని ప్రేమ నుండుము; రాము మేము గ్రామంబులకు॥బో॥
వృక్షచర, సౌమిత్రి వచ్చును మోక్షగుండ రక్షకుఁ దలఁచుచు॥బో॥

వ. అని పలికి సౌమిత్రిని గూడఁబంపిన వారిని గిష్కింధకుఁ జేర్చి
యొక్కశుభలగ్నంబున సుగ్రీవునకు వానరరాజ్యాభిషేకం బొనర్చి,
యంగదునకు యువరాజ్యంబుగట్టి వారిచే విశేషసత్కారంబులు వడసి
లక్ష్మణుఁడు మరలి యన్నను జేరి నమస్కరించిన, రాముం డిట్లను
చున్నాఁడు:

శహనరాగము: ఆదితాళము.

వానకాఱు మునుకొనెను లక్ష్మణా, ఈనగమంను గుహ్యో
నిరవుగ నుందామా॥ వాన॥ ఎల్లెడలను వాన జల్లులు బిక్కటిల్లె
మెల్లన గొండలపై మేఘము; లావరించె॥ వాన॥ పగవారిపైనఁబోవు
పని గా దీరెండునెలలు; దగనిండు మోక్షగుండధవు గనుచుండు
దాము॥ వాన॥

వ. ఇట్టిరువురు నాలోచించి మంచి యుదకములు మంచిఫలము
లుగల యొక్కచో గుహయొక్కటియుండ వర్షబాధా నివృత్తికొఱకు
నాగుహను శుభ్రముఁ జేసికొని మునులబోలి యందు నివసించి తత్ప్ర
విచారంబుఁ జేయుచుండిరి. అక్కడ సుగ్రీవుండు రుమాకాంతా
తారలతో గలసి కామోపభోగంబుల మైమఱచియుండె నదిగని
యాంజనేయుండు—

క. రామునకుఁ జెప్పి వచ్చిన

దేమీ! యదిమఱచియుండు తేమీ! యిటునీ

వేమఱియుండిన మనపయి

నామహానీయునకు రాదె యాగ్రహ మినజా!

వ. వారికిఁ గోపంబువచ్చిన భరించునా రెవ్వరో! చూడు మని
పవనజుండు పలుకఁ దెలివొంది సుగీర్ణుండు —

తో: సకలదిశలకును జనుదెంచిన తగుచరులను బిల్వఁగఁబంపు;
మీక రాముని పని కేగుద మన్నియు నేర్పాటులు గావింపు॥ రా॥

వ. అని యుత్తరు విచ్చిన హనుమఁతుండు సమాచార మంపి
జెబ్బదిరెండు వేల వానర సైన్యమును బోగుచేయుచుండె. ఇక్కడ
రాముండు —

నాటకురంజి: రూపకము.

సీతజూడ ప్రీతితోడ నాతొ జెప్పువా రే రిల! పాతకుని చేత నెంత!
బాధనొంది బడలినదోర! ॥సీత॥ నాతిని రక్షించుకొనఁగ జేతగాక
బోయెనుర । యే తెఱంగునను వలపు ద్రోతు నెటుల సైతునుర ॥సీత॥
మోక్షగుండాధ్యక్షుతనయుఁ డిక్షుధనువు నెత్తెనుర! యక్షయకుసు,
మాస్త్రములు వక్షుఁడు నాట నేసెనుర॥సీత॥

వ. నాయంగనను దొంగిలించిన దనుజపుంగవుని మీదికి మనము
మాతంగంబుపంపిసింగంబు జెగున లంఘించు భంగిఁ గదిసి పొంగడంగఁ
జేయంగవలెనని క్రోధం బంతరంగంబున నుప్పొంగుచున్నది. రంగు
మీఱ నాజూడ నెఱుంగఁజేయుసంగడికాఁడు లేఁ డాయెఁ గదా!
తమ్ముడా! సౌమిత్రి! కనుగొంటివిదా! శతపత్రమిత్రపుత్రునిమైత్రి.

పంచచామరము.

స్వీకార్యమైనమీఁద సూర్యసంభవుం డహంకృతిన్:

ఒకెంత యైనఁ దొంగి నూడకున్నవాఁడు గంటివా!

యికన్ సహింపరా ను వానియేపు యాపుమాపి వా!

లికిం బ్రయం బొనర్తు నేడు వ్రీలతోడ లక్ష్మణా!

వ అనిన, లక్ష్మణుండు —

పంచచామరము.

భటుండనైన నేను వెంటఁ బాయకుండ నుండ ము
రకటాధముగ జయింప మీరు రాగ నేల ? పం పినం
తటన్ దటాన నేను బోయి తాకి వానిఁ గూల్చి మి
క్కుటంబు గాఁ బురంబు నెల్లఁ గొల్లఁబెట్టి వచ్చెనన్.

వ. అనిన రాముం డొరి లక్ష్మణునిఁ గాంచి,

తేవారః రూపకము.

సోదర ! పోగదరా! మోదముతో నాచిని మర్యాదగ నీ
వాదరముగ నాతని గను||సోద|| మునుముగదుగ నతనిన్ జనకకుమీ
మనమేలును మఱచినగతి గనబడినను దునుమాడుము||సోద|| అభయ
మిడితి గానన్, ఉభయులకున్ శుభముగలుగ మోక్షపురప్రభువు
కరుణ బడయఁగవలె||సోద||

తో: పోలఁగ సుగ్రీవునిర మ్మనియెను! చాల నతఁడు రాకున్నన్
వాలినిఁ గూల్చిన బాణము గల దని వచియించియు ర మ్మనినన్ || ౩ ||

క. కాలాగ్నిరుద్రుఁడో యనఁ

గేల ధనుశ్శరము లూని గిష్కింధకు స

వ్యేళఁ జని పురము వెలుపటఁ

జాల నిలిచి చేసె నపుడు జ్యోనినదంబున్.

వ. అన్ముహాధ్వనికి విభ్రాంతులై కప్పినైన్యంబులు కిచ కిచ
ధ్వనులతోఁ జని చూచి లక్ష్మణునిగా నెఱింగి పోయి యంగదున
కెఱింగించిన, నతండు సత్వరంబుగాఁ జని పాదంబులకు నమస్కరించి
సామితి ఇట్లనియె :

తో: నీపినతండ్రికిఁ గోపఘూర్ణితుఁడ - నేను వచ్చుటకు పలికి!
ప్రాపుమీఱ నాపజ్జకుఁ దోడ్కొనిరమ్మన, నంగదుఁ డులికి॥రామ॥

వ వేగఁబునఁజని సుగ్రీవునిం గని యక్షిణరోషతామ్రాక్షుఁడై
లక్ష్మణస్వామి వచ్చి తన సమక్షాబున కీక్షణాబున నిన్నుఁ బిలుచుకొని
రమ్మన్నఁ ప . వృక్షచరాధ్యక్షా ! విపక్షకుంజరహార్యక్షా ! యచు
పలుకులకు నులికిపడి సుగ్రీవుండు హనుమంతునిఁ గని.

తో: అంగదుండు నీవు గడువడి రఘుపుంగవుతమ్మునిఁజేరి !
పొంగుచు మ్రొక్కియుఁ బురములోకిఁ జేర్పంగవలయునుదిఁగోరి॥రా॥

వ. అని పంపిన వారు చని లక్ష్మణుఁ గని ననుస్కరించి, దేవా!
రాజభవనంబునకు దయసేయవలయు రాజకాంతలు తమదర్శనము
కొఱకు వేచియున్నారు. సుగ్రీవుని యిష్టం బిది' యచుడు, వల్లె యని
వచ్చునప్పుడు సుధ్యక్షాంతరంబునఁ దార యెదుర్కొని మ్రొక్కి.

శ్రీరాగము : రూపకము.

రామానుజ ! రక్షింపుము । మీమిత్రుని మిత్రసుతుని ॥రామ॥
మీమదిఁ గనిపించి యతఁడు క్షేమంబని చేయును గద ! ॥రామా॥ వ
చరులకు పార్తబంపె; వత్తురు రేపో ! మాపో ! పనులన్నియు మోకి
గుండ ఘనునాజ్ఞను సమకూరుచు॥రామా॥

వ. ఇట్లు పొగడిన హర్షించుచు సుగ్రీవుని భవనద్వారము సమీ
పించె. అప్పటికి రుమాకాంత చెంతనుండి లేచి రాకున్నఁ గోపిం
లక్ష్మణుండు.—

తో: చాలఁగ నినజుఁడు స్వామిద్రోహుఁడు, సంపన్నుడౌ
ధుండు, వాలిని గూల్చిన వరశర మెక్కడ బోలే దున్నది జుండు॥ రా॥

వ. అను లక్ష్మణుని ఘర్షణవాక్యంబులు విని కంపంబునొం
డుచు నర్హ్యపాద్యంబులుగొని సుగ్రీవుండు సౌమిత్రి కెనురేగి పూజించి
ననుస్కరించి తోడ్కొని పోయి సింహాసనాసీనుండేసి కరంబులు
ముకుళించి —

క. వనచరసేనల నెల్లను

నొసఁగూర్చుచు నున్నవాఁడ; నొగి రా నున్నా

రసఘా ! రామునిదర్శన

మునకేగుద మింక మనము మోదముతోడన్.

వ. అని లక్ష్మణున కనురాగఁబుగాఁబలికి యంగద హనుమంత
సుషేణ నల నీల జాంబవంతాదులు వెంటరా సుగ్రీవుఁడు లక్ష్మణ
సహితంబుగా రామదర్శనార్థమై మాల్యవంతంబున కరిగి రాముని
పదంబులకు మ్రొక్కి.

కళ్యాణి—ఆదితాళము.

దండము రవీకులచంద్రమా నీకు॥ దండ॥ కొండల పనముల
నుండిన కోతులపిండును గూర్చుచు నుంటి॥ దండము॥ వానలు వెలిసిన
వత్తుననుచును నే నుంటిని గరుణించు॥ దండము॥ తడసితి నని కోప
పడకు మోక్షపురియొడఁ యడదాసుఁడ నొదు॥ దండము॥

వ. అను వినయోక్తులకు నలరి లేవ నెత్తి గాఢాలింగనంబుఁ
జేసి గొని రాఘవుం డిట్లనియె:

గీ. నాకు దాసుఁడవును నాకార్యపరుఁడవు

ననుచు గాదె నిన్ను నెనసినాఁడ !

నిప్పటికిఁ బ్రయత్న మేమిచేసితివయ్య !

తెలియఁ జెప్పు మనగఁ బలికె నతఁడు:

మధురగతిరగడ.

పల్లవి॥ వచ్చిరి మీ సేవకొఱకై । వనచరు లోదేవ ! పవన
సమారుఁడు బనసుఁ డంగదుఁడుగవయుఁడునీలుఁడు, గంధమాదనుఁడు।
సముఖుఁడు గేసరిజ్యోతిర్ముఖుఁడును చిముఖుఁడు దారుఁడు పితరుఁడు
గజుఁడును నలఘుఁడు ద్వివిదుఁడు నాగవాత్సుఁడును । నలుఁడును
బావక నయనుఁడు హరుఁడును । సంబురాశిసుతుఁ డయిరసు షేణుఁడు।

జాంబవంతుఁడును శతబలి శరభుఁడు | మైందుఁడు, మొదలగు మర్కట
వీరులు | సుందరవంతులు శూరులుయోధులు | తమతమ హితులును
దమ్ములుఁ దనయులుఁ | దమబంధువులును దమతమ మనుమలుఁ | దగ
వెంబడిరా ధరణి నిండఁగను | నగణిత సంఖ్యల నార్భటించుచును॥
వచ్చిరి॥

తో. వీర లేమి గావింపఁగవలెనో వివరింపుము రఘువర్యా !
సారెకు మీ యాజ్ఞానుసారముగ సలిపెద మందరధైర్యా! ॥ రామ॥

వ. అనిన, రాఘవుండు—

క. సీతను వెదుకఁగ వీరిని
బ్రీతిగఁ బంపించు మోకపిప్రవర!యనన్
జేతంబున ముద మొందుచు
ఖ్యాతిగ నాతండు పంపెఁ గప్పినైన్యములన్.

క. ప్రాచిఁ బ్రతీచి నుదీచిని
జూచుటకై వినతు నబ్ధిసుతుని సుషేణున్
ధీచతురిని శతబలి నటు
వేచనుఁ డని లక్షలక్ష వీరులతోడన్.

తో. గజుని గవాక్షుని గంధమాదనుని గవయు నంగదుని
దారువిజయుని భల్లకవిభుని మైంసు నలు ద్వివిదునిబవనకుమారు॥రా॥
కని మీరలు దక్షిణమునకేగుడు జనకజపోబడిఁజూడ, బనివడినెలలో
పలను జూచి గావలయును తప్పిన నీడ॥ రా॥

వ. మిమ్ము మన్నించుటలేదు. రాముని సమక్షంబున శిక్షి
తును బొం డని సెలవిచ్చిన, సుగ్రీవుని శాసనంబుల ననచగులు ప్రయా
ణంబులయి రామునకు నమస్కరించి,

బ్యాండు—ఆదితాళము.

పోదుమా మేము! పోదుమా మేము! మీదేవిని జూడనోరామ!
దీపములెల్లను దిరిగి చూచెదము! దేశములన్ని ద్రిమ్మరికాంతుముశ్రీప
మోక్షగుండపురీశ, భూపుత్రి జూడ నెప్పుడు నూరకరాము॥ పో॥

వ. అని ప్రయాణోన్ముఖు లగుచుండ నందఱులో హనుమంతుని స్వకార్య నిర్వాహక ప్రసిద్ధునిగా బుద్ధినెంచి యొద్దకుఁ బిలిచి ముద్దుటంగర మిచ్చి రాముం డిట్లనుచున్నాఁడు;

క. ఈయుంగరమును గొని చని,

వాయుజ, జనకజకు నిచ్చి, వచ్చును రాముం

డీయెడకు; యుద్ధయత్నము

జేయుచు నున్నాఁ డటంచుఁ జెప్పుము శుభముల్.

వ. నీకు మేలు గలుగుఁగాక! శీఘ్రంబున నడవుచున వాంజ నేయుం డంజలిచేసి గంతులువైచుచు నంగుళ్యంబు శిరసావహించి యంగదాదులతోఁ గలసి దక్షిణదిశకుఁ బోవ నుద్యోగించి,

లో. భానుజనాజ్ఞను బటుతరవింధ్య ప్రాంతంబుల వెతకుచును వానరులుండఁగ వారియెదుట నొకదానవుఁ డగపడి యనెను॥ రామా॥

వ. మారీచుని కుమారుడ జారుషశాలిని. మీ రెవ్వరో కాని నావనంబున కేల దూఱివచ్చెదరు? మిమ్ము మ్రింగుదు నన, నంగదుం డాగ్రహించి పిడికిట నడిచిన నొక్కగుడ్డునకే పెద్దనిడ్డుర జెందె. అంతవారు వనంబునఁ దిరిగితిరిగి డస్సి దాహంబుఁగొని యొక్కడ నీరుగానక—

ఫీలురాగము. ఆదితాళము.

దాహ మాయె! నయ్యో ! తాళగలమే యింక ! దేహములు డస్సి ! వైదేహి నెట్లుగాంచనగు॥ దాహ॥ నీరుఁ జూపు పుణ్యలేరు లేరుగా నిట ! దారిదోపదాయెను! నోరు లెండిపోయెఁగటా!॥ దాహ॥ భూమి మోక్ష గుండ స్వామికార్యమునకుఁ బ్రేమ వచ్చినారము; విఘ్నములు గలుగ నేల॥ దాహ॥

వ. అని నీరువట్టుచేత మేనులు సుడివడ వచ్చుచు జని వింధ్య పర్వత తీరమం దొక బిలముం గని జలపక్షులు తిరుగుచున్నందున

నని యెంచి యధకారమ్ముగ నుండు నాగుహలోనికి
నోయిరి. అందు నాచీకటి విడిసి ప్రకాశమైన యొక
బడిన, నందుఁ జొచ్చి చిత్రంబుగాఁ గనుచు;

నాయం దీనగరం

రచియింపబడెనో! యిది యెవ్వరిదో!

తీనగరంబో!

గ నున్నయది దీనిపనితన మహాహా!

ని వర్ణించుచు నాపురంబులోఁ దిరుగుచుండ నొక్కచో
యం బయిన సౌధంబు గనఁబడిన నచ్చేరువంది—

కమాచీ: రూపకము.

మైన యీమేడ నిందుఁ గట్టినట్టి ఘను లెవరో! యెందుఁ
లెతనమును! ముందెవరుగ్ బొందుగ నన వినము బలే!
న కాంతవేగులు, గుండనంపుగోడలకు నిలిపిన సుందరంపు

పసందు గనన్ విందగు జూపులకు బలే! || యం ||

ప్రసర దివ్యమైనమాడువుల కీ డగు మోక్షగుండ రక్ష
నీక్షితి నిం తెవ్వరి తెలుగనగును బలే! || యంద ||

ప్రశ్నార్థపడుచు నామేడలోఁ బ్రవేశించియందు దపంబు
యొక్కకన్నియం గని మ్రొక్కి వారిలో హనుమంతుం

నివరమ్మా! నీ విచ్చట నొంటిగ నేల దపముఁ జేసెదవు?

యీభవనమెవ్వరిది? వివరింపుము సొంపొదవు || రామ ||

నన, నాతపస్విని యిట్లనియె.

మయుఁడను వా డీమందిరమును నిర్మాణము జేసియు
హేమున మాభిఖ్యతరుణితో వెలయజేసికొనువిందు || రా ||

వ. ఇట్లుండ దేవేంద్రుండు వచ్చి వానిం జంపి హేమను గొని పోయి యామె తండ్రియగు విశ్వకర్మకు నిచ్చె; వినుము—

క. హేమకుఁ జెలికత్తెను; నే

నేమంబున దపమొనర్తు నిరతం బిచటన్;

భూమండలిని స్వయంప్రభ

సామముగలదాన నిదియె నా తెఱఁ గరయన్.

వ. మీరెవ్వ రిం దేల వచ్చితిరి? నావల్ల గాఁ దగిన ప్రయోజనగబే మనిన, హనుమంతుం డామె కిట్లనియె:

క. దశరథతనయులుఁ బొండుర

యశులును నగు రామలక్ష్మణ గాఖ్యు లడవికిన్

విశదంబుగ వచ్చినచో

దశకంతుఁడు రాముతరుణిఁ దా గొనిపోవన్.

వ. సుగ్రీవుం డను వానరరాజుతో సఖ్యంబుఁ జేసిన, నతండుఁ దనబంటుల మగు మమ్ము సీతను వెదకుటకయి పంపె. దాహంబు గొని నీకు గానక యీబిలంబు లో నయిన నుదకంబు దొరకునేమో యని వచ్చినాము. మాదాహంబు దీర్చి వెలుపటికిఁ బోవు తోవఁ జూపుము తల్లీ !

గీ. అనిన ఫలము నిచ్చి యాకలిదప్పులుఁ

బాయఁ జేసి, కనులు మూయఁజేసి

బిలము బయటఁజేర్చి ప్రియమున రాముని

జూడఁ బోయె నామె వేడు కలర.

వ. ఇట్లు చని రాముని సందర్శించి నమస్కరించి యిట్లని పార్థింపుచున్నది:

కీర్తనః ఆదితాళము.

రామ భూమిజామనఃకామా ! సామజనుతనామ ! రా॥ రామ॥
జగదభిరామ ! దనుజవిరామ ! నుతసుత్రామ ! నిరతము ! నామనోజ్ఞ

నీమ నీద తారకనామ మేమారక తపము వేనురుఁజేసితి || రామ||
హృన్నభంబున నిన్నుఁ జిన్నయు నెన్నగఁ గనుగొనకున్న సద్గతి సున్న
యనుచు నెచ్చుశ్రుతు లని బుధు లన్నవిన్నఁ, గన్నతండ్రి, నన్నికఁ
బ్రోవవే|| రామ|| మోక్షగుండాధ్యక్ష సజ్జనపక్ష సురమునిరక్షణము
నకు రాక్షసులను శిక్షజేయుటకును నీ వీక్షితి మానుషదేహ మెత్తితి
వోజయ|| రామ||

వ. అనిన,

క. మానిని, నీభక్తికి నే

మానసమున మెచ్చినాఁడ; మఱియేవరముల్

మానుగఁ గోరెదవో యను

మానము లేకుండ నడుగుమా! యవి యిత్తుకొ.

వ. అనిన, నామె యిట్లనుచున్నది:

తోహర: దాసురాలిపై దయఁగలిగి కృతార్థత జేయఁగ మది
నెంచి, నీసుదర్శనము నేటి కిచ్చితివి నిశ్చల తపము ఫలించి|| రామ||

కమాచీ రాగము: ఆదితాళము.

ఏవరంబులేలనొ దేవ రాఘవ యీవరంబు జాలు! మోక్ష
మీపే రాఘవా! కేవలాత్మమయుండ వైన నీవు నీశమ్మునితో దేవితో
నశాంతమును భావమందుఁ దోపవే ||ఏవరంబు|| ఈక్షితి నీమీఁద జన్మ
మెత్తఁజాలవు గావునకా మోక్షగుండమందు నీసమక్షమునఁ జేర్పవే! ||ఏ||

గీ. అనుచుఁ బ్రార్థింప సంతోషమంది రాముఁ

డనియె: 'యోగిని, బదరికావనమునందుఁ

జేరి నానామజపమును జేయుచుండు;

మంత్ర మం దైక్య మగుదు నా ముందు నిజము.'

వ. అని కటాక్షించి నంతఁ దత్క్షణంబున నామె బదరికావనం
బున కరిగి యచట రామనామస్మరణంబు జేయుచుఁ గొంతకాలంబుండి

ప్రారబ్ధవిమోచనసమయంబున శరీరంబు దొఱఁగి స్వయంప్రభస్వయం
ప్రభయం దైక్యం బయ్యె. ఇక్కడ నంగమఁడు దక్కిన మర్కటులతో
ననుచున్నాఁడు:

వసంతరాగము: ఆటతాళము.

ఎందఁ బోవుదము సీతకు గన॥ నెంగు॥ ఎందఁ బోయిన గార్య
మేమిలేదు; మన మందఱ మిచట మృతిబొందిన మే లగు॥ నెంగు॥
అటుఁగాక నూరక నటుఁబోవగాను మర్కట రాజు దగడించుఁ గటగటా!
యిఁకమీఁద॥ నెంగు॥ గురుతరముగ మోక్షగుండనివాసుని కరుణలేక
గష్టకాలము వచ్చెను॥ ఎందు॥

వ. అనినఁ గొందఱు వానరు లిట్లనిరి:

క. సీత కనుపించలే దని

పోతినుయే సతఁడు చంపుఁ; బోవఁగ నేలా!

యాతరుణి యున్న బిలమున

ఖ్యాతిగ నివసించె మదియు నతిగోప్య మగున్.

వ. స్వయంప్రభ యుండిన యీబిలంబుఁ బ్రవేశింప హరిహ
రాదులకైన నగోచరంబు గాన, నందు దాఁగియుందము. రం డని
యత్నించుచున్న వనచరుల కాంజనేయుం డిట్లనియె:

తో: రాముం డనఁగా సామాన్యుండని మీ మనముల నెంచితి
రో! కామజనకుఁ డగు; గమలజ జానకి; భూమినయోధ్యాపురిలో॥ రా॥
అవతరించినా రమరులఁ బ్రోవను, నసురుల ద్రుంపను మనము భువి ద
దాజ్ఞచేఁ బుట్టితి మమరుల పూర్ణాంశంబుల నిజము॥ రామ॥

వ. ఆయనకుఁ దోడుపడఁ బుట్టిన మన మిట్లు దాగవచ్చునా!
అస్మహానీయుని ప్రభావం బెఱుంగరా! మనకు వాలి మరణంబేసాక్షి.

కీర్తన-ఆదితాళము.

రామునివీరపరాక్రమ మెఱుక యీమాడ్కిని బలుకుటమేలా!
యామేటికి భూమండలీ నేమాత్ర మాటంక మేమున్నది॥ రాముని॥

కొండబిలములోన నుండుటకాదు; బ్రహ్మాండములో నెందుండినను
దండిగ నాతండు గన కుండునా! శ్రీమోక్షగుండేశుఁడౌ॥ రాముని॥

వ. ఆనుహనీయుని కార్యంబు నెఱవేర్చుకున్న మనకు నరకంబు
దప్పదు. స్వామికార్యంబునందు మెలంగుదు దుర్ఘటమైనచో మరణిం
చిన వైకుంఠ పదవి కలదు. ప్రాణములేల! దాపవలె రండని ధైర్యవచ
నంబు లాడిన, నందఱు లేచి క్రమముగా సీతపోబడి విచారించుకొను
చుఁ గొన్ని దినంబులకు దక్షిణసముద్రతీరంబున నున్న మహేంద్రా
ద్రికిఁ జేరి సముద్రంబును దిలకించి,

హిందూస్థానిభైరవి - అటతాళము.

ఇది దాటుటకు నిం దెవ్వరితర మగు నేమి తోపకయున్నది
యంతులేకు॥ ముదమున మన మీ యుదధి దాటిగాదా చేరుదుము
లంకను గనుడీ! యంతులేకు॥ ఇది॥ ఏమో సులభముగ నెంచి భాను
జుడంప నేతెంచితి మిచటికి! శ్రీమోక్షగుండేశు భామిని సాధింప
లేము! సాగర మరసిన నంతులేదు॥ యిది॥

వ. ఇట్లాలోచించి యధైర్యంబు నొంది నిర్విణ్ణులయియున్న
వనచరులకు హనుమంతుం డిట్లనియె:

క. నెలదాఁటిన సుగ్రీవుఁడు

నెలకొని దండించు; మనము నెలలోపలనే

జలజాక్షి దొరకలే దని

మలయుచుఁ జని చెప్ప నతఁడు మన్నించుఁజుడీ !

వ. అనిన, నంగడుం డిట్లనియె:

గీ. తగినవారల నెల్లను దక్షిణమున

కంపియున్నాఁడు చేతగాదనుచు మనము

పలికి నంత నతడుగొట్టఁబంపు మనల

గాని మన్నింపఁ బోడు నిక్కంబు వినుఁడు.

వ. రాముని కార్యంబు నెఱవేర్తు నని పలికియున్నాఁడు. కాన మనమీదఁ గనికరము కలుగదు. వానిమనోధర్మంబుఁ జెప్పెదవినుఁడు.

తో. తనయన్నను జంపిన రామునకును దా సహాయపడునటుల నని చని రాజ్యమదాంధత్వంబున నవియు మఱవడే యవల|| రా||

వ. లక్ష్మణుండు యుద్ధంబునకు వచ్చినప్పుడు గదా లేచి వచ్చి వాడు ! ఎంత కృతఘ్నుఁడో ! చూడుము మారుతీ !

తో. వాలిని జంపియు వాని రాజ్యమును వనితను గూడను కొనియు నేలుచు నున్నాడిట్టి దురాత్మున కేమికరుణమది వెలయు|| రా||

వ. కాబట్టి నానిశ్చయము మీ రగదఱు వినుఁడు.

శేషాగ్ - ఆదితాళము.

నేరాను నేరాను పొం డిక మీరు|| నేరాను|| నారీమణి జూడ గననేరక యూరక నటకు|| నేరాను|| సోయి వానిచేత శిక్షఁబొందు దానికంటె నిచటఁ బ్రాయోపవేశముచేతఁ బ్రాణము గాసినమేలు ! శ్రీయుతముగ మోక్షగుండనాయకుని పాద మాస|| నేరాను||

వ. అప్పుడు యువరాజు మనోనిశ్చయంబున కందఱు మంచిదని యొక్కచో దర్భశయనంబు లేర్పఱుచుకొని వాని యందుఁ జేరి ప్రాయోపవిష్టులు గాఁదలంచి యున్నంత మహేంద్రగిరిగుహనుండి తొక్కలు లేని యొక్కగ్రద్ద వికృతాకారంబుగా వెడలి వచ్చి వారినిఁ జూచి,

సంపా. తో. నా కెర దొరకె యీనాటికి నిక గొన్నాళ్ళకు భీతియెలేదు । చేకొని నే భక్షించెద ననియదిపైకిరాఁగనామీఁద|| రా||

వ. వానరులు భీతచిత్తులగుచు,

వా. ద్వి. అక్కటా! దీనికి నాహారముగను జిక్కుడటంచుప్రాసెనో బ్రహ్మమనకు!

నిట్టి బలిష్ఠపుగ్రద్ద
 చుందైన నెఱిగియున్నామె!
 ఓ గోరెడు మనకోర్కెఁ దీర్చు
 యైమిత్తి వచ్చెఁగానోపు !
 బలవంతు లను పేరుఁగాంచి
 లోఁబడఁ గా నాయెఁ దుదకుఁ
 కులమును ఁడపట మనలఁ
 ఁ బిట్లు కాల్చుచున్నయది;
 యిట్లు వగచెడు నావానరులకు
 ధైర్యము నొంది యంగదుం డపుడు.

శంకరాభరణము: ఆదితాళము.

పుజెందఁగవలదు కపులార! యిక॥ వగ॥ తగజావఁగఁ
 ల దని యాభగవంతుఁడె దీనిఁ బంపె మేలాయెనిక
 ార్యార్థమై రావణుతోఁ బోరి; భూమి జటాయువు
 యిక॥ వగపు॥ వినుఁడు మోక్షగుండ విభునికార్యములో
 న మంచిదికాదే! యిక॥ వగ॥

ప్రస్తాపముగా జటాయును బ్రశంసించిన నాలించి
 వనచరులఁ డగ్గరి యిట్లనియె:

యువు తమ్ముఁ డగునాకు; నాతని
 నెట్లెరుంగుదురు? మీ రెవ్వరయ్య?
 లమునకు మద్రాభిత్పవార్తను వింటి;
 ఘనసుదినంబు నిక్కంబు నేఁడు;
 ర, తన్నుతిహేతువుఁ జెప్పు డ
 నంగఁ, జెప్పఁ దొడంగె నంగదుండు
 ద్ర దశరథవిభునిసూనులు రామ
 లక్ష్మణు లనువారు లలనతోడ

గీ. దండకాటవులకు రాగ దశమ ఖుండు
వారి వంచించి కొనిపోయె వనిత నంత
చారిలోన జటాయువు చాకి పోరి
డస్సిరావణుచేత నడంగె నతఁడు.

వ. తర్వాత నవార్తయెఱింగి రాముండు వచ్చి యతనిదహ
నంబుఁ జేసిన, నతఁడు గృతార్థుడయ్యె. పిమ్మట రాముండు సుగ్రీ
వునితో సఖ్యంబుఁజేసి వాలిని జూపి కపిరాజ్యంబు సుగ్రీవున కిచ్చిన
నతఁడు రామునిభార్యయగు సీతాదేవిజాడఁ దీయుటకు వానరుల
మయిన మమ్ముఁ బంపిన వచ్చితిమి.

తో. ఎక్కడఁజూచిన నింతిజాడమా కెఱుకపడదు గావునను,
జక్కగఁ లంకకుఁ జనవలె ననిమే మిక్కడఁ జేరి యుండగను॥ రా॥

వ. లంకయెక్కడ నున్నదియు నెఱుంగక, సముద్రంబు దాటు
సమపాయంబు దొరకక, మరలిపోయి యధిపతిచే దండొపబడుట
కంటె నిక్కడనే ప్రామోదవిష్టులయు కాబోవుచున్నాము దయానిధి
మీరెఱిగియుండిన సీత పొలకున సెలవియ్యవలయు నన, జటాయువు
మరణవార్తవిని సంపాతి నెమ్మనంబున—

హి॥ కాఫీ: ఆదితాళము.

సోదర! నిన్నికమీద యాడరా యకటా ॥సోదరా॥ సోదుగా
బ్రహ్మవ్రాత! పూర్వమందు మన మేకోదరులము కూడియుండి బాసి
తిమి హా!॥ సోదర॥ అక్కట స్వయంకృతమైన కర్మముచేత టెక్కలు
గమిలి నే నిక్కడఁ జిక్కితి హా!॥ సోద॥ అహరహమును నిన్నను కొను
చుంటి నీ మహనీ యులచే మరణవార్త వింటి॥ సోద॥ రాక్షసవిభునిచే
రణమనఁ దెగితివి మోక్షగుండపతి ముఖ్యపదము గలిగె॥ సోదర॥

వ. ఇట్లు కొంతవఱకు దుఃఖించి పిమ్మట ధైర్యంబు దెచ్చుకొని
వానరులతో నిట్లనియె:

తో: అన్నదమ్ములము అరుణనందనుల మాజటాయువును నేను;
నన్ను నీటిచెంతకు గొనిపోయిన స్నానము గావించెదను॥ రామ॥

వ. అనంతరము మీకోసం సంగతులకుఁ బ్రత్యుత్తరముఁ జెప్పెద
ననవుడు మంచిదని వారందఱు తని మోసికొనిపోయి సముద్రములోనికిఁ
జేర్చిరి. సంపాతిస్నానంబు జేసి జటాయువునకు జలంబు విడిచి తీరం
బుఁ జేరి,—

గీ. నూరు యోజనములదూరంబు వార్ధిలోఁ
బోవ లంక గలదు; రావణుండు
జనకసుత నశోక వనమందు నుంచి యు
న్నాడు; దూరదృష్టి నాకుఁ గలదు.

తో. కాన, నంతయును గనఁబడుచున్నది నేను బోవఁగా గలను।
మానుగ రావణు మర్దించియు నే మానిని గొనిరా గలను॥ రా॥

వ. నాకుఁ టెక్కలు లేనందునఁ గొంచెము చిక్కినాఁడ. మీ రీ
యుదధి దాఁటి సీతను వీక్షించి వచ్చుటకు సమర్థులరే కాని వ్యర్థులరు
గారు. పోయి రండు. రామునిచే రావణుండు దునియఁగలడు— అనిన,
సంగడుం డిట్లనియె:

క. చక్కఁగఁ బక్షులకెల్లను
ఁటెక్కలె యుండంగవలయు; ఁటెక్కలు లేమిన్
జిక్కువడినట్టి కారణ
మక్కజముగఁ దెలుపవలయు నని యడుగుటయున్.

సంపాతి—కళ్యాణి—అటతాళము.

నాపూర్వపుత్రాంత మీపట్లఁదెలిపెదఁ నాపేరు సంపాతి నగచర
వర్యా! యేపుచే నాతమ్ముడును నేను బౌరుషముచేఁ పైకెగసి, విను
వీధికిని బారఁగను బోనుబోను రవిదాపుగలుగుటచేత ఁటెక్కలు దగ్ధ
మై వింధ్యాద్రిఁ బడితి॥ నాపూర్వ॥ మోక్షగుండేశుని సాక్షిగ నేమూర్ఖ

మునిఁగి తెలివొందితి మూఁడునాశ్శకును; బక్షములు లేనందువలనను
నెగురంగఁజాలక నీక్షితిని దొర్లాడుకొనుచును బోయి వోయి కడుదీక్ష
తోఁ జంద్రముఁడునా ముని దివ్యమగు నాశ్రమముఁ జేరితి॥ నాపూర్వ॥

వ. అప్పు డమ్ముని వల్లభుండు నన్నుఁజూచి యిట్లనియె:

తో. ఎందుకు నీ కీవికృతాకారం బేర్పడెనో ! సంపాతి! క్రి
దట ని న్నెఱిగిన కతమున నడిగితఁ దెలుప నరుణసూతి॥ రామ॥

వ. అని యడిగిన నమ్మునికి నాస్వయంకృతాపరాధం
బంతయుఁ దెలిపి దుఃఖించుచు నిట్లంటి:

తో. అసహా ! యీవికృతాకారముతో మనియుండఁ గ నేఁజాల
మునివర, యిక నీతనువును గాలించి నను గడతేర్పు మీవేళా॥ రామ॥

వ. అనిశోకింప దయామయుండైన యమ్మునివరం డిట్లనియె:

దేహిగ్: రూపకము.

ఏల జాలి నొందెదవు కాలగతికి! మానుము: చాల దుఃఖ
మునకు మేచు మూల మగును దాళుము॥ యేల॥ కర్మము దేహంబు
నకుఁ గారణమని యెఱుగుము ! కర్మ కహంకార మగును గారణము
దెలియుము॥ ఏల॥ ఆయహంకారం బవిద్య; యందు వేగ గలిగెను
బాయ కందుమోక్షగుండప్రభువు చాయ నిలిచెను॥ యేల॥

గీ. ఇట్లు తోఁచినట్టి యీశ్వరచ్ఛాయను

జీవుఁ డనుచు బుధులు సెప్పుచుండ్రు;

దినదినం బతండు దేహాత్మబుద్ధిచే

సకలకర్మములను సలుపుచుండు.

వ. తనమూలంబు గురైటుంగక విషయాసక్తుడై పుణ్యపాప
కర్మంబు లనంతంబుగా నాచరించి, యూర్ధ్వాధోలోకంబులకు నెడ తెగక
దిరుగుచు, నందుఁ బ్రాప్తించు సుఖదుఃఖంబులకు బద్ధుండయి యనుభ
వించుచుండు; నెట్లనిన—

క. క్రతువులు మొదలగు సత్క్రియ
లతిభక్తిని నాచరించి యంతంబున స
ద్గతి కరిగి యచట సౌఖ్యము
లతులితముగఁ బొంది పుణ్యమడఁగిన మీఁదన్.

తా. ఇందుమండలమునందు జేరి హిమబిందువుతో జతగలిసి
క్రిందనుబడి యీక్షితిప్రహ్వదులయందుఁ జొచ్చికడు వెలసి॥ రామ॥

కీర్తన : ఆదితాళము.

అరుణసుతా తరువాతన్ అది యన్నఁముగా మాఱున్; బురు
షుని గర్భము జేరున్; వరరేతంబై యలగున్; సతులున్ బతులున్
సురతంబునందుఁ గూడగా జారున్॥ అరు॥ ఋతురక్తముతో గలియన్
హితవుగ నొక దినమునకున్ క్షితి గలలమువలెఁ బాలుచున్, ధృతి
బంచాహ్నంబులకున్ దిరుగన్ సరగన్ మితమయిన బుద్ధుడాకృతిని
నిలుచున్॥ అరుణ॥ పద్మనైదవ దినమునకున్ మృదుమాంసపుఁబిండము
గన్ ముదమునఁ బొదలుచు నిది యలరారున్; మోక్షపురీశునికరుణన్
దలఁపన్ బిదపన్ బదినాశ్శ కంకురంబు బ్రభవించున్॥ అరుణ॥

సీ. మెడయును దలయును మెడవంపులును వెన్ను
నుదరంబుఁ గలుగును నొక్కనెలకు;
బాణిపాదంబులు పార్శ్వముల్ కటి జాను
పులు మాంసయుగమున కెలమిఁ బొడము;
మూఁడవ నెలయందు మొలచును దనుసంధు;
దలరు నాల్గవ నెలయందు వేళ్ళు;
ముక్కు వీనులు నేత్రములు గల్గు నైదవ
నెలను; జీవుం డందు నిలిచియుండు;

గీ. దంతపక్తి నఖంబులుఁ దగ జనించు;
నాభి గుదగుహ్యములకు రంధ్రంబు లాఱు

నెలల కేర్పడు; దలవెండ్రుకలును రోమ
ములును నేడవనెలయందు మొలచు నవల.

వ. ఎనిమిదవమాసంబునకు సర్వావయవంబులు సంపూర్ణ
మగును. పిమ్మట మాతృభుక్తాన్నసారంబు నాభిసూత్రాల్పరంధ్రంబునఁ
బరిగ్రహించి యభివృద్ధి నొందుచు గర్భస్థజీవుడు జతరానలతప్తుండఱు
స్వకృతకర్మంబును గుఱించి యిట్లని చింతించుచుండు:

కమాచీ: ఆదితాళము.

కడతేరే దెన్నడో! దరిజేరే దెన్నడో!|| కడ|| ఘోరమయిన
యీకూపములోపలఁ జేరితి! వెడలఁగ దారి దొరకి|| కడతేరే||స్వకృత
కర్మమున సకలయోనులం దకటా! పుట్టుచు నడఁగుచుంటి;|| గడతేరే||
న్యాయముదప్పి ధనంబు గూర్చి నిజజాయాసుతుల కొసంగుచుంటి;
||గడ తేరే|| అస్థిరమగుదేహాదిప్రపంచము సుస్థిరముగ గని చొక్కు
చుంటి|| గడతేరే|| మోక్షగుండపతియుఖ్యచింతనాపేక్ష వదలి నే ప్రేలు
చుంటి|| గడతేరే||

తో: కావున, నే నీగర్భనరకమున గడువడిఁ బడియున్నాను,
దోష దొరకి యిందుండి వెడలితే నావెనుక మఱవకయె|| రామ||

సర్వేశునిసంస్మరణఁజేయుచును సంసారాంబుధిఁ బడక, నిర్వా
ణంబున కుర్వడి జని నే నిలిచియుండు నికఁ జెడక|| రామ||

వ. అని చింతించుచుండునంతలో నవమాసంబులు నిండి ప్రసవ
సమయంబు ప్రాప్తించిన—

గీ. భూరి దుర్గంధ ముతమైర పుటగుడి
క్రింద సరగునఁ బడునట్టి క్రిమి విధమున
యోనియంత్రప్రపీక్షితుఁడైన దేహ
మావితోఁ గూడి గ్రక్కున మహిని బడును.

వ. ఇట్లునయిచి మాయ గప్పుటచేఁ బూర్వజ్ఞానంబు మఱచి
బాల్యావిసుఃఖంబులు సర్వంబు గుఱుచుచు, దేహమే నే నను భ్రమచే

జీర్ణ వ్యర్థంబుగాఁ గాలంబుఁ బుచ్చుచు, బలుమాఱుఁ బుట్టిచచ్చుచు
గర్భనరకాద్యవస్థలు సారెసారెకు ననుభవించుచు నుండు. ఇట్టి దుఃఖ
భాజనం బగు దేహంబు రాకుండఁ జేసికొనవలయునది. ఎట్లులనిన :—

శవాన : ఆదితాళము. (పురము నలం) పఠె.

పుట్టుక లేనట్టివిధం బిట్టిది యెఱుఁగ దగదు; నే నీ పట్టునఁ దెలి
పెద॥ పు॥ ఇట్టి దట్టిదిం తి తనియన రానట్టివాని బూర్ణముగను గాం
చుటె॥ పు॥ శ్రీగురుని వేగ గని సాగిలి మ్రొక్కులిడి, యాగమ
తత్వరహస్యార్థము విని, యాగయోగభోగాదులయందు విరాగచిత్తుడై
యాత్మను దెలిసిన॥ బు॥ క్షీరంబున్ క్షీరమునన్, నీరము నీరమునన్,
జేరుప, నొకటిగ జెలఁగిన విధమున వేరుగాక శ్రీమోక్షగుండ రఘునీరు
నితో దావెలయఁ గలయుటే !॥ పుట్టుక॥

ప. ఈవిషయం బిట్లుండనిమ్ము. జరుగబోవు కార్యంబు వివరించెద.

క. వగవ బనిలేదు త్రేతా

యుగమున హరి రామఁడై యయోధ్యను బుట్టున్

దగ నతఁ డడవులకును రాఁ

బగఁ గొని రావణుఁడు వానిపత్నిని గొనిపోన్.

గీ. అంత సుగ్రీవుతోఁ జేరి యతనిభటులఁ

గవులఁ బంపించు వెనుక నోఖగవరేణ్య!

తేరువువారికిఁ జూపించి తేని నీకుఁ

బక్షములు వచ్చు; నిజ మని పల్కుటయును.

ప. అమ్మహానుభావునికి మ్రొక్కి మెల్లఁగా నిమ్మహేంద్రగిరి
గర్వారంబుఁజేరి బహుకాలముండి వాసముఁ జేయుచు సంప్రాప్త
భోజనండునై మూరాక గోరుచున్నాఁడ. ఇందులకు దృష్టాంతముగ—

తా. ఇవిగో నాకును నెఱకలు వచ్చెను నిక నే నెగిరెదన
నుచు॥ దివికిని నెగిరియు దివ్యవాక్యములు దెలిపెను వారినిగనుచు॥ రా॥

వ. అంత నలుండు తొంబదియేడామడదాట జవంబు దనకుగల
దని పలికె. అప్పు డంగదుండు—

క. శతయోజన మెగురుసమ

ర్థత నాకును గలదు; మరల రాతే నేమో

యతిసంశయంబు గలిగెడు

గతియే మని పలుక భల్లకప్రభు వనియె.

క. నీవు యువరాజ వగుదువు

కావున, సుగ్రీవసమముగా దే మాకు

సేవకులము మే ముండఁగ

నీవేగఁగవలె నె! వలదు నిలువుమువత్సా!

వ. అని యిట్లువారు మధనచేయ నేమియుఁ జెప్పక యూరక
గూరుచుండె. ఆంజనేయుని డగ్గిరి జాంబవంతుం డిట్లనియె:

శేషాంగ: ఆదితాళము.

పవమాననందఁనుడవు నీవు; అసమానబలుడ వనఁ దగినావు:
అనుమాన మేటికి లేచి రావు? మాన యూన నానా! లేలెమ్ము! చిన
నాఁడే ఫల మని భ్రమఁజెంది కమలబాంధవు మ్రింగఁబోయి కందినిల
నోడి యిలపైన బడి గుది చూడఁ జూడ వాడి జెడవు॥ పవ॥ నీవం
త్రిమోక్షగుండకాంతు కార్య మంత దీర్పగ నని వచింతు హనుమం
నీ చెంత మాకుప్పిగంతు లెంత ! వింత ! సంతసమున॥ బవమాన॥

వ అనిన నుప్పొంగి బలివిధ్వంసనకాలంబున వామనమూ
వలెఁ బర్వతాకారుండయి మహాట్టహాసంబున బ్రహ్మాండంబు భేదిల్ల
సింహనాదంబుఁజేసి హనుమంతుండు శ్రీరామకార్య ధురంధరుడయి
యిట్లనియె:

పంచచామరము.

హాహాహాళిఁ ధరాత్మజాత నట్టె చూచి; రావణుఁ

గళత్రపుత్రబాంధవాదిగా వధింతుఁ! గానిచో

గళఁబులందుఁ బ్రాడుగట్టి గట్టిగాను నీడ్చుచున్
జెలంగి లంకతోడ వానిఁ జేర్చు రాము ముందటన్.

తో: ఈలవణాంబుధి గాలువఁబోలియు- నే లంఘించెదఁజూడు!
ఆలంకాపురి నాద్యంతంబును గాలించి వేసెద నేడు॥ రామ॥

పంచ, సురాది దైత్యవీరు లొక్క చొప్పునన్ శతించినన్
హారాజముఖ్యులెల్ల వచ్చి యాజ్ఞచేయఁబూనినన్
జరాచరప్రపంచ మొక్క సారివచ్చి తాఁకినన్
ధరాత్మజాత జాడఁబట్టెదన్ శుభంబు వినెదన్.

వ. అనిన, ము - నందంబున జాంబవంతుం డనియె:

క. నీ వంతచేయువాడవు

గావా ! నీ కడ్డమేది గలదు ధరిత్రిన్ !

వేవేగమె భూపుత్రిని

భావించియుఁ గాంచిరమ్ము పవనతనూజా !

న. అనంతరము శ్రీరామచంద్రమహాప్రభువే సనుస్త కార్యం
బులు దీర్పఁగలఁడు. నీకు శుభంబగుఁగాక. పోయి రమ్మని జాంబవం
తాదులు దీవింపఁ గైకొని లంకాపురప్రయాణోన్ముఖుఁడై—

క. అంతట, హనుమంతుఁడుఁ గడు

సంతోషముతో మహేంద్రశైలాగ్రముపైఁ

బంతమున నెక్కి యిదియొక

గంతున దాటఁ గడంగెఁ గలశాంభోధిన్.

అశ్వాసాంత—తోహర.

అని తాత్పూరి నారాయణకవి రామాయణమును హరికథను,
ఘనముగఁ జెప్పెను గద! గిష్కింధాకాండము జలుకును సుధను॥ రా॥

ఇది వినువారల కిహసౌఖ్యంబులు గొదవలేక చేకురును; ముదమున
మడకును మక్తి లభించును మోక్షగుండ హరికృపను॥ రామ॥

క. నాచేతనైన కొలఁదిని

జూచి రచించితిని దీని సుజనులు నెరసుల్

దోఁచినయెడ దిద్దుదు రని

నాచిత్తములోన నమ్మినా ననయంబున్.

మోక్షగుండరామాయణమునందలి కిష్కింధాకాండము

సంపూర్ణము.

—

శ్రీ రామచంద్ర గురు పరబ్రహ్మణేనమః.

అవిఘ్నమస్తు.

శ్రీమోక్షగుండరామాయణము

హ రి క థ.

సుందరకాండము.

క. శ్రీరాముని కార్యార్థము

మారుతి చనునపుడు తనకు మంగళ మగు న

ట్లారూఢిఁ దలఁచి మంగళ

హారతులను వాడె వేడ్క నారామునకున్.

కమాచీ: రూపకము.

స్వామి! సీతారామ మంగళం ! నిటలాక్షవినుతనామ ! దివ్య
ధామ! మంగళం! నేనుంబున నీనామము గామించితి నామనమున॥స్వా॥
భూతకోశాతీత ! మంగళం ! శ్రీమోక్షగుండ నేత ! భక్తోపేత ! మం
గళం! ఖ్యాతిగ నారాయణకవిచేతోయుత ! జ్యోతిర్మయ ! ॥స్వామి॥

వ. ఇట్లు మంగళంబులుపాడి తనతండ్రికి నమస్కరించి, రాముని
చరణారవిందంబులు హృదయారవిందంబున నిలిపికొని వానరులం గని
యిట్లనియె:

ఉ. వానరులార, రాఘవుని బాణపరంపర సూటినేగు న

శ్లేను వియత్పథంబున యథేచ్ఛ సముద్రము దాటి పోయి, యా

జానకిఁ గాంచిమొక్కివడిస్వామిని జేరఁగవత్తు మీరలున్

బూనికతోడఁ జూడు డిఁకఁ బోయెద నేను గృతార్థుడ౯జుడి!

గీ. ఏమహాత్ముని స్మరణసంస్మృతి మహాబ్ధి

దాటి భక్తులు పరమపదమ్ముఁ గాంతు,

రామహాత్ముని యాజ్ఞ నీయబ్ధిఁ బిల్ల
కాల్వవలెఁదాఁటి తత్కటాక్షమ్ముఁ గాంతు.

వ. అని పలికి తత్తణంబున హనుమంతుండు—

చ. అడుగులు నద్రిపై నిలిపి, యంగము గ్రుంగఁగఁజేసి, కనౌబుల్
గడువడి నెత్తి నిక్కు నటు గర్ణయుగంబును లేపి, వార్ధి నె
లైడఁ గలయంగఁ జూచి. మెడఁ యెత్తియు, దోకఁ గదల్చి,

నెమ్మదిన్

వడి చెడ నీక మారుతి జవంబున దాఁటె సముద్రమత్తటిన్.

వ. ఇట్లు వియన్నార్గంబున వాయువేగంబున సముద్రంబు
మీఁదుగఁ జనుచుండ దేవత లందఱు—

గీ. ఆంజనేయుని ధైర్యంబు నరయువేడ్క
నురగులం గన్నతల్లియశా సురసఁ గాంచి
పవనజున కడ్డపడి వానిబలముఁదెలిసి
రమ్మునీ వన్న, వికృత దేహమ్ముతోడ.

తో: అడ్డముగాఁ జని, యహాహా! నే నిపు డాకలిగొని
యన్నాను । గ్రుడ్డురీతిగా గుటుకున మ్రింగుమఁ గోరి నిను నే
ననును॥ రా॥

హనుమంతుండు—

హిం. తో: రూపకము.

అమ్మ ! నేను గామునికార్యమ్మునకును, బోవుచుంటి । గ్రమ్మర
నీతమ్మ నరసి నమ్మకముగను నేతెంతు॥ నమ్మ॥ ధారుణి ఓమోక్ష
గుండఘాతమున కీవార్తదెలిపి చేరవచ్చి నీకు నే నాహార మగుదుఁ
దరలాక్షి॥ య॥

వ. అని వేడిఁకొనిన సురస వినక—

కమాచీ: ఆదితాశము.

నీ మాట వినను; మో మోట మేలను మాటికి నీవీ బూట
కములు నాతోటి పలికెదవు! పాటిగాదు|| నీమాట|| సామాన్యుల వలె
జౌకగ జూచితి వేమో! చిక్కితి వికిను విడువ|| నీమాట|| ఆకలిగొం
టిని నారగించెదను గాక, వచ్చునందాక నిలువ|| నీమాట|| మోక్ష
గుండపతిసాక్షిగ విను నిన్నీ ఊణముననే భక్షించెద|| నీమాట||

వ. అని ఖండితంబుగఁ బలికిన,

నీ. వనితరో, నేను బోవలె వేగ నీనోరు

దెఱపుము దెఱపుము పఱతుదూటి

అని శరీరం బొక్కయానుడపెంచిన,

నైదామడలు విప్పె నదియు నోరు;

పదియామడలు పెంచె బవనుజుఁ డంగంబు;

నిరుపదియామడల్ దెఱచెనదియు;

ముప్పదిరెట్లుగా మొనయ నాతఁడు పెంచె;

నేబదియామడ లింతి దెఱచె;

గీ. నంత నంగువృషాత్ముఁడై యందు దూటి

వెలుపలికి వచ్చి నిలిచిన వెలది మెచ్చి,

వినుఁ బరీక్షింపదేవత లనుప వచ్చి

నాను నాపేరు సురస; మంగళమునీను .

తో. రామునిదేనిని గయమున గనుఁగొని రాఁగల వికఁద్వర
గాను । ఓమారుతి! నేఁ బోయెద నని యాభిమిని వేగమె
చనెను|| రామ||

వ. అంత పొనుమంతుం డరుగుచున్నఁగని సముద్రుండు మైనా
కునితో నిట్లనియె:

క.

జంఝూటి-అదితాశము.

మారుతి లంకాపురమునకు జేరఁబోవుచు నుండెఁడు; సారెకు నీవేగి కడువిశ్రాంతిఁ జేయుము లెమ్మికన్ || మారుతి || సాగరముచే వృద్ధి నొందిరి సగరులెల్లను గ్రిందటన్; బాగుగ దత్తులజుఁ డగు రఘువరుని కార్యముఁ జేయఁగన్ || మారుతి || మోక్షగుండపురీశుకరుణా వీక్షణంబున జేగుము; ఈ క్షణంబున నీవు జేయుము దీక్షతో సత్కారము || మారుతి ||

వ. అని యిట్లు సముద్రుండు చెప్పిన మైనాకుండు సరాకృతితో బయికిఁ బెరిగి యాంజనేయునిం గని,

తో. వారధిపనుపున వచ్చినాఁడ నావే రిదె మైనాకుండు | మారుతి, కొంచెము మార్గామాసము దీర్చిపంతునిటనుండు || రాను ||

వ. సనుస్తవస్తువులు ఫలములును దెచ్చినాఁడ. ఇవి గ్రహించి కొంచెము విశ్రమించి పోవలయు నని కోరిన, నతండు —

క. వారధి చుధ్యను నిలువక

బారెద నని శపథమూని వచ్చితి నట మా

వారలతో; నటుగావునఁ

గూరిమితో విశ్రమింపఁ గూడునె నాకున్?

వ. నీయిష్టప్రకారము వచ్చి నా హస్తమునుమాత్రము శిఖరంబున నుంచెద. హస్తస్పర్శముచేత సంతోషింపుము అని యిట్లుచేసి యవతలఁబోవ దశయోజనంబుల నెడల్పు సహస్రయోజనముల నిడుపు గల సింహిక యను ఛాయాగ్రహంబు వచ్చి యాంజనేయుని మ్రింగుచుండె.

క. జంతువులు పైనఁ బోవఁగఁ

బంతంబున ఛాయ పట్టి భక్షించియు దా

నంతట వారిని మ్రింగున

దంతయు దా నెఱిగి మారుతాత్మాజు డలుకన్.

తో: అకటా ! యిదియొక టడ్డము వచ్చెను నాశ్చర్యంబుగ ననుచు, బకటితముగఁ గ్రిందికి జని దానిని బదమున దన్నెనుగనుచు.

చ. ఇటువలె దానిదన్ని మడియించి వియత్సభగామియై సము

త్కటబలుఁడౌచు దక్షిణపుదట్టుగ మళ్ళియు బోయి పోయి యం తటను ద్రికూటపర్వతము, దానిపయిన్ బెలువొందు లంగయున్ దటుకునఁ గాంచె మారుతి ముదంబున డెందము పొంగుదుండగన్.

వ. ఇట్లు గాంచి పగటిపూట లంకాపురప్రవేశము జేయ గూడ దని సువేలాద్రిపై నివసించి, రాత్రికాలంబున నుత్తరద్వారంబున సూక్ష్మరూపుండై ప్రవేశింపఁబోయిన లంకిణి యడ్డము వచ్చి—

పూరికల్యాణి: ఆదితాళము.

నీ వెవ్వడవురా! నీపే ర దేరా! వేవేగఁ జేర నీవేళ రాగుసోర! ||నీవె|| ననుగెల్చి లంకఁగన బొమ్ము బింకము నడంతు నింకబొలియింతు గింక కుంక ||నీవే|| లంకిణి నేను; లంకగాచేను, బొంకముగా నిను బోసి ను మానుమాను|| నీవె|| ధరమోక్షగుండపురహరియండ బొరబో నీకుండ గొరుకుదు గండకండ||నీవె||

వ. అనిపలికి కాలితోఁ దన్ని పోనీక యాపినఁ బొడగునఁ బెట్టి గ్రుడ్లెట్టిజేసి యాంజనేయుఁడు—

తో: వెడదవత్తుమున నెడమపిడికిటను బొడిచిన రక్తము గ్రక్కి పుడమిమీదఁ బడి పొరలి లేచి యాపడతి పలికె దామొక్కి|| రా||

వ. ఓమహానుభావా! జగదేకవీరా ! నీకుజయ మగుగాక ! నీవు లంకలోనికిఁ బోవలసినది. పూర్వ మొకపరి బ్రహ్మ నాకు బెప్పినదియే యునఁగా; నిక నిరువది యెసిమిదవపర్యాయము త్రేతాయుగము వచ్చి నప్పుడు శ్రీమన్నారాయణుడు రాముఁ డన రఘుకులంబున బుట్ట గలఁడు. అతనిభార్యయగు సీతను రావణుడు దెచ్చి లంకలో నుంచు నప్పుడు రామునిప్రేరణమున వెదకుచు నొక్కవసచరుండు రాత్రికాలం

బునవచ్చి నీచేత నావఁబడి నిన్ను దండింపగలండు. నీ వెప్పుడు పరిభవము బొందునాటితో లంకయు, నందున్న రక్కసులును జిక్కువడి నశింతు రనియె. అదినిజం బయ్యె, వినుము—

తో: రావణు డుండెడు రమ్యసౌధనమున కాపల గల దొక వనము; నావనమున ఘనమైన శింశుపం బనుచెట్టున్నది కనుము ||రా|| అందు ఘోరదనుజాంగన లలజడి నొందింపగ దైనయమున గుందుచు నాతరుకూలంబున సీత వందురు గనువేగమున||రా||

చ. జనకజవార్త రామునకుఁ జయ్యనఁ జెప్పి, దురం బొనర్ప నా ఘను నిటుఁ దోడితెచ్చి దశకంతుని గూలిచి లోకజాలమున్ మనుపుమటంచుఁ దెల్పు జనమాన్యునకున్ రఘురామమార్తికిన్ దనుజులు గ్రుంగి రంచుఁ గ్రమతన్ దలపోయుము వాయునందనా!

న అని పలికి యతని వీడ్కొని రామధ్యానంబు సేయుచు లంకిణి యధేచ్ఛం జనియె. అంత హనుమంతుండు సూక్ష్మతనుండఁబ లంకఁబ్రవేశించి

శేడార: రూపకము.

దీనిసొంపు గానగను ఆనిలింపులైన భ్రమపడరే! మానసంబు లోన ముదమొదవెడు! శ్రీనిధియైచెలగుచుచున్నదియపురా||దీని||మూడు లోకములయందు జూడ్చిదీనిజోడు పురి కలదే! నాడెమైన మాడువులు జిత్రము! వేడుకతో వెలయుచు నున్నది యపురా||దీని||మోక్షగుండా ధ్యక్షునితోఁ గక్షగట్టె గాన, నీనగరము రాక్షసుండు దీక్షగను నేలుచు నీక్షితిపై నిక సుఖపడగాఁ జాలఁడు||దీని||

న. ఇటువలె బురం బభివర్ణించుచు గూఢచారుండఁబచని,

మధురగతిరగడ.

వెదకెఁ బవనసుతుండు! లంకను క్షితికుమారి నపుడు! నరరథ శాలలువైద్యశాలలును, హరికరిశాలలునస్త్రుశాలలును, ఏరభలులుగల

విపులగేహములు । శూరులు నిలిచిన సుందరగృహములు । వీధులు
 దినైలు విఫణిమార్గములు । సౌధములు రచ్చలు గోపురములు । దేవా
 లయములు దెలియనిగొందులు, నావడులును ముస్తరముగు నందులు
 ॥ ౩౬ ॥ వందిమాగధుల వాసస్థలములు । నందము లగుగాయకుల గృహం
 బులు । వాగకామినుల వరమందిరములు । బౌరాణికశుభస్మందిరములు ।
 మంత్రీవరుల నిర్మలతరవసతులు । తంత్రజ్ఞుల సుందర సద్మూలులు ।
 గదిసి సుమాలాకారులయిండ్లును । వదలక చని దైవజ్ఞులయిండ్లును ॥ ౩౭ ॥
 కుంభశ్రవణునిగోప్యపు నెలవును । గుంభనికుంభుల గురువాసములును ।
 అతికాయుని దివ్యంబగు సౌధమును । బ్రతిలేని యకంపనుని సౌధమును
 గంపనునగును ఖరసుతుభవనము । దెంపునంజని యాత్రిశిరునిభవనము
 నక్షయ నలువగు హర్మ్యతలమ్మును । నక్షయ మగుధూమాక్షు
 మందిరము । దూరి యింద్రజిత్తుని గేహంబును । దారుచుదేవాంతకు
 గేహంబును । నామహోదరుని యతులమందిరము । నామహోంబు
 డున్నట్టిమందిరము । సారిది మహాపార్శ్వనివాసంబుచుండునను
 పార్శ్వని వరనిలయంబును । గడమ పెక్కురాక్షసులసదనములు ।
 అడరులేక దివ్యాంతః పురములు ॥ వెదకె బవనసుతుండు ॥

వ. ఇట్లు వెదకి యెక్కడను గానక గ్రమంబున రావణుని దివ్య
 సౌధంబుజేరి, యందలి పనితనంబునకు నచ్చగు మౌండుచుం గావలి
 యున్న వారల బరిశీలించుచుం దిన్నని నడకలతో నతఃపురంబుం జేరి
 యచ్చట;

తో. చెలగి రావణుండు-చేట దెచ్చినమాస్త్రీలు వానితో
 గలసి పలువిధసుఖముల వడసియు నిద్రాపరవశు లగుచును ॥ సొలసి ॥

వ. కోకముడులు బిగించుకొనకయు, గంచుకంబులు మరల
 ధరింపకయు, విమానంబుమీదనే యొరిగి నిద్రించుచుండు వారల
 గని యాశ్చర్యకలిత చిత్తుండయి హనుమంతుండు—

క. ఇట్టి నెఱజాణలండియుఁ

గట్టా ! దశకంధరుడు కాకుత్స్థసతిన్

నెట్టన జెఱవట్టెనుఁ తన

చెట్టతనంబునన తాన చెడిపోవుటకై.

వ. అని కొంత చింతించి,

తో. స్వామికార్యమును, సలుప వచ్చిజన్వనులవిలాసముగంటి
రామునింతి వీరలలో వెదుగక రాదు కలుషమును గొంటి॥ రామ॥

వ. ఇం దుండఁ దగదని చెంచి యవతలఁబోయియొక్కరత్నవే
దికపై బువ్వపానుపునఁ బవ్వళించి నిద్రపోవుచున్న రావణునిఁ గను
గొని యతని యుభయపార్శ్వంబుల—

తో. అడియు బాడియు నడపముఁ గట్టియు నాలవట్టములు
వట్టి । వేడుకతోడత వింజానురములు వీచుచు నిద్రలుముట్టి॥ రామ॥

వ. దేవ గంధర్వ దైత్య కాంతలు వాఁడు నిందించిన పిమ్మటఁ
దమచేతి సాధనంబులు గొంగిలించుకొని మయిమఱచి నిందించుచుండఁ
జూచి రావణుని విభవంబున కద్భుతపడి తలయూచి యుత్తలో—

తో. అతనిగొంగిటను నలరి రతులఁ బెల్లలసి సొలసి నిడురించు
రతిఁ బోలిన మందోదరిఁ గనుఁగొని కుతుకనుంది పరికించు॥రా॥

వ. సీతను గంటి నని యానందించి గంతులువైచి నాలాగ్రంబు
జుంబించి కంబంబుల కెగబ్రాకి జాతివికారంబులం గొన్నింటి నగ
పట్చి యనంతరంబ,—

జంఘూటిః త్రిశ్రజాతి.

నే నెంతో మోసపోతి! నే నెంత వెట్టి నయితి! యీనీచు
తరుణినిఁ జూచిఁ జానకి యని తోచి బ్రమసికాసక తలచితిని యా
పతివ్రతాతిలక మన్య గవయ గోరునే! మది తప్పుదలచెను॥ నే నె॥
కడుమోక్షగుండవిభుని విడనాడి యారావణుని కొడబడి యారీతిని

బుడమిజ మధు వాని చెమనా! తడబడి యెంచితిని, పరమమూఢుఁడ
బాపకర్మ మొడిఁగట్టితి! నేరయ్య జేసితి॥ నేనెంత॥

వ. అనియిట్లు చింతించి యనంతరము మధుమాంసయుక్త
బగు పానీయశాల లరయుచుండె నవి చెప్పిన విని శాంకరీదేవి శంకరున
కిట్లనియె:

క. జానకి పతివ్రతగఁ దనమానసమున

నెఱిఁగి యుండి మందోదరినా

వానరుడు గాంచినప్పుడు చా

నేల భ్రమించె మదిని ధరణిజ యనుచున్.

వ. ఆకారణంబేమో వినరంబుగ నాకు సెలవి మృని పార్థిం
చిన, శర్వాణి కీశ్వరుం డిట్లనియె:

తో. సిరిరూపమువలె హరిచే మందోదరిని నిర్మింపఁగబడియెన్.
సిరియంశంబున, సీత యవతరించినది కాన సరిపడియెన్॥ రామ॥

వ. అది యెటు లనిన రమాంశ సంభూత సీతగదా! మంతోదరి
జన్మకథ వినుము.

గీ. ఘనగుణోపేత మాల్యవద్గర్భజాత,

ప్రణుశకాంతాసమేత రావణునిమాత

వీతపాతక దుఃఖంబు చేత జిత్తు

మందుఁ బొగులుచుఁ దనయున కనియె నిట్లు:

కైకసి—

ధన్యాసి: ఆదితాళము.

ఓతనయా! విను మొకదుఃఖము నా కొనగూడెను నేడు!
ఆతెఱఁ గే నుని యడిగెద వేమో! యీతరి నేవచించెద సర్వము॥నో॥
శేషోచ్చాసముచే నాలింగము చేరె రసాతలము, । శేషభూషణ భజిం
చుచు నుందును నేసతతం బదె నిలిచి పోయె నిక॥ నో॥ ఇమ్ముహి

నుక; యిట నుండను నే గనుక; నటుపయి నాగ్రహపడక; రమ్మ
పొమ్మ త్రుటిలోన మోక్షగుండపతికృపను॥ కడువడిగను॥

వ. అని స్పష్టముగాఁ బలికిన సన్ముత్యాచి లింగంబు విప్రునిచేతి
కిచ్చి మూత్రనివృత్తికొఱకు రావణు డావలఁ జని,

క. మూత్రము విడు సుట మ గియక
రాత్రించుఁ డనిఁ రీతి రాకుండిన నా
ధాత్రీసుగుండు లింగము
ధాత్రీ నిడెన్ బల్చిమాద్భితట మన నపుడున్.

వ. ఇట్లుంచి నారాయణుడు స్వీయగోకంబునకుఁ జనియె.

సీ. రావణుఁ డంత యథావిధి మూత్రవి
సర్జనజేసి యచ్చటికి వచ్చి
విపుండు లేకున్న వెదకి లింగంబును
గదలింప నేమియు గదల కావు
చెవిబోలుగ ర్తంబు శిరమున నేర్పడ
గోకర్ణ మనుపేరు ప్రాకటముగ
గలిగెనాస్థలమున; కలతెఱున్న మనస్కుఁ
డయి దశాననుఁడు నెయ్యమున బయలు

గీ. దేటి పాతాళలోకంబుఁ జేరి, యచట
ఁయగృహంబున నున్నట్టి మగువఁగాంచి
డెందమందున మెచ్చి యానంద మొంది
యతనితో నిట్లు పల్కె స్నేహంబు గదుర.

ముఖారి. అది (వల దచటికి)వలె.

మ మ ! తనయ నిడునుమా దయజూడుమయ! ॥ మయ ॥
యమైన సదస్వయజుఁడ రావణాహ్వయుఁడ లంకాధీశుఁడ, ప్రఖ్యా
తియుతుడ॥ మయ॥ నాకు నీడగు చెలి నాక-మర్త్య-వరలోకములో లేక

వ. కపటవిప్రుడు నవ్వుచు నిట్లు పలుకుచున్నాఁడు:

కీర్తన: రూపకతాళము. (ఎందుబోతివయ్యా)వలె.

మంచిచెడ్డ లిందు నీవు గాంచవైతివి! రావణ॥ మంచి॥ పంచన
గావించె నీశు డొచవైతివి యేమాత్రము॥ మంచిచెడ్డ॥ శైలసుతను
దాచెను: రసాతలమునను మయునియింట; బోలఁగ గపటంపు సతిని
హేల నొసఁగెను నిను గొను మని॥ మంచి॥ దేవమర్త్యలోకములు
నీ వెఱుంగుట గాంచెద వని తావడి బాతాళమందు దాచె ముఱుగుగ
పంచనముగ॥ మంచి॥ ఈక్షణమున మయునియింటి కేగిజూడుము కనపడు
సతి! మోక్షగుండ దేవుసాక్షి మోసపోకుము॥ దశకంధర॥

వ. అనిన నామాట నమ్మి రావణుడు దిరిగి కైలాసంబునకు
వచ్చి,—

క. శంకరకపటంబున పీ

పంకజముఖినాకునిచ్చి పాతాళమునకొ

శాంకరిని దాచితివి నే

గొంకకనటకేగి తెచ్చికొనెదను గనుమా!

వ. ఈకృత్రిమకాంతను నీవే కొను మని పార్వతీ! నిన్ను నా
కర్పించి లింగముం గొని చనుచు ముందు వచ్చియున్న విప్రునితోఁ
గలసి,

తో! అల్పశంక కే నరిగి వచ్చెదను సంతవఱకు లింగమును
నిల్పుము నీకరనీరజమున నవనీసుర యని పలుకగను॥ రా॥

వ. బ్రాహ్మణుఁ డిట్లనియె:

కీర్తన: ఆదితాళము (వగపేటికి) వలె.

కడువడిగను రావలెను; గ్రక్కున నే జనవలెను; దడ వయ్యును
లింగమును ధరమీదను వైచెదను! విరుము చనుము; చెడిపోవుగాదె
కార్య మావలను॥కడు॥ ఘటికాద్వయ మగువచుక గనిపొతుచు నావె

నుక; యిట మండను నే గనుక; నటుపయి నాగ్రహపడక; రమ్మ
పోమ్మ త్రుటిలోన మోక్షగుండపతికృపను॥ కడువడిగను॥

వ. అని స్పష్టముగాఁ బలికిన సమ్మతించి లింగంబు విప్రునిచేతి
కిచ్చి మూత్రనివృత్తికొఱకు రావణుం డావలఁ జని,

క. మూత్రము విడు సుట ముగియక

రాత్రించరుఁ డనిఁ రీతి రాకుండిన నా

ధాత్రీసురుండు లింగము

ధాత్రీ నిడెన్ బల్చిమాబ్ధితట మన నపుడున్.

వ. ఇ ట్లుంచి నారాయణుండు స్వీయలోకంబునకుఁ జనియె.

సీ. రావణుఁ డంత యధావిధి మూత్రవి

సర్జనజేసి యచ్చటికి వచ్చి

విప్రుండు లేకున్న వెదికి లింగంబును

గదలింప నేమియు గదల కావు

చెవిబోలుగ ర్తంబు శిరమున నేర్పడ

గోకర్ణ మనుపేరు ప్రాకటముగ

గలిగెనాస్థలమున; కలఁతఱిన్నమనస్కుఁ

డయి దశాననుఁడు నెయ్యమున బయలు

గీ. దేటి పాతాళలోకంబుఁ జేరి, యచట

మయగృహంబున నున్నట్టి మగువఁగాంచి

డెందమందున మెచ్చి యానంద మొంది

యతనితో నిట్లు పల్కె స్నేహంబు గదుర.

మఖారి. అది (వల దచటికి)వలె.

మ మ ! తనయ నిడుమయా దమజూడుమయ! ॥ మయ ॥

నయమైన సదన్వయజుఁడ రావణాహ్వయుఁడ లంకాధీశుఁడ, ప్రఖ్యా
తియుతుడ॥ మయ॥ నాకు నీడగు వెలి నాక-మర్త్య-వరలోకములోలేక

యె నిటువచ్చినాను॥ మయ॥ లక్షణమైన దీలగ్నమునందే మోక్ష
గుండేశుకృపను ముదిత నీఁ డగును॥ మయ॥

వ. అని ప్రార్థించిన హరివలన సర్వము ముందే యెఱింగియున్న
వాఁడు కావున, మయుండు మంచి దని కన్య నిచ్చి పెండ్లిచేసి,

తో. అరిభయంకరం బగు నొకశక్తిని నరణంబుగ నర్పించి తరు
ణిని దశకంధరునివెంట దానగుగఁ బంపె మోదించి॥ రా॥

క. మందోదరమున నొప్పుట

మందోదరి యనుచు జనసమాజసునఁగ నా

సుందరి యొప్పెను రావణుఁ

డందంబుగఁ జేరె లంక కఠినయు దానున్ .

గీ. ఇట్లు లంకఁ జేరి యింటఁ బ్రవేశించి,

తల్లికడకుఁ బోయి, దండ మొసఁగి,

యెల్లసంగతులను దెల్లంబుగాఁ దెల్పు,

నాలకించి యామె యాగ్రహించి.

వ. అంగజ విభంగునడిగి లింగంబుఁ దె మ్మని యెఱుంగ జెప్పి
పంప నాసంగతి భంగపఱచి దొంగజాడలఁ జని యీ యంగనను
దెచ్చి ప్రసంగంబుఁ జేయ వచ్చితివి! బంగారువంటివంగడమునవెంగలివి
పుట్టితివి. బేలా! నీ కీ యధైర్యంబేలా! అని తృణీకరించిన రావణుండు
లజ్జించి,

తో. గోకర్ణమ్మునకు నరిగి పద్మజు గూర్చి తపము జేయగను
ఆకమలజు డత్యంతప్రేమఁ బ్రత్యక్షమైన మొక్కుచును॥ రామ॥

పూరికళ్యాణి: అటతాళము.

కంజోద్భవా! కావవే ! ॥ కం ॥ అంజలిజేసి భక్తి రంజిల్లగఁ
మొక్కిదను ॥కంజో॥ నాకుఁ ద్రిలోకవశీకరణైక బలాకృతిఁ గైకొనక
అకేశ్వర చేకూర్పుము ॥కంజో॥ పోలఁగ నేఁ జరకాలము లంకను నేలగ
నూత్నపురపాలసుత! నర మీయుము ॥కంజో॥

వ. అని వేడి వరంబులు వడసి వచ్చి దిగ్విజయంబు సేసి సర్వ
సుఖంబు లనుభవించుచుండె; నదికారణంబున—

క. వైదేశీ యనుచు నానుం
దోదరి గని బ్రహ్మసై దైవ మొసరిచె నిది; యా
మీద హనునుంతు డొకపని
మోదంబున జేసి చనియె మోసవిధముగఁ.

వ. అది యేమి యనిన మయునకు బంధువుఁ డగు గయుఁ డను
రాక్షసుండు బ్రహ్మచు దపంబున మెప్పించి వరంబువడసి పరాక్రమ
వంతుఁ డయి వచ్చి.

క. రావణుననుమతమున లం
కావరనగరంబునందుఁ గాపుర ముండెఁ;
గావున నాతనివస్త్రము
చావని రావణునిశయ్యపైఁ బడనై నెఁ.

శోహర: దశవదనుని వస్త్రము విభీషణుని తల్పముపైఁ దా
నుంచెఁ. విశదంబుగ గవివీరుం డిది మొకవింతచేసి మరుదొంచెఁ.

క. రావణునగళ్ళు మొదలుగ
దేవారుండుంట్లు గలయఁ దిరిగిన సీతా
దేవి కనఁబడమి నెనుకుదుఁ
బావని చని నయ్యశోకవనమున కపుడుఁ.

వ. లంకలో నంతటఁ దిరిగి యెందును గానక లంకిణి చెప్పిన
గుర్తుప్రకార మశోకవనంబున కరిగి,

శా. నానాపక్షిమృగాకులంబు నవరత్నస్థాపితామూల్యసో
పానభ్రాజితవాపి ముక్త మనులప్రాపాదరమ్యంబు నా
నానూనద్రుమశోభితంబసురదైత్యస్త్రీసమాకర్ణము
ద్యానంబందున వాయుజంపవెదకెన్ హర్షంబునన్ జానకిఁ,

వ. ఇట్లు ప్రతివృక్షమూలంబున వెతకుదుం బోయి మణిమయ శతస్త్రాభసంభరితం బయిన భగ్నహర్ష్యంబుచు గని యాశ్చర్యంబు నొంది యచ్చటను సీతను గనక నెమ్మదిని సత్తైర్యంబు దోచి,

హిం. తోడి: చాపు తాళము.

సీతజూడ నాకు నెందుఁ జిక్కదామెను! భూతలేంద్రు చెంత కెట్లు పోవువాడను॥ సీత॥ దానవేంద్రుమందిరంబులోన జూచితి; వాని పుత్రు లున్నయిండ్లు పూని చూచితి॥ సీత॥ సందుగొందులందు బోయి చాల జూచితి; బొందుగ వనంబునందుఁ బొంది చూచితి॥ సీత॥ చక్కగ శ్రీమోక్షగుండస్వామిదేవిని ఎక్కడ గన్పింప దన్నియెడల గంటిని॥ సీత॥

తో: వనచరావళిని వదలి నన్ను శూరునిగా రాముఁడు మెచ్చె! జనకజపోబడి గన జాలుదు వీవనుచు నానవా లిచ్చె॥ రామ॥ కాన వచ్చితిని కార్యము దీర్చెడు వానిరీతి నే డిచట మానినిపోబడి గాన రాదు వేమఱు వెదకితి నేఁ డకటా ! ॥ రామ॥

వ. లంకిణి చెప్పినవిధంబున నీయశోకవనంబున నెంత వెదకినను సీత యుండుతావు దొరక దయ్యె దైవమా !

ఫీల్ రాగము: అటతాళము.

ఇక నేమిచేయుదు నెక్కడలేదు! ఇక నెందువెదకుదు నింతి కన రాదు॥ యి॥ విసివిప్రాణములు విడిచెనోకాక, యసురునిచే దప్పి యబ్ధి నిబడెనో॥ యి॥ తనమాట విన కున్న, దానవవిభులు మునిమెనో ! దను జాలు దినినారొ కాక॥ యి॥ ఒరులకుఁగానరాకుండ రావణుఁడు బగదేశ ములనుంపఁబంపెనో వీడు॥ యి॥ భూమిజ జూడక శ్రీమోక్షగుండ ధామనికడ కెట్లు దగఁ జేరువాడ॥ యి॥

వ. నేమ వృధాగ జని సీత దొరకలే దనిన భార్యవియోగ దుఃఖంబుచేఁ బొగిలి తత్క్షణంబున—

తో: చచ్చుచు రామాడు; జచ్చు లత్తుణుడు—సరగున నది
 విన్నత జచ్చును భరతుడు శత్రుఘ్నుండును; జత్తురుబంధువు లంత||
 రామ|| ఇనకుల మడగును; నిటువలె నది గని యినజాడు జచ్చును
 పీదప; వనచరు లందఱు వరుసగ జత్తురు వనితలే దనుచుఁ దెలుప|| రా||

వ. ఉభయకులంబుల వ్యర్థంబుగ నీరు జేయుటకయి నే నచటికిఁ
 బోవుట కన్నను.

క. వానప్రస్థుని విధమునఁ

గానలకుఁ జేరి తపముఁ గావించును; గా

దేని జలనిధిని దుముకుదఁ

గాని యెటన్ వహ్నిజొచ్చి కడువడిఁ జత్తుకా.

వ. అంతేకాని ప్రాణంబుల పయి యాసవడి తిరిగి పోయి అంత
 మందిని జెరుపఁ దగ దని కొంతవఱకుఁ జింతించి పిమ్మటఁ దనంతటఁ
 దాను ధైర్యంబు దెచ్చుకొని,

కమాచ: రూపము.

నే మానుదునా కనక నేమానుదునా|| రామునికగుణసారము
 నామిఁదను బ్రసరింపఁగ, నీమల్లోకంబులతో నెగుండినఁ బరికింపక|| నే||
 స్పృష్టంబుగ భూజాతను దృష్టికి జూపింపుడనుచు నష్టదిశాపతులను నే
 నల్లాడించెదనుగాక|| నేమా|| కుమ్మరిసారేవిధంబున, నిమ్మహి కుల
 గిరియుతముగ దిమ్మదిగుగ గిరగిర మని త్రిప్పియు దిప్పలు పెట్టక||
 నేమా|| నాలావుచు మోక్షగుండనాథుఁడు విని చమ్యసగను నీలకా
 పురిససురులతోలవణాంబుధి ముంపక || నేమా||

వ. ఏదోయొకవిధంబుగ నీతను గాంచి మఱిపోదునుగాని యల
 తింబోలె నూరక పోదునా! యని నిశ్చయించి యతిలాఘవంబున నామే
 డపై కెగిరి యవతల నిదానంబుగా నుపలక్షించిన నచ్చట.

తో|| ఎండజొచ్చుటకు నెడములేక గడుమెండుగ నాకులు బలిసి
 థండిగ గుబురై యుండిన శింశుపతరుమూలంబుల సొలసి|| రా||

క. దాసవతరుణుల మధ్యను

దానును మలినాంబరంబు ధరియించి మదిన్

దీనత్వంబునరామ

ధ్యానము నొనరించుభూసుతన్ గనుఁగొనియెన్.

వ. ఇట్లు కనుఁగొని యావృక్షంబుపైకి నెగిరి యాకులనడుమ
స్వల్పరూపంబునఁ గూర్చుండి చూచుచు,

కీర్తన. ఆదితాళము.

ఆనందం హృదయానందం! పరమానందం నిత్యానందం! జానకి
గంటిని జయము చేకొంటిని నేనుగృతార్థుడ నిశ్చయముగను॥ఆనం॥సీత
కుశలమును శ్రీరామునితోఁ జేత మలరఁగను జెప్పటకుఖ్యాతిగనాభా
గ్యంబున గలిగెను! నాతప మెల్ల నీ నాడే ఫలించెను॥ ఆనం॥ వృక్ష
చరులు వే వేలుండఁగ వారి వీక్షింపకయ కటాక్షమున మోక్షగుండ
పతిముదిరికనాకుచు దక్షత నిచ్చెను ధన్యుడ నైతిని॥ ఆనం॥

వ. ఇట్లానందంబు నొంది జనకతనయతో భాషించుటకుఁ దరు
ణంబు వేచియున్నంత; రామాని యాజ్ఞచేత నొక్కవనచరుండు వచ్చి
సూక్ష్మరూపంబున వృక్షాగ్రంబున నుండఁ జూచినట్లు రావణుడు
గలఁ గని తత్క్షణంబున లేచి,

తో: కొన్నికలలు నిక్కువ మగుచుండును; కొన్ని యబద్ధం
బగును; నిన్నిటికిని నిది యెటు లగునో కనియెద నని తీవ్రంబునను
॥రా॥ రాక్షసాంగనలు రయమున గొలువఁగ రావణుడవనిజఁ గనను,
దక్షుండగుచు రా దశవదనంబులు దగ నిరువది భుజములును॥ రా॥

క. కాటుకకొండను బోలు ని

శాటుని గని వాసుతనయుఁ డాశ్చర్యమునన్

జాటగునటు లాకులగుమి

నూటునఁగనుచుండె నసుర మాయాచేష్టల్.

వ. అంత రావణుండు సీతను డగ్గరి భయంకరవాక్కులతో బెదరించుచు,

ఫరణుః ఆదితాళము.

నామాటను మీరకు నలినాక్షి యింక || నామా || వేములు గాన నసీమల దిరిగె | రాముండు లంకకు రాగలడా ! యింక || నామా || మూడు లోకముల నోడక నాకెకు రాకునారు లే రని చూప నీవు || నా || దానవకులనేతను బలవంతుడ నైన నన్నుబో నాడనును యింక || నామా || రమణి, మోక్షగుండరమణునిపై నితభ్రమనొందిన దాన ఫల మేమి ? యింక || నామా ||

వ. నిరంతరము నితాంతానంతశ్రీమంతుడనై దిగంతంబున పంతనొందించి సాధించిన బలవంతుని నన్ను నావంతయైన మంతనంబునఁ జితింపక; యెంతయు డస్సిన యొక్కబక్కమానవుని పయి నిత భ్రాంతి నొందెదవు పంతమా ? ఇంతట నయిన నాయుదంతంబు విని కంతుకేళియందు నాయంతరంగంబును సంతసింపఁ జేయుము ! నీకేల యింతచింత !

తోః బాళిమీఱ దిక్పాలుర నెల్లను బంటులజేసెద నీకు; దాలిమితోఁ దత్కాంతలు బానిస తన మొనర్చెదరు నీకు || రామ || ఈ రాక్షసరాజ్య మిచ్చి నీకు నీయిష్టముచొప్పున నుంతు; దిరుగ బట్టపు దేవిగని న్నిడి మేరవిడుచు నేలింతు || రామ ||

వ. అని యానిర్భాగ్యుండు గర్భనిర్భేదసకరములగు దుర్భాష లాడిన దుర్భరం బనక నిర్భయంబున రత్నగర్భార్భకత్పణంబు చేబూని వానిఁ దృణప్రాయంబుగ నెంచుచు సభోముఖయై శ్రుత్యుత్తరం బిచ్చుచున్నది:

కళ్యాణిః ఆదితాళము.

ఓరిరావణ! యాడువారిముందర నిట్టిపొరుషములు పలుక ఫల మేమి చూడు ! శూరుడవు నీ వయిన రామునితో నెదిరించి నన్ను

జేరితివా ! నీవు ధీరతతో ఘనము వినుము రఘువీరుఁ డేమఱియున్న
దొంగిలి పాటివచ్చుట బాటుతనమా॥ యోరి॥ సాగరశయనుని సాగి
రాకుండ సీసాగర మేమాత్ర మాగును వినుమా! వేగశర వహ్నులను
సింకించు; లేకున్న నడ్డముగాఁగ సేతువు బెరయఁ గట్టించు; వచ్చుఁజొచ్చు
నీభోగములు నీపురము నిన్నును బుత్రమిత్రులతోడఁ గూలుచు॥ నోరి॥
ధావణిఁ దాళ్ళూరి నా రాయణాత్మ విహారుఁ డౌ మోక్షగుండాధీశ్వ
రుడు గోరితమ్మునితోడ నిరు గదిసి దల లన్ని యిలపైఁ గూల
జేయునాడుగా తెలిసి । మొగ్గు తగ్గు గనువారికే యెఱుకొను నిరువుర
తారతమ్యము చెప్పనలెనా! యోరి—

గీ. అనిన జానకి పరుషవాక్యముల కలిగి
కనుల నిప్పుకలొలుక రాకాసితేఁడు
ఉటిమిచూచుచు నామెపైకురవడించె
వాలుజళిపించి తనసతి వలదనంగ.

వ. మఱియు మందోదరి యిట్లనియె:

కీర్తన: ఆదితాళము.

ఇదేమీ పరాక్రమము ! నిదానించి యోజిపుము॥ ఇదే॥
అదేమి యాడుదానిపైకి దూరిపోయె చా బళా! ఇదేమంచిదా నెమ్మ
దిఁ దెల్పెదన్॥ ఇదేమి॥ సురాంగనాది రామలక్ష్మ వరించి పొందరాద
యానరేందీవరాక్షిఁ జెరన్ బెట్టగా॥ నిదేమి॥ కరంబు మోక్షగుండ
సత్పురేశ్వరుండు రాముడౌ పరాకా చిరాకా పరం బెంచవా॥ ఇదేమి॥

తో: అల్పభోగమునకై చెడ నేటికి నతివలు నీ కిక లేరా!
తెల్పుము మఱి మొకతెతో నీకోరిక తీరదే మొ! యిదిమేరా!॥ రామా॥

వ. నీయంగు బ్రయంబులేక విముఖురా లయియున్న యీపతి
వ్రతను బలాత్కారముచేయుట మర్యాద కాదు. పరాంగనాసంగములు
పాపముగ నీ వెఱుగవా! నిన్నుఁ గామించియున్న మావల్ల నెల్ల

సౌఖ్యంబులు చెల్లంబుగఁ బొందరాదా? చాలదా? ప్రాణనాయకా,
మానుమా. స్త్రీహత్య చేయక ఇంటికి రమ్ము; నామాటఁ ద్రోయక.

వ. అనిన మందోదరి వాక్యంబు విని సీతను జంపుటుడిగి యిరు
వది కన్నులనగ్నికణంబు లురుల నుఱిమి చూచి అయోయుఖ హేమా
స్యహరిజట త్రిజట మహశాదర్యాది రాక్షసాంగనలఁ దక్షిణంబున
బిలిచి,

బేహగ్ : అదితాళము.

మీరు గంటిరా! వింటిరా! చెలులారా! కలకంఠిమాట యెంత
కఠిన మశారా! వెంటనంటి భయ నయములుమీఱ వాలుగంటిని
దోడ్చెందు నర్చుఁజీర॥ మీరు॥ ఇక రెండు నెలలు జెప్పినచుగాని విన
కుండనేని పిన్ముట దీనిఁ గోసి కంఠము దినుడు పంచుకొని, మోక్ష
గుండహరి యడ్డుపడిన గాని॥ మీ॥

క. రానణుఁ డసురాంగనలకు

నీవిధమున నాజ్ఞయిచ్చి యింటికి జనఁగా

నావెలఁదులు భీకరముగ

భూనరసుత జీరి తెలుపఁ బూనిరి బుద్ధుల్.

పంచ:-అరణ్యమందు నిన్ను రావణాసురుండు దెచ్చుచో

దిరంబుగా నెఱుంగకున్న దీనమానవుండు నీ

వరుండు వానిమీఁద నింక వాంఛ మాని, రాక్షసే

శ్వరున్ వరింపు మెల్లభోగ శాలి వౌదు వంగనా!

వ. తమ్ముండు రాజ్యం బపహరింప ననదవోలె నీరుగండు వనం
బులఁ గృశించుచున్నాఁడు. మా రానణుని ప్రతాపంబు వినుము.

హిం. శాఖీ : అదితాళము.

జగదేకపీరుఁడు పద్మజాతకులసంభవుఁడు సగజాపతి సేవకుఁడు;
సవమన్మథసుందరుఁడు॥ జగదేక॥ మించి దిగ్విజయము గాంచి యన్ని

టిని సాధించి యీలంకను బాలించి గీర్తి గాంచినట్టి జగదేక॥ ఎందు॥
జావులే కుండగ ముందె బ్రహ్మచేత వరమందినాఁడు, వీనిగూడు సుంద
రిదె వైభోగము॥ జగదేక॥ భూమిలోన మోక్షగుండధాముడఁగు రాము
పయిఁ బ్రేమమాని రావణునిఁ గామింపుము కాంతామణి॥ జగ॥

తొ: మామాటలు వింటే మంచిది నీకు మేము సేవచేసె
దము॥ కోనులి వినకుంటే మఱినిలుపునఁ గోయుచు భక్షించెదము॥ రా

వ. అని యిట్లు చుట్టుకొని బాధించుచున్న రాక్షసాంగనల
నిర్లక్ష్యముగ వీక్షించి సీతాంగన దీనత్వంబున,—

హిం. కాశీ; ఆదితాళము.

ఇంతపంత మేలనమ్మ యింతులార మాన రమ్మ! చిత్రద్రోయ
మేలటమ్మ! చెలగి కరుణజూడరమ్మ॥ యింత॥ బలములేని మరుజుడైన
బధిరుడైన నంధుడైన; తెలివి మాల్చినట్టిడయిన జలుపునివిడనాడనొన
॥ యింత॥ భూమిలోన మోక్షగుండధాముడయిన శ్రీకోడండరాముడే !
విభుడనుచు నుండ; నాసుది వే రానె పొండ ॥ యింత॥

వ. అని వేడుకొనిన దీనాలాపంబు లాలింపక భీకరంబుగ
గేకలు వేయుచు,—

తొ: చెప్పిన విన దీచేడను నతికియు నిప్పుడె రక్తము బీల్చి
చప్పరింతమా ! సరగున గండలు చవిచూచెదమా ! నిల్చి॥ రా॥

ఇక గొన్నా ఘోరక బోధించుచు నిటులనె బెదరింతామా!
యొకట రెంట గని యొర్పు గలిగి మన మొప్పునటుల జేయుదమా॥
రామా॥

వ. ఈ ప్రకారంబున మనఃకోభంబు జేయుచుండఁ ద్రిజట
మాత్ర మది సహింపక వే తొక్కచో శమునించి నినురించి కల గని
లేచి రాక్షసస్త్రీలను బిలిచి యనుచున్నది:

సవరోజు: ఆదితాళము.

కల గంటి నే నొక్క కలఁ గంటిని; కలలో ననేకములు గనుఁ
టిని॥ కల॥ రాముఁ డేనుగ నెక్కి రాఁ గంటిని; సౌమిత్రి వచ్చిన
జాడఁ గంటిని॥ కల॥ లంకఁ జొచ్చి రావణుఁ గూల్పఁగ గంటిని;
ను విభీషణుఁ డేలొగఁ గంటిని॥ కల॥ రావణునిపుత్రు లెల్లఁ జావఁ
ని; వేవేగ దక్షిణదిశకు నేగఁ గంటిని॥ కల॥ భూమిజ నయోధ్యకు
పోవఁ గంటిని; శ్రీమోక్షగుండేశ్వరునిఁ జెలఁగఁ గంటిని॥ కల॥

వ. అని తనస్వప్నవృత్తాంతంబుఁ జెప్పిన నాలించి భీతచిత్తలె
స్సను వదలి యొక్క-చో నందఱుఁ బడి నిదురించుచుండిరి. సీతా
విలాపంబున—

వ. వీ రిట్లు క్రౌర్యంబు జూపుచున్నారు ! దైవమా ! దిక్కు
వాన నైతిని! ఈకష్టం బెటులభరింప నగును !

జంఝూటి: రూపకము.

అంత వానిభార్య నయ్య నడలవలసెను! జింతతోడ వీరిచేతఁ
—వలసెను నే॥ సంత. తెల్లవార నన్నబట్టి తిందు రందఱుఁ బిల్లి
క చందమాయె ! భీతి నొందురు॥ అంత॥ మోక్షగుండరాఘవుఁ
క్రిక్షజేసెను! రాక్షసుల బోనులోన రాటుపెట్టెను॥ అంత॥

క. అని శోకావేశంబున

గనుగవలను నీరువరదగాఁ గాఱఁగ నా

వనజాక్షి శింశుపాతరు

ఘనశాఖను జేతనూతగాఁ గొని లేచెన్.

వ. ఇట్లు లేచి నిలువంబడి దిక్కులు పరికించి చూచుచు,

వసంత - ఆటతాళము.

వీరిసేతలకు బడజాలనే ! వీరిబాధలకు సూర రాక్షసులచే
లులకన్నను, వీరవనితనై భువి వీడుటమే లగు॥ వీరి॥ వేవేగ

మెడకు నావేణియిరి నెట్టి యీవేళ నిచ్చట జీవము విడిచెద॥ వీరి॥
భూమి మోక్షగుండధామునకుగాని యీమేళు నిలిచిన నేమి పోయిన
నేమి॥ వీరి॥

వ. అని మరణంబునొంద నిశ్చయించి తనజడను గంతంబునకు
నురివెట్టుకొన నిశ్చయించి యుండిన, జానకి విపత్తులు దీర్చుట కిదియ
కదా తరుణం బని యెంచి మరున్నందనుండు సీత వినునట్లు సూక్ష్మ
స్వరంబుతో నిట్లనుచున్నాడు;

ద్వి॥ అవసీతిలక మయోధ్యాపురి నున్న! రవికులుం డగు దశ
రథరాజమణికి! వరరామలక్ష్మణ-భరత శత్రుఘ్న! సురుచిరనాములు
సుతు లుదయించి; రందు జ్యేష్ఠుండు రామాఖ్యుడు తమ్ముడుందరుణి
యునుదోడుగరాగఁ దండ్రీపనుపున దండకావని కరుదేర । దనుజాధ
ముం డగు దశవదనుండు । చని, రాము డట లేని సమయంబునందె ।
జనకజఁ గొనిపోవ జాడదీయుచును । అంజటా యువు నెప్ప ననుపు
లెఱింగి । కలఁతల ఋశ్యమూకమ్మున విడిసి । వాలి సుగ్రీవులు వడి
గలహింప । వాలిని జూపి తీవ్రమున సుగ్రీవుఁ । గపిరాజ్యమున కధికా
రిగాఁ జేయఁ । గపిపతియాజ్ఞచేఁ గదలి మర్కటులు । దిక్కుదిక్కు
లకు వైదేహిని జూడ । గ్రక్కునఁ బోయి రిక్కడికి నే నొకఁడ । శత
యోజనమ్ములు సంద్రమ్ము దాఁటి! ప్రతిలేని లంకాపురంబును జొచ్చి
పురమెల్ల వెదకి గొబ్బున వనమంను! బరువడి నొకశింశుపామూలము
నను । నుగుదుఃఖికలితయై యున్న సీతమ్మ! నరసితి ధన్యుడనైతి నే
ననిన.

వ. అవ్యాక్యంబులు శ్రవణానందంబులైనఁ దన యుద్యమంబు
మాని చెట్టున కెగఁజూచి, యెవరుఁ గనబడనందున నెమ్మనంబున—

జంఝూటిః అటతాళము.

ఔరార యిదియెంతో వింత! కారణ మెఱుగను గానిసుమంత!
లేరెవ్వ రితరు లీచెంత; వారక నాకాశవాణిపలికెను! లేక ఘోరరాక్ష

పలే! యి ట్లూరక యనిరొ! నే॥ డౌరార॥ కలయేమో! చిత్తవిక
లమో! కల యొక్కడిది! నిద్రగాన నిశ్చయమో! తెలివిలో భ్రమ
రా ది దేమో! యిల నారాయణకవి నేలు మోక్షగుండ నిలయుని
కెటుకగు నిశ్చయ మెటుగ నే॥ డౌ॥

వ. అని యిట్లు డోలాయమాన మానసయై యిట్లనియె.

క. శ్రీవణానందముగా రా

ఘృకథ వాక్రుచ్చినట్టి ఘను తెవ్వారో!

ప్రవిమలముగ దర్శన మిడి

వివరింపఁగరాదె యెల్లవృత్తాంతంబుల్.

వ. అని మనోభావంబు వెల్లడిచేసిన నానందించి జిట్టెడు
పొడుగుగల వానరాకృతితో హనుమంతుండు చెట్టు దిగి వచ్చి సీతా
దేవియెడట నంజలి బద్ధుండయి నిలిచిన జానకి భీతినొంది.

తో: వనచరరూపంబున దానవుఁ డెవ్వారో! గావలు డనుపఁ
జనుడెంచెను రాక్షసమాయ లటం చును దలచియు గనుగొనక॥ రా॥

వ. అధోముఖయై యూరకుండిన నాంజనేయుం డిట్లయె:

కాఫి: అటతాళము.

వాయుతనూజుడ; వానరజచ్ఛుండ; మాయలుగా వివి;
హనుము శంక॥ వా॥ ఖ్యాతిగ సుగ్రీవుదూతను సచివుడ; మాతరో!
నే హనుమంతా భిఖ్యుడ॥ వా॥ దండిగ శ్రీమోక్ష గుండేశుడై కోడండ
రామునకును దాసుడ నమ్ముము॥వా॥

వ. అనిన, సీతాదేవి యనుచున్నది:

తో: మీరు వానరులు; వారు మానవులు; మీకును వారికి
నెటుల | చేరువదొరకెనో! స్నేహముగలిగెనో! చెప్పుము తెలిసెడు
నెటుల॥ రా॥

వ. అనిన, హనుమంతుం డిట్లనియె:

సీ. నినుఁ బాసి వెదకుచు నీభర్త ఋశ్యమూ
 కాద్రెచెంతకు రాఁగ నరక-సుతుఁడు
 సుగ్రీవుఁ డనువాఁడు చూచి యచ్చెరువంది
 చేరువకరుదెంచి చెలిమిచేయ,
 వానిభార్యను గొన్నవానిని వధియించి
 కిష్కింధ నిచ్చె సుగ్రీవునకును;
 నతఁడు బ్రత్యుపకృతి నాచరింపఁగఁ బూని
 నినుజూడ బంపించె వనచరులను;

గీ. వారిలో నన్నుఁ బిలిచి నీవల్లభుండు
 గుఱుతుగానిచ్చె ముద్దుటంగరముఁ దీని;
 నీయునికి నారయుచు జడనిధిదరించి,
 వచ్చి నిన్నిందుఁ గంటి మద్యాగ్యవశత.
 వ. అని చెప్పి మఱియు,

కీర్తన. ఆదితాళము.

రాముముద్రక గొనుము ! రామముద్రక రామనామాక్షరము
 లున్న రమ్యముద్రక॥ రాము॥ నిన్నొసంగెడునాడు నీదుజనకుడు పన్నుగ
 నల్లునకు నిచ్చిన భద్రముద్రక॥ రాము॥ భానుతనయుడు మము బంపు
 నప్పుడు నానవాలు రాము డిచ్చినట్టిముద్రక॥ రా॥ అక్షయంబుగ
 గడు ననర్థమైతగ మోక్షగుండదేవు వేల మురియు ముద్రక॥ రాము
 ముద్రక॥

వ. అని యర్పించిన, నయ్యంగుళీయకమును గైకొని కన్నుల
 నద్దికొని యానందబాష్పములు రాల నిట్లనుచున్నది:

తో. ప్రాణదాన మొనరించితి వన్నాపవన నందనా! నాకు
 దీననైన నేనేయుపకారము బూనిసేతు నీకు?॥ రా॥

తో: బుద్ధిమంతుడవు, పుణ్యపురుషుడవు, శుద్ధమనస్కుడవు
వసఘా! యిద్ధచరిత! నాయుడుమలెల్ల నీ విపుడు గంటిగద సరగ॥ రా॥

హిం. తోడి: ఆదితాశము.

మారుతీ! శ్రీరామునకు నామారుగా వచియింపుమా! చేరిదను
జలు బాధచేయ గృశించె నని వచియింపుమా॥ మా॥ రెండు నెల
లగు నంతకును మని యుండు నని యెఱిగింపుమా! మొడిరక్కసి
మూకచే దినగండ మని వచియింపుమా! ॥మా॥ జాగువలదని పలు
కుమా! వేవేగ ర మ్మని తెలుపుమా! బాగుగా నీరావణుని వైభోగ
మును వినిపింపుమా॥ మా॥ రాక్షసేంద్రుని తలలు ధరఁ బడ రాల్చు
మని వాక్రుచ్చుమా! మోక్షగుండపురీశ నీకుచు మృక్కె నని ప్రక
టింపుమా॥ మారుతీ॥

గీ. నేర్చి నేరమి నెగ్గులునిన్ను బలికి
యనుభవించితి తత్ఫలం; బదియు మఱచి
యన్నతోఁ గూడి వచ్చినన్నావరింపు
మనుచు నాముద్దుమఱదితో ననుమువత్స!

వ అని కడువినయంబున నుడివిన బుడమికుమారి నుడువుల
కలరి యాంజనేయుండు—

శేగడ: చాపు.

సంశయింపకు స్వాంతములో నీవు॥సంశ॥ వింశతిబాహుని విక్రమ
మదియెంత॥ సంశ॥ ని న్నెగ్గులాడుటఁ విన్నా నే నప్పుడె; తన్నఁబూని
వెనుతగ్గితి; సైచితి॥ సంశ॥ ముల్లోకములకుఁ దల్లి వా నిన్ దెచ్చు
పల్లప్ప డీలంక యెలంగనుట కేన ॥సంశ॥ శ్రీమోక్షగుండ శ్రీరాముని
లక్ష్మణు వామాక్షి, తోడైచ్చి వానిఁ జూపించెద॥ సం॥

తో: పుత్రపౌత్రహితముఖ్యులతో దెగుమొఱకుడు రావణుడు!
భాత్రి నయోధ్యకు ధవుడును నీవును ద్వరగా జేరుదు రనుడు ॥రా॥

సీత- తో: మంచిది రాముడు మఱి లక్ష్మణుడునుమర్కట సైన్యములెల్ల | నెంచక వారధి నెటులదాటగల రెఱిగింపుము విలసిల్లగా॥

వ. అనిన,

హ-క. రాముని సైన్యయుతంబుగ
నామూపున మోసికొని ఘనంబుగ నుదధిన్
భామిని, యవలీల గ నే
ధీమతి దాటింపఁ గలను దివిజులు మెచ్చన్.

వ. ఇంకను గార్యబులెల్లను స్వేచ్ఛకాలంబున నెఱవేర్పఁబడును. ముద్దుటుంగర మిచ్చితఁగదా ! మరల రామున కొసగుట కొక్కయానవా లిమ్ము తల్లీ ! భక్తజన కల్పవల్లీ!

క. అని పలికిన ముదమందుచుఁ
దనజడలో నిమిడియున్న తలమూనికమున్
హనుమంతుని యంజలినిడి
జనకజ వెండియును బలికె శంకాన్వితయై.

వ. అనంతబలసంపన్నులగు రాక్షసుల నింత స్వల్పశరీరంబుగల మీ రెట్లు జయింతురు ? అదియొకగొప్ప సాశయం బనిన, జనక నందనతోఁ బవమాననందనుం డిట్లనియె:

తో. పూర్వరూపమున బాడగట్టెదనో ! పొలతీ, కనుగొనును నుచు | బర్వతాకృతిగఁ బావనిపెరిగిన బరికించి భయంపడుచు॥ రామ॥

వ. జానకమ్మ కనులుమూసికొనిన నతం డెప్పటివలె సూక్ష్మరూపంబున నుండె. అప్పుడు కనులు దెఱచి.

కళ్యాణి: రూపకము.

పవనతనయ, రాముజేర బయనమగుమికవివరంబుగనావార్తను వినిపింపుము దయతోడను॥ పవన॥ నీజవంబు వింటి; నేడు నీబలంబు గంటి; ఆజికి జాలిన మేటివి యవురా సరి యతివేగమె॥ పవన॥ మోక్ష

గుండపతికి నీవు ముఖ్యభటుడవైతి; వీక్షణమున మాణిక్యము హృద
యేశున కర్పింపుచు॥ బనన॥

వ. ఇదిగాక యిం కొక సమాచారంబు చెప్పెదవనుము.

సీ. శ్రీరాముడును నేను జిత్రకూటాద్రియం

దుండఁగ వంచించి యొక్కకాకి

న న్నంట, సలిగి తృణం బొండు వైచిన,

బ్రహ్మస్త్రమై వెంటఁ బడి జగత్ర

యంబు ద్రిప్పిన, శరణం బెంచుఁ గానక

కావుకావు మటంచుఁ గాకిమరల

వచ్చియుఁ దనప్రాపుఁ జొచ్చిన, దయగల్గి

యొకకన్ను నస్త్రంబునకు నొసంగు

గీ. మనుచు రక్షించె; నట్టి దయాంబుగాశి

రావణుం డిట్టి క్రూరకార్యం బొనర్ప !

నూరకుండుట కీపుడు నానేర మేమొ!

చాలవినిపింపవయ్య వాతూలతనయ!

వ. అనిన హనుమంతుం డిట్లనియె:

క. అమ్మా యిక ద్వారలోఁ గా

ర్యమ్ములు సకలంబు దీర్తు నాకలిఁ గొంటిన్

నెమ్మది నీవనమందు ఫ

లమ్ములు దిని పోవఁగా సెలవు నా కిడుమా.

వ. అనిన మంచి దటులఁజేసి త్వరగఁ బొమ్మన వల్లె యని
జానకికి వందనం బొసర్చి కదలి తాను వచ్చి పోవుట రావణున కెఱుక
పఱుచువాడై —

తో: ఆయశోకవనమందు సీతయున్నట్టి చెట్టు దక్కఁగను ।
బొయక యన్నియు వాయుతనూజుఁడు; పడఁద్రోసెను చక్కఁగను॥
రామ॥

వ. ఇట్లు చుట్టునుట్టి వనం బంతయుఁ బెకలించి యార్చి పేర్చి
యెదిరించిన వనపాలకుల నెనిమిదివేల మందిని యొక్కపెట్టునఁ
గూల్చిన, రాక్షసస్త్రీలు నివ్వెరగంది సీతను గనుంగొని,

కమాచీ : ఆదితాళము.

అతఁ డెవరో ! జానకీ ! ॥యత॥ వివిధవృక్షముల, విఱచి
వేయు॥ నత॥ వనచరునిరూపము ! గేసరిప్రతాపము ! ఉరుబలవీరుల
నుక్కడంచె॥ నత॥ నినుఁ గాంచి పలికెను; యిటనుండిపోయెను ।
యెంచ మోక్షగుండేశుని చెలి॥యతఁడెవరో॥

వ. అనిన నామె యిట్లనియె:

తో. శోకముచేతను స్రుక్కుచుంటి నిట నా కెటు తెలియును
నదియు। బ్రాకటముగ మీరాక్షసమాయలు మీకే తెలియగ
వలయు॥ రా॥

వ. అని పలికిన వారు భయంబును బొందుచుఁ ద్వరగాఁ జని
రావణుఁ గని మ్రొక్కి యిట్లనుచున్నారు:

కీతన : ఆదితాళము.

మీరు గృహము జేరిన మీద నచట జరిగిన కారుబారు
లిప్పుడు గరుణఁ జిత్తగింపుడు॥ మీరు॥ కోతి-యొకటి వచ్చెను; సీతతో
భాషించెను; భీతి మేను బెంచెను; బిట్టువనము దుగ్గించెను॥ మీరు॥
రాక్షసులను గూల్చెను; రమ్యహర్మ్య మెక్కెను; మోక్షగుండహరి
కిని ముఖ్యుడంచుఁ దోచెను॥ మీరు॥

వ. అని పలికిన రావణుండు మహాశ్చర్యకోపంబులు పెనఁగొన,
నెనుబదివేల రాక్షసదళంబులబలవంతులఁ బంపె. వారు చనిరి. అంతలో
సూర్యోదయం బగుటయు,

స్త్రీ. పంక్తికంఠుఁడు దనపర్యంకమున నున్న

కటిబంధనము గని, గయునిదిగను

గుర్తించి, తనపత్నిఁ గూడినాఁ డని యెంచి
 ఖడ్గంబు గొని చంపఁ గవిసినంత
 స్త్రీహత్యవల దనిచెలులు నివారింప
 నుడిగి యాగయునింటి కురువడించి
 వీనిచే మృతి విధి వానికి లిఖించెఁ
 గాన నిద్రితుని ఖడ్గమునఁ దునిమె;

గీ. సంతఁ దన పాన్పుపైనున్న యంబరంబుఁ
 గని విభీషణుఁ డన్నదిగాఁ నెఱింగి
 సరమను వధింపఁ జగద్రహాసంబుబూనె;
 వలదు స్త్రీహత్య యని స్త్రీలు దెలుప మానె.

వ అది మొదలు రావణుని సాంగత్యంబువదలి యెట కేనియుఁ
 బోవ సంకల్పించుచుండె. ఇక్కడ రావణప్రేరితరాక్షసదళంబులు చరు
 దెంచి.

తో: తోరణకంబము తుది గూర్చుండిన మారుతిపై బాణ
 ములు । సారెకు బఱపిన, సరకుగొనకదా సరగ జేసె శకలములు॥రా॥

వ. ఇట్లు శకలంబులుజేసి వారిపయికి గుప్పించి దుమికి క్షణ
 మాత్రములో నాదఱను ముష్టిఘట్టనలచే మ్రుందించిన, హతశేషులచే
 నవ్వార్త తెలిసి యచ్చెరువొంది రావణుఁడు వక్రనాసుఁడు బింగళా
 తుఁడు దీర్ఘజిహ్వఁడు నశ్వవతుఁడు, శార్దూలముఖుఁడు ననుపేరులు
 గల యైదుగురు సేనాధిపతులఁ బంపిన; వారు చని.

తో: కేకలువేయుచు మూకలుగట్టి శిరాళిఁ దీవగతి వ్రేయ ।
 భీకరముగ గపివీరుఁడు బెదరక, తోకతోడఁ బొడిసేయ ॥రామ॥

వ. వారును బోక చుట్టుకొనినఁ దోరణస్తంభముచేత నొక్కొక్క
 క్కని మోది చక్కాడిన, నది తెలిసి దశకంఠుఁడు రక్తరోమ శత
 జిహ్వ రుధిరలోచన స్తనితహస్త శూలదండ్రుఁడుదుర్ముఖ వ్యాఘ్రుకబళు
 లను నేడుగురు బలశాలురఁ బంపె. వారు జని —

కీర్తన: ఆదితాళము.

ఎక్కడికోతివి-యెటి గింపు నీడొక్క చించెదము నై
మిక్కిలి నీమెఱ-మెచ్చలుసూపక॥ యెక్కడి॥ తొక్కిన తొక్కిన
ముక్కున నోటగ్రక్కున నెత్తురు-గ్రక్కెదవు॥ యె॥ కండలు
గుండెలు చీలిచి వండి తిందుమా, వబ్బిడిగ॥ యె॥ మోక్షగు
రక్షించినను రాక్షసులను జేరగ దరమా॥ యెక్కడి॥

వ. ఇట్లు ప్రగల్భంబు లాడుచు బాణపరంపరల ముంచి
మంత్రం డట్టహాసంబున.

తో: ఉరగంబులపై కురికెడు గరుడునికరిణిని బైబడ దు
రథహాయముల నురుముచేసియమ పురి జేరగ వారి నూకి॥ రా
వ. భుజాస్ఫాలనంబు జేసి నిలిచిన, నదివిని ప్రహస్తు
డనంత ప్రతాపనిర్జితాంశుమాలి యగు జంబుమాలి రావణ
వెడలి వచ్చి “వేదండతుండనిభం బగు నంద్రండభుజాదండంబున
దండంబుననుండిన కొండల్ నైనఁ బిండిపిండిగఁ జేయఁజాలిన దండి
నగు నాదండకుఁ బుండరీకాక్షుండైన రా నోపఁడు. నీకండ లొ
కయిన జాలవే! మంచి దుందుము! భండనంబున నీగుండెలు
దండధరుని యండకు బంపెద మొండి! నామాట బహుఖిర
యనిన, విని యాంజనేయుండు- “ఖండేందుమాళి కోదండంబుఁ
చేసిన కోదండపాణిభటుండ! చండాంశు సుతునిసచివుండ!
నేయుండ! భండనభీముండ! గుండెగల శూరుండ వయిన నిండు వే
రారా రండా! ఇప్పుడే! మోయింతు నీముండ! చేసెద మరల వ
కుండ!” ననిన,

తో: జంబుమాలి రోషంబున బటుబాణంబుల పైబ
కుంబుజెడక సాలంబుచేత ఖండంబు జేసికడుజేవ॥ రామ॥

వ. పయి బడఁదుమికి రథరథ్యంబులఁ జూర్ణంబుజేసిన,

తో: అడిదముఁ బలకయు నతఁడుఁ బూని వైనడరిన నంతటి
లోన | బిడికిటఁ బొడిచిన బీరముచెడి వడిఁ బడియె నాతఁ డిలవైన॥రా॥

వ. ఇట్లు జంబుమాలి యీలిగిన, నావార్త విని చింతించి రావ
ణుడు విరూపాక్ష భాసకర్ణ దీర్ఘజిహ్వ ప్రఘనాదయులను పంచసే
నాగ్ర నాయకుల ననికిఁ బంపిన, వారు బ్రతాపం బిచుమడింపఁ జని,

వ్యాండు: ఏకతాళము.

మావనంబు బీకవైవ నీ వెవండవు? పోవా! లేవా! యీవిధిన్
జావగ్గ దేవుఁడు నుదుటన్ దిరముగ్రనాసెన్ గావునఁ దెగువన్॥మా॥
లేరారారా! చేరగ్గ బోరఁగ్గ శూరుఁడ వైనన్ | ఘోరశరములున్
సారెకు పెడలెన్॥ మావనంబు॥ చుట్టుముట్టు పట్టఁగ్గ గట్టిగన్ నెట్టి
లాగఁగ్గ, జుట్టుము లెవరు తట్టున బాపన్॥ మావనంబు॥ మోక్షగుండా
ధ్యక్షుని పత్నమై రాక్షసులపయి దక్షుడ వగుచున్ దాడు వెడలితొ
॥ మావనంబు॥

వ. అనిన నాంజనేయుండు తగ్గుమొగ్గు తెలియక నెగ్గులాపచు
నాదగ్గరఁజేరిన రక్కసులు నుగ్గునూచమయిరి. మీరు సిగ్గులేక పెగ్గెలు
దీముచు నగ్గులంబుగఁ జుట్టుముట్టితిరి. ఇప్పుట్టున మీపొట్టలు పగులఁ
గొట్టి తట్టునఁ బొద్దుపట్టి పట్టణంబునకు నెట్టకున్న నేజెట్టినా !
వట్టిదిగా దట్టిట్టుఁబోక దిట్టంబుగ నిలువుడు రాక్షసాధములారా! అని
వలికి,

తో: వారివైన గడువడిఁ బడ దుమికియు వారిబాణములు
గొనక | దోరణకంబునుతో నొక్కొక్కనిఁ దునమగడఁగె నటు
వెనుక॥ రామ॥

వ. ఇంతయువిని రావణుం డక్షు కుమారునింజూచి,

తో: వనచర మొక్కటి వచ్చి చొచ్చినున వనమెల్లను బెక
లించి | దనుజుల జంపెను! దగఁ జని గూల్పుము తడవు సేను కెది
రించి॥ రామ॥

వ. అనిన మంచి దని యక్షకుమారుడు బహుసైన్యయుతు
బుగ రథారూఢుడయి నడచి తోరణ స్తంభంబుపయి ప్రళయార్కుని
పగిదినున్న హనుమంతునిఁ గని,

పంచచా॥ దురంబునందు నెంతవానితోడనైన బోరి బల్ ।
పరాక్రమంబుఁ జూపునట్టి పంక్తికంతు పుత్రిండఁ ! బరాకుమాని
యిందు నిల్వ పాకిపోకు! వచ్చె నా । శరంబు లక్షయంబుగా! వశంబు
గాదు చూడుమా !

వ. అని పెక్కమ్మ లొక్కమ్మడివైచిన,

హ. పంచచామరము.

పరేశుడైన రాముదేవిఁ బట్టితెచ్చినట్టియా । దురాత్మునట్టె
త్రించు తెంపు తోడవచ్చినాడ నీ! శరంబు ద్రించి నేడు విందుసేతు
భూతపాళికఁ । దరంబుగాదు నన్నువీఁక దాకి మళ్ళి పోవఁగఁ.

వ. అని పలికి పైకి లంఘించి యతండు వైచిన బాణంబులు
చూడఁబుజేసి,

తో. హుంకరించి వానియురమున రాముని కింకరుండు పొడు
వగను । బింకము చెడి విలవిల దన్నుకొనుచు విడిచెను దనప్రాణ
మును॥ రా॥

వ పిమ్మటఁ గాలఁ జేత మట్టి యతనిసైన్యమును బింకు
మార్చిన నక్కుమారుని మరణవార్త హతశేషులవలన విని రావ
ణుండు నిర్విణ్ణుడయి.

పున్నాగవరాళి: ఆదితాళము.

ననుఁ బాసి పోయితే ! నిను గోలుపోయితిన్ ! అక్షతనయ!
॥నను॥వనచరు డెవ్వఁడో! చనుదెంచెమృత్యువై । యక్షతనయ ! ॥నను॥
బలశాలి వనుచును, బరికించి చూతును అక్షతనయ ! ॥నను॥ ఓ
మోక్షగుండశ్రీరాముడు పంపెనో యక్షతనయ ! ॥నను॥

వ. ఇట్లు విలపించు తండ్రికి నిద్రజిత్తు మ్రొక్కి యిట్లనియె:

క. సీతనయనిచావునకై
యీతీరున దుఃఖపడిన నిది మే లగునా !
నాతండ్రి సెల విచ్చిన
నాతని నేఁబట్టి తెత్తు నరనిముసమునన్.

వ. అనిన దైర్యంబునొంది,

తో: సురపతిఁ గెలిచిన-జోదువు నీ వతి శూరుఁడ వగుదువు
కాన । సరగున నావనచరుని బట్టి నాసన్నిధి కిఁక దెమ్మనిన॥ రాను॥

వ. ప్రళయ కాలాభీలజాజ్వల్యచూనమహానలంబు చందంబున
మండిపడుచు దండిభటు లనేకులు గొలువ రథామాధుడై చని తోర
ణస్తంభాగ్రంబున నుండిన మారుతిఁ గని కోపాటోపాబున—

కీర్తన: ఆదితాళము.

ఉం డుండు ముండుము రా ! కోతివాఁడ ! ॥యుండు॥ ఉం డుండు
బహురణపాండిత్య మున్నట్లు మెండుగ దిరిగేవు! తుండెములుగఁ జేతు॥
ను॥ శ్రీమోక్షగుండేశుని సతతము నేవించువాడ వని నామదికిని
దోచె! న న్నెదిరించుము ! నే మేఘనాథుడ! నీజిడ్డు వదలింతు॥ నుం
డుండు॥

వ. అని పలికిన హనుమంతుండు—

తో. రామునిదూతను; రాక్షస వినరా-భూమిజ పొడగన
వచ్చి వేమఱు నిచ్చట విహరించితి నావిక్రమంబు గనఁబఱచి॥ రా॥

వ. ఇదివఱకు వచ్చిన మీవారలలో నినుఁ గలిపెద రా రమ్మ
కుడు, మేఘనాథుం డతని శరీరంబుపై బాణవర్షంబు గురిపించిన,
లక్ష్మ్యపెట్టక దత్తుణంబునఁ గ్రిందికి వచ్చి తనలావు మెఱయ—

తో: అతనిరథంబును నవనిఁగూల్చి మఱి యశ్వములను మడి
యించి । ధృతితో భటుల వధించిన మఱియొక తేరు నెక్కి యెదిరించి॥

బ్రహ్మస్త్రంబును బరువడివై చియు బవనతనయు బంధించి । బ్రహ్మ
దులు విభ్రమపడ రావణబ్రహ్మచేగటికి మించి॥ రా॥

వ. అనేక విధంబులఁ గొట్టుచుఁ దిట్టుచు బాధించుచు
దోడ్కొని వచ్చి రావణుని యెగుట నిలిపిరి. బ్రహ్మచే మున్ను
వరముఁ గొనియున్న హనుమంతుని బ్రహ్మస్త్ర మేమియు బాధిం
దయ్యె. అప్పుడు రావణుని యాజ్ఞచేఁ బ్రహ్మస్తుఁ డిట్లనియె:

దర్బారుఁ అటతాళము.

ఎవ్వరివాడవుర! యెఱిగింపు రాజతోడ! నివ్వీతి కెందు కొల
కేతెంచినావుర॥ యెవ్వరి॥ వన మెల్ల బెరుకగ దనుజుల దునుమఁగ
బనియేమి నిక్కముగ బలుకు నీపే రేమిర॥ యెవ్వరి॥ వెఱవక ఈ లొక
పురినిఁ జొచ్చుటకును హరిహనులకు నైన నలవిగా దంచెఱుఁగవ
యెవ్వరి॥ ధారుణి మోక్షగుండధాముడొ! శంకరుడొ! సారసగర్భ
డేనొ! సరగున బంపినది॥ యెవ్వరివాడవుర॥

వ. అని యడిగిన నాంజనేయుండు రావణుని దిక్కు సభిముఖుఁ
డయి యిట్లనియె:

క. ఓరీరావణ! వినరా!

యీరేడు జగంబులెల్ల నేలెడు శ్రీను

న్నారాయణాంశభవుఁ డగు

శ్రీరఘరామునకు నేను భృత్యుఁడ సుమ్మి.

గీ. జనకనందన నెమకుచు వనుల వెంట

నలజడుల రామలక్ష్మణు లరుగు దెంచి

ఋశ్యమూకాద్రిఁ జేరి సుగ్రీవు జెలిమి

గనిరి; నన్నంపిరిటకు జానకిని గాంచ.

తో: దశదిక్కులను ధరణిచందనుఁడు దఱిమోనుగప్పి సైన్యముల
విశదంబుగ నేవెడలి జానకిని వెదకుచు సత్వము మిగుల॥ రామ॥

ప. సముద్రంబునొక్క కాలునంబోలెదాటి నీనగరంబుఁ బ్రవే
శించి వెదకుచు నశోకవనంబుఁజొచ్చి, శింశుపావృక్షంబుక్రిందఁ
గూర్చుండిన—

తో: సీతను గని రాము డేమము జెప్పితిఁ బ్రీతిగ నుంగర
మిచ్చి; | భీతి నేగకయ-నాతెటగంతయు వివరింపఁగలోఁదలచి॥ రాము॥

గీ. వనము గ్రుంచి, వేగ వనపాలకులఁ జంపి

నీరు సేననెల్ల నీరు చేసి

ఋరగనిద్రజిత్తు బ్రహ్మాస్త్రమునకును

జిక్కి నీమకడకుఁ జేరినాఁడ.

తో: చావను బ్రహ్మాస్త్రంబుచేత నటుగావున జిక్కితినేను; |
భావించువొ నను బాధపెట్టఁగా రావణ, నాయుసుతుండ॥ రాము॥

కాశీరాగము: అటతాళము.

దానవ, రామప్రతాపము నీమదిగానవు నీ వటుగావున ద్రుశ్మే
దు ! నే నెఱిగించెద ! నిన్నుజయించిన | వానిని వాలిని వధియించె
జూడుము॥ దానవ॥ ఖండేందుధగుని కోదండము విఱచెను; దండగ
భృగురాముదర్ప ముడంచెను; ఖండించెఁగఱకఱ ఖరముఖులను మోక్ష
గుండ విభుని పయిఁ గూరము మానవు॥ దానవ॥

ఉ. ఉత్తమ భూసురుండవయి యుత్తరదిక్పతి సోదరుండవై
చిత్తజవైరిబంటవయి, చిత్తము సత్యము సత్యసద్గుణ
యత్తముఁ జేయలేక యనయంబునఁ దామసివై చరింతు వు
ద్యుత్తిని మించి; యింతయవివేక పరత్వమే పంక్తకంధరా!

కీతకాన: ఏకతాళము.

మాయానిర్మిత మగును గాయము నపాయం బును ధాతుమయ
ముహేయము॥ నిజ॥ వనితలున్ దనయులున్, దనువులున్, ధన
ములున్ దనవి యనుచు గనును జీవుండు॥ నిజ॥ జలమందుఁ గలుగు

బుగ్గలరీతిన్ బ్రీతిన్ దోచి యడగును॥ నిజ॥ ఎ న్నెన్నితనువులు
 'న్నెత్తి యుంటిమో! యిక నెన్నితనువు లిల నెన్నగ దిన్నగ బన
 నెత్తుదుమో!॥ నిజ॥ లేకుండు నుండు లేకుండు । బ్రాకటకౌము ది
 గను॥ నిజ॥ కలలో ననేకదేహచయము గానుపించుచున్, ఆగోనన్
 బోనోయదృశ్యము లొనలుగా నెంచుచు॥ నిజ॥ ధరమోక్షగుండవ
 రాధ్యక్షుఁ డీతనువులున్ సాక్షియైదీక్షతోడగరుగొనున్॥ నిజమా

తో: ఆకాశమువలె నంతట నిండిన యచలుఁడుపరమాత్ము
 బాకృతతనువుల బటుజీవుం డనఁ బరగి సూక్ష్మముగ నుండు॥ రావ

గీ. అట్టిజీవాత్ముఁడీ శరీరాభిమాన

మునను, దేహంబె! యాత్మగా బుద్ధి నెంచి

తనర సంసారవార్ధిలో మునిగియాత్మ

కర్మఫల భోక్తయై యైహికమునఁ గడపు.

వ. ఇ ట్లుండి కాలాంతరంబున—

తో: తను విం కొక్కటి దాను ధరించును దృణజలూకమ
 బోలి । కనుఁగొన నెన్నఁటికినినాద్యంతము గనఁబడకుండును బాళి॥

వ. కాఁబట్టి వివేకవంతుఁడు నిత్యానిత్యచస్తువుల విచార
 యనిత్యంబులయం దాసరోసి, నిత్యగుఱున యాత్మ నెఱింగి య
 యందుఁ గలిసినగదా జన్మరాహిత్యంబు! రావణా! యట్టి య
 స్వరూపుఁ డీరాముఁడని కనరాదా !

కీర్తన: ఆదితాళము.

పురాణపురుషుఁ డవ్యయుండురాముఁడు, మానిమానసాబ్జసంస్థ
 ధాముఁడు, తానే తానై తనరునాతఁడు ॥పురా॥ అనంతనామరూప
 లు, నీయంతయై సంతతంబు జేసి తాను నంతర్భాస్కయై, శాంతి దా
 వంతుం డయి తగు॥ పురా॥ అజాండకోట్లయందు దా నఖిండ
 చండకిరణరీతి మోక్షగుండనిల యుండై, దండి నిండి యుండు నచలు
 పురాణపురు॥

వ. అట్టిపురాణపురుషుఁడు దుష్టసిగ్రహ శిష్టపరిపాలన కొఱకుఁ బ్రతీయుగంబున నేదేనొక చూపంబున నవతరించుఁ గాన, నట్టియవ తారమూర్తి యీరాముం డని తెలియుము !

గీ ఇంతటను నయిన యమ్మాల్యవంతమందా

రామలక్ష్మణులున్నార; రాక్షసేంద్ర,

సీతఁ గొనిపోయి యిచ్చి తత్సేవజేసి

కులము నెల్లను రక్షించుకొని తరింపు.

వ. అటు లొనర్చక గర్వించితేని వినుము —

హిం. కాఫీ: అటతాళము.

భండనభీముం డగుకోదండపాణి యేతెంచును! నిండుధైర్య ముతోడ నీమపురి ముట్టడించు || భండన || ధాటిగ నాకన్నను మేటు య గుకపిసేన కోటానకోటులు దను గొల్పుచు వెంటరాఁగ || భండన || ఖాడి తనుగను మోక్షగుండపతి నీతలలఁ జెంఁ లాడుగాదా నీకుఁ జెచ్చెఱను దెలిసెడిని || భండన ||

వ అని ఖాడితంబుగఁ బలికిన వానరేంద్రుని వాక్యంబులు విని కోపోద్దీప్తిత మానసుండయి కన్నులయందు నిప్పు లుప్పతిల్ల బ్రహ్మాది మంత్రులఁ దిక్కు జూచి,

తో: వింటిరె మీరలు నీనిప్రతాపము వీనిప్రగల్భము లెల్ల !! నొంటిగ నుండియు నోడక నాకెదు రొడ్డి కూసెడిని చెల్ల! । దిక్కుల గెలిచితి; దిక్పాలురునను, దేటిచూడ వెఱచెదరు; చక్కగ మనుజుని శరణుఁజొచ్చు మని సరిగా వీఁ డిటు వదరు || రామ ||

వ కాబట్టి వీనిని గట్టిగాఁ బట్టి పొట్టకొవ్వుఁ గరగించి దిట్టత నంబున పట్టివేయుఁడు. మంత్రులారా! సమస్తకార్య స్వతంత్రు లారా! అనిన వా రందునకు సన్నద్ధు లగుచుండ బుద్ధిశాలియగు విభీషణు డన్నసన్నిధికి వచ్చి నమస్కరించి యిట్లనియె:

నవరోజు: ఆదితాళము.

సరిగా దీపని రావణా॥ నీకు సరిగా దీపని॥ సరగున దు
దరుణుల బాలుర ధరణీసురలను జంప॥ సరి॥ దూతలు దమ
నేతల యనుమతిఁదొడరి చేయుదురుగాదే॥ సరి॥ ఊరక విడు
కొప్పకున్న నొక తీరుగ దండనఁ జేయు॥సరి॥ గుండెగలుగు శూ
నైన మోక్షగుండ విభునిపై కేగు॥ సరి॥

వ. ఇట్లు బోధించిన విభీషణుని వాక్యముల కామోదించి
మంతునిజఁపుమనిచెప్పిన తలంపును వదలి మంత్రులకు మరలనిట్లు

తో: వానరులకు లాంగూలమె మూలము గాన వీనితోఁక!
నూనెగుడ్డలను మానుగ జుట్టియుఁ బూని కాల్చి విడు డనెను ॥౮

వ. ఇట్లు కఠినంబుగ నాజ్ఞ యిచ్చె. రావణుని శాసనంబున
సులు చెలరేగి యాంజనేయుని బాశబద్ధునిజేసి యింటింటఁగల గుడ్డ
యుం దెచ్చి నూనెతోఁ దడిపి తోఁకకు జుట్టి నిప్పుంటించి వాద
లతోఁగూడఁ నపహాస్యంబుఁ జేయును,

తో: దనుజులనదంటిఁ దఱిమియు గఱచిన వనచరకీటక మి
మనచే దొఱకెను మర్దింపుం డని మట్టుచుఁ గొట్టుచుఁబగతో॥

వ. పురవీధులెల్లఁ గలయఁ ద్రిప్పి పశ్చిమ ద్వారంబుక
జేర్చి, నింతలోఁ గొందఱు రాక్షసాంగన లావార్త యెఱింగి
సీతవగచుచు,

హిం. తోడి: ఆటతాళము.

ఎంతకష్టము వచ్చెను! నేమిచేయగ వచ్చును! ఎంత యని
పింతును! జింత యెటువలె దోతును॥ ఎం॥ మాయనాది దైవ
మాకునీవు సహాయము జేయ నోరువ డాయెను! జిక్కులే కలిగిం
॥ఎంత॥ సాక్షియైన నారాయణ శర్మను రక్షించిన మోక్షగు
దేవుని ముఖ్యభక్తుడ వయిన నీ! కెంతకష్టము॥

వ. అని కొంత చింతించి యనంతరంబు ధైర్యంబున నన్నిని
గూర్చి నమస్కరించి,

క. అనిశము నిజనాథుని పద

వనజమ్ముల నాత్మఁ బూజ బటపునునేనిన్

అనలుఁడు శీతలతం బా

వని నంటక కనికరించి భద్ర మొసఁగుతన్.

వ. అని నియతిమై యన్నిని బాంధ్వింప, నమ్మహాపతివ్రత
వాక్కుల కలరె జాతనేదసుండు శీతలభావమున నాంజనేయుని బాధింప
కుండె. ఇక్కడ హనుమంతుండు—

తో: ఔరా న న్నియగ్నిదహింపమి కారయఁ గారణమేమో!
శ్రీరఘూధ్వహుఁడు నాయెడ జిలికెను కారుణ్యాచృతరసమో! ॥ రా॥

వ. పతివ్రతాశిరోమణి యగు సీతాదేవి యమోఘాశీఃస్పృగా
నుండ నచ్చు. సీతా రాములకు నమస్కరించి బ్రహ్మచుత్రంబుపఠింప
మాత్రంబున బ్రహ్మస్త్రాబు వదలిపోయె. ఇంతలో నినుండ స్తమించు
టయు,

గీ పర్వతాకారముగవాయు పట్టి పెరిగి

చుట్టుముట్టిన దనుజుల సుక్రజేసి

క్షణములోపల నాకాశమునకు నెగిరి

పజ్జికంతునిమేడపైఁ బరగ దుమికె.

తో: అతనినగళ్ళకు జతికిలదోయుచు, హనుమతనలమంటించె;
హుతవహుండు పురినెల్ల కడలఁ దనయుగ్రాకృతిఁ బఱపించె॥ రామ॥

వ. ఇట్లంజనాపుత్రుండు విజృంభించి వాలంబుపెంచి లంకా
నగరంబు, విభీషణగృహంబుదక్కఁ, నలుమూలలఁ గాల్చె. పలాయన
మగుటకు శక్తి చాలని స్త్రీ బాల వృద్ధాదులు దేహంబులు గాలు
చుండ నొకరి నొకరు గొంగిలించుకొని,

శంక రాభరణము: ఆదితాళము.

అయ్యయో! చూడరే! యెంతయన్యాయము గూడెనో! చయ్యన రావణునకు జా వే మైన మూడెనో! ||అయ్య|| పరకాంతను బలివ్రతను జెఱబట్టి తా దెచ్చెను! బురముగాలె! దత్తలముఁ బొందు వేళవచ్చెను|| అయ్య|| సుతు లన్నదమ్మలు హితులు బతులు సతులు ననుచును వెతకికొనఁగ వ్యవధిలేదు! బ్రతుకు దూర మాయెను ||అయ్య|| మోక్షగుండ రాఘవునిపైఁ గక్షకట్టకుండిన, రాక్షసవరుల కాపురము లకు జేటొదవునా! || అయ్య||

వ. ఇట్లు పురజనులనెల్లఁ జీకాకుపడఁజేసి సముద్రంబునందు వాలంబుఁ జల్లార్చుకొని హేమవర్ణంబుగ నలరారు లంకానగరభూమిని గని హనుమంతుఁ డాశ్చర్యంబు నొందె నని చెప్పిన శివునకు భవాని యిట్లనియె:

తో: హేమవర్ణముగ నేటికి లంకాభూమి యలరె విన నెన ను! స్వామి, తెలుపుమన హైమవతికి శశిశేఖరుఁ డనె నిటు లొలయ.

క. ఉరగుల కమృతముఁ దెచ్చుట

కరుగుచు గరుడుండుఁ గడు తుఘాతురుఁడై శ్రీ

హరిని గని మ్రొక్కి యాకలి

దొరఁగు తెఱంగు గడుగ నాయథోక్షజుఁ డనియె.

శహన: ఆదితాళము. (వనమునుజూడంగ) వలె.

విను వినతాపుత్ర! నీకు విస్తరించి తెల్పెదన్: మునుకరి మకరము లెనసి బోరఁగరి నను వేడగ మకరిని నేదునిమితి|| విను|| కరీంద్రుడవు డాశరీరమును వేదొరంగి శాపము దీరగన్ దిరంబుగాఁ జనె; ధరితి నవి యొక సరోవరముకడ జాల నున్నయవి|| విను|| ఘనంబుగను దత్కళేబరంబులు దినంగ నాకలి దీటును; చనంగ నగు మోక్షగుండపతియాజ్ఞ నచ్చటికి నీక్షణంబులో నిక|| విను||

వ. ఇట్లు తెలిపిన హరి యనుచుతి వడసి తార్జ్యుండు తత్తణం
బున నాపుణ్య సరోవరంబుకడకుఁ జేరిన.

క. గజ- నక్రక భేదరముల
భుజియింపగ వచ్చియున్న భూభంగుని ద
ద్గజనక్రంబులఁగైకొని
భుజగారివియత్పథానఁ బోయె యథేచ్ఛన్.

వ. భూభంగ నామగృధ్రపతి గరిచుకరములను రెండుపాద
ములఁ దగిలించుకొని భక్షించుటకు విశాలస్థలం బరయుచుఁ జని
క్షీరసముద్రతీరంబున నున్న సహస్రయోజన పరిమితిగల జంబూ
వృక్ష శాఖమీఁదఁ గూర్చుండిన,

తో. గరుడునిభారము కడుదుస్సహమై తరుశాఖ తుచుంగగను|
ధరఁ బడకుండగ దానిముక్కునను దగ గొని నెమ్మనమునను|| రామ||

హిం. తోడి. ఆటశాశము.

ఏమితోఁప దెందుబోయెడ! నిది యెచ్చోఁ బారవైచెడ|| నేమి||
దీని భూమిపై నుంచిన భూతకోటులకు వేమరుఁ గీ చొదవు|| యేమి||
అందు ముసీందుల్లు యెందఱోగలరు||యేమి|| బొందుగ వారి తపోభంగ
మైన నేమందుగో! శపియింతురో! ||యేమి|| ఆకలినిల్పలేక హరి దెల్పు
వీఁజేకొనిపోయి భుజింపగ బోయిన నీకొమ్మ విఱిగె నయ్యో !
||యేమి|| శ్రీమోక్షగుండస్వామి నాయును లే డేమికో ! యాపద
లేతెంచె ! బాపగ నెవ్వరగపడకు|| యేమి||

వ. అని యిట్లు భేదపడుచుఁ బోయి యొక్కచోఁ దపంబు
చేయుచున్న కశ్యపమహర్షినిఁ గని వినయంబున నిట్లనియె:

మ. జనకా ! యీతరుశాఖ యెం దిడుదు? నీజంతుత్రయం బెచ్చట
దినినేఁబోదు ననంగసర్వముఁ దపోదృష్టిన్విలోకించి యా
యన 'వత్సా! విను, నూఱుయోజనము లీయాభోధి లంఘించినన్
గను పట్టు నివ్విజన ప్రదేశ మగు లంకాద్వీప ముం దొప్పుగన్.

వ. వీనిని భక్షించి యికొమ్మయి దుంచి పొమ్మని దీక్ష
పంపిన వేగంబున నచ్చటి కేతెంచి.

ద్వీపద॥ ఆజుతువుల దిని యస్థి చయంబు | రాజితముగ మూ
రాసులు చేసి | యామీదఁ దరుశాఖ నమరంగ నిలిపి | ధీమత
వైనతేయుండు చనియె, | నది త్రికూటాచల మన నలగారె; | బడి
యందుఁ దపం బొనరించు, | వాలఖిల్యాను లర్వది వేలఋషు
పోలంగ దపములు పూర్ణమై ముక్తి | పొందిరి యంత జాబూఫల;
మందు ఘనీభవమై పాచిపట్టి | యుండె నాపై బురంబొండు నిర్మి
యుండిరి రాక్షసు లొగి గాపురముగ; | హనుమతుఁ డది కాల
రాళ్ళు కఱగి | కనఁబడె నాభూమి కనకమయముగ.

వ. అంతట హనుమంతుండు మరల సీతమ్మ సన్నిధి
యిట్లనియె:

తో: తల్లి నేను వనమెల్లను బెఱికితి; దగులబెట్టితిని పురి
అల్లాడించితి నసురుల; సెల విమ్మరిగెద నే నిత్తతిని॥ రాము॥

వ. నీభర్తను సుగ్రీవాది వనచరయుతాబుగాఁ దోడి
నీయుడునులు నిచారింపఁజేమయు. ధైర్యంబున నుండు మని చె
సీత యిట్లనియె:

తో: రామువార్త కర్ణామృతముగ నీచే మూసతి! నే విన్న
మీదను | నే నిక్కడ వగపున నెట్లు గడపుమను నొంటి॥ రాము॥

వ. అనిన హనుమంతుం డిట్లనియె:

తో. నిను నాభుజమున నెక్కజేసికొని వనధిదాటి శీఘ్రము
దినక రాన్వయుని రాముఁజేర్తు రమ్మనుడు పలికె నెయ్యమున॥ రా

వ్యాండుస్వరము : ఆదితాళము.

మారుతి ! యీరీతి ధీరతఁ జేయగ శూరుఁడ వగుదువు సు
గ్రు! నీరావణు శ్రీరామును జేరి వధిండు నిక నెన్నడు॥రా॥ శ్రీమె

గుండ పురీశుని కీర్తి యీభూమిని స్థిరముగ బొదలగవలదా ఆమా
న్యని సౌమిత్రిని శ్రీమీట దోడ్డమ్మ శీఘ్రముగ॥ మారు॥

వ. రాముఁ డవతరించి రావణవధ చేసినాఁ డను యశస్సుభూమి
యందు స్థిరముగ నుండవలయును గాన, నీవు ద్వారగాఁ జని వారధి
ధాటి రామలక్ష్మణు లిటకువచ్చు సన్నాహంబులు జేయుము.

తోః ఈముద్రిక శ్రీరామచంద్రునకుఁ బ్రేమ మలగ ని మ్మనుచు
భూమిజ యిడి యిక బొమ్మన మారుత పుత్రు డామె వీడ్కొనుచు॥
రామ॥

వ. వేగంబున వెడలి సువేలాద్రిపలు కెక్కి యావలిదరికి నెగు
రబోవు నంత,

క. హనుమంతుఁడు లంకాపుర

మున జరిపిననటన సర్వమునువ్రాసిముదం

బున రామున కిమ్మని పా

వనిచేతికి నిచ్చె బ్రహ్మ పరమప్రీతి॥

వ. ఆకమ్మగైకొని యానందించి బ్రహ్మసెలవుఁ బొంది మారుతి
కుప్పించి యెగసి యుదధి మీఁద వచ్చుచుండ ముప్పదియామడల దూ
రంబుననుండి వినంబడెడు ధ్వని విని యీగట్టున నున్న యంగదాదు లు
ప్పొంగుచు,

తోః కృతకార్యుండై కేసరిపుత్రుడు క్షేమంబుగ వచ్చెడిని॥
ధృతితో నటుగా దేని యింతధ్వని దేనివలన గలిగెడిని॥ రామ॥

వ. అని నిశ్చయించుచుండిరి. అంతలో నాంజనేయుండు స్వకృత
కార్యనిర్వాహకప్రభావంబున భావంబునఁ గించిద్గర్వసమావేశుండై
వారిని లక్షింపక వేగంబునఁ గొంతదూర ముత్తరదిశకుఁ జని, యందుఁ
దపంబొనర్చు మునివరేణ్యుని పురోభాగంబున ధరాతలం బదర దుమికి
సమస్కరించి యనుచున్నాఁడు;

కేదారః రూపకతాళము.

మునివరేణ్య వినుమా, ననుఁ గృపార్ద్రదృష్టిని గనుచూ॥ మః
జన కాత్మజయిక్కువజాడను నే గని చనుదెంచితి॥ ముని॥ ఆహా దాః
బాపగ జాలను॥ ముని॥ నీరంబున్ గ్రోలంగన్ జారుజలాశయ
చేరువునుండిన జూపుము॥ ము॥ ఆలస్యము వలదు! చాలాశ్రమపడు
బాలింపగ దగుదు! నేలాగున జనుదు! యేలవే దమాలవాల॥
శ్రీమీఱన్ మోక్షపురస్వామిని గన నే జనవలె॥ మునివరేణ్య॥

వ. అనివేడిన నమ్మాని మాన మూనినవాని వలె సర
మున్న దిక్కుతర్జనితోఁజూపిన నెఱింగి, యుంగరమును గమ్మయు
మణియు నచ్చటనుంచి దాహంబుదీర్చుకొని వచ్చులోపల—

గీ. ఒక్కకపివచ్చి రాముని యుంగరంబు

మునికమండలువందుంచి చనియె నంత

నాంజనేయుండు గ్రమ్మఱ నరుగుదెంచి

యంగుళీయక మెందున్న దనుచునడుగ.

వ. మునీంద్రుండు భూసంజ్ఞచేఁ గమండలువుఁ జూపె.

తోః అందు గన్నరా మాంగుళీయకము అగణితముగగనఁ
నిందలి ముద్రక లెవరివి నాయది యం దున్నది యిమ్మనిన॥ రా॥

వ. మునీంద్రుడు చిటునగవు గదుర నిట్లనియె:

బిలహరిఃరూపకము. (ఘోరపా)వలె.

విచుము దెల్పెదను వనచరోత్తమ! సర్వంబును॥ విచుము॥ ఇ
మును పెంతపందియొ! వింతగ హనుమంతులు సీత నెంతయుఁ జ
యేతెంచుచు నా చెంత జేరుదురు॥ విచుము॥ అచ్చట సీత యి
ముద్ర యిచ్చట నుంప, నిం కొకకపి మచ్చిక నీకమండలువున హ
తా వైచెను॥ విచుము॥ దీక్షతో నీవు దెచ్చియుంచిన మోక్షగుం
ముద్రక యేదో వీక్షించి దాని వేగ గైకొను వృక్షచరాగ్రణి॥ ॥ విచు

వ. అని తెలిపిన నాశ్చర్యంబుతో నాంజనేయుండు—

చ. 'మునివర, సీతనాకిడిన ముద్రికయిక్కడఁ బారవైచి రా
మునికడ కెట్లు బో నగును మోదముతో? వివరింపు' మన్న, నో
వనచర, యీకమండలు వవశ్యము శోధనజేసి నీవు దె
చ్చిన మొహదుంగరమ్ముఁ దగఁ జేకొని రాముని జేరఁ బోవుమా!

వ. అనిన నుంచి దని హనుమంతుం డంజలితోఁ గమండలువు
నందున్న యుంగరంబు వెలుపలికి తీయుట కారంభించిన సంతము లేకుండ
నచ్చుచుండె; నప్పుడు—

తో; అన్నిటే నరసిన నందు రామనామాక్షరసహితము లగుచు!
నున్న గనుంగొని యన్ని యందులో నుంచి యిట్లచుచు దలచు॥ గామ॥

కానడః చాపుతాశము.

ఎందఱై కొకొ! ముందు నావంటినా॥ రెండ॥ సందియాముదీరె
డెందమునకు॥ మున్నెందఱై॥ ఎందఱోహనుమంతు లేతెంచి యుండగ
నిడులో నా దేటిగణన యగు॥ నెంద॥ నేనిదేదురభిమానముతోనుంటిఁ
గాని స్వతంత్రాధికారము లే దొర॥ యెం॥ మోక్షగుండేశుని ముద్రిక
లెన్నగ నక్షయ మగుటయె సాక్షియకా నీవర॥ కెంద॥

వ. అనియాలోచించి గర్వంబు సర్వంబు విడిచి మునికి నమస్క
రించి వీడ్కొని శిరోరత్న లేఖనముల మాత్రము గొని.

గీ. తత్త్వ ణంబున నచటికి దక్షిణమునఁ
గలమహేంద్రగిరి ప్రాంతముల వసించి
అతురతఁదన రాకకు నరయుచున్న
యంగదాదుల కడకు నెయ్యమునఁ జనియె.

వ అట్లగుదెంచిన యాంజనేయున కెమరుగఁ జని యంగ
దాదులు గాఢాలింగనంబుఁ జేసికొని సుఖాసీనుం జేసి,

జంఘూటి: ఆదితాళము.

వాయుజా పోయినకార్యము కామో! పండో! కడు
దెబ్బము॥ వా॥ చేయగ నీచేతగాని దీ యవని నేదికలదు! సాయక-
వంతుడవు॥ వా॥ ధారుణీతనయను గనుగొని జేరి మిగుల భాషి-
తివా? నీవు॥ వా॥ శూరతను జూపితివా? కోరికతో మోక్షగుండ శ్రీ-
ముని జేరరమ్ము॥ వాయు॥

వ. అని యడుగుడు,

తో: కాంచితీ సీతను; ద్రుంచితి వనము; భాషించితి రావణుతో
మించితి లంక దహించితి నిట కరు దెంచితి రామునిఁ జూడ॥ రా॥

వ. అని యదఱుఁ గలసి రామదర్శనార్థముఁ జనువాఁ
యత్సహంబుతోఁ గదిలిపోయి కొండొక దూరంబుననున్న సుగ్ర-
మధువనంబునకుఁ జేరిన నప్పుడు,

తో: ఆకలిదప్పులు నడగ ఫలంబులు నారగించి తేనియ
జేకొని పానము జేతుము సెల విచ్చి నని యవ్వనచరులు॥ రా॥

క. అంగద హనుమంతుల నడు

గంగావారియ్యకొంచుచుఁ గానిమ్మునుడున్

బొంగుచు వనమున వానర

పుంగవు లటుచొచ్చి కొల్లపుచ్చిరి కడిమిన్.

వ. ఇట్లు ఫలంబులు తిని తేనెలు ద్రావి కొమ్మలువిటిచి
కులమునింగి యిచ్చావిహారంబుగ వానరులు వర్తింప వనపాలుడగ
ముఖుండు కోపోద్దీప్తితుండయి,

తో. ఎవ్వరియూజ్ఞను నివ్వనవాటిక-నిపుడు జొచ్చితిరి మీ
కొవ్వసెడగ నేఁ గొట్టిన నడ్డం బెవ్వ రనుచు బలుమారు॥ రా

వ. వారిని మర్దించిన, వారు పోయి మనవిచేయ, హనుమ
దాదులు దధిముఖుని గుండె లవియునట్లు నులిమిన, భయపడి న
వాపోవుచు సుగ్రీవునిఁ జేరి నమస్కరించి,

భీష్మరాగము: ఆదితాళము.

కపికులనాథా ! కపికులనాథా ! కృప జూషము నను గపికుల
నాథా॥ కపి॥ అంగదుండును హనుమంతుండును పొంగుచు గొల్ల
పుచ్చిరివనము॥ కపి॥ యద్దని నేను వారినినాగ, గ్రుద్దిరినన్న గ్రుడ్డెల్ల
గాను॥ కపి॥ శ్రీమోక్షగుండ ధామనియాన నే మీకు దెలుప
నేతెంచినాను॥ కపి॥

వ. అనిన, నతండు మహానందభరితుండయి శ్రీరామునిడగ్గటి,
స్రగ్వీణి: జానకిఁ గాంచియుఁ సంతసం బందుచుఁ | వాన
రుల్ గ్రమ్ముట వచ్చునట్లున్నదా! కానిచో గేళికాకాననం బందునెం
తేని వర్తింతురే ధీరులై దేవరా !

వ. సీతజాడ దొరకకుండిన దీనులై వత్తురు గాని ధీరులై
వత్తురా! మధువనం బంతయు నిర్మూలంబు చేయుదురా! దాశరథీ!
సత్కృపాశరథీ! యనిన రాముం డట్టైన వారినిఁ ద్వరగాఁ బిలుపింపు
మనుడు, దధిముఖునిగాంచి సుగ్రీవుం డిట్లనియె:

తో. రామునికార్యధురంధరులై చని శ్రమపడి వచ్చిరి కాన !!
నే మన గూడదు. ఇక జని వారల నిటకు దోడి తెమ్మని॥ రాము॥

వ. అతివేగంబునం దధిముఖుం డరిగి హనుమదాదులకు
మౌక్తిక సుగ్రీవునాజ్ఞ దెలుప నందఱుఁ గదలి మహానందంబున
బోయి సుగ్రీవ లక్ష్మణయుతంబుగ నున్న శ్రీరామప్రభువునకు సాష్టాం
సమస్కారముచేసి వారిమనుమతంబున నందఱు నాసీనులయి
అప్పుడు రాఘవుండు వారలం గని,

క. మీ రేగినకార్యము నెఱ

వేరినదా! యనుచురామవిభు డడుగుటయుఁ

ఊరకయుండిరి యందఱు;

మూరుతీ యిట్లునుచుఁ బలికె మన మలరంగఁ:

కేదారః ఏకతాళము.

కాంచి వచ్చితిఁ గనులారా॥ గాంచి॥ మించి సంపాతి
గించి పాప వార్ధి లంఘించి, లంకశోధించివివరించి భావించి సేవ
కాంచి॥ భూరిమలినాంబరధారక మోక్షగుండవిహారుక బొగడెడి
శరీరక సువిచారక గతధీరక శ్రీమీఱక॥ గాంచి॥

వ. అని విన్నవించిన శ్రీరామమూర్తి యాదరంబునఁ గ
యిట్లనియె:

తో: ఎటువలె బోయితి! నెటుల గంటివి! యెటువలె భా
తివి! కుటిలాలక నీకెఱిగించిన ముచ్చటలు దెప్పు హితమతివి॥ ర

వ. అని యడిగిన నాంజనేయమూర్తి యిట్లనియె:

గీ. స్వామి, మీయాజ్ఞ దలఁదాల్చి జనినమేము
ఘనుఁడు సంపాతితెలుప నూర్గంబుదెలిసి
వరుస నూ రామడలుగల వార్ధి నీదు
దయను వనచరు లరయఁగ దాఁటినాడ.

వ. ఇటుల దాటి రాత్రికాలంబున లంకఁబ్రవేశించి ర
కుంభ కణాదియోధుల గృహంబులెల్ల నరసి మీదేవిని గానక ర
కారామంబులొనికిఁ జని పరిశీలించిన నొకశింశుపావృక్షంబుక్రింద-

తో: దీనాననయై దివ్యముగా రామ! ధ్యానం బొనరించుచు
దానవకాంతలు దనజుట్టును జలమూని నిలువ నొప్పుచురు॥ రామ

వ. ఉండగాఁ గాంచి సీతగా నెఱింగి తదీయవృక్షం
సూక్ష్మరూపంబున నిలిచి తఱివేచి,

తో: తమకథ యాద్యంతయు నుడివిన విని, ప్రమదంబున
జేరి । క్రమమున నంతయు గర్జానందముగా వచింపు మన జేరి॥ ర

వ. మీకురు మాకును గలిగిన సంగత్యవివరంబును మీవ
బంపఁబడి నేఁ జనుటయు లోనుగా సర్వంబుఁ దెలిపి తమ ముద్దు
గర మిచ్చిన,

క. కనులను బలునులు నద్దుచుఁ

దనతలమానికము నిచ్చి తగఁ బొమ్మనుచున్

నను బంపించెను మీతో

ననుమనె నొకకొన్నిమాట లాశ్రితవరదా !

జంఘూటి: అటతాళము.

పదినెల లాయెను బతిబాసి యనెను; మదిలోన నిక దనను
మఱిన వద్దనెను॥ పది॥ రెండునెలలకు రాకుండిన నికను ఖండించు
నీదశగళు డని యనెను॥ పది॥ కూరులపాల్చేసి యూరకుండినను
వీరధర్మముగాదు వినిపింపు మనెను॥ పది॥ రాక్షసులను జంపి రక్షింపు
మనెను; మోక్షగుండేశ్వర, మొక్కితిననెను॥ పది॥

తో: కడువడితో నను గాకము జీరినఁ గర మలిగెనుగద
మునుపు । ఎడబాపెను నను నీరక్కసువై నేల గినియ నని తెలుపు
॥రా॥ ఆలక్షణతో నను మనియెను బర్ణ శాలచేతఁ దా ననిన ।
బాలవాక్యములు భావింపక దనుఁ బాలింపగ వేగమున॥ రామ॥

వ. అన్నతోఁ గలిసి వచ్చి పుత్రుమిత్రాదులతోఁ గూడ దశ
కంతుని నులిమ తనచెఱబాపు మన్నది. సుగ్రీవునితో దన కష్టంబు
దెలిపి చాల యడిగితి నని చెప్పుమన్నది. యంత నామెచే దీవన లంది
సెలవుఁ బొంది,

క. నే వచ్చి పోవుసంగతి

రావణునకుఁ దెలుపఁ గోరి రయమున వసమున్

వేవేగమె పెకలించియు

దేవారుల గొందఱను వధించితి నలుకన్.

వ. అంత రావణుం డింద్రజిత్తుచేత నన్నుఁబట్టి తెప్పించి యడి
గిన నాసంగతి యంతయు స్పష్టముగఁ జెప్పిన విని యలిగి నావాలంబు
నకు నూనెగుడ్డలు జుట్టించి కాలిపించిన వాలంబుఁబెంచి లంకాపుర
ఘంటయుఁ గాల్చివేసి సముద్రములో ముంచి తోక చల్లాచ్చుకొని,

తో: వారిధి దాటియు వానరులను గూడివచ్చితి మీసన్నిధికి!
 వారక యిదియే వార్త యనుచు నానవాలిచ్చిన గొని యులికి॥ రామ॥
 వ. సుగ్రీవునిఁ గని రామచంద్రుం డిట్లనియె:

కాంభోజి: అటతాళము.

ఈమానికమ్మునే నెటులను వీక్షింతు? నేమిచేయుదు భానుజా!
 కామించి మాపెండ్లి కాలంబునందు మామామకూతున కిచ్చె మం
 గళప్రదముగ॥ నీమానికము॥ అప్పటినుండి తనకొప్పులో ధరియించె;
 నిప్పుటి కీటుబంపెచు! యెప్పుడో మోక్షగుండేశుడ నా నే నాయొప్పుల
 కుప్పను దప్పకగాంతునో!॥ ఈమానికమ్ము॥

వ. అని వగచుచుండ,

క. వగవ బనిలేదు రాఘవ

మిగిలినకార్యమున కింక మేకొనియనిలోఁ

బగతురను జంపి చెఱవా

పగ దగు మీదేవికదియ ప్రకృతంబగుటకా.

వ. అని సుగ్రీవుండు దెలిపిన దుఃఖంబు విడిచి ధైర్యంబుఁ
 బూని యాంజనేయుని గాఢాలింగనంబు జేసికొని,

తో: శతయోజనవిస్తారం బగునాసాగర మెటు దాటితివి? అతి
 ధైర్యంబున నాలంకాపుర మరసి యెటుల వచ్చితివి॥ రా॥

వ. అనిన హనుమంతుండు—

గీ. శాఖపైనుండి మఱియొక శాఖపయికి

నెగురుశాఖామృగంబుల కెంతశక్తి!

తలప నిరుమారు లాసముద్రంబుదాటి

వచ్చుటెల్లను నీప్రభావంబగాదె!

వ. అనిన రాముండు—

తో: అంతమంది యోధానుయోధు లా యసురులు గనుగొన
హెచ్చుచింతింపక గాల్పించివి లంక యిది యెంతదైర్య మనవచ్చు॥ రా॥

వ. అనిన దానికి నాంజనేయుండు—

తో: జానకి నిశ్వాసంబున నీకోపానలమున నాలంక । కానగ
ముందే కాలిపోయె; నే గాల్ప గలనె యకలంక॥ రామ॥

వ. అనువాక్యంబులకు శ్రీరాముండు పరమానంద భరితాంతః
కరణుండై,

గీ. ఎంతకార్యంబుజేసితి విద్ధచరిత!

పరమబంధుడ వగుదువు పరంగ మాకు!

నరయ మత్పద మిచ్చెద! నంతకంటె

నన్య మేమున్నదయ్య నీ కనుచుఁ బలికె.

వ. అంత హనుమంతుండు నయ వినయ భయంబులుఁ దోషఁ
శ్రీరామచంద్రునకు సాష్టాంగనమస్కారంబు లొనరించి యంజలి
బద్ధుండై యనుచున్నాడు—

శహసః ఆదితాళము.

రామా భానువంశజలసిధిసోమ ! శుభామలకామా ॥ రా॥
హైమవతీజపితదిశ్యనామ ! నుతామరక్షేనువా ! ॥ రా॥ నేమది దెలి
యగ నేరక దనుజవిరామ, యొక్కమపరాధ మొనర్చితి॥ రామా॥
జనకజ నీ కిమ్ముని యిచ్చిన పావనముద్రక యొకమునితా గైకొన॥ రా॥
అమ్ముని యెవ్వరొ! క్రమ్మఱియియ్యక పొమ్ముని బంపెను బొసగ
మోక్షపుర॥ రా॥

వ. అని పలికిన వాక్యంబులు విని రాఘవుండు నవ్వుచునిట్లనియె,

తో: నే నేముని నై నిలిచితి నక్కడ నీగర్వం బుడుపఁగను
వానరవర, యెవ్వరిపనిగా దది; మానుము సంశయ మికను॥ రా॥
ఇదిగో జానకి, యిచ్చిన యంగర మిపుడు ప్రేల దాల్చితిని, ముదమున
గనుమన ముద్రక గనుగొని మదిలో గర్వము మాని॥ రామ॥

వ. శ్రీరాముండు సాక్షాన్నారాయణుం డని యాత్మనెంచి హనుమంతుం డిట్లని పొగడుచున్నాడు:

కీరవాణి : రూపకము.

తపనకులజ ! చాశరథీ యపరాధిని గాపాడు॥ తపన॥ అపరిమితానుపమచందోనిపుణ దీనపాలక॥ తపన॥ నిగమజాలమైనను నీ నిజము దెలియదనుచు విబుధు లగుణునిగా దలపోసి యఖిలమునను గాతురు నే నగచకుండ మూఢుడ దెలియగ నేర్తు నె! మోక్షగుండనగరనిలయ నారాయణనామశర్మవినుత రామ॥ తపన కులజ॥

వ. అని యనేక విధంబులఁ బొగడిన శ్రీరామచంద్ర)నుహాప్రభు డానందవార్ధి నోలలాడి హనుమంతునియందు పరిపూర్ణ వాత్సల్యముఁ బె.

ఆశ్వాసాంతము: తోహాన.

అని తాత్పూరి నారాయణకవి రామాయణమును హరికథను॥ ఘనముగఁ జెప్పెను గద యిది సుందరకాండము చిలుకును సుధను॥ రా॥ ఇది వినువారల కిహసౌఖ్యంబులు గొదవ లేక చేకురును॥ ముదమున దుదకును ముక్తి లభించును మోక్షగుండహరికృపను॥ రామా॥ రామా॥

క. నాచేతనైనకొలఁదిని

జూచి రచింతిని దీని సుజనులు నెఱసుల్

దోచినయెడ దిద్దు రని

నాచిత్తములోన నమ్మినా ననయంబు॥

మోక్షగుండరామాయణహరికథ యందు సుందరకాండము

సంపూర్ణము.

శ్రీ రామచంద్ర గురు పరబ్రహ్మణేనమః.

అవిఘ్నమస్తు.

మోక్షగుండరామాయణము

హ రి క థ .

యుద్ధకాండము.

రామమూర్తియటుల న

నారకృపారసము చిలుకఁ బలికినపలుకుల్

రుండ్లై వాయు కుఁ

సూరుఁడు వొగడంగఁ దొడగె మన మలరంగఁ.

శోడిఃరూపకము.

నొరి కోర్ భజియింతు సారసాక్ష! సేవింతు ! మారకోటిమంగళ
ర! తారహార ! మేరుధీర! శౌరికోరి॥ మోక్షగుండఫేల! పృథు
మచేల! ప్రతిపక్షమదవిఫాల! నిటలాక్షవినుతశీల! గుణజాలా!
ం! బుధరక్షక! నారాయణకవిపక్ష! వరకటాక్ష! సమదరాక్షస
స్వక్షశిక్షదీక్ష మోక్షదక్ష ॥ శౌరి॥

ని కొనియాడిన రాముఁడు

మనమున నలరారి యపుడుమారుతి వినఁగా

నజాని గనుఁగొని పలికెను

ననఘా యిఁకఁజేయనలయునది యెటు లొక్కో!

శోః వారిధి మన మెటువలెను దాటుదుము ! కూరరాక్ష

శౌరి యెటుల జంపుదుమో ! మన మెటు భూసుత గం

॥ శౌరా॥

తో: తారకలను సికతంబును వర్షపుధారలనైన గణింపఁ
గాని కపివీరులసేనల దీఱుచువోలెక్కింప॥ రామ॥

క. పరులును నూర్లును వేలును

బదివేలును లక్ష శోటి పదికోటులు న

దృబ్దములు న్యదృబ్దములుగా

గొడువలు లేకుండ వెడలె గోతుల గుంపులో.

తో: చెట్టులనుండియు గుట్టలనుండియుగట్టులనుండియుఁ
పుట్టబగలి నట్లట్టహాసమునఁ బొదలుచుఁ జేరెను బ్రబలి॥ రామ॥

వ. ఇట్లు వానరసేనలు నేల నింగియు దిశలను బట్ట
నసంఖ్యా కంబుగాఁ గిచకిచధ్వనులచే దిగంతరాశంబు భేదిల్లఁజే
వచ్చిన, సంతసించి యుద్ధయాత్రకు సాగఁ దోలు మని నీలున
పించి, రాముండు హనుమంతుని, లక్ష్మణుని డంగదుని నెక్కి
వుండు దోడరాఁ, బ్రవాహం బుహ్వింగి పాఠిసట్లు గతిపయఁ
ణంబుల వచ్చి సముద్రతీరం బకు ను హేంద్రాద్రికిఁ జేరి రాముఁ
చున్నాఁడు.

కళ్యాణి:రూపకతాళము.

వనధి దాటి లంకఁ జేర వశమే మనకును! హనుమంతుం
బోయెనో! మనమున కాశ్చర్యం బగు॥ వనధి॥ నింగి ముట్టి
తరంగంబులు సుడులు రంగుగ వెంబడి వెంబడి బొంగుచు నేతె
॥వీవనధి॥ భీకర సుకరములు, ఒలు తీ కగుమీనములు ప్రాకటముగ
డపుడు బైకిని బొడగట్టి మునుగు॥ వనధి॥ ఎంతదూర మరయి
కంతులేదు తెలియ! సంతతమును మోక్షగుండకాంతుండ
యుండిన॥ వనధి॥

వ. అని శ్రీరాముండు ధోలాయమానమానసుం డగు
లక్ష్మణుండు—

క. ఓరామ, నీకు సేవా

పారీణులె దాటుచుండ భవసాగరమున్;

ఊరక బలికెడుగా కీ

వారధి యన నెంత నీకు వశమగు తరుడే!

వ. అని పలుకుచుండ నింతలో సూర్యాస్తమయమైన నైస్యం బులెల్ల నియామకస్థలంబుల విడిసిరి. రామ లక్ష్మణ సుగ్రీవులు గాఢో చిత కృత్యంబులు దీర్చి యొక్క-చో శయనించి జానకిని దలంచుకొని, రాముడు—

తోడిరాగము: అటతాళము.

ఎన్నడు గాంతునొ నిన్నిక జానకి! కన్నులకు బొజ్జగట్టుచు వక్కట!! యె॥ ఒంటిగ నుండఁగ నోపనినీ కిటునంటి విసద్దశ వచ్చె నె భామిని!! యె॥ బాపురె! మనలను బాపినకూర్చుని నాపగదీలుగ యా పడగింప నె!! నె॥ మోక్షగుండపురాధ్యక్షుడనయ్యను రాక్షసమాయకు భ్రమపడిపోయితి॥ నెన్నడు॥

వ. ఇటుల విలపించుచున్న రామచంద్రున కుపచరించుచు లక్ష్మణ సుగ్రీవు లిటు లనుచున్నారు.

శ. నిత్యానందమయుండ వై తనరు నీనేప్పుల్ విమర్శింపఁగా సత్యాధీశునకైన దీటు దనుచో, సర్వేశ, మే మెంత! నీ వత్యంతంబును చుఁఖి మొందెదవు జాయాభాంబి లీలార్థమై? శ్రుత్యంతంబున వెల్గు నీచెయుపులున్ జోద్యంబు తొ నీశ్వరా!

వ. లోకవిడంబనార్థము అవతరించినాడవు గాన, లోకానుగుణ ముగ నటించుచున్నాడవు. నిదురింపు మన్నాఅని పలికి యందఱు నిదురించిరి. అంతనుదయం బయిన నిక్కడ లంకలో రావణాసురుండు గొలువుకూటంబుజేరి మంత్రుల నందఱ రావించి యిట్లనుచున్నాఁడుఁ

గీ. మంత్రులార, వినుడు మరకటం బొక్కటి

లంకిణిని జయించి, లంకఁ జొచ్చి,

వనము బెటికి వైచి, వైదేహి బొడగాంచి,

పురముఁ గాల్చి దనుజవరులఁ గ్రహించె;

తో: మనచే జిక్కియు మటి నంచకుడై వనధి దాటి వేగము
జనియె: రాసులక్ష్మణులఁ గపుల జయ్యనఁ దేటఁగ మోదమున ॥౮

వ చనుదెంచి సముద్రతీరంబున పిడిసినట్లు చారులవలన
వింటి నెటులనైన రాముండు వారధి దాటి రాకమానడు. దీని కేడ
సమపాములు యోజించి తెలుపుఁ డని పలికిన మాత్రులుద్దండంబు
బొబ్బ లిడుచు నిటు లనుచున్నారు.

కేదార: ఆదితాళము.

ఏల యిట్లులడిగుడియెవర రాక్షసరాజ! ॥ యేల॥ చాల
దిస్పాయర నవలీల గెలిచి నట్టిబలశాలివి శాస్త్రవగమానకీలవి నీవు! బే
రీతిబలుక కింకఁజూగు మమ్ము బంపిన నీవేళబోయి పగతుర గీలాభి
మొనరింతుము॥ యేల॥ ఖండితముగను మోక్షగుండ శ్రీకోదండసా
దండఁజేరి దండికోతిపిడుతో గూడఁ జెగడి పగచుకొని మేమువం
కడుపునిండ దిని, నిండు వేడ్కతోడ నత్తు ముండుము నీ డొదమున
నేల॥

వ. అని మంత్రులు పలుకు నంతలో నింద్రజిత్తు ప్రహస్త శ
మాయ మహాకాయ అతికాయ మకరాక్ష యూపాక్ష విరూపాక్ష ధ
మాక్ష శోణితాక్ష ఖడ్గరోమ వృశ్చికరోమ సర్పరోమ కంపనఅకంప
కుంభ నికుంభ మహాదర అగ్ని కోపన దుర్ముఖ దేవాంతక విద్యు
హ్వాదిరాక్షసవీరు లక్షయబలశౌర్యధైర్యంబు లవార్యంబు లగుచుం
సింహనాదభుజాస్ఫాలనంబులు చేయుచు రావణబ్రహ్మ కనుచున్నారు

చేహగ! ఆదితాళము.

ఇక మానుము మానుము నీ పీచింత! యీమానవులు వానర
లన నెంత! మనము చూచి చూడకుండ విడువ నాండు వాండు లే

తప్పించుక పోయినాడు! మే మేచి వెంబడిఁ బడినేడు వారిపీచ మడం
చివచ్చెదము చూడు॥ మిక॥ పటుశౌర్యవిక్రముధారు లనుచు, ననిచార్య
శస్త్రాస్త్రనిపుణు లనుచు, గణకాహార్యసమధైర్యపరు లనుచు, ససుర
వర్య, మాప్రతాపములు గనుచు॥ నింక॥ పెద్దకొండలు బిండిచేయు
దుము! ఆఖండలాదుల దోలెదము! కపితండముల నుగ్గుజేయుదుము!
మోక్షగుండహరిని బట్టి కూల్చెదము॥ ఇకమా॥

న. ఇంతలోఁ గుంభకర్ణుం డాదినంబున నిద్ర లేచియుండి యన్న
దర్శనంబునకు విభీషణయుతంబుగా వచ్చిన, గారవించి వారికి దగిన
భీతంబుల నివసింప ననుజ్ఞయిచ్చి, రావణుండు కుంభకర్ణున కిట్లనియె:

క. తమ్ముడ, సీ వెఱుగవు; చి

త్రమ్ముగు నొకవార్త గలదు; రాము డనంగా

నిమ్మహిఁ గల డొకభూపతి

సమ్ముదమున వానిభౌర్య జానకి యనఁ గన్.

వ. దండకావనంబున వా రిద్దఱుండఁగా నతని నేమఱఁజేసి యా
సీతను దెచ్చి, కూడ యత్నించుచున్న నొప్పనందున రాక్షస స్త్రీలఁ
గావలిపెట్టి,

తొ: మనయశోకవనమున నుంచిన, రాముని ప్రేరణమున మొన్న ।
వనచరుఁ డొక్కఁడు వచ్చి చూచి పురమును దహించి తాజన్న॥ రా॥

వ. వాఁడు బాడఁ జూపింపగా ననేకవానరులఁ గూడి రామ
లక్ష్మణులు వచ్చి సముద్రంబున కన్వల విడిసి యున్నారు. దీనికేది
మోజన యన, నవ్వి కుంభకర్ణుండు—

జంఘూటి: అటలాశము.

రఘురాముని సామాన్యనరు డని రావణా యనకు ఓ రావణా
యనకు! నిర్లక్ష్యముగ గనకు॥ రఘురాముని॥ గోపంబుఁడేయతడాయె;
లక్ష్మీసుందరియే సీతా శ్రీసుందరియేసీతా వరసుగుణవిఖ్యాతా॥ రఘు

రాముని॥ అఘనునిసతి జెఱబట్టుటే రాక్షసులు చెడి రనుకో! రాక్షసులు చెడి రనుకో! ధరమనుటలే దనుకో॥ రఘు॥ శ్రీమోక్షగుండశ్శరీశ్వరునితోఁ గక్ష యేటికి! బ్రతికక్ష యేటికి! సరిగాదు మాటికి॥ రఘు రాముని॥

వ. అని కుంభకర్ణు డనునంతలో మహాపార్శ్వం డను రాక్షసుండు రావణునితో నిటు లనుచున్నాఁడు:

క. సీతను గూడుటకై నీ
వీరీరున భీతినొంద నేలా! బలిమిన్
బ్రీతిగఁ బట్టి రమించిన
నాతెఱవ మ తేమిచేయు నయ్యా! యనఁగన్.

వ. అమ్మాటకు మనంబున నానందంబునొంది మహాపార్శ్వజూచి యిసుమంత దీనత్వంబుదోత రావణుఁ డిట్లనుచున్నాఁడు.

జంగుూటి: అటతాళము.

వినరా మహాపార్శ్వ, విశదముగాను! మును బ్రహ్మసభ కేచు బోవు చుండగను॥ వి॥ పుంజికన్ధల యను పువ్వుబోణిని రంజింప బలిమిమై రమి యించితిని॥ వినరా ॥ అది విని మోక్షగుండాధీశసుతుడు నెదలో గిగ్గసి శపియించె నాయజుడు॥ విన॥

వ. ఇది మొదలగు మది నొప్పని మదనతుల గదిమి మదనకదనంబునఁ బొదలించితి వేని నీ పదితలలు పదిపదులతునియలై పుడమి బడుగాక యని వనజభవ్రండు శపించె గాన, మునుపటివలె విచ్ఛలవిడి మచ్చకంటుల జోలికి బోజాలరా! యనునంతలో సుగుణ భూషణుండగు విభీషణుండు మృదుభాషణంబుల నన్నకు సభిముఖుండై యిట్లనుచున్నాఁడు.

హిందూస్థాని తోడి: అటతాళము.

అన్న ! నే నొనరించు విన్నప మాదరింపుము రావణా! తిన్నఁగా నీమంత్రివర్యులుఁ బెలుప నేరరు రావణా!॥ అన్న॥ సీతను పొచ్చుట

నాశనహేతు వనుకో రావణా! నీతిమాలి జరించుటే కడుపాతకంబగు
రావణా!॥ అన్న॥ రాక్షసులను నమ్మి మది గర్వంబు నొందకు రావణా!
మోక్షగుండాధీశు నెదిరి మోహరింతురె! రావణా!॥ యన్న॥

వ. అని నుడువు విభీషణుని దూషణ వాక్యంబులకు రోషించి
భీషణంబుగా నవలోకించి యశనిపాతసదృశంబు లగు పరుషవాక్కులతో
నిందజిత్తు గద్దించి కొలువుకూటంబు దద్దరిల్లునట్లుగా నిట్లనియె:

అరాణ: ఆదితాళము.

నన్నుఁ బేలగ గంటివా! నన్ను - గన్నతండ్రిని యంటివా! నీవు
॥నన్ను॥ పిన్నబ్బ యని యూరకున్నను గాని లేకున్ననోరుతునే నీ వన్న
మాటలకు॥ న॥ గీరి జగడము జేయఁ గోరి యేతెంచి సభవారిముందర
యేమో దూరి తెలిపేవు నీవు॥ నన్ను॥ భీమబలమున సుత్రామాదు
లను గెలిచి యీమహి నిందజిత్తు నామము దాల్చినట్టి॥ నన్ను॥
మోక్షగుండేశ్వరుని పక్షముగాను నిలిచి రాక్షసవీరుల నుపేక్షగా
నాడెదవు॥ నన్ను॥

తో: వంచుదు నాదిక్పాలకులను! దొర్లించుదునా కులగిరుల!
దంచుదునా దిగ్గంతుల బట్టి కలంచుదునా యంబుధుల ॥రా॥ కొట్టుదునా
యుడుకోటులురాలఁగ! మట్టుదునా యురగులను! బట్టుదునా శశిభాను
బింబముల ! నెట్టుదునా ప్రమథులను॥ రా॥

వ. వీ రందఱు వినఁగ నాముందర రఘునందనుని వందిబృందం
బులచదంబున నభినందించెదవుఁ : తొండరపడకు. కపి సందోహంబులఁ
జిందరనందరఁ జేసి యమ్మనుజుల మ్రుందించి మాతండ్రిడెందంబు నానం
దంబు నొందింపకున్న నే నిందజిత్తునా ! విభీషణా ! అపృచ్ఛసంభా
షణా ! యనిన పలుకులు ములుకులవలెఁ జెవిసోకిన నులికిపడి కనుకొ
లకులు గెంపులొలుక నలుకతో విభీషణుండు—

కళ్యాణి: అటతాళము.

రణభీషణుడైనరాముని విక్రమ మణుమాత్రమును నెఱుగ
కాడెద నిటుల; ననిమిషేంద్రు జయించునటుగాదు దహనాంతికానుర
వనప పవనుల గెల్చినటుగాదు! ధనదేశులకు బై కొని సదా బై
దరించినటుగాదు! నీకెఱకలేదు! దనుజులను బొలియింపఁగా నావనజ
నాభుడు రఘుకులంబున జనన మొందెను రాముఁ డనఁగా; మనుజ
మాత్రునిగా దలంతువో!॥ రణ॥ పుడమి నా రావణుకడుపు జెడ బుట్టి
లివి ! కొడుకవు గా వీవు ! కులనాపకుడవు ! చెడుగుపనులకుఁ జెడ్డ
వయినావు ! నీకూతలకు లోబడెను దశకంధరుఁడు జెడిపోవు ! శ్రీ
మోక్షగుండ యొడయఁ డెక్కువ యనుకొనగలేవు ! మీకిక జావు
తడవుజరుగదు! గవులగూడియు వెడలి రాముఁడు లంక జొచ్చియు
గడియలోపల మృత్యువాతను బడగజేయక యూరకుండడు॥ రణ॥

వ. ఇట్లు పలుకుచున్నంత రావణుండు నితాంత కుపితస్వాంతం
డయి దిగంతంబులు ఘూర్ణిల్ల నిట్లనియె:

క. మానవులను వానరులను

బూనికతోఁ బెద్దజేసి పొగడెద విచటన్!

మానవభోజను లగునీ

దానవులను సరకుగొనవు తగునా నీకున్!

ఉ. రాముఁడు దైవ మంచును దిరంబుగఁ బల్కెడు ! దైవమైన దా
భూమిజఁ గూడి కానలకుఁ బొక్కుచువచ్చు నే! నేను వేగమే
ధీమతి నేగి సీతగొనితే నెదిరించి జయింప కుండునే!

నీమదిఁ గానలేక మము నిందయొనర్తువుగా విభీషణా!

తో: దాక్షిణ్యంబున దమ్ముడవని యీతప్పును గాచితిగాని,
కక్షగట్టి పరపక్షము లాడిన శిక్షింతును దయ నూని ॥రాను॥

వ. అనిన విభీషణుండు—

తో: ఈరాక్షసకుల మొందుకు జెఱతువు ? ఏలనీవు జెడియె
దవు ? శ్రీరామునకును సీత నిచ్చి రక్షింపు నునుము ద్రితీకెదవు॥ రా॥

ఫరజురాగము: ఆదితాళము.

రామామణి ని మ్మల రామునకు నింక॥ రామా॥ నా మాటలు
వినను బ్రతీకెదవు ! నీ మతమును మానిన మేలు సుమి॥ రామా॥
రాముడు నీదు శిరంబులు వడిగా భూమిని గూల్చక ముందుగను నీవు
॥ రామా॥ తగుచరు లంబుధి చాటి వచ్చి యీపురమును జెఱపక
ముందుగను నీవు॥ రామా॥ పుడమి మోక్షగుండ, యొడయనితమ్ముని
కడుకోపాగ్నులు వెడలక ముందే ॥రామా॥

వ. ఇట్లు నొక్క చెప్పిన రాక్షసరాజు కోపోద్దీప్తితుండై దిక్తటం
బు లటునిటుఁ జలింపఁ, బెటబెటఁ బండ్లుదీటుచుఁ గుంభినీ తలం
బద్రువఁ, గుంభాన్రుండు మ్రగ్గ నంభోనిధు లింకఁ, గుంభినీధరంబులు
సెదర విజృంభించి యిది యొకవిలయకాలంబో ! యని సభాసమలు
భయభ్రాంతస్వాతు లగుచుండ దిగ్గన గద్దియడిగ్గ నుఱికి వేగంబ కర
వాలంబు జల్లిపించుచు భీషణంబుగా విభీషణువేయఁ బోయి, మాని,
వక్షస్థలంబు పయి నొక్కతన్ను దన్నిన వజ్రనిహతం బగు గిరింబోలె
నేలంబడిలేచిన తమ్మునిఁ జూచి.

భీల్: ఆదితాళము.

పోరా! పోరా! యిక లేచి పోరా! చాలును పోరా! ఛీ యటు
॥పోరా॥ పోరా! యిక మాపురిలో నుండక, పోరుమానికాపురములేచి
॥పో॥ పట్టుగరాముడు జుట్టమైన నీపట్టున జని మొఱవెట్టుకొనగ లేచి
॥పో॥ తమ్ముడ వని నిను నమ్మ దగదు చి త్తమ్మున దెలిసితి! దాయా
దివి లేచి॥ పోరా॥ మోక్షగుండకమలాక్షుని నిన్నును శిక్షిపక నేనీక్షితి
విడువను॥ పోరా॥

వ. అని ఖండితముగాఁ బలికినవిభీషణుండు కోపించియనలుం
నలుడు, హరుఁడు, సంపాతి యనునలుగురు సచివులతోడఁ బ్రయ
ణంబయి కాకుత్స్థుని కొలువునకుఁ జనుఁ వాడయి,

తో: నీకు హితమ్మును నే నెఱిగించినఁ గైకొనవైతివి నేఁడు
తాకి వచ్చినంతటనైనను జిత్తమున దలంతువునాడు॥ రాము॥ ఇదివర
నిను విడువ దలచి నే నేమో నిలిచితి గాని । యిదిగో పోయె
నినకులేశు సేవించుటకయి మది బూని॥ రాము॥

వ అని తత్క్షణంబు లేచి తను తల్లి మందిరంబునకుఁ జ
నమస్కరించి యిట్లనుచున్నాఁడు:

క. అమ్మా రామునితో స

ఖ్యమ్మున మను మనుచుఁ బజ్జి-కంఠునితో నే

నెమ్మది బోధించినఁగో

పమ్మున నాయెడదఁ దన్ని పరిభవపఱిచెన్!

వ. ఈనురాత్మునిఁ గనుచు నే నిం దుండజాల కరుణాశరధి
యగు దాశరథిమఱుగుఁ జేరెద. సెల విమ్ము మాతా! శ్రేలోక్య
విఖ్యాతా! యనిన గైకసి చింతాకాంతయయి కొంతవడికి వివేకంబు
నొంది యిట్లనియె:

త్యాండుస్వరము: ఆదితాళము.

పోయిరా విభీషణా! యింకఁ బొమ్ము సుగుణభూషణా! పాయక
శ్రీరామభద్రుని కృపను దీక్షాయురారోగ్య మహైశ్వర్యములు గల్గు
॥పో॥ నిన్ను జేరదీయును; శరణన్నవారి గాచును; మున్ను నీతండ్రిచే
విన్నా: నయోధ్యలో వెన్నుడు రాముఁడై వెలయు నటంచును
॥ బోయిరా॥ మోక్షగుండవాసుఁడై మునిముఖ్యహృదయ భాసుడై
రాక్షసులను గూల్చి, రావణు వధియించి, యీక్షితి లంక నిన్నేలించు
నిజముగ॥ బోయి॥

వ. ఇట్లు దీవించి పంపిన నామె సెలవుగైకొని, మంత్రులు
దానును బ్రయాణంబయి,

త్రో: రావణదనుజుని ప్రాణపంచకం బీవిధి జను నన్నటుల!
వేవేగంబున నెగిరి వియత్తలవీధిని బోయిరి యిటుల॥ రామ॥

క. అంబుధిని దాటి వారలు

నంబరపదమునను రాగ, నది గనిగప్పిసై

స్యంబులు భానుజునకుదెలు

పం బరికించియును రామ భద్రున కనియెక.

కమాచ: ఆదితాశము.

వచ్చేవారెవ్వరో! పరికింపుము రామ!॥ వచ్చే॥ హెచ్చుగను
జెచ్చెరను నిచ్చటికి విచ్చలవిడిగా ముచ్చట లాడుచు॥ వచ్చే॥ దనుజు
పతి యనుమతిచే మనపయికిఁ జరుదెంచు నరాశనవరులేనో!॥ వచ్చే॥
మోక్షగుండాధ్యక్ష, మము నీక్షణమే దీక్షతో బంపిన శిక్షయొన
ర్తుము॥ వచ్చే॥

వ. ఇట్లు వీ రాలోచించుచుండ దివిరుండి విభీషణుండు—

త్రో: రావణు ననుజుడ దావకభక్తుడ నేవిభీషణాఖ్యుడను ।
దేవరవారికి దేవి నియ్యమని తెలిపిన వినమని దాను॥ రామ॥

గీ. నన్ను నుగ్రదుష్టి గ్రన్నననారసి

తన్నెఁ గొలుపులోన దానవేశు!

డంత నతని విడిచి యాప్తమంత్రులఁ గూడి

వచ్చినాడ నీదు ప్రాపుఁగోరి.

శేడార: యాపకతాశము.

దేవ దేవ! సేవకుండఁ గావు మిక నన్ను! గరుణాకర నీవు
దప్పరక్షకులు లే రిక; భావములో భావింపకుమా వేఱుగ॥ దేవ॥అక్ష
యనారాయణదా సాఖ్యమనః కంజవరసదనా! మోక్షగుండవాస!
శశివదనా! రాక్షసు డని శిక్షింపకు రక్షింపుము॥ దేవ॥

వ. అని పలికిన వాక్యంబులకు రాముం డాలోచించుచు
సుగ్రీవుండు గ్రమ్మఱ నిట్లనియె:

తో: అసుకులమాయల కంఠులేదు మీదెసకు వ.
చున్నాఁడు! పసమీఱగఁ గాపాడఁ దగున చంపగ దగునా! ం
సపుడు॥ రా॥

క. శరణన్న పగతునయినన్

ఖరకరకుల సంభవులకుఁ గాచుటయ వ్రతం

బరియగురావణు తమ్ముని

నరయుదు సౌమిత్రి బోలె ననుజప్రేమన్.

వ. అ ట్లయిన వీఁడు వంచించునని భయపడుదు వేమో
సుగ్రీవా !

తో: క్షణమాత్రంబున జగము సృజింపఁగ జెనుప నడప నొ
తనకు కర్తనగు నను జెనకఁగ నెటుదనుజుల కగు రేపి?॥ రా॥

సం. వ. అనుచుండ, నాంజనేయుం డిట్లనియె:

ముఖాః ఆదితాశము-(వలదచ.) వలె.

తగదు వీనిపై నలుగు శ్రీరామచంద్ర॥ తగదు॥ పగవానిగఁ
పగ వరి; దీతఁడు సుగుణాధ్యుఁడు ఘనుడు దగునీతిపరుడు॥ తగదు॥
తను జూపిన దోష మనుచు జ్యేష్ఠభ్రాతకు దెలిపె నాడు;విడిపించినా
॥తగదు॥ మనపక్షము నగుమాటలు బోధించు మనుజుశనపతితో కె
వక ధృతితో॥ తగదు॥ మోక్షగుండేశ్వర, మోసము రా దిక దీక్ష
నభయ మీడుము॥ తగదు॥

వ. అని తెలిపిన హనుమంతుని పలుకుల కలరి జలజా
కులుండు జలజాప్తనందనున కిట్లనియె:

తో: అభయం బిచ్చెద నావిభీషణుని నరసితోడి తె మ్మనఘా
సభయుల నెల్లను సమ్మానించుట ప్రభువులపని పొ మ్మనగా॥ రా॥

వ. వల్లె యని సుగ్రీవుండు పయి కెగిరి విభీషణుని మంత్రి
యుక్తంబుగా గొనివచ్చి రాముని జేర్చి నంతఁ దత్పాదారవిందంబుల
శిరంబు మోపి సాగిలిపడి,

బిలహరి: ఆదితాళము.

శరణు దివాకరకులజా ! చరణవినిర్జిత వరజలజ! ||శరణు|| ఇత
రము నే నెఱుగనయ! గతి నీ వనుచుచు గనినాను|| శరణు|| అక్షర,
నాకభయ మిడి మోక్షగుండాధిప, బోవు వడి|| శరణు|| శ్రీయుత
నారాయణదాసా యతహృదయ విహార సదా|| శర||

భుజంగప్రయాతము: నమోనంతరూపా! కనచ్చక్రదీపా ! నమో
వేదపాదాసు నాచానుమోదా! |నమోలోకనాథా! ఘనజ్ఞానబోధా!|
నమోభూతరక్షా! సనందాదిపక్షా!

కీర్తన: ఆదితాళము.

నీమయ మంతయు రామా! రామా! యేమిలేదు గద రామా!
రామా!|| నీ|| సోమసూర్యులును, సురలు దిక్పతులు, భూమిముఖాఖిల
భూతచయములు|| నీ|| మునులును బుధులు, ద్రిమూతులు గ్రహ
ములు, దనుజ- మనుజ- మృగతరు విహగములు|| నీ|| నిగమాగమములు
నిఖిల విద్యలును నగములు వార్ధులు నమలును నిధులు|| నీ|| మోక్ష
గుండమున సాక్షిగ వెలసిన యక్షర, నారాయణకవివిరుతా|| నీ||

వ. అని పొగడిన యానందించి శ్రీరామమూర్తి కృపారసం
బోలుక యిట్లనియె:

తో: దానవ నీపార్థనను మెచ్చితి గాన, నీమమదిలోను | దేని
గోరి నను దాని నిచ్చెదను దెలుపు మనఁగ నతఁ డనెను||రా!

క. నీవరరూపము గంటిని

గావున నావంటి శుచియు ఘనుఁడు ను ధన్యుం

డీవిశ్వంబునఁగలడే!

యీవే నీధ్యానమును వివేకము ముక్తి.

కాంభోజి: అటతాళము (నిన్నునమ్మి.) వలె.

కోర నేర వేటు కోరికలు మది; జేరి నీదుసేచ జేయుభద్ర
దప్ప॥ గోర॥ ఘోరదు, ర్వారని స్సారసంసారాబ్ధి దూటి మునింగె
వారి సాంగత్యము॥ గోర॥ నారాయణశర్మాధారా, మోక్షగుం
డార, నీదుకొల్వుకన్న నన్య మేమి॥ కోర॥

వ. అని వేడిన రాముండు సంతసించి,

ఉ. నన్నుభజించుభక్తుల మనంబులనే విహరింతు సీతతో,
నెన్నిక నీకు భక్తునకు నిచ్చితిఁ గొమ్మభయంబు నింక నీ
యన్నను బిలుకూర్చి నినునాదృతి లంకకురాజు జేయునున్ !
సన్నతిఁగన్న భానుకులజన్ముల ఖ్యాతికి వన్నె వెట్టుదున్.

వ. అని తెలిపి హనుమంతునిచేత నిసుకతో లంకాపురిని నిర్మ
లఁజేసి యందు విభీషణుని గూర్చుండఁబెట్టి లక్ష్మణునివలన సముదో
దకంబులు దెప్పించి యతని కభిషేకంబుఁ జేసి,

కీర్తన: త్రిశ్రీజాతి. (సంతతంబున) వలె.

ఓవిభీషణా! యోవరభూషణా॥ యో॥ నీవు మనుము చిరంజీ
వగుచు నిక నావచనమ్మున॥ నో॥ ఎందాక రవితార కేందులు నుందురి
యందాక లంకారాజ్యం బేలుచుండుదు॥ వో॥ ఎందాక నాకథ యి
య్యుర్వి నుండునో యందాక లంకారాజ్యం బేలుచుండుదు॥ వో॥ మోక్ష
గుండేశుని ముఖ్యభక్తుడవగు చక్షుయలంకారాజ్యం బేలుచుండుదు॥ వో॥

వ. ఇట్లు విభీషణునకుఁ బట్టంబుఁగట్టి దీవన లిచ్చిన పిమ్మట
సుగ్రీవుండు విభీషణునితో—

తో: రాముడు నీకును రాజ్యమొసగె గద! రావణవధకున
నీవు! ప్వామిపనికి బాసటయయి నిలువగ వలె ననగను సుగ్రీవు॥ రా॥

వ. కనుంగొని విభీషణుఁ డిట్లనుచున్నాడు:

కీర్తన: రూపకము.

అందఱికిని దో డగునానందముయనకు నింపొందగ దోడ్పడగ
శక్తియున్నదె మనకు!|| నందఱి|| మీ సమానముగను నేను మెలగ
నేర్తును రామదాసుడనై, యెపుడుసేవ దవిలి సేతుచు|| అందఱికి|| పీఠి
గను మోక్షగుండవిభునిపనులలో నేరు జేతనైన రీతి దిరిగి జేతు నవనిలో
|| నంద||

వ. అని యిట్లు చెప్పుకొనుచుండునంతలో రావణుని పనుపున
శుకుండను చారుండు వచ్చి యాకాశవీధిని నిలిచి యందఱు వినుచుండ
సుగ్రీవున కిట్లనియె:

తో: రావణు డెఱుకపఱుపు మనువాక్యము లీవిధమగు విను
మినజా ! వేవేగమె ! కపివీరుడవైనరుసేవింగ నేల యనుజా|| రామ||
నన్ను జేరుమా, యన్నివిధంబుల మన్నన జేసెద నేను; గ్రన్నన నీలం
కకుఁ జనుదేఱుము కప్పిసైన్యంబులతోను|| రామ||

వ అని తనమాఱుగాఁ బలుకుచున్నాఁ డను నంతలో వన
చరులు జుట్టుకొని యొక్కతన్ను తన్నిన, దూతను పరాభవించుట
నీతిగా దని రాముం డుడిపె. అంత వాఁడు మరల సుగ్రీవునితో రాఁ
ణున కేమి చెప్పును ననవుడు,

కీర్తన: ఆదితాళము.

అన్న వాలి నాకు; నతడు మొన్నరాముచేఁజె జచ్చె । నన్ను
నే ననెడుమాట యధమ ! మానరా! ||యన్న|| లంకకు రమ్మని య
లంకముగఁ గోరినావు; లంక కేగుదెంచువిధము లలిని విరుమురా||
మోక్షగుండవిభుని మోసపుచ్చినావు కాన నిన్ను శిక్ష జేయ రాఁ
గూడి చేర వత్తురా|| యన్న||

వ. అని చెప్పుము పోరా! రాక్షసాధమా ! యని పలికిన,
వాఁడు చావుతప్పించుకొని లంకకేగులోపల శార్దూలుం డను రక్కసు

వలనఁ గప్పినైన్యంబుల బలంబును రాముని ప్రతాపంబును విని కొలుకు
చాలించి రావణుం డంతిపురి కరిగె, ఇక్కడ రాముండు సముద్రుని
గదిసి, —

పూరికళ్యాణి:—రూపకము.

దారి యొసగరాదా! వారినాథ! నెనరులేద! ||దారి|| పో
జగత్కంటకు డగు క్రూరుని దశకంతుద్రుంచి ధారుణిభారంబు బా
గోరితి; లంకకు జేరగ|| దారి|| సకలపుణ్యవాహినులును బ్రకటంబు
నేలొపల నొకటిగ జేరగగైకొని యకలంకుడ వగుదు! నాకు|| దా||
వెలయఁగ నారాయణకవివినుతు డయిన మోక్షగుండనిలయునకున
గూతు నిచ్చి చెలగిన శాంతాత్మ నాకు|| దా||

వ. ఇటువలె రాముం డెంత ప్రార్థించినను సముద్రుండు మిస
కుండిన నాగ్రహించి,—

తో: విను, లక్ష్మణ, వీఁ డెంతదురాత్ముడో! విశ్వసింప డె
యును! ఘనముగ నిప్పుడె గ్రాగించెద గనుగొను నాదుప్రతాపమున
||రా||

వ. అని పలికి తమ్మునిచేనున్న విల్లమ్ములు చేకొని బ్రహ
స్రంబు సంధించి,—

పంచచామరము.

అవఱో సముద్ర! కొంచె మైన నాదరంబు లేక నీ

వహంకరించి యున్నవాడ! వైన నేమి! యుండునా

మహాగ్ర కాండవహ్ని చేత మారణంబు చేసెదన్!

సహింపు మంతె చాలుధైర్య శాలి వైన నిచ్చటన్.

వ. అని యస్త్రంబు విడువ నుద్యోగించిన, నతనికోపాగ్ని
జగంబులు గడగడ వడంకె. హద్దుదాటి సాగరోదకంబులు యో
మాత్రంబింకె. తిమితిమింగిలములు జంకె. అయ్యవసరంబున,—

క. రత్నాకరుండు రవికుల

రత్నమునకు బహుమతులుగ రమణీయములౌ

రత్నంబులు గైకొనుచు బ్ర

యత్నంబున వచ్చె దివ్యమగు నాకృతితోన్.

వ. ఇట్లరుదెంచి యాశరథి దాశరథికి నమస్కరించి యుపాయ సంబులు సమర్పించి,

హంసధ్వని: ఆదితాళము.

కళ్యాణగుణగణమ్ నమామి॥ కళ్యా॥ కమలదళాంచితఘనమృదు చరణమ్ కల్మషహరమ్ కరుణాభరణమ్॥ కళ్యా॥ కటితటరంజితకాంచన చేలమ్ । కుటిలమదాసురకోటి విఫాలమ్॥ కళ్యా॥ మోక్షగుండసత్పు రవిభు మఖిలాధ్యక్షమ్ నారాయణకవిరక్షమ్॥ కళ్యా॥

వ. ఈపగిది బ్రార్థించిన శాంతుండయి సీతాకాంతుండు సరి తాంతున కిట్లనియె:

తో: నే దొడిగిన యీనిశితసాయకం బేదిక్కుకు వైచెదను । పోదు వృధా పాథోధినాథ! తె ల్పునునా, నత డిట్లనెను॥ రామ॥ ఉత్తరదిక్కున నున్నకిరాతుల నుక్కడంచు రఘువీరా । పొత్తుగలిగి యెప్పుడు నను బాధింపుచు నుందురు రణశూరా!॥ రామ॥

వ. అన, మంచి దని, సముద్రుని బాధింపుచున్న యాభీరుమండ లంబుపయి నమ్మహాసీయాస్త్రంబుఁ బ్రయోగించిన, నది వారిని దునివి పొదిఁ జేరె. పిమ్మట సముద్రుండు—

జంఘూటి: ఆదితాళము.

వారధిఁ గట్టగ సీకపివీరుల బంపవె యోరఘుకులవర ॥వారధి॥ ఓరుపుతో నేరుపుతో భూరుహభూధరములు జేరుతు రపారము ॥వారధి॥ దీనికి విశ్వకర్మవరసూను డయిన నలు డౌను సమర్థు దీనికి భూనుతమై మానితమై కానవచ్చు, మోక్షగుండశ్రీని వానితోఁ గలిసి॥

వ. ఈనలుండు చేతముట్టి వైచిన నెంతభారమగు వస్తువై
నీటిమీఁదఁ దేలును. పిన్ననాఁడు గణ్యమహమునివలన నితఁడ
వగంబువడసిన్నాఁడు కాఁబట్టి యతని సేతువు గట్టుపనికినియమింపుఁ
తక్కిన కపు లందఱుఁ బర్వతాదులు దెచ్చియిత్తురు.

క. ఈతెఱఁగున వినిపించిన

సీతాపతి యలరి నలునిచే నీటిపయిన్

సేతువు గట్టింపగఁ దాఁ

జేతంబునఁ దలఁచి యిటులఁ జెప్పె నతనికిన్.

వ. ఇట్లు నియమించి నవపాపాణంబులన్ నవగ్రహములఁ బ
జించి యచ్చటఁ దనపేర లింగస్థాపనంబుఁ జేయఁదలంచి హనుమంత
కిట్లనియె:

కావడఃఆదితాళము. (నజరవిర) వలె.

పవనతనయ! యిక లెమ్మా! జవమున గాళికి జని రమా
పవన॥ లింగద్వయమును దెమ్మా! శివలింగము మంగళకరముగ వ
కిమ్మా నీవు॥ పవన॥ తడవులేదు లగ్నమ్ము! ఇక దడ వడిగా రావ
సుమ్ము నీవు॥ పవన॥ చాలభక్తితోడ నుండు నీవు జాల నిన్నేలుమో
గుండేశుండు నీవు॥ పవన॥

వ. అనిదెలిపిన రామాజ్ఞ శిరసావహించి వాతూలసుతుం
ప్రయాణంబయి,

క. ఆకాశమార్గమునఁ దీ

వ్రాకారతఁబరువు వాతె వారాణసికిన్;

శ్రీకంఠుని విశ్వేశునిఁ

బ్రాకటముగనభిమతిఁచెఁ బ్రవిమలభక్తిన్.

వ. ఇట్లు పొగడిన సంతసించి యాంజనేయునికిఁ బ్రత్యక్షంబు
యతని యభిమతం బెఱింగి రెండులింగంబు లిచ్చి నే నిట్లంటి:

క. మును కుంభసంభవున కి

చ్చిన నావాక్యమును దీర్ప శ్రీరామునిద

ర్శనమున కిదె దక్షిణదిశ

కనిలసుతా, వత్తుఁ బదప్రియంబున నింకన్.

వ. అనిన, హనుమంతుం డిట్లనియె:

తో: మును పిచ్చితివే మని వాగ్దానము మునివర్యున కని
యడుగన్, హనుమంతుని కి ట్లని యాకథయాద్యంతము దెలిపితి వడిగన్
॥రా॥

కీర్తన: ఆదితాళము. (వృషాటిక!) వలె.

విను, కడచిన వృత్తాంతమును దెలిపెద హనుమంత! మును,
వింధ్యనగము చెంతకును నారదు డత్యంతవీణా గానముననున్నడౌచు
జేరఁగానంత॥ విను॥ అమ్మునిచంద్రుని గాంచి, యద్రీశుఁడు మోదించి,
సమ్మతి సమ్మానించి, సాష్టాంగము లర్పించి! యెంచి మించి నెమ్మో
మునందు బాణి జోడించి ॥విను॥ మోక్షపురీశునికరుణన్, మునివర,
నీవరుదేవన్ ఈశ్వరి బాపము లాతెన్; ఇదె శుభములు జేకూరెన్
మీ రీ దారీ లక్ష్మించి వచ్చు తేల ననుజేరన్? ॥విను॥

వ. అని వింధ్యాద్రి ప్రశంసించిన,

క. నిట్టూర్పు విడిచె నారదుఁ;

డట్టియెడన్ గారణం బహి యేమొక్కొ

గట్టులయెకిమీ డనఁ జూ

పట్టితి నే నవనియందుఁ బరికింపంగన్.

వింధ్యండు

శహస:ఏకతాళము. (కామినిసామినివలె.)

ఏధరణీధర మీడగు నా కీధారుణి॥ నేధర॥ సాధువరా మీపద
సాక్షిగ నే నాడెద॥ నేధర॥ అల్లశర్వాణితన యాత్మజయగుట శివుఁ
డల్లుడై రంజిల్లుటను శీతాద్రి కొంచెము బేర్కొనంబడె॥ నేధర॥ మేరు

గిరి స్వర్ణమయమై రంజిలు నని దేవాగార మని ప్రఖ్యాతి నొందెను;
గాని నాతో సాటి యగునే॥ ఏధర॥ కొండలెన్నియొ లెక్కకుండె; నవి
యేల! మోక్షగుండపతి కృప నిండ, నే నొక్కండ దండిమగండఁ
జూడవే॥ యేధర॥

సీ. ఉదయధరాధర ముదయాశ్రితంబు; మం
దేహాది దేహసందోహ మరయ;
నిషఙ్గాది నోషధీ నిచయంబులే నయ్యె;
నస్తమితప్రభ లస్తగిరిని;
నీలకాంతులఁ బొల్పు నీలమహీధ్రంబు;
మందాక్ష సహితంబు మగధరంబు;
మలయాచలంబున వెలయుఁ బాములగుంపు;
రైవతకాద్రీ నిర్ధనముగాదె!

గీ. మాటమాత్రంబు లగుచు ద్రికూట హేను
కూటములు భారమును మోయి నోటనువడును
సహ్యా కిష్కింధ; కొంచాది శైలపతుల
కన్న నేబొల్తు మేటినై యార్యవినుత.

వ. ఇట్లు దుర్వారగర్వంబున నప్పర్వతంబు పలికిన సహ్యాపతి
నారదుండు మనంబున—

తో. శిఖరదర్శనముచే మోక్షుని ప శ్రీశైలామయ వెలయ,
నఖిలగిరుల నితఁ డవమానించుట యాశ్చర్యం బగు పరియ॥ రా॥

వ. అని యెంచి యతని గర్వంబు బాపునాఁడై—

కానడః రూపకము.

వీడి నీసాటిశైల మీజగంబున! నేఁగాన॥ నేని॥ ఆదిత్య ముఖ
గ్రహము లాశ్రయిత్రు దను నటంచు మోదంబుల మేగునగము
ముఖ్యంబుగ నిక్కు గాని॥ యేసి॥ పిన్నా నిద సరుఁ బొలచు విధ్య

శైల మని యెప్పుడు! ని న్నవమానించుచుండ నిట్టూ ర్పందుకె విడిచితి॥ నేదీ॥ మావంటినారికేల మదియందున నుండనిమ్ము! సోవలె శ్రీమోక్షగుండ దేవుని సేవింపగాను॥ నేదిసీ॥

వ. అని యిట్లుపలికి కలహశనుండు యథేచ్ఛం జనియె. అంత వింధ్యధరాధరంబు—

శా. ఔరా! మేరుధరాధరంబు గడు గర్వాయత్త చిత్తంబుతో నీరీతిఁ ననుఁ దూలనాడె నట! కాని మ్మెంతదో తత్ప్రతా పారూఢింగని సంతసించునెద! సూర్యాదిగ్రహభుల్ తనన్ జేరన్ వచ్చుట దెట్టు లొక్కొయనుచున్ జిత్రంబుగా నత్తఱిన్.

వ. అని నిశ్చయించి తనశరీరంబు రెండువేల యిన్నూట రెండు యోజనంబుల పొడవుఁబెంచి సూర్యసంచార మార్గంబు నిరోధించిన నది మొక విలయకాలంబై,

తో. పూర్వోత్తరములఁ బొల్చువారికెప్పుడుసంతాపముగలిగె! పర్వినదిద్రలఁ బండగ దక్షిణ- పశ్చిమస్థులకు గలిగె॥ రామ॥

వ. ఇట్లాప్తిన సమస్తయజ్ఞాది క్రియలభానం బయిన దేవేంద్రాది దేవతలు బ్రహ్మసహితంబుగా వారాణసికి వచ్చి నన్నిట్లు ప్రార్థించిరి.

ఘోర రాగము: ఆదితాళము (కాముని)వలె.

దేవదేవ రావె! నీవదిక్కుకావవె! కేవలాంధకారమైయీవిధంబు దోచె నిదే॥ దేవ॥ కాల మెఱుంగలేని కారణంబుతో జనపాలి సర్వ కర్మలు నోలి మానియుండి రిల॥ దే॥ హవ్యములు లేక మే మకట! యెట్లు నిల్చుమో యవ్యయ! శ్రీమోక్షగుండాధినాథ మ మ్మేలవే! ॥ దేవదేవ॥

వ. అని బహుభంగుల ప్రార్థించిన దయామయహృదయుండనై వింధ్యాదికి గురువగు నగస్త్యమహామునిని పీక్షించి యిట్లంటి.

క. లోకోపకారమునకై

యోకుంభజ! దక్షిణాశ కురువడి జని నీ

వాకుధ రేంద్రుని గర్వముఁ

బోకాప్పుము కాళి నుండఁ బోలదు నీకున్.

వ. అనిన వాక్యబులు విని దుఃఖాకాంతు డగుచు నగస్త్వం
డిట్లనియె.

హిందు. కాఫీ: ఆదితాళము. (ఈరిపరీత)వలె.

కాళిని బాసి విశ్వేశా! పొమ్మన నగునా!॥ కాళిని॥ ఓళివా!
నీదుకడ నుండక నాదక్షిణాశకు బోవ గాల్చాడునె నా కికఁ గాళిని॥
ఇమ్మహాస్థలమున నెమ్మేచు బాసిన గ్రమ్మట జన్మము గలుగ దందుకు
గదా!॥ కాళిని॥ ఖండితంబుగ బలుకఁ గారణ మేమీ! మోక్షగుండ
నాయక చెంత నుండ దగ నే శివా!॥ కాళిని॥ ।

వ. అని నగచుచుండిన సగస్త్వంను నే నిట్లంటి:

క. ఈవారాణసి, నీగం

గా హాహినితటము, డురిగణపతిపదమాన్

దేవివిశాలాక్షిక నను

బోవిడువం జాలకిటులఁ బొగులుదు ననఘా!

గీ. పొమ్ముపొమ్మల్ల వింధ్యాద్రిపొడ వడంచి

దక్షిణధ్రువమున సేతుతటమునందు

నిలుము! శ్రీరాము పూజమన్నింప వత్తు;

దర్శనమ్మిత్తునీ కగస్త్యా! మునింద్ర.

వ. అని యొడంబటిచిన, మంచి దని యగస్త్వముని లోపా
ముద్రాయుతంబుగాఁ గాళిం బాసి దక్షిణాభిముఖుడై వింధ్యగిరి సమీ
పించి వచ్చిన,

క. ఇనమండలపర్యంతం

బురు బెరిగిన వింధ్యశిఖరి మునివర్యుని రా

కనిరీక్షించి యెగురొక్కనె

మనమున భయభక్తులొదన నుటిఖర్వుండై.

వ. ఇట్లు క్రూరినరూపంబుతో ననుస్కరించి వింధ్యం డిట్లనియె,

కల్యాణిఃఆదితాళము. (మనవినిచే) వలె.

శరణు కృపాజలధీ! గురువర! ||శరణు|| ధరణిని తమసందర్శన
మున నే ధన్యుడనైనాను! గురువర || శర|| మావంశము జన్మము
గేహంబును బావన మాయె నహ! గురు|| శర|| యేమికోరి మీ రేతెం
చితిరో స్వామీ! వచియింపు! గురువర ! ||శర|| మోక్షగుండరాముని
పదాబ్జముల సాక్షిగ నవరింతు ! గురువర ! ||శర||

వ. అనిన వింధ్యగిరికి మునివర్ణ్యం డిట్లనియె:

క. ఈనాసతితో దక్షిణ

కోణమునకుఁ బయన మయితి; గురుతరభక్తిన్

మానితుఁడ వగుట, నుండుమ

ఆసతి మామరలివచ్చునంతకు వింధ్యా!

వ. అది మొదలు గర్వంబు లేక వింధ్యండు గుజరూపంబుననుండి
పండ్రెం డేడ్ల కొకపర్యాయము మునిరాకఁ గోరి నిక్కి చూచుచు,
రాకుండిన యథాస్థితినుండుచుఁ, గాలంబు జరుపుచుండె,

తో: అప్పటినుండి నిరాటంకంబుగ నర్కుడు విహరింపగను|
ఎప్పటివలె నైమిత్తికముల జనులెలమి కెఱలి వర్తింపగను||రామ||

వ. అట్లు లోకోపద్రవంబుఁ బాపి కుంభసంభవుండు దండ
కావనంబున నిలిచి నారాక నిరీక్షించుచుఁ దపంబుఁ జేయుచుండె
గావున,

మనసేనిఃఆదితాళము (ఈరాజా) వలె.

నే నేతేరెదను, నీ వరిగిన వెనువెంబడిగను|| నేనే|| మా
వర్ణుని మాటదీర్పగ జానకీశు మానకజూడగ|| నేనే|| లింగములు ౯

పుంగవునకు జెలంగ మంగళంబుగనొసంగుము॥ నే నే॥ మోక్షగుండాధ్యక్షు
నకు బ్రత్యక్షమై నిరీక్షింపగ నిక ! నేనే॥

వ. అని చెప్పి వీడ్కొలిపిన, నాంజనేయుండు లింగంబులు గొని
వాయువేగంబునఁ గించిద్గర్వ సమావృతుండయి వచ్చుచుండె. అది
యెఱిగి రాఘవుండు సుగ్రీవునిఁ జూచి,

తో: వాయునుతుడు రాడాయె ముహూర్తము వోయె నటుల
గావునను॥ ఈయెడ దడయక నిసుకలింగమును నెలమిబ్రతిష్ఠించెదను.

వ. అని సర్వవానరులుఁ గనుచుండ మునులసమక్షంబున సైకత
మయలింగంబును బ్రతిష్ఠఁజేసి,

తో: తనకొస్తుభమును దలచి వచ్చెను దపనకోటిభావమున;
మనుకులుండు గని మన మలరగ నమ్మణిని చాల్చె గ్రీవమున॥ రామ॥

వ. ఇట్లు మణిని ధరించి తన్మహిమచేఁ గల్పింపఁబడిన ధేనుధన
వస్త్రాభరణాన్నదానంబులచే సభ్యులఁ దృప్తులం జేసి పంపిన, వారు
స్వాశ్రమంబులకుఁ బోవు నెడ మార్గనుధ్యంబున—

తో: మారుతి యెదురై వారిని గని యెవ్వారివలనబూజితులై
వారలు మీరన నపుడ తెలిపిరా పాఱులు ముదమున మేదిసీసుగులు
నతులై॥ ॥రామ॥

క. రామేశ్వరమ్మవినక రఘు

రాముండు లింగప్రతిష్ఠ రహిఁ జేయుచు మ

మ్మిమాడ్కి సత్కృతులచే

ధీమతి వీడ్కొలుప వచ్చితిమి కపివర్యా!

వ. అనిన విని కోపావిష్టుండయి రాముని యెగుట భూమిపయి
బదద్వయచిహ్నంబులేర్పడ దుమికి యాంజనేయుం డిట్లనుచున్నాఁడు.

కమాచ: రూపకము. (జేటాడకు)వలె.

నన్నెఱుగ వహా! రామ! ॥నన్నె॥ మొన్న లంకకేగి దనుజ
ముఖ్యుల నే సరకుగొనక యెన్నగ సీతావార్త సమున్నతమతి నెఱి

గించిన ||న|| వ్యర్థంబుగఁ గాళి కేగి వచ్చితి లింగము గైకొని సార్థక మే
మయ్య వృథా శ్రమబడితినిరఘునందన|| న|| ఒక్కటిన్నీకెతెచ్చితి,
నొక్కటి నాకొఱకు దెచ్చి; తెక్కడఁబడవైతు జెప్పు మివి మోక్ష
పురాధీశ్వర|| న న్నెఱుగ||

గీ. ఇంత త్వరపడువాడఁవి క్లేల నన్ను
దిప్పితివి కష్టశమదూరదేశమునకుఁ!
జెలగి యీరీతిహాస్యంబుఁ జేయుటకునొ!
దొరల మాటల కెదురు లేదో తలంప!

వ. అని నిష్ఠురంబుగా మాట్లాడిన పవనతనయునకు రవికులభ
వుం డిట్లనియె:

మ త్త కో కి ల .

నీవు పల్కినపల్కులెల్లను నిశ్చయంబగుఁ గావునన్
బావనీ! యిదిమత్ప్రతిష్ఠితభవ్యలింగము; దీని నీ
లావుమై దలఁగించి నీవు చెలంగి తెచ్చిన లింగమున్
ధీవరుల్ మదిలోనమెచ్చఁ బ్రతిష్ఠచేయుము కృష్ణుఱన్.

వ. అని నయంబున వాక్కుచ్చిన సమ్మతించి యమ్మేటి లేచి
పోయి,

తొ: లింగంబును గదలింపగ బోయిన లేశము గదలక
యున్నన్ | లాంగూలము మెల్లగను జుట్టి తనలావున లాగుచు నున్నన్
||రా|| వాలము మూలమువఱకు దునిగి సరివారుగనగ నాలోన | నేల
బోరగిలఁదూలి మూర్ఛితుండై లేవక పడియున్న|| రాను||

వ. వానరులు హాహాకారంబులు చేయుచు మూఁగి నేదదీర్చి
లేపిన, గొంతవడికి లేచి దురభిమానంబు వదలి శ్రీరామభద్రునిఁ బర
బ్రహ్మంబుగా భావించి, సాష్టాంగనమస్కారంబు లనేకంబు లర్పించి
కొనియాడు చున్నాడు:

పూరికశ్యాణి: ఏకతాళము. (జానకీపతి)వలె.

మైథిలీవరా! మన్నింపుదేవర!! మై॥ సాధుజనాధార! సత్యవ
కృపార!! మైథిలి॥ మంచిప్రోడ వంచు వేడలేక భ్రమించినాడ! నం
తోడకను నను గొంచెకా డటంచు వీడ కిక గరుణించిజూడ మించ
జూడఁ దగు॥ మైథిలీ॥ పిన్నగొప్ప లన్న చొప్పడచి నాయున్నత ప్ప
దెన్న జెప్పఁ బోలదు! నిన్నుదప్ప నన్య నెప్పటికి నేనన్న సెప్ప నన్య
నొప్పఁదగు॥ మైథిలీ॥ మోక్షగుండరక్షకుండ; వఖిలాధ్యక్షకుండ; వతి
రుండ వరుదును దీక్షమెండపేక్షయుండ, నిడితి బరీక్షనిండ! లక్షదం
ములు॥ మైథిలీవరా॥

వ. అని యనేకవిధంబులఁ బ్రార్థించిన, నానందించి దయాకలిఁ
హృదయుండై రాముండు—

గీ. 'వినము నీ వేగి తెచ్చిన విశ్వనాథ
లింగమును నిల్పు రామేశ లింగమునకు
నుత్తరంబున' నన్న, నట్లొప్ప నిలుపఁ
గాంచినంతసమంది రాఘవ్రుండు వలికె.

హిందూ కాఫీ: ఆదితాళము. (వందనం చతు) వలె.

చెప్పెదన్ బననాత్మజా! యిప్పటినుండియు జరుగు నిచ్చటి
యేర్పాటులు॥జె॥ ముందు నీలింగమునకు పూజింపక, నాలింగము నిండు
బూజించినపూజలెల్ల నిష్ఫలంబులు॥ చెప్పెదన్॥ నాకు దెచ్చినట్టిలింగ
మీకోవెల యందుండును గాక! కాలాంతరమున గావించుఁ దత్ప్రతిష్ఠ॥
చెప్పెదన్॥ ఛిన్నపుచ్చగుప్తపాదచిహ్నమున నీవిగ్రహ మెన్నటికి
జెడకయుండ నిమ్ము జరులు సూడగ॥ చెప్పెదన్॥

వ. అని యానతిచ్చిన నటులనే తెగినతోడయు గుప్తపాదంబులు
గలిగిన హనుమద్విగ్రహమును నిజాంశచే నిర్మించి హనుమంతుం డందు
నిలిపినఁ గాంచి,

పూరికశ్యాణి: ఏకతాళము. (జానకీపతి)వలె.

మైథిలీవరా! మన్నింపుదేవర!! మై॥ సాధుజనాధార! సత్యవ
కృపార!! మైథిలి॥ మంచిప్రోడ వంచు వేడలేక భ్రమించినాడ! నం
తోడకను నను గొంచెకా డటంచు వీడ కిక గరుణించిజూడ మించ
జూడఁ దగు॥ మైథిలీ॥ పిన్నగొప్ప లన్న చొప్పడచి నాయున్నత ప్ప
దెన్న జెప్పఁ బోలదు! నిన్నుదప్ప నన్య నెప్పటికి నేనన్న సెప్ప నన్య
నొప్పఁదగు॥ మైథిలీ॥ మోక్షగుండరక్షకుండ; వఖిలాధ్యక్షకుండ; వతి
రుండ వరుదును దీక్షమెండపేక్షయుండ, నిడితి బరీక్షనిండ! లక్షదం
ములు॥ మైథిలీవరా॥

వ. అని యనేకవిధంబులఁ బ్రార్థించిన, నానందించి దయాకలిః
హృదయుండై రాముండు—

గీ. 'వినము నీ వేగి తెచ్చిన విశ్వనాథ
లింగమును నిల్పు రామేశ లింగమునకు
నుత్తరంబున' నన్న, నట్లొప్ప నిలుపఁ
గాంచినంతసమంది రాఘవ్రుండు వలికె.

హిందూ కాఫీ: ఆదితాళము. (వందనం చతు) వలె.

చెప్పెదన్ బననాత్మజా! యిప్పటినుండియు జరుగు నిచ్చటి
యేర్పాటులు॥జె॥ ముందు నీలింగమునకు పూజింపక, నాలింగము నిండు
బూజించినపూజలెల్ల నిష్ఫలంబులు॥ చెప్పెదన్॥ నాకు దెచ్చినట్టిలింగ
మీకోవెల యందుండును గాక! కాలాంతరమున గావించుఁ దత్ప్రతిష్ఠ॥
చెప్పెదన్॥ ఛిన్నపుచ్చగుప్తపాదచిహ్నమున నీవిగ్రహ మెన్నటికి
జెడకయుండ నిమ్ము జరులు సూడగ॥ చెప్పెదన్॥

వ. అని యానతిచ్చిన నటులనే తెగినతోడయు గుప్తపాదంబులు
గలిగిన హనుమద్విగ్రహమును నిజాంశచే నిర్మించి హనుమంతుం డందు
నిలిపినఁ గాంచి,

క. లోకభయంకరముగ నిపు

డేకాకృతి లింగ మొకటి యేర్పడె నీనిన్

బోకార్చి శుభము జేయుము

శ్రీకంఠా యనఁగఁ గరుణచే నే నంతన్.

వ. త్రిశూలంబులచే నామహాలింగమును పండ్రెండుభాగములు
గా ఖండించిననవి జ్యోతిర్మయంబులై ఓంకారేశ సోమనాథ త్ర్యంబక
మల్లికార్జున నాగేశ వైద్యనాథ విశ్వనాథ కేదారేశ మహాకాళేశ
భీమేశ ఘుస్మణేశ గంధమాదన- నామంబుల లింగంబులై యొప్పె చుత-

కమాచీ: ఆదితాళము. (ఇటురమ్మా) వలె.

రఘువర్యా! వినుము తెల్పెద ఆర్యాప్రియు డని యంతట
నమ్మనివర్యులు నానిజవాతక దెలిసి || రఘువర్యా || క్రమ్మఱలింగము
గలుగు ననుచు శాపమ్ముచు ద్రిప్పిరి భక్తిచేత || రఘువర్యా || అప్పుడు
మోక్షపురాధిపలింగము నెప్పటివలెనే యేర్పడెనో || రఘువర్యా ||

సీ. గంధమాదన మచు కడపటిలింగంబు

కనకాద్రికీశాన్యమున రహించి

ప్రళయానిలముచేతఁబడి ప్రవాహమువెంట

దక్షిణాంబుధిఁజేరి దరిని నిలిచె;

రామ, నీగూర్చిన రామేశ్వరస్వామి

నీశాన్యమున గల దిదిగొచూడు

మింతపర్యంతంబు నెవ్వ రెఱుంగరు;

దీనియం దలరు; మత్తేజ మింక

గీ. రామలింగేశు నందుగరంబుజేర్చి

యిందువసియించు జనులు రామేశ్వరమునె

పూజసేయుదు రిది మొదల్ పూజ్యునుచు;

బదియరెండవ లింగమై పరఁగు నిదియె.

తా: కలశజనకు వాగ్దత్తముజేసితిఁ గావున, గాశిని విడిచి
యెలమిని వచ్చితి నిందునసించెద నీలింగంబున వెలసి॥ రామ॥

వ. ఈస్థల మునకు వచ్చి మున్నయం బగు నీ తేజో లింగంబు
నర్చించు వాఁడు బ్రహ్మహత్యాది మహాపాప విముక్తుండు కాఁగలడు.
రామా, నీవును నిన్ముహూస్థలమునకు వరంబు లియ్యవలసిన దని
శివుండు దెలిపిన శ్రీరాముం డిట్లనుచున్నాఁడు.

కీర్తన: రూపకము. (మంగళ మగు) వలె.

విను శంకర, విను శంకర, వినరించెద నెంచి! మనుజులు
చయ్యన నిచ్చట మజ్జిన మొనరించి ॥విను॥ సంకల్పము సలిపి యిచటి
సైకతమును గొనియు బొంకంబుగ బుడ్డినిండఁ బూరించుక జనియు॥ వి॥
శ్రీయుత కాశీస్థలమును సేవించి ముముందు నాయిసుకఁ బ్రయాగముంచి
యక్కరండమగు॥విను॥ గంగాంబువు గైకొని యాలింగముకడ జేరి,
యంగంబున సభిషేకము నటుజేసియు వారి॥ విను॥ భారంబును వారి
ధిలోఁ బడవిడిచిన నంత వా రుందురు మోక్షగుండవరవాసునిచేం
॥విను॥

వ. ఇదియునుంగాక.

క. ఆయనువున సంకల్పము

జేయక రామేశ్వరంబుఁ జేరదుగంగా

తాముం బది యొకకతమునఁ

బాయక చేరినను బూర్వభవకృతము మగుట.

వ. ఇది నిశ్చయం బనుచు రామచంద్రుండు వలికె. అచటి కగ
స్త్రియుని యేతెంచి శివరాములకుఁ బ్రణామంబులాచరించి.

తా: కటాక్షమున నీకాశీశుని నేను గంటి రఘురామా! నా
కొఱంత లీనాటికిఁ దీతెను, నాకేశ్వరనుతనామా! ॥ రామ॥

వ. అని పొగడి శ్రీరామ-శంకరులచే ననుభూతుండై యగస్త్యై
శ్వర మనుపేర నొకలింగంబునురామేశ్వరలింగంబునకాగ్నేయదిక్కున

స్థాపించి యందుఁ బురాతనముగ నున్న గంధమాదనలింగంబు చుదర్శించి
సేవించి వారినీడ్కొని యగస్త్యుండు నిజాశ్రమంబున కరిగె; అంత —

క. నలుఁడును రామాజ్ఞను దన

దలమోచియు వార్ధిగట్టఁ దలపడి కపు లి;

చ్చలు దెచ్చెడు కొండలు వి

చ్చలవిడి చే నంది గర్వసక్తుండగుచున్.

వ. కట్టుచున్న వైఖరిజూచి శ్రీరామచంద్రుండు దనమనంబున.

తో. తన కొక్కని కీపని నియమించితి నని గర్వాబుర వీడు!

వనచరావళుల నిర్లక్ష్యముగాఁగని మెలంగుచున్నాఁడు॥ రామ॥

వ. కావున దానినుడుపఁ దగు నని యెంచి,

చ. ఒకశిల నీట నిల్పి, మఱియొక్కటదెచ్చెడు సంతానోన వీ

చిక లటుఁద్రోవఁగాఁ దొలగు జేతికి జిక్కక; యయ్యవస్థచేఁ

గకవికలొంది యానలుఁడు గర్వము సర్వము దక్కి, రాముచెం

తకుఁ జని తత్పదంబులకు దండమువెట్టి వినీతి నిట్లనున్ ;

బిలహరి: రూపకము. (ఏమిసేయు) వలె.

ఏమికారణమో! కామించి కట్టఁ బ్రేమతోఁ గట్టి, స్వామి,
నియమించితి॥ రే॥ శిల లిందు వేయ నలల త్రాకు నటునిటు బోవ
నలవియే కట్టుట॥ కేమి॥ వార్ధి మోసమున వ్యర్థపుచ్చగ నర్థి నెంచెనో!
నిర్ధారణ దోషద॥ దేమి॥ తామసింపకయ శ్రీమోక్షగుండరామ!
యుపాయ మేమైన సెల వొసగు మి॥ దేమికారణమో॥

వ. అని ప్రార్థించిన సంతసించి జానకీపతి యిట్లనియె:

తో. రామనామమును రాతిరాతికిని వ్రాయుచు నతికించినను!
క్షేమంబుగ నవి, చెదరకుండునటు చేయు మనుచు చెప్పుగను॥ రా॥

వ. నలుండు రామధ్యాననిష్ఠాగర్విష్టుండయి తదాజ్ఞాప్రకార
ముండె. అంగద హనుమంత నీల సుషేణ మైంద ద్వివిధ శరభ శతబలి

తార గజగవయ గవాక్ష గంధమాదన దధియుఖ జాంబవంతాదులు
లగ్నల కెక్కినట్లు చెబుచేరి,

ర గ డ .

వారిధి గట్టగను బూనిరి వానరు లందఱును
వింధ్యపర్వతము వేదాచలమును,
గంధమాదనము గరుడాచలమును,
గాంచనశైలము గైలాసంబును
గ్రౌంచాచలమును, రైవతకంబును,
శ్రీగిరివరమును సింహాచలమును,
నాగోవర్ధన మస్తాచలమును,
నరుణపర్వతము నాహిమవంతము,
నురగశైలమును నుదయపర్వతము,
మలయపర్వతము మాల్యవంతమును,
నలరుచున్నద్రోణాద్రి యగజననూ,
హేనుగూటము మహేంద్రశైలమును,
సామజ్జశైలము సహ్యాభూధరము,
మందరశైలము మాల్యశైలమును,
సుందరమగునా శోభన సగమును,
జిత్రకూటమును క్షీరశైలమును,
జిత్రపునీలక్షీతిధరవరమును,
మొదలగు పర్వతముల కేతెంచియు,
వెదకిశిఖరములు వేరెకలించియు,
గొని వచ్చిరి కపికోటులు కొందఱు;
గొని వచ్చిరిమాకులు మఱి కొందఱు;
గొందఱు మూపులఁ గొందఱు శిరములఁ,
గొందఱు భుజములఁ గొందఱు కరముల

నెత్తుక నెగురుచు నెలమిని దెచ్చిరి;
 మొత్తము లగుచును మ్రోయుచు వచ్చిరి
 చేరువ దిరిగియు, జెచ్చెర దెచ్చిరి,
 దూరమునకు జని తొలగక దెచ్చిరి
 వంతులు లేకయు వడిగా దెచ్చిరి;
 గంతులు వైచుచు గ్రక్కున దెచ్చిరి;
 యిటువలె తెచ్చిన యిన్నికొండలును,
 నిటువలె దెచ్చిన యిన్నిమాకులును,
 జేరి నలుండును జేతులనందుక,
 శ్రీరామునినుతఃజేయుచు దడయక,
 బారావారముపైని పసందుగఁ,
 గూరిచి కట్టఁగఁ గూర్చిని బొందుగఁ,
 నాపనితనమ్ము నారసి మెల్లగఁ,
 జూపరు లిదె మెచ్చుచు రంజిల్లఁగ
 వారిధిగట్టగను బూనిరి వానరు లందఱును.

సీ. మొదటిదినంబునఁ బదునాలుగామడ,
 లిరువదియామడ మఱుదినంబు;
 నిరువదియొక్కటి యెసఁగమూడవనాఁడు,
 పిదపదినం బిరువదియురెండు,
 పంచాహ్నమున నిరువదిమూడు, -నిటువలె
 శతయోజనంబులు చాపునందు,
 దశమాంశము వెడల్పుఁ దగియుండ సేతువు
 గట్టె నలుండు లాఘవము మెఱయ;

గీ. నంత రాఘవుఁ డూర్చిఞాకాంత రావ
 ణాను జార్కజ వాయుసుతాంగదాదు
 లనుసరింపుచు రాగహర్షాబ్ధిఁ దేలి
 గట్టుపై సంచరించెడు కాలమందు.

తో: ఉడుత యొకటి చివ్వున నేతెంచి మహాదధిలోపల మునిగి
తడియారకమును బొడియిసుకను దాఁబడిపొర్లాడియు జెలగి॥ రా॥ కట్ట
పయికి జనిగ్రక్కున రాల్చియుఁ గ్రమ్మట నటుల నె సలుప! నట్టెకాంచి
సీతాపతి యారవిపట్టితోడ నది దెలుప॥ రామ॥

క. ఇంత బలనంతులకు నిది

యెంతయు దు స్తరముకార్య మిట్లుండగనీ
జంతువు స్వల్పం బయ్యును
జింతింపగ భక్తిచేతఁ జేయుచు నుండెన్.

వ. అంతియేకాని యీమహాకార్యంబున నిది . చేయుసహాయం
బెంత! దేవరవారియ , దింతభక్తి దీనికిఁ గలుగుట జన్మాంతర సుకృ
తంబుగాదా! శ్రీరామభద్రా! అనంతదయాసముద్రా! యని కొని
యాడిన రాముఁ డెరి, సుగ్రీవా! దాని నిందుఁ గొని ర మ్మచుఁడు,

గీ. భానునందనుఁ డరుదెంచి దానిఁదెచ్చి
రామసన్నిధినుంప హర్షమున నతఁడు
మూఁడువేళుల దానివీపునను నిమిరె;
రమ్యముగను త్రిలేఖ లేర్పడియె సంత.

వ. చందన మందార పనసామ్లాదిదివ్యతరుళోభితం బగు నొక్క
వనమధ్యంబుప విడిపించు నట్లాజయిచ్చి పిమ్మట శ్రీరాముండు—

క. మునివేషమ్మల సమర

మ్మసకరుగుట యొప్పుదని సమాగ్రుఁడు, మణిహా
రనికర మంబరములు నిడ
ఘనముగ నవి చాల్చివెడలె గదనంబునకున్.

కాంభోజి: రూపకము. (భూమిపాలనము) వలె.

దండు వెడలె లంకపయి కోదండరాముడు సానుజుడయి॥దండు॥
నిండిబిడ్డది రెండువెల్వల దండికపులు దండములై తనుగొల్వగ

॥దండు॥ భటులచటులార్భటులకు దిక్తము లదరగ దశవదనుని పుట
భేదనమున ననేక కుటిలభయోత్కటవిపరీతములు గలుగ॥ దండు॥
శరణు మోక్షగుండనిలయ శరణురాఘవా! జయజయయని సురకిన్నర
వరు లంబర చరులై సునుభరితంబుగ వర్షింప॥ దండు॥

వ. ఇట్లు సేతువుమీఁదుగా నడిచి మనుకులుండు సువేలా
దిక్కిఁ జేరి సైన్యంబుల నక్కడ విడియించె.

తో: అంతట గపుల మహారావములు దిగంతంబులు భేదించెన్;
బంతితలలదొర బాగుగ విని తన మంత్రులతో యోజించెన్॥ రామ॥
కట్టా! రాముడు గపికోటులతో ముట్టడించె మనపురము! | నెట్టుల
జేయుద మిక ననుచుండగ నింతలోన వేగిరము॥ రామ॥

వ. రావణునితల్లి కైకసి తనతండ్రియగు మాల్యవంతునితోఁ
గూడి రావణుని కొలువుకూటంబునకు వచ్చి వానిచే సత్కరింపబడి
యుచితానంబునఁ గూర్చుండి యిటు లనుచున్నది.

జంఝూటి: త్రిశబ్దాతి.

నామాట మీఱవద్దు | నాపట్టియనుచు బుద్ధు లీమాడ్కి
దెలుపగాను నిదె వచ్చియున్నాను మాను! నీమేలు గోరెదను
॥నామాట॥ రామునిదేవిఁ దెచ్చి కామించి చెఱిలోనుంచి, సామాన్య
లనుచు నెంచి. సాధింపగను దలచినావు నెమ్మదియోజించి॥ నామాట॥
రాముడు మోక్షగుండ శ్రీమాధవుడు గాడా! భూమిజ కమలగాదా!
యేమియు నెఱుక లేదా! వాదా! భామను విడరాదా!॥ నామాట॥

క. నీదాడికోర్వఁ జాలక

యాదేవత లాశ్రయింప, నభయకరం బా

శ్రీదయితుఁ డొసఁగి, నరుఁడై

మేదిని జన్మించె నిన్ను మృతినొందింపక.

వ. జగదీశుని యానతిచే దేవతాంశంబులఁ గప్పిసైన్యంబులు
గలిగెగాక ఇంత బలపరాక్రమంబులు గల కోతుల నెన్నఁడయినఁ
గంటివా! కుమారా!

తో: మనుజు డనుచు నీమది నిర్లక్ష్యముగను భావింపకు
వినుము! నినుగెల్చిన వాలినిజంపిన శూరునిగా నెవఁగనుఁగొనుము॥ రా॥

వ. ఆమేటి సామర్థ్యంబునకన్న నీమగఁటిమే యెక్కుడయిన
నామనుజుని భామినినిఁ దెచ్చుటకు నెదిరించి పోగూడదా! యేను
ఁజించి తెచ్చుట భయపడికాదా! పుత్రా)! దేవతాజైత్రా! రాక్షసకుల
పవిత్రా!

తో: ఏటికి జెడియెద విక నయినను నామాటను ద్రోయకు
నేడు! తాటకహారునకుఁ దరుణి నొసంగుము దమరినుబ్రోచునుజూడు.

వ. ఆదయానిధి శరణాగతులఁ గాపాడు బిరుదుగలనాడు కాన
నీయం దసూయనొందక జేరఁదీయు. అతని సేవకన్న శుభావహము
లొండు లేవు: పొమ్మనుడు, సర్వ యతం డిట్లనియె:

కమాచ: రూపకము.

మాటాడకుమూ నాతో॥ మాటా॥ హాటక చేలుడు రాముం
డయ్యెను సేవింపు మనుచు మాటికి బోధించెను నీమాత్రమునే
నెఱుఁగ నేమొ॥ మాటా॥ హేయం బగు నీతనువున నాయన
నర్చింపజాల; బాయకయని జేసి యొడలువాసి పరమునందు గొలుతు
॥మాట॥ ధారుణిగో మోక్షగుండ శ్రీరాముని నీపిన్నకుమారునితో
జేరి కొలిచి మని యుండుము చిరకాలము॥ మాటాడ॥

వ. దిగ్విజయుండనయి బహుకాలం బిహలోకసౌఖ్యంబు లకు
భవించితి. ఒకరికి వెఱచి శరణుజొచ్చియెఱుఁగఁ దురంబున నతని బారిగొన
లేకున్న నాశరీరంబు దొఱఁగి పరంబు గాంచెన. స్థిరంబుగ ధరాత
లంబు విభీషణునిచేత నేలింపుము. తల్లీ! మఱల నాతో తెలుపకు.

తో: అనవుడు; విధికృత మనుభవింపు మని చన్త్రైకశితన
యిచ్చు, మనుమని గని యమ్మాల్యవంతు డిట్లని బోధింపగ జొచ్చెన్.
రా॥ సామాన్యనిగా రాముని గని తద్భామిని జేరబట్టితివి! నేనుముగల
రజసీచరకులమును సరుచేయ బూనితివి॥ రామ॥

క. నారామణుడే రాముండగు;

ఐరిమణియె సీతయగు; ధరిత్రినివారల్

కారణజన్ములు; నిర్జర

వైరులందుముటయ వారి వ్రతముకుమారా!

కీర్తన: సీతతాళము.

నిర్నిమిత్తవైర మేల సీకురావణా! నిర్నిమిత్తములు జాల దోచె
రావణా! ॥ నిర్ని॥ సామజాళిసత్వములు సమసె రావణా! హోమధూమ
ములుగ్రుంగె నేమొ రావణా! ॥నిర్ని॥ గుంపులైవరళ్ళుగవిసి కూసె
రావణా! సొంపుపెంపు లడగె రాక్షసులకు రావణా! ॥నిర్నిమి॥ నేడిమి
నెత్తురులు గురిసె వేగరావణా! జూడ నుల్కలెల్లరాలఁ జొచ్చెరావణా
॥నిర్ని॥ మోక్షగుండశౌరిమీద ముట్టిరావణా! రాక్షసులు జెడుదురు
దిరంబురావణా ॥నిర్ని॥

గీ. 'సీత నర్పించి రాముని సేవజేసి

లంకఁబాలింపు మెల్లకాలంబుఁ జెలఁగి, '

యనిన నమ్మాల్యవంతున కాగ్రహించి

పటుభయంకర మూర్తియై పలికెనిట్లు:

కీర్తన: ఆదితాళము.

మోతామహు డని నిన్ను మర్యాదగ జూచుచుండ నీతిమాలి
కాటలాడేవు॥ ఓమ్మాల్యవంత॥ భీతి దెల్పి బెదరించేవు! హీనమానవుని
సేవకేను పోవుదునె కులస్థానపౌరుషముల నెంచవు॥ ఓమ్మాల్యవంత॥
కానిపోని వెల్ల నెంచేవు! నన్ను జంప మోక్షగుండనాథుఁ డవతరించి

శరణన్న నెటులఁ జంపకుండును॥ ఓమాల్యవంత॥ ఉన్న కర్మ మెటుల
మానును॥

న. కాఁబోవునది కాక మానదు. క్షణభంగురదేహమును శాశ్వ
తముగా నమ్మి కానిపోనిపనులకు నే నేల చొత్తు! పలు పలుకులుడుగు
తాతా! దానవకుల ప్రదాతా! అనుచుండ.

క. దానవపతి యానతిచే

భానుజుకడ కేగి శుకుండు పరువడి మగుడన్

దా నరుగుదెంచి మొక్కిరిగద

శాసనుతో నిటుల; బలికె నతిమోదమునన్.

తో: విను రావణ నేఁ జనిన విభీషణుఁ డనువుగ దెలుపుటచేత
నను జంపగ నానరులు జతనపడ మనుకులుండు దనుచేత॥ రామ॥
దూతను జంపినదోష ముందు న న్నాతటి విడిపింపఁగను భీతిలేక నే
నేతెంచితి గడు నీతితోడ నిను గనను॥ రామ॥

వ. అనంతసత్వసంపన్నులగు కపిసైన్యంబులచే వారిధి గట్టించి
దాని మీఁదగా వచ్చి సువేలాద్రిమీద రాముండు సేనాపరివృతుండై
యున్నవాఁ డనిన, నాశ్చర్యపడి రావణుండు—

క. శుకుండును సచివ్రలు గొలువగ

నొకప్రాసాదాగ్ర మెక్కి యురువడిఁ గని యో!

శుక! నీవెఱుగుదువు గదా!

ప్రకటంబుగఁ దెలుపుశత్రుబలములవరుసన్.

రావణ-శుకసంవాదము : కీర్తన.

॥రా॥ మేల్తేనచూపుల మిఱుమిట్లుగొలుపు నానీలాంగు దేవరుశుకా!

॥శు॥ ఆలలితాంగుడే యసురేంద్ర! రామభూపాలు డగును దేవరా!

॥రా॥ పొందుగా నాతని ముందర నిలిచిన ముగు రెవ్వరోయి శుకా!

॥శు॥ విందుగ విను రవినందన లక్ష్మణ విభీషణులు దేవరా!

॥రా॥ మోక్షగుండేశుని మొనలను పేర్కొని మునమున జూపు శుకా!

॥శు॥ అక్షయమైనట్టి యవి యెన్నదరమె బ్రహ్మాదులకును దేవరా!

వ. అయిన నే నెఱిగినమట్టుకుఁ బ్రధానకపుల వివరించెద
రావణా!

గీ. లక్ష మర్కటు లెపుడుఁ జెలంగి గొలువ

ఘనపుళిందానదీతీరమున నసించి

యుండుమేటిబలుండు నీలుం డతంజె

సవిత్వసుతుదళవాయి నిజరవిరోధి.

తో. వేయికోట్లకపివీరులు గొలువగ వేగవంతు డనువాడు!
పాయకయద్ధము చేయయత్నపరుడై యున్నాఁ డదే చూడు ॥రా॥

క. గురుతరవింధ్య సుదర్శన

గిరులకు నాఘండు ఘనుఁడు గీ శేషసఖుం

డురురణకౌతుకవిపులో

గ్రరణసమారంభుడతఁడు రంభుఁడు గనుమా!॥

హిం. కాఫి: ఆదితాళము. (రాను నంపిన) వలె.

వాఁడే కను మంగడుడు । వాలిసందను డల్లవాడే॥ నీడు వాలి
కన్న మొనగాడు! పనివాడు గద॥ వాఁడే॥ ఏకాదశశతపద్మప్రాకట
మర్కటు లతిభీకరముగను గొల్వఁ దోక గదలించుచున్న॥ వాడే॥
తానొక్కడేమోక్షగుండధాముకార్యము దీర్చువానివలె నుత్సాహము
బూనియుప్పొంగుచున్న॥ వాడే॥

చ. ఘనముగఁ జందసాద్రికిని గాంతుఁ డనం దగి వేయికోట్లపై
నెనుబదిలక్షస ఖ్యగల యెల్లకపుల్ దను నాశ్రయింపఁగాఁ

దనరి, ఖరారియానతిని దా దఁగ గట్టను నిన్న సేతువున్:

కనుగొను మాతఁడే నలు! డ ఖండబలుండు! సురారి శేఖరా!

తో. నలువదిలక్షల నాల్గువేల వ సరులు గొల్వఁగాఁ దెలపు ।
బలమును జూపుచు బరగెను శరభుం డలవాడే పదికింపు॥ రామ॥

క. కుముదుని శాత్రునమానస

కుముదుని దశకోటి ప్లవగ గురుసరససరః

కుముదుని రాఘవకార్య

ప్రమదుని సంకోచనాద్రి పతినిం గనుమా!

తోః కోరి యెపుడు బడికోట్లమర్కటలు గొలుచుచుండగా
నెగడు! । పారియాత్రగిరిభర్త యగును నాపనసుని గను మల్లతఁడు॥రా॥

గీ. కోటిభల్లుకనర్మలుఁ గొలుచుచుండ

దమ్ముఁ డగుధూమ్రిఁ డత్యంత ధైర్యశాలి

తనకుఁ దోడ్పడ మనదిక్కు గనుచునుండు

జాంబవంతుని జూడు రాక్షసవరేణ్య!

క. డెబ్బది డెబ్బది లక్షల

నిబ్బరపుంగపులుగొలువ నేర్పరులై తా

ముబ్బెడు కోధనగవయుల

నబ్బ కనుఁగొంటు! రాక్షసాధిప వారిన్!

వ. వాటియు నింద్రజాల గజ గంధమాదన గవాక్ష శతబలి
మైంద ద్వివిద సుషేణ దధిముఖ సుముఖ విముఖులు లోనుగాఁగ పీండ్రు
లనంతబలసమన్వితులగు మర్కటబలంబు లసంఖ్యాకంబుగాఁ గొలువ
యుద్ధసన్నద్ధులయి కాలు ద్రవ్వచున్నారు. చూడుము నిశాచరేంద్ర!

కేదారః అదితాశము. (కోరియుం) పఠె.

చూడు!మాతనిన్ । దనుజేశా! చూడుమాతనిన్ । నాడు లంక
జొచ్చినాడు సగరము గాల్చినాడు! యోడక దిరిగినాడు! చనినాడు
మొనగాడుగద నేడు॥ చూడు॥ మేరుభూధరసమధీరున్ మారుతవర
కుమారున్ సారపిశంగాకారున్ రణశూరున్ మణిహారున్ గపివీరున్
॥జూడు॥ మోక్షగుండ పురాధ్యక్షున్ దీక్షతో గొలుచుదక్షున్
యక్షగజహర్యక్షున్ బృథువక్షున్ రిపుశిక్షున్ ఫలభక్షున్॥ జూడు॥

సీ. వేయకొ ట్లొకసంఖ్య వెలయఁగనవిలక్ష
 కొట్లు మహాసంఖ్య కొమరుమిగుల
 నవిలక్షయగుబృంద; మవిలక్షయగు పద్మ
 మవిమహాపద్మాఖ్య యగును లక్ష
 యవి లక్షయగు ఖర్వ; మవిలక్షయగు మహా
 ఖర్వ; మవియు లక్ష కడుసముద్ర
 మవిలక్షయయిన మహాసముద్రం బగు
 నవిలక్షయగు మహాదాఖ్యయవియు

గీ. నూలులక్షలు గలవు భానుజనిమూఖ్య
 సేనకడమవి చెప్పఁగాఁ జేతగాదు;
 ఇట్టిసేనలఁ గూడుచు నినకులుండు
 లంకపయి దండు వెడలె నిశ్చంకతోడ.
 వ. ఇంకొక విధంబు వినుము.

సీ. పదివేలకొట్ల ప్లవంగము లొకగంతు;
 గంతులు సాహస్రగణనము గమి;
 యాగమికొటి కొట్లగు నొకమొత్తంబు;
 శతకొట్ల మొత్తంబు జగతి వీడు;
 వెలయ లక్షక్షోణి వీడులైనను సాదు;
 సాదుద్వి సప్తాకసంఖ్య మూక;
 శతకొటిమూకలు సంగడినాఁజెల్లు;
 నవియును నూగుకొట్లగును దట్ట;

గీ. దట్ట లొకయాలు గూడినఁ దగును వెల్వ
 నిండివెల్వలు డెబ్బదిరెండు గొల్వ
 రామచంద్రుండు నీతోడ రణ మొనర్ప
 నరుగుదెంచి సువేల్పాది యందు విడిసె.

తా. కావున నాతనిఁ గదిసి పోర శక్యముగా దో యసు
లేదా)! నానచసమ్మారు నమ్మితి వేని ఘనంబుగ మనెను జితేంద్రా)!
॥ రా॥

క. జగములకుఁ దల్లిదండ్రుల
నెఁగఁ దగువారిపయి నలుగ న్యాయం బగునా!
జగతీశుఁడ న'సగియుఁ
దగ రాముని శేరముఁ బొగుము దయ మన్నించుకా.

జంగమాటిః అటతాళము.

తా. భంగురదేహమాను నమ్మబోకు! మనమున నింక నేనుటి
యుండబోకు॥ తా॥ మలమూత్రములకొరవ, మలినయుతంబు, మజ్జాసి
తోణితమాంసపుంగంబు॥ తా॥ మఱి యిట్టిదేహభిమాన మేమిటికి!
మఱిది మూలదేహుఁడన మురిసె విప్పుటికి॥ తా॥ ధర మోక్షగుండేశు
దరిలోఁ తేసియుఁ బరమహంసం బిచ్చి భయము దీర్చును॥ తా॥

వ. లాని కురిచారుడను బోధించినఁ గుపితస్వాంతుండయి చుట
జాలఁ జూచుచు,

తా. కురిచారుడైన, చారుడ పని నినుఁ గోరి నేను పంపగను।
వారికి శాస్త్రవ పక్షమూసి యూగములు బలికద నగును॥ రామ॥
ని న్నిప్పుడు మన్నింపగఁ బడగ నేమిమదిని దలచియును । గ్రన్నన నీ
పూర్వస్థి దోయును గాన విడిచిపెని నేను॥ రామ॥

వ. ఇది పా మ్మనుడు నెలండు చనియె. పూర్వంబున శుకుండను
నుర్వీనునుడు గీర్వాణులు వృద్ధి మగుటకుఁ బూర్వగీర్వాణుల గర్వంబు
నశించుటకు నెఁగిల్పించి పెక్కు- గ్రతువులు చేయుచున్నంత—

తా. పచ్చగాక్షుడు వజ్రదంష్ట్రుడనువాడుమోసగింపగను।
విచ్చలపడిగా పిహుటయిదు నెల నేచియుండు ముదమానను॥ రామ॥

వ. కుంభసంభవుండు సనుదించి యన్నం బడిగి స్నానంబున
శరిగిన గాక్షుండు దగమృని రూపంబున వచ్చి,

మ త్రకోకిల- 'మేఁకమాంసము బెట్టు నాకును మేదినీసుర' యన్న, నాఁ
గాక నా శుకభార్యరూపము గ్రక్క-నన్ ధరియించియున్
బాక మొప్పుగఁ జేసి యమ్ముని వచ్చినంతనె పెట్టె దా
జోఁకతో నరమాంస మన్నముసూపశాకపదార్థముల్.

వ. భుజించి శుకునిపైఁ గనలి యయోగ్యం బగు నరమాంసంబు
నాకుఁ బెట్టించితివి! నీవు రాక్షసుండవు కమ్మని శపించిన, నతండు
నేను నిరపరాధి నని వేఁడె. దివ్యదృష్టిచేత నది రాక్షసకృత్యం బని
తెలిసి,

సురటః ఆదితాశము.

నరే సరే నిను శపించితిని నిరపరాధి వనుకోక, మదిలోఁ
బరం బెఱుగ లేక॥ మదీయావాక్యము వృథాపోదు; నెన్నుదిన్ దెలిసి
కొమ్మ! ఇదితప్ప దంచు ననుకొమ్మ॥

సురారిరూపము ధరించి దశకంధరున్ గొలుచుచుండు; మిఁక
ముందరన్ మేలు గూడు । ధరన్ మోక్షగుండరాఘవుని సోదరాన్ని
తంబుగను గాంచిన హరించు శాపమును॥

ఉ. వానరసేనఁ గూడిరఘువర్యుఁడు తమ్మునితోడ లంకపై
దా నరుదెంచినప్పు సముదారత వారినిఁ జూచి వచ్చి యా
దానవ భర్తకున్ దెలిపి తల్పవిచారము బోధచేసినన్
మానెడు శాపమంచుఁ గరుణన్ గలశోద్భవుఁ డానలిచ్చినన్.

వ. ఆప్రకార మాచరించి శుకుండు శాపవిముక్తుడై చనియో
బార్వతీ! యంత రావణుం డెప్పటిచోటఁ గొలుపు దీరియుండె. అక్కడ
రాముండు లంక చతుర్ద్వారంబులఁ గపులు ముట్టడించునట్లు చేసి యుద్ధ
మునకు ముందొక్క బుద్ధిమంతుని సంధికిం బంపినబా గని యెంచి నీతి
కుశలుండగు నంగదుని గని యందఱు విన నిట్లనియె:

క. అంగద, రయమున రావణు

చెంగటికిం బోయి భీతిచెందక నీవు

పొంగుచును గొన్నికొన్ని ప్ర
సంగంబులు జేసి రమ్మ సత్వరయుక్తి.

హిం. కాఫీ: అటతాళము.

ఇనకులుం డగు రాము డిదె దం డెత్తినా డను మంగదా! నిను
సుతామాత్యాళితోడను దునుచు గల డచు మంగదా! || ఇనకు||

ధాతచేఁ గొన్నట్టిసరములు దప్పె నను మోయంగదా! సీత
నిచ్చియు శరణుజొచ్చిన జెఱుపురాదను మంగదా! || ఇనకు||

పోరి తఱుమగ దేవమానులు గా రటం చను మంగదా! గార
మిచి విభీషణునకుఁ-గట్టె లం కను మంగదా! || ఇనకు||

మోక్షగుండపురీశుతోఁ ప్రతికక్ష వ ద్దనుమంగదా! దీక్షతోఁ
గార్యాంతమున జింతింప వ ద్దను మంగదా! || ఇనకు||

అంగదుని రాయబారము.

వ. ఇట్లు తెల్పిన నంగదుఁ డత్యానందభరితుండయి శ్రీరామునకు
నమస్కరించి సుగ్రీవాదుల యనుచుతంబు వడసి పర్వతాకారుండై
లంకఁ బ్రవేశించి పురశృంగారంబు దిలకించుచుఁ బోయిపోయి రావ
ణుని గొలువుకూటంబుఁ జేరినఁ గాంచి.

క. ఎవ్వరివాడవు వానర?

యెవ్వరు పంపంగ వచ్చి తిప్పుదునీ? విం

దెవ్వరితోఁ బనియున్నది?

యెవ్వరు నీతల్లిదండ్రులెఱిగింపుడు తగ్గ.

వ. అనిన, నంత డిట్లనియె:

కళ్యాణి: రూపము.

వినర రావణా! రఘువీరుఁ డంపినట్టి భటుడను నే|| వినర|| నినుఁ
జలంబుమీఱ వాలమున నను గట్టి వార్ధులందు ఘనత ముంచినట్టి వాలి
కిని సుతుండ నొదు; | నంగదుడను|| వినర|| గట్టిగా నినున్ జయించి

నట్టికార్త వీర్యజంపినట్టి పరశురాము గెల్చినట్టి మేటిశూరు డగు
రఘుపతి॥ వినర॥ మోక్షగుండ దేవునాజ్ఞ దీక్షనీతో మాటలాడ రాక్ష
సుండ వచ్చినాడ రాజసంబుతోడ దెలుపుదు నిక ॥వినర॥

వ. అని పలికిన విని రావణుడు దురాగ్రహుండై యిట్లనియె:

చ. మును పొక కోరిక వచ్చి తనముచ్చట లెల్లను జూపి తానున
మ్మనుకులదూత నందు హనుమంతుడ నందు వచించి మేముదం
డన మొనరింప సిగ్గుపడి నాటికి బోయెను; నేడు నీవు రా
మునకును దూతనందు ఘనమున్ దలపోయుచు వచ్చితో బభీ!

క. ఆకోరికి శుభమే! గద!

నీకథ లేవియొ వచింపు నేర్పుగ నిచటన్

మేకొని దూతలఁ జంపఁగ

రాకునికిన్ బ్రేలెదరు పరాకున మీరల్.

వ. అనిన నవ్వి యంగదుం డిట్లనియె:

తో: రావణునకు నోడి రయమున వచ్చితి వీ వని కపు
లందఱును! నావనచరు నపహాస్యము జేయఁగ నతఁడు చనియెడంద
రను॥ రా॥ వానిని నన్నుచు భానువంశజుని సేనలలో నినజుండు! హీన
బలుల మని యెంచి యిట్టిపను లైనఁ జేయుడనుచుండు॥

వ. కాబట్టి వచ్చుచున్నాము. తక్కిన విషయము నీ కేల!
వచ్చిన ముచ్చట యుచ్చరించెదఁ జెచ్చెర వినరా! రావణా!

తోడి: ఆదితాళము.

ఓరి రావణ! చూడమురా! ప్రియమున నాలింపర॥ యోరి॥
లోకంబులకును దల్లి జనకసుత నీకు దల్లిగా దటర దురాత్మక! ప్రాకట
ముగ నీకులము జెఱచుటకు చేకొని వచ్చియు జెఱఁబెట్టితివట ॥రోరి॥
నీదు పుత్రమిత్రాది బలంబులు నీల్గకముందే యెఱుకగలిగి యమ్మేది
నిసుతనిడి మోక్షగుండపతి సాదపద్మముల ప్రాపున జేరుము!॥ ఓరి॥

తో. బలవద్వైరము బాగుగాదు చలపాదితనంబును మాను।
అలవిభీషణునివలెనే రాముని నాశ్రయింపు మే తాను॥ రామ॥ విను
నాబుద్ధిని; వినకుండిన నీవు మనుట యబద్ధము ధరను। అనుఁగు
జెలులఁ జుట్టాలఁ జూచికొను ఋణము బాయుముందరను॥

వ. శ్రీ)రాముని కోపాగ్నికి నెదురులేదు. నిర్భయంబున నుండకు
రా దౌర్భాగ్యా! కార్యంతమునఁ జింతించి ప్రయోజనము లేదు. అని
నుడివిన, నంగదానిపయి నలిగి రావణుం డిట్లనియె:

కీర్తన: అటతాళము. (కలియుగ) పతె.

త్రిజగద్భయంకరు డని, తెలియ వేమిర నన్ను॥ త్రిజగ॥
నిజముగ నిర్భయముగ నిలిచి మాట్లాడెదవు॥ త్రిజగ॥
కైలాస మగలించితి! దిక్పాలకుల జయించితి!
పాలించితి బహుకాల మెను రేమి లేక॥ త్రిజగ॥
వేధోదత్తవరమున సాధించితి లోకములు!
బాధించితి మునుల; సరాధము లెంతటి నారు॥ త్రిజగ॥
జెను నీతండ్రిపగ యైన దలంపక నీవు
వానిఁ గూడినావు! నిను నే నటుల జేయుచు నె!॥ త్రిజగ॥
అంగదా, నాముందర బొంగి మోక్షగుండరఘు
పుంగవుని భట్టవలెఁ బొగడెదవు సిగ్గుచాళి॥ త్రిజగ॥

క. పగవాఁడు దండువెడలిన

జగడమునకు దీడుకొనుట చదురగు; నిటులన్
జగతీశులెల్ల నవ్వఁగ
మగఁటిమిచెడ సంధిసేత మగతనమగు నే.

తో: నగుబాటనియెన్నక నాతమ్ముఁడు నాకునలిగి యటు
బోయి! బెగడున రాముని శరణుజొచ్చె నీతగవుచాటుఁ బోవోయి!॥ రా॥

అంగద- రావణసంవాదము.

సురటః అటతాళము.

అం- రామప్రతాపము రాక్షస యిసుమంత నీమది దెలియ వే మది ||

రా- రాముసామర్థ్యము నాముందు వర్ణింపరాకుము పలుక బోకుము||

అం- వేడుకతో చిన్న నాఁడె తాటకఁ జంపినాడురా! వినున బోడురా ||

రా- అడుదానిని జంపినట్టిశూరత్వము బాడకు యిచట నేడకు ||

అం- నీ వెత్తలేనట్టి నిటలాక్షువిలుద్రుంచె నేర్పుగ కడునోర్పుగ||

రా- ఆవిల్లు మోపెట్టు టదియెంత! ప్రాతది యశానుగా విరిగిపోవుగా||

అం- పరశురాముని బాహుబల మడగించిన బంటురా! యేల కంటురా ||

రా- ధరణీసురుని ద్రుంచుదర్పము జెప్పుకు ! తాళురా యికఁ జాలురా||

అం- మోక్షగుండేశుఁడే ముదమున నిను జంపఁ బుట్టెను బడగొట్టును!!

రా- ఈక్షితి నెటులైన మోక్షము దప్పదిం కేటికి దెలుప మాటికి||

క. బలవంతుడైన వారికిఁ

గలిగిన నీయంతవాఁడు కడునీచముగా

బలహీను లయిన నరులను

గొలువఁగ ఫల మేదిరోరి కులనాపకుఁడా!

తో: వైరి దప్ప నెవ్వారు దొరలు భువి లేరా! కొలువొనరింప|

నేరవు రాముని నేడు విడిచి యిక రారా నను సేవింప ||రామ||

వచ్చిన నీకును వానరరాజ్యం బిచ్చెద వారినిఁ గెలిచి; ఇచ్చగ సుఖ

మ్ముగ నిరువుర ముందము; ఎఱిగించితి దయఁదలఁచి|| రామ||

వ. అనిన, సంగదుండు—

కీర్తనః అటతాళము, (రామకృ) వలె.

చాలుర చాలుర చాలుర రావణ! మేలుగ నీ యనుకూలము

నాకిక ||జా|| కాలము దీతెను గావున నీ విటు ప్రేమెమ పిన్నవి, పె

నుకొనక; ||జాలుర|| తల్లియుఁ దండ్రుయు దాతయు దైవము నెల్లరు

శ్రీరఘువల్లభుడే యగు॥ జా॥ మోక్షగుండేశునిచే తుణమందున
రాక్షస చెడెదవురా ముమ్మాటికి! ॥జాలుర॥

వ. అనిన రావణుడు కోపోద్దీప్తమానసుండఁడు రాక్షసులం
గని యీపరపక్షపాతి నీతుణంబున బట్టి కట్టుండని యాన తిచ్చినవారు
జెలరేగి మూఁగిన దనలావు గనఁబఱుచుటకయి యంగదుండు జిక్కి-
పిమ్మట—

తో: ఆకాశంబున కప్పుడె యెగసియు నటు నిటు విద
లింపగను, వేఁగూలిరి పదివేలరాక్షసులు విగతాసువులై ధరను॥ రా॥

గీ. రావణుని కొల్వొచ్చవిక వేరఁచునఁగూలఁ

దన్న నది శిథిలంబయి ధరణిఁగూలె;

నలిగి దశకంఠుఁ డంపగా నసురవరులు

నరి మురికొ వాని ముట్టి మట్టాడఁ దొడఁగ.

వ. వారి నందఱిని గ్రమఁబుగ జముమందిరమునకుఁ జేర్చి
వేగంబున రామచంద్రునిఁ జీరి నచుస్కరించి యిట్లనియె:

జేహాగ్ రాగము: ఆదితాళము.

రఘువంశ శేఖరా! రణరంగభీకరా! యథుదూర! శ్రీకరా! యమి
తకృపాకగా!॥ ర॥ మీయాజ్ఞనెఱవేర్చిఁ బోయితి; నాతడు వేయేల
సంధి కీయకొనన నెను॥ర॥ చావఁగఁదెంపుగావించి సొంపు జేవయు జెడడు;
చెప్పినవినడు॥ ర॥ శ్రీమోక్షగుండధామ కోదండరామాయతండు రాజికి
రాడు॥ రామ॥

వ. అంత సువేలవిషుదలలందు యుద్ధసన్నాహంబు చుఱుకుగ
సాగుచుండె. అక్కడ రాక్షసభటులు రావణుని జూచి,

ఉ. దేవ ! పరాకు! వానరుండు తేకువ దానవసేనఁ దూఁటె తాఁ

బోవఁగ మిన్నకుండితివి; పొమ్మని మాకు ననుజ్ఞ యిచ్చినన్

లావు జవంబు మీఱఁ గపులన్ మరువాశ్వులఁ గూల్చి వత్తుమో

రావణ! పంపు మంచ వివరంబుగఁ బల్కిన నాతఁ డంతటన్—

వ. తనవైభవంబు రామునకు, గనఁబఱుపఁదలఁచి దివ్యవస్త్రాభరణంబులు ధరించి సమ స్తపరిచారకు లుపచరింప రాక్షస గణపరివృతుండైచని యుత్తరగోపురంబందుఁ గొలుపుదీరినఁ గాంచి విభీషణుని వల్లన రావణుఁగా నెఱిఁగి రాముండు వాని గర్వం బడంచువాఁడై.

తో: అనుజునిచే విల్లంది దానియం దర్థచంద్రబాణమ్ము । ఘనముగ దొడిగియు గడఁగి విడువ నది చని కిరీటదశకమ్ము॥ రా॥ ఊతిఁగూల్చియు బొదిఁ జేర, రావణుండు, సిగ్గుబొంది కడుసోలి యతివేగంబున నాత్మభవనమున కప్పుడె చనె ధృతిదూలి॥ రామ॥

వ. ఇట్టింటికే బోయి రావణుండు మరలఁ గొలుపుదీరి రాక్షసులంగని రాముని బలంబులు నాల్గుద్వారంబులఁ గవిసి పురంబుఁ బ్రవేశించుచున్నవి కాఁబట్టి, యీక్షణంబున—

పూరికళ్యాణి : ఏకతాళము - (అమితోగ)నలె.

అనురేంద్రులారా ! యాజకి మీఠ లతీ శౌర్యమొప్పు నరుగు డింపారఁ జేర॥ నను॥ అరులను ముట్టి, యురికినబట్టి, ధరఁ బడగొట్టి, నుఱుముడు మట్టి మట్టి॥ యను॥ పగవారిమూఁక భయమేమిలేక దగ వచ్చెఁగాక తఱుమనొ గాక వీక॥యను॥ ధర మోక్షగుండ వరునికోదండ హరుని రాకుండ నాగుడు తెండ పొండ॥ యను॥

వ. అని పురిగొలిపిన నవక్రపరాక్రమంబులు మీఱ వీరావేశంబునఁ గ్రూరరాక్షసులు లెక్కకు మిక్కుటంబుగా సమరసన్నాహ కుతూహలులయి భేరిభాంకారరవంబులు, గరులఘ్రింకారంబులు, ధనుస్తాంకారంబులు దిగంతంబులు ప్రతిధ్వను వీయఁ గదలి భుజాస్థానంబులు చేయుచు,

—♦ యుద్ధా రం భ ము. ♦—

తో: నాలుగువాకిండ్లను మూఁగిన యానగచరసేనల దగిలి, చాలుగ యుద్ధము, సలుపగ బూనిరి సమరశూరులై మిగిలి॥ రా॥

వ. మేఘనాథుఁడంగడుని, బ్రజంఘుఁడు సంపాతిని, అతికాయుండు వినతరంభులను, మహాకోదనుఁడు సుపేణుని, మకరాక్షుండు జాంబవంతుని, విద్యుజ్జహ్వండు శతబలిని, విక్రమధనుండు గజుని, గుంభండు ధూమ్రుని, దేవాంతకుండు గవాక్షుని, సారణుండు ఋషభుని, ద్రిశిరుండు శరభుని, నరాంతకుండు పశుని, అకంపనుండు గుముదాని, ధూమాక్షుండు గేసరిని, మహాపార్శ్వండు గంధమాదనుని, కంపనుండు నలుని, జంబుమాలి హనుమంతుని, మిత్రఘ్నుఁడు విభీషణుని, ప్రహస్తుండు సుగ్రీవుని, నజముష్టి మైత్రుని, అశనిప్రభుండు ద్వివిదుని, నికుంభుండు నీలుని, విరూపాక్షుండు లక్ష్మణుని, సుప్తఘ్న-రశ్మికేతువులు, నగ్ని-కోపాగ్ని కేతువులు నలుగురు శ్రీరాముని, మఱియు సనేక వానరయోధులతోఁ ననేక దానవదళంబులు దలపడి ప్రథమ యుద్ధంబున శరనర్థంబులు గురిపించుచు, దరుఁజై లపాపాణాదులు వైచి కొనుచు, ముష్టియుద్ధంబులకుఁ జొచ్చుచు, ముసల ముద్గర ప్రాస పరశు భిండివాల తోమరంబులచే నడిచి కొనుచు సగటున యుద్ధంబునకుఁ దగుల్పడిరి. పోరు ఘోరం బయ్యె ! నప్పుడు—

తో. రాముని భటుల పగాక్రమమున కల రావణసైన్యము లాఁగి । యేమాత్రము సహియింపగజాలక భూమిని గూలిరిలోఁగి॥ రా॥ కొందఱుదగ్గరి; కొందఱు జచ్చిరి; కొందఱు భయపడి చనిరి; కొందఱు సందల గొందుల దూఱిరి; కొందఱు త్రెమరలే మనిరి॥ రా॥

వ. తన బలంబులు నశించి పరబలంబులకు జయము గలుగుటఁ గాంచి యింద్రజిత్తు యుద్ధంబు మాని సనసశాల కరిగి హోమంబుజేసి యజ్ఞశ్వగునివలన దివ్యరథ-రథ్యంబులును దివ్యాస్త్రకవచ-కిరీటాదులును గ్రహించి యుద్ధమునకు వెడలె. ఇక్కడ రాక్షసకాంతలు—

జంఘూటి : త్రిశబాతి.

ఇఁక నేమిచేయుదమమ్మ ! యి దేమికాలమమ్మ ! యీ పోరు మానరైరి ! యిలమీఁద మనవారి బ్రతుకు లేమో నిజములేదు !

ఎవరు దెలిపిన నెంతమాత్ర మెఱుగ నొల్లడే ! యెంతమూఖుడే ! ఇ||
చలపాదిదశకంఠుడు గెలువగ దలచినాడు ! అలమోక్షగుండవిభుని బల
విక్రమముగొనఁడు ! అకటా ! కులనాశకుడు వీడు నిలుపరైరిగా ! జల
జమిత్రుఁ డస్తమించిన గాని మానరు || ఇ||

వ. ఇట్లు చింతించునంతలో నస్తమించి చీకట్లు గ్రమ్మిన నింద్ర
జిత్తు మేఘంబుల చాటున నిలిచి మాయాయుద్ధంబుఁ జేయుచునొరుల
కగపడకుండనున్న నతనిఁ గనుఁగొని యుద్ధంబుజేయ వానరులు సమ
ర్థులు గారైరి.

గీ. వానరుల నెల్లఁ బటుబౌణవర్షమునను
ముంచి నాగపాశముల బంధించె నపుడు
రామలక్ష్మణులను బగాక్రమము మెఱయ
నింద్రజిత్తు మహాగ్రహం బినుమడింప.

వ. శరీరంబు ధరించినపుడు హరిహరాదులకయినఁ బురాకృతం
బనుభవింపకపోవునా ! ముందు బలిని బంధించిన కారణంబునరాముండు
నాగపాశబద్ధుండయ్యె. అంత నింద్రజిత్తు తన విజయంబుఁ దండ్రీ కెఱిం
గించిన సంతసించి రావణుండు ద్రిజటను బిలిపించి,

కీర్తనః త్రిశతాతి-(వనమును) వలె.

సమరము జూపు రమణీ ! కమలాక్షీ ! సీతకు నేఁడు ||సమర||
కృమముగఁ గప్పులు రాక్షసాసీకము జేయు ||సమరము|| ఒడబడదాయె
దరుణి గడువేడ్క నాతోడఁ గూడ ! నొడబడ ! వడినాగపాశబద్ధుడై
శ్రీరాముఁడున్న ||సమ|| ధర మోక్షగుండవిభుడు దనుజుల గెల్వలేడు!
ధరనో విరిబోణి యాసవిడు ముచు బోధింపుము ||సమరము||

వ. అంతట,

గీ. త్రిజట లొనగు రాక్షసస్త్రీలు సీత
నొక్క పుష్పక మెక్కించి యుక్కు మెఱసి

సంగరస్థలిఁ జేర్చి ప్లవంగవిభుల
రామలక్ష్మణులను జూప రమణి గాంచె.
వ. కాంచి జానకీదేవి ఇట్లు వగ నుచున్నది.

ముఖారి: ఆదితాళము.

నీకు బ్రహ్మ యిటుల వ్రాసెనేమో ! శోకము నిలుపఁజాలను
రాఘవ ! ||నీకు|| ప్రాకటశల్పము - పాప మని యుండుదు ! నీకుబంధక
మాయెను ! రాఘవ ! ||నీకు బ్ర|| వెలయుగ గాఢకవిద్య యేమాయె !
దైత్యులకు బోబడవలసెను ! రాఘవ ! ||నీకు|| దనుజులఁ బొరిగొని
నను జెఱబాపెద ననియుంటి నది తప్పెను ! రాఘవ ! ||నీకు|| అంశ
యెవరు మోక్షగుండనాయక ! నే నకటా దురదృష్ట్యురాలను !
రాఘవ ||నీకు బ్రహ్మ||

వ. అని బహుభంగుల విలపించు నీతను గాంచి త్రోజట
యిట్లనియె :

చ. భయపడ నేల నీపలికిఁ బ్రాణభయం బినుమంత లేదు; ని
శ్చయముగ రాక్షసాధములఁ జంపగఁ బుట్టిసమేటి యెవ్వ రెం
తయు, జెనకంగఁ బాల్వడరు ! దానవమాయలుమాపి నిన్నునీ
ప్రియుఁ డనురక్తిఁ గొంగిట భరించెడి; సైపుము తల్లి ! మేలగున్.

వ. ప్రాణంబులు వాసిన వసచరు లింత చింతదక్కియుందురా!
కర్మసంగిత మిట్లుండి కొంచేము చిక్కువడిరి ! కాని వెఱవవలదు. అని
నీత నశోకననమందుఁ జేర్చె. నిక్కడ రాముండు గొంతవఱకు గన్నులు
దెఱచి పాశబద్ధుఁ డయియున్న తమ్ముని విగతజీవునిగా నెంచి.

అసావేరి: ఆటతాళము.

కొమ్మను సాధించుకొన వచ్చె సుగ్రీవ ! తమ్ముని గోల్పోవల
సెఁగా ! నే నిచట సమ్మతి నాసేవ సలుపుచు జనునెంచె ! సౌమిత్ర
గుణ మెన్నఁజాలా యీవేళ||కొమ్మను|| తల్లి సుమిత్ర నాతసయుడేడని

యడుగ నల్లన నాడు కేవలంను ! నెలంగంను ! నల్లమోక్షగుండవల్లభు
నాజను పల్లమనుచుఁ గోయువాగు ధర లేదు॥కొమ్మను॥

తో: లక్షణయుతు డగు లక్షణునిబొసి యరక్షణ ముండగ
జాల !! నీక్షణమ్మనా దమ్మనెవరినె ఇహము పోలంగమి మేల॥రా॥

వ. అనంతరము రామమును మిమ్ము బోధించుఁ గాన, నాగద
యతంబుగా నీప్ర కిష్కంధకుఁ జరుము సుగ్రీవ ! యనునంతలో—

తో: వనచరయూధము నగన విభీషణుఁ డచు లోపమ్మున గాంచి
అని మొన మార్కొని వెనుకనుఁ దగ్గుకొనును వేధైర్యమునకుఁ బడిచి॥రా॥

వ. ఇది యుద్ధకాలంబుగాని శోకకాలంబుగాదు. ఇహుప జయం
బులు దైవాధీనంబులు లెండు లెండు ! మేమునాశించు నెడి యుద్ధం
బునకు వచ్చియున్నాము. అనపుడె, పోలిపుత్రులము. —

తో: జేను మిత్ర! నీ వన్నమాట సత్యమ్ము రామలక్ష్మణుల ।
బూని యేమటక బోవుడను; నే జని పోలియొతును రాక్షసుల ॥రా॥

వ. రాక్షసక్షయంబునీసి యాక్షమాపుత్రుని ఈక్షణంబునఁదెచ్చి
రామునకు ఇచ్చెద. అటుగాదీని ప్రాణంబులు దానపుల కరఁజేసి లక్ష్మ
ణుని వెంటఁ బోయెద ననుమొడి, ను మేలుండెను. —

క. వెలవకుడు నాగపాశము

నురలంగ ద్రోణాట్రయంబు నున్నపి మందల !

గరువలిసుతు సంపుడు వే

గిరమున నవి దెచ్చు మనకుఁ గీడు దొలగదు॥

వ. అను మండ నింతలో విషంబినిధరించి నా రాయణధ్యానంబు
జేయుచు నారదమౌని వచ్చె. ఎటులనిన—

హంసధ్వని: ఆటతాళము.

కోదండధృతకరమ్ భద్రహమ్ ॥కో॥ వేదవేద్యము విరాధహమ్
శ్రీకో॥ వాగీశహృత్పంకజనదనమ్ వరశ శౌరికి సన్నిభమృదావదనమ్

యోగిపాలనమ్ భోగిశాయినమ్ నాగపోషణమ్ నతజనావనమ్॥ కో॥
 ధారాధరశ్యామలగాత్రమ్ నారాయణకవివినుత చరిత్రమ్ సారస
 నేత్రమ్ సజ్జనమిత్రమ్ ధరాస్తోత్రమ్ నితిసుతజైత్రమ్॥ కోదండ॥ పక్షింద్ర
 గమనమ్ సురపాలమ్ । మోక్షగుండసత్పురవర ఫేలమ్ అక్షరశీలమ్
 ఆశితజాలమ్ అనుపమఫాలమ్ అబ్జాలోలమ్॥ కోదండ॥

ద్వీపదః అని యిట్లు చనుదెంచి యానారదుండు

మనుకులపతికి సమస్కృతిఁ జేసి,

దేవరవారికి దెలియనిదేది!

రావణు జంపు కారణమున ధరణి

నరుండవై పుట్టిన నారాయణుడవు

కర మర్థి నజ్ఞానికరణి బలైదవు!

లోకులచిక్కులలోఁ జిక్కుబాపు

నీకు జిక్కులు గల్గునే యేటిమాట!

అదె చూడ నీయవయవములయందు

పదానాల్గు భువనముల్ ప్రబలియున్నయవి!

సర్వంబునీవే నిశ్చయ మగునుమ్ము!

పూర్వపువాహనంబును స్మరింపు

వైనతేయుండు దాను వచ్చినంతటనే

యీనాగపాశం బు తెల్లను నదలు

నటుచేయు మనిచతురాస్య సందనుండు

పటుమతి దీవించి పాతెరు దివికిఁ

బిమ్మట రాముండు వెనుకటిరూపు

నెమ్మదిదలపోసి నిక్క- మూహించి, —

తో: గరుడుని దలచిన తుణమాత్రములో నరుదెంచియు వారి
 లను । స్థిరముగ బంధించిన యురగంబులఁ దఱిమి దాఁతెమేరలను॥రా

క. అంతట వానరు లెల్లను

సంతసమున మేను మఱచి చారులవలనన్

వింతగవిని దశకంఠుఁడు

పంతంబున ధూమ్రానయనుఁ పంపెఁ గలనికిన్.

వ. రాక్షసభటులు లక్ష్మోపలక్షులు గొలువ ధూమ్రాక్షుఁడు
తత్తఁ గంబున రావణానుజ్ఞచే యుద్ధాబునకు వెడలి.

ధూమ్రాక్షయుద్ధము.

తా. పటపటార్భటులది క్తటములు బెటిలి పడగ నరదంబుఁ
దటుకునఁ బఱపుచు బటహభేరితమ్మట నృదంగరావంబు! రా॥

వ. చెవులు బీటలువాఱ మ్రోయుచుండ రణభూమికిఁ జేరి
వానరులఁబొదివి,

కీర్తనః ఆదితాళము. (మాతావ) వలె.

మానవుల గూడి మీరు మమ్ము గెలువ వచ్చినారు! కానిలే
చూతము రం డిక॥ ఓకోతులారా!॥ మానుగ నాపైకి లెం డికఁ,
గొండలు నడవులు దిరిగి పండ్లుకాయలను దిని యుండినట్టి సనులుగా వివి.
ఓకోతులారా॥ గుండెపగులు యుద్ధభూమిది॥ మోక్ష గుండదేవుడైన
ముట్టడింపఁగలడె మమ్ము! రాక్షసు లనుచు దెలియరో! ఓకోతు
లారా! యీక్షితిగూలుట గానరో.

వ. అని పలికి శరపరంపరలు పఱపినఁ, దరుచరులు సరకు
గొనక దరుగిరులచే వానిని విరిగింపుచు వీరు వారుఁ బోషించుడిరి.
అంత హనుమంతుండు ధూమ్రాక్షుని గదిసి శంకరధనుస్థాంకార
మొనర్చినఁ, బంకజాస్త్రకులుని కింకరులగు మావంకకు నిశ్చాకుఁడ వయి
వచ్చి పెంకెతనంపు అంకెలేల? బింకంబు మాని లంకకుఁ జేరుము.
వంకరటింకరమాటలాడిన నీతల పెంకులుపెంకులు చేయుచునురా
కుంక! యశారోర! నీ కింతమంకా! అనియొక్క మొత్తు మొత్తినఁ
దత్తరంబు నొందక—

తో: గదచే మోసిన జెదరకమారుతి కరమున నొకగిరి బూని
గదిసి వైవ రాక్షసునిచు స్తకము ప్రిదిలి కూలె ధరపైని॥ రా॥

వ. అంతకుముందే వానిభటులు వానరులచేతఁ జచ్చిరి.
హత శేషులవల్లన నీవార్త విని రావణుఁ డకంపచుని బంపివ,
అకంపనయుద్ధము.

తో: విలయకాలుఁడో! యిత డని వానరవీరులు గనుచుండ
గను! బలముల గూడుక పరతెంచె నకంపనుడు రణముచేయగను॥ రా॥
వచ్చిననాతని భటవర్గములు చచ్చి పడగ వానరులు । చెచ్చెర
మోచుక వచ్చియు వైచిరి హెచ్చుగ దరువులు గిరులు॥ రా॥

క. ఉప్పరవీధికి నెగియుచు

నప్పు డకంపనునిపయికి హనుమంతుఁడు దాఁ

గుప్పించి దానికి పొడిగా

గుప్పున రధరథ్యములచు గూలిచి పలికెన్.

వ. నిలింపులగుంపులు గుంపులుగాఁ దఱిమినట్టితెంపుఁ జూపింప
అంపులుచేయుచు నచ్చితివి. సీసాంపు నదలించి నిన్నుఁ జూపి దక్షిణంపు
సామి కొంపఁ జేరఁ బంపనా! నీకుంప దెంపనా! యోరి యకంపనా!
యని యొక్కకొండతో మోసిన, గుండె పగిలి యతండు కూలె. ఆ
సంగతి యెఱింగి దశముఖుఁడు—

మహాకాయుని యుద్ధము.

క. తనతనయు మహాకాయుని

నని కేగు మటంచుఁ పంప, నాతఁడురోషా

ననుఁ డగుచు భటులు మంత్రులుఁ

దనవెంబడిఁ గొలిచి రా నుదగ్రత వెడలెన్.

వ. ఇట్లు వెడలి మహాకాయుని మంత్రులగు రుధిరాశన వజ్ర
నాభ కాలదంష్ట్ర కాలకల్ప పాపక శతమాయు ధూమ్ర దుర్గరులను

వారు గ్రమంబున బృథు పనస మేఘపుష్ప గవాక్ష ఋషభ గజ
క్రోధన శతబలి తారులఁ బొదివి,—

తో: శరవర్షంబులు గురిపించుచు భీకరముగ సమరము జేయఁ
నరిమురి నవి లక్ష్యము జేయక తరుచరులు గిరులు గొని వేయియ॥రా॥

వ. రాక్షస మంత్రులు భీరంబులు సెడి యిలఁ గూలిరి. తక్కిన
భటులు వానరసేనల నెదిరించి హతులయిరి. అది గని మహాకాయుని
తమ్ముడు మహానాథుఁ డట్టహాసంబుఁ జేసిన, వానిదెబ్బలకు వానరులు
భీతిల్లిరి, అప్పుడు సంగదుం డెదిరించి,

కమాచ: రూపకము. (వేటాడడు.)వలె.

వడి జూపకుమా నీదు వడి॥ వడిజూపకు మల్లదెమి వారలగతి
జూచుచుండి మిడుతలు బావకునిమీద నడచినగతి నరుదెంచితి॥ వడి॥
శిక్షింపగనూ మీచేగా దికను; మోక్షగుండదేవు కృపావీక్షణమున
సంతత రణదక్షుల మగుదుము; బోరగ రాక్షస, నీ వెంతర! నీ॥ వడి॥

వ. అని పలికి భీకరమగు నొకమా)కు చేకొని యొక్క దెబ్బ
దీసినం గేకవేసి యతండు కూలె. అంత మహాకాయుండు దమ్ముని
చావుఁ గని టోషానల జాజ్వల్యమాన మానసుండయి కపిసేనపయి
రథమును బఱపె.

పంచచామరము.

అరణ్య భూమాలందుఁ గాయ లాకు లారగించుచుకా
జరించువానరుల్ నరుల్ బ్రశస్తవీరు లట్ల దీ
వరంబుగా రణంబుఁ జేయ వచ్చినారు మేలునా
శరాభికోర్చి యుండు డంతె చాలు మెత్తు మిమ్ములకా.

వ. అనినఁ వానరులు—

ఉత్సాహ.

మిట్టిపడ్డ సోదరుండు మృత్యువాతఁ జిక్కఁడే!
వట్టిపొట్ట క్రొవ్వనూట వాఁగ వీరధర్మమా!

గట్టివాడ వయిన నిలువు కదన రంగమందు నిక
మట్టిసేతు మొక్కసారి మర్మముగ గలంచుచున్.

వ. అనిన వాడు మహాగ్రహ సమగ్ర విగ్రహుండయి పెక్క
మ్ములు ప్రయోగించె. కొంచెముసే పోర్చియు సైరింపలేని వానరుల
నిలువరించి యంగదుం డొక్కగుడ్డు గుద్ది,—

కీర్తన: ఆదితాళము - (నీ వను) వలె.

నిను మడియించెద నిలువుము! ఘనముగ నావడిఁ గనుము
కనుము॥ నిను॥ దనుజుడ మీతండ్రినిమాజనకుడు మును వార్ధులలో
ముంచెను గదరా॥ నిను॥ అటువలె నావాలాగ్రంబున నిన్నిటు బంధిం
చెద నిలపయి మోది॥ నిను॥ మోక్షగుండపతి ముఖ్యభటుల మాని ।
లక్ష్మీంపక యేలర చెడిపోవ॥ నిను॥

వ. అనిన దానవుం డాగ్రహించి గదతోబొడిచిన గదాయుద్ధం
బునఁ గొంతవడిఁదమలాఘవంబులు సూపి యాతటఁ బోక మల్ల
యుద్ధంబునకుఁ జొచ్చి పెనంగుచు దానవుం డెన్నిమాయలు సేసినను
లోబడక వాలినందనుండు—

తో: కడుబెట్టుదముగఁ బిడికిటఁ బెడతల నడిచినమాత్రమె
యపుడుదడయక దల బద్దలుగా బగిలినఁ బడియెను నారక్కసుండు॥రా॥

వ. అనంతరము వానరులు జయజయశబ్దంబుల నంగదు నగ్గించి
రామునిఁ జేరి నమస్కరించిరి. రాముండు గౌగిలించుకొని దీవించె. అంత
హతశేషులవల్ల విని కొడుకుల మరణమునకు రావణుండు గొంత
చింతించి ధైర్యంబుబూనియేగినపిదపఁ బ్రహస్తుని బిలిపించి యిట్లనియె;

కీర్తన: ఆదితాళము.

రామునిసేనల రణమున నెదిరించి రారైరి మనవారలు! యేమి
యోజించెద! నికమీద యుద్ధమున కేతెంచె దేశూరులు॥ కలన నీవును
నేనుఘట కర్ణుడును దక్క నిలిచేవా రెవరూ సఖా! నెలకొని తమ్ముడు

నిద్ర లేవడాయో! నీవు నే నున్నామిక॥ దీక్షతో నీ వేగుడెంచెదవో!
నే నేతెతునో! తెలుపు మిక మోక్షగుండేశుని మొనలతో బోసీక
శిక్షించి వత్తామిదె.!

—♦ ప్రహస్తునియుద్ధము.

వ. అనిన నతం డిట్లనియె:

శా. నే నేతెంచి విరోధియూధముల భంజింతున్ విచారింపఁగా;
దైన్ నే నొకనీతిఁ దెల్పెదను నీ వాలింపు మే లాత! మీ
చో నాజానకి నిచ్చి తేని గరుణించున్ రాముఁ డ! ట్లోప్పదే
నా, నాతం డది కాశుపౌ స్మృతఁ బ్రయాణంబై బ్రహస్తుండొగి.

వ. ప్రచుడవేగుబున వేదండ తురంగ తండంబులతోఁ గదలి
కోదండంబునఁ గాండంబు లఖండంబుగాఁ దాల్చి సముద్దండ దండధరుం
డునుంబోలె భండనమండలంబుఁ జొచ్చి కపిదండుల బెండువడఁజేయు
చుండ నీదండిచుగం డెవ్వం డని కోదండరాముం డడుగ విభీషణు
డిట్లనియె:

తో. రావణమూతులుఁ డీవచ్చెడివాడు! రామ! ప్రహస్తు
డితడే! వావిరి దద్భటవర్గమునకు దళవాయి యగును నీఘనుఁడే॥రా॥

వ. అని తెలుపుచుండ నతండు వానర సేనలను మార్కొని తన
మంత్రులు భటులు మృతనొందుటఁ గాంచి యలిగి యందఱపైని
గ్రహంబున బాణంబులు పఱపి పేర్చియాడ్చుచు,

ప ర చ చా మ ర ము .

ఆహా! రణంబులందు శాత్రవాళి దాకి పోరుచో
సహింహలేని పిన్నవారిఁ జంపి పెంపుఁ జూపుచున్
అహంకరించియున్నవార లట్లుగాదు శూరుఁడౌ
ప్రహస్తుఁ డీతఁ డడ్డగించి పాతిపోక నిల్వడి.

వ. అనిన సత్యాగ్రహంబున నీలుం డెదిరించి యిట్లనియె:

పంచచామరము.

అరేప్రహస్త! నిన్ను నీవె యాత్మ మెచ్చుకొంచు భీ
కరంబుగాఁ గరంబు నీప్రగల్భ జాల మాపు! నీ
తరంబుగాదు! రమ్మ నీప్రతాపమెల్ల నొంచి సు
స్థిరంబుగా యమాంతికంబుఁ జేర్తు నోర్తు నేఁ డిటన్.

వ. అనవుడు వాఁడు వాఁడిగల బాణంబులు బ్రయోగించె. వానిఁ
ఁ బరకొని.

తో: నీయిడు రక్కసునెత్తిన బడ నొక శైల మెత్తి వేయగను।
కే.చు ధరపయి గూతలు సేయుచు మేలని సురలెన్నగను॥ రామ॥ అది
రావణుడదృశ్యపడి తనమదిచో వగచి యు దెలిసి। కదనమునకు నేఁ
మానవుల మద మడగించెదఁ గదిసి॥ రామ॥

న. అని సర్వాభరణభూషితుండయి ప్రయాణం బగుచుండ
నోదరి కొలువుకూటంబునకు వచ్చిభర్తకు నమస్కరించియిట్లనియె

జంఘూటి: త్రిశజాతి. (ఎవ్వఁడుకాని) వలె.

నీ కింతవంత మేల నోకాంత! రఘునరుఁ జాల ఓకాంతు
కోవేల; యేకాంతమున మేల జానకీకాంత జెరబట్టుట! ఇటుల నా
కులు ద్రెళ్ళి రక్కటా! భూమిపై నికు నిల్వ జాలగా ॥నీకింత॥
టించి చనినవారు నొకరైన దిరిగి రారు! ఇక బోయి బ్రతుకువార
దెవ్వరును, లేరు! చెప్పటకు భయపడుకుండుము! మనసు విక
నొందింపబోకుము; తిన్నగా యోజించి చూడుము॥ నీకింత॥ ధర
క్షుగుండవిభుడు నరు డెన్నటికి గాఁడు; పరమాత్ము డనుచు జూడు?
కెజు నిడి వేడు నీవు శరణన్న రక్షించును. జెడినతరువాత బాగానె
నును! ఇప్పుడే శోక మార్పుము॥ నీకింత॥

వ. అని బహుభంగులఁ బ్రార్థించిన వినక కోపించిరావణుండు.

గీ. కోతులను గూడి వచ్చిన రోతనగుని

గొలువఁగాఁబొమ్మ పొమ్మని పలుకు పెంత

పలుచదన నుగు! నా నేర్పు దెలిసియు నిటు

పరుల నాముందు గణించి పలికె దహహ !

చ. సురలనుగెల్చినట్టి రణశూరుని నన్ బెదరింప నేల ! నా

నరుల విభీషణున్ దరణినందను మర్కటులన్ జయించెదన్

వెనువకు! గెల్వ లేనియెడ వీరరణాబుసఁ బోరి చచ్చి యా

పరమపదంబుఁ జూఁఁగొని భవ్యయశంబు గడింతు భామిని!

వ. అనిన, నతని నిశ్చయం బెఱిగి విధిశృతం బని యెంచి, అంతః

పురమున కేగుచుఁ దోడిసఖులతో నిట్లనుచున్నది.

హిం. తోడి: అంతాశము.

ఏ మని పలుకుదు! నెవ్వరి వేడుదు! కామిని! చెడిపోవుకాలము
వచ్చెను॥ నే॥ సామజగామిని, సైపఁజాల తొలిబాముల నోచిన నోము
ఫలంబున॥ కేను॥ తగ మోక్షగుండధామునితోడఁ బగ బూనినాడు
బ్రతుకగ నొసటే!

వ. అంత రావణుండు యద్ధసన్నద్ధుండయి,-

రావణప్రథమయుద్ధము.

క. పదితలలఁ గిరీటంబులు

మోదలగ శస్త్రాస్త్రసమితి పొందుగఁ దనయి

ర్వదికరములందుఁ దాలిచి

యందయార్క ప్రభల వెలుగు నొకరగ మెక్కెన్.

వ. ఇటుల నెక్కి చతురంగబలసమన్వితుండయి చనునప్పుడు,

తో: కరిబృంహితములు గురగ ఘోషములు నరదంబుల రావ
ములు । మురజపటహాభీకర కాహళరవములు సద్భటురావములు॥ రా॥
కలిసి దిగంతంబులు భేదించి యుఁ గమలభవాండము వగిలి । చెలగ
రణస్థలిఁ జేరి రావణుండు నిలిచెను ధైర్యము మిగిలి॥ రా॥

వ. అతని విభవంబుఁ గని యార్చర్యంబున నితఁడెవ్వఁ డని యడిగిన విభీషణుండు రామున కిట్లనియె:

హిం-కాఫీ: రూపకతాళము. (ఇంతిరో విన) వలె.

రావణుఁ డతఁడే! రాఘవ! మాయన్నయయిన॥ రావ॥ దేవతలను బాధించుచు దిగ్విజయము గావించిన॥ రావ॥ పాతకుఁ డతఁడు; నీతి యింతయెఱుఁగలేడు; భ్యాతిగ మి మ్మేమరించి సీతనుచేఱబెట్టి నట్టి॥ రావ॥ ఈక్షితి వీని శిక్షించిన వెరుకను గాని మోక్షగుండవాస లోకములకు మేలుగలుగదయ్య॥ రావ॥

వ. అని తెలుపుచుండునంతలో రావణుండు వానరసైన్యంబుల పయిఁ దీక్షణబాణంబులు నెడపక వ్రేసి చిందరనందర చేయుచుండ, సుగ్రీవుండు రోషించి,

క. ఒకకొండయెత్తివెచినఁ

బ్రకటితముగ దాని నడుచు బాణంబులచేఁ

శకలములుచేసి మఱి వే

తొకశరమున నినజు మూర్ఛ నొందఁగ నేసెన్.

వ. అది గని హనుమంతుండు రోషతామ్రాక్షుండయి రథంబు పయికి లంఘించి,

పంచచామరము.

ధరాకుమారిఁ జూచి కూరదానవాళిఁ ద్రుంచినీ

పురంబుగాల్చి నిన్నుఁ జంపఁ బూని నాఁడుమానితిన్

శిరంబులెల్లడుల్ల నేడు చేతు బ్రహ్మాదత్తమా

వరంబులెల్ల నీదినంబె వాఁగుపాలు గావలెన్.

వ. అని బెదరించి పటుతరముష్టిచే వక్షంబున నొక్కపెట్టునఁ బొడిచిన రథంబుపయి మూర్ఛిల్లి వెంటనే తెప్పిరిల్లి చుఱచుఱఁ జూచుచు,

తో: కడువడి మెచ్చితి గదరా బలనంతుడ వని దశముఖు
డడవఁ బెడిదంబగు తన పిడికిటిపోటునఁ బడియెను మూర్ఛిలి దిగువ॥ రా॥

వ. హనుమంతుండు మూర్ఛఁగొని రావణుఁడు నీలునిమీఁ
దికి రథంబుఁ బో నిచ్చి,

పంచచామరము.

తటాన నన్ను దాకిపోర నర్పకార్హిత నమ
ర్కటాధమా! తరంబుగాదు రమ్మ పాతినోకనీ
పటుత్వమెల్ల గాంచి రామభద్రుఁజేరఁ బోయి ది
క్తటంబు లార్వ నేడు మత్ప్రతాపఁ మెల్ల జూపెదన్.
వ. అనిన,

తో: నీలుడు కోపాన్వితుడయి యొకఁడునైలశ్చర్యమును
వేయఁ బోలఁగ నాదశ ముఖుఁడు నడుచు నే పొలియఁజేసిపయిఁడాయ.

వ. పెల్లార్చి నీలుండు రావణరథంబుపయి కిగిరి మకుటంబులు
జెదరున ట్లాచి ఛత్రచామరంబులు చూర్ణంబుఁజేసి హారంబులు దెగదీసి
రథంబు విఱుఁగునట్లు గదిలించి, యనేక విధంబుల భంగపఱసఁగోపించి,

తో: అనలబాణమున నాతనివైచిన నదితగిలిన మాత్రమున !
మునుకొని నీలుఁడు మూర్ఛిల్లుటఁ గని కనలి లక్ష్మణుఁడు కలన॥ రా॥

లక్ష్మణ-రావణ సంవాదము పాట: రూపకము.

ల॥ నన్ను గెలిచి పోవరా! దానవకులాధమా! పన్నుగ నాబాహు
బలము బరగఁజూడుమా॥ నన్ను॥

రావ॥ పిన్నవాఁడ వెదురలేవు బీర మేలరా! అన్న మఱుఁగు
జేరుము నీ కంతె చాలుర॥ పిన్నవాఁడ॥

ల॥ పాడిగలుగు బాణములు వచ్చి నిలుపుమా! మోడిపోక
నిబ్బరముగ నుండ శక్యమా॥ నన్ను గెలిచి॥

రావ॥ నేడు మోక్షగుండవిభుఁడు చూడ వాసెదన్ మోడిచేసి
బాణవహ్ని ముంచి వేసెదన్ ॥పిన్నవాఁడ॥ ॥

వ. అనినఁ, గోపోద్దీప్తితుండయి లక్ష్మణుండు నిలువరింప నశక్యం
బులగు బాణంబులు రావణుపయి వైచిన, నతడు వెఱఁగంది బ్రహ్మాద
త్తం బయిన యొక్క-బాణం బెక్కు వెట్టి.

తో: ఉరము దాకునటు గురిగా వైచిన నరిగి తగుల లక్ష్మ
ణుఁడు! సారిగి తేచి బిరబిర రావణు విలు నటికి భయదమై నెగడు||రా||
మూడన్ములు దశముఖుని వక్షమున గాడ నేయ మూర్ఛిల్లి ।
వాఁడు దెలిసి తీవ్రంబగు శక్తిని వైచెలక్ష్మణుని మళ్ళి ||రా||

గీ. శక్తిదాకి మూర్ఛ సౌమిత్రి మునిఁగిన
నెత్తబూని దనుజఁ డెత్తలేక
యద్భుతంబు నొంది యట నున్నహనుమంతుఁ
డంతమూర్ఛ దెలిసి యాగ్రహించి.

తో: వచ్చి రావణుని వక్షము పగులగ వడిగాఁ గుద్దుటవల్ల
జెచ్చెఱ నటుమూర్ఛిల్లి పడియె సుర లచ్చెరు వందిరి మెల్ల|| రా||

వ. అంజనేయుండు రామభక్తుండు గాన జలుకనగా లక్ష్మణు
నెత్తుకొని పోయి రామునిముందటఁ బెట్టె రామునితేజః ప్రభావము
నకుఁ బరాజితమై శక్తి దొలంగె. లక్ష్మణుఁడు మూర్ఛదేతె మఱియు;

క. రావణుఁడు మూర్ఛదెలిసియు
వేవేగమె కపులపైకి వెడలఁగ, వారల్
చేవచెడి యురకఁ గని నీ
తావిభుఁ డనలించి శలికె దశముఖుతోడన్.

రామ- రావణుల ప్రథమయుద్ధము.

రామ- కీర్తనః ఆదితాళము. (భీకరగతి.) వరె.

ఓరోరి రారా కోరికదీర దీరుగ నినుబోర నేరుపుమీఱగ నే
టికి సనుకూరె, బోరున ముట్టి ధీరతబట్టి సారెకు గొట్టి చంపుడు జలప
ట్టి యో॥ భండననిపుణ కోదండాదిదీక్ష పండితుండను, మోక్షగుండ

విభుండను, దండిగ నీతలల్ ఖండింతు; నసుకుల దండింతు; గండలు
జెండింతు; రణభూమి నిండింతు రక్తము॥ ఓరొడి॥

వ. అనుచున్న సమయంబున హనుమంతుండు గరంబులు ముక్కు
భించి,

తో: రాఘవ! దనుజుడు రథము నెక్కియు రణ మొనరింపను
రాగి లాఘవమున గాల్పడ నుండుట పోలదు న న్నెక్కుము వేగ॥రా॥

వ. అనిన హనుమంతునిపై నెక్కి రామ-రావణులు గోపాటో
పంబునఁ బరస్పరభాణప్రయోగంబులఁ దమ నేర్పులు గనఁబఱచు
చున్నంత,

తో: ఒక్క-భాణమున రక్క-సువిల్లు బుటుక్కున విఱువగ
నతడు ॥ దక్క-క మఱియొకధనువున శరసంధానము జేసియునపుడు॥రా॥
తటుకున ననిలజు నిటలము దాకగ దద్దయు వైచిన గాంచి । చటు
లొగ్రహమున జానకీశు డొకశరమును నడి సందించి॥ రా॥

వ. రావణు కొదండంబు ఖండించి రథంబు నుగ్గుసేసి రథస్థం
బులఁ జంపి సారధిని గూర్చి,

తో. అనువుజూచి శరమను సందింపగ నతనిమకుటములు
విఱిగి । తునిఁగి కిరీట స్థగితమణులు ధరఁదొరగిన నాతఁడు గలఁగి॥రా॥

వ. అప్పుడు రామచంద్రుం డనుచున్నాఁడు:

క. రావణ, నీ విక నింటికిఁ

బోవుము! వానరులతోడఁ బోరి బడలియు

న్నావటు గావునఁ, జంపక

వే విడిచితి నన్న, నతఁడు విన్నదనమునన్.

వ. పాదచారియై వానరులు నవ్వుచుండఁ దలలు వంచుకొని
గరుడునిచే విడువఁబడిన యురగేంద్రుని పగిది లంకలోనికిఁజని కొలువు
కూటంబుఁజేరి భేదమందుచు రాక్షసుల కిట్లనుచున్నాఁడు:

హిం. తోడి. రూపకము.

ఏమిచేయుదు నకటా! యెటులనోర్తును రాముని వశముగాదు !
తలఁపగ॥ యేమి॥ వన్నెగాంచితి బ్రాభవమున మించితి ! నన్ను
నెదురలేరు త్రిభువనములు వెదకిన॥ నేమి॥ నాదుశౌర్యము నేడు
నాదుధైర్యము మేదిని బడిపోయె దెలుపరాదు నిక్కము॥ ఏమి॥ ఒక్క
నరునిచే నయ్యో! చిక్కగవలసె! నెక్కడినరుడు మోక్షగుండాధీశుడు!
దెలిసె॥ నేమి॥

వ. బలవంతులయిన ప్రహస్తాదులు మడిసిరి! ఇంక నామానవుల
నెదిరించువా రెవ్వరు? కుంభకర్ణుండు తొమ్మిది దినంబులనాడు లేచి
నాతోఁ గొంత ప్రసంగించి మరల నిదురించివాఁడు. మీ రతని లేపు
కొని రండు! నాతమ్ముండుగాని వారల జయింపడు పొండుఅనవుడు,

తో: కుంభపుగూళ్ళను గుసుసుగంధములు గొనిరాక్షసు లరు
దెంచి । కుంభశ్రవణుండు గూరికియుండిన గుహతోన బ్రవేశించి॥ రా॥

వ. గంధపుష్పాక్షతలచే నతనిఁ బూజించి ధూపదీపంబు లిచ్చి,
తాము గొనిపోయిన పరాహమహిషాది మాంసంబులును వక్షసోపేతా
న్నంబును రాసులుగాఁ బోసి, యింద్రాదుల నెల్లఁ బొలియించుచున్నట్టు
గలకని కలవరించుచు మహత్తరమైన యుచ్ఛ్వాసనిశ్వాసంబులతో
భయంకరాకారుడై పడియున్న నతనిగాంచి, యక్కటా ! యింతబల
వంతున కిట్టి నిద్రావస్థచే మునుంగవలసినట్టు విధాత లిఖించెగదా !
ఎంతయన్యాయ మని దూఱుచు జయజయశబ్దంబుల నగ్గించుచు నంద
తోక్కపెట్టున జగంబులు దల్లడిల్లునంత ధ్వనులు గలుగ నటచుచు,—

కీర్తన: ఆదితాళము—(ఓరాపరామ) వలె.

లే లెమ్ముకుంభకర్ణ లెమ్ముదేవరా ! సిద్ర॥ లేలె॥ ఆలమ్ములో
నమరాళి దిక్కులఁ ద్రోలి కలఁచియు । సోలించునంతటిమేటిశూరవరు
డవు॥లే॥ అన్న రావణుండు బిలువు మన్నవచ్చినాము; లేచి పన్నుగ

నాస్థానమునకు బదుముదేవరా! ||లే||మోక్షగుండస్వామి పురము ముట్ట
డించియున్నవాడు! దత్తుడవై సోయి వానిఁ దఱుముదేవరా!||లే||అమ్మ||

వ. అని వేడిన మిన్నకుండి,

తో: సారమైన నిస్సాణపటహములు భేరులు గడు వాయించి |
చారుతరం బగు శంఖంబులును దుతూర తెలమి బూరించి||రా||

వ. నిద్దుర లేవకుండినఁ బట్టెస భిండివాల గదా ముసల ముద్గ
రాదులు గొని యందఱు మూఁగి యొక్కపరి విసరివ్రేయుచుఁ, బదివేల
కుంతములచేతఁ బఱులకు బట్టించి పొడుచుచు, గొప్పకొండ లనేక
ములఁ దెచ్చి వైచుచు, మీది కెక్కి సత్వంబు మెఱయఁ గాళ్ళతోఁ
దొక్కుచు, వేధించియు మేలుకొలుపలేక, పిమ్మట—

తో: సింహనాదములు సేసి బిట్టుగాఁ జెవులు పగులగా నఱచి
సింహగజాదులచేఁ ద్రొక్కించియు జిందఱవందఱ బఱచి||రా||

వ. కోలాహలంబు గావించిన నాధ్వనికి లంకగగ్గోలు పడియె.
వానరు లందఱు దివిని భయభ్రాంతచిత్తులై యుండిరి. అప్పటికిని
లేవకుండిన—

తో: కొందఱు గర్జములందు దూఱి చని గూబలఁ బండ్లను
గఱచి | కొందఱు గరములఁ గురులు పట్టి లాగుచు గాల్ సేతులు
విఱచి||రా||

వ. అమితముగా బాధించిన నెట్టకేలకు గొంచెము కదలి
యావులించిన మళాగ్నికణంబు లపరిమితంబుగా వాగ్ద్వారంబున వెడలె.
నది గని రక్కసు లొక్కరితో నొక్క రిక్కరణి సనుకొనిరి.

కమాచీ: అదితాశము.

చాలింపఁబోకుడు సారించి లేపుదు||

మించి మనము బోర్లించి లేపి కదలించుటచే నావులించినాడు||
చాలింప|| శ్రమ్మఱ నిద్దుర గ్రమ్మిన లేపఁ దరముగాదు కార్యమ్ము

చెడుచు॥ జాలింప॥ ఈతని లేపక యేగితేని నునయాతుధానపతి చేత
మాట॥ చాలింప॥ కదనంబున నీఘనుఁడు మోక్షపురసదను నెదురఁ
గలఁ డిది నిక్కము॥ చాలింప॥

వ. అని చెప్పుకొనుచు నలసటలేక యిరుపమోకులు దెచ్చి
కీళ్ళు కీళ్ళు విఱచికట్టి,

క. నేయిఘటంబులత్తైలముఁ

బాయక దెరలంగఁ గాచి పలుకారులచే

నాయతబలురై కట్టుక

పోయియుఁ జెవిగూబలందుఁ బోసిరి సరగన్.

వ. ఇరుపగడ్డపారలు దెగఁ గాలించి ముక్కురంధ్రంబులఁ జొప్పించిరి. ధణంధణధ్వనులతో ననేక బేరులువాఱుచిరి. కల్లోలంబు గావించిరి. అతండు శేషాహిసమానోగ్రకరంబులు సాచి నీలిగి వికృతంబుగా నోగుదెఱచి యాపులించి,

క. ఈనిద్రయేల రాముని

నే నెదిరించినను దీర్ఘనిద్రాసుఖమున్

దాసనుభవింపఁ దలఁపే

మో నా, నవ్వొందు నిదుర ముదమున లేచెన్.

వ. ఇట్లులేచి కూర్చొని ప్రళయకాలాగ్నితో సమముగా నేత్రంబులయందుఁ గొప్పుగదుర నిట్టూర్పులు విడుచుచు దానవ్రులఁ గాంచి,

శీర్తనః ఆదితాశము-(ఏదిరామోరి) వలె.

ఎవరు లేపిరి! న న్నెవరు లేపిరి! దివిభవినగుల దిక్కులువోగల,
జెవిగూబలగల రవములు మిగుల॥ నెవరు॥ మొన్న నే లేచి మాయన్నను
జూచి, మన్నన వడసి మఱినిద్రమురిసి పన్నుగ వచ్చి పండితి సొలసి॥
యెవరు॥ ఏమికార్యము మీకెంతదైర్యము! శ్రీమోక్షపురస్వామితో
పైరమేమామెఁ జీర నేటికి? సైర॥ ఎవరు॥

వ. ఇనిన రాక్షసు లకుంతితరణోత్కంఠ రిపుగజ లుంత నాద్యుత్త
కంతీరవుండగు దశకంఠుడు దోడుకొని ర మ్మన లేపితిమి. కుశుత్త
కణాణ! అనంత ధైర్యసంపూర్ణా! యనిన, మంచి దని యాహ్వాన
కాంక్షతోఁ బాఱఁ జూచిన నాక్షణంబున—

క. ఎనమన్నారజముల మఱి

యెనుబది మహిషములఁ నింక నిరువది యొకరన్
మనుజులను వేవరాహము
లను నాలుగువేల శశములను వేర్వేరన్.

వ. ఖండించి పాకముఁజేసి తెచ్చి రాసులుగాఁ బోసిరి. అమ్మన
సంబుఁ గడుపాటం దిని రెండువేలకుండల మద్యంబుఁ బానంబు జేసి,

తోః పటపట దిక్కులు బగులునట్లుగా పండ్లుగీటి తీవ్రమున,
దిటవుగ జుట్టిన దీర్ఘశ్మశ్రులు, దిద్దివికృతరూపమున॥ రా॥

వ. వెడలివచ్చి రావణుని కొలువుకూటంబుఁ జేరె. రావణుఁ
డును సంతోషించి హేమపీఠంబునఁ కూర్చుండ నియమించి యిట్లనియెః

హిం. కాఫిః యాపకము. (శివశివ వినుమా) పఠె.

సోదర, వినుమా మేదిని శ్రీరాముఁ డను రాజు గలఁడు॥ సోదర॥
సోదర మర్కటయుతముగ మోదంబున మననగరము ముట్టడివేసె
నతండును॥ సోదర॥ వారల నెదిరి, వారక మనవారలు బహుమంది
చెడిరి! వారల॥ లేదు సోర నీవు దక్క! శూరు లెవరు మోక్షుండ
శ్రీరాముని నెదిరింపగ॥ సోదర॥

వ. కాఁబట్టి నిన్ను లేవఁ గొట్టించితి. యుద్ధయాత్రకు వెడలుము.
అనుడు నవ్వి యతం డిట్లనియెః

ఉ. సారదమాని తెల్పు వినినాఁడ రమాపతి రాముడై ధరా

భారముఁ బాప సూర్యకులపావనుడై యుదయించు నంచు నా

తీరునఁ బట్టియుండ నగు! దేవమయుం డతనిన్ భరించునా

లేరి! జగత్రయంబున జయింపఁగ నాతర మానె యగ్రజా!

తో: మనచే గాఁగల వనిగా దిది; నీవు మనవలె నని తలఁచి నను! జనకజ నిచ్చియు శరణుజొచ్చురాముని కన గనలుచు ననెను॥రా॥

కానడ: రూపకము.

పోరా యీరోతకూత లేర చాలురా! విన నొల్లర!॥ పో॥
ఆరాముఁ డబ్బనాభుఁడైన నేమి! మర్కటులు సురారులైన నేమి! వారు
శూరులే! సెబాసు మనకన్నను॥ బోరా! యుద్ధం బొనరింపఁగ సన్న
ద్ధుడవై పోక నాకు బుద్ధులు గఱపెద వెంతటి బుద్ధిశాలి వంచు నన
వచ్చును॥ బో॥ ఈలాగునఁ బగరబొగడి బేరితి లోబడెదవు! నీలావు
గణింపలేవు; నిద్రపోతుకేటి రణరంగము!॥ పో॥ రాము డిల మోక్ష
గుండ ధాము డనుచు నే నెఱుగనె నీమాత్రము! నానిచే హతుండ
నైన ముక్తి యలవడదే!॥ పోరా యీ॥

వ. అనిన వినియన్న మనోనిశ్చయంబు నెఱింగియిదిగోచనుచుచు
న్న నని ప్రళయ కాలాభీలవిజృంభిత మహాంభోధరంబు చందంబున
గుంభకర్ణుండు గర్జించుచు యుద్ధసన్నద్ధుండై,
కుంభకర్ణుని యుద్ధము.

క. శూలి త్రిశూలముకన్నను

మే లగుశూలంబుఁ గేల మిఱయగ గీలా

భీలముగా నార్చుచు రణకేళికిఁ

దా వెడలె నపుడు క్షీతి యదరంగం.

తో: లెక్కకు మీరిన రక్కసు లెల్లను నుక్కున నెక్కిని
రాగా ! జక్కగ బటునిస్సాణ పటహవిస్తారవంబులు మోగ॥ రా॥
వెడలగ బిడుగులు బడె నుడుగణములు బుడమిని జలజల రాలెన్ ।
కడువడి నిప్పులజడి గురిసెను దిక్కరులు భయంపడి సోలెన్॥రాము॥

వ ఇటువలెఁ ద్రిజగద్భయంరాకొరుండై యుద్ధభూమిఁ జొచ్చి
పానర సైన్యంబుపైకి నడచు కుంభకర్ణుని వికృతాకృతికి నివ్వెఱఁగంది
రాముండు విభీషణునితో—

క. దేవారి కేమిగావలె

నావచ్చెడి శూరుడెవ్వ? డాశ్చర్యకరం

జా వాని రూపుగాంచిన

వేవేగమె తెలుపు మన విభీషణుడ దనియెన్.

జంఝూటి అటతాళిము.

రణరంగశూరుఁడు కుంభకర్ణుఁడు, రామ, యూఘనుఁడు; రఘు
రామ, యూఘనుఁడు; అలరావణానుజుఁడు॥ రణ॥ జనియించినప్పుడె
దేవతలను జయించితోలెను జయించి మర్దింపఁబూనెను॥ రణరంగ॥
అది గాంచి నిద్రమునుంగుసటు శపియించె పద్మజుఁడు; శపియించె
పద్మజుఁడు; నిద్రించునీతండు॥ రణ॥ శ్రీమోక్షగుండపురీశ, యేమర
కీక్షితిని వీని, నీ వీక్షితిని వీని, బొలియించు దయమూలి॥ రణ॥

వ. రావణునికిగల బలంబులలో ముఖ్యుని డీతం డొక్కండే!
ఇతఁడు నశించిన వానిబలంబర్హాశంబు దెగి నెట్లగు. నిద్రాన్యజులు
లేనిచో వీనిదాడికి లోకంబులు భరించునా! జంగ తస్వామి! మూని
హృదంతర్యామి !

వ. అనుచుండ,

క. రాక్షసమూకలు వడిగా

వృక్షచరుల ముట్టడించి భీకరవృత్తిన్

లక్షింపుచు శిక్షింపుచుఁ

భక్షింపుచు బెక్కుగతుల బాధించి రోగిన్.

వ. అప్పుడు వనచరులు తమ ప్రతాతంగులు పెల్లివిటియ
భుజాస్ఫలనంబులు చేయుచు.

తొ: కొండలు దరువులు గొనితేచ్చియు నాకు "ర రాక్షసుల
నొడిచి వెండియుఁ బునుకలు బెంకులుగాఁ దనుబడికిఁగిపోయెల బొడిచి
॥రామ॥

వ. మహాద్భుతంబుగాఁ బెనంగుచుండ నప్పుటిసమరంబు దేవ
తలకు గూడఁ దేరిమాడరాని దయ్యె. అప్పుడు—

తోః కూలెను నేతలు, సోలెడు రాతులు, వ్రాలెడు గజ
యాధములు! దూలెను వీరులు, దొరలెను శూరులు, దునిసెను రథ
రథ్యములు॥ రా॥

వ. ఈ రీతి రథసంబయినఁ దదీయశోశిత మేదో మాంస మజ్జం
బులు దృష్టిగా నారగించి భూత ప్రేత పిశాచ కాక ఘూక చయం
బులు విఱ్ఱివీగుచుండె. అంతఁ గుంభకర్ణుండు వానరులపయికిఁ గదిసి,

కీర్తనః ఆదితాళము.

న నోర్చి న నోర్చి నిలుపుడి! మీరు ననోర్చి॥ నిన్నమొన్న
రక్కసుల నికి తొక్కినట్లుగాడు॥ న నోర్చి॥ అంభోజసంభవదత్త
శుంభద్వరబలముచే విజృంభించి జంభారిముఖులదంభము సంరంభ
ముడిపికుంభిని బేర్కొన్నయట్టి కుంభకర్ణుడను నేను॥ ననోర్చి॥ అక్షీణ
బలదర్పితరణదక్షులౌ రాక్షసనయ్య లక్షయముగఁ గొల్వ మిమ్ము శిక్షిం
పగ వచ్చినాడ! మోక్షగుండస్వామికి మీరీక్షితి సేవకులైన॥ ననోర్చి॥

వ. అనిన, నప్పుడు వానరులు రోషానలనయనులయి.

తోః పలుసత్వంబునఁ బాటివృక్షములు పర్వతములుగొని తెచ్చి
కుటిలుండుగు నలకుంభకర్ణుపయి దటుకున వైచిరి హెచ్చి రా
శూలముచేతను సొలయక యాతడు జూర్జముగా నొనరించి, | కేలన
గదగొని కీశవద్యులను గీటడంప లంఘించి॥ రా॥

క. కోటానకోటి వానర

కోటుల గదచేత మోడి కూలిని పిదప

నోట గబళించి కొందఱ

వాటంబుగ మ్రింగె దనుజవల్లభుఁ డలుక

వ. ఇట్లు విజృంభించి మ్రింగుచుఁ బెల్లార్చుచుండె. వాని నానా కర్ణరంధ్రంబులనుండియు నోటినుండియు మ్రింగఁబడిన వానరులు వెడలి చచ్చిరి. కూలిన వానరులును మూర్ఛదేహికవిసరి. అప్పుడు హనుమంతుడు,

తో. ఒక మహాద్రుగొని యురువడి వచ్చి మహాగ్రంబుగ వేయ గను । బ్రకటితముగ నది మైదాకిన నిలబడి తెప్పిరిలి సొంపుగను॥ రా॥

వ. కోలాహలంబుగా గాలానలానేక గీలాభీలంబుచేసి, తాళిమిని దానవపాళిని నవశీల దూలించి, వాలంబు వ్రేలాడించుచుఁ బ్రేతదవు చాలుచాలు! నీలావును నీలాఘనంబును గాలదండభమగు నాశూలం బుచే నేల పాలు చేసెద రారా వానరవీరా! యని శూలంబున మోదిన నాతాకునకు హనుమంతుడు మూర్ఛిలై. పిమ్మట నీల ద్వివిద శరభ గజ గవాక్షాదిప్లవంగపుంగవుల శూలంబువ్రేసి కసిమ సంగుచున్న, సుగ్రీవుండు బైకొని,

బ్యాండుస్వరము: ఏకతాళము.

నిను వధింతు దానవా! యిక నిలుపు నిలుపు దానవా! యిన సుతుండ దానవా! న న్నెదర లేవు దానవా! మును వాలి మీయన్న నొంచెగదా! నిను బట్టి నేనిపుడు విదలించెదన్॥ నిను॥ శిక్షచేతు దానవా! నీ సిగ్గుదీతుదానవా! ఈతణమున దానవా! నీవింటి కేగు దానవా! మోక్షగుండేశుని దయచేతను నీక్షిప్త భూతాళి కెర జీతును॥ నిను వధింతు దానవా!॥

వ. అనినఁ, గుంభకర్ణుండు, —

పంచచామరము.

పరాక్రమంబుఁ జూపునట్టి బల్లిదుల్ ప్రగల్భముల్
దురాత్మ, నీబలెన్ వచింత్ర! దవ్వచిత్ర, వాగకే
పరారిగమ్ము! జీవనమ్ముపైఁ బ్రియమ్ము గల్గినన్!
పురారినో మురారినో మొగననిల్వఁ గెల్పెదన్.

వ. అనిన నాగ్రహించి సుగ్రీవుండు—

గీ. పెద్దకొండ యొకఁటి పెకలించుకొని వచ్చి
యెత్తి వైచె దనుజు నెత్తిమీఁద
నదియు వానివత్తు మటు దాకి చూర్ణమై
రాలె; నంత నలిగి రాక్షసుండు—

తో: శూలము గొని చుట చుటఁ జూచుచు సుగ్రీవుని ప్రేయ
గను । జాల మంట లుజ్వలముగఁ గ్రక్కుచుజనుదేటగఁగనితగను॥ రా॥

తో: హనుమంతుఁడు నడుమ నె దానిని వ్రయ్యలుగా ద్రుంచిన
గనలి । దనుజుఁడు మలయాద్రిని గొని సుగ్రీవునిపై ప్రేసిన దవలి॥ రా॥

వ. ఆదెబ్బకు సొన్నుసిల్లి సుగ్రీవుండు మూర్ఛ మునింగినఁ గని,
గుంభకర్ణుండు రావణునకుఁ గనఁబటుచుటకు లంకలోనికిం గొని పోవు
చుండ విడిపించుటకు నోపక వానరులు హాహారవంబులు చేయుచుండిరి.
అంత సుగ్రీవుండు మూర్ఛ దెలిసి వాని యకృత్యమునకుఁ గోపించి,

గీ. పైకి నెగఁబ్రాకి జీకాకు పఱచి ముక్కుఁ
జెవులు దెగఁ బీకి రక్తంబుఁ జిలక నోడ్చి
వికృతరూపుని గావింప, వీక నాతఁ
డరకజనిబట్టి నేలపై నట్టెవెచె.

వ. అప్పుడు సుగ్రీవుండు క్రిందఁ బడక లాఘవంబున రామచంద్రుని కడకు నుఱికె. పిమ్మట గుంభకర్ణుండు—

భీష్మరాగము—అటతాళము.

అకటా! నేటికి నింత యాపద లొదవె । వికృతాకారముతోడ
వెలయగ వలసె॥ న॥ చెలియలిగతి నాకు సిద్ధించె నౌరా! తలఁపఁ బురా
కృతము తప్పిపో దౌరా॥ య॥ ఈరూపమున నన్నఁ జేరగఁ జాల !
బోరికి గ్రమ్మఱఁ బోదు నీవేళ॥ నక॥ వెలయ మోక్షగుండవిభునితోఁ
బోరి తలఁగక దాఁ జెడఁ దలఁచెనా కారి॥

వ. ఇట్లు పరిభవపడి కుంభకర్ణుండు లంకలోనికిఁ బోనొల్లక
యకాలమహుగ్ని చందంబున మండిపడుచు రణరంగంబునకు వచ్చి
దెబ్బకుఁ దబ్బిబ్బు నొందుచున్న వనచరులఁ జుట్టుకొని,

తో: కొందఱ బట్టుక గుంభిని మోదెను! గొందఱ నదుఁ
దోసెన్! గొందఱ నూకెను గుధరంబులపైఁ!-గొందఱ బైకెగవైచె

గొందఱ దిక్కులకును బడ మీఁపెను గొందఱ లంకకు
రే!! తుందుడుకొప్పుగఁ గొందఱమ్రుంగెనువిందుపొందుగాఁగొసరే

వ ఇట్లు భయంకరంబుగా శంకలేక పోరుచున్నంత.

క. కూతలు గూసెడుకపులును,

భీతిని బరతెంచు కపులు, భిన్నాంగులు నై

రోతపడు కపులు దనుజుని

వాతను బడుకపులు నై విపద్దశఁగలఁగెన్.

తో: తగ్గెను నినజుఁడు; దగ్గె నంగదుఁడు; దగ్గె గవాక్షుఁడు
గజుడు, దగ్గెను నీలుడు దగ్గెను, శరభుడుదగ్గెను ధూమ్రుడు, నలుడు॥ ర

వ. తక్కిన జాంబవదాదులు భయపడి యుగుకుచుండ లక్ష
ణుం డెదిరి,—

తో: కుంభకర్ణుపైఁ గొన్ని బాణములు గోపముతోడను బఱవ
సంభృతధీరుఁడు సరకుగొనక దాఁ జనుచుండగఁ బురికొలుప॥ రా॥

వ. వానరులు వాని పయికి నగణితంబుగా నెగఁ బాకి

తో: తోకల జుట్టియుఁ గేకల వెట్టియు, దోలువట్టి నఖములన
బీకుచు సంధులు బిగియఁబట్టుచును బీడింపక జులుకగను॥ రా॥

వ. వారి నందఱను విదళించిన మేఘమండలమునుండి చుక్కల
రాలినట్లు గ్రిందరాలిరి. ఇట్లు సలుపు కుంభకర్ణుని పరాక్రమమునకు
నమ్మతం బంది,

క. రాముఁడు నిర్జితభార్గవ

రాముఁడు సద్గుణగుణాభి రాముఁడు నుత

సుత్రాముఁడుఁ దాటకగర్వ వి

రాముఁడు దా నెదిరె నపుడు రాక్షసుని పయిన్.

వ. ఇటువలెఁ గదిసి రాముండు ధనుష్పాకారంబు జేసిన, నాధ్వ
నికి జతుర్దశభువనంబులు గడగడ వడంకె. అప్పుడు విభీషణుండు రాము
నకు ముందుగా నడచి కుంభకర్ణుని ముందర గదాధరుండఁబు నిలిచినఁ
గాంచి నవ్వుచు,—

కాఫి: అటతాళము. (నాయనయీ) వలె.

ఓరి విభీషణ, యుక్తమై యశాగదా! పో రొనరింపగఁ జేరినవా
డవు॥ ఓ॥ అన్నదమ్ముల మని యెన్నగ బోలను ని; స్నేలు వానికి
నైప్పుగ నుండుము ॥ ఓ॥ చాలగ ని న్నిటు జంపిన లంకను నేలువా
రేరాదరికనీవుగాక ॥ యో॥ రాక్షసరాజ్యము రయమున నిచ్చును॥ ఓ॥

వ అనిన; విభీషణుండు కుంభకర్ణునకు మ్రొక్కి—

తో: రామునితో వైరము వల దని నే రావణునకుఁ జెప్పినను
నామాటలను మనంబున నొప్పుక నను దన్నియుఁ బొమ్మనెను॥ రా॥
కావున, రాముని కరుణకుబాతుడ నై వచ్చితి నే ననుచు,
గేవలముగ దుఃఖించుచుఁ దలగియునావల బోయెను గనుచు॥ రా॥

వ. అప్పుడు రాముండు లక్ష్మణ సహితంబుగాఁ గుంభకర్ణుని
సమీపించి యిట్లనియె.

మరట: ఆదితాళము.

దురంబునను నను భరింపగను నీతరంబుగా దౌరా! ఇక గురై
ఱింగి యిటు బోరా । సరోజసంభవు వరంబులెల్లను దొరికెను గను
గొనరా! ఇదె నా శరాగ్నిగాల్చునురా॥ దురం॥ త్రిమూర్తులను నీకు
మేలుగా నడ్డమైన విడిచెదనా! నీవిక్రమంబు గనుగొననా॥ దురం॥

జగంబునను మోక్షగుండపతి నెరుగగన్ ఎవరికైన బ్రాణములఁగూడి
పోనగునా !

ఉ. అంతట వాఁడు రాద్రరస మావహింబు బ్రతి మూరసాసకా
లాంతకుఁబోలె మండిపడి యాశ్చర్యమఁ బేర్చును బండ్లుగీటుదున్
గంతులు వైచి మర్కటము గంపము నొందుచుఁ బొంగుజీసితాఁ
బంతముమీఱ రామనరపాదునితో ననియెన్ జలంబునన్.

కీర్తన: అటతాళము (పీలైన) వలె.

మాయలు వన్నిన మాయించి చంపగఁ | మారీచు గాను
సుమా! పాయక బాహులు భంజించి కూర్చుంగ బాధుడ గాను సుమా॥

పోలగ విల్లిచ్చి భువి భంగపడ భృగుపుత్రుడ గాను సుమా
వాలాయముగ నొకకోలను గూల్చగ పాలిని గాను సుమా॥ రాక్ష
సేశ్వరుడ! రావణాసుజుడ! రణవిక్రముడను సుమా! మోక్షగుండ
శ్వర, ముల్లోకముల యందు మొనగాడ నొడు సుమా!

సీ. ఘనమైన కఱకు రక్కసుల పల్కులు గాని

ససకాదియోగి సంస్తవము గాడు,

పటహతమ్మటభేరి భాంకారములు గాని,

నారదమాని గానంబు గాడు;

ఆర్పుచుఁ జనుదెంచు ససురయోధులు గాని;

యర్చింప వచ్చు భక్తాళి గాడు;

కఠినతరం బగు కదనరంగము గాని,

కర మొప్పు క్షీరసాగరము గాడు;

గీ అచట సుఖమును మేలు నీకిచటఁ గలదె!

యెందుకు జనించితివి భూమియందునీవు?

వెట్టి బ్రహ్మయు నిద్రుండు వేడగానె ?

యయిన ననుఁ దాకి బ్రతికి పొమ్మనే చాలు.

వ. అని పలికినఁ గోదండరాముండు గోపాన్వితుండయి యనేక
సహస్రకాండంబు లఖండంబులుగాఁ గోదండంబున నెక్కువెట్టి వ్రేసిన
నవి తప్పించుకొని,

తో: గదఁ ద్రిప్పుచుభీకరముగ రా గను గని వాయవ్యాస్త్రమున!
గదతోఁ గూడఁ గరమునుదునిమెను గాకుత్స్థుఁడు బీరమున॥ రా॥
కడమచేత రాక్షసుఁడు వృక్షమును గైకొని మీఁదికి రాఁగా
దడయక నింద్రాస్త్రమున రాసుఁడు దానినిదుగ్రించెను వేగ॥ రా॥

వ. రెండుహస్తాబులు దెగి క్రిందఁ బడిన, వానికిదబడి
కొందఱు వానరులు మడిసిరి. అనంతరంబ కుంభకర్ణుండు వికృతంబుగా
నోరుఁ దెఱచుకొని,

కీర్తనః రూపకము. (మంగళమగు) పఠె.

నిను మ్రింగెద నిను మ్రింగెద నిను మ్రింగెదఁ గనుమా !
యినవంశజ యిఁక నిర్వేక యోదైనను జనుమ॥ నిను॥ నాబాహుల
నఱుకంగనె నేఁ బోదునె కనుమా నీబంటుల దాకియు నిను నేనోర్తును
నిలుమా॥ నిను॥ నరభోజనులకు నానర నరు లడ్డమె కనుమా! ధరణిని
శ్రీమోక్షునుండ పురరాఘవ! నిలుమా॥ నిను॥

వ. ముక్కు సెవులును జేతులును దెగెనను సిగ్గులేక వికారం
బుగా నోరుఁ దెఱచుకొని పయికిఁ గదిసిన రాముం డలుక రెట్టింప,

తో: అగణితబలఁడై యర్థచంద్రశరయుగము వింట సంధించి
తగ బిగించి తత్పదయుగ్మంబును దెగ ఖండించెను మించి॥ రా॥

క. కరచరణంబులు దెగినను

ధరపై దొర్లాడుకొనుచు దైత్యుఁడు కవియన్
శరజాలంబులు నోటను
జొర వైచెను రాఘవుండు సురలు నుతింపన్.

వ. సింహనాదంబుఁ జేయుటకు వీలులేక వికారముగాఁ గేకలు
వేయుచు వేడిచూపులఁ జూచుచున్న దానవునివక్షంబున గుఱిఁగాంచి,

తో: ఇంద్రాస్త్రము సంధించి వేయ నది యేగి యురము భేదించి సాంద్రంబున భూస్థలిలో దూరెను సరగరాముఁ డవలించి॥రా॥

అంతకశర మత్యంతవేగమున నపుడు ప్రవేయ బెల్లడరి పంతము తోఁగుంభశ్రవణునిశిర మెంతయు ద్రుంచెను దొడరి॥రా॥

వ. ఇట్లు శ్రీరామ కర నిర్ముక్తదివ్యాస్త్రంబుచేఁ గుంభకర్ణుని తలదెగి లంకలో సగంబును సముద్రములో సగంబును బడియె. గోపురప్రాకారాదులు చూర్ణంబులయ్యె. దానిక్రిందఁబడి పదికోట్ల వనచరులు మృతినొందిరి; జలచరంబులు మ్రగ్గె. కులగిరులు మ్రొగ్గె. దేవతలొనందించి రాముని నభినందించుచు బుష్పవృష్టిఁ గురింపించిరి. అనంతరంబు హతశేషులు కుంభకర్ణుని మరణవృత్తాంతంబుఁ జెప్పిన రావణాసురుండు మూర్ఛవోయి కొంతవడికి లేచి విలపింపఁ దొడంగె.

భీలురాగము: అటతాళము.

అకటా! కుంభకర్ణ యని ద్రెళ్ళినావా! యిక గెలు పేది! నా కేదిర త్రోవ॥యక॥ కులిశధారకు నైనఁ గూలనిమేను యిల నరునేటున నిటుగూలెనొనె!॥ య॥ మనవిభీషణునిమాట గైకొనక నినుగోలు పోయితి నీబుద్ధి వినక॥యక॥ నీబలమును నమ్మి నేఁడింతఁపనికి నేఁబూనితి నిక నేర్పేది యనికి॥ నక॥ మోక్షగుండేశుని ముదమున నెదుర నీక్షితి నాపని యింతే యశాఁగదర॥యక॥

వ. కుంభకర్ణునిగూర్చి రావణుం డీలీల విలపించుచుండ, నతని కుమారులగు నతికాయ దేవాంతక నరాంతక త్రిశిరులును దమ్ములగు మహాదర మహాపాహ్నులును, రావణునితో ననుచున్నారు.

క. మీ రేల చింత నొందఁగ!

నోరావణ, మమ్ముబంపు! మరువడిఁ గప్పులక

శ్రీరామ-లక్ష్మణులఁ గసి

దీటఁగ వధియించి జయముఁదెత్తుము వీరకన్.

వ. కాలము దీక్షింపఁగ్గఁ జెంతవా రయినఁ జావ కుందురా !
యుద్ధకాలంబున దుఃఖించుచుండిన జయము కలుగునా! లెమ్ము లెమ్ము
మమ్ముఁ బ్రయాణమ్ము జేసి పంపు మనవుడు, రావణుండు ధైర్యంబు
నొంది,

అతి కాయాదులయుద్ధము.

రావణుని వచనము:—

తోహ: మింకడ్డంబే లోకత్రయమున! భీకరశస్త్రాస్త్రములు!
చేకొని యుద్ధముఁ జేయగఁ బొమ్మనఁ, జెలఁగి జోదు మొత్తములు॥
రామ॥

వ. అనంతంబులుగా నేల యీనినట్లు కదలిరాఁ గాంచనరథంబు
లెక్క ధనుర్బాణధరులయి భేరీభాంకారంబులు భూనభోంతరాళంబులు
నిండ వెడలి యుద్ధభూమిఁ జేరి ముట్టడించిరి.

తో: కపులును డీకొని కరములఁ బొడుచుచుఁ గాళ్ళఁ గఱ్ఱలన్
దన్నుచును। విపులశైలములు వృక్షచయములు విఱిచి తెచ్చి వ్రేయ
చును॥ తురగంబులచేఁ దురగంబుల రథకరులచేత రథకరుల,
స్థిరముగనసురులచే నసురుల మోదిరి పొడియై ధర నురుల॥రా॥

వ. మర్కటములు మాటులేక వైరులహతంబుసేయుచుండ
రాక్షసదళంబులు బెండునడి యులుకుచుండ నిలువరించి నరాంతకుండ
వనచరులపంపు ననేక బాణంబులు వైచి తనలావుఁ జూపుచుఁ జఱి
యంగడుని దాఁకి యుట్లనుచున్నాఁడు:

కమాచ: రూపకము.

ఇంత గర్వ మేల నిల్వరా ప్లవగాధను! నీ॥ కింతగర్వ॥ అంతకని
భుండను నేను; నరాంతకుండచు, మంతనమున॥ నింత॥ దిక్కులునేఁదిరి
నానురా! మానవులఁ బట్టి చక్కడంచి మట్టినానురా! డొక్కఁదరఁగ
దొక్కద! నే, మెక్కద నికది క్కెవ్వరు! ॥ ఇంత॥ శిక్ష జేతు నొక్క

వేట్రునఁ బరుగెత్తు మిపుడు మోక్షగుండవిభుని చాటుకు! అక్షయరణ
దత్తుల మగు రాక్షసులకు రా కెదురుగ॥ నిత॥

వ. అనిన, నంగగుండు జానకీజానియానతిచే నేను వచ్చి
మీనాయనతో భాషించి నానిపుణత్వంబు మెరియ ఖరసూనుఁడు
లోనగు దానవుల వేస వేలం జరిపి మేనుహృదల మానవేశుకడకుఁ
బూనికతోవచ్చితి. ఆనాఁడు నీయానన మయినఁ గానరాదయ్యె! డక్క నె
నుంటివిరా! యీ వేళ వచ్చితివా! నిన్నుజంపక విడుతునా!

వ. అనిన వాఁ డలిగి,

తో. గడఁ జేకొని యంగదుని వ్రేయగాఁ గదిసి యురమ్మును
దాచి, యది విరిగిన గని యసురుఁడు బిడికిట నడిచిన మూర్ఛిలి తేచి॥
రా॥ ఒక్క గుడ్డుతా గ్రుద్దిన గ్రక్కన నొరిగెను నాతనివాజి జక్కగ
నింకొకసారి గ్రుద్దగను రక్కసుఁ డీలెనుఁ నాజి॥ రాను॥

వ. అంత నరాంతకుని చాపుగని కినిసి, మహాదర-దేవాంతక-
త్రిశిరు లొక్కసారి యంగదునిపయికి నడిచి యనేకశిలీముఖంబుల
నొప్పించుచుండిరి. అతండును వేనుదీయక పర్వతవృక్షాదులచే మోచు
చుండె. ఇంతలో నీలుండుమ హనుమంతుఁడును నంగదునకు దోడు
పడిరి. అప్పు డయ్యిరుదెగలవారును గదిసి,

పం చ చా మ ర ము.

అరే దురాత్ములార! మీర లాహానంబుఁ జేయఁగా
బిరాన వచ్చినారె! మీదుబింకముల్ గలంచిన
త్వరంబుగా శిరంబు లూడఁ దన్ని శ్రాద్ధదేవతా
పురంబుఁ జేర్తు మింకఁ బాటిపోక యిందు నిల్వఁడి!

వ. అనినఁ గోపించి దేవాంతకుండు హనుమంతుని దూఱుచు,

తో. పరిఘ ద్రిప్పుచును బైకిదుముకఁ గని పవనజుఁ డలిగియు
హెచ్చి । శిరమును బిడికిట జిత్తుక భూమవఁగా క్షితివైఁగూలెను
జచ్చి॥ రా॥

వ. అది గని మహాదరుఁ యొక్క మదగజము నెక్కి నీలుని
జేరి యుద్ధములలో సమర్థుల మని యుద్ధరిత్రుని సిద్ధంబుగఁ బ్రసిద్ధిని గన్న
మాపఁబుకి నాటోహంబుఁ జూప నచ్చేదను. సెబాసు కోచాగ్ని దీపింపగ
నీపూట నీరూపుమాపి మాపెద్దయుణంబుఁ బాపెద సోసోరా నీలా!
నీముఖంబుఁ జూడఁ బాల! నుర్గుణజాన! యని యనేక బాణంబులు
వైచిన సరకుగొనక నీలుండు —

తొ: గిరి జేకొని యంబరమున కెగిరియు గుఱిగా వైచినఁ దగిలి
కరియును రాక్షసవరుండు నొక్కపరి ధరఁ గూలిరి తల వగిలి॥ రా॥

వ. పిన్నుటఁ ద్రిశిరుండు హనుమంతుని పంపికి దుమికి,

త్రిశిర - హనుమత్సంవాదము.

కమాచ్: ఆదితాళము. (అతిదేశక) పఠె.

తి॥ తలగకురా వాసరా॥ త॥ ప్రకటితముగ నాబాణాగ్నికి॥ దల॥
హ॥ ప్రేలకురా వాసవా! పే॥ బకిత్రొక్కుకు నీ యుక్కడంతు॥
బ్రేల॥ త్రి॥ ముంచిదిరా వాసరా! మం! మదమ సెదర మోదెద
గదతో॥ దలఁగ॥ హ॥ గల్పదీపా వాసవా॥ గె॥ ఇదిగో మోక్ష
పుగీశునాన॥ ప్రేలకురా॥

క. అడిదముఁ గొని త్రిశిరుండు నై
కడరిస, హనుమంతుఁ డతని యడిదంబునె తా
నొడిసి కొని దానిచేత నె
యడిచిన ననుగుండు చచ్చి మువనిం బడియెన్.

వ. అంతట మహాపాగ్న్యం డుగ్రుండంబు హనుమంతుని బ్రైకొని

భుజంగ ప్రయాతము.

మహాపాగ్న్యండ్ నన్నుమారొక్కన్న సూరుల్
మహిల్ లేరు; నీవెంత! మర్దింతు రారా!
ప్రహస్తాదులన్ బట్టి భంజించినట్లా!
ధహింతున్ భవద్గర్వ దర్పంబు లెల్లా.

వ. అని పలుకుండ, ఋషభుం డొక్కవృక్షంబు రాక్షసునిమీఁ
వైచె. వాఁడు దాని సరకు గొనక,

తొ: తనగదచేతను దనుజు డు వ్రేసిన, దప్పించుక ఋషభుండ
గినిసి తనదఃపిడికిట బొడిచిన గిజగిజ దన్నుక దనుజుండు॥ రావ
చచ్చిన నాతనిచావు జూచి రోషంబున నతికాయుండు! వచ్చెను వాన
వర్యులఁ జంపెద వడిగా నని ధీరుండు॥ రామ॥

అతి కాయయుద్ధము.

౪. సహస్రసూర్యప్రభాభాసమగు రథ మెక్కి మహాతొఁ
బున వచ్చు నతికాయునిం గని కుంభకర్ణుండు పుస్త్రీవితుండయి వచ
చున్నాఁడేమో! యని వనచరులు భయభ్రాంతులయి యుండఁ గ
రాముండు వీఁడెవ్వ డని యడుగ విభీషణుండు—

గీ. ధాన్యమాలియందు దశకంధరుండు గన్న
సుతుండు వీడు; యుద్ధశూరుఁ డరయ;
నతిబలాధ్యుఁ డయ్య! యతికాయు డనువాఁడు!
వీనిఁ జంప దగును వేగమునను.

వ. అని తెలుపుచుండె నప్పుడు—

క. హనుమతుండు లోనగున
వ్వనచరు లవనీరుహములు వసుధాధరముల్
గొని యెదిరించిన నవ్వుచు
దనుజుండిలు బలెక్కి మిగుల దర్పోద్ధతుడై.

పీఠరాగము: ఆదితాళము. (తల్లిభ)వలె.

ఏడీ యేడీ! రఘువరు డేడీ! కపులార యేడీ! కనబడ డేడీ! !
యేడీ! వాడిశరంబున వారిరాశి గర్వంబును బాపియు బంధించిన
డేడీ॥ సురరిపుతనయుండు జులుకఁగఁగట్టిన యురగపాశముల నూడ
కొన్నవాఁ డేడీ॥ ఘటకర్ణుని నొకగడియచోన దిక్తటములు చెదర

ఖండించినవాఁ॥ డేడి॥ రావణునిక జూర్ణంబుజేతు నని లావున లంకకుఁ
దా వచ్చినవా॥ డేడి॥ మానుగ నాతని పైనగాని నామానితశరములు
మరి వ్రేయగ రాముఁ॥ డేడి॥ దక్షుఁడనై యాతని తమ్మునితో శిక్షజేతు
నలమోక్షగుండవిభు॥ డేడి॥

వ. అని గర్వంబునఁ బలికిన యతికాయునిపైఁ గోపించి,

తో. కపులుగిరులు వృక్షంబులుగొని యతికాయునిపైఁ
వ్రేయగను! నపుడు వాఁడు దివ్యాంబకమాలచే నవియుద్రుంచి నేర్పు
గను॥రా॥ గురుతరాస్త్రములఁ గుముదఁడు గోనగు కోతుల బిట్టుగ
వైచి స్థిరముగమూర్ఛిలఁ జేసి రాఘవునిఁ జీరి నప్రవచను జూచి॥ రా॥

వ. ఇట్లనుచున్నాఁడు;

సీ. నీ వెంతవాడవో! నే నెన్నఁ డెఱుఁగను

నింతవాడవని నీ న్నెఱుగ రెవరు!

దిక్పాలకులలోనఁ దెలియఁ గానఁగ రావు

మానాభిమానముల్ మహిని లేవు!

జాతివర్ణాశ్రమాచారసీతులు లేవు;

గుణహీనుడవు నిల్వఁ గొంప లేదు;

భువిలోన నొంటిగాఁ బొదలుచుండెను నీకు

గపికోటిసైన్యంబు గలిగె నిపుడు;

గీ. దిక్కులేనట్టి నీకును దిక్కుగాఁ గ

నినజాఁ డేర్పడె నాతోడ నెదుర లేవు;

వనములందును గొండల మునులయాశ్ర

మముల వర్తింపు;కాదేని మఱియు వినుము.

మధ్యమావతి : ఆదితాశము.

విడిచేనా రఘురామ! నిన్ను॥ విడి॥ వెడదమీనమై జడనిధి
జొచ్చిన, గడుఁ గమఠంబైఁ గట్టుమోచినను, వడి సూకరమై పుడమి

మాతినను, వడిగ వెదకెదఁ గాని॥ విడిచేనా!॥ పందిరికంబమునందు బుట్టి
నను, విందుగ పటువై భీష్మమెత్తినను బొందుగ రాజుల మ్రందజేసి
నను సందే కనుగొందు గాని॥ విడిచే॥ రాక్షసవరుఁడోఁ గక్షకట్టుకొని
ఈ క్షీతిఁ బోరఁగ నేతెంచితి విటు మోక్షగుండసత్పురవల్లభ నిరు దీక్ష
సాధింతుఁ గాని ॥ విడిచేనా॥

తోః అని జేయఁగ ర మ్మని యతికాయుం డగ్రజు జీరఁగఁ
గాంచి॥ విని లక్ష్మణుఁ డతివేగ గనని యిట్లని పలికెను నదలించి॥ రా॥

క. ఓరీరాక్షస! రాముని

తో రణ మొనరించునంత దోర్బలుడవెనీ

శూరత్వంబును గాంచెద

రా రా నేనుండు రాము రమ్మనవలెనా!

వ. అని యుద్ధండుంబుగా నిలిచి గుణధ్వని చేసిన, వాఁడు దురా
గ్రహవిగ్రహుండయి యొక్క కూ) వాస్త్రంబు వింట సంధించి లక్ష్మ
ణుని దిక్కు నభిముఖుండయి,

కీర్తనః ఆదితాళము, -(తంగంపెట్టు) వతె.

నీవు బాలుఁడవునిలువఁగ జాలవు పోవోయి పో రుడిగి లక్ష్మణా!
నావాక్యములువిని మీయన్న రాముఁడు, మేదిని హిమగిరి, యాయమ
రాద్రి దక్క, యితరులు నాయంబులకు నోర్తురా! ॥నీవు॥ మోక్షగుం
డేశుని నీక్షణమున బట్టి, శిక్షింతు నీ కేలను లక్ష్మణా! వీక్షించుచును
నిల్వము॥ నీ॥

వ. అని తూలనాడిన సౌమిత్రి యిట్లనియెః

తోః దురహంకారముతో బలికిన లేదుర క్రియ! శూరుఁడ
వయినన్ । సుర లరయఁగ నీశరలాఘవమును జూపింపరనాపైనన్॥రా॥

వ. అని పలికిన నతికాయుం డంతకాకాదుం డయి యత్యంత
వేగంబునఁ బ్రయోగించియున్న పటుసాయకంబు వైచిన లక్ష్మణుం
డర్థచంద్రబాణంబునఁ ద్రుంచి,

తో: ఆగ్నేయాస్త్రము నసురుని వేసిన, నాతఁడు సారాస్త్రమున! భగ్నం బయి యిలఁ బడఁగా నేసియు, బదపడి లక్ష్మణుతోన॥ రా॥ ఐషికబాణం బదిగో వచ్చెను! నాగెదనా, సౌమిత్రి! భాషింపక నిరకఁ బాటిసొమ్ము నినుఁ బడఁగూల్చును సీధాత్రి॥రా॥

వ. దోషాచరులపయి ద్వేషించి మానుషవేషంబున దూషించుచు వచ్చితివి, సీరోషంబునకు నీషన్మాత్రంబు వెఱవ! ఐషిక బాణంబున నీభీషణంబు బాపెద! సౌమిత్రి ఇది నిన్నుఁ గూల్చును! ధాత్రి నని వైచిన గోపించి,

తో: ఐంద్రబాణమున నది పొడిజేసెద ! సార్భాటముఁ జాలించు! సాంద్రబలుఁడవై శౌర్యంబున నీశరవిద్యచు జూపించు॥ రా॥

వ. ముమ్మరమ్మగు నైంద్రాస్త్రమ్మున నీయమ్ము వమ్ము జేసెద! మమ్ము బెదరించు సామర్థ్యమ్ము నీకుఁ గలదా? రమ్ము నీతల దిమ్ము నీదినమ్మునఁ బాపెద నతికాయా! అని వాని బాణంబుద్రుంచిన నతండు మరల,—

తో: యామ్యాస్త్రంబును నదరకవైచితి నార్చుచు నిడుగో వచ్చె! సౌమ్యం బనుచునుసరగునఁ జూడకు ! చంపును నీయెదఁ జొచ్చె॥ రా॥

వ. పాత్రతాపాత్రతనెఱుంగక శాత్రవుల పయి క్షాత్రంబుఁ జూపెడు నీగాత్రంబు ధరిత్రి గూల్పఁజాలు యామ్యాస్త్రంబు వైచితి. సైరింపుము క్షత్రియాధమా! యసురయోధులతో వాదమా!

వ. అనిన, లక్ష్మణుండు,—

తో: వచ్చెను జూడర వాయువ్యాస్త్రము; వడిగల యామ్యాస్త్రమును! జెచ్చెర నీక్షితి జీలిచి వేయును జేయుము మఱి యుద్ధమును॥రా॥

వ. వాయువ్యాస్త్రమున నీయామ్యసాయకముఁ బాయఁ జేసెద! నీకడనున్న యస్త్రంబుల నన్నిటిని వైపుమురా. మాయకాఁడా ! నీ

యు త్తమాంగంబు వీడఁ జేసెదఁ జూడరా! అనియాబాణమ్మైఁ
మఱికొన్ని దివ్యాస్త్రాబులు లక్ష్మణుండు బ్రయోగించిన, నఁ
కవచంబును భేదింపఁజాలకఁ జూర్ణంబులయిన, సౌమిత్రి యశ
నొండుచున్న నామర్మంబు దెలుప గోరి వాయుదేవుండు వచ్చి:

గీ. వజ్రకవచంబుఁ గొన్నాఁడు బ్రహ్మనలన
శరములెవ్వియు భేదింపఁ జాలవయ్య!
కడఁగి, బ్రహ్మాస్త్ర మేసినఁ గాని తెగఁడు!
చేయు మట్లన మోదించి శీఘ్రముగను.

కీర్తనః రూపకము. (పదసోగ) వలె.

విపులాగ్రహోగ్రోదగుఁడై బ్రహ్మాస్త్రము దొడిగి సఁ
నిగ్రహమున వైచె నగ్రజునడిగి ||విపు|| దశదిక్కు లుక్కు-
స్సుక్కి మిక్కిలి సోలె! సుర లక్కుజంబు నొందఁ జుక్క
రాల్లె! ||విపు|| కులపర్వతంబు లెల్లడుల్లె! వార్ధులు నింకె! రిష
నుర్వి వెల్లగిల్లె! నర్కుఁడు గుంకె || విపు || బ్రహ్మాండ మెల్ల
వడియె నద్భుతముగను! మోక్షగుండ శ్రీకొదండపాణి కూర్చి
గను || విపు ||

వ. ఇట్లు బ్రయోగించిన బ్రహ్మాస్త్రాబును దప్పించి
టకయి,

తా: పరిఘయు శూలముఁ బటుశక్తియు గద సరగ
గించినను, | సరకుగొనక యది చని కిరీటయుతశిరమును ద్రె
జనెను || రా ||

వ. ఈలీల బ్రహ్మాస్త్రా బతికాయని వధించి పొది జేరి
తలు లక్ష్మణుని గొనియాడిరి. లక్ష్మణు డన్నను జేరి సమస్త-
దీవించి కొఁగిలించుకొనియె. అనంతరంబ. —

యదశముఖునకు

ఁడు లోనుగాఁగ నార్వురచావులో

యచుఁ జని తెలిపిన,

యము మూర్ఛనొంది తెప్పిరి వగచె.

కీర్తనః ఏకతాళము. (నలరాజ) వలె.

యేమిరా! గతి యేది చూపరా! బ్రతుక జాలనతి॥

యి, చిరకాలముందువు; నీ వనుకొంటి॥ నతి॥ భయ

జయమెట్లుగల్గును! దిక్కులేదు॥ అతికా॥ కడు

యపె మనలను! బలుకవేమి॥ అతికా॥ అలమోక్ష

యనితో వైర మింత చేసె॥ నతి॥

నయుఁ ద్రుంచిన

మ్మని వధించు రణశూరుఁడు లే

విధిక్రతాబున

గ వారు గెల్పుటకే సంశయమే!

ముని పలుశూరత్వమునకు మేరలేదు తలపోయఁ ।

యతురు వోయెడు వారిగాన ననిఁ జేయ॥ గా॥

బహువిధచింతాకాంతుడయియున్న తండ్రిని జేరి

యద్రజ్జత్తు పలుకుచున్నాఁడు:

జంగ్ఘాటిః తిశ్రాబాతి.—(నామాట) వలె.

కంకింపగ నీ కేల శోకింపగ! మాచుగ నని సల్పగ!

జనక, పూనుము ధృతి బాగా॥ నే నుండ॥ వానరు

యెవు లనగ నెంత! నే నరుడెంచినంత । నిలుతురే యిసు

నెదు బహువింత॥ నే నుండ॥ నను దేరిచూడలేదు!

లేదు! ఘనమోక్షగుండవిభుడు గావున జని నేడు

యనీతోడు॥ నేను॥

వ. అని ధైర్యంబు దెలిపి యతని యనుమతి వదసి వేగంబున
ఇంద్రజిత్తు ప్రయాణంబై,—

ఇంద్రజిత్తు రెండవ యుద్ధము.

క. సతురంగబలము లత్య

ద్భుతవిక్రమ మొప్పుఁ గొలిచి తో నరుదేరణ

బ్రతిపక్ష భయావహముగు

సతులితరణభేరి మొఱియ ననిమొన బొచ్చెన్.

వ. ఇట్లు చొచ్చి,

గీ. అగ్నిహోత్రుని బ్రార్థించి యతనివలనఁ

గాంచి బ్రహ్మస్త్ర-రథ-ధనుః కవచములను,

నభమునం డాఁగి యతఁడు వానరుల నెల్ల

నడపగొని వాఱముంచె బెల్లంపవాన.

గీ. అలబలముసేసి చెట్టుగట్టులు బెకల్చి

ఇంద్రజిత్తును మొత్తంబై కెగచి యెగచి,

వాఁ డదృశ్యుండుగాఁ జూచి వానరపతి

విసివి పుడమికిఁ దిగి వాని వెదక గడఁగె.

క. అన్నా! బ్రహ్మస్త్రంబున

ని నీచుని ద్రుంచివైతు నిమ్మానతి నా

కన్నను, నొక్కనికొఱకయి

పన్నుగ లోకములఁ జెఱుపఁ బాడియె యనుజా!

వ. బ్రహ్మస్త్రంబు వాడు కనబడకుండిన లోకంబుల భస్మంబు
జేయు నొక్కని కొఱకయి లోకమునేల బాధింతువు ? మాను మని
యతని యుద్యోగంబు నివారించె; నంత,

గీ. ఇంద్రజిత్తు కపుల నినకులజాతుల

బ్రహ్మశరముచేతఁ బరఁగ మూర్ఛ

నొందజేసి లంక కొయ్యనఁ జేరెను;
నర్కుఁ డస్తమించె; నంతమీద.

వ. వనచరులకు రామలక్ష్మణులకుఁ గలిగిన విపత్తును గుఱించి
విభీషణుండుఁ గొంతయోజించి యిట్లనుచున్నాఁడు:

తో: బ్రహ్మవరముచేఁ బబలి దనుజు డిటు వాడిజూప రాఘు
వుడు|బ్రహ్మస్త్రంబును బహుమానించుట భవ్యమంచు నాఘుచుడు||రా||

వ. ఊర కున్నాడు. కానిచో నీసీచునికి లోఁబడునా ! యనిన
హనుమంతుండు బ్రహ్మస్త్రమునఁ జెడకుండ వరము గొనియున్నాఁడు.
గాన మూర్ఛవోకుండుటచే లేచి విభీషణునితోఁ గలిసి కొఱవులు
చేకొని రణమందుఁ గూలిన వారినిఁ గని వగచుచు,

వసంత - అటతాళము.

ఇంతవారికిని నీవెత గలిగె|| నింత|| పంతముతో జని పటుసత్వ
వంతులై యెంతెంతపనులైన జింతింపకను జేయు|| నింత|| శూరులైన
నవతారములైనను బ్రారబ్ధకర్మాను-భవము దప్పి చనునె|| ఇంత
మోక్షగుండమందు ముదమున వెలసిన సాక్షున్నారాయణస్వామి
యీరాముడు|| ఇంతవారి||

వ. వీరికి గలుగు నాపదదీర్ఘు నుపాయంబు మనకు దోపలేద
జాంబవంతుం డున్న దెలుపఁగలఁడు; చూతము ర మ్మని యొక్కచో
సంపశ్యయ్యమీఁద జీవచ్ఛవముగాఁ బడియున్న యతనిఁగాంచి,

తో. బ్రతికియుండువా భల్లుకోత్తమ, పలుకగలవె మాతోడ
ధృతిమీఱఁగ గుర్తించినావె మముఁ దెలుపుమనగ వగతోడ|| ౭
ఎలుగుబట్టి నిన్నిప్పు డెఱింగితి నింతెకాని నాకనుల | నలుగుఁ
నాటుట నవశంబైయిటు నవనిఁ బడితినని మొనల! ||

వ. రామలక్ష్మణులు వానరులు నేటికిట్లులైరి, అయిన హనుః
తుఁడు జీవములతో నున్నాఁడే! యనవుఁడు, హనుమంతుఁడు ౭
ననుస్కరించి.

తో: నే హనుమంతుడ నీదయచేతను నెమ్మది మనియున్నాడ.
సాహసమున నే సలుపఁ దగినపని నూహదెల్పు ధృతి తోడ॥ రా॥

వ. జాంబవంతుండు కౌగిలించుకొని యిట్లనుచున్నాఁడు:

శంకరాభరణము: ఆదితాళము-(ఔనానుమి) వలె.

హనుమంత, నీవుదక్క వనచరులకు దిక్కు గనుగొన
నెవ్వారు గల రింక బ్రతికింప॥హను॥ పాలసముద్రము కూలము దాటిన
మేలుగ నటు దోణాక్షైల మున్నది యందు॥ హను॥ సంజీవవిశల్యసం
ధానసౌవర్ణ మంజులకరణులు మనకుఁ బ్రాప్తిచెడి॥ హను॥ అవి దెచ్చి
యీవానరావళి కిచ్చిన భువి మోక్షగుండరాఘవుమ్రొల బ్రదుకుదురు॥
హను॥

వ. ఇట్లు చెప్పి దోణాక్షికి మార్గంబు సెప్పిన నుప్పొంగి
కుప్పించి సముద్రంబుఁ దాటి శీఘ్రయానంబున క్షీరాక్షి కవల నున్న
దోణాక్షిఁజేరి అందు విచుర్చించినఁ, గామరూపులయిన యా యోష
ధులు గానరావయ్యె. అంత నా పర్వతంబు బెఱికి నెత్తిన బెట్టుకొని
వాయు వేగంబున వచ్చుచుండిన, —

గీ. ఆమహాషధీ సమాగత పరిమళ

కలన వానరాళి తెలివినొంది

చచ్చియున్న రాక్షసవ్రాతములఁ బట్టి

యబ్ధి బడఁగ వైచే నతిముదమున.

వ. అంతలో హనుమంతుండు మందులకొండఁ దెచ్చి వానరుల
నడుమ నుంచె అప్పుడు సంధానకరణివల్ల విఱిగిన యవయవము లతుకు
కొనియె. విశల్యకరణివల్ల శరీరముననాటిన యస్త్రంబు లూడిపో
యెను. సౌవర్ణకరణిచే శరీరములు సువర్ణ కాంతి వంతములయ్యె. సంజీవ
కరణిచే శోషించిన ప్రాణములకు స్ఫుటంబు గలిగె. ఇట్లు వానరుల
బ్రతికించి యాంజనేయుఁడు,

తో: సరగ రామలక్ష్మణులకు మ్రొక్కిన సంతసించి దీవించి ।
యురువడి గిరి మున్నున్నచోట నె ముంచి ర మ్మనఁగ మించి॥ రా॥

న. దోణాద్రి యెప్పటిచోట నుంచి వచ్చె. అంత సూర్యో
దయంబాయె. అప్పుడు సుగ్రీవుండు రాఘనను నుతింబునఁ గపులను
గని,

కాఫిరాగము: ఏక తాళము. (ఈశరాసనంబ సా) వలె.

రావణుండు గడఁగిరాఁడు రణముసేయఁగా లావుమీద లగ్గ
లెక్కిలంక గాల్పుడు॥ రావ॥ అడ్డమైన దానవుల నపుడె స్రుంపుఁడు;
చెడఁకార్యమగు మతి జిత్త మానుడు॥ రావ॥ అటులచేయ కూరకున్న
నాజ్ఞగొందును; నిటుల మోక్షగుండవిభుడె యిపుడు దెల్పెను॥ రావ॥

న. అని ఖండితంబుగా సుగ్రీవుండు పలికిన వానరులు మంచిదని
సాయంకాలమువఱకు వేచియుండి, రాత్రి గాఁగానే కొఱవలు సేకొని
లంక కరిగి ప్రతిగృహంబును గాల్చి మసిచేసి,

తో: బాలుర వృద్ధుల బట్టి మంటలోపల బడగా వై చుచును ।
జాలగ నడ్లము జనుదెంచిన రాక్షసుల బట్టి త్రుంచుచును॥ రామ॥

న. బహుఘోరకృత్యంబుల జేసి వచ్చి రణభూమి బ్రవేశించిరి.
అంత రావణుండు కోపించి,

—♦ కుంభ-నికుంభాదుల యుద్ధము ♦—

తో: కుంభ-నికుంభుల ఘోరవిక్రములఁ గుంభకర్ణకొడుకులను
గంభీరముగాఁ గదనమునకు దశకంతుడు బొమ్మని యనెను॥ రామ॥

న. మఱియు శోణితాక్ష యూపాక్ష కంపన ప్రజంఘులను
గూడఁ బంపిన నీయార్దురుఁ గదలి రణస్థలిఁజేరి,

దానవ-వానరసంవాదము.

తీర్థన: ఆదితాళము. (మాతమ) వలె.

దా-ముదమున మాబలము మీదుమదికి దెలియకయమమ్ము ।
నెదురు వచ్చినారే! మంచిది! వానరులార! గుడిమి పట్టెదము నిల్వడి॥

వా-వదరుచు మీవలె ముందు వచ్చిన వా రొక్కరయినా
సదనములకు మరలఁ చేరిరే! దానవులారా! కదనమునఁజూవకుండిరే!

దా-న రినలె గాదు; మీము బేరుగొన్నతొరులము! లేరునుము
గెలుచుధీరులు! వానరులార! దూరముగఁ బొండు మీగలు!

వా-ధారుణినిమోక్షగుండశ్రీరాముఁడు మూడుమండ మీయా
పులు నీకుజేతుము! దానవులారా! మృత్యువౌత బడఁగజేతుము!

వ. అని సింహనాదంబుఁ జేసి యూర్చి పేర్చి రాక్షసుల లక్ష్యపె
ట్టక విజృంభించి క్షణమాత్రంబున సంగదండు కంపనుని, మైదండు
ప్రజంఘ-యాపాత్యులను, - ద్వివికాడు భోజితాక్షుని, సుగ్రీవండు
కుంభుని, హనుమంతుండు నికాభుని చుడియించిరి. అన్వర్తవిని రావ
ణుండు మకరాక్షుని బొమ్మన వొఁడుగుండయు,

మకరాక్షయుద్ధము.

తొ: ఒక్కరథమ్మును నెక్కి యుక్కుగలరక్క-ను యుద్ధప్రిజూప,
నక్కజముగ మకరాక్షుడు వెడలెను నాజిక నిది ప్రేరేప॥ రా॥

వ. ఖరాసురుని కొడుకగు మకరాక్షుండు యుద్ధభూమి జేరి
మిన్ను మన్నదగుల సింహనాద భుజాస్ఫూలసంబులు జేసి యదిరించిన,
వానరుల నొప్పించుచు రామమూర్తి సమీపంబునకు నరిగి,

కీర్తన : త్రిశబ్దతి - (వనమూను)వలె.

రణమును జేయు మిపుడు రఘురామ! నాతోడ గదిసి॥రణ॥క్షణ
ములో నిన్ను సమయించి లంకకు బోదు॥రణ॥ ఖరసూనుడను గనుము!
వరమకరాక్షుడ వినుము॥ ఖర॥ పరగ మాతెండ్ర పగదీర్చ నేటికి గలిగె
॥రణ॥ కరవాలమున నయిన, గద నై న, విలుబూన్చియున॥ గర॥ వరమో
క్షగుండవాసుడ, యేలీల నయిన॥ రణమును॥

వ. అనిన, రాముండు గోపంబుదీపింప,--

తో: దబ్బరగాదుర దైత్యాధమ నాదెబ్బ తగిలినంతటను।
నిబ్బర మెడలియు దబ్బిబ్బున మీయబ్బకడకు జనవలెను॥ రా॥

వ. అనిన,

క. మకరాక్షుఁ డరిగిపలు నా
యకములు మై గాడ నేయ, నవి నడుమ నె త
ప్పక దునిమి వాని రథ-ర
ధ్య కేతు చాపములఁ ద్రుంచె దాశరథి తగ్గ.

వ. అప్పుడు,

క. విరభుండలు శూలము గొని
వెలువక దనుజుండు వ్రేయ, వేగమె దానిన్
పిలుగంగఁజేయ, నాతఁడు
కఱకగు పిడికిటను బొడువఁగా నేతేటన్.

తో. అసలాస్త్రాబున నతనియురమ్మున నారాముఁడు వ్రేయ
గను, ననిమొన నమ్మక రాక్షుఁడు ద్రెళ్ళెను నమరులెల్లఁజెలగగను॥ రా॥

వ. అంత, సూర్యోదయం బాయె. మకరాక్షుని మరణవార్త
రావణుండు విని దుఃఖిరోషంబులు పెనఁగొని తన్నలయింప, నింప్ర
జిత్తుని బిలిచి యిట్లనియె.

శీదారగాళ : ఆదితాళము.

కుమారకా! విసరా! అయ్యో! విమర్శగను నే వివరించెదనో॥
కు॥ అతికాయుడు మొదలై నవీరు లుద్ధతి గూలిరి యుద్ధమునోన! గతి
నీవేయింక! గదనము జేయఁగ॥ గుమా॥ సురలను దఱిమిన జోదువు
నీ కీనరుల గెలుచు శుభతటిపనియశా. దురమునందు నీతో సరిగలరా॥
కుమా॥ మోక్షగుండరాముని లక్ష్మణుని లక్ష్మింపుచు గె, ల్వగనీవు
ఈక్షణమునరథ, మెక్కికడలుము॥ కుమారకా॥

ఇంద్రజిత్తు మూడవసారి యుద్ధము.

వ. అని వీడ్కొలిపిన నత్యుగ్రమూర్తియై లేచి కాంచనరథా
యాధుండయి,

క. అరదము లరువదికోట్లును,

గరులును బదుచూడకుకోట్లు, కడుపడిగల మేల్

దురగములు నూఱుకోట్లును

వరభటు లగణితముగాఁగ వచ్చుచు నుండన్.

వ. ఒక్కకోటి చతుర్దంతదంతానళములు, నాలుగుకోట్ల చిలుక
వన్నెగల గుఱ్ఱములును గూడ బలిసి యేతేఱ, నిస్సాణాది బహువిధ
వాద్యంబులు - మ్రోయ నుత్తరచ్ఛావరంబున బెడలి యుద్ధభూమిఁ
బ్రవేశించి,

గీ. రథము డిగ్గి చుట్టు రాక్షసదళములఁ

గాపువెట్టి కాటికాఱునిచ్చు

దెచ్చి వేదియొకటి దీర్పించి యుడదించి

జ్వలను నింధనముల వెలుఁగఁజేసె.

వ. సమంత్రణ పూర్వకంబుగా హోమంబుఁ జేసి ఆ యగ్ని
నుండి.

అగాణా : ఆదితాళము.

కృత్తి.యవతరించెను; బెద్దసత్తి యవతరించెను। కృత్తియనెడు
పెద్దసత్తి లోకములకు మిత్తి యనగ మోర యెత్తి యారభింతుచు॥
గృ॥ చాలభయదమకా కపాలపాత్రయు, నస్థిమాలలు భీకరకరాల కేశము
లలర॥ కృ॥ మోక్షగుండేశునిపైఁ గత్తు గట్టినయట్టి రాక్షసవరుసకు
ప్రత్యక్షమై పనులు సేయ॥ గృ॥

వ. ఇట్లు ప్రసన్నయయి కృత్తి యుద్ధజిత్తుగాంచి,

తో. పంపుమునన్నేపనికైనను నాతంపుబంపుజూపెదను। సొంపు
గనచుచును రంపులు చేయగఁ జూచిసంతసింపుచును.

న ఆకృతినడిగి దివ్యశస్త్రాస్త్రరథరథ్యంబులు గయికొని కృత్తి
సహితంబుగా నంబరంబున కెగిరి, కృత్తిమహాత్ముచే నెవరికిఁ గానరాకుండ
నదృశ్యుండయి,

తో: ఉగ్రబాణముల నురువడి వానరయోధుల పయిఁ బఱ
పుచును । నాగ్రహమనఁ జెల్లాల్చు మెలఁగెనునంబరమండలమునను
॥ రా॥

వ. పిమ్మటవాని సైన్యంబులుదిరిగిలంకలోనికి జనియె. అక్కడ,
తో: గజుఁడు గవాక్షుఁడు గంధమాదనుడువిజయుఁడు లోనగు
కపులు గజబిజి నొందుచు గదియుచు వైచిరి కడగి గిరులు వృక్షములు
॥ రా॥

మగట: ఆదితాళము.

శిలీముఖంబులు నలీముఖులపయి చలంబు మెయినేసెన్ !
వారలఁ బలాయనుల జేసెన్॥ శిలీ॥ పటుత్వ మొప్పుగఁ బదికొటల
మర్కటోత్త మాల గూల్సెన్ ! బుముక్కటంబుగాఁ బొల్పెన్॥ శిలీ॥
అనంతరము నెమ్మనంబులను భయమునన్ వడంకుచునణంగి చూచుచు
నుండెన్॥ మొఱ్ఱో యటంచును మోక్షగుండపతి మఱుంగునకు జనిరి;
మ మ్మధ్ధరింపు మని యనఁగా॥ శిలీ॥

వ. అప్పుడు లక్ష్మణుం డన్నకు నమస్కరించి,
ఉ. రామ, యిదేమి చూచెదవు ! రావణి మర్కటసేన ద్రుంపఁగా!
నే మన కూరకున్న మన నిచ్చునె ! కార్యము తప్పివచ్చెడున్ !
భీమబలంబుతో నతని బిట్టుగఁ దాఁకి శరాగ్నిఁ గాల్చెదన్
జేమరు నాజ్ఞ యిమ్మనుచు వేడినఁ దమ్మునిఁ గాంచి యిట్లనెన్:

తో: వినుమిదె లక్ష్మణ! వీ డసాధ్యుడగు వనజభవుని వరము
నను । ఘనముగఁ బ్రబలియుఁ గనబడకయ మగతనముఁ జూపు
దురమునను॥

వ. కాఁబట్టి వీనిమీఁద బాణంబులు వైచిన నాయుమ్ములు చెడి
పోవును గాని నిలువవు. సైరింపుము. అనుచుండ నగ్నిహోత్రుండువచ్చి,

తో: కనదాగ్నేయం బనుమంత్రంబును మనుకుల, జపియించు
చును| ఘనబాణం బొక్కటి వ్రేసిన దనుజుని బాయుచు కృత్తియును॥ రా॥

వ. అప్పుడు వాఁడగుపడు ననిచెప్పి యగ్నిభట్టారకుం డదృశ్యుం
డయిన, రాముండు శీఘ్రంబున,—

గీ. అగ్నిమంత్రంబు జపియించి యమ్మువైవఁ
గృత్తి యెడవాసివోయె పెంద త్తట మునఁ
దిన్నఁగా మేఘనాథుండు దిగి పుడమికి
దశదిశలు వ్రయ్య సింహ నాదమ్ముసేసె.

తో: వానరు లప్పుడు! వడిగా దరువులువసుధాధరములుగొనుచు|
వానిపైన బడవైచి రొక్కపరి బంధురవైరము కొఱలి॥ రా॥ రాముండు
నూలుశరంబులు మఱి యారామునితమ్ముండు మూండు| భీమశరంబులు
వ్రేయగ; నన్నిటిఁ బిండిజేసి యనె వాండు॥ రా॥

పూరికశ్యాణి: ఏకతాళము.

ఎదిరింపలేరు! ఇఁకజాలు పోరు! అదలింపరారు! అంతటివారు
గారు॥ యెది॥ అనిమిషులను అనిఁ గెల్పినాను! నను గెల్వఁబూను నదు
డెంతమాత్రుం డాను॥ ఎ॥ బలవద్విరోధ మిల జేటుగావా! తెలియఁగ
లేదా! తలగఁగరాద వాద॥ యె॥ మురిసేగు కాండముల మోక్షగుండ
వరు దూఱుచుండ బఱపెద నుండ కుండ॥ నె॥

వ. అని పలికి చండకాండంబు లెక్కుపెట్టి స్వాతీగతశుక్రండు
వర్షించిన చందంబునఁ గపిప్రవరులపై నెడములేక ప్రియోగించి
నొప్పించి లక్ష్మణుని విల్లు విఱచి రామున కభిముఖుండయి యను
చున్నాఁడు:

క. నీకు సాయము వచ్చిన

యీ కపులను గెల్చినాడ! నిక న న్నెటుల

దాకి జయింతువు! తొలగుము

నా కడ్డము గలదె త్రిభుననంబులలోన.

వ. అని పలికి మాటియు ననేక సాయకంబు లందఱపైవైచుచు
దాను గెలిచిన ట్లుహించి వేగంబున లంక కరిగి యావార్త దండ్రు
దెల్పిన, సంతోషించి, రావణుండు, —

కీర్తన: శ్రీరామ- (ఇంతైన) పఠె.

నీవంటికొడుకుండఁగ నీవారెపగ దీర్పగ నీవేళ కొనగూడె గా!
ఇక వెండియు జను వడిగ॥ ననిలో నీవిక్రమము సరగ తీవిగుల్కఁగ;
దేవపాళి బెదరి చూడఁగఁ జూపి ర మ్మిక॥ నీవంటి॥ శ్రీమోక్షగుండ
విభుని రాముని లక్ష్మణుని నామరూటులను దాకి యందున్న సోదరుని
మొనసి మోమోటమిని మాని తామసంబునఁ దలలు గ్రుంచివేసి
ర మ్మిక సీత యబ్బును ॥ నీ॥

వ. అనిన, దండ్రుని వీడ్కొని మహతోత్సాహంబునఁ బురోహిత
యతంబుగా రణభూమిజేరి యొక్కహోమంబుజేసి నగ్నిదేవుని సహ
యంబువలన నాగుగుఱ్ఱములతో రథమును సమోహాస్త్రంబులు
గైకొని.

ఇంద్రజిత్తునాల్పయధము.

క. రథ మెక్కి యాతఁ డంబర

పథమునకును నెగిరికానఁబడక యె కపుల

వధియించుచు సాయకముల

వృధ నొందఁగఁ జేయుచు భయంకరుఁ డగుచు.

వ. దక్షిణదిక్కునకువచ్చి యుట్లనుచున్నాడు:

కీతనః అదితాశము (నీ వనువా) పఠె.

రణ మొనరింపుము రామా రామా! రయమున గూఢ్చెద
రమ్మా! ||రామా|| అణుమాత్రంబుగ ననురులద్రుంచి సరణశూరుడవుగా
రామా రామా! ||రణ మొ|| కోత్రులబలగముఁగూడివచ్చితినియాతుధా
న కుల మలరెనురామా! ||రణ|| మోక్షగుండవరా! ముఖ్యులగునీవీక్షితి
నన్నుజయింపుము రామా! ||రణ||

వ. అని మఱియు,

తో: సడమటిదిక్కునఁ పలికెను ; మీ రెక్కడ బోదురు ది
క్కెవ్వరు! కడివలఁజక్కితి రెడపక మిము జక్కడఁతు! లేనునా కెదురు
||రామ||

వ. అని కొన్ని బాణంబులువైచి యింతలో—

తో: ఉత్తరదిక్కున గురికి పలికె: మిమ్ముక్కడఁగిమీదటను,
ఉత్తది యనకుఁ డయోధ్యకుఁ జని మీ గున్నవారిఁజూపెదను||రా||

వ. అని కొన్ని శరంబులు పఱపి వారి నేయఁబించి తూర్పు
దిక్కున కరిగి,

తో: మదిని విభీషణమాటలు నమ్మియు మఱియేటికిఁ జెడి
యెదరు? పొదలుచు మీ రిప్పుడె యెటకయినను బోయిన మని
యందెదరు||రా||

వ. ఈప్రకారంబుగఁ జత్తుర్దిక్కులయందఁగఁ దిరిగి ప్రగల్భంబు
లాడుచు నదృశ్యంబుగా బహుబాణంబులు ప్రయోగించి వానరుల
నశింపఁ జేయుచుండినఁ గాంచి, కోపించి లక్ష్మణుండు రామున కిట్లనియె.

కేదాగః రూపకము.(సాటి)పఠె.

వీనిపైనిఁ గోపమురాని హేతు వేమొ! రఘుకులవర|| వీని వాన
రాళి నెల్లఁ బొలియింపఁగ దీనతతో నీనామమునే జలతురు|| వీని||
మేనులు దాఁపక వీరు నీనిమిత్త మింత పనిచేయఁగ, దానవునివాత

దగఁ ద్రోయఁగ నొనె యిది మానవపతులకు ధర్మమె॥ వీని॥ దండిగ
మధ్యది నచండకిరణురీతి వడిఁ జూపును నుంపు॥వీని॥ మోక్షగుండాధిప,
కండలుగాఁ జెండఁగ నాకు సెలవొసఁగుము॥ వీని॥

వ. అనిన యీ రాముం డిట్లునియె.

చ. కనఁ బడకుండయుద్ధమును గ్రక్కున వీఁ డొనరింప, వీనికై
కినిసిన లోకముల్ చెడవె! గీష్పతిరుద్రబిడొజ్జలైన నీ
తనిఁ జెనకంగఁ జాల! రటుఁ దాఁ గొసనాఁడు వరంబు బ్రహ్మచేఁ!
గనుక సహించినాఁడ; నిక గాతునె కాలము మూడి నచ్చెడిన్.

తో: నేన ల్గినయెడ వీనిప్రతాపము నీకుగఁ జేయ న వినుమా!
మానుగ హరబ్రహ్మములు గాచిన నైన విడుతునే కనుమా॥ రా॥

వ. అని పలికిన రామునకుఁ గలిగిన మాగ్రహంబు వాఁ డెఱిగి
యుద్ధంబుఁ జేయఁ జాలక లంకలోనికిఁ జని తుండి) కిట్లునియె:

క. కట్టల్కతోడ నేఁ జని
మాట్టిలిఁ గపికోటి నెల్ల మచుకులవరులన్
ధట్టించి మానములు గొని
నెట్టనఁ జనుదొచినాఁడ నీ కెఱిగింపన్.

వ. అని యధికప్రసంగంబుఁ జేసిన నింద్రజిత్తువై రావణుండు
గోపించి, —

జంక్షుూటి: అటతాళము.

ఇది యేమిటిపోక! యిది యేమిరాక! యదరి యేతొచి యి
ట్లాడెడుగాక॥ యి॥ పగవారి నెదిరి చంపఁగఁ జేతగాక, మగఁటిమిని
జెప్పెదన్ర! మఱిసిగ్గులేక॥ యి॥ దిక్కుల జయించి తిరిగియీదినము
నక్కఱ నరులకు డాఁగుటే ఘనము॥ యిది॥ మోక్షగుండేశు దమ్ముని
తోడ బట్టి శిక్షింప కిక నన్నుఁ జేరకు పట్టి॥ యి॥

వ. అనిన మంచి దని వాడు సీతవంటి యాకృతిగల నాతి నొక
తెను దన మాయచేత నిర్మించి రథంబుపయిస నుంచుకొని పడనుటి
దెసను వచ్చుచుండె; అప్పుడు—

ఇంద్రజిత్తు పంచమయుద్ధము.

క. ఏతట్లు వచ్చునో యని

నాతని దశదిక్కులందు నరయుచుఁ గప్పులన్

భీతాత్ములగుచు నుండఁగ

నాతటి వాఱులతనయుఁ డది శిఖరమున్ —

వ. నెత్తిన మోచుకొని పడనుటిదిక్కుగాఁ బోవుచు.

తో: అరదముపై మా మూసీతను గని 'యకటా': పాపాత్ముండు!
ధరణిజ దెచ్చెను దా నేను చేయునో! తగవిధికృత మగుచుండు॥ రా॥

వ. 'దై నమా! యిట్టిదీపదశఁ జూడఁ గలిగి! అయ్యో! నీని
నేమిచేయును! నెటుల నోర్తు'నని కపికోటులఁ గూర్చుకొని యట్ట
హాసంబునఁబయిపడిరె హనుమంతునితో నింద్రజిత్తు పలుకుచున్నాఁడు:

తో: ఏటికి నచ్చిద నీసేనలతో? నిదిగో! సీతను గనరా! ధాటిగ
సీసతి తల దరిగద ముమ్మాటికి నిజ మిక జనరా! ॥ రా॥

వ. ఈసీతకొఱ కీక వా మీ రింతశ్రమించుట. మీశ్రమ నివా
రించితిఁ బోరా! వాయుకుమారా! అనిన, నాంజనేయుఁ డిట్లునయె:

తో: దనుజుడ నయిసను ధరణి విశ్రవసు మనుచుండ వగు సీకు
దగునా! ముచుకొని సీతను ముందలబట్టుర కౌసకౌసీఈమవ నగునా॥
రామ॥

వ. అని పలుకుచుండ వాడత్యుగ్రకర్మమునకు పోబడి,

క. మాయాసీతను బట్టుక

కో యని యూర్చిసను విడక, కోపము గమరన్

ఆయెడఁ గరవాలంబునఁ

బాయకఁ దలదలిగి యతడు పలికెన్ గడిమిన్:

కీశానః రూపకము. (వేటాడు) వలె.

ఇంకేటికిరా రణము॥ ఇ॥ పంకజగంధిని సీతచు బట్టుక గరవా
లంబున శంకింపక దలఁచుచితి! బింకంబులు బొంకంబులు॥ నింకే॥ ఈ
జానకికొఱకే కద యాజికి మీ శేత్రెంచుట! మీజాడలు నామందఱ
గాఁ జాలవు రాజాలవు॥ ఇంకే॥ ఈసంగతి మోక్షగుండవాసునితో నెఱి
గించియు, నాన లుడిగి పొంగుడుగడిన రోషంబున మోసం బగు
॥ నింకేటికి॥

ద్వీపదః వా డెట్లు పలికిన వాయుసుతుడు
సోడిమిచెడి దూఖపూరితుం డగుచు
'వనచరులార, దైవసుందప్పదీసె!
మనయుద్యమం బేది మఱిసాగదయ్యె!
నేమఱియుండకుఁ డీతని మీరు!
రామున కీవార్త రయమునఁ జెప్పి
యమ్మహానీయుని యాజ్ఞానుసరణి
నెన్నుదితో వత్తునే' డాచుఁ గదిలి
పోయె; నాసిదప నుస్సొంగుచు దనుజ
నాయకసుతుఁడు మనంబునఁ దలఁచె.

క 'ఇక్కడ నానుమంతుఁడులే;
ఊక్కండను 'జలపలేగు హోమ మొనర్తు
గ్రమ్మన' ననుచు నికుంభిళ
దిక్కున కగుదెంచి యతఁడు దృఢనిశ్చయుఁడై.

తో: కలు పాలు ర క్తంబు దేనె పుగకాయలు గంధసుమములు
బల్లులు పిల్లులు పాములు మొదలగు బహుమృగాళిమాంసములు॥ రా॥

వ. అమితంబుగా చెప్పించి కాత్యాయనీదేవిని నిలిపి పైవస్తువు
లచే మంత్రపూర్వకంబుగా సన్నియందు హోమంబుఁ జేసి తనుపు
చుండె. ఇక్కడ నానుమంతుఁడు శోకాతురుం డగుచు వచ్చి రాఘవు
నకు సమస్కరించి యిట్లనుచున్నాడు.

భీష్మరాగము: ఆదితాళము. (గురుమహా)వలె.

మనుకులవర్యా మనుకులవర్యా! మన కార్యము జెడె||మనుకు||
రామ! మీరామను రావణి దెచ్చియుఁ గోమలిశిరమును గోసినాడ
కట! ||మనుకు|| ఒప్పుగ నందఱ ముండియు నీతరు దప్పింపఁగ శక్త
లే దాయెను||మ|| తక్కక నీనినదాఁకఁగాపాడియు నక్క కిచ్చిన చందం
బుగ నాయెను|| మ|| మోక్షగుండాధిప, ముంగుగ మీకును నీక్షణ
మున దెబ్బ నేతెంచితిని|| మనుకుల||

వ. అనిన హనుమంతుని పలుకులు ములుకులై చెవిసోకిన
నిశ్చేష్టితుండై రాముఁడు, —

క. జనకజను నుదిని దలఁచుచుఁ

బెనుగాలిని నేలఁ గూలు వృక్షము రీతిన్

ఇవకులుఁడు మూర్ఛనొందినఁ

గని పగచిరి చుట్టునున్న కపిపుంగవులున్.

వ. అప్పుడు—

శో: కన్నీ రేటుగఁ గారఁగ లక్ష్మణుఁ డన్నకడకుఁ దా నరిగి
పన్నుగ నూరులపయికిఁ జేర్చుకొని మన్నునుడిచి మది గరగి|| రా||

ముఖారి: ఆదితాళము.

అకటా! రఘునీరా! జానకీ కింత యడలవలసె నౌరా||ప్రకట
ముగ దశకంఠుఁ గూల్పఁగ రాజ్యమును విడనాడి వచ్చితి! మొకటి మన
మెంచినను దైవం బొకటి నొచ్చెను! విధికృతంబు|| నకటా|| రణశూరుఁ
డగు నీవు గలిగియు ధరామూరికి బాపు యుద్ధమునోపయోగ వచ్చె నీశోక
మున కెయ్యదిమేర! సుర రక్షణమునకు జనియించితిమి మోక్షపుర
నాథ య దెట్లు జేసెద|| మకటా||

తో: జానకీమరణము నైపజాల! నేశరవహ్నుల ముంచెదను|
దానవులను! లంకానగరంబును దగ్ధము గావించెదను|| రా||

వ. అని లక్ష్మణుండు శోకించుచుఁ బలుకు పలుకులు విని విభీషణుం డిట్లనియె:

తో: ఎక్కడిమాటలు ఇంద్రజిత్తు దానిక్కడ గపటముచేత గ్రక్కున సీతను గల్పించియు నుతి చక్కాడెను గనిచేత॥ రా॥

వ. ఇందులకు నగవలనను నేను రామునకు సీత నిమ్మని చెప్పిన విషయి రావణుండు కొడుకు సీతను జంపఁ బోయినఁ జంప నిచ్చునా! అమ్మహాపతివ్రత చచ్చిన లోకంబులు నిలిచి యుండునా! నేను నిజముం గాంచి వచ్చెద నని యీతిలో రాముండు మూర్ఖుఁ దేలియున్న, —

గీ రామునాజ్ఞచుగైకొని భ్రమర మగుచు
రావణోద్యానవనము, జేరంగఁబోయి
శిగసుపముక్రింద నున్నట్టి సీతఁగాంచి
మరలి యేలించి తల్లిపెదాశరథులకును.

వ. ఇట్లు సీతాదేవి తేనువార్త రామలక్ష్మణులకుఁ దెలిపి విభీషణుం డిట్లనుచున్నాఁడు:

తో: రామ నికుంభిళ హామముజేసి శరంబులు రథమును బడయ! దా మది యెంచియు దరుచరు లది యెంతయు జెఱతురా యని తెలియ॥ రా॥

వ. ఇంద్రజిత్తు కపటంబున నిదియొక సందడిచేసి యందఱు నిర్విణ్ణులయి యుండ, నెమ్మదిగా నికుంభిళకుఁ బోయి హామంబుఁ జేయుచున్నాఁడు.

క. హామము సాంగంబయినను

నామేటిని గెలువలేరు హరిహరు లయినన్;

ధీమతితోఁ గపియుతముగ

సామిత్రిని బాపు చుతనిఁ జూపుటకొఱకై.

వ. పదునాలుగు సంవత్సరములు నిద్రాహారములు వర్జించిన
టానిచే జచ్చిన ట్లతనికి వర మున్నది. అట్టివ్రతము మన లక్ష్మణుం
డాచరించియున్నవాఁడు గావున, వానిం జంపురు. వాఁడు మడిసిన
రావణుఁడును జచ్చినట్లుగాఁ దలఁపుఁ డనిన, రాముం డాశ్చర్యచిత్తుడై
లక్ష్మణునిఁజూచి॥

జంఘూటి: శ్రీశబాతి (ఎవ్వఁడు) యె.

సౌమిత్రి, యికను లెమ్ము! సమరము జేయ బొమ్ము! ఆమేఘ
నాథుగమ్ము! అమ్మల బడ గ్రుమ్ము! గెలిచి డోచుముగను జేరుము!
వాని హోమము విఘ్నము జేయుము! ఆజిహ్వా మోమోట ముడు
గుము॥ సౌ॥ మదిమోక్షగుండవిభుని ముఱవక తలగుకొని పదజయ
మయ్యెడిని! భల్లుకవల్లభుని వేగఁ బవమానవరపుత్రుని వెంటఁ బది
లముగా గొల్చి రమ్మని ప్రీతితో ధరురస్త్రములఁ బూని॥ సౌమిత్రి॥

వ. అని యిట్లు తెలిపి, సముద్రుం డిచ్చిన వజ్రకవచమును
ఖడ్గంబును ధనుర్బాణంబులును ఇచ్చి దీవించి పంపిన, సౌమిత్రి రాము
నకు నమస్కరించి జాంబవంతుండు కోట్లకొలఁది భల్లుకంబులతోడ
వెడలి విభీషణయుతంబుగా హనుమంతుని నారోహించి యరువంకల
గపిసేనలు బలిసి యేతేరఁ గదిలి,

తో: ముప్పదియోజనములదూరంబున నొప్పు నికుంభిళ కేగి,
గొప్పబలంబులు గో ట్లర్బదములు గూడి చుట్టినను మూఁగి॥ రామ॥

వ. సందడి లేక నిస్తరంగసముద్రంబుఁబోలె నలరుచున్న మేఘ
నాథుని సేనలం గాంచి లక్ష్మణుఁ డాశ్చర్యగ్రుము నొందె. అప్పుడు
విభీషణుండు,—

గౌళబంగాళ: అటతాళము.

చూడుమా సేనల రామానుజ! చూడు॥ ఏడఁజూచిన గాని
యెడము సందులేదు॥ చూడు॥ సేనల ద్రుంచినఁ గాని లేవఁడు వాఁడు
॥చూ॥ హోమవిఘ్నముజేయ నురుబలముల బంపు॥ చూడు॥ బాణ

పరంపరఁ బటపి చంపుము వాని॥ జూడు॥ మోక్షగుండేశుని ముద్దుల
తమ్ముడ॥ చూడు॥

వ. అనిన, లక్ష్మణుండు రాక్షసదళంబుల రూక్షేక్షణంబుల
వీక్షించి బహ్మాడ మదరునట్లు జ్యోనినదంబుఁ జేసి శరవర్షంబులు గురి
పించుచుండె,

తో: రాక్షససేనలు నాక్షణమున నారానుసోదరుని గదిసి,
యక్షీణంబుగ నలజడి బెట్టిరి మంబులు బెక్కులువేసి॥ రామ॥

వ. అది గని మహాగ్రహసమస్కృతై,

క. భల్లుకవరులు మర్కట

వల్లభులును గిరులు దరులు వడి వైచును రం

జిల్లఁగ రాక్షససేనల

నెల్లనుభంజింపుచుండి రెంతయు దెగువన్.

వ. లక్ష్మణుండును బాణప్రయోగంబుల ననేకుల మడియింపు
చుండ దదీయాటోపంబునకు సైరింపనోపక రక్కసు లుక్కుచెడి
హోమంబుచేయు నింద్రజిత్తు మఱుఁగునకు జని బహువిధంబుల మొఱ
పెట్టుకొనిరి. అప్పుడు—

ఇన్నూటపదియాహుతులు వేల్వవలసియుండె. అందు నూట
తొమ్మిది మాత్రమే వేల్వఁబడియె. ఇంతలో—

క. దనుజులు హోహోరవములఁ

దనమఱుఁగునఁ జేరుటయును, దరుచరులెల్లన్

వెనుకొని తఱుముటయుంగని

పనివడి సవనంబుమాని పటురోషమునన్.

గీ. కేలనుండిన యాహుతుల్ నేలవైచి

రథముపై నెక్కి చాపశరంబు లూని

దండధరుఁడునుబోలె నుద్దండు డగుచు

శరసహస్రమునించె వానరులమేన

వ. ఇట్లంతండు వానరుల నొప్పించుచుండి, విభీషణుండు లక్ష్మణునిఁ జూచి యిట్లనియె:

కాంభోజి. అటతాళము (నిన్ను నమ్మి)వలె.

దానవునిచేత గాన వచ్చుగదా! వానరుల గెల్చి వచ్చును గ్రమ్మఱ॥దాన॥ మానుగ నామల్లినూనుక్రింద హోమ మానందముగ జేయ బూనును సత్యము॥దా॥ హోమసంగమైన, నామేటి గెల్చి సుత్రామాదు లయినరు దా మోపఁ జాలరు॥దా॥ దండిగ ట్రిమోక్ష గుండేశు సోదర, చెండుము పాడిండుఁ జేరకమునుపే!॥ దాన॥

వ. అనియిట్లు ప్రేరేప లక్ష్మణుం డతివేగంబున వానరులఁ గనిన సంగు నిద్రజిత్తునకు నభిముఖుడై యచని యంభోధరసమానగంభీర వాక్యంబుల నిట్లనియె:

తో: మాయలు చేసిన మతి క్రియలేమర మగవాడవు నీ వయినఁ నాయెదుటికి దిన్నఁగ జేరియుఁ గదనము చేయుముగదా॥రాన॥రా॥ ఆలములో వీరదళుఁ జూడగ, ననురాధను, నినుగూల్చి కాలుని పోలికిఁదోలి గొండు జయశీలతనే బోల్చి ॥రా॥

వ. అనిన వాఁ డదరిపడి యిట్లనుచున్నాడు;

కళ్యాణి: రూపకము.

అంతవాడవా! నాయంతవాని తోడ నని నలిపెను! ॥నంత॥ అంతకాభుడంచు నన్నుఁ గావు రాశా కావునుక వింతగా! నినుంత లేవు పంతగించి వచ్చి బెదరించెను॥నంత॥ మున్నునాగపాశముల నిన్ను గట్టి వచ్చితికా! నన్నునింతతోనే మఱచినావె మానవుండ ననుమా రొకను ॥నంత॥ మోక్షగుండవాసుని తమ్ముడ నయిన నేమి నిన్నీ ట్లణము శిక్ష జేతు రాక్షసాభిపైని వడిపాపెను॥ నంత॥

వ. అని రోషకషాయితాక్షుండయి విభీషణుని గని యిట్లనియె:

తో: పిన్నతండ్రి నని నినుఁ జూడఁ దగ; దన్నిట రోసితి వీవు; పన్నుగ శత్రులపంచ గాచుకొని తన్నగఁ బడిమున్నావు॥ రా॥

ధర్మహీన, మాచుర్మూఖులు శాత్రువులకు బ్రచురించితివి! గుర్మతి స్వకుల ద్రోహము జేయగ గూర్మితోడఁ దలచితివి॥ రా॥

వ. ఎంత నీచుండయినను ఎంతమాట వచ్చినను బాధువుల విడ నాడి పగవారి శరణు జొచ్చువారు గలరా! నీసహాయముచేతనే రావ ణుండు దేవతల గెలిచెనా! ఇప్పుడు నీవు తలఁగిన మాకు లోపమా! యని తూలనాడినఁ గలుషించి విభీషణుం డనుచున్నాఁడు.

దర్బారుః (వీరినం) వతె.

మీమేలు చాల్ చాలు! నాఁకుందర బలుకకు నిలు॥ మీమేలు॥ నామాటలు వినరైతిరి! యీమాడ్కిని మీమూఖులమె మిముఁజెఱచెను నో రున్న దనుచు జాల దూఱకు దుశ్చారిత్రులఁ గూరిమిబంధువులై నను సారజ్ఞులు దూరముగా దొలగం దగు॥మీ॥ నీతండ్రియును నీవునీతి లేని నీవారలు, ఘాతుక, విను మోక్షగుండనేతచేత భూతలమునఁ బొలియఁ గలరు॥ మీమేలు॥

వ. అని విభీషణుండు పలికిన, నతండు ప్రళయకాల రుద్రుని భంగి రాద్రాకారుండయి హనుమంతునిపము నెక్కినచ్చుచున్న లక్ష్మణుని దిక్కుఁ దనరథంబు బో నిచ్చి పలుకుచున్నాఁడు:

పంచచామరము .

వనాంతరంబులందు నుండి వంటకంబుఁ గాన కే
యనాదృతిం గృశించినా వహా నరాధనా!
ఘనాంగులన్ మమున్ జయింపఁగాఁ దరంబెఁ యాసదీ
అ నాజిమాని లేచి పొమ్ము రాముఁ జేర నుర్వడిన్.

వ. అటుల పోక నెదిరించితివేని వినుము.

తా: పటువిశిఖంబుల పాలుజేసి నినుఁ బడఁగొట్టుదు భూస్థలిని ।
గటకటబడి రాఘవుఁడు బడిన నినుఁ గనునటు జేతును లలిని॥రా॥

వ. అనిన లక్ష్మణుం డిట్లనియె:

పంసచామరము.

అలంప నిర్జరాళిఁ దోలినట్లుఁ గాదు నిల్చిదో
గృలంబు జూపు నిన్ను నీవె ప్రస్తుతించు కొంటచే
ఫలంబులేదు! నాదు బాణపత్రిక కోర్చి నిల్చినన్
బలాబలంబు లెల్లఁగానవచ్చుఁ జూచు వారికిన్.

వ. అనిన వాఁడు రోషించి, —

ఇంద్రజిత్తు-లక్ష్మణ సంవాదము.

ఇంద్రజిత్తు-జంఘూటి : రూపకము.

వచ్చెను నా బాణములవాడి జూడుమా! ||వచ్చె|| చచ్చెర నీటా
మ్మవియగఁ గ్రుచ్చును లోజొచ్చును మెరిమెచ్చులుగా విచ్చలుగను||
వచ్చె||

వ. అని పెక్కుసాయకమ్మలెక్కువెట్టి పుంఖానుపుంఖంబుగా
లక్ష్మణుని ముంచి యార్చిన, నతఁడు లక్ష్మ్యపెట్టక, —

లక్ష్మణ-జంఘూటి : రూపకము.

ముచ్చిలి యీవటగు బోలి మూఁడుసాగులు! వచ్చితి నీసారి!
మిడుత జిచ్చనబడి చచ్చెడుగతిఁ జచ్చెద విపు డిచ్చటనే|| ముచ్చి||

వ. అని పలికి యాశరంబులు తననిశితసాయకమ్ములచే రూపు
మాపిన, వాఁడు గూరనారాచంబులు దొడిగి,

ఇంద్రజిత్తు-జంఘూటి : రూపకము.

వక్షము లక్షించినాను న్నియ్య లయ్యెడుకా! ఈక్షితి బ్రతుకంగ
దరమె యక్షయరణదక్షునిగా! నీక్షణమున పీక్షింపుము||వచ్చెను||

వ. లక్ష్మణుని యరంబు గుటిజూచి వైచిన నవి నునిమివైచి
సామితి కోపోద్రేకంబున భయంకరమగు నొక్క బాణంబుఁ గార్ము
కంబున నెక్కువెట్టి, —

జంఘూటి-రూపకము.

మోక్షగుండదేవునికటాక్ష మున్నను దీక్షతో నీబాణమునఁ బరీ
క్షగ నోరాక్షస! ప్రత్యక్షంబుగ శిక్షించెద|| ముచ్చిలి యీ||

వ. అని యాకర్ణాంతముఁ దిగిచివైచిన, నాయేటునకు రాక్షసుండు మూర్ఛిల్లి మరలలేచి యెదిరించె. గాలూన నియ్యకుండ లక్ష్మణుండు బాణంబులు వ్రేయుచుండె. అపుడు దానవుఁడు దనమనంబున—

తో: అబ్బా! దేవతలందఱుఁ గెల్చితి నాయాసము లే దాయె! | గొబ్బున నరుచే గూలుకాల మొనఁ గూడనేమొ వడిబోయె || రామ||

వ. పరాక్రమవంతులగు దానవు లందఱు వీరిచేత నుడిసిరి. నేను బ్రదికి ప్రయోజనమేమి ? శరీరము దాఁపక యుద్ధంబుఁ జేయుద నని యెంచి భూకంపంబు గలుగఁగ సింహనాదంబుఁజేసి,

తో: పిన్నతండ్రిపైఁ గొన్ని బాణములు, భీకరముగ లక్ష్మణుని | గొన్ని బాణములు, గురుతుగ వాయుజుఁ గొన్ని బాణములు విడిచి || రా||

వ. నొప్పించిన, రోషించి విభీషణుండు—

తో: విల్లు గుణధ్వని వేగచేసి పటువిశిఖంబులు సంధించి | కొల్లగ నగ్రజుకొడుకుమేనిపైఁ గోపంబున దా ముంచి || రామ||

వ. మఱియు ననేక మార్గణంబులు రాక్షసానీకంబుపై వైచి బాధింపుచు వానరసేనలం గాంచి విభీషణుం డిట్లనియె:

జేహగ్-ఆదితాశము : (పోనియ్య) వఱె.

మీరు తగ్గక తగ్గక గ్రమ్ముడు! || మీరు దగ్గ || నిగ్గుగ బగవారి మూఁక మొగ్గ వచ్చె లగ్గలెక్కి || త || దీక్ష లక్ష్మణునిచేత నీక్షణమే చంపించెద; | రాక్షసమూఁకల మీరు శిక్షింపుడు; పిమ్మటను మోక్ష గుండవాసునిచే రక్షోవిభు డిల్లినట్టె || తగ్గక ||

వ. అని కవీయించిన, మహారోషాయ త్తచిత్తులై జాంబవంతాది వీరులు పర్వత వృక్షాదులచే మోదుచు, అర్ధకందము: వ్రేటుకు వ్రేటుకు రాక్షస

కోటులఁ బెక్కండ్ర నవనిఁ గూల్చిరి కడిమిన్.

వ. ఇంతలో హనుమంతుండు లక్ష్మణుని దించి రాక్షసులపైఁబడి అర్ధకందము: వాటుకు వాటుకు నొక్కొక్క

మా టసురుల బెక్కు-మంది మహిపయిఁ గూల్చెన్.

వ. ఇట్లుపోరు ఘోరం బయిన సహింసలేక ఇంద్రజిత్తు ప్రతాపఁ బిగురొత్త విభీషణుండు లోనగువీరులపయి దానుణాస్త్రములు వేయఁ చుండఁ గని లక్ష్మణుండు గోపించి యాగజనేయు నెక్కి- గుంకి- యర్థ చంద్రబాణంబున—

తో: సారథిఁగూల్చిన సారథికము రాక్షసుండు దానసల్పునున బోరొనరింపఁ గపులు గొందఱు వాని తేను మోచులఁ గూల్చగను || రా

వ. విరధుం డయ్యు వాఁడు వడిచెడక సింహనాదగలుగేసి,

తో: అడరుచు నాగ్నేయాస్త్రము వింటను దొడిగి విభీషణ నేయనడుమవరుణబాణమున లక్ష్మణుండుసతికి తుంపుంగఁ జేయఁ|| రా|

వ. రాక్షసుండు లక్ష్మణునకు సభిముఖుం డయ్యె. సప్సడు—

భైరవి. అటతాళము (సమీలాంశీ) వలె.

వారు బ్రయోగసంహారములతో బోర, బోగు ఘోరం బొయెను శూరుండు రావణసుతుండు మోక్షగుండేశుని ప్రియసోదరుండు చూడఁ జూడ|| వా|| ఘననాగశరము రావణి వేయి, సోమిత్రి గరుడాస్త్రమున ద్రుంచెను. ధనదాస్త్రము వాఁడుద్ధతి వ్రేయి. లక్ష్మణుండునుయూన్యమున ద్రుంచెను. చూడ జూడ|| వారు|| అరసి వాయువ్యాస్త్ర మతడేయి, సోమితి యైంద్రాస్త్రమునఁ ద్రుంచెను. సురవైరి గంధర్వశర మేయ రామానుజుండురౌద్రమున ద్రుంచెను. చూడఁ జూడ|| వారు||

వ. ఇట్లుఁ గొంతవఱకుఁ బోరిన పిమ్మట లక్ష్మణు డొక వీనిఁ బరిమార్చుట కర్తవ్యం బని యెంచి దిశాభాగంబులు వగులఁ గార్ముక జ్యూనినాదం బొనర్చి యుగ్రదృష్టిచేత నింద్రజిత్తును పిక్షించి,

ఇంద్రజిత్తు మరణము.

తో: ఇంద్రాస్త్రంబును వింట దొడిగి రామచంద్రుండు ధార్మికుఁడైన నింద్రాదుల కిది హితవైనను నాయులసుత పతిహితయైన || రా||

ఈయస్త్రము జని యింద్రజిత్తుతల యిలఁ గూల్చును గా కనుచు! నా
యెడ నాకర్ణాంతము దిగిచి రయంబునవ్రేయ గనలుచు॥ రా॥ ప్రళయ
కాలపై శ్వాసరుగతి దాఁ బ్రబలుచు నదియేతెంచె॥ వలగొని మణి
కుండలయుతముగ రావణిను స్తకమును ద్రుంచె॥ రా॥

న. అప్పుడు—

క. తుంబురులు పాడి; రచ్చర

లంబరమున నిలిచి వేడ్క నాడిరి; సుమవ

ర్నంబులు గుఱిపించిరి మో

దంబున లక్ష్మణునిపైనిఁ దగనిర్జరులు॥

న. ఇంద్రజిత్తు మరణంబు గాంచి లక్ష్మణుండు శంఖంబుపూరించి
సింహనాదంబుఁ జేసె. అప్పుడు విభీషణుండు లక్ష్మణుని గొగిలించుకొని
యగ్గించె. వానరులు జయజయశబ్దంబులఁ బొగడిరి. తరువాత రాముఁ
డున్నయెడ కందఱుఁ జేరి మ్రొక్కిరి. ఇంద్రజిత్తుమరణవార్తకు
రాముండు సంతోషించుచు, —

కీర్తనః ఆదితాళము.

భయమడంగెను మనకు జయమెసంగెను! రయమున నాయుంద్ర
జిత్తు రణమున దెగెను॥ భయ॥ కొడుకు లీల్గిరి; హితులు గూలిపోయిరి
కడకు రావణుండు వచ్చుఁ గదనమునకును॥ భయ॥ దీక్ష; బూనెదవా
శిక్షఁ జేసెద! మోక్షగుండమందు వెలసి మోద మందెద॥ భయ॥

న. అని బహుభంగులఁ దమ్ముని శ్లాఘించె. అనంతరంబ—

ద్వీ. ఇంద్రజిత్తిటువలె నిలఁగూలుటయును

దంద్ర నొందుచు లేచి దానవభటులు

దరుచరుల్ దమ్మునుదగ్గులై దఱుమ

బరువడి నఱుకుచు బలహీను లగుచుఁ

గొందఱుప్రాకిరి కొండలపయికి;

గొందఱు దూటిరి గుహలలోపలికి;

గొందఱు వసధిలోఁ గొబ్బునఁ బడిరి;
 గొందఱు లంక గ్రక్కునఁ బ్రవేశించి
 వదనంబులను దీనభావంబు నోపఁ
 బదముల గడుఁదొఱుపాటు జనింప
 రావణకొలుపు జేరఁగ వచ్చి మొక్కి-
 దేవఁ పరాకు! తా దిగ్విజయంబు
 చేసిన మనయింద్రజిత్తు యుద్ధంబు
 చేసి రామానుజు చేతను గూలె
 నని తెల్పు; నాలించి యధికశోకమున
 మునిఁగి శొంఠొకసేపు మూర్ఛిల్లి తెలిసి,—

—హిం-తోడి : అటతాళము—(జహిశే) పత.

హా కుమార ! గుణాకరా ! యేర ! హా కదనహనుభీకరా ! నాక
 ది క్కిక నెవరురా ! యీశోక మాపఁగఁ జాలరా॥ హా॥ గరుడభేచ
 కిన్నరానుల సురగణంబుల గెలిచిన వరబలం బేమామెనో! యొకనర
 నిచేఁ బడు టామెనా॥ హా॥ మోక్షగుండపురీశుని వెనుముట్టి చంపుద
 వనుకొనీ యాక్షణంబున బంపితి నది యంత పోయెను జెడితిని॥హా॥

తేవారము. కొడుకులసందఱఁ బొసి కడకు నే నిన్నుఁజూచి
 యొడలఁ బ్రాణములు నిలిపియుంటి! నిపు డీప్ర బాలిసి!
 తిడుమలకు నేను లోఁగి! తికను బ్రతికేమి సాగి!
 చెడెను నాకీర్తి యెల్ల! జక్కితిని నరులవల్ల!

తో: నాకు సీవు పరలోకకృత్యములు నాయన, చేయఁగవలయు
 నీకాలంబున విపరీతంబుగ నీకుఁ జేయఁగవలయు ॥ రా॥

వ. ఇట్టి కాలవిపర్యాసమున కేమి చేయుదురా ! కుమారా
 సుకుమారా ! యని బహుభంగుల వగచి యెట్టకేలకు ధైర్యంబునొంది
 శోపాగ్ని మానసంబున అవులుకొని వృద్ధిపొంద,

తో: అటు నిటుఁ జూచుచు నగ్నికణంబులు బొటబొటఁ గన్నుల
రాలఁ | బటపటఁబటపటపండ్లు గీటుచుఁ బలికె మంత్రులకుఁ జాల॥రా॥
మున్ను బ్రహ్మవరమున నేఁ గొన్న షహోన్నతధనురస్త్రములఁ
బన్నుగఁ దెండిక బనరమునకుఁ జని పరిమార్తును శత్రువుల॥రా॥

వ. అని పలికి బ్రహ్మాండంబుఁ బగుల భుజాస్ఫలనంబుచేసి,

తో: నాతమ్ముల బాంధవుల భటుల మఱి నాతనయుల
రాముండు | సీతకొఱకుగద చీల్చెను, నేఁ జని సీతను జంపెద నుండు॥రా॥

వ. అని కరనాలంబుఁ గొని కోలాహలంబుగా నార్పుచుఁ ద్రిపు
రంబులు గొల్పిం బోవు ప్రళయకాలరుద్రునివలెఁ దీవ్రతమై నశోక
వనంబుఁజేరె; తన్నుఁ జంపఁ బైకొనివచ్చు రావణుని తెంపుఁ గని
కంపంబు నొందుచు సీత విలపించుచున్నది.

హిందూస్థానిరాగము : అటలాళము-(ప్రాణనాథునెఱు) వలె.

వీని చేతఁ జూపు నాకు విధి లిఖించె నేమొకో ! పాణియందుఁ
గత్తిఁ బూని పయికి వచ్చె నేలొకో॥వీని॥ ఇంద్రజిత్తు చావ్రవలసి యీసు
చేతనూ, ఇంద్రవైరి నన్నుఁ జంప నిపుడు వచ్చె నేమొకో॥వీని॥ మోక్ష
గుండేశుని జయించి మోద మందుచు నీక్షణంబు నన్నుఁ జంప నిటకు
వచ్చె నేమొకో॥వీని॥

వ. అని విలపించి రామమూర్తిని తనహృదయారవిందంబున
నిలిపికొని మూర్ఛిల్లి ధరణిజ ధరణిపయి నొకఁగె. అప్పు డతని రౌద్ర
రసంబును గని నుపాన్మృద్విం దనువాఁడు హితంబుఁ దెలుపఁగోరి,

క. నీపైకి నెత్తి వచ్చిన

యాపగతురఁ జంపు టర్హ మగు; నదిగా కీ

పాపమునకు నొడిగట్టకు !

వీాపడఁతినిఁ జంపుటచితమే దనుజేశా !

న. బ్రహ్మవంశభవ్రండవయి నీతి విడిచి స్త్రీహత్యచేయ న
తంబేనా ! చేత నయిన రామలక్ష్మణులఁ జంపు పొమ్మన, నియ్యక
తిరిగినచ్చి యాస్థానంబుఁ జేరి కొలువు దీరి,

తో. తనయునిశౌర్యము తస్మృతివిధమును దనవారికిఁ జె
చును । మనమున శోకసమగ్రుండై యాదనుజు డుండె నంతటను॥౭

వ. ఇంద్రజిత్తు మరణసమాచార మంతఃపురకాంతలు చి
తోడఁ జెప్పకొనుచుండ విని యతనిభార్య సులోచన లోచనంబ
నీరుగార మూర్ఛనొంది చెలులు బోధింపఁ గొంతవడికిఁ దెలిసి నాథు
గూర్చి—

ముఖారి : ఆదితాళము.

నాకు నీకు ఋణము తీత్రుగదాప్రాకటముగ నేటితోఁ బ్రాణ
నాకనివాసుల నాకుల మేషిన లోకభీకరుండ నయ్యయ్యో పాణే
ఎప్పటికి నాతోఁ జెప్పి పోవును ! నేడు చెప్పక పోతి వయ్యయ్యో
॥పాణేశ॥ కొడుకులఁ గాకుల కొల్ల జేసియు నీవువిడిచి పోలివయ్యయ్యో
॥ప్రాణేశ॥నాకు॥ ఈక్షీతి మోక్షగుండేశుఁడు మనపై నిలు దయత
నయ్యయ్యో! ప్రాణేశ॥నాకు॥

క. ఉరగేశుఁడు మజ్జనకుఁడు

సరగున నన్నిచ్చి పెండ్లి సలిపెడివేళన్

వరరత్న మొకటి ప్రాణే

శ్వర నా కిడి యిట్లు పలికె వాత్సల్యమునన్.

తో. జయకాంక్షను సీప్రియుఁ డని కేగఁడుసమయంబునఁ ద
యందు । నయముగ నీరత్నమును నివాళించియుఁ బంపుము జ
మొందు॥ మఱువకు మనుచును మఱి నీతో ననే దూరమున కేగె
వేళ! స్థిరముగ భార్యకుఁ జెప్పి పొమ్మనుచు జెప్పియుండ నావేళ॥౮

వ. మీమామమాటలు మఱచితివే ! నాతోఁ జెప్పిపోయి
నిట్టి మరణంబు సంభవించునా! మనోనాయకా! అనిదుఃఖించి పిమ్మట
దనతనయులఁ జూచి యిట్లనియె:

సులోచనాసహగమనము.

ముఖారి: అటతాళము.

ఏల యీలీల నగవఁ దనయులారా! || యేల|| ఏల వగచి ఫల
మేమీ! కాలము గడవ | నెంతవారికి జాలును దనయులారా! || ఏల||
భీతి నొందకుఁడు! విభీషణు డున్నాఁడు! ప్రీతితో మన్నించును దనయు
లారా|| యేల|| ఘనమోక్షగుండేశుకరుణచే నే సహగమనము జేయు
దును తనయులారా|| యేల||

వ. అని యూరార్చి విన్నదనంబుతో దశకంతుని యాస్థానంబు
జేరి పతివియోగదుఃఖమునఁ గన్నీరు మున్నీరుగాఁ గార వగచి
మామతో నిట్లనియె:

తేవారము: పతివియోగంబు గలిగె! బ్రతికియింకేమిఫలము!

బలిసి వెన్నంటి చనుట పరమధర్మంబు గానఁ

బతిశరీరంబు మామా! పరగ దెప్పించి యిమ్మా!

సతులు మెచ్చంగ వేగ సహగమన మేకొనర్తు.

వ. అనిన, సతండు దుఃఖాకాంతుండై —

తో: ఆహవమునఁ బడినట్టి నీమగని యడిగినవా రిచ్చెదరా !
ఆహా నాచే నది గా దనఁగా నామె వలికె మదిచెదర|| రా||

హిందూస్థాని తోడి: అటతాళము.

ఎక్కడికాలము గ్రక్కున వచ్చెను అక్కట! నామది కద్దుత
మాయెన|| ఎ|| గాలిని బట్టిన కీలినిముట్టిన కైలాస మెత్తిన నీలా
వ్రు దూలెనె|| యె|| సురపతి గెల్చిన శూరున కిప్పుడు సరులకు వానర
వరులకు లోగుట|| కె|| మోక్షగుండేశుని మ్రోలకు నే నేగి దీక్షతో
నావిభు దెచ్చుకొనెద నిక|| నెక్క||

వ. అని నిశ్చయించి మామకు సమస్కరించి యతనిసమ్మ
తంబున—

చ. అరదము నెక్కి-తోడిచెలు లందఱు నదృష్ట మందునుండఁగా
బరువడి దీనభావమున భండనభూమినిఁ జేరిజేరు తీ
వరమున డిగ్గి కాల్చుడను వచ్చి వినస్రమతఁ గోఁవనా ర్తివా
నరు లరుదంది చూడ, రఘునందను చేరి సమస్కరించుచున్.

వ. సులోచన కరకమలంబులు ముగుళించి వీనుతిండుచున్నది.

శంకరాభరణము: రూపకము.

రామ! కదనభీమా! జయ॥ రామ॥ పేయతో నామనంబు
నందుఁ గొలుతు॥ రా॥ సామనుతి, స్మరారిహిత, సురారిహిత॥ రామ॥
కామనిభామలకాకూ, సామజసన్నత, భార్గవరామగర్వభంగ, పూర్ణ
సోమదివ్యవదనా, తామసాదిగుణజ్ఞరిత, భూమిజహర, మోక్షగుండ
ధామ, శుభద, నారాయణనామకవిస్తుత, సుందర॥ రామ॥

వ. అని నుతించిన, రాము నానతి సుగ్రీవుఁ డత్తగుణింగాంచి,
తో: ఎవ్వరిదానమా! యెవడు తండ్ర నీ వెనుగు నచ్చితి
విపుడు? ఎవ్వఁడు నీపతి? యెఱిగింపుముమా; కవ్వభమన, సనె నపుడు
॥ రా॥ వెలయ సులోచన; నింద్రజిత్తు నావిభుఁ డగు; శేషుని సుతను;
నలరఁగరావణు ననుఁగుగోడలను నని రామునితో సనెను॥ రా॥

క. రామ, దయాకర పటురణ

భీముం డగు నాపెసిమిటఁ బృథినినిగూర్చు

గా మంచి దగునె! యకటా!

ఈమెయి వైధవ్యమెటు సహితును దేవా?

పున్నగవరాళి: ఏకతాళము.

రఘురామచంద్రమా! యఘహరి! బ్రోవుమా!॥ మ్రొక్కెదను॥
పతిభిక్షు బెట్టుమా! వెతలెల్ల బోవుమా! పరమపురుష! ॥ ర॥ నీప్రాపు
జొచ్చితి గాపాడ వేడితి దీచురాల॥ ర॥ విడనాడఁ బోకుము చెడఁజూడ
బోకుము మోక్షగుండ॥ రఘురామ॥

వ. అని పార్థివించిన రాముండు పరమాదయాపరమూర్తిగాన,
గరుణించి మేఘనాథుని బ్రతికింప నెంచె; అది యూహించి హను-
మంతుం డిట్లనియె:

తో: ఏమి రాను నీవెఱుంగని నున్నదె! హేమగర్భవరములను!
నీమదిలో మానింప దగదె యన, నెలతకు రాముం డనెను॥ రా॥

క. భామిని, యిం కొక భవమున
నీమగఁడును, నీవుఁ గలిసి నిత్యసుఖంబుల్
ప్రేమాను భోగపరతం
గామించి మదీయపదముఁ గాంతురు పిదపన్.

వ. అని వలికిన నానందించి యామె యిట్లనియె:

తో: దీనదయాపర, దేవదేవ, యశ్చై నను నాపతిమేను! బూనీక
నిప్పింపుము నేఁ జేతును మానుగ సహగమనమును॥ రా॥

వ. అనునంతలో సుగ్రీవుండు నీవు పతివ్రతవేని ' నీపతితోఁ
గొంత ముచ్చటింపు మనియె. ఆమె మంచి దని రణమధ్యమందుఁ
బడియున్న పతి శరీరంబుఁజూచి దుఃఖించి,

తో: పతియె దైవ మని, ప్రతిదినమును నే వ్రతముగ సలు-
పుదు నేని! క్షీతిపయి నాపతిజీవసహితఁడై చెలిమిఁబలి కెడునుబూని ॥ రా॥

వ. అనిన, ఇంద్రజిత్తు గనులు విచ్చి చూచి యందఱు విన-
సులొచన కిట్లనియె:

హిం. తోడి: ఆదితాళము. (కరిరాజ)వలె.

ననబో!ణిఁ వగవగను బనిలేదు పోగదే! నను చాకి పోరువాఁడు
నహి జగమునఁ జూపు॥ మన॥ ఆతండు శేషుఁ డగు నీతండ్రి యగును
గాన నాతోడ గెల్చినాఁడు; నాతిరో, యిచట నేఁడు॥ ననబో॥ వడిగను
మోక్షగుండవరపుత్రు)నానతి గడువగ శక్యమె! కాలము దీతెను
॥ ననబో!ణి॥

వ. ఇట్లై పలికి యింద్రజిత్తు కనుముసూసి పలుకకున్న దుఃఖించి
తేచి వచ్చి రామున కెఱగిన సంతసించి రాముం డానతియ్య నుగడుం

డింద్రజిత్తు కథేబరంబు సులోచనకుఁ దెచ్చి యిచ్చె. దాని నామె
మీఁద నుంచుకొని రాముని వీడ్కొని కదిలి,

తొ: కాంచనాంగి లాకాపురికిని వేగంబున నపు డగుదెం
యుంచఁ దగినతావున బతిదేహము నుంచి భటులఁ గాపురిచి॥ రా॥
ఉ. మామను జేరి మొక్కి- రణసుధ్యముఁజేరఁగ వేగఁబోయి శ్రీ
రాముని నాశ్రయించి సుకరంబుగ భర్తృకథేబరంబు దా
ధీనుతిఁ దెచ్చుకొన్న కథతెల్లముగా వివరించి నేడు నే
నామగ జేగుతోవను జనన్ దయనాకు ననుజ్ఞ యిమ్మునన్.

వ. రావణుండు మిగులఁ జింతాకాంతుడై కోడలి ధర్మ సు
ణంబులకు నద్భుతంబంది కొండొకకాలంబునకు నిట్లనియె:

క. భామిని నీ వెఱుగనిపని

యేమున్నది! దుఃఖవార్ధిసీగఁడు నాకున్

ఏమియును దోఁప దాయెను

నీనుదిలో దోచునట్లు నెఱపుము సాధ్వీ !

వ. అనిన, సతనివీడ్కొని స్వగృహంబున కరిగి చింతగూరియు
తన తనయులం గుచ్చి లేవ నెత్తి శిరంబు మూర్కొని యిట్లు
చున్నది:

వీరరాగము: అటతాళము.

నాముద్దుసుతులారా ! నాయన్నలారా ! భామిని నా
బుట్టితి రొర॥ నా॥ మీముద్దు జూడ నే నోమగ నైతి ! నేనువిధిక్కు
మెఱుంగకపోతి॥ నా॥ మహిమీఁద నుండ ధర్మముగాదు; నేను స
గమనముచేతు ఊణమాత్రమునను॥ నా॥ ఇందుండఁ దగఁదీర లిప్పు
లెండు! ముందుగఁ బాతాళమునకుఁ జనుండు॥ నా॥ వాసి మోక్షగుం
దవాసునిదయను శేషునియింటను జేరిన సుఖము॥ నా॥

వ. ఇట్లు కుమారులను శేషునియింటికిఁ బంపి సులోచన యి
విషయములయందు విరక్తిఁజెంది,

ఉ. తానును భర్తదేహ సహితంబుగ స్నాన మొనర్చి దివ్య భూ
షానికరంబుఁ దాల్చి నిజసంస్కృతి బంధమెడల్చి పుష్పవై
మానికరత్నమందుఁ దన మన్మథునుంచి వధూవరాళికిం
దానములిచ్చుచుఁజని యుదగ్దిశయందున నిల్పియంతటన్.

తో: చిత్తివై బ్రాణేశ్వరుఁ జేర్పించియుఁ జిలునగవొలయుఁగఁ
జేరి పతితో సహగమనం బొనర్చె నచ్యుతపదంబు నెదఁగోరి॥ రామ॥

వ. అంత దానపు లనలంబు రవులు కొలిపి యిడ్లకుఁ జనిరి.
తదనంతరంబ—

తో: సతియుం బతియున్ సంతోషముతో సార విమానము
నెక్కి- యతులితముగ సద్గతికిఁ జేరి సౌఖ్యంబుగ నుండిరి చొక్కి॥రామ॥

మూలబలయథము .

ద్విపద: అప్పుడు రావణుం డధికరోషమునఁ
గుప్పలై నిష్పకల్ గురియ నేత్రముల
మూలబలంబుల మొనఁగట్టి యుటికి
యూలంబునకు నేగి యగచరాధముల
రానులత్కూణులను రయమునఁ జంపి
మీమీ ప్రతాపముల్ మేవడిఁజూపి
వేగంబ రండిక వెడలిపొం దనిన
త్యాగశీలతదెచ్చి దానవభటులు
ప్రథన కీళికిఁ బ్రాభవం బొప్పనుటికి
రథములు- దురగ వారణములు భటులు
లెక్కకుమీటి బల్మిని కేక లిడుచు
దిక్కులు నగుల విద్విషకోటి నొగుల
సింహనాదంబులు సేయుచు వెడలి
రంహసంరంభులై రణమ నఁ జొచ్చి,—

క. కేకల గొట్టుచుఁ గోతుల

మూఁకలనాకట్టి మట్టి మొససిపగతురన్

తోకలబులుఁ గంపింపఁగఁ

జీకాకుగ నంపవాసచే మించి రొగిన్.

తో: అప్పుడు వానరు లధికాగ్రహమున నద్రులు మాకుఁ
గొనుచు! గుప్పలుగా ధరఁగూలునట్లుగా గ్రుమ్మిఁజే యనురులగనుచు

వ. ఇట్టిరువాఁగువారును బౌరుషంబుచే పెల్లురేఁగి విడువకపోర
చుండిరి. అప్పుడు వానరబలంబులు రాక్షసబలంబుల లక్ష్యపెట్టక,

తో: కరులను దోలిన గరులచేతనే గరుల మోది చంపుచును
దురగంబులపైఁదోల వానిచేఁ దురగంబుల మోదాచును॥ రామ
పటుతగ రథములు బఱప వానిచేఁ బటురథములు గూల్చుచున
భటులుగదిసినను భటులచేతనే భటుల మోది చంపుచును॥ రామ
కాలఁ గొందఱిని, గేలఁ గొందఱిని, వాలంబుల గొందఱిని కూలిచి
పొదవిరి కో యని దనుజులుసూత లిడఁగ నత్తఱిని॥ రా॥

వ. ఇట్టి భయంకరరణంబునఁ బెక్కండ్రు రక్కసుల నోర్చివాన
రులు పేర్చి యార్చుచుండిన నారభసంబు గని నహంపక,
రగడ. మూలబలము లడరి కోఁతులమూకపంతునఁ బడిరి

వికృతగాత్రులును, వికృత నేత్రులును,

వికృతహాసులును, వికృతనాసులును,

వికృతవక్షులును, వికృతకర్ణులును,

వికృతపాదులును వికృతనాడులును,

వికృతపుఁగులును వికృతాధరులును,

॥మూ॥ కరపత్రంబులు, గ్రాకచమునలములు,

గరవాలంబులు, గదలు జక్రములు,

పరిఘులు శూలలు, బ్రాస పట్టెనలు,

పరశు-ముద్గరలు, బలుతోమరములు,
మొదలగు నాయుధములు గఁడు బూనుచు,
నదరక బెదరక నని వెనుఁదీయక,
మూ॥ కడువడి జగములు గడగడఁ వడకగ,
సుడిపడి జలజలఁ జుక్క-లు రాలఁగ,
జలనిధు లింకగఁ గులగిరు లదరఁగ,
గలవరమున దిగ్గజములు బెదరఁగ,
బలు వడిశేషుఁడు ఫణములు ముడువఁగ,
బలుమఱు గ్రహములుఁ బథములు దప్పగఁ,
మూలబలము లడరి కోతుఁల మూకపయినబడిరి.

న. ఇట్లు క్రమ్ముకొని నిలుపోవనీక వానరులఁ జెల్లాచెదరు చేసిన
వారిదాడికి భయభ్రాంతులై వానరులుఁ దరులు గిరులుఁ గ్రిందవైచి
తమలోఁ దా మిట్లనుకొనిరి:

కీర్తన, చాపుతాళము: (సీతారామ) వలె.

రాముఁడేలా! యినజుఁ డేలా! యుద్ధమేల! జాలును! ఆలమును
మాని పోవు టదియె పోలును॥ రాము॥ కడుపు, నిండఁగాయపండ్లాకులు
గొండవనముల దండిగ దినుచుండక దఱలి రా నేల॥ రాము॥
పెంకెరాక్షునుల నీక్షణమె శిక్షసేయగ మోక్షగుండాధ్యక్షు డిది యే
మో కనడాయెగా॥ రాము॥

న. ఇప్పుడు వీరిచేత జావ నేల నూపిరి యుండిన ను పుమ్ము
కొనిబ్రదుకుదుము రం డని, సేతువుమీదుగాఁ బోవు కపుల నడ్డగించి
నీల - మానుమంత్రంగములు మరలించిన వచ్చి; భయభ్రాంతచిత్తులై
రాముని మఱుంగునకుఁ జనిరి. దయారసంబునఁ గని రాముండు,

తో: దానవు లడరఁగ వానరు లలరఁగ ధనువు గుణధ్వనిఁ జేసి
భానుదీప్తశరవర్షం బసురులఫయి గురిపించెను డాసి॥ రా॥ దనుజులు

వోవఁగదారి గాన కనురణములోన దిరుగుచును! వెనుకొని రాముఁడు
విశిఖంబులు వడి వేయి దాకి కూలుచును॥ రామ॥

న. ఉండుట గని రాముండు మఱియు,

క. చరణంబులు వదనంబులు

గరములు శిరములును వేళ్ళు గాత్రంబులు న

త్తురు లురులఁగఁ దెగ నేసిన

ధర్మదెల్లిరి పెక్కుమంది దానవవీరుల్.

న. అంత మిగిలిన రక్కసులు భయభ్రాంతులయి.

తో. అదిగోరాముం డదిగో వేసెను! యిదిగోరాముఁడు వేసె!
నదిగో వేసెను నిదిగో వేసెను! యదెసాసెను నిదె డాసె॥ రా॥

వ. అని తిరిగి తిరిగి చూచుచుఁ బొలుచుండగా రాముండలుక
రెట్టింప,

తో. నెమ్మిఁ దొడిగి సమ్మోహనాస్త్రమును నేర్పుమెఱయ
వడి విడువఁగను । చమ్ముఁ దా మెఱుఁగక దనుజులు భ్రమపడి తబ్బి
బ్బుగఁ దిరుగఁగను॥రా॥ ఒక్కరాముఁడే పెక్కురాములయి యెక్కడఁ
జూచినఁ దోచె; । అక్కజముగఁ గన, సంతారామమయంబై వైరుల
నేచె॥ రామ॥

న. ఇ స్త్రాజిమధ్యంబున ససంతమాపులుగా దోచి రాముండు
గసిమసంగిన నెక్కడివా రక్కడనే సొలసిరి. చావఁగాఁ జిక్కినవారు
తప్పించుకొని లంకలోని కరిగిరి.

క. పదివేలుగరులు, హగు లిరు

పదివేలును, భటులు నొక్కపద్మము, రథముల్

బదిపనులు గూలెనేనియుఁ

బదపడి యొకయట్ట లేచి పరువడి నాడుక.

ఉ. అట్టలు నూలుకొట్టగనియాడిన మస్తక మొండు నార్పుచున్
దట్టనలేచుఁ గోటి యవి తప్పక లేచిన రామువింటికిన్
గట్టినగంట మోగఁ బదునాలుగుగంటలు నధనయాచుమున్
గట్టిగ మోగె నార దశకంతుని మూలబలంబు గూలఁగన్.

వ. ఇట్లు కోదండ దీక్షాగురుండగు రాముండు దేవతల కభేద్యంబయిన రావణమూలబలంబులభేదించి సుగ్రీవ-విభీషణుల దిక్కుఁజూచి యిట్లనియె:

కీర్తన: ఆదితాళము-(కనలి) వలె.

ఇలలోఁ గలబాణముల కిది మేటిగా అలగాధినందనుఁడు చెలిమి నా కిచ్చినాడు; బలమైన కలహమునఁ బటప మే లొనుగా॥ యిల॥ రిపులను వ్రేయ, నుపశాంతి జేయఁ; ద్రిపురారి నేచు దక్కఁ దెలియ రన్యలు నిక్క; మిపుఁ డెంత నిపుణత్వ మిది జూపెఁ గంటిరే॥ యిల॥ సమ్మోహన మను శర మిది యశాను; అమ్మోక్షగుండపతి నైన నా యనుమతి సమ్మోహితులఁ జేసె నిమ్మూలబలమును॥ యిల॥

వ. అనిన, వారు సంతోషించి శ్రీరాముని గీర్తించిరి. అప్పుడు విభీషణుండు—

తో: దేవతలను దొలిదేవతలను భేదింపలేని సైన్యమును । దేవదేవ సాధించితి! విక దెగు రావణుండు రణమునను॥ రా॥

వ. అని పొగడుచుండె. అనంతరము మూలబలంబు డుల్లిన వార్త విని రావణుండు,—

క. కోపాగ్నిజ్వాలలుగడు
దీపింపఁగ, గొలుపు సెదర, దీక్ష బలంబు
జూపుచు యుద్ధోన్మత్త వి
రూపాక్షాదులకు ననియె రోషముతోడన్:

చేహగ్ : ఆదితాళము-(పోనియ్య) వలె.

పోదము పోదమురం డిక మనము బోదము॥ మోదమునఁ గడి నృపుల ముట్టడించి చంపఁగను! బోదము॥ అక్షయరణదక్షుల యూపాక్ష

శోణితాక్ష మకరాక్ష దన భూమాక్షయుఖ గాక్షసయోధుల బట్టిశిక్ష
జేసి వెలయుచున్న మోక్షగుండ నిలయుపయికి॥ భోదము॥

రావణుని రెండవసారి యుద్ధము.

వ. అని వారిని గూడుకొని రథాగూఢుండయి యుత్తరద్వారం
బునఁజని, యుద్ధభూమికిఁ జేరినపిమ్మట ముందు విరూపాక్ష యుద్ధోన్మత్త
సుపాహ్వాలు బహురాక్షసాసేకంబులతో నార్భటించుచు వానరాసీ
కంబులపయికిఁ దొడగి, —

తో: పరిఘ ఖడ్గ గద పరశు కూత తోమర ముసలాదులచేత ।
నతిముఠిమోచుచు నార్భటాపవానకు లలికోపముచేతి॥ రా॥ క్షీతిజాతం
బులు క్షీతిధరంబులును శరముల పైఁగొనితెచ్చి । ధృతితో వైచుచు
దేవారుల బాధింపఁ దొడఁగి రటుహెచ్చి॥ రామ॥

వ. ఇట్లు క్షణమాత్రంబున సుగ్రీవాది వానరయోధులు విరూ
పాక్షాద్యసురయోధులఁ బిలుకుమార్చిన, నది గని రావణుడు గోపా
ద్దీపితుండయి సారథికి నిట్లనియె:

కీర్తన : ఆదితాళము-(మాతాళ) పఠె.

రామలక్ష్మణులపయికి రథమును భోనిమ్మునేమి ! భీమశరము
వెడద గుచ్చెద ! సారథి; వినర! పిలుకుమార్చి మరలి వచ్చెద॥ రా॥
వారుగూలినంత మీద వానరులు చెట్లపాలై పారిపోదు రింక దప్పుదు!
సారథీ; వినర! వీరితిప్ప లిపుడె చప్పుదు॥ రా॥ రాక్షసాధ్యక్షులనెల్ల శిక్ష
జేసి యుప్పొంగెను! మోక్షగుండేశుల ముట్టును! సారథి, వినరా! యీ
క్షీతిని బడగొట్టుదు॥ రా॥

వ. అని పలికి తేరుఁ బరపించి గుణధ్వనిజేసి తనపయి నెదిరిం
చిన కపిపుంగవులం బరికించి,

తో: అవలీలగ సాయకవృష్టిని ఆప్లవగనల్లభుల ముంచి దివిభువి
యదరగ దినశరకులుపైఁ దేరు వేగఁ బరపించి॥ రా॥

వ. రావణుడుఁ దనయుద్దండంబు జూపుచుఁ గోదండపాణితో
భండనం బొనర్చ నెదిరిన యడ్డంబుదూటి లక్ష్మణుండు—

క. కొన్నిశరంబుల వైచిన

నన్నియుఁ దనబాణనిహతి నడరించియుఁ దాఁ

గొన్నిశరంబుల నాతనిఁ

బన్నుగఁ జిక్కంగఁజేసి పజ్జిగఱుండున్.

వ. రామునిపైకి నెదిరిన రాముండును నెదిరించి,

తో: రామలక్ష్మణులు రయమున నుభయులు రణరంగం
బునదగిలి । భీమబలంబులఁ బెనఁగ జొచ్చి రుద్దామప్రజ్ఞలను మిగిలి॥
కరలాఘవమున శరలాఘవమున సరిసమానముగఁ బెనఁగి సురలెల్లను
నంబరమున నిలిచియుఁ జూచుచుండి రది సరగ॥ రా॥

కీతన: అటతాళము.(మేలైన) వలె.

శౌద్రబాణంబును రావణుడేయగ రయమున బైకిరాఁగ, శౌద్ర
బాణముచేత రాముండు దానిఁ బరాస్తాబొనర్చె వేగ॥ శౌ॥ ఘనతమిస్ర
బాణమున దశకంతుండు గడుఁజీకటులు సేయగ గనుఁగొని రాముండు,
గర ముగ్రమగు బాణగణములచేఁ బాపెగా॥ శౌ॥ అక్షయబలుండగు
నసురవల్లభుండు నహిశరములుప్రేయగా, మోక్షగుండేశు డొప్పుగఁ
బెక్కు-శరముల దీక్షతోఁ ద్రుంచెదగ॥ శౌ॥

తో: అసురసాయక మసురుడు ప్రేయగ నదియు నుష్మ
శాస్త్రుల! కేసరి కిటి కరి గృధ్రోరగసమభాసురముఖముల జాల॥ శౌ॥

వ. బహుసాయకంబులయి కవిసిన రాముం డలుకరెట్టింపఁ దన
విలువిద్యాప్రౌఢిమచేఁ బటాపంచలు చేసి,

తో: దహనాస్త్రము భూధవుఁ డేమ, రవి గ్రహ తటిమల్కల
భాతి బహుబాణములయి పయికిరాగ, వే భంజించె సురారాతి ॥ రా॥

తో: మయదత్తబగు మామాశరమును మఱియును రావ
ణుండు బలప, రయమున గాంధర్వం బను శరమున రాముండు దానిని
జెలుప॥ రా॥

వ. ఇట్లతివోక యిరువురుఁ బోదు సవసరంబున లక్ష్మణుం
డెడఁ జొచ్చి.

తో: ఏడమ్ముల దనుజేశుని పడగయు విల్లును సారథి నడచి
పాడిగల్గుశర పంచక మాతని వక్షము నొవ్వఁగ విడిచి॥ రా॥

వ. సింహనాదంబు జేసిన నంతలో విభీషణుండు—

తో: తురగంబుల దుత్తునియలు సేసిన, విరథుండై రావణుండు॥
ధరణికి దుమికియుఁ దగశక్తిని గొని తమ్ముని వైచదుర్మా హుండు॥ రా॥

గీ. నడుమ దాని లక్ష్మణస్వామి మూడమ్ము

లేసి తుఁచెదానవేశుఁ డంత

మయునిచేతఁ గొన్న మహాతీత శక్తి విభీష

ణాఖ్యుమీఁదవైవ నడగుటయును.

తో: రాను నితమ్మడు రావణులమ్ముని రయమున వెనుకకుఁ
ద్రోసి । తా ముదఱ బంతునున నిలువ, నగి దశకంఠు డనె డాసి॥ రా॥

కీర్తన: అటతాళము. (పాశాబం) వలె.

ఓర్చియుండు మిక వచ్చెను శక్తి॥ యో॥ కార్చిన్పువలె ముగట
గ్రక్కుచు నచ్చెను॥ యో॥ విభీషణుని నీవు వెనుక నుండు కొంటి॥ నో॥
మయునిచే గొన్నట్టి మహానీయశక్తిది॥ యో॥ ఉరగేంద్రనిభమైన
యుగ్రంపుశక్తిది॥ యో॥ మోక్షగుండేశుండు ముదమున మచ్చును॥ నో॥

లక్ష్మణుని మార్చి .

తో: ఘనమాగ నది చిటుగంటలచప్పుడు గణగణ యని మొఱ
యగను! వనధులు గలగఁగ వడిగఁ గులాదులెఱ నడకగ నీశ లార్వ
గను॥ రా॥ పిడుగులు రాలఁగఁ బుడమి జలంపగ నుడు పంక్తులు జేర
గనుఁ గడువడిఁ జని లక్ష్మణునివక్షమున గాడిన ధరపయిఁబడిను॥ రాను॥

వ. కాలావసానసమయంబునఁ బంపుదక్కి కూలు మహామేరు
పుచందంబున రావణప్రయుక్తశక్తిచే లక్ష్మణుం డిలఁ బడియున్నఁ
గాంచి, శోక వ్యాకులితచిత్తుండయ్యును,

క. సామిత్రియరము గాడియు

భూమికి దిగియున్న శక్తిఁ బుచ్చఁగఁగపులుక

దా మోపరైరి యొకరును;

రాముడును బెఱికెఁ గడఁ బరాక్రమ మొదవక.

వ. ఇట్లు పెఱికివైచి సుగ్రీవ హనుమంతాది కపులను గాంచి
రాముం డిట్లనియె:

కావీ: అటతాళము.

ఈదశకంఠుని నే నునుముట్టకైగాదె జనించుట, కష్టము
లొందుట, మేదినిపుత్రి వియోగము నైచుట, గాదిలితమ్మునిఁగడకుగో
ల్పోవుట॥ ఈ॥ చాలపరాక్రమశాలిని వాలిని గూలిచి యీకపికోట్లను
గూడుట, యాలసణాంబుధి నలువలె గట్టుట, పోలగ మోక్షగుండ
పురపతి నగు నాకు॥ నీద॥

తా: శౌర్యముఁ జూపెను సమయముగా దిది కార్యముజెడ వగ
చుచును॥ ధర్మము మాత్రమే తటిగా దిక నా తమ్ముని గాపాడుచును॥రా॥

వ. మీరేనుటక యుండు డింకఁ దెలిపెద.

గీర్తన: త్రిశబ్దాతి. (వనమును)వలె.

ప్రణీన దప్పను వినుడు ప్రతిలేడు కపులార నేడు॥బ్రతిన॥ క్షీతి
బజ్జి కంఠబ్రహ్మకుతోఁ బో నీను నేచు॥ బ్రతి॥ సురవైరి పోక నిల్చి
బరిదెగి పోతనజా॥సుర॥ యిరువురితెంపు నెఱుఁగుదురు చూడఁగల
వారు॥ బ్రతి॥ ధగఁగి దూఁగిన విడువఁ దగ వార్ధిజొచ్చిన విడువ ॥ధర॥
సురలచాటునఁ జొఱఁబాటి దాగిన విడువ ॥బ్రతిన॥ తరణివంశజుడనేని,
దశరథతనయుడనేని, వరమోక్షగుండవాసుడనైతినేని ॥ప్రతిన॥

వ. అని ప్రతిజ్ఞగాఁ బలికి కనులఁ గెంపు లొలుక ధనుష్టంకా
రంబుఁజేసి రావణదిక్కున కభిముఖుండఁబు తండ్రోపతండ్రింబులుగాఁ
గాండంబులు పఱపె

క. ప్రతిసాయకంబు లేయుచు

నతులితగతిఁ గొంతవఱకు ననురేశ్వరుఁ డు

ద్ధతి బోటి రామబాణ

క్షతుఁడయి సమరంబుమాని చయ్యన బాసెన్.

వ. సింగంబును గని మాతంగంబు పరుఁగు పాలుభంగి రాముని
చే భంగపడి యసురపుంగవుండు సంగరరంగంబుమాని స్థనంగవిభులుఁ
దఱుమ లంకఁ జొచ్చి యంతఃపురికిఁ జేరి మందోదరితో నిట్లనియె:

హిం. తోడి: అటతాళము.

రాముని విక్రమము, రమణిగో నిర్వక్రము! ఏమిజెప్పుదు భామి
నీ! యెటుల గెలుతును గామినీ! ||రాముని|| నామదిని భావించిన రామ
రూపమే తోచును! లేమరో యెం దున్నది రామమయముగ నున్నది||
రా|| మోక్షగుండేశ్వరుని ముట్టడింపఁగఁ జాలను! శ్రవ్యుని సేవింతును!
దప్పక జయమొందును ||రాముని||

వ. అని పలికిన తత్త్వ ణంబున,

క. మానుగ సాత్వికవృత్తిని

బూనిశివాలయముఁ జేరి పూజించి మదిన్

ధ్యానముఁ జేయుచునుండిన

దానవపతిజేరి పలికెఁ దస్మత్తి నెగువన్.

తో: ఇదివఱ కందఱ నెదిరి జయించిచితి వెన లే రెన్వరు నీకు;
దుద కిటు మగటిమి దూలి పలుకు టిది తోవ యానె యన బోకు
||రామ||

కల్యాణి అదితాళము.

నీకింత భయమునే దేటికి నీకు పంతముచెడి భయపడువాఁడవు?
పరకాంత నపుడుదేనేటికి? లేనేటికి? వేనేటికి? ||నీ కింత|| తాతయు
దమ్ములు దల్లియు నేనును నీతిదెలుప వినగూడదావిన ||నీ కిం|| పుత్రులు
మిత్రులు బాలిసినపిమ్మట శత్రులకు ను లొంగవచ్చునా ||లొం|| ఈక్షితి

శూరుడ వేని మోక్షగుండేశుని నెదురుము చాలును ||అంతెచాలు||నీ||

వ. అని తూలనాడిన సిగ్గునఁ దలలు వంచుకొని కొంతవడికి భార్యదిక్కుఁ జూచి నిట్టూర్పుఁ బుచ్చుచు నిటు లరుచున్నాఁడు:

శో: అలివేణిరో! నీ వన్నది నిజమే! యయిన రామునకు వెఱవ! జెలగి హోమమును జేసి పోయి నేఁ గెలిచెదఁ బొమ్మిఁక తెఱవ! రామ||—

వ. అని యిట్లు ధైర్యంబుగఁ బలికి మండ్లోదరిని బంపి తానును హోమంబుఁ జాలించి గృహంబున కరిగి శయనించె- ని క్కడ రాముండు,

క. నెత్తుటఁ దోఁగినతనువున
నొత్తిగిలంబడిన తమ్ము నురువడి గని తా
జత్తుంబు గరఁగి కన్నుల
నత్తటి బాష్పములు దొరగ హా యని యేడ్చెన్.

ఫీల్ రాగము: అట తాళము.

అయ్యో నాశమ్ముడ! యయ్యో! లక్ష్మణ! చయ్యన నను బాసి చనినావదివికి ||న|| అడవుల మాతోడ నిమనులు గుడిచి కడకు దైత్యునిచేతఁ బడితివి యిచట ||న|| కావలె నన్నరాఁ గల దట్టిభార్య నీవంటితమ్ముని నేనెందుఁ దెత్తు నయ్యో ||అ|| పలుమాఱు నే నింత పలవించి పిలువ నెలుగెత్తి యో యన వేమిరా యనుజా! ||అ|| ఎల మిని మోక్షగుండేశుడ ననుచుఁ బలుకుచు నేవలు సలుపుదు నాకు ||నయ్యో||

తేవారము. నాకు యుద్ధం బి కేల ! నాకు రాజ్యం బి కేల !
నాకు జయ మింక నేల ! నాకు నీసీత యేల !
నాకు నీసౌఖ్యమేల ! నాకు బ్రాణంబు లేల !
నాకు నీతోడిదైవలోక మే యగును జాల.

తొ: నాతోఁ గూడి వనంబులకును దిన్నగ వచ్చితి వీ వపుడు!
నీతోఁ గూడా నేను దినంబున కే తెంచెద మఱి యిపుడు॥రా॥ ఇంతె
కాని ని న్నెడ బాసియు నే నెంతయు నుంకఁగఁ జాల | బంతంబున
నికఁ బ్రత్యర్థులపైఁ బడి చంపుట నా కేల॥ రా॥

న. అని యానేకవిధముల సౌమిత్రీసుగుణంబులు దలఁచుకొని
శోకించుచున్న రామచంద్రునిఁ జేరఁబోయి సుషేణుండు ధైర్యవచ
నంబు లాడుచు నిట్లనియె:

||ల్యాణి : రూపకము.

శోక మేలనయ్యా ! విను, నీకు మేలుగాదు మాను; ప్రాకట
ముగ నీతనికిఁ బ్రాణభయము లే దికను॥శోక॥ మేనునఁ బ్రాణముఁ
బాసిన నాననమున గళలున్నే! మానుగ నిందీవరములమాడ్కి గనులు
జెన్నొందునె॥ శోక॥ అందములై యరచేతులు గందామరలటు లున్నె!
తొందరేల! మోక్షగుండనుగదిర నీడెందంబున॥ శోక॥

న. అని పలికి రాముని శోకం బార్చి హనుమంతునిఁ జూచి
సుషేణుం డిట్లనియె:

క. మును జాంబవంతు ముఖమున

వినియుంటివి మూలికలను వివరింపంగా,

హనుమంత, దోషిగిరి ద

క్కి-సంపుశిఖరంబునందఁ గెఱతెడురు మలకా.

వ. అందు విశల్యకరణి, సౌవర్ణకరణి, సంధానకరణి, సంజీవ
కరణి, యనునాలుగువధలతలు గలవు. వానిని వెదకి తీసికొని వత్తు
వేసి ఈలక్ష్మణుని ప్రాణములు మరలింపవచ్చును, లేకున్న నొండు
సదుపాయంబులేదు,

కేదాగి: చాపుతాళము. (కోరియం) పఠె.

పోయి రమ్మిక హనుమంతి॥పోయి॥ వాయునందని లేవవోయి
వేగమునంబో వోయి ముందులుగొనిరా వోయి తేవోయి యి

హోయీ కాహోయీ॥ హోయీ॥ మించి దోణాదిని శోధించి గంధర్వుల
జయించి, రాక్షసులను దుగించి సాధించి, లక్ష్మించి, కుప్పించి॥ హో॥
చండకిరణుడు పొడువకుండ రావలె మోక్షగుండరఘుపతి గనుచుండ
ప్రొద్దుండ నేదండ నిలకుండ॥హోయీ॥

వ. ఇక్కడికి నాజులక్షల యరువదివేల యిన్నూట పదియోజ
నంబులదూర మున్నది. ప్రొద్దువొడిచిన నౌషధములు బనిజేయు
జాలవు. క్షీరాబ్ధిని దాటి జహంబున జేరు మనిన, హరుమారు
దొడబడియె. అప్పుడు రాముండు—

క. ఈతమ్మని బ్రతికించియు

భూతలమున నీవు కీర్తి బొందుము వత్సా!

నీతోఁ గూడగ నలువురు

నాతమ్ము లటంచు వాయునందన తలఁతున్.

వ. అనిన, విజృంభించి మహానందంబున నాజనేయుం డిట్లు
చున్నాఁడు:

శంకరాభరణము: ఏకతాళము. (అమృత్యు) వలె.

నావంటిబం టుండ, నీ వేర వెరగంద! వేవేగ ముందులు వెతకి
నే; దెచ్చెద॥ నా॥ ఆయోశుదీవుల కావల నుండిన, నాయది నేగెడు
నంతలోనె దెత్తు॥ నా॥ ఆమిత్తి నదలించి యననిపై బొలియించిసామిత్రి
ప్రాణపంచకమును మరలింతు॥ నా॥ ఈలోకమునగాదు యేలోకమున
నున్న నాలక్ష్మణుని దెచ్చి యర్పింపనా మీశు!॥ నా॥ మోక్షగుండేశ్వర,
మృక్కెద దీవించి యీక్షణమే పంపు మేతెఱతుఁ దడయక॥ వా॥

వ. అని మృక్కి దీవనలంది సుగ్రీ వాంగద జాంబవంత విభీష
ణుల వీడ్కొని పర్వతాగ్రంబు నెక్కి లంకాపురగోపురంబుఁ గూలు
నట్లుఁ గుప్పించి యెగసి వియన్మార్గంబున నదీనద పర్వతారణ్య పురం
బులఁ బరికించుచుఁ బోవుచుండె. ఇక్కడ—

క. వేగులవారలు తెలుపంగ

వేగుంబున రావణుడు విని విహ్వలుడై

భోగీంద్రుపగిదిగ గసలుచు

నేగెను నాకాలనేమి యింటికి పోన్.

వ. ఇట్లు వచ్చినరావణుని సత్కరించి కాలనేమి యిట్లను
చున్నాడు.

తో: యేమిపనికి నాయింటికి వచ్చి రినిశి వేళనుసనగా! వే మఱు
దెలిపెద విను మొకపని, కాలనేమి, సేయవలయునుగా॥ రాను॥

క. అదియేమి యన్న, నుడివెద

ముదమున నచ్చక్తి మూర్ఖ మునిగినయచుజ్ఞాన్

బ్రతికించుకొనుట కనుచౌ

సగుపాయం బెంచి రామచంద్రుని డార్తెన్—

క. సంజీవకరణి కొఱ్ఱక

యంజని పుత్రకునిఁ బంప నతఁడేఁగె నడిన్

భంజింపుము సీనడము

గం జని యటు చేయఁ జీతగాకుండినచోన్.

వ. మాయోపాయముచేసి వాని ప్రయాణంబు సాగకుండ
నయినఁ జేయుము. ద్రోణగిరి సమీపమున నొక్క- సరోవరమున్నది.
దానియందొక్క మకరియున్నది.

తో: అది దేవాదులనై నను మ్రొగును సగచుడనగాఁ నెంత! ।
వదలక యచటికి, వాయుజుఁ డేగిపగిది జేయు మిది వింత॥ రా॥

వ. వేగుంబుచబొమ్మన, విని కాలనేమి యిట్లనుచున్నాడు:

శంకరాధరిణము : ఆదితాళము - (మేలైన)నలె.

మామూమృగాకృతి మారీమఁ డేగియు మాయమైపోడె మును
గోయని యాద్భుతం! గుంభకణాదులు గూలరె చూడు మును! లంక

నీతమ్ముఁ డేలగ గట్టి సీతమ్మునింక రామునకు నిడి । శంకరుగూర్చి నిశ్చయముగ దపమును సలుపు మేలు గలిగెడి ! అదికానిచోఁ బోయి యలమోక్షగుండేశు నెదిరించి వడిఁ బోరుము కదనరంగమునందు ! గడతేరి వైకుంఠ పదమునకును జేరుము॥ మా॥

వ. అంతేకాని యీ మాయలవల్లఁ బ్రయోజనం బేమనఁ, గోపించి దైత్యేశ్వరుఁడు చంద్రహాసంబునఁ గాలనేమి తలతెగ నేయఁ బోయిన, నది యెఱింగి.

తో: ఇదిగో పోయెద నేటికిఁ గనలెద, వింటికి జను మని పలికి । తుది యిది యనుకొని తూణాంబున వాతూలసుతునిపై నలిగి॥ రా॥

వ కపటమునివేషంబున ననేకశిష్యగణసహితుండయి మనోవే గంబున ద్రోణాద్రిసమీపమందున్న దివ్యవృక్షసహితంబయిన యొక్క వనంబుఁ జేరి యాశ్రమం బేర్పఱచుకొని,

తో: మునివలెఁ గన్నులు మూయుచు గొణుగుచు బూసలు ద్రిప్పుచునుండ, । ననిలజఁ డంబరమున బోవుచు నది గని యాశ్చర్యము నిండ॥ రా॥

సగ్విణి.

ముందు ద్రోణాద్రికిన్ బోవునా డీవనం
బిందులే దింతలో నెట్టులన్ వచ్చెనో!
దారి నే దప్పితిన్! తందరన్ వచ్చుచోనిన్!
విందుగా నీమునిన్ పేడి యోజించెదన్!

వ. అని యెంచి తత్క్షణంబునఁ గ్రిందికిఁ జనుదెంచి మునికి నమస్కరించి యిట్లనుచున్నాఁడు:

తో: రాముని కార్యార్థంబుగ జనియెద; నే మారుతతనయుఁ డను; ఓమునివర నాకొదవెను దాహము ! ఉదకము జూపుము తగను॥ రా॥

వ. అనిన, నక్క-పట మునీంద్రుం డిట్లనియె:

కం. మా వనమునఁగల ఫలములు

నీవలసినవి యారగింపు; నీరవ్విట్టడఁగన్

ద్రావు కమండలు జలములు;

పావని, నీయుద్యమం బవశ్యము సాగున్.

వ. మా కాగతానాగతములు దెలియును; చెప్పెద వినుము.

కీర్తన : అటతాళము - (శంకరశం)వలె.

వేమలు దెలిపెద విసవోయీ! నామాటలు గుఱిపడునోయీ!
రామునిభామిని రావణాసురుఁడు నేనుటించుకొని యేగెను లంకకు॥ వే॥
అది గని రాముం- డలిగి కప్పులతోఁ గదలి వచ్చి లంకకుఁ జేరి పాద
లుచు రావణు పుత్రమిత్రులను జిదిపిచ, నాదశవదనుఁడు గణలుచు॥ వే
మోక్షపురవరాధ్యక్షుని యనుజుని దీక్షమీఱి శక్తినివైచి, యీక్షితి
గూల్చిన, నిపుడు ద్రోణగిరి కక్షయోషధులకై వచ్చితి విను॥ వేమ॥

క. రాముఁడు లోకహితార్థము

గా మహి జన్మించినాఁడు గాన, సహాయం

బేమును జేయుట ధర్మ;

బోమారుతి! మంత్రతత్తుల నుపదేశింతున్.

వ. అమ్మహామంత్రపునశ్చరణంబున సమస్తకార్యసిద్ధులొదవు.
ఇదియునుంగాక—

తో: సంజీవనిముఖసకలౌషధములు సమృద్ధి మానసమంగుళా;
నాంజనేయ, నే నర్కుఁడు వొడిచిన నవి తెచ్చిచ్చెద నింను॥ రామ॥

వ. నామంత్రసామర్థ్యంబునఁ గనుఁజిప్పవేయునంతలో లంకకుఁ
జేరఁగలవు. లక్ష్మణునకు బాధలేకుండు సనిన, హనుమంతుం డిట్లనియె.

తో. అక్కడ లక్ష్మణు డట్టులుండ నా కిక్కడఁ దడయుట
తగదు; అక్కఱలేదు ఫలాదులు; జలమును, జిక్కిన ద్రావియు
జనుదు॥ రా॥

వ. మీ కమండలోదకమ్ములు నాదాహంబు దీలునన్ని లేవు. కొలనుగాని, నదిగాని యుండినఁ దెలుపుఁడు. త్రావి పోయెద. అనినఁ గాలనేమి—

తో. ఉన్నది చేరువ నొకకొల; నచటికి జన్నునుదకములు గలవు; పన్నుగ శిష్యులఁ బంపెద వెంబడి బదుము చూపెదరు నెలవు॥రా॥

వ. ఇట్లు పలికి తన శిష్యులఁగూడ నిచ్చి పంపిన, హనుమంతుండు జని, కలహంస కారండవ చక్రీనాక బక ప్రతతులచే నొప్పి కమలకష్టరసహితంబయి మీన మకర కర్కట జలూక గ్రాహసమన్వి తంబయి యలరారు సరోవరంబు మనోహరంబుగాఁ గనుపట్టె. అందు దిగి యుదకంబులు గ్రోలుచుండ, నప్పుడు—

తో. ఒక్కమకరి తనయుగ్రపుకోరల నొడిసి కాలు నమలగను! జక్కగ రాద్రరసం బాలుకగ దిగఁద్రొక్కె పండ్లు తెనులగను॥రా॥

వ. ఇట్లు పండ్లుండఁ దన్నిన, బోక యది మహారోషంబున నాంజనేయుని మ్రొగఁ దలపడిన, తన మనంబున—

కీర్తన : ఏకతాళము—(కాలికి) వఠె.

అక్కటా ! శ్రీరామకార్య మట్టె నిల్చెను ! జిక్కినాడ నిచట మొసలి చిక్కబట్టెను॥ న॥ త్రాణలేదు ! చత్తునేమొ దైవమా యిక ! ద్రోణశైలమెట్లుఁ దెత్తు ! ద్రోవతోఁపదు !॥ అ॥ నన్నునమ్మి మోక్ష గుండనాథు డంపెను ! బన్నుగా నక్రంబుమధ్యపట్టి జంపెను॥నక్కడా॥

వ. ఈవిధంబున ఘోలాయమాన మానసుండయియున్న హనుమంతుని మకరి మ్రింగినఁ, దిన్నఁగా గడుపులోఁ బ్రవేశించి,

తో. దానికడుపు బ్రద్దలు జేసియు బవమానసుతుడు వెలిరాగ మానుగ నది సురమానినియగుచు విమాన మెక్కి పయికేగ॥ రా॥

వ. ఆంజనేయు డాశ్చర్యకలితచిత్తుడయి వియత్తలంబున నున్న యమ్మత్తకాశిని గనుంగొని, ఇంతకుముం దనంతబలాక్రాంతనక్రంబవై

పంతంబున నన్ను వంత నొందించితివి! ఇంతలో దేవకాంతనయి యంత
రిక్షమున కెగిరితివి. వింతగానున్నది! నీకథ సవిస్తరం బెఱింగింపుము,
అనిన, నాపై యిట్లనియె:

కేదార : రూపకము—(సాటి) పద.

నేను ధాన్యమాలి యనుదానను; గంధర్వశశినదనను॥ నే॥
గానమభవుచెంత జేయఁగ సమ్మానించి-తా నిచ్చె విమానంబును॥ నే॥
ఈవిమాన మెక్కి నిత్య మీకొలంకుఁ జేరి కీడించుచు బోవ నొక్క
నాఁడు, శాండిల్యుడు భావమునకా గేనలముగ దా వలచెను॥ నేను॥
కోరి మోక్షగుండవిభుని కొడుకుకేళిఁ గూడు మనివేడిన, 'నే రజస్వల
నైతి; మూ డహములు దీతినను గూరిమితో గూడు' మంటి॥ నేను॥

ఉ. అంతట గంధమాదనమునందా మునీంద్రుని యింటనుండఁగా

నెంతయు రావణుండు విజయేచ్ఛను గ్రుమ్మలుచుండి నాటిసా

యంతననుండుఁ దా విడిచి యచ్చట బాడెను నన్నుఁ జేరి యా

కంతునికేళి గూడు మనఁగా నను ముట్టఁగరాదు పొమ్మనక.

తో. వినక నన్నుఁ బైకొని రమియించిన దనుజుం డొకాయుండు!
ఘనముగ గలిగినఁ, కైకొని లంకకుఁ జనియెను దశకంఠుండు॥ రామ॥

గీ. స్నాన మాడినంత జని మానితో ననుఁ

గూడు మన్న, నతఁడు గోపగించి

నాకు మాట యిచ్చి నాయుంటిగోనుండి

యన్యుఁగూడినావె పారిణనయన

తో. కావున నిను నేఁ గలయ; మకర్తివై నీవీకొలకున నిలుము!
పోవును జెడి నినుఁ బొందినయాతఁడు పుత్రమిత్రులతో నిజము॥ రా॥

వ. అని శాపం బిచ్చిన, నేను భయపడి శాండిల్యమహాముని
పాదంబులకు నమస్కరించి శాపంబు బాపు మని బహుభంగులఁ
బ్రార్థించితి. అతఁడు గరుణించి,

తో. 'కొంతకాలమున కా రఘురామునిఁ గొలిచి వచ్చుఁ బన నజుఁడు|చింతిల కాతనిచే శాపము చనుజేలి' యనె మునితల్లజుఁడు||రా||

వ. అంత నాముని గంగాయాత్రకుఁ జనియె. నే నీకొలనిలో మకరినంబు పడియుండి బహుకాలంబయ్యె,

జంఘూటి : అటతాళము—(పాలించరా) వలె.

నేటికి శాపము దీఱ! బోటినినై యిచ్చగఁ బోవఁజేకూరె!
మాటికిజిక్కులు బారె! బాటిగదాపసి బలికినవిధమున నీటికివచ్చిన నిను బట్టగానే నే నిను|| నేటికి|| మోక్షగుండేశునిపనికి దీక్షతో నీ వరు దెంచితి విప్పటికి! రక్షించితివి నన్నింతటికి! వృక్షచరాధీశ, వెడలుము దోణాది! కక్షయముగ దారి యదియయగు వినుము దారియది || నేటికి||

తో. నిను గొలనుకు బొమ్మని పంచిన యాతని మునియని నమ్మకుము | నినుఁ జూప దశాననుఁ డంపగ వచ్చిన దానవుఁ డని కనుము|| రా||

వ. ఆకపటాత్ముని శీఘ్రంబున రూపుమాపి దోణాదికి బొవ ని శేరువుఁ జూపి దీవించి హనుమంతుని వీడ్కొని ధాన్యమాలిది కరిగె. అంత, హనుమంతుండు గాలనేమియున్నకడకు శీఘ్రంబున వచ్చి నిలిచిన,

క. కపటాత్ముఁ డతఁడు గదలక
జపతత్పరుఁ డయినవాని చందము దోపణ
దప మొనరించుచుఁ బిమ్మట
నిపుణతతోఁ గనులుదెఱచి నేర్పున బలికెన్.

గీ. ఎంతసేపామె నీ వేగి! యింత తడవ
తేమి చేయుచు నుంటివి యెఱుంగ బలుకు!
మఱియు నుపదేశ మొనరింతు మంత్రములను
దెలియ గురుపూజ కేమైనఁ గలదె తెమ్ము.

వ. అనిన, నాంజనేయుండు గుపితుండయి,

తో: ఇదిగో! దక్షిణ యిచ్చెద గురువర ముదమున గైకొమ్మ
నుచు| వదలక బిడికిట నక్షము బొడిచిన, వాడు పక్షియై తఱచు|| రా||
కవిసిన నెఱకలు గడువడి విఱచిన గంఠీరవమై తగుల| దివిరి బిట్టు తలఁ
దెగఁ బొడిచిన నా దేహము మాతీయు మరల|| రా||

న. సుగ్రీవుని యాపుధరించి ఎచట నిలిచి యిట్లనుచున్నాఁడు:

పూర్వశ్యాః పాపుతాళము.

ఇది యేమి నీవు యిచటనే యున్నావు ! మదిదెలియలేవు!
మరలియు నచటికి రావు|| ఇది|| మనలక్ష్యమును మఱిలేచినాడు! మన
కేల జూడు మందులు గిందులు నేడు || ఇ|| మందులకొండ మహి
మోక్షగుండ మందిరు డుండ, నెందుకు నో వాతాత్మజ || ఇది||

వ. అని పలికిన సుగ్రీవుగ డని భ్రమచరిదియు మరల గాఁ డని
నిశ్చయించి కోపము నిగుడ విజ్రుభించి,

తో: బెట్టిద మగుతన పిడికిటిపోతుల భీమం బగుపదహతుల|
మట్టి వాని క్షణమాత్రంబున యముమనికిఁ జేర్చె బహుగతుల|| రామ||

వ. ఇట్లు గాలనేమిని జంపి హనుమంతుఁడు వేగంబున దోణగిరి
కరిగి యెంతపరిశీలించినను మందులు దొరకకున్న నిట్లనియె:

తేవారము: రాము డౌవధములకును రయమునను బగపినాఁడు:

నోమహీధరమ! నేను నేమమున వచ్చినాను;

ఆమహామహునిపనికి నరకొఱలు జేయవలదు;

క్షేమముగ మగదలిచ్చి శీఘ్రంబున బంపు మెచ్చి.

వ. అనిన, నతండు వినకున్నఁ గోపించి,

తో: రాలకు గడుదయ ర మ్మన వచ్చునె ! చాలును నీతోఁ
జెలిమి! కేలఁ బట్టి యవలీలగ నే బెఱికెదను సుమ్మ నాబలిమి|| రా||

వ. అని కోపాగ్నులడర విజృంభించి, వాల మంకించి, దశయోజన విస్తీర్ణంబును బంచదశయోజనోన్నతంబును నగు పర్వతం బెల్లగించి, నెత్తినఁ బెట్టికొని పోవ నుద్యక్తుఁ డయిన, నాయోషధుల గాపాడుచుండు చిత్రసేనాది గంధర్వులు బమమూఁడు కోట్లనుండి పైబడిపోనీయక యెదిరిరి.

తో: వాలపాశమున వారిని జుట్టియు వడిగా గిరగిర ద్రిప్పి వాలాయుంబుగ వార్ధినిబడగా వైచె గొందఱిని గుప్పి॥ రా॥ గొందఱ నేలనుగూలిచె నలుకను గొందఱ నొవ్వగఁజేసె; గొందఱు బిమ్మటఁ గోపముడిగి గిరిఁ గొనిపో మ్మనగా సైచె॥

వ. గంధర్వుల నిటుల జయించి ధరాధరంబు నెత్తినఁ బెట్టికొని మారుతి వచ్చుచుండె. ఇక్కడ నందిగ్రామంబున నానిశీధమున భరతునకుఁ గొన్ని దుస్స్వప్నంబులుఁ దోచిన, లేచి మోము వెలవెల బాట దిక్కులు సూచుచు,

హిం. తోడి: రూపకము.

ఆహా దైవమా! మహ్మాదరింపుమా! దేహము గంపించె నేమో! దిగులు దోచెను॥ ఆహా॥ రామలక్ష్మణు లడవిలో మెలంగుచు నేమియైరో! భూమిజాత యెటుల నున్నదో॥ ఆహా॥ దుర్నిమిత్తము లిప్పుడు దోచె! సత్యము కర్ణగోచరంబుఁ జేయుఘనులు గలుగరు॥ ఆహా॥ దీక్షతో వారిగడువు దీఱవచ్చెను! మోక్షగుండవిభుని జూచుపుణ్య మెప్పుడో॥ ఆహా॥

వ. అని విలపించుచు వేదపాఠగులగు బ్రాహ్మణులఁ బిలిపించి హోమాదిశాంతులు చేయించి దానంబు లిచ్చె. ఇంతలో—

తో: హనుమంతుండు బాలార్కుని విధమున నంబరవీధినివచ్చి! ఘనముగ నందిగ్రామమ్మున భరతుని గని తలఁచెను మెచ్చి॥ రా॥

క. రామునివలె నున్నాఁ డితఁ

డేమీనిశిని నిటకు నేటికి వచ్చెన్!

సౌమిత్రి మృతుండై నను

భూమిజ నటు విడిచి రాగఁ బోలును సుమ్మా !

వ. అయినఁ బ్రాతః బోయి యడుగుకునా నలదా యని
కొంతఁ జింతించి యంతలోఁ దనమనంబున నిట్లని తలంచె:

హిం-కాఫీ : అటతాళము.

రణనిపుణుం డగు రాముండు వచ్చు నె! యణబుద్ధిచేత నిట్లను
కొంటి నక్కట! ||రణ|| ప్రాణమాలతో రావణు విడిచి ఖోణిజ సుమి
త్రాసూనుల విడిచి|| రణ|| మోక్షగుండాధిపు మ్రొక్కలు లుండఁగ
వీక్షించి బ్రమసితి వెత్తతనంబున|| రణ||

వ. తనబుద్ధిభ్రమణమునకుఁ బానే నిందించుకొనుచు వియన్మార్గంబున
వచ్చుచుండఁ గని భరతుఁడొ—

తో: నే నుస్స్వప్నము నేడుగాంచి మదిభేద మొగను చూడగను!
ఈనుర్ద్రహ మిటు లేటికి వచ్చినో! యిపుడే చంపఁగఁ నగును|| రా||

వ. అని కోపాటోపంబున శరచాపంబులఁ గలధరించి లేచిన
భరతునకు నాకాశవాణి యిట్లనియె:

తో: మీకార్యంబులు మేకొనిచేసెడి మీబంధుం డితఁడగును;
బ్రాకటముగ గోపము జేచుకు డెన, భరతుఁ డుండు కుండగను|| రా||

వ. హనుమంతుఁ డాత శీఘ్రయానంబున దక్షిణాంభోనిధి
సమీపంబునకు వచ్చిన, రావణుపనుపున సూల్యనగతుండఁ బదివేల
కోట్లరాక్షసులతోఁగూడ బారి పడ్డగిచ్చి,

కీతన : అటతాళము - (రామకృ)వలె.

సోకుర సోకుర సోకుర వానర సీకును నాయువు నేటితో
దీతెను|| బో|| ఒక్కరిద్దఱిని నొందుట గొదిది! పెక్కురచేతను జక్కితి
వెక్కడ|| బో|| ను మ్మెదురంగను మాటలే! యాకుధరమ్మటు వైచి
యురమ్మ దురమ్మన||సో|| మోక్షగుండేశుని మోహపుత్రమ్మన కీక్షితి
బ్రాణము లియ్యఁగఁ బోచువా|| సోకుర||

న. అని భుజబలదర్శితులయి తాకి పరశు తోమర స్రాసపరి
ఘాదులచే నడంచిన సరకుఁగొనక శైలంబు నెత్తిన దృఢముగా
నిలుపుకొని,

తో: కొందఱ వ్రేసెను; గొందఱద్రోసెను; గొందఱఁ జఱచుఱ.
జూచెన్! గొందఱఁ దోకను గ్రుమ్మి చంపె; మఱి గొందఱఁ గాళ్ళను
దాచెన్ ||

వ. ఇట్లు తనవారందఱు మడిసిన మాల్యవంతుండు గినిసి
యాంజనేయుని కిట్లనియె:

క. వననిధిమధ్యంబున నను

వినతాత్మజు నెక్కి వచ్చి విష్ణుఁడు పూర్వం

బున దాకి మోడిపోయెను

నిను నోర్చుట యెంత నాకు! నిలువర యనిలోన్.

వ. అని ఖడ్గంబుచేత మోదిన హనుమంతుని వక్షంబుదాకి
విఱిగె; అప్పుడు హనుమంతుండు నొచ్చి,

తో: 'నుదిమివాడ వని వదలిన మానక గదిసితి! మంచిది!
యనుచు | జిదుమక వాలముచే జట్టియు వానిఁ జరజరద్రిప్పుచు
నగుచు|| రా||

వ. వనధిలోఁ బడవయించిన వాడు తిన్నగా నా మార్గంబునఁ
బాతాళవివరంబుఁ జొచ్చె. హతశేషులు దిక్కులకుం బాటిరి. అంత
హనుమంతుండు సముద్రంబుఁ దాటి నచ్చుచున్న నాదీప్తిగని ప్రభా
తంబు గావచ్చె నని శంకించి యిక్కడరాముండు విలపింపఁ దొడంగె

ముఖారి : ఆదితాళము.

తోడునీడ వనుచు నుంటి నయో! నేడదియెల్ల దీతెను సోదర!
||తోడు|| చూడగ మారుతి రాదు మందలఁగొని! వేడివెలుగు పొడి
చెను! సోదర|| తోడు|| భామసుమిత్రకు భరతశత్రుఘ్నుల కేనుని

తెలుపువాడను॥ సో॥ అడవులలోఁగల నాలి గోల్పోయితి నని నిను
గోల్పోయితి ! సోదర॥ తోడు॥ ఈక్షితి మోక్షగుండేశ్వర, నీసేవ
యెప్పుడు జేసెద నంకువు ॥సోదర॥

తో: దేనికి నే జింతింపను ! మఱియొకదానికి జింతించెదను॥
మానుగ నను మఁగవానిగ నెంచెను దానవానుజుం డెదను॥ రా॥
తనవారల నందఱిని విడిచి నాదాపు జేరినా డితఁడు! నిను లంకకు
రాజును జేసెద నని నే నంటిని గద యపుడు ॥రా॥

వ. సూర్యోదయంబు గావచ్చె! ఇంక నాతమ్ముఁడు జీవింపఁడు!
పిమ్మట నాప్రాణంబులు నిలువవు. నే నితనితోఁగూడ దినంబున కరగి
నచో విభీషణున కిచ్చిన యభయహస్తంబు దీర్చువా రెవ్వరు దైవమా!

తో: శరణార్థుల రక్షణజేసెద నను బిరుదు పోయె నే డకట!
తరణివంశజులు ధగ్మచరితులను దారి దొలఁగ నేడిచట॥ రా॥

వ. కాబట్టి యీవిభీషణుని యయోధ్యకుఁ గొనిపోయి భర
తునకు నొప్పగించి యొక్కయుపకారంబుఁ గట్టుకొమ్ము సుగ్రీవా!

తో: నేఁ జెప్పితి నని నేఁడు భరతునికి నీవు చెప్పి యీతనికి!
నోజను గట్టు మయోధ్యను దొలఁగకు నే జడియకు మీపనికి॥రామ॥

వ. పిమ్మట నీవును గపిసైన్యాబులతోగలిసి కిష్కింధఁజేరుము.
నాతమ్మునితోడ నేను బోయెద ననుజా! సుగ్రీవా! అని దైన్యంబున
వగచుచుండిన రాముని గని వగపుఁజెందుచు సుగ్రీవుం డిట్లనియె.

శుద్ధకాంభోజి : ఆదితాళము.

వగవ వలదు దేవరా! యజ్ఞనిరీతి॥ వగవ॥ తగువకార్యములందు
దిగులు జెందఁగ నగునా॥వగవ॥ ధైర్యమే సర్వసాధన మని తెలుపు
చుందురార్యులు; వైరిసూదన, సూర్యుఁడు వచ్చు వేళ చూడఁగలేదీశ్రీల॥
వగవ వలదుదేవరా॥ మూడవజాము మీఱఁగ శ్రీమోక్షగుండతేడ !
మారుతి సేరఁగ వేడుకతోడవచ్చు విమలౌషధములుఁ దెచ్చు॥ వగవ॥

వ. అని ధైర్యవచనంబు లాడుచున్నను దేఱక రాముండు గ్రమ్మెని ట్లనుచున్నాడు:

తేవారము. తమ్ముడా! తండ్రి నన్ను దండకాటవుల కంపెఁ
బొమ్మనెనె నిన్ను కూడఁ! బూర్ణమగుభక్తితోడఁ
గ్రమ్మెఱించినను విసకఁ గదలి వచ్చితివిగాక!
నమ్మదిని మోసపోతి! నిన్ను నే గోలుపోతి!

తో. సన్నన్నా యని యెన్నడుబిలుతువా! యెన్నడు విందునొ
జెవుల॥ జెన్నగ నాకును సేవలు జేయఁగ నెన్నడు గందునొ గనుల॥

యదుకులకాంభోజి. అటతాళము :

సీతను బెఱఁగొన్న యాతుధానుల దుగ్రించి వేతు నందువు
తమ్ముడా!॥ నిద్ర గన్నెఱుఁగని నీకు నేటికి దీర్ఘనిద్రవచ్చెనె! తమ్ముడా!
॥సీత॥ కాఱడవుల నన్నుఁ గాపాడి విడిచితి: ఘోరాజిలోఁ దమ్ముడా!
మోక్షగుండేశ్వర, మాండుగ రిపుల దున్నును నగడుపుర తమ్ముడా!॥సీ॥

వ. అని యిట్లు మితిమీరినదూఁఖంబుచే వగచి రాముండు
మూర్ఖిల్లిన వనచరులు దేర్చిరి. ఇంతలో హనుమంతుండు సమీపించె.
అదిసూర్యోదయంబున కప్పులు తహతహపడిరి. రాముండు గన్నులుఁ
దెఱచి చూచి,

తో. పగవారికి దోడ్పడుగద సూర్యుండు! తెగువతోడ బాడి
చెడిని॥ తగవా యితనికి దనకులజులపంబు దయజూపక వచ్చెడిని॥రామ॥

వ. అయిన నేమి! యీచండకిరణుని మతోదండచండకాం
డంబుల పాలుసేసెదఁ జూడుండని కనుకొలుకులఁ గోపాగ్ని కణంబులు
పొటపొటకాల—

తో. బ్రహ్మాండంబులు బ్రద్దలు జేసెడు ప్రళయకాలశివుభంగి ।
బ్రహ్మాది దిశాపతులు వెఱచి గంపంబునొంద నుప్పొంగి॥ రామ॥
కోదండము చేకొనిరాద్రాస్త్రము గురుతుగ సంధిపగను! నా దాశ
రథికి ననియె ఋక్షపతి యతివిసయము దోపఁగను॥ రా॥

నవరోజు: ఆదితాళము.

పగఁ గొన నేటికి రాఘవా! నీకు ||బగ|| జగములు నీశరసంధాన
మునకుఁ దగ వడవడవడకెను గాదె! ||పగ|| హనుమంతుఁడు ద్రోణా
ద్రిని దెచ్చెడు! గనుగొను మర్కటఁడ గాడు! ||పగ|| ఓషధీదీధితు
లొప్పుఁగ నెమ్మదిఁ బూషుం డనుకోనేల ||బగ|| మోక్షగుండవర, యీ
తనమున గపిమూఖ్యుల నెదురుగఁ బంపు|| పగ||

వ. అని యిట్లు చెప్పుచున్నంతలో—

క. హనుమంతుఁడు ద్రోణాద్రిని
గొని వచ్చియు మ్రోలనుంచి కూరిమితోడఁ
జననాథుఁ జేరి మ్రొక్కియు
వినయంబున నిట్లు పలికె విశదము గాఁగఁ.

తొ: పోవునప్పుడును పోయినచున్నతొ: ద్రోవను బహువిఘ్న
ములదా వచ్చుటచేఁ దపసివీ దప్పుచు గాచికొనుఁడుదండములు||రా||

వ. అని పలికిన రాముండానందంబున నిట్లనియె.

క. నీకేటి తప్పు లున్నవి !

కాకుత్స్థకులాభివృద్ధి గలిగెను నీచే ;
నీకార్య సువ రొనర్తు !
నాకూరిమిహితుఁడ పీపు సగచరవగ్యా !

వ. అని కొనియాడె. అంత సుగ్రీవుండు సుషేణునిఁ జూచి,

గీ. ఇంక జా గేల గపులు నీ విన్నగంబు
నెక్కి, దివ్యోషధంబులనెత్తి తెచ్చి
లక్ష్మణుని కిచ్చి ప్రాణము ల్వడయఁ జేయు
మనఁగ, నాతఁడు గపులతో నదిమొక్కి.

వ. కలయగ దిగుగుచు నా యాస్థల విశేషంబు లగచగులకుఁ
దెలుపుచు శీఘ్రంబున సుషేణుండు—

తో. స్వచ్ఛాషధములు దెచ్చి లక్ష్మణున కిచ్చి ప్రయోగింప గను। తచ్చ క్తిని సత్తతిని బాణములు దనరనచ్చెఁ గ్రమ్మఱను॥ రావ॥ అప్పుడు పానకు లగడలు గొలువఁగ నాలక్ష్మణుఁ డటు లేచి । తప్పక రాముని డగ్గరి మొక్కినఁ దమ్ముని గరములు సాచి॥ రా॥

వ. లేవ నెత్తి యాలింగనము చేసికొని కన్నుల నానంద బాష్పంబులు దొరంగ చెంతనున్న హనుమతునకు శ్రీరాముం డిట్లనియె :

కీర్తన : ఆదితాళము—(గౌతమ) వలె.

పావనమూర్తివి పరమబంధుఁడవు, పావని తమ్ముని బ్రతికించి కేవలసుకృతము గీర్తియు గంటివి ; నే వెలసితి ధర నీచెలిమి॥ పావన॥ పాయక నీవలెఁ బరిహితకార్యము జేయగ నొరులకు జేతగాదు ; నీయు పకృతికిని నే బ్రత్యుపకృతి జేయుట కేదియు ఁతిలేదు॥ పావ॥ మోక్షపురవరాధ్యక్షునికరుణా । వీక్షగా గలుగఁగఁ వెలసెదవు; ఈఁతి నాపద లేవియులేక సురక్షితముగ నికఁ బ్రబలెదవు॥ పావ॥

వ అని శ్లోఘించి యిప్పర్వతం బెప్పటివోటఁ బెట్టి రమ్మని చెప్పి ముగించి పవమానమందనుడు తత్త్వణంబునఁ గొనిపోవుచుండ జలధిమధ్యంబున రాక్షసులుచూచి పోయి చెప్పిన, రావణుడు గోపించి శంకుకర్ణ హస్తకర్ణ స్థూలజంఘ మహానాద మహావక్త్ర చతుర్వక్త్ర ముఖరాక్షసులఁ బుగిస వాడు గదా ముసలాది సాధనంబులతో నడ్డ గించి యిట్లనుచున్నాడు :

తో. ఎక్కడి కేగెద వీకొండను గొని ! యీవార్ధిని బడవేయు। చిక్కిలి నలువలెఁ జేయకున్న నినుఁ జీల్తుము యుద్ధము చేయు॥ రా॥

వ. అని బహువిధంబుల ముసరి నొప్పించినఁ గోపించి యుగ్రాకారుడై,—

తో. కాల దన్నుచును, కేల గ్రుద్దుచును, హలముతో విసర చును । వేరసఖ్యులగు వీరరాక్షసుల నేల గూల్చి నవ్వుచును॥ రా॥

వ. కొండ గొనిపోయి యెప్పటితావున నుంచి వచ్చి రాము
నకు ననుస్కరించి పోయినచ్చిన తన సంగతియు రెండుసారులును
దనకుఁ గలిగిన యాటంకములు విన్నవించె. పిమ్మట వానరు లందఱు
లంకలోనికి జని సింహనాదాబులు చేసిరి. అంత సూర్యోదయంబాయె.
అప్పుడు, రాముండు లక్ష్మణున కిట్లనియె :

తో: అనుజ, నాదుభాగ్యమున జేసియు నిను గ్రమ్మఁ బడ
సితిని । యనిలజఁ డను ఘనమైన నావచే నాపదబ్ధి గడచితిని॥ రాము॥

వ. అనిన, లక్ష్మణుడిట్లనియె :

హిం. భైరవి : అటతాళము, (నమిలాం) పఠె.

ఇక నేటికి జాల మినకులతిలక ! మీరేల యోజింపగను॥రాము॥
ఇ॥ స క ల ము దె లి సి న స్వామి, మీకుఁ దొప్పటకును శక్తుడ
నాదునే॥ రాము॥ ఇ॥ మనుజావతార మెత్తిన కారణమును మదియో
జింపఁదగును॥ మును దండకవనమునుల కిడిస యభయమును దీర్చగాఁ
దగును॥ రాము॥ రాము॥ ఇ॥ ఆక్షిరాబ్ధికడ నమరులతోడ మీ రన్న
మాట దీర్పుము ; మోక్షగుండేశ్వర, దీక్షతో నీవేళ రాక్షసేశ్వరు
దుంపుము॥ రాము॥ ఇ॥

మై రా న ణ ని క థ .

వ. ఇట్లు పలికిన లక్ష్మణుని వాక్యంబులకు రాముఁడు సమ్మ
తించియుండె. ఇక్కడ రావణుఁడు జరులవల్ల నావార్తవిని నివ్వెఱ
గంది సభాసదుల కిట్లనియె :

క. మూలబలంబు నశించెన

మూలంబుగ నిద్రజిత్తు మొదలగు శూరుల్

గూలిరి ! చిక్కితి నొక్కడ !

నేలీల జయింప సగును నినకులు నింకఁ,

వ. మయదత్తంబగు మదీయామోఘశక్తిచేత లక్ష్మణుని బడ
వైచిన సంజీవని సహాయముచే బునర్జీవితుని జేసికొనిరి. నాచేయు
యత్నంబులు విఫలం బగుచున్నవి. మంత్రులారా!

తో: ఐరావణు డన, మైరావణు డన, నారసాతలమునందు!
ధీరులు గలరు మదీయాబంధువులు వారి బాసిటక గొందు॥రా॥

వ. వారు సహాయపడిన రామలక్ష్మణుల నిరాటంకముగా
జయింపవచ్చు నని యోజించి తగినదూత నేర్పఱిచి,

కమాచ: ఏకతాళము. (గంగా)వలె.

మైరావణా! మావార్త మఱి వినదగు ॥మైరావణా॥ ధానుణిని
రాముఁ డనఁగను దగునొక మనుజుడు ॥మైరావణా॥ పూనివానిచెలి
దెచ్చితిని॥ మైరా॥ కపుల గలసి సాగరము దాటి లంకకు జేరిరి ॥మైరా॥
నాకన్న సుతుల, నాకున్నహితుల, జేకొన్నధృతుల, బోకార్చి యతుల
భీకరగతులను బీరము లాడుచు బెదరక నిలిచిరి ॥మైరా॥ బెదరించి
ఎదిరినిఁ, జించి, విదలించి, యెగురించుధీరు లిం దెవరు లేరు ॥మైరా॥ వై
కుల గెలువగ వశముగాదు! ముదమార మోక్షపుర శ్రీరామునితోఁ
బోరాడగదే శూరాగ్రేసర! చేరి తోడుపడి సోరఁ గెల్చికడ తేఱఁజేయు
॥మైరా॥

వ. అని సమాచారంబు వ్రాసి యాపత్రికనిచ్చి దూత నొకనిఁ
బాతాళలంక కనిపిన వాఁడు జని మైరావణ మైరావణులం గని నమ
స్కరించి యుత్తరం బిచ్చె. వారు దానిం జదువుకొని యాశ్చర్యంబు
నొంది ప్రత్యుత్తరం బిట్లని యిచ్చిరి:

క. శ్రీరామలక్ష్మణుల నే

నీ రాతిరిబట్టి తెచ్చి యిచ్చెద బలిదు

ర్వారంబుగఁ గామాక్షికి;

నోరావణ వెఱపుమానియుండుము కడిమిన్.

వ. అని వార్త వ్రాసి పంపినఁ జూచుకొని యానందించి రావణుండుండె. ఇక్కడ విభీషణాదులు.

క. సౌమిత్రి మూర్ఖ వోయిన

రామునిచేఁ గొట్టబడియు రావణుండు హరిగెళ!

ఏమో కృష్ణుల రాతే

దేమాయకుఁ డొచ్చినాడొ యెగుకపడదహ!

వ. అయిన, నేటిరాత్రి జాగరూకులమై యుండుఁ దగు నని యెంచి,

తొ: హనుమంతుండు దోడను నాకాశముననుక నోటగా గట్టి
యిచకులవర్మల వనచరులయ నంకునచి తాను గనుపెట్టి || రా ||

వ. జాగరూకుడైయుండ విభీషణుండును జాల్లు తిరుగుచుండె,
అక్కడ నపరరాత్రియందు మురావణుండు దసపానువు పయిఁ
గూర్చుండి యోజిగనుచుండె. వాసిభార్యయగు మూతంగి యిట్లను
చున్నది.

కీర్తన: ఏకతాళము. (సతతం) వలె.

యేమి యోజనా! యేదైన దోచినా! ||యేమి|| స్వామి! సురత
ముల సరససుఖములను దనిసెలి రిది ||యేమి|| అద్దమరాత్రిని నిద్దుర
మాని మీరెద్దియో యోజించు పీఠితి నున్నారి ||దేమి|| ప్రాణ
పదంబైన భార్యకు నెఱింగింప రాని రహస్య ము ద్దేసి యున్నదేమి
||యేమి|| మోక్షగుండేశుని సాక్షిగ నంకిల్ప మోక్షణమున దెల్పుఁడేల
సంజేహ మి ||దేమి||

వ. అని వేడిన భార్యకు మైరావణుండు డిట్లనియె:

సీ. రామచంద్రుం డను రాజభార్యయు దాను

దండకావనములం దుండె నొకట;

దశకంఠుఁ డేగి యాతని మోసపుచ్చిత

దీయభార్యను వేగఁ దెచ్చి లంకఁ

జేర్చె; సంతటఁ గవినేనతోఁ దమ్ముని
తోఁ గూడి రాముండు సాగరమును
గట్టి లంకకు మెట్టి ముట్టి తదామాత్య
పుత్రమిత్రుల నెల్లఁ బొలియఁ జేయ

గీ. నొక్కరుఁడు చిక్కి రావణుం డుక్కు దక్కి
నన్ను బాసటగాఁ గోరెఁ దెన్ను లరసి
మాయ సందించి రామ లక్ష్మణులఁ దెచ్చి
కాల్చి కాంబకు బలియిత్తుఁ గంజనయన.

వ. అనిన, విని యహ్మనిసీరత్నం బిట్లనియె:
కమాచీ: ఆదితాశము. (తేరైతే)వలె.

ఇది యేమిపయసము! హృదయేశా మానుము || ఇది || రాముం
డన నా రాముణుండు దద్యాను సీత సరి ధర బుట్టెను || ఇదియే || దనుజ
కులాంతకుఁ డని శల్యుక యూరినైబకొని చెడె దశకంధరు! ఁడిది || యే ||
తనను గట్టుటకు దా)డు దా నె చేకొని నచ్చినరీతిని నున్నది: యిది
|| యే || ముంగుగ జని సీవు మోక్షగుండరఘుసందను మనపురి కిందే
నేలని || దేయి ||

వ. అని పార్థివచిన సతండు వినక భార్యకిట్లనియె.

క. కోటి! శ్రీరాములకే
నాటికి నేవెటవ: సతండు సన్నదిరించే
పాటి బలిష్ఠుఁడు గాఁ డి
కేటికి వగచెదవు! పోయి యిప్పుడే తీర్తు.

వ. అని పీఠ సాహసంబున లేచి తత్తణుమే లంకాపురమున
యధ్యభూమిఁ జేరి విభీషణవేషంబున హనుమంతునితోఁ గొంత ముచ్చ
టించి పిమ్మట హనుమద్వాసనిర్మితమగు కోటలోఁ జొచ్చి.

తో: అచ్చట నొకశిలయందఁ బండి యున్నట్టి రామలక్ష్మణుల
ముచ్చిలి శిలతో మోసుక నిద్రల మునిగియున్న యాఘనుల || రా ||

వ. కైకొని బయటవచ్చి యాంజనేయునితో మాటలాడి యతి
వేగంబున రసాతలంబున నున్న తనమందిరంబున నాశిల యుంచె. తద
సంతరంబ,

తో. మరల విభీషణుఁ డరుగుచెంచి, 'హనుమంత, హెచ్చరిక!' యనఁగ । ద్వరలోఁ గ్రమ్మి నచ్చితి వే మన దనుజుఁడు లోఁ జని కనఁగ॥ రా॥

వ. రామలక్ష్మణులు లేకున్న సుగ్రీవాదికపులును లేసి యగ
ఱుగలసి వెలుపలికి వచ్చి హనుమంతునిఁ జూచి హాహాకారంబులు
చేయుచు—

వసంత : అటతాళము - (మేలేడు)వతె.

లేరు లే రకటా! మనసాములు॥ లేరు॥ లే రెవ్వగును బన్వలిం
చిన-చోటికి రా రనుకొంటిమి! రామలక్ష్మణులు॥ లేరు॥ మనము మెలఁ
కువగానె కనుప్పెట్టియుండియు, మనల మాయముఁచి కొనిపోయె
నెవ్వఁడో॥ లేరు॥ అడుగులజూడవెంబడి నీవు జనిన నిప్పుడే దాపులో
గనుపడగలరు! దొరలు॥ లేరు॥ రాక్షసేశ్వరుఁడు రావణాసురుఁడు
మోక్షగుండేశుని మోసముపుచ్చెనోపు!॥ లేరు॥

వ. కాబట్టి త్వరగా నీవు చని జయముఁ బొంది మనప్రభువుల
గొనిరావలసినది యని హెచ్చరికచేసి సుగ్రీవ జాంబవంతాదులు
ప్రేరేపఁ దత్త ^{క్ష}ణంబున—

క. హనుమంతుం డుత్సాహము

దనరఁగ నాజూడవెంట దక్షిణదిశకున్

జనియె; నికుంభిళకును జ

య్యన తీరియు సచట నిలిచి యూరయు మగడెన్.

వ. అంత సక్కడ గర్భిణిగానుండిన కపోతపక్షి పురుషపక్షి
కిట్లనియె:

తొ: నరమాంసము దిన నాకుఁ గోరెఁయున్నది; దెచ్చిమ్మని
యడుగ | బురుషపక్షి యప్పుడు ముదమున దనపొలఁతి కిట్లనియె
వడిగ॥ రా॥

గీ. సగమురే శిబిరమ్ము మోసమునఁ జొచ్చి
గాఢసుపుల రామ-లక్ష్మణులఁ గాంచి
తత్త ణమ చేర్చె నిజ రసాతలగృహమ్ము;
దేవికిం బలివెట్టు మైరావణుండు
అతివ, నీ కబ్బురేపు మాంసాశనమ్ము.

వ. అనిన కపోత వాక్యంబులు విని యలరి హనుమంతుండు
రసాతలమునకుఁ బోవ యత్నించి యుదకమున దిగఁ బోవఁ దత్పాల
కుండగు మకరధ్వజుం డిట్లనియె:

సంవాదము - కీర్తన : అటతాళము - (మేలయిన)వలె.

మ-ఏమిర పోయెద! వెక్కడ మీయునికి! యెవ్వరివాఁడవుర?

హ-రామునిదూతను; లంకాపురమునుంచి రా నాయె నిటు బోదురా!

మ-ఇక్కడ నీకిపు డెవ్వరితోఁబని యెఱిగింపుము నాతోడను.

హ-రక్కసిఠేనిని మైరావణుఁ గనుగొనఁ జక్కఁగఁ బోయెదను.

మ-వానితో నేపని వచ్చెను వెనుకొన వానర తెలుపుముర.

హ-మానుగ మారాము మాయచేఁ గొనిపోయె గాన వెదుకబోదును,

మ-ఓమోక్షగుండేశు, సేవించుమాతండ్రి తేనుమె వాయుజుండు?

హ-ఆమారునికి భార్య యవనిలో లేదు; నీ వాత్మజుఁ డెట్లయితివి?

వ. అనిన మకరధ్వజుం డిట్లనుచున్నాఁడు:

ద్విపద: ధరణిజక్తై రఘూద్వహునాజ్ఞాఁ బూని

కలువలి కొడుకు లంకకుఁ బోయినపుడు

మొనసి యాలంక నిప్పుల పాలొర్చి

వననిధిలోఁ దనవాలముం దడిపి,

మన్నీటి జలములఁ బుక్కి లించుమీయ,
 నన్నీట నతని కఘాంశమ్ముఁ బడియెఁ;
 బడినంత దాని సాపడె నొక్క మకరి;
 కడునడి సద్దివేకటిదాల్చి తుదకుఁ
 బ్రసవించెనను; మకరధ్వజాహ్వయుఁడ;
 మైరావణుని బంట; మకరాలయగబు
 ద్వారంబుఁగాతు నెవ్వరిఁ జొరనీక.

వ. అనిన సంతోషించి ఆంజనేయుం డిట్లనియె.

కళ్యాణి : ఆదితాళము - (మనవిని)వలె.

నేనే ననుకోరా హనుమంతుఁడ॥ నేనే॥ మానసమున ననుమాన
 ము వల దిఁక; మకరధ్వజ, కనరా హనుమంతుఁడ॥ నే॥ ఘనముగ నీ
 చెప్పిన చొప్పున నే మును పొనరించితిరా హనుమంతుఁడ॥ నే॥ నా
 కొమరుఁడవైనను మంచిది! యిఁక నాకు దెఱవ్వుజూపు॥ హనుమం॥ నే॥
 మోక్షగుండరాముని గొనిపోయిన రాక్షసుఁగనఁజూచు॥ హనుమం॥ నే॥

వ. అని తెలిపిన సంతసించి మకరధ్వజుండు దండ్రుకి నమస్కరించి యిట్లనుచున్నాఁడు.

తో: జనకా! మైరావణుండు రామలక్ష్మణుల నిటులఁ గొని
 పోయె॥ దననగరంబుకును జేర్చెను వారిని దేవికి బలివేయ॥ రామ॥

వ. సంకల్పించియున్నాఁడు. కాఁబట్టి యీమార్గంబున, సూక్ష్మ
 రూపంబున నీ వేగి కామాక్షిదేవ్యాలయంబునఁ జేరుము సర్వంబును
 దెలియఁ గల దని తెరువుసూపిన,

క. త్రసరేణుమాత్రుఁడై సం

తసమున నాదారి దూటి త్వరగాఁ జని వా
 యునుతుండు చేరెఁ గామా

క్షీసదన మసదృశవివేకశేముషి దనర॥

వ. ఇట్లు కామాత్యుని బదేనాలయంబునఁ గవాటంబు బిగించి
దైర్యంబుననుండె. ఇక్కడ మైరావణుండు దనసతితో నిట్లనుచున్నాఁడు.

తో: భామా! న ద్దని పలికితివిగదా! రామలక్ష్మణుల జూడు!
కామాక్షికి బలిగావించెద నాసామర్థ్యము గను నేఁడు॥ రామ॥

వ. అనిపలికి చూపించిన నామె కటకటంబడుచు నడ్డముగావచ్చి
యిట్లనుచున్నది.

కీర్తన - ఆదితాళము. (ఆహారాల) పల్లె.

ఈయన్యాయ మిటులఁ జేయ నేల దోచెను! పాయక నాచేయు
మనవిద్రోయ నేలను ॥ ఈ॥ నీ కేమైన నపకారము నెగడఁజేసిరే! చేకొని
దండిగ నీచే జిక్కు వారలే!॥ ఈ॥ రావణునిరీతిగను నీవు జెడగ నీవగ
వీరిని దెచ్చినావు వెకలి॥ ఈ॥ బీబిత్వేన, మోక్షగుండదేవుఁ డనుచు భావ
మున నొంది విడుము! బ్రతుకు నిలుచు॥ ఈ॥

వ. అని మిక్కిలిగాఁ బూర్ణించిన నామాట నిరాకరించి యనే
కరాక్షసదళంబులు సాయుధులయి కొలువ, నైరావణునితోఁ గూడి
శ్రీరామలక్ష్మణు లున్న శిలమొత్తుకొని కామాక్షి గుడిసన్నిధికి వచ్చి
నిలిచి,—

తో: రామలక్ష్మణుల రయమాన బలియిడఁ గామాక్షి! జగదంబ!
మేము దెచ్చితిమి; మేకొని వీరిని మ్రొంగి కొవు ము మ్మంబ! ॥ రా॥

వ. అనువాక్యంబులు విని హనుమంతుండు దేవి పలికినట్లుగా
మెల్లన నిర్భయము.

క. దేవాలయంబుతోపల

గావల దావల నె యుండి రాక్షసులారా

యావత్పూజా నిల్పము

సేవయుఁ గిటికిలగుండఁ జేయుఁడు భక్తి.

కీర్తన : ఏకతాళము. రామచంద్రమ)పల్లె.

రాక్షసేంద్రులారా మనోరంజనంబుజేయు డికను! అక్షయజల
మూలు నన్నమాంసములు దీక్ష వేయుడు గవాక్షంబులనే॥ రా॥ రామ

లక్ష్మణులకు సుమముల నేమయినను బూజించి ధనుర్ధరులై మెఱయంగ
నయంబున చెం డిటు॥ రాక్షసే॥ ద్వారమున సగమున దెఱచియు,
వారు మోక్షపురవరు లయినను ననుఁ జేరఁద్రోసి తుష్టినిఁ జేయగ
దగు॥ రా॥

వ. అనంతరము కవాటంబు మూసికొని మీరు దూరంబున
నుండుఁడు. సమస్తకార్యంబులుఁ జక్కపడు నని చెప్పిన వారు హర్షించి
త త్తణున—

క. పూజాద్రవ్యంబులు గొని

పూజించి చతుర్విధాన్నములు రాసులుగా

నోజ గవాక్షంబులనే

యాజగదీశ్వరికి నిడిరి యసురవరేణ్యుల్.

తో: అతులితపంచామృతకలశంబులు నర్పించిరి యొకకోటి
యతిశయమధురఫలాగచితపేటిక లర్పించిరి యొకకోటి॥ రా॥

వ. ఇట్లువెచిన నవియన్నియు నాంజనేయుండు తుణమాత్రం
బున భక్షించి తిరిగి యిట్లనుచున్నాఁడు:

తో: ఏమి యొసంగుట ఈగ్రాసంబులు! యేమి తృప్తి యగు
మాకు! । మామది యలరంగ మిటీసలుపుట ధర్మముగాదే యిక
మీకు!॥ రా॥

వ. అనిన నాశ్చర్యకలితచిత్తులై దాసవపుంగవులు భటులం
గాంచి,—

పూరికల్యాణి: ఆదితాశము. (అమితోగ్ర) కత.

భటులార తెండి! బరువడి పొండి! దృటిలోన వండి దేవికి దిండి
తెండి॥ భటు॥ ఆలస్యమైన నలుగు బిరాస నేలీలనైన నీవలె గానదానఁ
భ॥ మనయిండ్ల యందు గని యున్న దందుకొని రండి యిందు! దిన
తృప్తిజెందు ముందు॥ భటు॥ పోలుపుగ మోక్షపుర రామలక్ష్మణుల
పిని రాక్షసుల బో)చు నేకదీక్ష॥ భటు॥

న. అని వేగగబునఁ దఱిమిన, రాక్షసదూతలు మహాట్టహాసం
బునఁ జని రాజగృహము మొదలు ప్రతిగేహంబును బరిశోధించి,

తో: దుగిలిన వస్తువు లెగబెట్టిన యవి మెతుకుమిగులకుండ ।
దగిలి వదకి తొందరగాఁ గొని చని దనుజేతుఁడు గనుచుండ॥ రా॥

న. కొండలపొడవు రాసులుగాఁ బోసిన భోజనపదార్థంబులు
సోరణగండ్లగుండ దేవికి రాక్షసు లర్పించుచుండిరి. హనుమంతుండు
మెక్కుచుండఁ. ఇక్కడ నగరంబునఁ బ్రతిగృహంబునఁ గలకల ధ్వనులు
మొండయ్యె. అందుఁ గొందఱు నారీరత్నంబు ను గుమియై ఇట్లనుకొనిరి:

హిం. కాఫీ: అటతాశము. (ఏలాగుతా.) వలె.

ఈయాగడంబున కెం తని వగతు నె నేడి ॥ యాగ॥ నేను పాల్
పెరుగులుఁ బోయమని బాధించిరి॥ నేడి యాగ॥ తల్లు డతిరసములు
జుట్టాలవిగునుకు తేసి యుట్టిమీద దాచి వీరిపొట్టన బెట్టితిగదె॥ నేడి
యాగ॥ అమ్మినమర్తకు తేసి చిమ్మలియుండల నెల్ల దొమ్మిజేసి ఎత్తు
కొని అమ్మ పరువెత్తినారు॥ నేడి॥ తెల్ల చాఱనేప్పు చిన్నిపిల్ల కొక్క
మెతుకైన గల్లగాను లేకుండగఁ గొల్లవెట్టి రిల్లు సొచ్చి॥ నేడి॥ పెండ్లి
కని తేసిపట్టి పిండ్లు మాపిల్లవాండ్ర కండ్ల బడకుండ దాచి పొడ్ల కర్పిం
చిలిసి॥ నేడి॥ ఈ పగిది మనగీములు దోపించిన పాపాత్ముల రూపు
మాప మోక్షగుండ శ్రీపతిని వేడరమ్మ॥ నేడి యాగ॥

వ. అని వేవిధంబులుగా నాక్రందింపుచుండిరి. అంతట హనుమం
తుఁడు రాక్షసదత్తపదార్థంబులఁ గడుపార భుజించి సంతృప్తుఁడై దను
జుల కీట్లఁ యె:

తో: భక్త్యభోజ్యములు గుక్షినిండ నే భక్షించితి నికఁ జాలు।
భక్షించెద రామలక్ష్మణులను లోపలికి పంపు డిదిమేలు॥ రామ॥

వ. అసిన, పా రానందించి,

తో: శరచాపంబులు ధరియించిన రామచంద్ర-లక్ష్మణులలేపి।
సరగున సుమభూషణభూషేతులుగఁ జలిపి లోపలికిఁ బంపి॥ రా॥

వ. తలుపు బిగించిరి. అంత హనుమంతుడు సమస్కరించిన,
రామ-లక్ష్మణు లాలింగనంబు చేసికొనిరి. ఆమీఁద దలుపు దీసికొని
వెలుపలికి వచ్చి గుణధ్వనిచేసిన,

తో: దిక్కుల మహాఁ బ్రతిధ్వను లొనవను దిద్దెత్తులు భయ
పడెను! జుక్కలు చాలెను; తూనులగుండలుఁ బగ్కున బగిలెను
దగను॥ రా॥

వ. ఆధ్వని కడలి సేనలు భయభ్రాంతములయి యురుకుచుండ,
మైరావణుండు వారల కిట్లనియె:

కన్నడరాగము: రూపకము. (పరిమేష) వరె.

పో నేల సేనలార భయపడి॥ పో॥ అనలీలవారి ముట్టి రణ
కేళియందూఁ జోకొర్చక॥ పో॥ మనుజుశనులకు మనకు మనుజీశులనఁ
గ నెంత! రణం శేలంబు జూపి యరినాశ మొంది పోరాడక॥ పో॥
పరిపంథులను నధిగది మనబాధునై నయట్టి దళకంధరునకుఁ బ్రీతి శుభ
మొంద నేడు గావింపక॥ పో॥ ధరమోక్షగుండవిధుల వడి శిక్ష జేయ
లేని మనరాక్షసత్వ మేల దృఢదీక్షబట్టి పోరాడక॥ పో॥

వ. అని వారిని బురికొల్పిన సమ్మన్వరిపయి నిసితసాయకమ్ము
లు గ్రుమ్మిన, సమ్మేటిదయలు ననుదీయక.

క. ఒక్కొక్క-శరము దనుపున

నెక్కిడి తెగ నిండ దిగిచి యెద దగులగఁ బా

గ్రక్కున నందట నైచుచు

నొక్కు-మ్మడి ద్రుంచె నసుర యోధుల నెల్లఁ.

వ. ఇట్లు తుణుకుతో వారిని మడియించినఁ గని, మైరావ
ణుండు మేఘవల్లభ ఘటక సంచర్మిగ భైరవముఖ సింహముఖ సర్ప
ముఖ కర్కోటకముఖ పంపముఖాదిప్రధానుల యుద్ధంబునకుఁ బురి
కొలుప, వారు సింహనాద భుజస్ఫోలనంబులుఁ జేయుచు సనేక కోట్ల
రాక్షసదళంబులతో వచ్చి తాకి,

కీర్తనః రూపకము (జనకనామ) పఠ.

భళిరే మాతోడ కలిసి పోరాడ గలరే మాప్రోడ! గడువడి
జూడ బలువై నబాణములు బహుమీప్రాణములు నిలువన్ గలవేకాయం
బులలో! నిలలో శూరులె॥ భళిరే॥ ఆరావణాసురు డవనిజనే తెచ్చె;
మైరావణు డన్న నుటి మీమ్మె తెచ్చె; నీ రసాతలము జేరితి రిటనుండి
మీ రేగీరిన్ నుహికిన్ జేరన్ నేరుతురింకన్॥ భళిరే॥ మాయలు నేర్చిన
మాతోడ డీకొన మీయబ్బతరమానె మిమ్ము విడుతుమా! కో యని
శ్రీమోక్షగుండేశ, రణములోఁ గూ రున్ జేరున్ డాయన్ ద్రోయన్
బాయన్ దరమే॥ భళిరే॥

న. అని ప్రసంగంబులు జేయుచున్న దాననకుంతులను గద్దించి
మరున్నందనుగ షుద్ధుడగుటగా నడ్డబునచ్చి,

తో : శ్రీరామునితోఁ బోరు శక్తిగలవారా ! దానవులారా
మారాడక మీనోరులు మూసుక మరలిరండు ననుజేర॥ రా॥ ఒక్క
శ్రోక్కుకీ యుక్కుదక్కి మీ రుర్విని గూలఁగఁజేసి । యిక్కడనే
దేవికిఁ బలి యిచ్చెద మక్కుమారుగాఁ గోసి॥ రా॥

న. అనిన, వారిగోవారు నవ్వుకొనుచు నిట్లనుచున్నారు :

పీఠరాగము : ఆదితాళము—(తల్లి) పఠ.

అబ్బా యబ్బా కోతిగదబ్బా ! పైబడు నబ్బా ! తిను నిపు
డబ్బా॥ బెబ్బులివలెఁ బెడ బొబ్బలిడుచు నాదెబ్బఁజూడుమని గొబ్బున
వచ్చెగ॥ దబ్బా॥ కోతితోడ మార్కొని పోరాడఁగ మాతుధానులకు
జేతనొనె పను॥ డబ్బా॥ తీయనిఫలములు గాయలు బెట్టుడు ! పాయక
నిది మనపైకి రాను పను॥ డ॥ ఘనమోక్షపురీశుని దన వెనుకను నును
చుక మనపై కురువడి వచ్చె గ॥ దబ్బా॥

న. అని యపహాస్యంబులాడుచు లెక్కపెట్టక ముసల ముద్గర
ప్రాస త్రిశూల భిడివాలాది సాధనంబులు పైఁ బఱపి సింహనాదంబు
జేసిన యాంజనేయుం డుప్పొంగి,

ఉ. కొందఱి బాదఘట్టనలఁ, గొందఱి వాలముఁజుట్టి మోదుటన్,
 గొందఱి ముష్టిఘాతములఁ, గొందఱి జానులతోడఁ గుమ్మటన్,
 గొందఱి దంతపాటనలఁ గో యని కూయుచు నుండువారలన్,
 మ్రందగఁ జేసె నొక్కక్షణ మాత్రమునన్ హనుమంతుఁడయ్యెడన్.

వ. ఇట్లు హనుమంతుని చేతం దన మంత్రులు సేనాధిపతులు
 సైన్యంబులు నశించిన నలిగి మైరావణు డైరావణ సహితంబుగా
 సహస్రతురంగ విరాజిత దివ్యకనకస్యందనం బెక్కి వచ్చి నారి సారించి
 మారుతి కిట్లనియె :

కమాచీ : ఏకతాళము—(రామాభూ) పఠె.

రారా ! మాపయిన్ బోరఁగ నేరా శూరుండ వయిన॥ రారా॥
 వారు వీరనక మేరు పెంపులేక మారుతి మారితి వారీతి గాఢింపఁగను॥
 రారా॥ తోఁక ద్రిప్పుచును, గేక వెట్టుచును, డీకొని చేకొని పైకొని
 పోకార్చితివి ॥ రా॥ మోక్షగుండధవుముఖ్యభక్తుఁడవు ! వీక్షింతు
 శిక్షింతు భక్షింతు వృక్షాటవర॥ రా॥

వ. అని దట్టించి పలికి కొన్ని బాణంబులు వైచిన నవి రాముండు
 నడుమనే త్రుంచి యిట్లనియె :

క. నన్నుఁ గదా కొనితెచ్చితి !

విన్నగచరుపయిని శరము లేయఁగ నేలా !

నన్నే ప్రేయసు మార్కొ-ని !

వన్నెయు వాసియును దెలియ వచ్చును బిదపన్.

వ. అనిన వాడు రోషించి నిశితాస్త్రంబులు గణనాతీతంబుగా
 బ్రయోగించిన రాముం డవి తన శరంబులచే వారించి యొక్కయమో
 ఘాస్త్రంబు వింట సంధించి విడిచిన,

తో: అది చని యాతని రథరథ్యంబుల నవనిబడగఁవడిద్రోసె!

కల క మఱియొక కదుపును ప్రేయగ వారి ప్రాణములు దీసె॥ రా॥

వ. ఇట్లు ప్రాణంబులువాసి యవనింబడి యంతలోఁ బునర్జీవి
తులై కదిసి,

కీర్తన : ఆదితాళము—(ఏదిరా) వలె.

మమ్ము గెలుతురా! సమరమ్ముఁజేతురా॥ అమ్ముల ముంచి, రొ
మ్ముగలించి, మిమ్ముల ద్రుంచి, మింగుదు మెంచి॥ మమ్ము॥ తుక్కు-
దైత్యులఁ బడఁ గ్రుక్కె-సట్టుల మక్కువయుంచి, మ మ్మైదిరించి, త్రొక్క-
దలంచి, సిక్కేరు మించి॥ మమ్ము॥ మోక్షపురవర, యిక శిక్షయగు ధర
రాక్షసులందు లక్ష్యములేదు; యీక్షణమందు నిలగూల్తు మిందు ॥
మమ్ము॥

వ. అని చెప్పుచుఁ గొన్ని మార్గణంబులు వైచిన రాముండు
లక్ష్మణునితో.

క. మృతులై వీరు పునర్జీ
వితులయి మనమీఁది కిప్పుడు వెడలెద రిదియ
ద్భుతముగ నున్నది సోదర
బ్రతుకున కేదయిన మందుఁ బడయఁగ బోలున్.

వ. ఐనఁ జూత మని యెంచి,

తోః పటుసాయక మొక్కటి యెక్కిడి త ప్పక లక్ష్మించియు
వ్రేయ! గుటిలరాక్షసులు గూలి లేచి ముప్పటివలె దమపయిడాయ॥రా॥

వ. రాముం డాశ్చర్యపడి మగుడ యుద్ధంబునఁ దగులువడియె.
ఇట్లు నూఱుపర్యాయములు విసువులేక రాముండు హతంబు చేసినను
పునర్జీవితులై వచ్చుచుండిరి. ఇదిగని యా రహస్యం బెఱుఁగఁగోరి,

తోః హనుమంతుండు ప త్తనమునకైజని యందొకనాతినిగాంచి
వినయంబున నామెను లాలింపుచు దనముచ్చట వివరించి॥రా॥

వ. ఇట్లని యడుగుచున్నాఁడు:

కమాచీ: ఆదితాశము-(ఇటురమ్మా) వలె.

ఏ మమ్మా కుటిలకుంతలా! అమ్మైరావణ మైరావణుల నమ్ముల
గూల్చిన నపుడు లేతురే॥మమ్మా॥ మృతులగువారు బ్రతుకుట గలదే!
క్షీతిలో మా కచ్చిత మగు నిదియే॥ మమ్మా॥ వారు మగుడ లేవక
యుండుటకుఁ గారణ మెఱిగినఁ జేరి తెలుపుమా॥ యమ్మా॥ మోక్ష
గుండరాముండు నీకోరిక యీక్షణమున నెఱవేర్పఁగల డదే॥మ॥

వ. అని యడిగిన నామె సంతసించి యిట్లనుచున్నది:

సీ. నాగకన్యను నేను; నన్ను భోగించుట

కై రావణుఁడు దెచ్చె నయ్య యిటకు !

మైరావణుండును మారుకేళినిగూడ

వచ్చునిత్యంబును వలపుగదుర;

వానితోఁ గూడిన వీనికి గోపంబు;

వీనితోఁ గూడిన వానికలుక;

ఇద్దఱతోఁ గూడి యేనుఁ గృశించితి

జవసత్వములు బోయెఁ జాలు! వీండు)

జచ్చిపోవుట నాకును సమ్మతంబె !

యైన శ్రీరామచంద్రుఁ డహర్నిశంబు

నన్నుఁ గూడుట కొప్పిన, నగచరేంద్ర,

వాండ్ర గుట్టు దెల్పుదును నవశ్యముగను.

వ. అనిన, నాంజనేయుండు,—

తో: రాముని కడు, భారంబుచేతఁదగ-నీమంచమువిఱుఁగకయ!

భామిని యుండిన భ్రాంతిదీప్తినిఁ బరగఁ గూడు దప్పకయ॥రా॥

వ. ఇందుకు సందియంబు లేకఁ దెలుపు మని యడిగిన నామె
యిట్లనియె:

శహనరాగము : ఏకతాశము-(ఎంతని నే) వలె.

హనుమంతా, గుణవంతా, వినుపించెద నంత! మైరావణమర్మం
బును॥హ॥ మునుపు దుష్కృతల ముంటఁ గ్రుచ్చుచుండినఁ గని బాలకు

లను వీరుడిపిఁగి హను॥ భ్రమరంబుల్ తమచావుల్ బాపినవారిఁ గని
సమరంబున మీకుఁ జా వొదవినతఱి॥ భ్రమ॥ అమృతంబును గాయ
ములఁ దెచ్చి యిడి మిముఁ బ్రతికింతుము మే మని యనే నవి॥ హను
మంతా॥ అదిమొదలున్ యెదబొదలన్ యాషట్పదములు వదలకయు
న్నవి వారిపడకలను; అది వెదకియు వానిని జదువ మోక్షపురసదనుని
చేతను జచ్చెద రసురులు॥ హనుమంతా॥

వ. అని తెలిపిన నానందించి హనుమంతుండుఁ తత్క్షణంబున
వారినిద్రాస్థానంబునకుఁ జని పానుపు నాశ్రయించియున్న తుమ్మెదలను
గాంచి,

గీ. కోటికోటాను సంఖ్యలఁ గూడియున్న
తుమ్మెదలనెల్లఁ బట్టి వాతూలసుతుఁడు
పరగమర్దించుచుండిన భయమునొంది
యొక్క-తుమ్మెద యతనికి మ్రొక్కి పలికె.

కీర్తన : ఆదితాళము-(కనలి) వలె.

శరణు తరుచరవర, నన్నుఁ బ్రోవవే! బరువడి మమ్ముఁ జంపు
పనిమాని కరుణింపు వెఱచి నీమఱుగునఁ జొరితిని గావవే॥శరణు॥ అమృ
తమువల్ల నసుగులనెల్ల నమృతుల జేయుచుంటి; మది యింకఁ జేయ
మంటి; నమరారు లడగెరు; సుకుమార శుభము॥శరణు॥ వర మోక్షగుండ
వాసుఁడు నిశితశరములు వేయ వారుఁ జత్తురు; లేవబోరు; మఱిమీరు
ధర జేరుదురు ధీరు లగుచు॥శరణు॥

వ. అని బహువిధంబులఁ బ్రార్థించిన నాభ్రమరంబును గటా
క్షించి చంపు టుడిగి హనుమంతుఁ డిట్లనియె:

తో: భ్రమరమ ! నీయిష్టముచొప్పున నిను సమయింపక నే
విడుతుఁ . గ్రమమునఁ బ్రత్యుపకార మొకటి చేయుము లేకున్నను నడ
తు॥రా॥

వ. అది యేది యనిన వినుము.

క. ఐరావణభోగాంగన

యారూఢిని బవ్వళించు నామంచంబున్

జేరి యది తొలిచివేయుము

వారణభక్షితకపితృఫలభంగి ననన్.

వ. ఆతుమ్మెద తమజాతి జంతువుల ననంతంబుగాఁ దోడితెచ్చి నాగకన్యయొక్క మంచమును క్షణమాత్రములోఁ దొలిచి తొట్టఁజేసి యధేచ్ఛం జనియె. పిమ్మట హనుమంతుఁడు రామునిఁ జేరె. అంతలో-

తో: రాముఁడు దివ్యశరం బొక్కటి బీరంబున నెక్కిడి వైవ, నామైరావణ-యైరావణు లటు హతులయి-పడి రా దిగువ॥ రా॥

వ. అంత జయజయ శబ్దంబుల దేవతలు రాముని నగ్గించిరి. పిదప హనుమంతునితో స్వామి యిట్లనియె:

తో: ఈరాజ్యంబును నెవరికిఁగట్టుద మెవ రయిననునున్నారా! మారుతీ! యెఱిఁగిన మఱి రప్పింపుము వారి కిత్తు నింపారా॥ రా॥

వ. అనిన, హనుమంతుండు—

హంసధ్వని : ఆదితాళము - (సదాశే)వలె.

భజే రామచంద్రప్రభో, యవధారు జగద్విభో॥ భజే॥ శూరుఁ డు భక్తుఁ డొకఁడు సుగుణుఁడు గల డిచ్చట॥భజే॥ వాఁ డెవఁడన్నను నాఁడు లంక కే నోడక జనినపుడు నొక చిత్రము జరిగెను॥ భజే॥ లంకఁ గాల్చి వాలనూఁ జల్లార్పఁగఁ లవణాబ్ధికిఁ జేరి యం దుమిసితిఁ గల్గెను ॥భ॥ మకరము మ్రింగిన నది గర్భంబై మకరధ్వజుఁ డనఁగ నొకఁ డుద్భవ మయ్యెను॥ భ॥ మైరావణుకడఁ జేరె నాతఁ; డిడు; మీరాజ్య మతనికిఁ వరమొక్షపురీశ్వర॥ భ॥

వ. అనివేడిన సమ్మతించి మకరధ్వజునిఁ బిలిపించి యతనికి రసాతల లంకారాజ్యం బిచ్చి యభిషేకంబు జేయించె: తర్వాత హను మంతుం డనుచున్నాఁడు:

తో: ఐరావణుభోగాంగనగల దాయమతో నే నపు డడుగి
రికిఁగల యానన్మర్మంబులు వాక్రుచ్చెను దావడిగా॥రా॥ చెప్పె
ప్పుడె మెప్పుగ దనతోఁ జెలఁగి నీవు గూడఁగను! దప్పుక గోరినఁ దగ
ందుకు నే నొప్పితి నొకషరతుగను॥ రా॥

వ. అదియేది యనిన, దేవరవారిభారంబుచే నామె మంచంబు
లుగక భరించినయెడలఁ గూడున ట్లొప్పించినాడ గాన, నాయొడం
డిక ప్రకార మామె యింటికి బోయి రావలె మహాప్రభో అని
బ్రార్థించిన సమ్మతించి,

గీ. నాగకన్య గృహంబున కేఁగి యామె
చేత సత్కృతుడై తనచేతఁ దత్క
రంబు స్పృశియించి యెక్కె మంచంబుపైకి
నదిపలుక్కున విళిగె మోముంగలేక.

వ. అప్పుడు రాముడు మద్భారంబునకు నీమంచం బోగ్వలే
వయ్యె; నింక నిన్నుఁ గలయుటలేదు. అని లేచిన, నాగకన్య రాము
నకు నమస్కరించి చేతులు జోడించి యిట్లనియె:

తోగి: ఏకతాళము-(పగమేశ్వరా) పఠె.

రఘునాయకా! శుభదాయకా! నిను బాచులే నిఁక! నన్నుఁ
ద్రోయ ధర్మమా! నేఁ జీయుకర్మమా! నృథాయెగా మదీప్సితం బహా
తలంపుమా॥ రఘు॥ రతి కేళిగోరితి; బ్రతిమాలి జీరితి; మొరాలకింపవై
తివి! విరాళి ద్రోవితి॥రఘు॥ నీచాత్ము లంటిన పాపాత్మ గావున,
మహాత్మ యంటఁ గూడ దందు నాత్మ దోచెనా॥ రఘు॥ పరిశుద్ధ
జేయుమా! నన్నుద్ధరింపుమా! జగద్ధితా! శ్రీమోక్షగుండకాంత
పోవుమా!॥

వ. అని యనేకవిధంబులఁ బ్రార్థించినఁ గరుణాకలితహృదయ
డయి రాముండు—

గీ. తొయ్యలీ, యేకపత్నివ్రతుండ నగుట,
 నంటనిను; నీవు భవాంతరమున
 నవనిసురునింటఁబుట్టి, కన్యాకుమారి
 పేరఁ బెరుగుచుఁదపముఁ గావించువేని,
 జాంబవంతుని బిడ్డవై జననమగుదు
 ద్వాపరమ్మునఁ గృష్ణావతారమందు
 ప్రేయసిగ నిన్ను నే స్వీకరింతు!
 నరుగుము! తపమ్ముసేసి కృతార్థవగుము.

వ. అని రాఘవుఁడు లేచి అమెను వీడ్కొని లంకాప్రయాణో
 న్ముఖుండయి హనుమంతున కిట్లనియె:

తొ: రావణాసురుని లంకాపురమార్గము దుర్గము నుటుగాన ।
 నేవిధమున మన మేగవలయునో యెఱుఁగుదు వే నీ వనిన॥ రా॥

వ. ఆంజనేయుం డిట్లనియె:

కేదార: రూపకము. (అడుదహ) వలె.

శ్రీరఘుకులతిలకా మీ రపుడున్ దీఱని నిద్దుర నుండుటగార
 ణముగ దారెఱుఁగరు॥శ్రీరఘు॥ నేనెఱుఁగుచు గానన్, యానమనైఁ
 యీనిమిషములో నచటికి మానుగ మిము మఱి సేర్తును॥ శ్రీ॥ మన
 మకరధ్వజునిన్ ఘనముగ మీయనుజఁ డెక్కు, ననునీ వెక్కిననిపుడే
 కొనిపోదుము॥ శ్రీ॥ ఈక్షణమున నరిగి రాక్షసులన్ వీక్షింతువు శిక్షిం
 తువు మోక్షపురాధ్యక్షు లెమ్ము॥ శ్రీరఘు॥

వ. అని పలికిన నానందించిరి. హనుమంతుండు రాముని, మకర
 ధ్వజుండు లక్ష్మణుని, మూపుల నెక్కించుకొని వచ్చిన మార్గంబుననే
 క్షణకాలంబులో లంకానగరంబుఁ జేర్చిరి. మకరధ్వజుండు స్వరాజ్యభార
 నిర్వహణంబు కొఱకుఁ జనియె; నంత—

క. శ్రీరామలక్ష్మణులఁ గని

యారవినందన-విభీషణాదు లమందా

పారమహానందంబునఁ

దేత విశేషముగ సన్నుతించిరి భక్తికా.

వ. రాముండును వారిని మిగుల సమ్మానించి యిట్లనియె:

కమాచీ: ఆదితాళము. (కరుణాల)వలె.

వినినారే మీరు! వినినారెమీరే! ఘనులైనవారు ననుఁ జేరి
నారు! కొనిపోయినారు॥ విని॥ మైరావణుండు మటుమాయకాఁడు!
ఐరావణుండు నతివిక్రముండు ॥విని॥ మాత్రోడఁబోరి మముఁజూపఁ గోరి
యేతెంచి తమపురి కెత్తుకొని చనిరి ॥విని॥ ఘన మోక్షగుండమున
నిల్చియుండ నొనగూడె నండ హనుమంతు డుండ ॥విని॥

వ. లేకున్న దుర్గమమైన పాతాళలంకనుండి యాదుర్భాగ్యుల
నిగ్రహించి క్రమ్మఱ రాఁగలుగుమమా! అని నాగకన్యావృత్తాంతము
మొదలు యావద్వృత్తాంతములు వివరించె. వారందఱు రామునిఁగొని
యాడి హనుమంతుని శ్లాఘించిరి: అప్పుడు హనుమంతుండు—

తో. అనుకులఁ బ్రోవఁగ ననుకుల ద్రుంపఁగ ననతరించితిరి
స్వామీ! తమ కెవ రడ్డము దాకిన విడుతురె! దాసుఁడు సేసినదేని॥రా॥

వ. ఆరావణద్వయమును సంహరించిన రీతిగానే యింక నీరావ
ణాసుకుని యాపుమాపి లోకంబులుద్ధరింపుము! మహాప్రభో!

క. మైరావణు నై రావణు

ఐరాముడు చంపి మరలఁ రేగెనని సమా

చారము చారులు దెలిపిన

నారావణుఁ డరిగె శుక్రనారాధింపన్.

వ. దీనాననుం డగుదు రావణుండు కులాచార్యుండగు శుక్రుని
చెంతఁ జేరి నమస్కరించి యనుచున్నాఁడు:

తో: ఒకదుఃఖము నా కొదవెను మునివర ప్రకటంబుగ రఘు
వరుచే! సకల బాంధవులు సచివులుఁ బుత్రులసమసిరి బలహీనతచే॥రా॥

క. కావున నాకు జయం బిం

కేవిధమునఁ గలుగుఁ జెప్పవే గురువర్యా !

నావుఁడు శుక్రాచార్యుఁడు

రావణు వీక్షించి కనికరంబునఁ బలికెన్.

జంఘూటి: ఆదితాళము.

హోమముఁ జేయఁగ నీ విపు డోమనుజాశన యురువడిఁ
బూనుము నీమముతో తేనుముతో నే మంత్రము లుపదేశింతు సామ
గ్రులన్నియుఁ గూర్చి ||హో|| దివ్యమౌ రథరథ్యంబులుదివ్యచాపమును
దృఢసాయకములు సవ్యముగా సాగినను; హవ్యవాహనుఁడు మెచ్చి
భవ్యముగ నిచ్చు నీకు ||హో|| అంతట నిన్నెదిరించెడు నంతనారు జగ
మం దెవ రుడదు; పంతమున బవరమునఁ ద్రుంతువు శ్రీమోక్ష
గుండకాంతుని లక్ష్మణుఁ గపుల ||హో||

వ. అని తెలిపి హోమమంత్రంబు లుపదేశించి చేయవలయు
విధులు తెలిపి శుక్రుండు మో మ్మన రావణుఁడు ద్వరగా వచ్చి లంకా
ద్వారంబులు దిట్టంబుగా మూయించి,

తో: పాతాళంబును బరువడి బోలిన లోతుగల్గు మందిరము
యాతుధానపతి యటు నిర్మించియు నందు జేరె దాఁ గరము ||రా||

వ. ఇట్లు జేరి గుహద్వారంబున కొక్కరాయి యడ్డంబు
వేయించి లోపల నిస్తాగరిష్టుడైన వేదోక్తవిధిగా ననలుఁ బ్రతిష్ఠించి
మధు మాంసాజ్యాది ద్రవ్యములు చేకొనివ్రేల్చుచుండె. నాధూమంబు
దివినిండిన గని విభీషణుండు రామునిఁ జూచి,

తో: స్వామి రావణుఁడు హోమముజేసెడు వ్యోచవిధి నాలీల
ధూమము లేచెను! దురమునవాని నెదుర్కొన తేరఁటపోల||రా||

వ. కాబట్టి యది సాంగంబుగాకముందే వానరులచేత హో
మంబుఁ జెటిపింపు మన రాముండు మంచి దని యాజ్ఞ వేట్టిన,

క. పదికోట్ల వానరులు స

మ్ముదమున నటులంకఁజేరి మూసిన తలుపుల్

బదములను బగులఁదన్నియు

వదలక లోపలికి నేగి వారనియలుకన్.

తో. తురగశాలలను దూటి కూల్చి రాతులను గుట్టములఁ
బొడిచి కరిశాలలకును సరిగి మావటులఁ గరులను క్షణమునవడఁచి || రా ||

వ. ఇట్లు కపులు లంకాపురంబునఁ దిరిగి బహుభంగుల భంగ
పఱుగుచు వెదకుచున్న రావణుని పోఁబడి దొరకకున్న విభీషణుని
భార్య సరమ హస్తసంజ్ఞచేఁ జూపినఁ దత్ప్రదేశంబెఱిగి యంగదుండు,

తో. గుహకడ్డముగాఁ గూడియున్న శిలఁ గూల దన్నెఁ జూర్చ
ముగ | బహువేగంబున వానరాళి లోపలఁ జొచ్చిరి మొత్తముగ || రా ||

వ. ఇట్లు గుహలోఁ బ్రవేశించి కన్నులు మూసికొని హోమంబు
వ్రేల్చుచున్న రావణుంగని యంగదుని యనుమతిని వానరులుఁ జెలఁ
రేఁగిరి.

పేగడ : ఏకతాళము.

చెఱిచివేసిరి చెలఁగి హోమమును || జెఱిచి || తరుచరు లందఱు
దానవేందు ప్రమాట్టి || చెఱిచి || రావణాసురుఁడు రయమున వ్రేల్వఁగ
నావేళఁ జేకొన్న యాహుతులను లాఁగి || చెఱిచి || హోమగుండమున
నున్నయజ్ఞేశుని దామసమున వేతే తలగించి చల్లార్చి || చెఱిచి || ధర
మోక్షగుండేశు దాసులు రావణుఁ గరముల గ్రుద్దుచుఁ గాళ్ళతోఁ
దన్నుచు || జెఱిచి ||

వ. బహుప్రయత్నంబులు సేసినను వాఁడు జలింపక నిష్ఠాగరి
ఘృడైయున్న నంగదుం డప్పుడు,

తో : మందోదరి వరమందిరమునకుఁ బురందరుమనుమండేగి |
తిందర నొందుచు సుంధరి వగవగ ముందలఁ బట్టుక లాఁగి || రా ||

వ. రాక్షసస్త్రి లందఱుఁ బెల్లుగా నేడ్చుచు మొఱపెట్టుకొనినను
బోసీక మహాట్టహాసంబున గుహలోపలి కీడిచికొనిపోయి రావణుని
ముందరఁ జేర్చి యిట్లనుచున్నాఁడు :

గీ. రామునతిఁ జెఱబట్టిన రాతువుగద!
రావణా, తెచ్చితిని నీదు రాణివాస
మిదిగొ! విడిపించుకొనుము నీయేపుఁజూపి!
మఱుఁగు దఱుగులఁ దాఁగుట మగతనంబె !

వ. అని తూలనాడి పలుకుచు మందోదరిని విడువక వేధించు
చున్న నామె భర్తను నాల్కింగనంబుఁ జేసికొని,

తోడిరాగము : ఆదితాళము.

దనుజేంద్ర, దిక్కు లేనిదాన నే నైతిని! వనచరుఁ డీడువఁగ
వ్రాసె నానుడుట బ్రహ్మ॥ దను॥ నాకూర్మిసుతుఁ డుండిన నాకింత వెత
గల్గునా! నాకేశవైరి, మనల లోకులు నవ్వ నాయె॥ దనుజేంద్ర॥
చిచ్చొడి గట్టుకొన్న చెన్నున సీత నిటు దెచ్చిన పాప మురకదీటునె
వేధింపక॥ దను॥ శ్రీమోక్షగుండదేవు చేతను నోడి నీవు హోమము
జేసి గెల్వఁగా మించి వచ్చినావా॥ దనుజేంద్ర॥

తో : మాయలు మంత్రము లాయగ్రజుతోఁ బోయెను
సాగవుచాలు!! నీయుపాయములు నిలిపి రణంబును జేయఁ బొమ్మ
కడుమేలు॥ రా॥

క. ఈహోమ మేల యింకఁ జనిఁ

యాహవమున రాముసాయకాగ్నులకును బూ

ర్ణాహుతి వగు ; మధవా వై

దేహి నొసఁగి శరణుఁజొరుము దినకరకులునిన్.

వ. అని కతోరంబుగాఁ బలికిన విని దశాసనుండురోషదందహ్య
మాన మానసుండయి దీర్ఘనిశ్వాసంబులు వెడలఁ గన్నులుదెఱచి

భార్య పడిన బరిభవంబు జూచి చేతియాహుతులుఁ గిందివైచి ఖడ్గంబు
బూని,

తొ : అట్టహాసమున నంగదుహస్తము నదరంటఁగ వ్రేయఁగను |
దట్టున మందోదరిని విడిచి యాతఁడు మూర్ఛిలి యిలఁబడెను || రా ||

వ. అంత హనుమంతుండు కోపాగ్నులొలుక లేచి,

తొ : కులిశనిభం బగు బలుముష్టిని పదితలలు నొవ్వఁ బొడువఁ
గను, | అలిగి వాఁడు బయి కడరు సంతలోఁ, నంగదుండు దెలిసియును ||
రావణు తలదగఁగ బొడువఁగ బీరమున వాఁడు ఖడ్గమున | నావా
యుజ మఱి యంగదు గదతో నపుడు మోఁదె రోషమున || రా ||

వ. సల నీల గజ శతబలి మైంద ద్వివిద గవాక్ష గంధమాద
నాదాల బరిఘ ముస లాంకుశ శక్తి ముద్గర తోమర గదా కుంతాది
సాధనంబులఁ బొడువ, వారును రోషతానూక్షులయి కాళ్లఁదన్ని,
బిడికిళ్లఁ బొడిచి, పండ్లతోఁ గఱచి, గోశ్శతో బఱికి వాలంబుతో విసరి
వ్రేసి వానిని నొప్పించి వేగంబున రామునిఁ జేరి యీవార్త దెలిపిరి.
అంత—

క. భార్యకు ననె దశకంతుండు

శౌర్యంబున నేను బోయి సమరముగోనన్

సూర్యకులులఁ బ్లవగేంద్రులఁ

శౌర్యము బుటమార్చివత్తుఁ గమలదళాక్షీ !

వ. అట్లుకా నినాఁడు—

తొ : రామునిచే రణరంగహతుఁడనైన రమణి మోక్షముం
గందు | బాములఁబడుట స్వభావము ప్రాణికి పలనుమానుమీకుందు ||
రామ ||

వ. సీతను బారిగొని నీ వగ్నిప్రవేశంబుచేయు మనిన, మందో
దరి యిట్లనియె:

జంఝూటి: త్రిశజాతి.

బల వద్విరోధ మేల? పయిఁ బడి పోవ మేల? బాలిసిరి పుత్రు
లెల్లఁ! బాలిసిరి సీతులెల్లఁ! గల్ల గెలు పొందు టిఁక జెల్ల॥ బలవద్వి॥
శ్రీమోక్షగుండవిభుఁడు శ్రీహతి యగును జూడు! మామేటిదోడ
సూడు వేసులు గడుగీడు మూడు! నామాట వినునేడు॥ బల॥

వ. నిన్న వధించునిమి త్తమై యిప్పుడు దశరథసుతుఁడయి
యయోధ్యయందు శ్రీరాముం డన నవతరించె. ఇది నిశ్చయంబు; కాదేని
త్రిలోకవాసుల నొక్కపెట్టున మార్కొనఁ జాలినయింద్రజిత్తు లోనగు
శూరుల జయింపఁగలుగునా! నీకును జయింపరాదు. వినుము—

తోడిరాగము: ఆదితాళము-(ఫరజు)పలె.

శ్రీరామునితో సరివా రెవ్వరు ధర॥ శ్రీ॥ దోరెను చాటకి;
దొల్లెవిరాధుఁడు; మారీచుండును మ్రగ్గిసగ్గెధర॥ శ్రీ॥ ఖరదూషణు లే
గతిఁ బట్టిరొ! సోదరిపరిభవమును బరికింపు ధర॥ శ్రీ॥ అతికాయుఁడు
మొదలైనకుమారుల గతి యేమైనది! కనుపడదా! ధర॥ శ్రీ॥ ఎవరిని
జెట్టుక యేగెద వని కిఁక నవని మోక్షగుండాధిపుపైధర॥ శ్రీ॥

వ. ఈ సారిపోయిన నీకు మరణంబు దప్పదు జరామరణంబులు
లేకుండ మాతండ్రి నాకు వరం బిచ్చెను గాన, నేను సహగమనంబుఁ
చేయ ననువుగాదు. వ్యర్థముగాఁ బగఁ బూని చచ్చుటకంటె—

తో: మనవిభీషణుని మర్యాదగ ర మ్మని నీరాజ్యము గట్టు॥
చనువున సీత నొసంగి రాఘవుని శరణు జొరుము; చేపట్టు॥ రా॥

వ. ఆనుహనీయుని కొలువుచేయుటకంటె పరం బేదిగలదు.
నిరుపాధికశాశ్వతివై కుంతసామ్రాజ్యం బేల వచ్చునని బోధించిన,
భామినికి రావణుఁ డిట్లనియె:

క. నాకొడుకు లెల్లఁ గూలిరి!

నా కీరాజ్యం బి కేల? నగరంబేలా?

రాకొమరు శరణు జొచ్చిన

నాకస్థులు నన్నుజూచి నవ్వరె చెలియా!

వ. కాఁబట్టి నేను సీత నిచ్చిశరణుఁ జొచ్చుటలేదు. యుద్ధంబుఁ జేసి గెలిచెద. గెలుపు లేకున్న రామునిచేఁ జచ్చిముక్తిని బడసెద. నీవు జింతింపకు! తలగు మని రావణుండు యుద్ధసన్నద్ధుఁడయి, —

రావణుని మూడవయుద్ధము.

తో: ఇరువది కన్నుల నురుకోపాగ్ను లనేకకణములై రాల ।
చరణ ఘట్టనను ధరణి యనుర దిక్కయు బెదరి కడు సోల॥ రా॥

వ. ప్రస్థాన భేరి వేయించి సకలాభరణభూషితుండయి కోటిద్వయఘటికాసంభరిత దివ్యస్వందనారూఢుండయి బరశు ముద్గర ప్రాస భిండివాల గదా పరిఘాది సాధనంబులు ధరియించి యసంఖ్యాత రాక్షస దళంబులు నేల యీనిన ట్లుభయపార్శ్వంబుల నడవఁగదిలిరణ భూమిఁ బ్రవేశించె. అయ్యవసరంబున—

తో: భూమిాధ్రంబులు భూమిరుహములు బూని వానరులు దెచ్చి! తామసమున నాదానవసేనల తలలు వగులఁగా వైచి॥రా॥

వ. గద్దించి మిన్ను బ్రద్ద లగునట్లు కేకలువేయుచున్న వానరుల పయికిఁ గదిసి, ఖడ్గరోమ సర్పరోమ వృశ్చికరోమాగ్నివర్ణులను రాక్షసులు నలుగురు భీకరంబుగా మార్కొని,

కమాచీరాగము : రూపకము.

ఎందుఁ బోక నిందు నిల్వడి ! ముందర రిపుసందోహములం దోలిన చందముగా॥ దెందు॥ పొందుగ మాముందర మీపందెంబులు పనికిరావు! చిందర వందరఁ జేసి పురందరముఖులందఱుఁ గన, మ్రుందింతుము నిందింతుము॥ఎందు॥ మోక్షగుండపతితోడను రాక్షసులు గెల్పుటకై యీక్షణమున వచ్చినార! రూక్షాక్షుల వీక్షింతుము శిక్షింతుము భక్షింతుము॥ ఎందు॥

వ. అని పలికి కసిచుసఁగి బాధించుచుండిన, నాంజనేయుండు ఖడ్గరోముని, నంగదుండు సర్పరోముని, నీలుండు వృశ్చికరోమునిం దాఁకి,

తో: కడుభయంకరముగా యుద్ధంబును గావించి యనంతరము |
వడిఁ జెడిఁ జేసి ధ్రువంబుగ దనుజుల మడియించిరి తీవరము || రా||

వ. తదనంతరము పండ్రెండుమూర్తు లేకీభవించిన మార్తాండు
భంగి మండిపడుచు నగ్నిఁబ్రేరేక్షించు నిజశరీరజనితాగ్నికణంబులచే వాన
రాటవుల దహించి మట్టాడుచుండినఁ గోపించి రాముఁడు—

తో: వరుణబాణమును వడిసంధించిన వాడియుడిగి దానవుఁడు,
ధరణినిఁ గూలెను; దానిఁ గనుంగొని తామసమున రావణుఁడు || రా||
దశవదనస్థితదంతఘట్టముఁ దగ నలిపినమాత్రమున | దశదిశలు బ్రతి
ధ్వను లిచ్చె వసుంధర గంపించె భయమున || రాము||

వ. ఇట్లు తన ప్రతాపంబు జూపి సింహనాదంబుఁజేయుచు,
రామున కభిముఖుఁబుగాఁ దనరథంబును బటపించి రావణుఁ డిట్లను
చున్నాఁడు.

సౌవ-కీర్తన : రూపకము-(వేటాడు) వలె.

నాసరి యెవరు పోర || నాసరి || నాసరివా రెవ్వరు విను: నాక
మర్త్య పాతాళము లీసున నే విహరించితి; వేసరకయ వీక్షించితి || నా
సరి || గరుడోరగ విద్యాధర గంధర్వాప్సర చారణ సుర గుహ్యకయక్ష
నిశాచర కిన్నరవరులందును || నాసరి || కైలాసాచలమెత్తితి! శూలిని నే
మెప్పించితి! బాలించితి లంకను బహుకాలం బజువరబలమున! నాసరి ||
మానవమాత్మఁడ వీ వసమానబలుని న న్నెనురంగ బూనుదువే!
మోక్షగుండపురవల్లభ! వివరించిన || నాసరి ||

వ. అనిన, వానియవలక్షణ ప్రసంగంబునకు రాముఁ డేవగించి
నవ్వుచు నిట్లనియె:

క. నేవినియే ! యుంటిని మును

నావాలినిఁ గార్తవీర్య నాహవమందులు

నీ వెదిరినట్టివిధమును

రావణ, చెప్పంగ వలె నె! రమ్మిఁక ననికీ-

వ. అనినమాటలకు రానణుండత్యంతరోషసంభరితస్వాంతుండయి,

తొ: భానుపంకి జను స్వర్భానునిగతి భానుకులుని పయి కడ
రి । దానవనాథుఁ డుదగ్ర బాణములు దలగఁక వై చెను దొడరి॥ రా॥
అందుకుఁ బ్రతిసాయకములు శ్రీరఘునందరుఁ డటువ్రేయఁగను జిందర
వందరఁ జేయుచు దనుజుఁడు జెలఁగుచు బైకొనఁ దగును॥ రా॥

వ. అప్పుడు దేవసారథిని మాతలినిఁ జూచి ఇంద్రుఁ డిట్లనియె:

హిం-కాఫి-రూపకము-(శివశివవి) వలె.

మాతలి ! గనుమా ! సీతాపతి యాతుధానపతివోరుట॥ మా
తలి॥ భూతలమున రాము డుండ, నాతఁడు రథమం దుండుట, నీతిగాదు
నిశ్చయముగ॥ మాతలి॥ వినుమా యదనుస మన మలరఁగ మనరథ
మును గొనిచనుమా ! మనకులుఁడగు మోక్షగుండ ఘనుఁ డల్లదె
మనకొఱకై దనుజేంద్రుని దాఁకి పోరె॥ మాతలి॥

వ. అని తెలిపిన, మంచి దని యతండు దివ్యరథం బాయత్తుంబు
చేసికొని వాయువేగంబున్మించు తురంగంబులఁ బూన్చి, శ్రీఘ్రంబున
భూస్థలికి వచ్చి రాముఁజేరి రథంబు దిగి ననుస్కరించి యిట్లనియె:

తొ: దేవరథం బిది దేవర, మీకై దేవేంద్రుఁడు బంపఁగను ।
దీవరమున నేఁ దెచ్చితి నిప్పుడె దీని నెక్కు డింపుగను॥ రా॥

వ. దానవాధముండు రథస్థుఁడైయుండదేవరవారు దిగువ నుండ
ధర్మంబుగాదు. నేసారథినయ్యెద. దయచేసి యారథం బెక్కి యాదు
ర్మార్గునిఁ దెగటార్చి లోకంబు లుద్ధరింపుము. దేవా ! మహానుభావా !
అని వేడిన, శ్రీరాముండు —

తొ: అలవిభీషణుని నునుమతిఁగైకొని వలఁగొని యారథ మె
క్కెన్ । జెలగును నుదయాచలమెక్కిన రవివలెనేకడుఁ బెం పెక్కెన్.

వ. ఇట్లు దేవేంద్ర ప్రేరిత రథంబుపై శ్రీరాముం డెక్కి
యుద్ధారంభ కుతూహలచేతస్కండయి వింటనారిసారించిన నారవంబు

నకు జగంబులు గంపంబునొందె. అంతరామ-రావణ సంగ్రామరంగంబు
దిలకించు తలంపున దేవ గంధర్వ కిన్నరాప్సరఃపన్నగ చారణ విద్యా
ధర కింపురుషయక్షగణంబులు విమానా యాధులై విలొకించుచుండిరి.
అయ్యవసరంబున-

క. కరియును గరియును, వరకే

సరియును గేసరియు, జలధి జలధయు, మఱియున్

గిరియును గిరియును, దాఁకిన

కరణి నసదుగాక పోరఁ గడఁగిరి బలిమిన్.

కీర్తనః రూపకము. (వినుడిభూప) వలె.

రామ- రావణుల రణము భీమమై వేమఱుజూపట్టె! విభ్రాంతి
నట్టె తామసములను నిద్దఱు సమబలముల నేమఱి జయకాంక్షలతో
నెసఁగన్ నిలువకఁ బెసఁగన్ ||రా||

రాక్షసాస్త్రము రావణుఁడు వేయ, రాముని నది రయమునఁ
గదియ, నక్షయ మగువైష్ణవాస్త్రముచే దానిఁ దత్క్షణమందున్ ద్రుం
చెన్; దశరథ తనయుఁడు మించెన్ ||రామ|| అంతవాఁ డురగాస్త్రము
దొడిగి పంతమున నేయ, బగువడి గదియ, వింతగఁఁగ్రోరఘువీరుఁడుగరుఁ
డాస్త్ర మెంతయు నెక్కిడి వేసి వధించెన్, బీరమడంచెన్ ||రామరా||
కరిముఖాస్త్ర మాసురుఁడు సంధించి కర మొప్పు వ్రేయఁగా నది
గదియ, వరమోక్షగుండనివాఁసుఁడు రాముఁడు నరసింహశరంబునుదాఁ
బటపెన్, దానిని జిదిపెన్ ||రామరావణుల||

వ. కల్పాంత సమయమహాగ్నిచందంబున మంటలు మండుచు
భయంకరాకారంబుగాఁ దనరు శూలంబుఁ గేల ధరించి గిరగిరఁద్రిప్పి
రాముని జుట జుటఁ జూచుచు,

తోః శూలము వైచితిఁ జూడుము వచ్చెను గాలాగ్నులు
గ్రక్కుచును | యాలములో నీయనుజుని నిన్నును నేలను గూలుతు
నికను ||రా||

వ. అని పలికి శూలంబు వేసి సింహనాదంబుసేసె. అంత నా శూలం బగ్గి కీలలఁ జిమ్ముచుఁ బైకి వచ్చుటం గాంచి రాఘవుం డఖండ రణపాండిత్యంబు మెఱయ,

తో: పాకశాసనుఁడు బఱపిన శక్తిని భీకరముగ వేయగను బ్రాకటముగఁ జని పటుశూలంబురు బ్రద్దలు సేసెను దగను ||రా||

వ. అప్పుడు రావణుడు గనులయందు విస్ఫులింగంబులు రాల వింశతిభుజుంబులుఁ జఱచుచు నుహోగ్రసాయకంబులు బెక్కులు వైచి సారథిని హయగబుల నొప్పించి కేతనంబు ఖండించి మఱికొన్ని బాణం బులు రామునిపయి వైచిన వాని ధనుర్విద్యాసామర్థ్యంబునకు రాముం డచ్చెరు వొందుచుండ, నింతలో నగస్త్యమహాముని వచ్చె. ఎలులనిన,-

సురటరాగము: ఆదితాళము.

భజామి శ్రీరామమ్ మనసా భజామిరామ్ భణ్డన భీమమ్ ||
భజామి || నిజదాసమనోమ్భజవరధామమ్ సుజనజపిత భాసురనామమ్
అజ రుద్రాద్భుత మసురవిరామమ్ ||భజా|| అక్షయ మమలమనాద్యమ్
నారాయణకవిరక్షమ్ మతిపక్షమ్ మోక్ష గుణ్డసత్పుర వరదక్షమ్ ||భజామి||

వ. ఇ ట్లరుదెంచి యగస్త్యుండు శ్రీరామునిఁ గాంచి యిట్లను చున్నాఁడు.

క. విజయార్థియైన మనుజుఁడు

నిజముగ నాదిత్యహృదయ నిర్మల మంత్రం

బు జపించి యని మొనర్చిన

సుజనావస జయముగల్గుసూ ! నిక్కముగన్.

తో: కావున నీ నలు గావించినయెడ, రావణుఁ డని మొనఁ దెగును; ఆవల కార్యము లన్నిదీక్షు భువనావళికిని మే లగును ||రామ

వ. అని పలికి శ్రీరామమూర్తికి సారమంత్రం బుపదేశించి తదనుష్ఠానవిధానంబులెల్ల బోధించిగుంభజండును భేచ్ఛంజనియె. అంత

తో: ఆయగస్త్యముని యుపదేశంబున నర్క-మంత్రరాజమును ।
బాయక మదిని జపంబుఁజేసి రామభద్రు డొందె దేజమును॥రా॥

వ. అంత రాముం డత్యంతప్రతాపంబునఁ బ్రళయకాలాభీల
జాజ్వల్యనూనమహానలంబు చందంబున వేడి చూపుచుఁ బ్రచండ
మార్తాండమండలమయూఖకాండోపమకాండమ్ము లఖండమ్ముగా బట
పినఁ, బ్రతివేయ నోపక నిర్విణ్ణుండఁబు యున్న రావణుఁ గాంచి
రాముం డిట్లనియె:

వేహగ్ : అదితాళము - (పోనియ్య)వలె.

చూపుము చూపుము నీవడి । యింకఁ జూపుము! ఓపికతో
ఘోరరణనైపుణిగలవాడ వయిన॥ జూపు॥ బాపురె నీపురాకృత
పాపము నాదృష్టిపథము దాపున జేరిచె నిన్నుఁ బాపము! వేవేగ మ
త్ప్రతాపము గోపము నీదురూపము మాపెదఁగాక॥ చూపు॥బెండువడి
చేష్టలుడిగి యుండనేల? గుండెగల మగండ వయిన, రమ్ము తీవ్రకాం
డములు పటపి తలపండు డుల్బుకున్న మోక్షగుండవాసుడను గాను॥
జూపుము॥

తో: వారిని వీరిని వడిగెల్చితి నని వదరుచునుంటివి గదరా !
యూరక నిటు నిట్టూర్పులు బుచ్చుచు నుండ నేల బైకొనరా॥ రా॥

క. మము డాగురించి సీతను

బ్రమదంబునఁ దెచ్చినట్టి పందెంబులుని

త్యముఁ బచరించిన ఫలమే!

సమయం బిది! చూపు నీగు శౌర్యము నాపై.

శంకరాభరణము : చాపుతాళము - (మేలైన)వలె.

ఉండు నీకండలుఁ జెడి భూతములకుఁ బాడుగఁ జేసెదను ! నం
డగఁ ద్రిమూర్తు లనడ్డమగుచునిలిచిన నైన విషవను నిను॥ఉం॥ఆయజు
మెప్పించి యధికమా బలమును నాయువుఁ బడసినావు! మాయావిధం

బులు మఱి నేర్చి దిక్కులు మార్కొని గెలిచినావు॥ ఉ॥ రమ్మమోక్ష
గుండరనుణుడ నగు నేను రణమున నిను మ్రింతును! సమ్మతిగాకున్న
జనకజ దెచ్చి శరణుజొరుము కాతును॥ ఉ॥

వ. యుద్ధంబుఁ జేసి జయించుట యొండె, చచ్చుటయొండె కాక,
యిట్లలతింబోలె నిర్విణ్ణుడ వయ్యుండుట రణధర్మంబా! ప్రాణంబుల
పయి యాసయున్న త్వరగా సీతను దెచ్చి నా కిచ్చి శరణుజొచ్చుము.
రక్షింతు. అని పలికినవాక్యము లగ్నిసమంబులై తనను గాల్చిన మహా
గ్రహంబునొంది పదఘట్టనంబుఁజేసి యాడుఁ గఱచుచు రావణుఁ
డిట్లనియె;

కీర్తన : ఆదితాళము - (మాతామహు)వలె.

బలహీనుల రాక్షసులఁ బట్టి కొందఱను ద్రుంచి గెలిచితి నను
కో బోకుము! ఓరామచంద్ర, తెలిసి వచ్చి నన్నుఁ దాకుము॥ బల
లావున గంధర్వ యక్ష దేవతాదిక్పాలకుల చేన జెడఁగొట్టినాడను;
ఓరామచంద్ర నీ ననఁగ నెంత నాకును॥ బల॥ మోక్షగుండవాస, సీత
మ్ముని నిన్నుఁజంపిగాని దీక్షతో లంకకుఁ జేరను; ఓరామచంద్ర, యీ,
క్షితిఁ గూల్పక మానను॥ బల॥

వ. అని పలికి దిగంతంబు లల్లాడునట్లు పెల్లున నార్చి పెక్కుసా
యకమ్ముల రఘురాముని బొదివిన రాముండుఁ గోపించి,

పం చ చా మ ర ము.

సురాదులఁ జయించినట్టి చొప్పుగాదు నిన్ను నీ
ధరిత్రుఁ గూల్పఁ బుట్టినాడ; ధాత యిచ్చి నట్టి యా
నరంబులెల్ల నీ రొనర్తు నచ్చె నాదుబాణముల్!
భరించి నిల్వ పాటి పోక, పక్షికంఠ, మెచ్చెదన్.

వ. అని పలికి, తాటకమధనకాలమందు విశ్వామిత్రుం డిచ్చిన
సాయకంబులు దలంచి పుంఖానుపుంఖంబులఁగా బ్రయోగించిన నిలువ
రింపలేక రావణుడు మూర్ఛిల్లినఁ గని,

తో: వారక సుర లంబకమున నవ్వుచు సారకు హేళనసేయన్ |
సారధి రథమును ససురభూమికిని మారముగాఁ గొనిపోయెన్ || రామ ||

వ అంత గొంతవడికి రావణుండు మూర్ఛదేటి సారధిం గని
యిట్లసెయె:

తో: 'ఓరీ! రాముండురువడి నవ్వఁగ సారయశము కొఱవడఁగా |
తేరుదూరముగఁ దెత్తురె!' యనవుడు, తెలిపె సారధి వినయముగా || రా ||

క. గధి సంకటంబుఁ గని సా

రధి రథము మరల్చు టెల్ల రణధర్మం; బా

విధ మనుసరించితిని; న

న్నధిపా, రిపు పక్షపాతి ననితలపకుమా!

న. అనిన, వాని వివేకంబునకు మెచ్చి, మరల రథంబును రాము
నిపైఁ బఱపించి, త్రిలోకకంటకుండు విశేష భయంకరంబుగ —

అరభిరాగము : ఆదితాళము - (కొలువైయు)వరె.

విడిచె బాణములు! శ్రీరామునిపయి || విడిచె || కడుకోపాగ్నులు
వెడలిజగంబుల కుడుకు బుట్టిపఁగఁ జిడుముడిపాలుతో || విడిచెన్ ||
ప్రథనరంగమున బలముచు గణించి వివిధంబు లయినపృథుశరములు
ధనువున సంధించి, యాకర్ణాంతం బధికబలంబున నల్లెబిగియించి పే
రుగ్గడించి, రథ హయ సారథులను గుఱిగాంచి, రాద్రము మించి || విడి ||
తీవిని దిశలఁ బ్రతిధ్వను లీన, నంతకుఁడో యనఁ, దావెలసియుఁ
గోదండము ద్రెవ్వ, శ్రీమోక్షగుండదేవుని దేహము గడువడి నొవ్వఁ,
దనసారధియు 'రావణ సై' యని రయమున దువ్వఁ, బగవారు గ్రువ్వ
విడిచె!

న. ఇట్లు విజృంభించి రావణుండు బాణవృష్టిని ముంచిన,
రాముం డతిరోష కషాయితాత్ముండయి,

తో: ఇంద్రుని పంపినవింబ సాయకములెక్కువెట్టి వ్రేయుచును |
నింద్రవైయే పెల్ల నడఁచె నాయుసకులుండు డాయుచును || రా ||

వ. వీరరసావేశంబు వెల్లివిరియ రావణుం డిట్లనియె:

పంచచామరము .

పరాక్రమంబుఁ జూపునంత బంటువా! నిలింపులకా
దూరంబులందుఁ దోలినట్టి దోర్బలుండ రావణా
సుకుండ సన్నెఱుంగ వేమొహాపి చెప్పినాఁడ నీ
తరంబుగాను యుద్ధమందుఁ బాఁకలేవు మానుచూ!

వ. అని పలికి,

తో: కరవాలంబులు గదలు జక్రములుఁ బరిఘలు బ్రాసాదు
లును! వరశక్తులు రావణుండు వైరఁగా వచ్చెజనుపుమోతలుచు॥ రా॥

రామ-రావణసంవాదము.

జంఘూటి: తాపకము.

రామ-అర్థచంద్రబాణ మిదో వృద్ధముగాదు! సార్థకమగుఁగాక
నిన్నుఁ జంపకపోదు॥ అర్థ।

వ. అని ప్రయోగించిన యర్థచంద్రబాణంబు జని రావణుని రథ
కేతు విలఁ గూలిచె. (అంత రావణుండు గనలి.)

రావ-పార్థివేశ, నాదుబాణపక్షి- కోర్వుమా! స్పర్థమాని
యెచటి కయిన సరగబాటుమా! ॥ పార్థి॥

వ. అని పలికి కొన్ని ఘోరనారాచంబుల రథరథ్యసారథులపై
వైచిన, నపి ప్రయోజనంబులు గాకపోయె నప్పుడు.

రామ-రాక్షసేంద్ర! వట్టితూలురజ్జులేలరా! కక్షమాని శరణు
జొరుము కాతుఁ గగుణతో! రాక్ష॥

రావ-మోక్షగుండ సగరవాస కక్షతోడను ఈక్షితిపై నిన్నుఁ
గూల్చుకేరు వీడచు॥ మోక్షగుండ।

వ. అని పలికి రావణుండుద్దండకాండంబు లఖండంబుగాఁ బఱ
పినఁ జూచువారికి నద్భుతంబుగాఁ దోచె. అంత రాముం డలుకరెట్టింపఁ
బ్రళయకాలార్కు-నిభంగి పొంగి యానీచుని దెగటార్చువాడై.—

తో: నిశితసాయకము నేర్పున నటుసంధించి వేడ్క- గురిగాంచి|
దశకంఠంబులుఁ దద్వింశతిహ- స్తములు ద్రుంచె మోదించి॥ రా॥

క. శరచాపముసల ముద్గర

కరవాలచయంబు బమరఁ గా నటు వింశ

త్కరములు గిరీటయుతముగ

శిరములు పది మొలిచె మగుడఁ జిత్రముగాఁగన్.

వ. అప్పుడు రాముం డద్భుత వీరరసంబులు బెల్లుబ్బి పాఱి శర
సంధానంబుఁజేసి మరలఁ గర-శిరంబులు ద్రుంచె. అవిక్రమ్ముట మొలిచె.
అంతట రాముండు గోపించి నిలుపోపనీక,

తో: కరములు శిరములు గడుదీప్రభయంకరముగ నగణితము
గను! అఱిముఱి ద్రుంచిన నవి యెప్పటినలె మరల మొలుచుచుండ
గను॥ రా॥

వ. రావణుని తెగిన కరశిరంబులు మెండుగా భూనభోమధ్య
భాగంబు నిండె. అప్పుడు—

తో: రామబాణహతి రాలుతలలు బీరము విడనలయపుచెడన్!
వేమరు వాడవు విన్నవోవు కడువిలపింపవు శతపడవు॥రా॥

వ. ఇట్లు శరపరంపరలు పఱపి రాముండు గరశిరంబులు దెగ
వ్రేయుటయు, నవి క్రమ్ముట మొలచుటయు, నేర్పరింపరాక చూపరుల
చూపులు మిఱుమిట్లు గొలుపుచుండ, రామ-రావణయుద్ధంబునకు
రామరావణయుద్ధంబే సమంబుకాని యన్యంబు సరిపోల దని దేవతలు
ఆనందించిరి. రాముండు రణంబు నిలిపి తనమనంబున—

గీ. ఏ డహోరాత్రములు వీనితోడఁ గదిసి

యుద్ధ మొనరించినాడఁ బ్రసిద్ధముగను

జానదేయుక్తి చేతను! జేవఁ జెడడు!

తలలు ద్రుంచినఁ గ్రమ్ముట మొలచునకట!

కీర్తన : రూపకము—(కాలికి) వలె.

ఈతనిఖండించుమార్గ మేది తోఁపదు! యీతఁడెంతశూరుఁడో యిఁకేమి చేయుదు॥ నీతని॥ చేతులు ఖండంబులుగఁ, జేసి రోసితిఁ ! గోతగా శిరంబు లెల్లఁ గోసి రోసితి॥ నీతని॥ ఈసుతో మర్మంబులెల్ల జేసి రోసితి ! గాసినొంద బాణపట్టు లేసి రోసితి॥ నీతని॥ మోక్ష గుండ నేత నయ్యు రాక్షసేంద్రుని కక్షగట్టి తుంప జేతఁగాకయుంటిని॥ ఈతని॥

వ. అనితలపోయుచుండినరాఘవేంద్రునిఁగనివిభీషణుఁడిట్లనియె:

తో : నలినగర్భవరబలమున నీతని నాభియందు నమృతంబు | గలదు కుండలా కారంబుగ నది పొలియకున్న నిక్కంబు॥ రా॥

క. రావణుఁడు బొలియకుండును

గావున, దన్నాభియందుఁ గలయమృతంబున్

బావకశరమున నేయుము

తీవరమున నతఁడు జిక్కి తేగుఁ దత్తణమున్.

శహన : ఆదితాళము—(తలవైని) వలె.

మనుకులాంబుధిసోమ, రణరంగభీమ, పావనసురవినుతనామ, రామరామ, దనుజగర్వవిరామ, అనలాస్త్రమున నాభి | యమృతంబు నింకించి వెనుక నాతని కరములు | రామ రామ ! దునుము వాని శిరములు॥ మను॥ పదపడి నూటతొమ్మిదిమాఱు లారీతిఁ జదిమి వేసిన మీఁదను రామరామ | యుదయింపకయమానును॥ పిదప మోక్ష గుండసదన, నీచే దశ | వదనుఁడు ధరగూలును రామరామ ! ఇది వాని మర్మమగును॥ మనుకులాంబుధి॥

వ. అని తెలిపిన రాముండు దేవీ విభీషణుని వినయవిజ్ఞాన విశ్వాసభక్తిభావంబులకు నాత్మ మెచ్చి విల్లు సారించి,

తో : అడరుచు నాగ్నేయాస్త్రము వింటను దొడగి లాగి విడువగను | గడువడి నాభినిఁగలయమృతంబునుగ్రాగించెను వేగడవఁగను॥

రా॥ పిదప నూటతొమ్మిది సార్లుగా జిడిమెను గర శిరము
తదనంతర మొకతలయు రెండు హస్తములుఁ దక్క నన్నియున

వ. మరల మొలవకుండ నిలిచి పోయె. తెగిన తల
కాఱు రక్తంబుచేఁ దడిసి రక్త సిక్త శరీరుండయి రావణుం డు
అరుణుని యరుణచ్ఛాయచే నావరింపఁబడిన యస్తాద్రిపయఁ
భానుబింబబురీతి రావణదేహంబుమీద యొంటితలయొప్పె.
రావణుండు రోషభీషణుండయి విభీషణుని జూచి యిట్లనియె :

నాటకురంజి : రూపకము—(సీతజాడ) వలె.

ఓరి ద్రోహి ! యోరి పాపి ! యోరి నీచాత్మక ! యేరా
క్రూరకర్మముల సేయ ధారుణి బుట్టితివిర॥ యో॥ కోరి పగ
మఱుఁగుఁజేరి కొల్పుచుంటి వధను ! యేరికెఱుక లేనిచుర్మ
జేయ నిది ఘనము॥ యో॥ మంచిది శ్రీమోక్షగుండ । మా
వెంట నిను ద్రుంచివేతు రణములోన దోర్బలమునఁ గనుము
నోరీ॥

వ. అని నిష్కరంబులాడి భయంకరాకారంబగు శక్తిని విశ్వ
పయి వైచిన, నదియుఁ గాలాగ్ని చందంబున మంటలు గ)
వచ్చుచున్నఁ గని రాఘవుండు,—

తో : నడుమ నె బహు బాణముల నేసి తానటకెను
రాముండు॥ గడువడి నదిగని కనలుననాన్పుచు గదిసెను దశకంఠుఁడ॥

వ. అన్ని కరశిరంబులుగల లావెల్ల రెండుకరంబులు
శిరంబునందు నిండి తనరారఁ బ్రళయగాల విజృంభిత విలయకా
నుంబోలె మండిపడుచు రామునిపైఁ గవిసి,

క. శరములఁ బ్రాసరంబుల ము

ద్గరముల ముసలములఁ గదల ఖడ్గంబులఁ దో

మరముల శక్తులఁ బరిఘల

నుఱుముచు వ్రేయుచును బొడుచు చొప్పుగ నడరె

వ. ఇట్లడరి రామ-లక్ష్మణ-విభీషణులను దోకమూలకలను బహువిధంబులఁ గాతించుచు ససాధ్యుండయియున్న రావణుని యాటో పంబునకు భయపడి మాతలి రామున కిట్లనియె :

కాఫి : ఏకతాళము—(ఈశరాసనం బసా) వలె.

ఇంతసేపు వీని నిల్పు నేల రాఘవా ! పంతమునఁ జంపివేయ వలదె రాఘవా!॥ ఇంత॥ మొలచునేమొ మగుడ వీనితలలు రాఘవా! చలమున నీవ-తలోనె చంపు రాఘవా॥ ఇంత॥ ఈకిరాతకుండు దెగిన నింక రాఘవా, లోకములకు మేలు గలుగు గాక రాఘవా॥ ఇంత॥ చెండుము బ్రహ్మాస్త్ర మేసి చెలగు రాఘవా ! యుండఁదగడు వీడు మోక్షగుండరాఘవా!॥

వ. అని మాతలి పలికిన జగదభిరాముండగురాముండుశస్త్రాస్త్ర విద్యావిశారదుండు కావునఁ బ్రహ్మాస్త్రంబు సంధించుట కిదియ సమ యుంబని తలఁచి గాధేయ సవనసంరక్షణకాలంబున నతం డిచ్చిన యక్షయ బ్రహ్మాస్త్రంబును దలంచి తదావాహనంబుఁ జేసికొని మంత్రపూర్వకంబుగా వింటను సంధించి ప్రత్యాలీఢ పాదుండయి నిలిచి నిండార దిగిచి విడచె. అది చని,

సురటరాగము: ఆదితాళము.

స్ఫుటంబుగను బెటపెటార్భటుల దిక్తటంబు లార్వగను దన యుత్కటంబు జూపుచును ॥స్ఫు॥ కులాచలంబులు జలింప జలధులు గలంగి కడు సోలఁ దహనస్ఫులింగములు రాలఁ ॥స్ఫు॥ మహోల్క లౌదవఁగ గ్రహంబు లురులఁగ విహాయనము వగులన్ బెల్లుగ మహీ తలం బగలన్ ॥స్ఫు॥ జగత్కంటకునిఁ దెగించు మని సురలగణ్యముగ వేడన్ శ్రీ మోక్షగుండపతి సూడన్ ॥స్ఫు॥

తో: రావణ దనుజుని ప్రాణంబులు గొని రయమున భూమికిఁ జొచ్చి యీవెలయఁగ రంజల్లి రాము పొదిఁ జేరెను గ్రమ్మట వచ్చి ॥రా॥

వ. ఈ ప్రకారంబున శ్రీరామకర నిర్ముక్తామోఘ బ్రహ్మ
స్త్రంబు ఇంద్ర యమ వరుణ కుబేరాదులకైన భేదింపరాని రావణుని
మర్మంబులు భేదించి ప్రాణంబు లాహుతివేసికొని నీకూతుఁ జెఱగొన్న
వానిఁ జంపినా నని భూదేవికి చెప్పబోవుచున్నదో యనునట్లు భూమిం
దూటి మరలిరాముని తూణీరంబు జొచ్చె. ఇట్లు కులిశధారాహతిం
గూలుకులశైలంబుం బోలె రావణుని దేహంబు భూమిపయిఁ బడిన
మాత్రంబున,

తో: క్రుంగె దిక్కరులు గ్రుంగె గూర్మపతి గ్రుంగె భుజంగ
విభుండు! గ్రుంగెఁ జరాచరకోట్లతోడ నీకుంభినియెల్లను మెండు॥రా॥

కీతన: ఏకతాళము (మునుగు)వలె.

రావణుండు రణములో ధరాతలింబడ దేవతూర్వరవము లలరె
దెసలఁ బనువడ బోరున ॥రా॥ అసదుగాక రాముమీఁద నాటరంబున
గుసుమవర్షములు సురలు గురిసి రింపున ॥రావ॥ తెలివినొంది దిక్కు
లెల్లఁ జెలఁగుచుండెను! మలయవాయవీచెను బరిమళము నిండను
॥రా॥ దీక్షతోఁ దైలోక్యవాసు లక్షయముగను మోక్షగుండవాసు
నకును మొక్కులిడఁగ ॥రా॥

వ. అంత శ్రీరాముండు విల్లెక్కు డించి సౌమిత్రిచేతి కిచ్చి దేహ
పరిశ్రాంతికొఱకు నొక్కచో విశ్రమించె. అప్పుడు రణభూమిని పడి
యున్న రావణుని కళేబరంబుఁ గని విభీషణుండు డగ్గరి చింతాక్రాంతు
డగుచు,

తో: ఆహవముల దేవారులకును భయ మావహింపఁగాఁజేసి ।
బాహుశాలివగు నీవు ఘూకముల పాలైతివిగా రోసి ॥రా॥ కుసుమతల్ప
మునఁ గూర్చి బండునీ కోమల మగు దేహంబు! అసువులెడలి యీ
మసనపు తాలను నడలి బడితె నెక్కంబు ॥రా॥

క. నవరత్న స్థగితలై

రవికోటిసమప్రభా విరాజిత మగుచున్

తవణించు దశకీరీటము

లవనీతలమందు బడఁగ నాయె నయారే!

ముఖారి: 'ఆటతాళము (అయ్య మీ) వలె.

అన్నా విన వైతి వన్నా ! నాహితములు ||అన్నా వినవైతివి||
యెన్నో విధముల నే విన్న విందుచునుండిన నాహితములు || అన్నా||
సీతను దెచ్చుట చేటుతప్పదని సీతోను వివరించిన నాహితములు
||అన్నా|| వలదు రామునితోడ వైరమనుచు మును పలుమాట
బోధించిన నా హితములు ||అన్నా|| నీమనోగర్వంబు నీకిట్టిగతిఁ దెచ్చె!
నే మని శోకింతును! నాహితములు ||అ|| మోక్షగుండేశుఁడు సాక్షా
ద్విష్ణుఁ డగు వీక్షింపు మని తెల్పిన నా హితములు ||అన్నా||

వ. ఇట్లు విభీషణుండు శోకించుచుండ హతశేషరాక్షసులవలన
నీవార్తదెలిసి మందోదరి మొదలగు దనుజకాంతలు శోకావేశంబు
వెల్లివిరియ వేగంబునఁ బానుపుపయినుండి దుమికి,

తో: అడుగులుఁ దడబడి హారములూడఁగ నడుములు వడి నసి
యాడ! జడ లూడి శిరోజములు మూపుపయిఁ బడి యట్లు నిటు వ్రే
లాడ ||రా||

వ. కరమ్మల టొమ్ముమోదుకొనుచు నేడ్పుల రవంబులు నింగి
ముట్ట లంకాపురంబు వెడలి శకలంబులయిన రథంబులును, భిన్నంబు
లయిపడిన మదదంతానళంబులును, దెగిపడిన తురంగంబులును, జూ
ర్ణంబులయిన గదా ముసల ముద్గర ప్లాసాద్యాయుధచయంబులును,
తెగినచేతులును, నొగిలిన మూతులును, ఖండంబులయిన శిరంబులును,
దునకలయిన పదంబులును, దుండెంబులయిన మాంసపిండంబులును,
గలిగి తొలఁగఁ ద్రోయ రాకుండ భూత బేతాళ ప్రేత పిశాచ శాకినీ
ధాకినీ కాక ఘూక శ్వాస జంబుకామలు, రక్త మాంస మేదో మజ్జా
దుల నిండార యారగించి తృప్తిబొంది, రాము నగ్గించుచు నృత్యంబా

ర్పుచుండ భయావహంబై యున్న రణరంగంబుఁ జొచ్చి, క్రమంబున రావణుండున్నదెసకుఁ జేరి, నిశ్చేష్టితుండై యిలఁగూలిన జీవితేశ్వరుని పయిబడి, మందోదరి—

శ్లో: అటతాళము.

హా రాక్షసేశ్వర ! హా జీవితేశా ! హా రణాలంకార ! హా వీర వర్యా ! హా ! గడగడ నినుఁ జూచి వడకు దిశాపతు లుడువీధి నుబ్బుచు నున్నారు నేడు॥ హా ! కట్టా ! యుద్ధములకుఁ గాలుద్రవ్వెడు నీకిట్టిదుర్దశ వచ్చె నేమందు విధిని॥ హా ! అతులితభోగము లందించి యిప్పుడు వెతల పాలుజేసి విడిచి పోయితివా॥ హా ! మోక్షగుండేశుని ముట్టడింపకుము; కక్ష వ ద్దని తెల్పఁగా లేదా నేను॥ హా॥

తో: నరుడు గాఁడు శ్రీధరుఁడు రాము డని, నయముగఁ దెలిపిన వినక । దురమున నాతనితోఁ బోరియు నీ ధరణి డుల్లితివిగాక॥ రా॥

వ. సురల కయిన దేటిచూడరాని లంకకు హనుమంతుం డొక్కఁడు ప్రవేశించి, జనకజను గాంచి, వనంబు వెటికి, లంకఁ గాలించి చనుచున్న నేమిచేయ నేరక పోయితివే! యంతట నైనఁ దెలియవైతివి గదా! ప్రాణేశ్వరా !

క. ఖరదూషణాదిరాక్షస

వరులను ఖండించినట్టి వార్త దెలిసి నే

వెఱతు నది మొదలుగా మది

వెఱవక ధరఁ గూలి తీవు విక్రమధుర్యా !

వ. పతివ్రతాశిరోమణియగు సీతను చెఱఁ దెచ్చిన పాపంబు నిన్నింతచేసె. చేసినకర్మ మనుభవింపక నెంతవారి కయినఁ దప్పునా ! మనోహరా !

ముఖారి : అదితాళము-(నేమముం) పఠె.

దిక్కులేనిదాన నైతిని హా ! యెక్కడఁ బోదు నింకను! రావణా॥ అక్కడ పుత్రకు లందఱు ద్రోల్చిరి! గ్రక్కున నీవు బడితివి! రావణా !

మయుడు నాజనకుడు, మగడపు నీ వని మది గర్వమొందుచుంటిని !
రావణ! || మృత్యువునకు నీవు మృత్యువై యుండి, యిపుడు మృత్యువు
వారె బడితివి ! రావణ! || ధానుణి మోక్షగుండధామునిపైనఁ గొన్న
వైర మొలకుఁ దీర్చును! రావణ! ||

తో: అహిసేపితులఁ దగువిభీషణున కతులసౌఖ్యములు గలిగె !!
నలిపాపాత్ముడ వైసనీకు నిట్లవని చెల్లఁగాఁ గలిగె || రా||

వ. “నీ కామూర్తకారంబు నీకన్నులఁ గప్పె ! నిన్ను గట్టుటకుఁ
దాగ్ధు నీవే తద్దుకొన్నట్లు నీతరు చెచ్చితివే ! కాని కుల దాక్షిణ్య
మొక గుణగణాతిశయముల నీత నాతో సరిబోలునా ! ప్రాణ
నాముకా, నీని బహుభంగుల విలపించునది నె శదంబులవ్రాలి కన్నీరు
మన్నీరుగఁగొనెడుచు విభీషణుడు —

హిం. తోడి : రూపకము.

కామనీయణి, కాలకర్మమేమని వేచురు దూకుతు నింక వెలసె
బైకొని || కా|| ఎన్నిగతులను తిప్పు, నెఱుంగ దాయెను! నన్ను గాఱు
లాడి సభాలోఁ దన్నుపొసెను || గామిని || దండిపరుడై రణోద్దండశూరుడై
యుగమునందు గుంఠ మోక్షగుండదీపుచే || గామిని ||

వ. అని బహువిధంబుల దూకుచుచున్న విభీషణునకు రాముం
డిట్లనియె:

తో: పలకు విభీషణ, నిలుపుము దూకుము! వనితలశోకము మా
న్పు! పలుపించుటచేఁ ఘట మేమున్నది తలఁపున ధైర్యము జొనుపు || రా||

వ. రావణుడు సామాన్యుండు గాఁడు. సురాసురుల కజేయుం
డై నను స్త్రీపురుషులు బాహుకాలం బనుభవించె. కొదవ యేమి !
కర్మశిరంబు సరంబుగానుండునా! యతండు గృతార్థుండు! గాన ధైర్యం
బహుబింది యతిని కుమారులందఱు సశించిరి గాన నీవే యగ్నిసంస్తా
రాది విధులొనరింపునున విభీషణుండదరిపడి యిట్లనుచున్నాఁడు.

తో: ఈ కష్టాత్ముం డెక్కడియగ్రజుఁ డెక్కడితమ్ముడనేచు! |
ఈకలుషాత్ముని కేటి విధులు! వీనిఁ దాఁకిన దోషం బగుచు||రా||

వ. మీభార్యను జెఱచెచ్చిన మర్మార్గునకు సంస్కారంబు గావ
తెనా! కంకగృధ్రాదులు బీకి భక్షించుటయే సంస్కార మనిన, రాము
డునవ్వి యిట్లనియె,

తో: పూర్వవైరములు బొలిసిన పిమ్మటఁ బూన దగదు; రణ
మందు! నుర్విని గూలుట నొప్పి ననఘుఁడై యొనరజేయు విధు లిందు||

వ. అని యాజ్ఞాపించినఁ జిత్త మని లేచి విభీషణుండు వనతల
నూరడించి, యగ్రజాదుల కగ్ని సంస్కారంబులుసేసి, స్నానం బాడి,
తిలోదకంబులు విడిచి శుద్ధుండై వచ్చె. అంత రాముండు లక్ష్మణున
కిట్లనియె:

కీర్తన: ఏకతాళము. (రామమంత్ర) వలె.

వినుము సోదరా! నీవుఁ జనుము సోదరా! మనవిభీషణునకు
లంకఁగట్టు సోదరా! || విను|| అన్న తటిమిన, నితఁడు నన్నుఁ జేరినఁ,
బన్నుగ శరణంబొసంగియున్న విధమున|| విను|| సరసుఁ డగుటను మన
శరణు జొరుటను, ధర మోక్షగుండదేవు కరుణ గలిగెను|| వినుము||

వ. అని రాముం డనుజ్ఞ యిచ్చిన మంచి దని లక్ష్మణుండు విభీష
ణునిఁ దోడ్కొని లంకకుఁజని వనచరులచేత సముద్రోదకంబు దెప్పించి
శుభకాలంబున,

వి భీ ష ణ బ ట్టా భి షే క ము .

తో: వారిమంత్రులును వారిబంధులును వారిపురోహితవరులు!
జేరి చూడ నభిషేకము జేయించెను విభీషణున కపుడు|| రా||

వ. ఇ ట్లభిషేకము జేయించి, సింహాసనాసీనుం జేసిలక్ష్మణుండు,

క. శ్రీరఘురాముని చరితము

సారసహిత కైరవాప్తసమ్యగ్తులీ

ధారుణి వఱలెడు సంతకు

వారక నేలుదువుగాతఁ బొరహితముగా.

వ. అని దీవింప విభీషణుం డనుందానందకందభితహృదయూర
విందుండై లక్ష్మణునకు సభవారికి నమస్కరించి, దివ్యాంబరాభర
ణాదులు మంగళ ద్రవ్యపురస్సరంబుగాఁ గొని లక్ష్మణుని వెంటవచ్చి
రామునిం జేరి సమర్పించి నమస్కరించె—

తో: అవి మాతలి కిడి యటువీడ్కొలిపిన, నారాముని యను
మతిచే! దివమున కేఁగెను— తేరిదోలుకొనియే తెంచెనతఁడు సమ్మతిచే॥ రా॥

వ. పిమ్మట రాముండు హనుమంతునిఁ గాంచి యిట్లనియె.

చేహగ్ : అటతాళము (రాజ రంగేలి) వలె.

లంకకు నేతెంచుమా కేసరిపుత్ర ! ॥లం॥ శంకలు దీతె జానకి
నెమ్మది; సంకటములు దీర్పఁగఁ గేసరిపుత్ర! ॥లం॥ మనవిజయంబు
జనకతనూజకు వినిపించి ముదము జేయఁ గేసరి! ॥లంక॥ ఇప్పటిరాజగు
విభీషణునకుఁ జెప్పి వాని మనుసుతిఁ గేసరిపుత్ర! ॥లంక॥ శ్రీమోక్ష
గుండ స్వామికార్యంబుఁ జేయుభక్తుఁడ వీ నగు కేసరిపుత్ర! ॥లంక॥

వ. అని పలికిన రాముని వీడ్కొని హనుమంతుండు వేగంబున
నశోకవనంబున కరిగి జానకీదేవిని గని నమస్కరించి,

తో: తల్లి! నీమనోధవుఁడు రాఘవుండు దశకంతుని దునుమాడె!
నెల్లకష్టములు డుల్లె నేటితో నీప్సితములు జేకూరె॥ రా॥

వ. రాముని విజయప్రభావంబు నీకుఁజెప్ప వచ్చితి. ఏమియాజ్ఞ?
యనవుఁడు నామె యానందబాష్పంబులు రాల నిట్లనియె:

క. జగ దీశ్వరు డగు రాముఁడు

మగఁడై యుండంగ, సుగుణమాన్యులు మీరల్

దగినట్టిభక్తులై యుం

డఁగ లోపము గలదె పవననందన నాకున్!

వ. ఆపన్ని వారక మగు నిట్టిమేలువార్త నా కెఱిగించినందు నకు నేనే వచ్చి నీ ఋణంబుఁ దీర్చుకొందు నాంజనేయ! రామకార్య సహాయా!

వ. అనిన, నతండ్రిట్లనియె.

గీ. అమ్మ! మీకృపకలిమియ యంతె! చాలుఁ
గడమవస్తువు లిచ్చినఁ గార్యమేమి!
యనిన దీవించి పలికె నా యన్న! రాముఁ
జూతు నట్లుగఁ జేయుము శుభము లొదవ.

వ. అనిన, మంచి దని మహానందభరితుఁడయి పునఃపునరభివంద నంబు లాచరించి కదలి వచ్చి రామునకు సర్వంబు నెఱిగించిన రాముండు విభీషణు నవలొకించి,

చేహగ్ : ఆదితాళము.

దనుజాధినాయక, తడవికఁ జేయక జనకజఁ బాయక కొనిర మ్మెడపక॥ దను॥ వడి జలకమార్చి వలువలు దాల్చి తొడవులుదీర్చి తొడైమ్ము దేర్చి॥ దను॥ తగ మోక్షగుండనగతిశ్వరుండ నగునామ దండ కతిభక్తినిండ॥ దను॥

వ. అని యనుజ్ఞ యిచ్చిన సంతసించి హనుమంతయుతంబుగా విభీషణుండు సని జనకజాతకు—

తో: సరమ మొదలు రాక్షసకాంతలచే జలకములార్పించి, నురుచిరదివ్యాంబరభూషణములు సరగునఁ గైసేయించి॥ రా॥

క. బంగరు పల్లకిలో నీ

తొంగన నెక్కించుకొని మహాగోప్యముగాఁ
గంగంచుకంబు గప్పి త
రంగించు ముదంబుగొలుప రామునికడకు॥

వ. ఇట్లు రామునకుఁ గొంతదూరమునఁ బల్లకియుండిగానే వాన గు లత్యంతకుతూహలంబున సీతా న్వేషణంబు చేయఁగోరి చుట్టుకొని

బెత్తముచే మోఁది యందఱిని తఱుముచుండిరి. అది గని రాముండు విభీషణున కిట్లనియె,

శంకరాభరణం : ఆదితాశం - (తాపసే)వలె.

వలదు నిలువు విభీషణ, వానరులం దఱుమంగ ఫలమేమి ?
మనవారిమోఁద బగటుతనముఁజూపఁగ॥ వలదు॥ ధారుణీసుతనుజూడఁ
గోరి చేరినారుగ! వారిలోప మేమున్నది నేరములు గొనఁగ॥ వలదు॥
అల్లమోక్షగుండవిభుఁడ నైన నాయుల్లాలిని దల్లిగా భావించి చూడ
దాపుఁ జేరి రోలిని॥ వలదు॥

వ. వివాహమున, రణరంగమున, మహోత్సవమున, దుఃఖసమ
యమున రాణివాసం బక్కఱలేదు. ఇది రణరంగమై యుండి పత్తినైన
నేను సమీపమం దున్నప్పుడు లోపంబు లేదు. కాన సీతను శిబికనుండి
దించి యందఱుఁ జూచుచుండఁ గాలినడకతో నాసన్నిధికి వచ్చునట్లు
చేయు మన, నతండు పని యామెకుఁ దెలిపిన సిబికలోనుండి దిగి,

తో: నలిననయన కాల్నడకఁతోడఁ దిన్నగఁరాముని జేరఁగను॥
చెలి యగ్నిని దాఁచిన నిజరూపము చేకొను మని తెలుపఁగను॥ రా॥

వ. లక్ష్మణునిఁ గని రామున కపవాదము లేకుండునట్లు వహ్ని
యందు జొచ్చి వచ్చెద. జితేంద్రేయి యగ్ని రవులుకొలుపు మనిన, లక్ష్మ
ణుం డట్లఁ జేసె. అంత—

ఉ. రాముని నెమ్మదిన్ నిలిపి రాక్షసకాంతలు వానరుల్ సుర
స్తోమములెల్లఁ జోద్యముగఁ జూడ ధరామరదేవపాళికిన్
వేసురు మ్రొక్కి పావకుని వేడి హుతాశన, రామునిన్ సదా
నామదిఁ గొల్చుదాన నఱునన్ ద్రిజగంబులవారు జూడ న
న్నీ మెయిఁ బ్రోతుగాక యని యేర్పడ జొచ్చెను నగ్నిగర్భమున్.

అ. ఇట్లగ్నిం బ్రవేశించిన, నందఱు నద్భుతం బుదిరి. అంతఁ
గమలాసన గౌరీశ్వర దిక్పాలకాదులు విమానారూఢులయి వచ్చిజయ

జయశబ్దంబుల రాముని గొనియాడిరి. రక్తమాల్యాంబరాభరణ భూషితయగు సీత స్వాంకతలంబునవెలయు నగ్నిహోత్రుండుఁ బ్రసన్నుండయి రామున కిట్లనియె,

కీర్తన : ఆదితాళము - (సీవసు)వలె.

జయజయ రఘురామ! జయజయ రామ! జయజయ శాంకరీ
జపవరనామ! || జయ|| నియతురాల మన్నింపఁగఁ దగునీ ప్రియురా
లిని గొను రయమున రామ|| జయ|| మును నాలో దాచిననిజరూప
ముఁగొనివచ్చితి గైకొను మిదె రామ|| జయ|| దంభం బగు ప్రతిబింబ
మడఁగె నిజబింబం బిదిగొ నిజంబుగ రామ|| జయ|| తవిలి చతుర్దశ
భువనము లేలితివి వరమోక్షగుండాధిప రామ|| జయ||

వ. అని యప్పగించి సీతను రాముని యంకతలంబున వసింపఁ జేసె. అప్పుడు శంకరుండు రామున కిట్లనియె:

తో: శ్రీరామా! శ్రీమీఱ నయోధ్యకుఁ జేరిరాజ్యమును జేయు
కోరినకార్యము కొనసాగెను నిక గొదవలేదు దయచేయు ||రా||

వ. అనునంతలో విమానారూఢుండయి స్వర్గంబునుండి దశరథుండు వచ్చినఁ, గాంచి సీతారామలక్ష్మణులు మ్రొక్కిరి. వారిని దీవించి యాలింగనంబు జేసికొని దశరథుం డిట్లనియె:

తో: నినునమ్మినవారిని సంసారాబ్ధిని దరింపఁ జేయుదువు!
తనయ, యయోధ్యకుఁ జని రాజ్యముగొని తగఁ బాలింపుమునీవు||రా||

వ. వంశాభివృద్ధియగు నని దీవించి వీడ్కొనియె. అంత రాముం డింద్రునిఁ జూచి,—

తో ! నాకృతముగఁ బడి-నా రగణితముగ నగచరు లో సుర
వీరా !! చేకొని వారి సజీవులఁ జేయుము చిలికి యమృతధారా||రా||

వ. అనిన, నతం డమృతంబుఁ దెప్పించి పోసి మృతులయిన వానరుల జీవింపఁ జేసె. అప్పుడు విభీషణుండు రామునకు నమస్కరించి యిట్లనియె :

గీ. అంగసయు లత్క్షణుఁడు మీరు నతిముదమున
మంగళస్నాన మొనరించి మాల్యగంధ
భూషణాంబరములుఁ చాల్చి పోవు టొప్పు
భక్తుఁడను దోయవలదు నా పార్థనంబు.
వ. అనిన, రాముండు.—

కీర్తన : అటతాళము—(వినుఁ డిది) వలె.

వరసుకుమారులు సరసులు దమ్ములుఁ బొరి జటావల్కలములు
సరియించి, సరగున నం దుండ మఱియు నే నిచ్చట సరియగునా
మలంకరణముఁ జేయఁగ॥ వర॥ గన మోక్షగుండేశు కరుణ విభీషణా!
నచరులకు నిదె సలుపు సత్కృతులు; మనమున సంతోషమగుఁడ
గొడును; అనుమాన ముంపకు! మఱుఁ జేయఁగాఁ దగు॥ వరసు॥

వ. అని రాముండు నియమించిన మంచిదని విభీషణుఁడు,—

తో : నవరత్నాభరణములు వస్త్రములు నవిరళముగఁ దెప్పించి
విజాదుల కలరాక్షసవర్యుఁడు ప్రమదమెసఁగ నర్పించి॥ రాసు॥

వ. అన్తరంబు విమానంబుఁ దెప్పించి నిలిపిన, రాముండు
తాలత్క్షణయుతంబుగా నారోపించి యందరిని గాంచి యిట్లనియె,

జంఘూటి : అటతాళము—(ఒకదివ్య) వలె.

పోయి నచ్చెద మేము పుణ్యాత్మలారా! మాయయోధ్యకుఁ
కీర మర్యాదమీఱ॥ కపులను దోడ్కొని కదలి సుగ్రీవా! యిపుడే
ష్కంధకు నేగు మీతో॥ బో॥ దేవతలను గూడి, దేవతావర్య!
యావేళ దివమున కేగు గుణధుర్య॥ పో॥ రాక్షసేశ్వర! లంకా
రాజ్యంబునేలు మోక్షగుండేశునకు మ్రొక్కుచుఁ జాలు॥ పోయి॥

వ. అని పలికిన, రాముని గనుంగొని, విభీషణాద్యసురులును,
సుగ్రీవాది వనచరులు నిట్లనుచున్నారు:

తో : మే మయోధ్యకును మీతోఁ గూడ మిత్రకులజ!
చ్చెదము! యేమంబుగమీకుఁ జేసెడిపట్టాభిషేకోత్సవ మరసెదము॥ రా॥

వ. భరత శత్రుఘ్నులను, గౌసల్యాదిమాతలను, చూచి
వత్తుము ; దయానిధీ ! నిరాకరింపవలదు. వచ్చుట కంగీకరింపవలయు
నని వేడిన, సమ్మతించె. అందుమీఁద,—

తో : వానరు లందఱు దానవు లందఱు మానితపుష్పక మెక్కి—
మానవనాథుని యానతిచేదము మనికి కరిగి రాచక్కి॥ రా॥

వ. ఇట్లు కదలి వియన్మార్గంబున పుష్పకంబుఁ బఱపి, దృష్టి
గోచరంబులగు విషయంబులు రాముండు సీత కెఱిగించుచుఁ బోయి
సేతువుఁ జేరవచ్చి,

మధ్యమాపతి : రూపకము.

సేతుబంధనంబు జూడు పీఠితోడ, సీత నేడు ! భ్యాతిగఁ గపి
నిర్మిత మిది ! పాతకంబులెల్ల వీడ॥ సేతుబం॥ రామేశ్వరుడనులింగము
నే మును స్థాపించి తిందు ! భామ, సేతుదర్శనంబుఁ గామించిన యా
మనుజుఁ డీమహి జనియింపఁబోడు॥ సేతు॥ ఇందుఁ బితృతర్పణాబు
విడుచువారుఁ బితృయుతము గం దగ శ్రీమోక్షగుండ మందిరు
కరుణను ముక్తినిఁ బొందుదు రానందంబుగ॥ సేతు॥

వ. ఇట్లు సేతుమహాత్మ్యాబు సీతకుఁ జెప్పి, యనంతరము,
విమానంబు నడపించుచు శీఘ్రంబునఁ గిష్కింధా సమీపంబునకు
వచ్చిరి. అంత, రాముని యాజ్ఞానుసారంబుగా,—

తో : తారాముఖకాంతలు వేగంబునఁ దరలివచ్చి జానకిని ।
సారెకుఁ గనుగొని సలిపిరి సకలోప చారమ్ములు నెమ్మదిని॥ రా॥

వ. పిమ్మట వారితోఁగూడ విమానం బెక్కించుకొని క్రమంబున
బంచవటి దండకావనంబులు గడచి శరభం గాగ స్త్య సుతీక్ష్ణాత్రి వాల్మీ
క్యద్వాశ్రమంబులు గనుచు బదునాలుగు సంవత్సరములు పూర్తి
యయిన పంచమీదివసంబున భరద్వాజాశ్రమంబుఁజేరి యాతనిచే
సత్కరింపఁబడి రాముం డిట్లునుచున్నాఁడు :

తొ. భరతునకును గడపటితమ్మునకును భద్రంబే మునివర్యా!
ముగ రాజ్యముఁ జేయుచుఁ దల్లుల సేవితరె యోయార్యా॥ రా॥

వ. అనిన మునివర్యుం డిట్లనియె:

తొ: మీరాకను మదిఁ గోరుచు జడలును నారచీరెలు ధరించి
రుణిభారము దనుపాదుకలం దారోహించి సహించి॥ రా॥

వ. నందిగ్రామంబున సుఖంబుగ నున్నారు. రావణాది రాక్షస
ననంబులు గాల్చి సుఖంబుగ మీవచ్చినవార్త యుష్మత్కటాక్షంబున
రిగిన దివ్యజ్ఞానంబున నెలుంగును. రామా! త్రిలోకాభిరామా!

కీర్తన : ఆదితాళము - (ఓరామ)వలె.

ఓదేవదేవ! నిన్ను యోగు లందఱు నాదినుధ్యాంతరహితుఁ
చుచుఁ గంగురు! ఆదివిష్ణుఁడవు నీవె! శ్రీదేవి జానకిదేవి! యాదీశేషు
లత్ములుఁ డగుచు సత్యము॥ఓదేవ॥ నీచూచుచేఁ ద్రిగుణములు నెగడి
స్థిస్థితిలయోద్దామక్రియలుఁ జేయుచుండు దగులవు నిన్ను॥ ఓదేవ॥
జ్ఞులకు వేరై యుందు! వరయ మోక్షగుండనుండు విజ్ఞులకు దోచి
ల వెలుంగుచుండువు ॥ ఓదేవ॥ నారాయణశర్మవినుత నాయుంట
నాఁడు నిలిచి నన్ను ధన్యు జేయ గడవే! నతజనావన! ॥ఓదేవ॥

వ. అని వేడిన సమ్మతించి యందు వసించి హనుమంతుం
డై రాముం డిట్లనియె:

తొ: గంగాతటమునఁ గల దొకనగరము శృంగిబేరమన; నందు
గుగఁ జెంచులరాజు గుహుండను ప్రాజ్ఞభక్తుఁ డింపొందు॥ రాము॥

వ. అతనితో మదాగమనవార్త యెఱింగింపుము. పిమ్మట,
యోధ్యకుఁ గ్రోశమాత్రదూరంబున నందిగ్రామము గలను. అందు-

క. భరతుం డున్నాఁ; డాతని

సరసకుఁ జని జనకజాత సౌమిత్రులతో

నరుదెంచె రాముఁ డని స

త్వరముగ మత్కుశలవార్త పలుకుము వేగన్.

వ. ఆతండు మునిబోలె జటావల్కలధారుండయి నావలెనే
యున్నాఁడు. రయంబునఁ బోయి ర మ్మన, నుప్పొంగి మనుష్యాకా
రంబున బయలుదేరి వాయునందనుండు వాయువేగంబునఁ జని.

తో: గుహుని గనుంగొని కుశలంబుగ నినకులుఁడు వచ్చుచు
న్నాఁడు! సహసీతాలక్ష్మణుడై; యెదురుగఁ జనికాంచుము నీవునేఁడు॥

వ. అని పలికిన, నతం డానందభరితుండై కాచుకొని యుండె.
అంత హనుమంతుండు నందిగ్రామంబుఁజేరి,

గీ. పాదుకలయందుఁ దనరాజ్యభార మునిచి
జడలు ధరియించి శత్రుఘ్నసహితముగను
రాముఁ డేమాయెనో యింక రా డటంచు
నెంచుచున్నట్టి భరతునిఁ గాంచి పలికె:

కీర్తన : ఆదితాళము - (శంకరసం)వలె.

రామునిదూతను రాజవరా, స్వామి కార్యరత, సత్యధరా! షే
మంబున శ్రీరాముఁడు లక్ష్మణ-భూమిజయుతముగఁబొలుపుగ వచ్చెను
॥రా॥ రావణుండు దనదేవినిఁజెరగొనఁగా వానినిఁ దగ ఖండించి వే వై
దేహిని విడిపించుక సుగ్రీవాదులతోఁ దా వచ్చెను విను॥ రా॥ రాముం
డిపుడు భరద్వాజాశ్రమభూమి నిల్చి నను బుత్తెంచె; భూమివర, సాం
పుగను మోక్షపురథాముని కెదురుగఁ ద్వరగా నేగుము॥ రా॥

వ. అను పలుకులు విని భరతుండు హర్షసముద్రంబున నోల
లాడి మైమఱచి కొంతసేపుండి పిమ్మటలేచి, హనుమంతుని గౌగిలిం
చుకొని యానందాశ్రుకణంబులచే నభిషిక్తునిఁ జేసి యిట్లనియె:

తో: ననుఁదేర్చితి విటు నాప్రియాగ్రజుని ఘనశుభవార్తను
దెలిపి! మనుజుడవో సురమాన్యుడవో నామది నెఱుంగనుగుఱినిల్పి॥

క. వరలక్షధేనువులు, శత

పురములు సకలాభరణసుభూషిత లగు సుం

దరకన్యలఁ బదియార్చుర

గురుభక్తిని నిచ్చినాడఁ గొను నీకొఱకున్.

వ. అని ప్రశంసించి శత్రుఘ్నునితో నిట్లనియె:

హిం-కాఫీ : ఆదితాశము.

పోదాము ర మ్మనుజా మనము॥పో॥ మోదమున మోక్షగుండ
కండపాణికి నెదురుగ॥ బో॥ పురిని గై సేయుపుము! రాజతరుణుల
నిపుము! కరిరథహాయములు రాగ వరతూర్యరవములు మ్రోగ॥
| వార కామిరు లాడఁగ, జటులవందిబృందము గూడఁగ, నారా
ణశర్మ హృద్విహారున కెదురుగ మనము॥ బో॥

వ. అని చెప్పిన శత్రుఘ్నుం డాక్షణంబున నన్నియేర్పాటులుఁ
బ. అంత, సామంత పౌరజన వందిమాగధ వారకాంతాదులుఁ బరివే
చికొలువ, బ్రాహ్మణు లాశీర్వాదింప, భేరీమృదంగకాహళాదిమంగ
నావంబు లలర, రాజకామినులు బల్లకులయందురా రాముపాదు
న్వయంబు శిరసావహించి తమ్మునితోఁ గూడఁ బాదచారియైకొంత
వారంబు జని యప్పుడు —

తో: కాంచెను భరతుఁడక్క-జముగ రవిసంకాశము విధికల్పితము!
చితశశినిభ మతిసుందరమును నయిన దివ్యపుష్పకము॥ రా॥

వ. ఇట్లు గాంచి యానందభరితుండై యుండ, నాంజనేయుం
నియె:

హిం-కాఫీ: ఆటతాశము. (మృక్కన) వలె.

కనుగొను భూవర! కను లలరార! యొనర విమానము జను
చుచున్నది ॥కను॥ అందు శ్రీరాముఁడు నవనిజ-సుమిత్రానందన-
క్రివనగచరు లున్నాడు॥ కను॥ వరమోక్షగుండనివాసునిఁ గొలు
చు సరగ విభీషణుఁ డగుదెంచుచున్నాఁడు॥ కను॥

వ. అని పలుకునంతలో విమానంబు సమీపించె. రాజకాంతలు
ందలయినవారు శిబికాదులనుండి క్రొద దిగి నిలువంబడి చేతు లెత్తి
రాపుచు,

తో: అడుగో! రాముం డడుగో! లక్ష్మణుఁ డదిగో! సీతాదేవి! కడువడి గన్నులకఱవు దీఱఁగ గాంచుడు వారలరీవి॥ రా॥

వ. బహువిధంబుల యెలుగై త్తి పెద్దగాఁ జెప్పుకొనుచుండిరి.

వ. భరతుండును రాముని జూచి క్రిందనుండి చేతులు ముక్కు లించి మ్రొక్కినఁ, గాంచి రాముండు మహానందంబున విమానంబుఁ గ్రిందికిఁ బఱపించి,

తో: తమ్ములఁ బౌరులఁ దల్లుల దాదులఁ దక్కిన పరిజనము లను! సమ్మదమునఁ బుష్పక మెక్కెడునటుసలిపి పఱపె గ్రమ్మరను॥

వ. అని బహుకాలంబునకుఁ జూచిన మక్కువచే రాముండు భరతుని దనయంకతలంబునఁ గూర్చుండఁబెట్టుకొని కుశలం బడిగె. భరతుండును సీతాలక్ష్మణుల నాదరించి సుగ్రీ వాంగద నల సీల జాంబ వంత సుషేణ ప్రముఖవానరులఁ జిత్రంబుగా నవలోకించి ట్టేమంబడిగి సుగ్రీవునిఁ గౌగిలించుకొని యిట్లనియె:

గీ. నీసహాయంబుచే రావణాసురాది

శత్రులను గెల్చెమాయన్న మిత్రతనయ!

నలుపురము సుమ్మి యన్నదమ్ములము మేము!

ప్రీతి నీతోడ నేవుర మైతి మిపుడు.

వ. అని శ్లాఘించె. అప్పుడు శత్రుఁ ఘ్నుండు రామ లక్ష్మణ సీతా దేవులకు నమస్కరించిన, దీవించిరి. అంత రాముండు—

తో: తల్లులకును బ్రణమిల్లిన వారలు దనయుని లేవగ నెత్తి యుల్లంబున వగనొందిన పిమ్మటను నుబ్బిరి యక్కున నొత్తి॥ రా॥

వ. అప్పుడు భరతుండు—

తో: తారయోధ్య కి త్తటిఁ జేరఁగ, సందర్శన భాగ్యముగూఁతె! శ్రీరఘరామా॥ రా॥

జంఘూటి—అటతాళము. (అదిమారుని) వలె.

ఇక రాజ్యము నీవే యేలుము రామా! యొకనాటికి నాచేతఁ
పరంధామ! || ఇక || పదిమడుగులు మునుపటికంటె ధనము
యె ఖజానాకొట్టుకో! వినుము || ఇక || పాదుకలను రాజ్యభార
త; నీపాదుకలను నీ కర్పణజేసితిని || ఇక || నీపంపుఁజేయుచునిను
కను నేపట్ల మోక్షగుండేశ్వర నేను || ఇక ||

వ. అని యిట్లు పలికిన వనచరులు మోదించిరి. అంతలో విమా
రూదిగ్రామము సమీపించె. అప్పుడు రామానుమతంబున నందఱు
కతునియాశ్రమంబుఁ జేరిరి. అప్పుడు—

తో: ధనదునిఁ జేరఁగ బనివినియెద నే నని వీడ్కొని పైకెగిరి
విమానము వినువీధిని వైశ్రవణునినగరము దారీ || రా ||

వ. రాముండు కులగురువగు వసిష్ఠమహామునికి నమస్కరించి
యది యామనయనుమతిచే నర్హాపనాబునఁ గూర్చుండె. అనంత
భరతుండు—

తో: తల్లి నాకు దత్తంబుసేసె; నే దత్తము చేసితి నీకు వల్లభు
కూవద్రాజ్యమునకుఁ బాలింపుము దయ విడకు || రా ||

వ. అని పాదంబులకు సాగిలిపడి, వేడుకొనియె. ఇంతలోఁగైక

తో: నాతప్పిదము మనంబున నుంపక నాయన్నాదయయుంచి
డ నవనీతలమెల్లను నీ వేలుము సైరించి || రా ||

వ. అని యనేకవిధంబులఁ బ్రార్థించె. అప్పుడు వసిష్ఠుండు లేచి
భిమతప్రకారము సమ్మతింపు మని చెప్పిన రాముండు నియ్య
ం. అంత రామ లక్ష్మణ భరత శత్రుఘ్నులకు తురకర్మంబులు
చి సుగ్రీవ విభీషణాదులు గూడి తైలంబుఁ బూసి,

జడ లూడఁదీసి స్నానము

గడువడిఁ జేయించి వస్త్ర-గంధంబులు మేల్

దొడవులు నలంకరించిరి

పుడమినుత కపుడు దారముఖచేలు లెల్లన్.

వ. ఆభ్యంగనస్నానంబుఁ జేయించి సర్వమాల్యాభరణాదులచే నలంకరించిరి. అప్పుడు గౌసల్య కొడుకును జూచి యానందించె. శత్రు ఘ్నునియనుమతిచే సుమంత్రుండు రథం బాయితంబుజేసిఁ తెచ్చిన, రాముం డారోహించి,

రగడః సాకేతము జేరెన్ రాముఁడు సకుటుంబముగాఁగన్

సామిత్రియు మిటి శత్రుఘ్నుండును జామరలు వీవఁగ

భరతుండును శ్వేతచ్ఛత్రము జెలగబట్టఁగఁ గోతులమూఁకలు

గూడను ముట్టగ, భానుజయువరాట్రుముఖవానరులు

దానవపతియు రథద్విపాశ్వముల రామునియానతి రయమున

నెక్కియు,

వేమలు రాగను, వెంబడిజొక్కియు, సాకేతము జేరెన్.

ఇంద్రుడు తనరథ మెక్కియు రాగను, జంద్రములు ధరజాతను

వేగను, గైకసుమిత్రా కౌసల్యాదులఁ బ్రాకటతా రాప్రముఖ

భామినుల

శిబికారూఢులఁ జేసుక నడవఁగఁ బ్రబలివాద్యములు బరువడి

మోయఁగ

సాకేతముచేరెన్ రాముఁడు సకుటుంబముగాఁగన్.

నందిబృందకై వారము లలరగఁ ముందాభటులుసమ్మదమునఁ

గొలువఁగ

వారకామినులు వరుసగ నాడగ వారక గాయకవర్యులు బాడఁగఁ

బారులు గుములై బరువడిఁ జూడఁగఁ గూరిమి నర్థులు గొబ్బిన

వేడఁగఁ

బురిశృంగారముఁ బొసఁగఁగఁ గాంచుచు నరుదగు నాశ్చర్యం

బునఁ దేలుచు

సాకేతముఁజేరెన్ రాముఁడు సకుటుంబముగాఁగన్.

వ. ఇట్లయోధ్యఁజేరిరి. అవ్వార్తవిని రామసందర్శనకుతూహల
మానసలై పౌరకాంతలు భర్మహర్ష్యాగ్రంబుల పయికెక్కి సేసలు
చల్లుచు శరీరంబులు పులకాంకురములు సెంద నిట్లనుచున్నారు.

కీర్తన : ఏకతాళము-(పైరంధి) వలె.

పట్టాభిరాముఁ జూడలే! పట్టాభిరామునకు నిపుడు పట్టాభిషేక
మగును! బట్టపుదేవి జనకపట్టియే యగు నౌర॥ పట్టా॥ నీలాబ్జగాత్రుఁ
డగు నితఁడు, నీరజనేత్రుఁ డగు లీలావతారుఁడగు బాలించి చూడ
నగు॥ పట్టాభి॥ శ్రీమోక్షగుండేశుని నేఁడు సీతాసమన్వితుని శ్రీమీఱఁ
గాంచితిమి యేమి సుదిన మగు॥ పట్టాభి॥

వ. ఇతసురూపవంతుండగు ననంత తేజోభిరాముని రామునిఁ
గాంతాయుతంబుగఁ గాంతారమునకుఁ బంపి దురంతచింతాకాంతులఁ
జేసెఁగదా! కైక యత్యంత కఠినాత్మురాలుగాక,

తో: కైక ననఁగ నక్కరలే దెంతటి ఘనులైనను లోకమునఁ ।
బ్రాతకర్మము పగిదిని నడతురు గాక యన్య మొకటగునా! ॥రా॥

వ. కైకప్రేరణలేకున్న లోకకంటకులగు కైకసి సుతప్రముఖా
నేక రాకాసిమూక లేకరణిని జెడుదురు! పాకారి ముఖ్యదివౌకసుల కే
కరణిని మేలుచేకూఱు. ఇది యవశ్యంబు గాఁదగినకార్యమే! సరి
యనుకొనుచుండు నంతలో—

తో: నిజభవనము సన్నిధికిఁ జేరి మానితరథ మవరోహించి ।
నిజమాతలకు ననేక దండములు నేర్పుతోడ నర్పించి॥రా॥ కొలువు
కూటమునకును జని రత్నోజ్జ్వలసింహాసనమునను । గొలువుదీరి తనుఁ
గొలుచుచుండుచుందఱ నిలిచిన భరతున కనెను॥ రా॥

హంసధ్వని : ఆదితాళము-(సరోజాస) వలె.

మదాజ్ఞానుసారుండవై పాజ్ఞతతో నడవుము॥ మదా॥ సంజ్ఞను
నెల్లపనులుసరగున నెఱవేర్చుము॥ మదా॥ దానవభర్తకు వానరభర్తకు
వేరువేరుగను విడుదులు జత పరుపుము॥ మదా॥ రాజకాంతలను

రయమున నంతిపురఁబులకును బంపు ! ఘనముగ సురవరుగను॥ మదా
అభిషేకార్థము యత్నము సలుపుము ! శుభముగ మోక్షపురవిభుమదిఁ
దలఁచుచు వడి॥ మదా॥

వ. తదాజ్ఞాను శిరసావహించి భరతుండు సర్వము నెఱవేర్చి
యన్నకు నిట్లనియె:

క. రవితనయ విభీషణ సుర

ధవయువరాజామలకును దగ వేర్వేఱ

నివసింపఁగఁ దావులు మ

ద్భవనంబున నేర్పఱిచితిఁ బరమదయాభా.

వ. అని విన్నవించి పిమ్మట సుగ్రీవుని చేరంబోయి యిట్లనియె:

తో : శ్రీరామున కభిషేకముచేయగ సింధుజలముకావలెను ;
మారుతమునకు సమానంబుగ జను వారిని బంపఁగవలెను॥ రా॥

వ. అని తెలిపిన సుగ్రీవుండు మంచిదని గవాక్ష నీల న లాంజ
నేయుల చేరం బిలిచి క్రమంబున నిట్లనియె :

కీర్తన : త్రిశ్రావతి—(సంతతంబున) వలె.

సోయి రాఁ దగు వాయుజవముతో॥ బోయిరా॥ తోయధుల
జలముఁ దూర్జంబునఁగొని తెచ్చుటకు॥ బోయి॥ ఓగవాక్షనీవుఁ
బ్రాగబ్ధిజలమును వేగమెక్తకొని యేగెడులోపల॥ బోయి॥ నీల, దక్షి
ణాబ్ధి నీరము ముహూర్త కాలమునకుఁ జేర్పఁగా వలెఁ గావున॥
బో॥ ఓనలుఁడా ! పశ్చి మోదధిజలము లానందముగఁ దెచ్చి
యర్పింపఁగా నీవు॥ బోయి॥ పావని, యుత్తర పాథోధిసలిలంబున్న ।
పావనతీర్థము వేవేగఁ దేవడి॥ బో॥ శ్రీమోక్షగుండ శ్రీరామాభి
షేకార్థమై మీరు మోదాబ్ధి యం దోలలాడుచు॥ బోయిరాఁదగు॥

వ. మఱియు సమస్త పుణ్యనదీతీర్థంబులు తెచ్చుటకు సుషేణ-
జాంబవంతుల నియమించిన వాగందఱును గనకకలశంబులు ధరించి
వారివారి నియామక స్థలములనుగూర్చి యరిగిరి. అనంతరంబ,

తో : భరతుని పంపున దేశమంతటను భటతండమ్ములు జాట ।
పురజనులెల్ల రలంకరణమ్ములు ముగువుగఁ దీర్చిరి వీఁట॥

శహనరాగము : ఏకతాళము—(ఎంతని పే) వలె.

పురము నలంకరణము జేసిరి పురుషులు జెలులు॥ శోభా
కరముగ సొగసుగ॥ బురము॥ పరిమళఘనసారముగనుద । భరితచంద
నంబుఁ బరగఁ గూర్చి యలికిరి॥ పురము॥ గోడలపై మేడలపైఁ జూడఁగఁ
జిత్తువుల్ వేడుకలర వ్రాసిరి నాడెముగను ॥ గో ॥ యీడులేని
మాడువుల ధ్వజములను బైడికలశములు బాగుగ నెత్తిరి॥ పురము॥
ముంగిళుల ముత్యముల రంగవల్లు లలరన్, మంగళముగ భర్త
స్తంభమ్ముల ముంగి॥ రంగుమీఱఁ బచ్చులు గూర్చినతోరణ
ములు శుభమా రంగ నటు గట్టిరి॥ పురము॥ చల్లనిపందిళ్ళు దగన్
గొల్లఁగ నెల్లెడలన్ సల్లలితాగరు సౌరభధూమము జల్లని వెల్లివిరియ
మోక్షగుండ శ్రీరఘు ! పల్లభుండు రంజిల్లి మెచ్చగను॥ బురము॥

వ. ఇటువలె నారాత్రి నాలుగుయామంబులు నిద్రాహారంబులు
వర్జించి సమస్తజనంబులు పురము శృంగారించుట లోనగు కార్యములఁ
బ్రవర్తించిరి. అంతఁ దెల్లవాఁతిన వసిష్ఠుండు సనుదెంచి,

క. పట్టాభి రామమూర్తికే
బట్టము గట్టంగ నేడు భవ్యదినం ; బీ
పట్టున రామునకున్ ధర
పట్టికిఁ గైసేయవలయుఁ బదిలముగాఁగన్.

తో : అంత వసిష్ఠుని యానతిఁ దలకొని కాంతలు బురుషులు
గలిసి । వంతులు వేసి వసంతము లాడిరి వావివరుసలను దెలిసి॥ రా॥

వ. ఇట్లు శ్రీ సీతారామసహితంబుగా సకల పురుషులు స్త్రీలును
జేరి మంగళవాద్యంబులు మ్రోయుచుండఁ జెలరేగి,

కీర్తన : ఏకతాళము—(దారిజా) వలె.

ఎంతో వైభవ మొదవఁ జెలఁగుచు, వసంతోత్సవము వేడ్క
సలుప దొడగిరి॥ యెంతో॥ తరుణులు బురుషులు మురువుగన్

వరుసలక సరగ దెలిసి చల్లుకొనుచును॥ జన మెంతో॥ ఇతరేతరంబు
దలుముచుక జేతః ప్రీతిక ఖ్యాతి నెన్నుచుక ॥ జన మెంతో॥
బీరమ్మజేయుచుక, బేరమ్మ దీయుచుక నదనమ్మ లలర సరసమ్మల
నిమ్మల నమ్మిచి చిమ్మిచి చల్లుచు॥ నెంతో॥ రారాదా చల్లగా
రాదా! యని చీగుచు మారము బారుచును॥ జనమెంతో॥ మంచిపసుపు నీరు
సున్నము నిం పెసంగగక, గుసుమున ద్రీసముతో బిసికి చల్లులాడుచు॥
జనమెంతో॥ వరమోక్షగుండ రాఘవుని కటాక్ష ముడుటక, బరీక్ష
బట్టుచును దీక్షతో వంతులాడుచును॥ జన మెంతో॥

వ. ఇట్లు కొంతదడివు పంతంబులు మెఱచు నసంతంబు లాడి
ఓరారుచంద్రమహాప్రభువును జాయాముతంబుగఁ బీతంబులపయిఁ
గూర్చుండఁ జేసి సువాసినులు నివాళు లిచ్చిరి. ఎట్లనిన,

ఉ శేనిరాగము: ఆదితాళము. (ఈరాజా) వలె.

సీతారామునకుఁ బ్రీతిగను హారతు లొసగరె ॥ సీతా॥ యాతు
ధానులఁ గోత గోయఁగ, భూతలంబునం దుదయించిన ॥ సీతా॥ మేలుగ
ధరాపాలు రరయఁగ నోలి శూలిచాపము విఱచిన ॥ సీతా॥ దండిగను
మోక్షగుండపురమున నిండు వేడ్కతో నివసించిన ॥ సీతా॥ శ్రేయముగ
నారాయణార్చితుడై యనంతముగ పిలసిల్లెడు ॥ సీతా॥

వ. ఇట్లు హారతు లిచ్చి యామీదఁ శోభనంబులు వాడిరి.
ఎటులనిన:

క శ్యాణి: ఆదితాళము. (మనవి)వలె.

శోభన మనియునదే సుదతులార ॥ శోభన॥ ప్రాభవమున సీతా
భగవతితో శోభిలురామునకు సుదతులారా ॥ శో॥ భూతావళులను
బ్రోచుచునుండెడు సీతారామునకు సుదతు ॥ శో॥ భానువంశసంభవు
డయి వెలసిన జానకిరామునకు సుదతు ॥ శో॥ దశకంతుని శపథముగొని
కూల్చిన దశరథరామునకు సుదతు॥ శో॥ మోక్షగుండమున ముదమున

వెలసిన మోహనరామునకు సుదతు ||శో|| సరగ నారాయణశర్మను
బ్రోచిన ధరణిజరామునకు సుదతు ||శోభన||

వ. ఇట్లు శోభనంబులు సాడుచు సంపెంగతైలంబునఁ దల లుంటి
యనంతరంబున నలుగుబెట్టు విధం బెట్లన్నను,

నలుగుపాట : రూపకము (దాసిక) వలె.

రామల్ నలుగు లొసగిరి విరాజితకరులైయా ||రామల్||
రామున కరిభీమునకు భూమితనముకుఁ దగఁ గామితములుజెలువారన్
అలరామల్|| మోముల దరహాసములు బ్రేమం జిగురింపఁగఁ గోమ
లతనువుల జిగి గలుగఁగ నాఁ ||రా|| ఈదంపలను గొలువ నీనాటికి గలి
గెను మోదం బరుచుచు విశదముగానా || రా|| మోక్షగుండమున వెల
సిన మోక్షాంగనను గలసి సాక్షిగఁ జెలువొందిన రామున కా||రామల్
నలుగు లొసఁగిరి||

వ. అటుపిమ్మట,

గీ. మంగళస్నాన మాడించి మధుపతులిత
చికురమును గూర్చితడిమూర్చి చిక్కుదీసి
కీలుగంటులు ఘటియించి పూలు ముడిచి
పరగ సాంబాణి నవ్యధూపములు వేసి.

తో. శ్రీరామునకును సీతాదేవికిఁ జీనాంబరములు గట్టి
హార మకుట కేయూర కంకణా ద్యాభరణంబులు వెట్టి ||రా||

వగలదేలు సగుమొగముల సొగసుగ మృగమదతిలకము దిద్ది |
దగ బరిమళయుత మగుచందన మింపుగ నెమ్మేనుల నద్ది ||రామ||

వ. ఇట్లు శృంగారించి సకల జరులు స్నానంబు లొనరించి శుచి
రూభతులయి నవీనాంబరములు ధరించిరి. అంత—

జేహగ్ : ఆదితాళము. (నిదురలేక)వలె.

సభామండపము జేరెను శ్రీరాముండు పట్టాభిరాముఁడు
వేడ్క||సభా|| వాసవ నీలప్రభాసమలంకృత భాసురనవ్య సోపానరంజిత

॥సభా॥ భర్మచయస్తంభభరితమై శశికాంతనిర్మలవేదికానిర్మాణ మగు॥
సభా॥ ఖ్యాతిగ దనయనుజాతులు వెచువెంట నేతేర సీతాసమేతుడై
దివ్య ॥సభా॥ కరుణాకటాక్షవీక్షణమున బ్రజలను సరయుచు మోక్ష
గుండాధిపుఁ డపుడు ॥సభామండపము॥

సీ. బిరుదరాజముల వెవ్వేట నెన్నుచు బట్టు
లొలసి కైవారముల్ బలుకుచుండ
నస్వరమ్ముగ యజస్సాచూడు లాశీఃపు
రస్కృతి భూసురాగ్రణులు సెప్ప
శ్రుతిహితగాన సంగతి భావమెనయించి
నట్టువచ్చెలు లభినయము సూప
విదువుల్ కర్పూర హారతుల్ గైసేసి
పాడుచు మ్రోల నివాళియొసంగ

గీ. జనకనందన వామాంకమున రహింప
భరత శత్రుఘ్ను లోలి వీవనలు వీవఁ
గోరి సౌమిత్రి వెలిపట్టుగొడుగు వట్టి,
ననిల తనయుఁడు చరణ పంకజము లొత్త
కొలు వమరె సింహాసీతి రఘూద్వహుండు.

వ. ఇట్లు కొలువుదీటియున్న కాలంబున,

రగడ: వచ్చిరి సీతాపతి వైభవమును
ముచ్చటగాఁగని మోదనుందుటకు
గౌతమ సంయమి గర్గుఁడు శల్యుఁడు
శతానందుఁడును శాండిల్యుండును
యాజ్ఞ వల్క్యుఁడును అగస్త్యపాదుఁడు
భరద్వాజుఁడును భర్గుఁడు హరితుఁడు
అపస్తంబుఁడు నత్రి శుకుండును

మాద్యల్యండును మాండవ్యండును
 రేణుకాత్మజుడు ఋశ్యశృంగముని
 కొండిన్యండును గాలవ శౌనక
 సాలంకాయన వాలఖిల్యులును
 మైత్రావరుణ మరీచులు వ్యాసుడు
 కణ్వ పరాశర కాశిక నారద
 వాల్మీక్యాది తపస్వులు పనివడి॥ వచ్చి॥
 నరు లురగులు కిన్నరులు చారణులు
 సురలు గరుడ యక్షులు గంధర్వులు
 సాధ్య సిద్ధ ఖేచరవర్గంబులు
 విద్యాధరులును విశ్వేదేవత
 అష్టదిగీశులు అష్టనసువులు
 అస్పరోంగనలు నలకింపురుషులు॥ వచ్చి॥

వ. ఇట్లువచ్చిన ఋష్యాదుల కెరురేగి తోడితెచ్చి సిద్ధాస
 నంబులఁ గూర్చుండఁ బెట్టి పూజించె. వారి యనుమతంబున సింహాస
 నాసీనుడైన రామునకు వా రిట్లనిరి:

సురట : ఆదితాళము - (మాకులమునకీ)వరె.

శ్రీ రామషట్టాభిషేకలగ్నము సమకూతెను బ్రాద్దు మీతెను;
 ఈ రాజ్యభారము వారక నీవు భరింపుము పరిపాలింపుము॥ శ్రీ॥ నీయవ
 తారముచే సాధువులకు మేలాయెను! వెతలు వోయెను! శ్రీముత మో
 తుపురీశ్వర మందఱుఁ జేరిరి! చూడఁ గోరిరి!

వ. అని ప్రశంస చేయుచున్న సమయంబున—

తో: హనుమంతుఁడులో నగు ప్లవగులు జతురబ్ధుల జలములు
 గొనుచు । జనుదెంచియు రాముని ముందట నుంచిన వారినతఁడుదయ
 గనుచు॥ రా॥

వ. వారి నెల్ల సమ్మానించె. అంత పారు రామునకు నమస్కరించి, యవ్వల నిలిచి చూచుచుండిరి. అప్పుడు వసిష్ఠ వామదేవాది ఋషులు పట్టాభిషేకం బొనర్చుటకు సంకల్పించిరి.

(శ్రీ) రామ పట్టాభిషేకము.

కథాని : అటతాళము.

శ్రీరామపట్టాభిషేకమహోత్సవ మారూఢిఁ గనఁగ నేత్రానంద కరము! చారుతులసీకుశవిరాజితమై వరకుసును కస్తురిసారమిళిత సుగంధపూరితమై ప్రియమై జయమై తనరారుసింధుజలంబుతో మనసార నభిషేకం బొనర్చిరి॥ శ్రీరామ॥

భరతశత్రుఘ్ను లుభయపార్శ్వంబుల, సీత సరి యెడమదిక్కున లక్ష్మణుఁడు పడమటను, వరుస గరువలిపట్టి తూర్పునను, యువరాజ జాంబవంత రవిజ విభీషణులుఁ దగను గీలిమూల మొదలొరసి కోణములందు నిలిచి దృశుత్సవంబుగఁ గొలువ నలరెడు॥ శ్రీరామ॥

నవరత్నమయభూషణములు హారంబులు దివిజవల్లభుఁడు దెచ్చి యియ్యఁగను, వివిధవాద్యములు మొలచుఁగను, ఖేచరులు గూడి యవిరళంబుగ గొనుమవర్షమును గురియ మెలయఁ గోటిభాను కాంతులు గలకిరీటము రమ్యముగ ధరియింప నలరెడు॥ శ్రీరామ॥

వారక వసిష్ఠ వాల్మీకి జాబాలి వామదేవాదులు వైభోగము ను,గ సారకు నాశీర్వాదింపఁగను, వారాంగనలు నొయ్యారముగ

మోదించి యాడఁగను, గరము ధరను దాఘ్మరినారాయణమనోబ
విహరుఁడగు శ్రీమోక్షగుండ॥ శ్రీరామ॥

తొ. వామభాగమున వైభోగంబుగ భూమిపుత్రిక మెలఁగి
క్షేమంబుగ మణిసింహాసనమున శ్రీరఘరాముఁడు వెలుగ॥రా॥

క. కనుఁగొని శంకర ఫణిపతు

లనిమిషపతి నిర్జరాఘ యక్షాదులు శో

భనముగఁ గరములు మోడిచి

కొనియాడిరి రాము నసురకోటివిరామున్.

శంకరుడు: కేదారయాపకము. (సాటి) వలె.

రామ! సీతారామ! పరంధామ! భక్తకామ! జయసుందర
రామ॥ సోమ సూర్య వహ్నిమండలగత! నీమహిమల్ సామాన్యమె
రూపింపఁగ॥రా॥ భూతలాదిభూతకోశాతీత! మోక్షగుండపుర రాజిత!
వీరరాగ! నారాయణకవివరచేతః కంజాతస్థిత! ధాతృస్తుత!॥ రామసీత॥
తేవారము. నీమహామహిమఁ దెలియనేర లోకాభిరామా!

భూమి భారంబు వాపి ప్రోచితివి రిపులజోపి!

క్షేమముగ దేవతాళి చిక్కులను బాసిహాయి

వేసురుఁజరింపఁ గలరు విశ్రమింపంగఁ గలరు.

శేషుఁడు: శంకరాభరణము—అదితశము. (కరివరదా) వలె.

నినుఁ దెలిసి పొగడఁద రమా శ్రీరామా॥ నినుఁ దెలిసి॥ సులభ
ముగాను సుషున్న నాడియం దలరుచు వెలిగెఁడు నాత్మమయునినినుఁ
దె॥ అణువులో నణువువై, ఘనములో ఘనమవై యణిమాదులకును
నందరాని॥ నినుఁ దెలి॥ అక్షయముగ నారాయణవరకవి మోక్షగుండ
మున వీక్షించెడు॥ నినుఁ దెలి॥

తొ: నిరతము మమ్ముల నిలువ నీకఁ గడు వెఱపించెడు రావ
ణుని బారిగొంటివి మా పుణ్యంబున సుఖముగ నుండెద మిరకభువిని॥

క. తనముందఱ సంగీతము

మన మలరఁగఁ బాడు మనుచు మమ్మేచెడు నా

దనుజేందునిఁ గ్రూరాత్ముని

నునిమితి విఁక నిన్నఁ బాడుదుము శ్రీరామా!

తో: వెనుకొని యాగహవిస్సులు దానే గొనుచుండును దాన
వ్రుడు | దునిసెను నీచే దురమునఁ గ్రమ్మఱ దొరకను మా కవి
యిపుడు॥ రా॥

క. కడువడి నరులు గయాదుల

నిడుపిండంబులను జెంద నియ్యడు మాకున్

వెడరక్కసుఁ డీల్గిన ని

ప్పుడు మా కవి దొరకె నీదు భూరికరుణచేన్

న. అనియిట్లు యక్ష కిన్నర కింపురుష విద్యాధరాదులువేర్వేఱి
బొగడి రామునిచే ననుజ్ఞాతులై స్వస్థానంబులకుం జనిరి. అంతరాముండు
వేదపారగలగు బ్రాహ్మణులకు లక్షగోదానంబులు లక్షతురంగదానం
బులుజేసి, పిమ్మట వస్త్రాభరణసువర్ణదానంబు లమితంబుగా నొనర్చె.

తో: పొంగును సుగ్రీవునకునుదానవపుంగవునకు హారములు, |
నంగదనకు మణియంగదములు, గపు లందఱికిని బహుమతులు॥ రా॥
సన్నుదమున నిడి సత్కరించి తన సన్నిధిఁ గొల్పుచు చున్న యమ్మా
రుతిఁ గనియడుగు వరముతోయన్నా! యిచ్చెదనన్న॥ రా॥ నామదిలో
నీనామస్మరణ మనారతమును జేయుచును నేమారక నే నెసఁగుభక్తి
నాకిమ్ము పూర్ణ మగుదయను॥ రా॥

గీ. ఎంతదాఁక భవన్నామ మెంతదాఁక

నీదుస్మరణము భూమిపై నిలువఁగలదొ

యంతదాఁకను నాదేహ మవనియందు

నిలిచియుండఁగ వర మిమ్ము కలుషహరణ.

వ. అనిన, రాముం డానందించి,

తో: చక్కఁగ నీయిష్టంబు లొసంగితిఁ జయ్యన నినుమెచ్చితిని|
తక్కఁగఁ గల్పాంతమున నిన్ను ధాతను జేసెద సమ్మతిని॥ రాను॥

వ. అటుమీఁద మత్పదంబు నొందఁగలవు. అని రాముండు
వరంబు లిచ్చిన విని సీతాదేవి తానిట్లనియె:

తో: ఇలమీఁదను నీ వెచటనున్న నందిష్టముయిన భోగములు|
గలిగి సుఖితువుగాక! నీకు నిక గలుగవు మఱి లోపములు॥ రా॥

వ. అని యాపురాణదంపతులు తత్త్వం బుపదేశించి మహాశీ
ర్వాదపూర్వకంబుగా ననుగ్రహించిరి. వరంబులకు హనుమంతుండు
బ్రహ్మానందంబు నొంది, పునః పునఃప్రణామంబు లొచరించి,

కళ్యాణి : ఆదితాశము - (సీతాధిపతీ)వతె.

జయ రమారమణ! గోవిందా ! హరీ ! జయ సుమాస్త్రశోభిత
సముజ్వలాంగా ! శ్రుమకుమారిసునోహరా ! ॥జయ! అరుణసితాసిత
వరకృష్ణస్ఫటికాంచితవర్ణవిలక్షణా ! నిల॥ జయ॥ అమలమోక్షగుండా
ధివ, నారాయణకవిహృదయ విరాజితా॥ జయ॥

వ. అని పొగడుచు యధేచ్ఛఁగా జని హిమవత్పర్వతంబున
హనుమంతుండు దపంబు జేయుచుండె. సుగ్రీవుండు గపికోటులుగొల్వ
గిష్కింధ కరిగె. విభీషణుండు లంకఁ బ్రవేశించి రాజ్యం బేలుచుండె.
రాముండు దన్నాశ్రయించి కరుణాప్రాతుడైన గుహునిఁ గని,

తో: మంతనమ్మునం జింతించుచు నీమహిని భోగమున బ్రబలి
యంతమండు నాయుం దై క్యంబై యలరెదుపొమ్మిక గదలి॥ రా॥

వ. అని సెలవిచ్చి యనేకరత్నభరణానులచే సత్కరించె. గు
హుండానందించి రామధ్యానంబుఁ జేయుచు శృంగిబేరమునకుఁ జనియె.
పిమ్మట సాయంకాలం బయిన,

ఏకాంత సేవ ప్రారంభము.

తో: అంత రామ-సీతాంగనలకు నేకాంత సేవ సలుపఁగను|
నంతరంగమున నలరి సువాసిను లాలోచనఁ జేయుచును॥ రా॥

వ. అన్యోన్యహూయమానలై రి. ఎట్లనిన —

చెలుల కీతకన : ఆటతాళము - (ఒకదివ్య)వలె.

శ్రీరామునికొలుపుఁ జేయ రారమ్మ! కోరిక లెల్లఁ జేకూరుగదమ్మ! ||శ్రీ|| భవబంధభయములు బాయు గదమ్మ! యవిరళము క్తికరామలక మమ్మ||శ్రీ|| నారాయణశర్మార్థారుఁ డోయమ్మ! ధారుణి మోక్షప్రదాత గదమ్మ!|| శ్రీ|| మన పురాకృతములు మంచివోయమ్మ! ఘనమోక్షగుండేశుఁ గన గలిగె నమ్మ! ||శ్రీ||

వ. అని పిలుచుకొనుచు నాక్షణంబున,

క. బంగారుసరిగచీరెలు

రంగుగఁ బట్టించు బొగడ రవికలు మాణి

క్యాంగద భూషణములు మెఱ

యంగను ధరియించి వచ్చి రంగనలెల్లకా.

వ. ఇట్లు వచ్చి యత్యద్భుత జగన్మోహన దివ్యమంగళవిగ్రహుండగు శ్రీరామచంద్రమహాప్రభువును వీక్షించి,

కీర్తన : ఆదితాళము-(నీతితో) వలె.

అంద మౌరాముని నుందరము జూడరే|| యంద|| కందర్పసహ స్రదివ్యాకారుడని తెలియరే|| యంద|| నామభాగమున వేడ్కభూమి తనయ నిల్వఁగ, సామీప్యమం దాశ్రితులు సంతసమునఁ గొల్వఁగ, సామిత్రి లోనైన యనుజన్ములతోఁ జెల్వఁగ|| నందమౌ|| హరి కేయూరాదిభూషణవళి ధరించెనే! ధారుణి శ్రీమోక్షగుండ ధాముఁ డన మించెనే! నారాయణశర్మ హృదయసారసమున నిలిచెనే! ||యంద||

గీ. అనుచు నభివర్ణనము జేసి యంతమీఁద

రామచంద్రుని యంతఃపురంబునందు

స్ఫటికమయహంసతూలికా శయ్యపైకి

వేడ్కతోఁ జేర్చి యిట్లని వేడి రపుడు.

కీర్తన : ఆదితాళము-(రామమంత్రం) వలె.

పవ్వళింపుము రామ॥ పవ్వ॥ జవ్వను లమరించినట్టి పువ్వపా
న్వమై ॥ జయ॥ వివిధకాంతుల నలకు విపులవసతుల కవల శుద్ధస్ఫటిక
మయగోళంబుగోపల॥ బవ్వ॥ ప్రీతినెక్కొన భూజాత సంగతి భాతిగ
నారాయణశృంగారయ్యను॥ బవ్వ॥ బల్పసం దగు స్వయంకల్పితం
బగు తల్పయంగు మోక్షగుండధానుశుభ మగు॥ బవ్వ॥

శో: ఆవిధమున నాత్మారాము సుషున్నాంతఃపుర వరమునను॥
బావన మగు హృత్పద్మశల్పమునఁ బవ్వళింపఁ జేసియును॥ రా॥

వ. తిన్న గా సీతాదేవి తావునకు వెళ్ళి యిట్లనుచున్నారు:

కీర్తన : ఆదితాళము-(నమిలాం) వలె.

పతిసంగతివేడకఁ బవ్వళింతువుగాని పదవమ్మ పడకింటికి; పతి
వియోగంబునఁ బడినయలజనులెల్లఁ బాసె; సుఖ మ్మన వఱుము దేవి॥
నారాయణార్చితుని సూరిజనస్తుతు శ్రీరఘునాయకునిఁ జేరితివమ్మ॥ పతి॥

వ. అని చెలులు జానకినిఁ బానుపుఁ జేర్చి ఇట్లు బాడిరి.

కీర్తన: ఆదితాళము (కాంతుడు)వలె.

చల్లగను శ్రీరామునిపై ఁ జల్లరే విరజాజులు మల్లెమొల్లలు
సంపెగలు చేమంతివిరులు లాజలు॥జల్లగను॥ అందముగఁ జెలువొందు
లసదరవిందములు జెంగలుచలు బొందుగను దాసానసుములు బొగడ
లును గురువకములు ॥జల్ల॥ పారిజాతప్రసూనములు మందారములు సుర
పొన్నలుఁ గోరి నారాయణ మనోబ్జవిహారుని పయిఁ గన్నెలు జల్లగను
శ్రీరామునిపై ॥జల్లరే విరజాజులు॥

శో: కమ్మనితావులు ఘనమైన దెసలను గ్రమ్మిపగంధముఁ
దీసి॥ కొమ్మలు బంగరు గురిగల మొత్తముఁగొని దంపతులను దాసి॥ రా॥

హంసధ్వని: ఆదితాళము. (రవికుల) వలె.

జరిమళకలిత గంధము బూసురే॥ పరిమళ కలిత-లలితాతులీత॥
భరిత పరిమళకలిత॥ సారతర మగు మృగమదసారవిరిచిత ఘనకచోర

సురజోయితఘనసారపూరిత పరిమళ॥ కలిత॥ ప్రీతియకారీతిగా, గీతికల్
బాడుచుక, సీతాసమేతుడై చెలఁగిన రామునిచేతము రంజిలఁ జేరియుఁ
బరిమళ॥కలిత॥ భూమిమోక్షగుండంబున వేడ్క వసించి వేగురు నారా
యణశృంగును మున్నించి కామితముల్ గడు నొసఁగి ప్రేమ నెగడు రాము
నకును బరిమళకలితగంధము॥

వ. ఈ విధంబున సుగంధంబు లుంకారంబుగా నలఁది,

క. మధురంబులైన ఫలములు

మధురాపూపములుగొన్ని మఱిపల్కెమునిన్

మధుకర వేణులమర్పిరి

పృథివిజనున్ రామునకురు బ్రിയము దలిర్చున్.

కళ్యాణి: రూపకము. (పరమ) వలె.

ఆరగింపుము ముద మార జనకజాతసహితంబుగ॥ నా॥ నారి
కేళ కదలికా ఖర్జూర దాడిమంబులున్, జుబీర చూత ద్రాక్షలున్,
సుసార పుష్పసార మిళితంబుగ॥ నార॥ మేలుగన్ జితేబి మణుగుబూలు
కర్జకాయలున్ బూరీలు నామవడలు నతిరసాలు బూదిలాడు సురు
చిరముగ॥ నార॥ చారపప్పు నెయ్యి పంచదార గూర్చి యుంచిరి
తాల్లూరి శ్రీనారాయణాఖ్యచారుహృత్విహార! మధురంబుగ॥ నార॥

వ. ఇట్లు సమస్తమయిన ఉపాహారంబులు సమర్పించి, యనంత
రంబు—

గీ. పసిడిఁ దాపిన రత్నాల పల్కెరమునఁ

గప్పురపు పీడియములు బొంకముగఁ గూర్చి

నేర్పునక జానకీరామ నృపులమోల

నుంచి సౌభాగ్యవతులు బ్రార్థించి రిట్లు:

వ్యాండుస్వరము-అదితాళము.

విడము సేయు రఘువరా! కడు వేడు కలర నఘహరా! పుడమి
కుమారి నేర్పునఁ జట్టి యిచ్చిన మనువులు ముసిపంట మఱి యందు
కొని వేగ॥ వి॥

పట్టాభిషిక్తుడనై బలువేడ్కతోడ జనకపట్టిని గూడకొని పవ
భిఁబిడివి గాము! రాను! పాగవతీనునామ! ॥ శ్రీరామ॥

సీ నుగన నూనుగలిగె; మాయవలన గుణము లాయెను;
హానివలన నాయెను భూతమాలు; నుదే యాయుఖిలం బాయె॥
శ్రీరామ॥

శక్తిత్రయము నీవే; శ్రద్ధాత్రయము నీవే; ముక్తిత్రయము నీవే॥
మూర్తిత్రయము నీవే; నీవే భక్తిత్రయము నీవే॥ శ్రీరామ॥

గాలత్రయము నీవే; కర్మత్రయము నీవే; కర్మత్రయము నీవే;
కాయత్రయము నీవే; నీవే కళాత్రయము నీవే॥ శ్రీరామ॥

దీక్షాత్రయము నీవే; దేవత్రయము నీవే; చక్షుస్త్రయము నీవే;
జగత్త్రయము నీవే; నీవే లక్ష్యత్రయము నీవే॥ శ్రీరామ॥

జ్ఞానత్రయము నీవే; వాడిత్రయము నీవే; స్థానత్రయము నీవే;
తాపత్రయము నీవే; నీవే శ్రేష్ఠగ్రంథములు నీవే॥ శ్రీరామ॥

గనుగొన నడపు నీవే; ఘనములో ఘనము నీవే; సనకాది
యోగివృందమునగచారు డపు నీవే; సచరాచరరూపములు నీవే॥
శ్రీరామ॥

ప్రళయగూఢసాహచరుడూ ప్రపంచము నీయగుడూ బ్రభవించి వృద్ధి
నీయగు; బ్రళయగూఢసరిమూరిన ముగడూ బరళింప నీయగుడూ॥ శ్రీరామ॥

లోకములు నిద్రలోపు నాకాలమున జంగమాకుండ నగుదు నీవు
జోకోట్టుయగుడుదోపు; నన్ను జోకోట్టువా రెవరు॥ శ్రీరామ॥

బంగార మొక్క నయ్యు బహుభూషణము లయిన భంగి నీ
వొగడ నయ్యు బహు నామరూపముల బరగి ప్రబలితి విటువలెను॥
శ్రీరామ॥

బహుభిన్న భాగదస్థితముదీపవతు దేహముల బహిరంతరింద్రియ
మాల భాసిల్లఁజేయుచును మిగుల విహరించుచుండువు॥ శ్రీరామ॥

శ్రీరామ చిద్విలాస ! శ్రీమోక్షగుండవాస ! నారాయణాఖ్య
దాసాధారామితోల్లాస ! చంద్రికారమ్యదరహాస ! ॥ శ్రీరామచంద్ర
లాలీ ! సీతాసమేతలాలి ! కారుణ్యసాంద్ర లాలీ ! కల్యాణమయ లాలీ !
లాలి ! కలుషాపహర లాలీ.

ఇట్లు లాలిపాటఁబాడి వారు నిద్రాముద్రితులై న పిమ్మట—

శహన : ఏకతాళము-(ఎంతని నే నం) వలె.

సందడి జేయం దగ దింపొందఁగ జనరమ్మా! మీమీమందిరము
లకును॥సందడి॥ పొందుగ నిద్రానందంబుల రఘునందన-సీతాసుందరు
లుండిరి॥ సందడి॥ కానల సన్నోచులసంగత్యము సలుపుచును, దానవు
లను వెనుదవిలి చంపుచును॥ కానల॥ మానుగ నిద్రలు మానియుండి
రటు గాన, సుపుల్లై మేనులు మఱచిరి॥సందడి॥ ఈ రేయిమీరెల్ల
గూరికి వేగినను గూరిమితో సింగారము లలరఁగ॥ ఈరే॥ గోరి మోక్ష
పుర శ్రీరఘువీరుని జేరి యాకొలుపు జేతురుగా కింక॥ సందడి॥

వ. అని చెప్పుకొనుచుఁ దమ యిరవులకుఁ జని నిద్రించి వేకువ
జామాన లేచి,

క. అమ్మా ! శ్రీరామఁడు సీ

తమ్ముము మేలొక్కఁగలేదు; త్వరగాఁ జని మో

దమ్మున మేలొక్కల్పఁగ రా

రమ్మా! యని లేచి వచ్చి రామామణులు.

వ. చరుడెంచి ద్వారంబున నిలిచి యారాము ననంత రాము
నిగా భావించి.

మేలుకొలుపు : అటతాళము.

శ్రీరామ ! రామ ! సీతారామ ! యిదె తెల్లవాటవచ్చె నిద్ర
మేలుకో॥ పౌరులు సకలోపచారము లొనరింపఁ గోరి వచ్చినారు
మేలుకో॥ రామా ! మేలుకొనుమా ॥

దశవిధప్రణవనాదములనే కుక్కుటధ్వనులు మెండయ్యెను
మేలుకో ! దిశలెల్ల వెలుగ దేదీప్యమానజ్ఞాన దినకరుఁ డుదయించె
మేలుకో॥ రామ॥

రమణ నిక్షేపావరణశక్తు లకునట్టి కుమదనుల్ ముకుళించె
మేలుకో॥ విమలమైనజ్ఞాన—విజ్ఞానము లను కమలముల్ వికసించె మేలు
కో॥ రామ॥ పలుపలురంగుల భాసిల్లుచున్నది కొలువుకూటముఁ జేర
మేలుకో॥ అలరు నాపోజ్యోతి యనుసింహాసనమున నాసీరుడ వగు
చువు మేలుకో॥ రామ॥

అనుపమావస్థాత్రయం బనునట్టి నీయనుజులు జేరిరి మేలుకో !
ఘనముగఁ దదవస్థాకార్యము లొనరింపఁగను నియమింతువు మేలుకో॥
రామ॥

అంచితసద్బోధ మనెడు బురోహితుఁ డరుదెంచియున్నాఁ డదె
మేలుకో॥ పంచాంగమందలి భావమెల్ల విమర్శించి బోధించును మేలు
కో॥ రామ॥

కనఁ జతుర్వాక్యమాగధవందిగాయక కవులు వచ్చినారు మేలు
కో ! అనయము నీ కన్న నన్య మొక్కటియు లే దని పల్కుచున్నారు
—మేలుకో॥ రామ॥

అంతరాంతరత్రిపుటి యను సంతఃపురములో నననీజతోఁగూడ
మేలుకో॥ కాంత సం దుంచి యొక్కఁడ వేగి కడు రాజకార్యములను
దీర్చు మేలుకో॥ రామ॥

అష్టవిధప్రకృతు లను సచివులు బరివేష్టించ వచ్చిరి మేలుకో !
స్వప్తముగా నన్నిపనులను నియమించి ద్రష్టవై యుందువు మేలుకో॥
రామ॥

అతులీతకోటిసూర్యప్రభాభాసిత మగు కిరీటము దాల్చు మేల
కో ! ప్రతిలేనిబ్రహ్మాండభాండసామాజ్యముఁ బాలన సేతువు మే
కో॥ రామ॥

కామాదిచోరవర్గము జ్ఞానధనమును గైకొనఁ బూనిరి మేలుకో!
యేనురకయ వారిఁ బోసివిత్వర తద్ధన మిఁక నద్ధ తున్న మేలుకో॥
రామ॥

సాక్షాన్నారాయణస్వాంతవారిజసీను లక్షించి యున్నాఁడు
మేలుకో! అక్షయమైన స్వయంప్రభ జూపఁగ మోక్షగుండేశ్వర
మేలుకో॥ రామా మేలుకొనుమా॥

వ. ఇట్లు మేలుకొలిపిన నిద్రలేచి రాముండు కాలోచితకృత్యంబు
లు దీర్చుకొని మజ్జనబాడి సీతాసహితంబుగా సమస్తాలంకారంబులు
చేసికొని భోజనంబొనర్చి మహావిభవంబుగా గొలువుకూటంబుఁ జేరి
లక్ష్మణునకు యువరాజ్యం బిచ్చి తాను లోకాతీతపరమాత్ముండ
య్యను లోకవిడంబనార్థ మవతరించె. గాన, దుష్టనిగ్రహ శిష్టానుగ్ర
హంబులు సేయుచుఁ బదునొకండు వేలసంవత్సరములు ధర్మంబుగా
రాజ్యపరిపాలనంబుఁ జేయుచు సుఖంబుగాడె. అట్టికాలంబున—

తో: జనులకు దుర్భిక్షభయంబులు విషసర్పచోరభయములును!
ననువుదప్పు రోగాదిభయంబుల నందక భోగము లొందుచును॥ రా॥

వ. సంతోషంబున నలరారుచుండిరి. పృథివి సర్వసస్యసంపూర్ణం
బయియొప్పె. వృక్షంబులుఁ గుసుమఫలభరితాబాతై రంజితై పార్వతీ!
యిట్టి మహనీయచరిత్రం బాద్యంతంబుఁ గర్ణరసాయనంబుగా నీకొఱకు
వివరించితిఁ గదా! యిట్టి రామమూర్తి కృపాప్రసాదం బనుభవించి
ముక్తురాలవుగమ్మా !

క. నాచేసీగుపదిష్టం

బై చెల్లిన మోక్షగుండహరిచారిత్రం

బాచంద్రార్కంబుగనీ

భూచక్రమునందు నలరుఁ బూర్ణేందుముఖీ!

వ. అని భోధించిన పార్వతీదేవి బ్రహ్మానందవారాశియందోల
లాడి శంకరగురుపదారవిందంబులకు నందనంబు లాచరించె. అనంతరం
బయ్యాదిమదంపతులనుఁ గూర్చి మంగళంబు బాడె నెటులనిన:

చేగడ: అటతాళము. (కమలాంబ) వలె.

నిత్యమంగళం నిత్యానందునకు॥ నిత్య॥ అత్యంతజగదాకారి
ణికి॥ నిత్యమంగ॥ సత్యజ్ఞానానంతసాక్షిరూపునకు నిత్యానపాయని యగు
సీతకు॥ నిత్యమంగ॥ సాక్షాన్నారాయణసరసహృద్గోచర మోక్షగుండ
రామమూర్తికి సీతకు॥ నిత్యమంగ॥

వ. ఇట్లు మంగళము బాడి శ్రీ సీతారామబ్రహ్మప్రతిఘటది
వ్యాపోజ్యోతిస్స్వరూపంబుఁ దనహృత్కమలకర్ణికాంతరంబున సూక్ష్మం
బుగాఁ గనుచు నిజానందంబునఁ దేలుచు గైలాసంబున నుండె.

ఆశ్వాసాంతము.

తా. అని తాళ్ళూరి నారాయణకవి రామాయణమును హరి
కథను । ఘనముగఁ జెప్పెను గథయు దిది రణకాండము చిలుకును
సుధను॥ రా॥

ఇది వీనువారలఁ కిహసౌఖ్యంబులు గొదువలేక చేకురును! ముద
మునఁ దుదకట ముక్తిలభించును మోక్షగుండహరికృపను॥రా॥

రామ రామ • యనవే - ఓరామాయణకథ వినవే॥ పార్వతీ॥

గీ. మొదలి కావ్యమ్ము వాల్మీకిమునికృతమ్ము
రామచరితమ్ము భక్తలోకామృతమ్ము
హరికథగఁ గూర్చె రక్తి నారాయణుండు
వసుధ వెలయుత మాశశి భాస్కరముగ.

మోక్షగుండరామాయణము.

స ం పూ ర్ణ ము .